This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Hungarian S. Stanford Univ. Library
OCT 29

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

Ind. Library
6 8 1926

MAGYAR
ÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

MÁSODIK OSZTÁLY: IRÓK.

NEGYEDIK KÖTET.

PEST, 1858.
NYOMTATOTT FERDINÁND AKADEMIAI, ÜGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIAN
TEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFRIFER, RÁTH PESTI,
HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

MONUMENTA

HUNGARIAE HISTORICA.

SCRIPTORES.

IV.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

ELSŐ OSZTÁLY: IRÓK.

NEGYEDIK KÖTET.

PEST, 1858.

[illegible]ERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIAN [illegible]MI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFER, RÁTH PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

VERANCSICS ANTAL

M. KIR. HELYTARTÓ, ESZTERGOMI ÉRSEK

ÖSSZES MUNKÁI.

KÖZLI

SZALAY LÁSZLÓ

M. AKAD. R. T.

HARMADIK KÖTET.

ELSŐ PORTAI KÖVETSÉG

1553—1554.

PEST, 1858.

MAGYAR KIR. FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERI AMM, PFEIFER, RÁTH, PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

DB 932
M64
v. 4

Pest, 1859. Nyomatott Emich Gusztáv könyvnyomdájában.

Verancsics összes munkáinak jelen harmadik kötete az általa 1553—1557-ben viselt portai követség első részét tartalmazza. Valamennyi szám — ide nem értve a toldalékot — vagy magából az eredeti fogalmazatból, vagy ennek letisztázott hivatalos példányából, vagy a szerző, illetőleg a titkár által készített egykorú másolatból iratott le. Találtatnak ezek a magyar nemzeti muzeum kézirati gyűjteményének következő codexeiben:

I. Correspondentia autographa Ferdinandi I. et Maximiliani cum suis oratoribus ad Portam Ottomanicam. „1660. fol. lat.“ jegy alatt.

Az innen vett számok: II. IV. X. LV. LVI. LXXXV. XCVII. XCIX. CVII. CXXV. már világot láttak Miller Jakab Ferdinánd ily czímű könyvében: „Epistolae imperatorum et regum Hungariae Ferdinandi Primi et Maximiliani Secundi ad suos in Porta Ottomanica oratores Antonium Verantium, Franciscum Zay, Augerium Busbek, Albertum Wyss et Christophorum Teuffenbach, quas ex autographis edidit *Jacobus* Ferdinandus Miller.

Pestini typis Mathiae Trattner C. R. priv. typographi. 1808.“ Figyelmes összehasonlítás talán hívebbnek fogja láttatni kiadásunkat a Millerénél, hívebbnek névszerint a titkos jegyekkel írt levélrészek feloldását is, noha ezt általán véve a Miller kiadásában kielégítőnek, lelkismeretes gonddal készültnek mondhatni.

II. Antonii Verantii Epistolae Autographae. „1681. fol. lat.“ jegy alatt. Ezen négy kötetes gyűjteményből, mely b. Fischer Istvánnak, Eger második érsekének ajándékából került a nemzeti muzeumba, Katona már számos levelet bocsátott közre Historia Criticajának XX-dik kötetében, de czéljához képest, talán egykettőnek kivételével, megannyit csak kisebb nagyobb töredékekben; közlök egy — a Nádasdyhoz 1554 aprilis 1-én adott — Koller ‚Historia Episcopatus Quinqueeccle-siensis‘ című munkájának V-dik kötetében is olvasható, hibás évszámmal, s még azonfelül annyiban a jelen kiadástól eltérve, mennyiben Koller, s illetőleg a közlő Pray előtt maga a Nádasdyhoz küldött levél, előttem pedig azon párja feküdött, melyet Verancsics az ‚illustris et magnifice domine‘-féle czímek sat. mint kissé barbar kifejezések némi módosításával sajátkezüleg írt be a már általa, úgy gondolom, sajtó alá készített gyűjteménybe. — A jelen codexből, még pedig ennek első és

második kötetéből kivont levelek kiadásunk következő számait képezik: V—IX. XI—XIII. XV—XVIII. XX. XXII—XXIX. XXXI.—LIV. LVII—LXXXIV. LXXXVI—XCVI. XCVIII. C—CVI. CVIII—CXXIV. CXXVI.—CXXXIV.

III. Idiographa Verantiana. „2380. fol. lat." jegy alatt. I. kötet. A XIV. XIX. XXI. XXX. számok innen vétettek s a következőből:

IV. Epistolae autographae Verantianae „1680. fol. lat." jegy alatt, hová — idegen tárgyak közé — félívnyi töredék tévedt belőlök. Az 1555-dik évszám, melyet Verancsics unokaöcscse, Faustus, elejökbe írt, szembeszökő tévedés. A négy rendbeli szám első ízben most lát világot.

Ha itt még pótolólag említem, hogy az I. és III. számok alatti párbeszéd-töredékek, miről külön jegyzet is szól, Verancsics munkái jelen kiadásának első kötetéből iktattattak ide: valamennyi szám forrására utaltam. Mindnyáját magam kezével másoltam sajtó alá, minél hívebb kiadás eszközlésére időt fáradságot nem kímélve, s annyiban talán megközelítve e czélt, mennyiben nem gátolt benne a körülmény, hogy Verancsics saját minutái a siető kéz miatt gyakran majdnem olvashatlanokká váltak, s hogy irodai személyzetének egynémelyik

a igen *tudván deákul*, egy másik pe-

dig olaszúl épen semmit: a tollaikba adott vagy általok másolt levelek néha példátlan, részben meg nem szűrhető zagyvalékká lettek. Minthogy közőlök nehánynak tisztára írt hivatalos példányai a császári királyi államlevéltárban őriztetnek, kevesebb fáradság mellett is tökéletesebb munkát nyujthattam volna az olvasó közönségnek, ha e levéltár nyitva áll előttem; s miután számra is teljesebbé válandott ez esetben a gyűjtemény, kétszeresen kell ohajtanom, hogy ama levéltár látogatói a hibákat helyreigazítani, a hézagokat pótolni buzgólkodjanak.

A toldalék számai Pray kéziratiból s az általa szerkesztett ‚Epistolae procerum Hung. Pozsony, 1806' című gyűjteményből soroztattak ide. Közőlök a VI-dik szám alattit, mint bizonyossággal tudjuk, s talán az utolsónak, a VIII-diknak kivételével a többieket is az akkori pozsonyi magyar kamara levéltárában másolta le Pray magokból az eredetiekből; a VIII-dik gyarló pár után készült. Pest, 1858. decemberben.

Sz. L.

TARTALOM.

		Lap.
I.	Párbeszéd Verancsics Antal és testvéröcscse Mihály között amannak első követségéről a Portánál. .	1
II.	Verancsics Antalnak és Palinai Pálnak Ferdinánd király. 1553. mart. 29.	3
III.	Párbeszéd Verancsics Antal és testvéröcscse Mihály között amannak első követségéről a Portánál. .	5
IV.	I. Ferdinánd megbízó levele Verancsics Antal, Zay Ferencz és Malvezzi János Mária számára. 1553. junius 13.	7
V.	Ferdinánd királynak Verancsics Antal. 1553. jul. 3.	9
VI.	Sforza Palavicinak Verancsics Antal. 1553. jul. 7. .	11
VII.	Zay Ferencznek Verancsics Antal. 1553. jul. 9. .	12
VIII.	Tujgún pasának Verancsics Antal. 1553. jul. 13. .	13
IX.	Sforza Palavicininak Verancsics Antal és Zay Ferenc. 1553. julius 14.	—
X.	Verancsics Antalnak Ferdinánd király. 1553. jul. 15.	14
XI.	Ferdinánd királynak Verancsics Antal és Zay Ferencz. 1553. jul. 16.	16
XII.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 16.	18
XIII.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 17.	—
XIV.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. julius 20.	19
XV.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 21.	30
XVI.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 21.	31
XVII.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 22.	32
XVIII.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 24.	33
XIX.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. . . .	34
XX.	Tujgún pasának Verancsics és Zay. 1553. jul. 24. .	35
XXI.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. . . .	37
XXII.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 25.	39
XXIII.	Paksi Jánosnak Verancsics és Zay. 1553. jul. 25. .	42
XXIV.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 25.	44
XXV.	Wernherr Györgynek Verancsics és Zay. 1553. jul. 25.	45
XXVI.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 27.	46
XXVII.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. jul. 31.	47
XXVIII.	Parrhisi Péter Ferencznek Verancsics. 1553. aug. 1.	—
XXIX.	Parrhisi Péter Ferencznek Verancsics Antal. 1553. augustus 13.	49
XXX.	Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 1553. september elején.	—
XXXI.	Hajder pasának Verancsics Antal és Zay Ferencz. 1553. sept. 5.	83

Lap.

XXXII. A királynak Verancsics és Zay. 1553. sept. 9. . . 84
XXXIII. A királyi tanácsnak Verancsics. 1553. sept. 9. . . 87
XXXIV. A királynak Verancsics és Zay. 1553 sept. 12. . . 90
XXXV. Ibrahim dragomannak Verancsics Antal és Zay Ferencz. 1553. sept. 24. 91
XXXVI. Rusztem pasának Verancsics és Zay. 1553. sept. 24. 94
XXXVII. A királynak Verancsics és Zay. 1553. october 5. . 100
XXXVIII. A királynak Verancsics és Zay. 1553. oct. 17. . . 109
XXXIX. A királynak Verancsics és Zay. 1553. oct. 18. . . 115
XL. Zríni Miklós bánnak Verancsics és Zay. 1553. oct. 19. 118
XLI. Fiume tanácsának Verancsics és Zay. 1553. oct. 19. 120
XLII. A királynak Verancsics és Zay. 1553. oct. 23. . —
XLIII. Ferera Mihálynak Verancsics és Zay. 1553. oct. 26. 121
XLIV. A királynak Verancsics és Zay. 1553. nov. 1. . . 123
XLV. Dominego velenczei bailónak (követnek) Verancsics és Zay. 1553. nov. 6. 129
XLVI. A királynak Verancsics és Zay. 1553. nov. 8. . . 131
XLVII. A királynak Verancsics és Zay. 1553. nov. 15. . . 136
XLVIII. A királynak Verancsics és Zay. 1553. nov. 17. . . 138
XLIX. Verancsics Antal és Zay Ferencz az erdélyi püspöknek s az erdélyi vajdáknak. 1553. nov. 17. . . 139
L. Bornemisza Pál erdélyi püspöknek Verancsics Antal. 1553. nov. 17. 141
LI. A királynak Verancsics és Zay. 1553. nov. 27. . . 142
LII. Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay. 1553. nov. 27. 149
LIII. A királynak Verancsics és Zay. 1653. dec. 3. . . 150
LIV. Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay. 1553. dec. 3. 154
LV. Verancsicsnak és Zaynak a király. 1553. dec. 5. . 155
LVI. Verancsicsnak és Zaynak a király. 1553. dec. 5. . 156
LVII. Ibrahim dragomannak Verancsics és Zay. 1553.dec.8. 158
LVIII. A királynak Verancsics és Zay. 1553. dec. 13. . . 159
LIX. A királynak Verancsics és Zay. 1553. dec. 16. . . 160
LX. Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay. 1553. dec. 16. 169
LXI. Amhád nagyvezírnek Verancsics és Zay. 1554. januarius 14. 170
LXII.a Ibrahim dragomannak Verancsics és Zay. 1554. januar 14. 173
LXIII. A királynak Verancsics és Zay. 1554. jan 17. . . 174
LXIV. Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay. 1554. jan. 17. 181
LXIIb. Remer Zsigmond Kristófnak Verancsics és Zay. 1554. jan. 18. . . . . —
LXV. Amhád pasának Verancsics és Zay. 1554. jan. 22. . 182
LXVI. Vég János erdélyi követnek Verancsics és Zay. 1554. jan. 23. 184
LXVII. Kiván csausznak Verancsics és Zay. 1554. jan. 26. . 185
LXVIII. Remer Kristóf Zsigmondnak Verancsics és Zay. 1554. jan. 26. 187
LXIX. Federigo Badoeronak Verancsics. 1554. febr. 8. . 188
LXX. A királynak Verancsics és Zay. 1554. febr. 8. . . 189
LXXI. A királynak Verancsics és Zay. 1554. febr. 8. . . 192
LXXII. Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay. 1554. febr. 8. 197

		Lap.
LXXIII.	Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay. 1554 febr. 8.	199
LXXIV.	Piero Dellavecchiának Verancsics és Zay. 1554. febr. 8.	200
LXXV.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. febr.	201
LXXVI.	Diomedesnek a szultán börtönei felügyelöjének Verancsics és Zay. 1554. febr. 24.	204
LXXVII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. mart. 1.	205
LXXVIII.	Ruggiero Tassonak Verancsics és Zay. 1554. mart. 1.	209
LXXIX.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. mart. 16.	210
LXXX.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. mart. 16.	215
LXXXI.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. mart. 26.	216
LXXXII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. mart. 30.	218
LXXXIII.	Nádasdy Tamásnak Verancsics. 1554. apr. 1.	227
LXXXIV.	A királynak Verancsics és Zay. 1554 apr 4	230
LXXXV.	Verancsicsnak és Zaynak a király. 1554. apr. 15.	—
LXXXVI.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. apr. 19.	235
LXXXVII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. apr. 21.	242
LXXXVIII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. apr. 24.	245
LXXXIX.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. apr. 27.	248
XC.	A királynak Verancsics és Zay. 1558. május 3.	249
XCI.	Oláh Miklósnak Verancsics és Zay. 1554. máj. 3.	257
XCII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. máj. 3.	259
XCIII.	Lenkovicsnak Verancsics és Zay. 1554. máj. 3.	260
XCIV.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. máj. 8.	261
XCV.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. máj. 10.	263
XCVI.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. máj. 29.	265
XCVII.	Verancsicsnak és Zaynak a király. 1554. jun. 21.	270
XCVIII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. jun. 24.	274
XCIX.	Verancsicsnak és Zaynak a király. 1554. jul. 2.	282
C.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. jul. 3.	287
CI.	A királynak Verancsics és Zay. 1554 jul. 21.	290
CII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. aug. elején.	302
CIII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. aug. 9.	308
CIV.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. aug. 12.	312
CV.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. aug. 25.	318
CVI.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. aug. 25.	318
CVII.	Verancsicsnak és Zaynak a király. 1554. aug. 25.	319
CVIII.	A királynak Verancsics és Zay 1554. sept. 10.	321
CIX.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. sept. 14.	322
CX.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. sept. 14.	328
CXI.	Gaztelunak Verancsics és Zay. 1554. sept. 14.	330
CXII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. sept. 17.	332
CXIII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. sept. 25.	333
CXIV.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. sept. 27.	339
CXV.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. oct. 1.	342
CXVI.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. oct. 4.	344
CXVII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. oct. 9.	348
CXVIII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. oct. 9.	353
CXIX.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. oct. 30.	354
CXX.	Gregoriancz Pálnak Verancsics. 1554. oct. 31.	360
CXXI.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. nov. 4.	364
CXXII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. nov. 6.	367
CXXIII.	A királynak Verancsics és Zay. 1554. nov. 17.	369
CXXIV.	Singkhmoser Márknak Verancsics és Zay. 1554. n. 17.	374
CXXV.	Verancsicsnak és Zaynak a király. 1554. nov. 26.	376

Lap.

CXXVI. A királynak Verancsics és Zay. 1554. nov. 27. . 377
CXXVII. A királynak Verancsics és Zay. 1554. nov. 28. . 380
CXXVIII. A királynak Verancsics és Zay. 1554. dec. 1. . . 383
CXXIX. A királynak Verancsics és Zay. 1554. dec. 1. . . 385
CXXX. A királynak Verancsics és Zay. 1554. dec. 4. . . 387
CXXXI. A királynak Verancsics és Zay. 1554. dec. 13. . . 390
CXXXII. A királynak Verancsics és Zay. 1554. dec. 14. . . 393
CXXXIII. A királynak Verancsics és Zay. 1554. dec. 19. . . 394
CXXXIV. A királynak Verancsics és Zay. 1554. dec. 29. . . 396

Toldalék. I. (A 9. laphoz.) Verancsicsnak és Zaynak a király. 1553. jun. 2. 405
II. (A 48 laphoz.) Verancsicsnak és Zaynak a király. 1553. aug. 2. 408
III. (A 49. laphoz.) Verancsicsnak és Zaynak a király. 1553. aug. 18. 412
IV. (A 142. laphoz.) Verancsicsnak és Zaynak a király. 1553. nov. 22. 415
V. (A 265. laphoz.) Verancsics és Zaynak Ferdinánd. 1554 máj. 25. 418
VI. (A 338. laphoz.) Nádasdy Tamásnak Verancsics és Zay. 1554. sept 2. 422
VII. (A 367. laphoz.) Verancsicsnak és Zaynak Ferdinánd. 1554 nov. 6. 423
VIII. (A 375. laphoz.) Ferdinánd utasitása a követek számára. 1554. nov. 23. 427

I.

Párbeszéd Verancsics Antal és testvéröcscse Mihály között amannak első követségéről a Portánál. *)

ANTONIUS. Puto, te meminisse, frater, quanto semper studio, quamque vario multiplici conatu jam inde ab ipsis regni Hungariae sumptis auspiciis inclytus rex noster Ferdinandus mentem ac vires suas exercuit, ut certam, firmamque aliquam rationem inveniret, qua memoratum regnum, quod jam tum armis Turcarum graviter labefactari inceperat, allevare a calamitatibus et in pristinum statum restituere posset, nihil prorsus vel occasionum praetermittendo, quaecunque illi sese obtulissent, nihil intentatum vel bello vel pace relinquendo; necdum tamen ejus regni fortunam ob seditiosorum partim quorumdam procerum intemperias, partim ob imperium hostile, nimis jam in ipsius regni visceribus illatum, eo potuit perducere, ut conquiesceret, discriminique eximeretur. Nunc igitur denuo, quum ad renovandam cum eodem hoste eam pacem fuisset provocatus, quam haud ita pridem deditio turbaverat Transsylvaniae, etsi nec bellatoribus viris, nec opibus sic esset exhaustus, animumque ad belligerandum de-

* L. e dolgozatot Verancsics munkái jelen kiadásának első kötetében a 268—288. lapokon, honnan a töredéknek csak töredékét, csak egyes helyeit, iktattuk ide.

spondisset, ut viam armorum urgere vel nequiret vel non auderet, — quis enim regum id temporis aliorum, qui censentur christiani, et diutius Turcae restitit, et constantius nunc eodem rege nostro resistat? — consideratis tamen cladibus, quibus fere assiduis et continentibus ab excessu regis Ludovici ea gens fatigatur, visum est non alienum fore a sua magnitudine et cura ejusdem gentis reparandae, si usu armorum seposito, et suis ipsius viribus instaurandis navaret operam, et eam ipsam gentem otio potius nonnihil et quiete reficeret, quam bellorum gravaret pertinacia: non ignarus, quod genti, bello diuturno implicitae plurimum emolumenti ad augendas et firmandas vires afferre consuevit temporaria laborum et dimicationum remissio. Quapropter habito mature cum purpuratis et proceribus suis de memorata pace, kalendis Martii anni M. D. L. III. consilio, oratores ad Solymanum Turcarum principem decrevit mittere. MICHAEL. Causa quidem certe digna, omnique etiam sollicitudo laude prosequenda. ANTONIUS. Probe sentis. Sed interim, dum de pace Constantinopoli transigatur, opus erat induciis, quo et oratores apud Turcam securi de incolumitate forent, et in ambarum partium limitibus a grassatione cessaretur. MICHAEL. Oportebat id quidem fieri, sed ubi, quomodove actum est de his induciis? ANTONIUS. Budae. Turca enim bellum gesturus contra Persam, in Asiamque profecturus cum exercitu, pacem optabat relinquere in Hungaria,*) quo uni dumtaxat hosti in-

*) Szulejman 1553. februariusban (rebiul-evvel, 960.) tudósitotta Ferdinandot, hogy a budai és temesvári pasákhoz parancs ment: adjanak menevédet a király követeinek, és kössenek hat hónapra fegyvernyugvást. Hammer, Geschichte des osmanischeu Reiches. IX. 370.

tentus, omni alia sollicitudine vacaret. Igitur demandata hujusce negotii provincia passae Budensi, quem nos primatem et praesidem vocaremus, Aly nominato,*) ipse, in Asiam transmissis copiis, fixisque ad Calcedonem castris, exitum rei Constantinopoli opperiebatur. Aly vero cautis interim quibusdam modis animum regis curavit explorandum. Sic demum re utrinque explorata et in medium producta, Aly regem fecit certiorem, se et induciarum secum feriendarum habere facultatem, et si serio ad pacem quoque ipsam animum appellere voluisset, oratores ad suum principem decernendos; suam insuper operam cura diligenti interpositurum sese, ut ea possit confieri, recepit. MICHAEL. Recte omnia. ANTONIUS. Plane. Verum ubi primum rex de his edoctus est, et rem geri placuit, me ad Aly passam, Paulo Palineo decurione suo **) adjuncto, destinavit, dimissusque ex urbe Gratiana, Styriae metropoli..... ***)

II.

Verancsics Antalnak és Palinai Pálnak Ferdinánd király.

Venerabili, et egregio, fidelibus nobis dilectis Antonio Vrancio, praeposito Pornensi, secretario nostro, ac Paulo Litterato de Palyna, nunciis nostris Budam emandatis.

Ferdinandus divina favente clementia Romano- 1553.ma
rum, Hungariae, Bohemiae etc. rex. 29.

*) Chadim Ali; budai pasává neveztetése 1551. május 16. s 22. dike közé esik. l. Gévay Antal: A budai pasák, Bécs, 1841., 7. l.
**) A komáromi őrség egyik tiszte.
***) A nap nincsen feljegyezve; az utasitás, mint Hammernél, III. 328. olvassuk, 1553 martius 13. án kelt.

Venerabilis, et egregie, fideles nobis dilecti. — Cum praesentibus litteris nostris habuistis litteras securitatis vel salvi conductus, quas passa Budensis ad nos superioribus diebus pro vobis transmiserat,*) ut tuto earundem vigore vos ad ipsum,et sine periculo tractandi de induciis gratia conferre, rebusque confectis vel infectis ad nos redire possetis. Quocirca vobis clementer committimus, ut, acceptis praesentibus, iter vestrum in Dei Optimi Maximi nomine prosequamini, rectaque Budam pergatis, et ibidem pro vestra singulari erga nos fide, observantia ac industria, rerumque gerendarum dexteritate, commissa vobis negotia cum passa illo, juxta praescriptum instructionis vobis datae, tractetis, et ex animi nostri sententia, ad gloriam Dei Omnipotentis, et pro fidelium subditorum nostrorum commodo ac tranquillitate inducias istas concludere studeatis, quemadmodum nobis de vestra fide, sollicitudine ac ingenio plane pollicemur. In qua sane instructione nihil nobis occurrit, quod emendandum, magisve et dilucidius explicandum esse videatur, praeter unicum articulum: nempe si alteri vestrum per postas ad nos veniendum erit, quod sicut ex instructione intelligere poteritis, eo casu futurum est, si passa Budensis ad acceptandas conditiones induciarum a nobis propositas, nullo modo induci posset, aut tales difficultates vobis objicerentur, quas non possetis explanare, nisi uberiore informatione a nobis habita, et propter quas diutius vobis isthic haerendum

*) Hammer IX. 371. Ali pasának 1553 martius 9. én (23- rebiul-evvel 960.) Budáról Ferdinándhoz adott ily tartalmu levelét említi: ő a nagyvezírhez intézett s gondjaira bizott levelet Konstantinápolyba indította, hová rövid idő mulva maga is el fog menni; Ferdinánd mondjon le igényeiről a behódolt falvakra. — A szövegben említett menevédlevél valószinüleg ehhez volt mellékelve.

fore videretur: tum enim volumus, ut tu Vrancie ad nos celeriter venias, tu vero Paule reditum Vrancii isthic Budae expectes. — Praeterea potestis ipsi passae etiam significare, quod citius vos ad ipsum expedivissemus, statim scilicet, postquam salvum conductum pro vobis accepimus, sed quando cognovimus litteras principis Turcarum jam Budam allatas esse, et quod ipse passa easdem per unum ex aulicis et familiaribus suis ad nos mittere statuisset, nobis satius fore visum esse, ut vestram expeditionem tamdiu differremus, quoad litteras principis Turcarum videremus, mentemque magnitudinis suae inde intelligeremus, prout hoc etiam nos ipsi per litteras ei significavimus. Deinde transmittimus vobis cum hisce litteris nostris alias credentiales ad passam Budensem, ne quid difficultatis propter errorem in tuo, Paule, nomine admissum exoriatur. Caeterum in praemissis exequemini bene gratam ac expressam voluntatem nostram, regia nostra gratia erga vos recognoscentes. — Datum in oppido nostro Gratz, die XXIX. mensis Martii anno Domini MDLIII°., regnorum nostrum Romani XXIII°, aliorum vero XXVII°. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas vicecancellarius m. p. M. Singkmoser m. p.

Verancsics kezével: Redditae ultima martii, 1553.

III.

Párbeszéd Verancsics Antal és testvéröcscse Mihály között amannak első követségéről a Portánál.

ANTONIUS. Budam Aprilis die VII. veni, ibique rei tractandae et conficiendae biduo dumtaxat

dato. quod passa ad principem festinato proficisci cogebatur. ubi de induciis transegisset. XVI. ejusdem mensis ad regem in Civitatem Novam cum semestribus induciis *) regressus sum. MICHAEL. Quum jam induciis utrobique receptis. regi oratores in Turciam mitti placuisset. quo pacto res tota acta fuerit, scire cupio. ANTONIUS. Refero. Delectus initio voluntatum de assumenda memorata legatione non hominum magno labore et conatu habitus, nec enim vel senatus vel ipsa tanti principis regia summorum et peritissimorum virorum ad quas velis functiones obeundas indiga est. Sed tentati et rogati fuere plures, qui hoc munere digni habiti sunt et munus ipsis, immo a quibus etiam omnia optima et maxima sperare patria potuisset. Ii tamen omnes summa contentione, periculum metuentes, deprecati electionem, ne a rege quidem adacti sunt nolentes. Ubi ab iis, quos et virtus tanto munere dignos faciebat, et imprimis genus ac patriae pietas hortabatur, impetrari non potuit, quod rogabantur. in Franciscum cognomento Zay, virum nobilem, cordatum, et nazadarum classis Danubii minoris summum ducem, atque in me, apud regem omnium minimum versa sunt suffragia. MICHAEL. Quid demum postea? ANTONIUS. Habes rei initia. Prensati dein comiter patrum suasionibus et prehensi haud magno negotio, sed non quod eo ambitu teneremur, verum quod jure obsequentes regi et patriae esse debebamus. Me novitas etiam mea, et regis quum gratia erga me non vulgaris, tum ingens et vere regia liberalitas, quae praecessit merita, hortabatur. Etenim eo tunc primum in ejus

*) Verancsics és Palinai jelentésök e küldetésbeni eljárásukról a cs k. államlevéltárban, Hammer, III. 328.

fidem concesseram, et ad episcopatum Quinqueeccle-siensem ab eodem evectus, permissaque mihi et Por-nensis abbatia, et praepositura Transsylvana, quam Heremitae avaritia in suo peculatu detinuerat, resti-tuta, in senatum quoque illius ascitus sum. Post-quam designati et pronunciati sunt oratores, duo cir-citer menses expediendis Turcae muneribus et ad iter oratorum necessariis dati sunt.

IV.

I. Ferdinánd megbízó levele Verancsics Antal, Zay Ferenc és Malvezzi János Mária számára.

Ferdinandus divina favente clementia Romano-1553. Junius rum, Hungariae, Bohemiae etc. rex semper augustus, 15. infans Hispaniarum, archidux Austriae, dux Bur-gundiae, marchio Moraviae, comes Tyrolis etc. Re-cognoscimus et notum facimus tenore praesentium universis: quod cum nos pro quiete et tranquillitate universali, et praecavenda imposterum majori uni-versorum nostrorum subditorum et colonorum oppres-sione, humanique sanguinis effusione cupiamus cum serenissimo et potentissimo principe domino sul-tano Soleymano imperatore Turcarum ac Asiae et Graeciae amicitiam et bonam, stabilem, firmamque pacem, vel inducias inire ac firmare: idcirco plenam, indubitatam et singularem fiduciam gerentes de fide, integritate, prudentia et experientia reverendi Antonii Vrancii, episcopi Quinqueecclesiensis et praepositi Pornensis, ac magnifici Francisci Zay, nazadistarum nostrorum generalis capitanei, necnon nobilis Jo-annis Mariae Malvezii pristini nostri ad excelsam portam oratoris, consiliariorum nostrorum, fidelium

nobis dilectorum, eosdem sponte et ex certa nostra scientia. animoque bene deliberato, omnibusque melioribus modo, via, jure, causa et forma, quibus melius et efficacius potuimus et debuimus. possumus ac debemus, oratores, commissarios, mandatarios, actores, factores, negotiique nostri infrascripti gestores et nuncios speciales et generales, ita tamen quod specialitas generalitati non deroget, nec e contra, elegimus, nominavimus, creavimus, fecimus et deputavimus per praesentes: dantes et concedentes eisdem tanquam legitimis et indubitatis oratoribus, commissariis et mandatariis nostris plenam facultatem, auctoritatem et potestatem nostro nomine, loco et vice unionem, amicitiam et pacem perpetuam, vel saltem inducias ad aliquot annos cum praefato serenissimo ac potentissimo Turcarum imperatore, illustrissimis ac magnificis passis aut commissariis suis, ad hoc intervenire habentibus, et ab eo eligendis ac deputandis, pro nobis, filiis et haeredibus ac universis regnis et dominiis nostris, eorumque subditis quibuscunque tractandi, concludendi et firmandi, atque super omnibus ab hujusmodi pace vel induciis dependentibus, emergentibus, annexis et connexis concordandi et transigendi juxta conditiones, quas a nobis in mandatis acceperant, *) nosque superinde erga ipsum potentissimum Turcarum imperatorem vel praefatos illius passas efficaciter obligandi et obstringendi, ac etiam, si opus fuerit, juramentum de observandis et adimplendis omnibus iis, quae per eos nostro nomine juxta articulos desuper conficiendos conclusa fuerint, praestandi, et generaliter omnia

*) Az utasítás, miut jelen megbízó levél, szintén június 13-án kelt, s a cs. k. államlevéltárban őriztetik. Hammer, III. 328.

alia et singula faciendi, tractandi, concludendi et firmandi, quae nosmet facere, tractare, concludere et firmare possemus, si praemissis omnibus et singulis praesentes et personaliter interessemus, etiamsi talia forent, quae mandatum exigerent magis speciale, quam praesentibus est expressum. Promittentes insuper et pollicentes in verbo nostro regio, nos perpetuo gratum, firmum, validumque habituros totum id et quidquid per supradictos oratores nostros actum, factum, gestum, tractatum, pactum et conclusum fuerit in praemissis seu quolibet praemissorum, nec contra illud unquam tempore directe vel indirecte facturos aut contraventuros, omni dolo et fraude semotis. Harum testimonio litterarum manus nostrae subscriptione ac sigilli nostri appensione munitarum. Datum in civitate nostra Vienna, die XIII. mensis Junii,*) anno Domini M. D. L. III°., regnorum nostrorum Romani XXIII°., aliorum ero XXVII°. Ferdinandus rex m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J Jonas D. vicecancellarius m. p.

V.

Ferdinánd királynak Verancsics Antal.

Antonius Verancius Ferdinando regi suo clementissimo felicitatem.

Hodie privatis rebus meis apud Sopronium et domi meae, quibus octo dierum spatium petieram, confectis et expeditis, veni ipse Comaromium. Neque hic est quod agam penitus, praeterquam ut collegam

*) Verancsics és társa ekkor Bécsben voltak. „XXI. die mensis Junii — olvasom a felebbi párbeszédben — jussi summus Vienna decedere et iter maturare".

meum expectem, ac deinde, ubi ille advenerit, sine mora recedamus. Et ne fortassis, dum me ab hoc loco diutius abesse intelliget, ipse quoque nonnihil serius adveniat, ac indulgeat suorum affectibus, quorum charitate detinetur, tam longe peregre profecturus, ea ipsa hora, qua huc appuli, litteras ad eum dedi, et institi summo studio, ut moram omnem abrumperet et venire maturaret, quandoquidem etiam nunc nimis nos tardasse certum est. Monitum eum etiam litteris tuae majestatis non dubito. Quo fit, ut celerius adventurum maxime confidam, praesertim ubi et me jam adesse cognoverit, quod alioqui in rebus tuae majestatis et sedulus et celer et vigilantissimus esse semper soleat. Aliud quod nunc scribam, non occurrit, nisi quod passa Budensis urgentissime exigit adventum nostrum,*) quum dicat, nos dumtaxat ab imperatore suo expectari, nec interim moturum exercitum in passam Casulem, donec advenerimus, et nisi venerimus, mutaturum sententiam de gerendo bello, pacemque, quam a nobis desiderat, Casulo concessurum atque in nos arma conversurum. Ajebant etiam, quod in dubium jam venisset de adventu nostro, et succenseri plurimum tuae majestati, quasi verba illi dedisse curavisset. Ego igitur his cognitis, dedi statim ad passam litteras, et hoc dubium homini eximendum diligenter adnixus sum, ita ut aequiore jam et firmiore animo haud multo post redditum fuisse intelligam. Tuam majestatem quam felicissime valere cupio. Tertia Julii 1553. Comaromii.

*) Szulejman 1553 aprilis 15-én (1. dzsemasziul-evvel 960,) kelt levele által is felhivta Ferdinándot, küldené követeit békealkudozás végett a Portára; hogy biztosan jöhessenek, mehessenek, arról már gondoskodva van. S nehány nappal később kelt levelében ismétli: hogy a magasságos Portához vezető ösvény nyitva áll mindenki előtt. Majus vége felé (Dzsemasziul-achir közepe) pedig paran-

VI.

Sforza Palavicinak Verancsics Antal.

Antonius Verancius Sforciae Palavicino *).

Michael Litteratus, homo tibi non ignotus, pro- 1553. Julius 7.
ximis annis praefuit abbatiae divi Martini Jauriensi summa integritate et fide, ita ut ei nec regni nec regiae majestatis desunt testimonia. Nunc privatus domi agit, cupitque statum aliquem aptum suae conditioni apud te invenire et obtinere, et sub tuis signis militare. Quoniam autem pervenire in gratiam tuam posse se non speravit, nisi per quempiam hominem quem tu in charis habeas, me elegit, et cum pluribus bonis viris mihi amicissimis adiit, magnopere petens, oransque, ut ipse ille esse velim, cujus opera consequi posset, quod tantopere oprabat, tanquam ipse unus essem ex iis, quorum gratia facile votis hominum flecti consuevisset. — Itaque quum hanc publicam opinionem de tua erga me benevolentia non vanam esse certo scio, eaque plurimum gaudeam, immo et mihimet ipse etiam vehementer gratuler, velimque omni studio atque conatu illam augeri et confirmari, non tam meorum erga te meritorum causa, quam propter virtutes tuas et magnitudinem tuam singularem, motus probi et militaris viri necessitate, totque nobilium hominum mihi charissimorum petitione, qui id a me officii summa fidueia contenderunt, contendo et ipse apud te solita mea fiducia, ut velis mihi hac in re gratiam tuam accomodare, meaque inter alios causa, qui pro Michaele intercedunt, ita

---

csot küldött a temesvári és budai pasáknak, hagyják szabadon hozzá utazni a követeket s tartsák fenn a fegyvernyugvást. Hammer IX. 371.

*) Ferdinánd hadainak a dunai részekben fővezére.

ejusdem Michaelis votis respondere, ut consequatur quod postulat. Et quia forte fortuna non poterit tam repente de meliore statu illi providere, priore contentus erit praefectura, dabitque interim operam, ut meliorem promereatur. Caeterum quicquid ex hoc officio tu mereberis, Michael vero debebit, ipse gratificari curabo, tanti erit apud me, quicquid in hunc hominem contuleris. Vale. Septima Julii 1553. Comaromii.

VII.

Zay Ferencnek Verancsics Antal.

Antonius Verancius Francisco Zay collegae suo S.

Motus Transsylvanos jam et per Hungariam[11] serpere latius, fierique passim clandestina video colloquia, adeo ut non possum non vereri nobis periculum quodpiam, propter res, quas nobiscum vehimus. Clarius eloqui nequeo. Semper tamen tumultus ejusmodi ingens et perniciosa consuevit comitari licentia. Oro igitur atque obsecro te, ut omnes moras abrumpas, omissisque rebus tuis privatis, quibns detineris, capesse regias, et venire matures, quo inceptum iter prosequamur, nosque eripiamus huic furori hominum perditorum, ne si diutius in his finibus versabimur, avaritia illorum intercipiamur. Quod si forte fortuna acciderit, vide, quaeso, quantum principem offendemus, quove etiam damno afficiemus; fateorque ingenue, timere me, quod caveo. Veni igitur et advola. Heri autem accepi tuas litteras, et intellexi, quae scire me voluisti. Qua vero die Comaromium veni, eadem, datis ad Budensem passam litteris, feci eum certiorem de adventu nostro minime dubio. Nec rescripsit, sed dicitur magnopere perturbari nostra

mora, quo tu etiam incitari debebis, ut celerius advenias. De pelvi et gutto habeo gratias, et fac, ut agam etiam pro candelabris. Vale. Nona Julii 1553. Comaromii.

VIII.

Tujgún pasának Verancsics Antal.

Antonius Verancius Tuygoni passae Budensi*) salutem.

Collega meus Franciscus Zay jam advenit domo, et intra triduum, Deo Optimo Maximo comite, iter Strigonium versus accipiemus. Inde Budam ad te festinabimus, quod significandum tibi quamprimum duxi, quemadmodum aliis meis litteris non ita pridem ad te datis facturum me obtuleram. Scripsi hoc ipsum et ad Ahmad begum, Strigoniensem praesidem, quo jam de adventu nostro nihil dubitetis, et praemoniti sitis, quando nos expectare debebitis. Quod autem biduum adhuc protrahemus adventum nostrum, cupimus esse apud te excusati. Laboramus enim pro quibusdam captivis intra induciarum tempus captis, ut eos pro induciarum concordia liberemus, et ad te nobiscum deducamus ex mandato regis nostri, qui tuo principi hac etiam parte gratificari non omittit. Vale. Tertiadecima Julii 1553. Comaromii.

1553. Július 13.

IX.

Sforza Palavicininak Verancsics Antal és Zay Ferenc.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Sforziae Palavicino S.

Agimus tibi gratias, primum quod maturasti nos

1553. Július 14.

*) adi= Alinak a pasaságban utóda; egykoru iróinkál: gólya bassa, gún sólyomfiat jelent. l. Gévay az id. h. 7. l.

de his facere certiores, quae passa Budensis ad te ratione induciarum perscripsit, quas nullas et per nos esse violatas denunciat, tum quod admones, ut praevideamus, quonam pacto ulteriorem progressum nostrum dirigere debeamus. Certe duabus horis ante quam tuae litterae nobis sunt redditae, jam nostras ad te miseramus, nunciantes qua hinc die moturi essemus Strigonium versus, id ipsumque omnino faciemus, quod mones, nec hoc tam ejusmodi hominis intemperies curantes, quam rem nostri principis promoventes, quae exigit multis rationibus, ut etiam cum periculo nostro incepto itineri non desimus. Caeterum videtur et hic passa, ut alii, qui eum praecesserunt, multa suo potius arbitratu, quam fortasse principis sui mandato velle gerere. Verum quoniam nobis cum ejus principe erit negotium non cum illo, ejus terriculamenta non sunt magnifacienda, quamquam eas-dem suas litteras, quas ad te dedit, mitius finit, quam exorsus est, quo manifestius apparet, eum tumultuari potius, quam judicio duci. Sed succenseat, quantum vult, nos modestia nitemur pro fortuna nostra et rerum nostrarum conditione, dantes omnem operam, ut praerupta animorum devitemus. Vale. Decimaquarta Julii 1553. Comaromii.

X.

Verancsics Antalnak Ferdinánd király.

Reverendo devoto fideli nobis dilecto Antonio Verancio, episcopo Quinqueecclesiensi et Praeposito Transsylvanensi, nostrò consiliario ac ad serenissimum principem Turcarum destinato oratori, ubi fuerit. Cito, cito, cito.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex. Reverende, devote, nobis dilecte. Intelleximus te et collegam tuum in prosequendo itinere commissae vobis legationis ultra permissum vobis tempus, quo res domi componeretis, ita et tamdiu tardasse, ut ne Budam quidem adhuc perveneritis, sed potissimum id ex collegae tui, quem Comaronii jam aliquot diebus expectasses, mora accidisse. Cum autem negotia illa, propter quae ablegati estis, magnae sint importantiae, magnamque celeritatem requirant, et non solum nostra ac regnorum et dominorum nostrorum, sed totius reipublicae christianae intersint, istiusmodi tarditatem et cunctationem profectionis tuae et collegae tui non immerito molestissimo animo accepimus. Et propterea tibi firmissime committimus et mandamus, ut si fortasse collega tuus nondum tecum esset, cures ut vos quamprimum conjungatis, et sine ulteriore mora, iter coeptum ambo prosequamini, et admissam istam moram adhibita posthac acceleratione et diligenti negotiorum omnium, quemadmodum de vobis confidimus, procuratione compensare studeatis. Et quando apud passam Budensem eritis, nos excusetis, ostendendo ei, quod licet jam ante plures dies a nobis dimissi fueritis, ut recta ad excelsam Portam pergeretis, vos tamen coactos fuisse propter nonnulla vestra privata negotia aliquot diebus subsistere; sed cum intellexeritis, nobis id magnopere displicuisse, vos daturos esse operam, ut tarditatem hanc, adhibita posthac celeritate, compensetis. In quibus nostram expressam exequeris voluntatem. — Datum in civitate nostra Vienna die XV. mensis Julii, anno Domini M. D. LIII°. regnorum nostrorum Romani XXIII°. aliorum

vero XXVII°. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. J. Jordanus m. p.

XI.

Ferdinánd királynak Verancsics Antal és Zay Ferenc.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ferdinando regi suo clementissimo f.

Cras nos hinc, Deo Optimo Maximo comite, 15/16. Strigonium versus proficiscemur, inde ulterius iter omni celeritate adhibita continuabimus. Appendicem instructionis, quem nobis summisisti, intelleximus, enitemurque diligenter, ut in omnes meliores eventus sic rem geramus, ut scimus tuae majestatis esse voluntatem. Passa Budensis (quantum intelligimus) convocavit ad se complures vicinorum praesidiorum praesides, duces ac milites, vultque nos honorifice excipere Veteri Budae. Hoc ipsum facturus est et Ahmad beghus, Strigoniensis praeses, qui jam praemisit nobis obviam trecentorum equitum turbam ad Muslam pagum, videnturque hoc tempore Turcae magnopere esse intenti in adventum nostrum, quod nobiscum non aegre sunt pacem inituri. Illud tamen non parum nos sollicitat, quod audimus ad sexingentos hajdones transitum nostrum circa Tolnam et per vicinas solitudines observare, nobisque tam in Danubio quam in continenti intendisse insidias. Eramus autem eo animo, ut navigatione Belgradum usque uteremur, lassitudini equorum consulturi. Verum quia non multa classe pro id temporis Turcae pollent, qua nos comitari deberent, terrestre iter elegimus, quod equitatus

non deerit, quantuscunque erit necessarius. Speramus igitur, Deo adjuvante, inoffense nos evasuros, quo pergimus. Aliud quod tuae majestati scriberemus, non occurrit, praeterquam quod Joannes Paxius *) alium quoque captivum conditionis non extremae, quod jam majestas tua scit, una cum Hamzabego ad petitionem tuae majestatis manumisit, qui et ipse in harum induciarum principiis captus fuerat, eumque cum Hamzabego ad passam deducemus, dantes omnem operam, ut quibuscunque modis poterimus, favorem et benevolentiam apud gentis hujus primates tuae majestati conciliemus. Patitur tamen Joannes Paxius magnam injuriam a relicta quondam Horwathynowyth, quae egressa muliebrem et vidualem audaciam, videtur illi plurimum insultare, quod in concedendo tuae majestati Hamzabego sine ulla conventione, et petitione secunda, statim paruerit. Immo, quod eum gravius habet, honoris etiam illum arcessit per litteras, quas missurum tuae majestati arbitramur. Visum itaque est, nostri esse officii, ut tuae majestati, clementissime princeps, supplices commendaremus, quo dignetur gratiose illi prospicere, ne vir probus et tuae majestati fidelis, impigerque ad ejus jussa omnia, damnum quodpiam ratione similium captivorum percipiat, neve ejus mulieris intemperiis, quantum ad virilem honorem pertineat, laedatur, quandoqaidem idem Paxius nihil prorsus in concessione Hamzabegi vel causa vel instinctu suo egit, sed tantum ut voluntati tuae majestatis citra moram et tergiversationem obtemperaret. Quod in posterum quoque semper est facturus, quantum et verba et a-

---

*) [illegible] kapitány.

ctiones ejus declarant. Tua majestas felicissime valeat. Sextadecima Julii 1553. Comaromii.

XII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.
Regi suo Verancius et Zay.

De Transsylvaniensibus tumultibus illud maje- 1553
stati vestrae pro nostra fidelitate dixerimus nostro in[16]
discessu. ut si aliis incommodis praesentibus occurrere nequiverit majestas vestra. in eo tantum toto et animo et virium conatu intendat et prohibeat, ne reginae Isabellae filius in Transsylvaniam inducatur, etiamsi quid hostilius committi oportebit. Manifestus enim hostis erit. si eo irrepere contenderit; si autem eo penetraverit, afferet procul dubio majestati vestrae magna incommoda. Si vero procul ipse aberit, sola factio ejus remanebit, cum qua facilius gerendum erit negotium, quia perseverare in rebelli proposito non poterit, non existente coram, cujus gratia conspiravit. Reliqua majestas vestra Deo committat et nostrae fidei, cui certe, quemadmodum et de me polliceor, et de collega meo nihil est dubitandum, non deerimus, etiam si moriendum erit. Majestas vestra felicissime valeat. Comaronii XVI. Julii, 1553.

XIII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.
Ad majestatem regiam Verancius et Zay.

Hodie nos Comaromio solvimus, et primum Stri- 1553
gonium mox Budam, inde Belgradum, post, reliquum[17]
iter bonis angelis, omnique sedulitate urgebimus, et

enixe connitemur, ut quicquid in discedendo Vienna morae commisimus, eundi celeritate recuperemus. Hoc tibi, clementissime princeps, pro officio et fide nostra significare voluimus, quod succisivis quoque diebus facturos nos offerimus, quotiescunque fideles nobis occurrerint tabellarii, quo non actiones nostras solum, verum etiam singulos progressus crebro intelligas. Statuimus autem terra proficisci, nisi aliud consilium intervenerit, et hoc ob hajdonum metum, quorum mutato nuncio non exiguam manum coisse, et transitum nostrum cupiditate praedae in Danubii ripis observare cognovimus. Verum certius de hoc Buda tuae clementiae scribere poterimus, ubi passae illius consilium perspexerimus. Tua majestas felicissime valeat. Decimaseptima Julii, Comaromii, 1553.

XIV.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Sacratissima regia majestas, domine, domine nobis clementissime. Decimaseptima die mensis praesentis Julii Strigonium, Budam decimaoctava pervenimus, et utrobique excepti, habiti et honorati sumus, ut decuit oratores vestrae serenissimae majestatis. Verum passa Budensis quanto est Strigoniensi sangzaccho major, tanto majori honore pro more gentis suae in excipiendis et tractandis nobis usus est. [Misit primum obviam nobis usque ad Salmar ad quingentos circiter equites optime apparatos. Inde donec ad tentorium nostrum in ripa Danubii prope tentorium passae positum perducti sumus, et a dextra et a sinistra occurrerunt nobis plures equitum ordines passim circa viam dispositi, praecedentibus 1553. július 20. (?)

currus nostros multis melioris conditionis zkuffiatis *) Turcis. Ejaculatae sunt etiam multae bombardae et sclopi, et pulsata tympana aliaque id genus classica. Tentoria nobis quatuor erant praeparata, cum attegiis, quercinis ramis tectis, et sepe totus locus circumvallatus, in quo descendimus.

Die sequenti hora circiter octava deducti sumus ad passae tentorium per duodecim praecipuos chawsos, ad quod confluxerat omnis turba, quam secum in illis castris habebat, in duos ordines distincta, segregatique a trivialibus meliores prout cujusque erat gradus atque conditio. Inducti ad consessum passae, qui in loco tapetibus late strato intra sua tentoria sub quercinis attegiis cum sangzacchis quatuor et militiae suae aliis insignioribus ducibus per directum a dextra et sinistra ordinem in cathedris nostro more sedebant, ipseque passa medius sedens assurrexit reverenter, una cum assessoribus, factoquo bino passu obviam nobis, excepit nos porrecta manu, et aspectu plurimum comi, jussitque ex opposito sibi in similibus cathedris assidere.] **) primumque, ut valeremus et quale iter habuerimus, interrogavit, demonstrata humanis verbis laetitia, quod utrumque nobis ex voto contigisset Post haec orsi a salutatione ac felicium rerum precatione, et oblatione munerum cum benevolentia, devenimus ad narrationem nobis commissam, eaque exposita et attente exaudita, respondit nobis dominus passa ad omnia summa cum humanitate et lenitate, agendo gratias pro omnibus, quae tunc obtulimus, dicendoque omnia se facturum, quae

*) Szkófiumos.

**) A [] közti hely kitörölve s helyette Verancsics kezétől a lapszélre irva: „Deducti post die sequenti ad tentorium passae, is cum multis viris insignibus assurrexit, et perreverenter porrecta manu nos excepit, ac sibi ex opposito sedere fecit.

petebamus, tam scilicet in deducendis nobis secure, quam in commendandis apud passam et suos amicos. Subjunxit post, quod quum ipse esset a parvulo parva admodum pecunia imperatoris Turcarum emptus, et in ejus Porta educatus, haberetque a suo principe et honorem et non exiguas opes, non curaret tam ea quae alii homines, quam ut misera plebes secura esset, non opprimeretur, nec esset inter principes, id est, dominum suum et majestatem vestram constituendorum dissidiorum author; hocque studium semper se habiturum, si modo et majestas vestra animum suum ad id applicaverit, regetque et gubernabit suos ita, ut tot querimoniae de illius limitibus non afferantur. Homines enim sui principis nullam adhuc causam laedendarum induciarum dedisse, sed vestrae majestatis tam milites quam hajdones nunquam ad id tempus a grassatione cessasse, et cognovisse se hoc a majestatis vestrae hominibus, qui praedatum ab Agria, a Corotna, a Kapwswywar, a Zygeth et ab aliis quibusdam locis profecti atque intercepti, fateantur, et inter alios Joannes Fodor, qui praecipuus inter caeteros hajdones habeatur, palamque declamitat, a domino Volffgango Dersfy se missum fuisse praedatum. Caeterum idem dominus passa dicebat, non dolere se nec principem suum, quod majestas vestra castellanos et praefectos, viros bonos pro custodia locorum suorum in suis finitimis arcibus teneat, sed quod in eisdem arcibus foventur hajdones, et similis praedonum colluvies, quodque facta praeda aut latrocinio in easdem arces admittantur, ut in perfugium tutissimum, ibique ex aequo inter se praedam partiuntur. Quod si duraverit, nec majestas vestra providere dignabitur, quo haec licentia ali-

quando tandem sopiatur, dicit passa, nescire se, quomodo aut praesentes induciae firmae remanere, aut futura pax poterit constitui. Dicebamus nos, non ex arcibus ejusmodi fieri latrocinia, quia majestas vestra constituisset in eis novos praefectos, eosque bonos viros et majestati vestrae morigeros; sed esse quosdam vagabundos homines sine dominis et stipendiis, qui ejusmodi committunt et exercent furtim facinora. Respondit, id negari non posse, quum habeat hajdones et alios homines captos, qui certam fidem de his faciunt. Ad quae iterum nos subjunximus: omnino haec non perpetrare arcium, de quibus querebatur, milites praesidiarios, sed praefatos latrones vagabundos, hique inducturi arcium illarum custodes in invidiam et odium vobis, domine passa, culpam hanc in eos ab se transferunt. Verum ubi dixit, se etiam illum habere in manu, qui Hamzabegum ceperat, et plures alios, quos proferre volebat, nobis renuentibus: quid respondere illi potuerimus aliud, majestas vestra consideret; vertimusque ad alia sermonem. Itaque supplicamus, ut majestas vestra dignetur hiis obviare, si vult rite, ut dicebat passa, cum imperatore Turcarum pacificari.

Venimus ab his sermonibus ad alia, quae post dicemus suo ordine. Verum mox ad tentoria nostra ab hac prima audientia reversi, venit ad nos Adrianus Litteratus,*) et clam porrexit nobis litteras Clementis Artandy**) et regestum nominum quorundam regnicolarum a regina Isabella missum, ad quos hortatus passa ab eadem regina Isabella, per proprium

*) A pasának magyar titoknoka. V. ö. Gévay, az id. h. 6. l.

**) Biharnak egyik dynastája, külsőleg egyike Izabella legbuzgóbb híveinek, de, mint innen látszik, atyja vagy bátyja Pál képére, Ferdinándnak hirt vivő.

nuncium dedit litteras praeceptorias, ut ad ipsam reginam et Joannis filium deficerent, sub gravissima poena, qui noluissent. Has autem litteras mittere ad majestatem vestram statim curare statuimus, sed non occurrit certus modus. Verum majestas vestra vel ex hac sola reginae cum Turcis intelligentia facile perpendet ejus perfidiam, consilium et conatum, et quae una cum filio longe alia ratione tractari debebit, quam verbis et clementia, putamusque in similibus et consanguinitatis et pietatis obliviscendum esse hiis praesertim, qui regnare volunt.

Caeterum, quoniam ad eas litteras, quas proxime majestas vestra miserat passae, ex parte tumultuum Transsylvanorum, quibus idem passa magis videbatur incendium suppeditare, praecipiendo Temesvariensi et Zolnokiensi sangzaccho, ut conspiratoribus ejus insanae factionis opitularentur, nihil interim respondere voluerit, ut scripserat domino Paxy, donec oratores ad eum pervenissent: nos in secunda audientia, praemissis multis aliis sermonibus provocati, et ipso passa his de litteris, quantum arbitramur, mentionem omnino supprimente de industria et praehabito consilio, rem silentio praeterire noluimus.

Ubi igitur orsus est queri de finitimorum hominum vestrae majestatis, praesertim vero de hajdonum Corotnensium, Zygethiensium, Kapuswywariensium et Agriensium grassationibus, nosque excusaremus diversis rationibus praefatos, ut edocti sumus, devenimus tandem in illud argumentum: quod quum majestas vestra initura amicitiam tam diuturnam, sinceram et firmam cum imperatore Turcarum, omnem animum et mentem suam appulisset ad ejusmodi inum hominum in confiniis suis, qui turbulentius

haberentur, licentiam et excursiones comprimendas, jamque et praesides suos aliquot hac de causa commutasset, et nonullos etiam milites in quibusdam locis praesidiorum suorum morte multasset, qui in his ejus majestati et suis ducibus non parebant: ecce motus Transsylvani, ecce conspiratio, immo et rebellio multorum, qui non ita pridem novis juramentis fidei majestatis regiae sese obstrinxerant et addixerant. Et id ausi, quantum ad serenissimum regem nostrum multis ex locis affertur, tua, inquientes, magnifica dominatione, domine passa, suppeditante hujusmodi facinorosis hominibus animos ad tumultuandum, nempe data commisione Themesvariensi et Zolnokiensi praesidibus, ut iis ad peragendum, quod aggressi perhibentur, ferrent subsidium. Quo motu concitato, adductaque ea provincia cum vicina parte Hungariae majestati regis nostri subditae, in ejusmodi contumaciam et rebellionem, quantum credis posse jam ejus majestatem et has et alias perditorum hominum insolentias, de quibus vos, domine passa, conquerimini, sopire et comprimere?

Hic passa: Bene, inquit, fecistis, quod hac de re in mentionem incidistis. Quid enim aliud et Transsylvani et hii, qui foris existentes Transsylvaniae adjacent, facere debuissent, quam insurgere, et tueri se ab iis, qui contra se a vestro rege mittebantur armati? Nam Dobo cum episcopis Transsylvano et Varadiensi noviter factis exercitum coeperat conscribere, et in Transsylvaniam hostiliter intrare pergebat. Illi, ut iis resisterent, tutelae suae gratia obsistere voluerunt, quod jure, ob acceptam causam, non datam, eos fecisse debet judicari.

Nos ad haec: Si sic res se haberet, domine pas-

sa, ut narras, certe posses et apud principem tuum et apud nostrum excusari, motusque conjuratorum aequior haberetur. Verum quia male informatum te esse his de rebus perspicimus, necesse est nonnulla dicere nos, quae ad veritatem hujus rei aperiendam et te edocendum pertineant, rogamusque, ut nos aliquantulum patienter audire velis.

Rem igitur ab origine exponemus, et cognosces motum conjuratorum scelus esse, et te magnopere contra inducias jam ab imperatore tuo acceptatas et subscriptas, confirmatasque et Hruztani litteris et tuis, facere, simodo revera ope tua foventur illi tumultus, eo pacto, quo refertur. Hicque data dicendi facultate: Hoc primum, diximus, scire debebis, domine passa, quod adhuc anno superiore in comitiis Posoniensibus Transsylvani frequentes ad praefata comitia venerant cum publica totius provinciae commissione, maximisque et votis et instantia contenderunt, ut eis majestas sua vajvodam et episcopum daret juxta veterem eorum consuetudinem et usum. Hoc ipsum reliqui quoque status Hungariae, qui in potestate ejus majestatis existunt, efflagitaverunt, ut curiae quoque officia et magistratus cum episcopatibus et praelaturis ecclesiarum distribueret, quo quaelibet regni pars rite posset procurari.

Tunc temporis occupata sua majestas novo bello Turcico et Germanorum motibus Themesvariensem tantum comitem Losonzyum et vajvodam Transsylvanum Andream Batory fecit. Neque hic diutius eam praefecturam assumpsit, quam ad annum unum, quod esset ob gravem valetudinem corporis ad tantae provinciae curam minus idoneus. Revoluto itaque anno et aliis comitiis Sopronii habitis, *denuo* Transsylvani

oratores suos misere ad regem nostrum, episcopum et vajvodam postulantes, qui non ad tempus, ut Batory, sed stabilis esset, et eorum curam gereret. Eo igitur tempore exauditis Transsylvanorum et aliorum dominorum regnicolarum postulationibus, majestas regia, primum collato archiepiscopatu cum episcopatibus, viris, quos cognovit esse dignos, vajvodas quoque in Transsylvania duos creavit, uti petebatur, alium Stephanum Dobo Hungarum, alterum Franciscum Kendy Transsylvanum, ut hoc etiam Transsylvanis gratiam tuam declararet.

Atque haec dum aguntur, et praeparat se vajvoda Dobo cum episcopo ad proficiscendum in Transsylvaniam, nihil prorsus quicquam adhuc cognito de Transsylvanorum, compliciumque eorum motu, cumque jam nos majestas regia ab se dimisisset, essentque ad summum cum trecentis hominibus, pro honore regio et sua conditione ingressuri, insurrexere in eos praefati conjurati, institeruntque prohibere ab ingressu, magno coacti numero. Hac insperata rebellione et hostilitate illorum visa, nulla armorum causa praebita, Dobo quoque cum episcopo ad majores vires cogendas sese convertere, non ut vi aliquid agere vellent, sed ut tuti forent a fortuitis casibus et ab his qui in se insurrexerant.

Jam, magnifice passa, judices et expendas per temet ipsum hujus rei originem, et, nostrine an hi conjurati causam praebuerunt tantis tumultibus? et praeterea, hocne est denuo Transsylvaniam occupare, an dudum occupatae curam velle gerere, non quidem in contemptum et praejudicium imperatoris tui, sed pro ejus possessione etiam munera quotannis offerendo? Unde quum jam plane intelligas omnem hujus

negotii seriem, quam alioqui etiam ex litteris regiae majestatis paulo ante datis cognoveras, rogamus tuam dominationem, nomine regis nostri, ut velis in hoc ita te gerere, ut amore et benevolentia respondeas ejus majestati; et si aliqua fomenta huic incendio subdideris, ea submoveas, et sangzacchis Themeswariensi et Zolnokiensi, Transsylvanisque et eorum complicibus frena injicias atque audaciam inhibeas. Alioqui, proculdubio, si feceris, facies contra inducias, quibus et imperator dominus tuus et Hrustan passa ac tu subscripsistis, datis litteris ad regem nostrum serenissimum.

Et in hanc sententiam quum plura dicere pergeremus, ostensuri Transsylvaniam fuisse in manu vestrae serenissimae majestatis multo ante quam induciae factae fuerunt, habuisseque praecipuum locum Transsylvaniam in articulis, qui ad principem suum per Alypassam missi sunt, quumque ipse nimis multa familiariter nobiscum colloquendo diceret, non opus esse tam copiose de his hic loqui sed illic, ubi res tota peragetur: nos quoque excusavimus nos de longiori oratione, adjungentes, alioqui opus fuisse ut hic illi exponeremus, eumque admoneremus, ne quid in hoc attentaret suo consilio, et ante scitum sui domini ac Hrustani, et donec nos imperator ejus cum ipso Hrustano audierit, quando sciret rex noster aliam esse voluntatem Turcarum principis, quam ut hoc pacto, dum secum de solita pace tractat, detrudatur sensim e possessione Transsylvaniae.

Subjunxit hoc interim passa aliquoties: Et cujus esset Transsylvania, ad quemnam pertineret ejus procurationem gerere, mittereque in eam praefectum?

Nos non ignari *captionis et quo deduceremur* ab

eo: Quidni? certe ad regem nostrum. Caeterum, non credas, domine passa, regem nostrum adeo esse parum circumspectum, ut non intelligat et Hungariae et Transsylvaniae statum, et quantum imperator Turcarum tam in Hungaria quam in Transsylvania habeat potestatis. Et ob id amicitiam quoque cum eo ac vicinitatem colere, eumque quotannis honorario munere prosequi contendit, sicut jam ab aliquot annis facere inceperat, semperque summo studio perseverasset, nisi delatorum hominum et vobis et principi vestro malitia mendaciis odiosum reddere conaretur, prout nunc quoque id videre manifeste potes: dum nos ad ipsum imperatorem vestrum mittit sua majestas cum muneribus ad pacem faciendam cum eo, ii, quos jam saepe nominavimus, scelestissimi homines accusant apud vos, quod nec inducias servat constanter, nec sincero animo pro pace agit. — Verum, domine passa, quid decedet imperatori vestro, si rex noster pro Hungaria et Transsylvania illi est quotannis honoraria dona collaturus, ut conferrent alii? immo etiam si in hoc laborat, ut nemo alius id faciat, quam ipse, ad quem jure et Hungaria et Transsylvania pertineat, quum ob id et Dobo non est missus de novo occupare Transsylvaniam, sed ut succedat in officio domino Bathory, — cur adversari vobis videatur, non intelligimus?

Alia etiam quaedam verba intercesserunt de ultronea discessione reginae, Petrowith et Monachi ex Transsylvania, et de Transsylvanorum studiis, ut ad fidem regis nostri devenirent. Verum quoniam festinabamus persuadere passae, ne in hoc proposito perseveraret juvandi conjuratos supranominatos, pluribus et quam melioribus modis potuimus, eum roga-

vimus, ut declararet erga majestatem vestram benevolentiam, facta prohibitione Themeswariensi et Zolnokiensi praesidi ac etiam conjuratis, ut cessarent a tumultuando, donec oratores majestatis vestrae peragerent res in Porta sui domini, liberumque esset interim vajvodae et episcopo Transsylvaniensibus ad sua loca proficisci.

Ubi tandem respondit: Libenter volo ejus majestati gratificari, daboque mandatum et ad Themeswar et ad Zolnok et in Transsylvaniam, ut abstineant ab his tumultibus, et sint omnino quieti, donec vos in Porta imperatoris mei permanebitis, modo et rex vester itidem suis praecipiat, sintque mutuo pacifici, aliique ab aliis abstineant. Nec unquam, licet ter et quater mentionem fecerimus, efficere potuimus, ut diceret, jussurum se, ne ingressum domini Dobo et domini episcopi impedirent; tantummodo generaliter locutus est, ut utrimque sint quieti.

Quod autem ad pacem attinet, dicebat se sperare futuram, sed sic, si rei non aurem solam sed totum caput amplecteremur, et ita omnia perficeremus. ut revera inter nos et ipsos pax sisteretur, et utrique suos limites scirent; nesciens quibusnam conditionibus essemus pro pace acturi, quum ne verbo quidem idem passa a nobis fuerit sciscitatus, (tanta est usus modestia,) qualemnam pacem essemus petituri, et ideo hac in parte parcius extendimus nos in loquendo. Caeterum dicebat etiam in vestrae majestatis esse manu et pacem et bellum, dummodo, obtenta ipsa pace, turbatores ejus non foveat in finitimis arcibus, sed castiget.

De captivorum liberatione etiam plura est locutus, (nam audivimus hominem

esse studiosum litterarum et minime crudelem atque avarum) diu carceribus detinere et cogere ad majora pretia redemptionis, quam quorumdam fortunae patiantur. Ideo offerebat, se velle afferre ad eorum citam et facilem dimissionem suam operam, defalcaturumque etiam de pretiis eorum, qui solvendo non essent, quod ab illis peteretur, modo et majestas vestra idem de Turcis quoque faceret, qui per Hungariam vincti tenerentur; libereque posse pro his homines ad se mitti, eosque vel solis litteris vestrae majestatis fore securos.

XV.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ferdinando regi suo clementissimo f.

Proximis diebus veniebat Budam ex Turcia qui- 155[21].
dam imperatoris Turcarum chawsus Zynan nomine, cui erant servi duo, equi tres, floreni octuaginta, patera argentea una paulo amplior et supellex militaris non tenuis, isque quum pervenisset ad Baathazyk, prope quendam pontem occurrere illi LX. hajdones ex castello Corotna, ubi captis duobus servis, quos habebat solos, alterque adolescens Murath, alter viriñ aetate Aly nominatus, equos quoque et omnem supellectilem interceperunt. Ipse chawsus fuga se servavit. Accidit hoc quarta die post captum Mustaham vajvodam, quem huc nos deduximus, et passae dono, tuo nomine, restituimus. Quare hortati ab eodem passa, quem videmus valde affici pietate in pauperem plebem, supplices tuam majestatem oramus, ut ejus cognito desiderio, velis hos quoque duos capti-

vos, Murath et Aly conquiri facere, inventosque una cum pecunia, equis et alia supellectile ad eundem passam mittere, eidemque reddi jubere non dedigneris. Quod quidem, postquam postularis, regium erit opus, accipieturque a tua amplitudine magno nomine, quum alioqui memorati captivi sub induciis capti sint, et nos omnia de tua clementia et aequitate, quae optima sunt et digna bono principe, pollicemur. De specie autem rerum his pro nunc scribimus nihil, quum aliis ad sufficientiam scripserimus. Verum si omnes res, de quibus queritur, reperiri non poterunt, saltem quas nominavimus recuperare cupit, nec alibi praefata quaeri debebunt, quam apud ejusdem castelli Corotnae praefectos. Tua majestas quam felicissime valeat. Vigesimaprima Julii 1553. Ex Sicambria ad Budam.

XVI.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ferdinando regi suo clementissimo f.

Sunt quidam oppidani Kewienses *) quorum superiori tempore tam merces quam ipsimet a tuis subditis fuerunt detenti, quod majestati tuae notum esse non dubitamus, magnaque damna acceperunt et incommoda, quemadmodum ex hoe eorum libello, quem ad te mittimus, plane intelliges. Quoniam hi oppidani in adventu nostro ad Budensem passam plurimum institerunt, ut nobiscum ageret et experiretur, numquid opis et beneficii a nobis in eos proficisci

1553. július 21.

*) Ráckevi; akkoron kivált bécsi árúk rakhelye.

posset: igitur egit apud nos passa his de rebus tam coram, quam per internuncium diligenter, sed citra omnem animi motum (uti sese nobis humanissimum in omnibus congressibus exhibuit), hortando tantum et petendo, ut siquid in nobis esset ejusmodi facultatis, Kewienses juvaremus. Quod cum polliceri et praestare, uti postulabant, non possemus, quandoquidem res tales transigi nequirent, nisi coram tua majestate, scribendi ad te obtulimus officium, praebita illis de clementia et aequitate tua summa fiducia. Igitur supplices oramus tuam majestatem, digneris horum quoque hominum causas gratiose ad tuum conspectum admittere, et de eis exequutionem pro justitia fieri jubere, quod plurimum (spe et judicio nostro) praesenti nostrae legationi afferet favoris et momenti, et is etiam passa confirmabitur magis et magis in optima de tua in omnibus rebus aequitate, et de benevolentiae ejusdem erga se opinione, cujus nos jam apud eundem magna jecimus fundamenta, quum hominem longe humaniorem et tractabiliorem invenimus, quam antea audiveramus; quod suo tempore clarius te cogniturum speramus. Tua majestas felicissime valeat. Vigesimaprima Julii, 1553. Ex Sicambria apud Budam.

XVII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ferdinando regi suo clementissimo f.

Hortati sumus a Welibego praeside Hatva- 1553
niensi, ut ad tuam majestatem de illius quoque negotio[22]
scriberemus, ageremusque summo studio, u ejus

damni non ita pridem apud Comarom accepti, quemadmodum exponemus inferius, dignareris benignam habere rationem. Superiori tempore, paulo antequam induciae quinquennales fuerunt interruptae, miserat per suos homines Comarom mille quingenta modia nostrae mensurae tritici, tribus navibus imposita et empta in loco mille florenis. Hoc triticum dum venditur Comaromii, turbantur induciae, vixque floreni quadringenti una cum navi ad Welibegum incolumes remissi. Sexcentos reliquos cum duabus navibus Andreas Tarnozy *) intercepit suo jure, nec alia prodita causa, ut hii ferunt, quam ob inducias ruptas, et intempestivo bello exceptas. Cupit jam Welibegus hac in re benevolentiam tuam erga se declarari, paratus ipse quoque eidem suo tempore per omnes occasiones referre gratiam. Nos vero functuri nostro officio, non cessamus omnibus modis amicos et fautores tuae majestati comparare. Quo circa summo studio postulamus, velis juris authoritate adhibita praefatam summam sexcentorum florenorum apud Tarnozy existentem eidem Welibego reddi facere. Quod non erit alienum a justitia. Caeterum et commodo rerum tuarum suffragabitur, si hac in petitione nostra benigne nos exaudire dignabere. Tua majestas felicissime valeat. Vigesimasecunda Julii 1553. Ex Sicambria ad Budam.

XVIII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ferdinando regi suo clementissimo F. 1556. július 24.

Etsi jam sufficienter scripsimus aliis litteris no-

*) 1549-ben Ferdinánd követe a budai pasánál. Jelentését lásd Kovachichnál, Script. rerum. hung. *minores*, *I. 89*

stris tuae majestatis de his, quae cum eo Turca, Mustaha vojvoda ad Batham capto accepta sunt per praedones Volfgangi Dersffy,*) Zygethiensis praesidis, ut scilicet ea conquiri et restitui curare dignaretur, quod et induciarum jus postulat, et quod ille vajvoda fuerit homo passae Budensis Tuygani, omnino facere te ejus amicitiae et vicinitatis gratia operae pretium fore ducimus, hoc praesertim tempore, quo pro conficienda pace in Turciam proficiscimur, estque tibi et a minoribus ejus gentis hominibus venanda benevolentia, postquam sic visum Superis est et Hungariae tuae fortunae. Nec id ad majestatem tuam scribimus nostro motu, quod nescimus, in quem finem aut quid referret: verum hortatus est nos ipse passa ad hoc officium, quod ei negare non debuimus; et alioqui non inutile futurum majestati tuae speramus, si et hoc et alia majora in eum contuleris, quum haec natio facile et donis et officiis capiatur. Tua majestas felicissime valeat. Vigesimaquarta Julii. 1553. Ex Sicambria ad Budam.

XIX.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

— — Vigesimaquarta Julii, quum discessum apparamus, nunciavit nobis passa, venisse ad se nuncium ex Zolnok, qui nunciaret, undique gentem magno numero e mandato vestrae majestatis ad dominum Dobo confluere, jussisseque eum per vim in Transsylvaniam irrumpere; quod si verum sit, se quoque non permissurum ditionem et amicos impera-

*) Korotna, melynek hajdúi, mint felebb láttuk, a rablást elkövették, a Deraffiaké volt.

toris sui opprimi, et daturum ad Portam litteras, quae hic per regem nostrum agantur.

Nos scientes, unde haec tempestas oriretur, quandoquidem huc venisset homo reginae Isabellae, de quo in aliis litteris scripsimus,*) renunciavimus rem tanti esse, ut per internuncium de illa agere non possemus tam ad nostram quam ad ipsius passae satisfactionem. Igitur petere nos, ut ad se venire liceat. Annuit. Mox ad eum deducti, haec illi ad verbum exposuimus, quae sequuntur:

XX.

Tujgún pasának Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Tuygano passae Budensi S.

Quod nobis heri nunciasti de gentibus nostri re- 1558. július
gis, quos insurgere et coire ad arma, proficiscique[24]
contra rebelles suos accepisti; quodque tu, si ea ita
sese habuerint, ut ad te perlata sunt, nequaquam
amicos et dedititios principis tui opprimi patiere, in-
telleximus. Igitur, etsi non ab re commoveri regem
nostrum certo scimus, aequumque est ut rebelles suos
corripiat et castiget, tamen quoniam sic falso crimi-
natum regem nostrum indefensum sinere jure non
possimus, haec ad illa respondemus per litteras, co-
ram dicturi eadem, si nos admiseris, quum alioqui
nec per internuncios tanta res agi possit. Sed jam ad
ipsam rem. — Superiori anno, secundo proximo, rex
noster nec vi nec fraude aut dolo malo intercepit
Transsylvaniam, sed a regina Isabella, ab ejus filio,
ab Heremita, a Petrovio, et ab omnibus Transsylva-
nis ultro et communi omnium concensu eidem tradita

*) V. ö. a XXII-dik szám alatti levéllel.

est, quod Solimano quoque principi tuo notum est perquam optime. Cui rex noster, ubi primum in Transsylvaniae possessionem rediit, non semel sed pluries, quum per litteras tum per nuncios et amicum se et vicinum bonum esse velle, et quotannis munus et honorarium pensurum, quantum ipsa olim regina cum filio pendebat, obtulit; ac simul in ipsam Transsylvaniam misit vajvodam suum Andream Bathoraeum cum exercitu, nec interim quispiam illum molestavit, aut deturbare ea possessione tentavit. Atque hunc in modum existente statu Transsylvaniensi, iniit rex noster cum tuo imperatore inducias, in quibus etiam Transsylvania, et quidem primo loco continebatur, quemadmodum apparet in articulis earum, quas tuus antecessor Alypassa miserat ad tuum principem. Quieta igitur Transsylvania, quum jure possessionis veteris, et eo, quod ultro regi est tradita, tum etiam ratione induciarum praesentium, quibus jam et imperator tuus et post eum Hruztanus quoque passa, ac tu subscripsistis, ratasque et firmas esse in sex menses voluistis: cur illi homines perditi et turbatores patriae, freti tua ope conjurarunt in legitimum principem suum, audeantque contra et inducias agere, tam conclusas firmiter, et contra fidem, obliti et Dei et juramenti et humanitatis suae? Quare si in eos rex noster quoque pergit animadvertere, quid, quaesumus, vel contra imperatorem tuum agit, vel contra inducias? An malefidi subditi non sunt puniendi, ut mox majora aggredi audeant perfidia, et patrum imitatione omnia, quae libuerit, ad evertendam patriam accomoda? Plura ejusmodi possemus afferre in medium, quae ad causam regis nostri facerent, sed brevitatis ergo, et quod hic apud te haec

controversia non determinabitur, hortamur te, ne velis in hos horum conjuratorum motus authoritatem tuam adhibere, idque potissimum ante quam ab imperatore tuo accipies mandatum, nosque apud illum constituemur, et audietur nostra legatio. Caeterum et aequo animo feras, quicquid rex noster aget in rebelles suos, quos ipse et tu et imperator tuus propter ejusmodi temeritatem et perfidiam corripere et coarguere deberetis. Alioqui in manu Dei primum altissimi, deinde imperatoris tui, quod modestiae nostrae gratia dicimus, esse non negamus, cui cessura sit Transsylvania, quum rex noster serenissimus illud cum imperatore tuo statuit jam hoc tempore inire amicitiae vinculum, ex quo, si Deus Optimus Maximus annuerit, non honorem solum maximum, sed etiam quam maximum commodum et perpetuam famam sine et impensa et jactura rerum suarum percipiet. Haec ut tua amplitudo bene expendat secum, neu velit aliquid tanta in re aggredi, oramus, quod posset paulo post facile tibi secus cadere et evenire, ubi legatio nostra intelligetur, quam speravisses. Vale. Vigesimaquarta Julii. 1553. Ex Sicambria ad Budam.

XXI.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Quae quum ad finem usque audisset, etsi fortasse intra se agnovit et concessit veritati, tamen inter multa verba nulli horum locum dedit, affirmans: in summa domini sui et Hungariam et Transsylvaniam esse (potestate), et ita Transsylvaniam filio Joannis dedisse, ut suam et ut patri etiam dederat ejus, quod amicus imperatori suo fuerit, et illi ser-

viverit; postquam sua mater ad neminem alium ipsum regnum spectare scit quam ad imperatorem Turcarum, ideo nescire se, quo pacto, quo vel quibus privilegiis regi vestro ipsum dederit regnum. Petendo penes haec, ne his tam perfide secum colloqueremur, quum hic finis nullus fieri possit: nos quoque diximus: nihil nos loqui de summa nostrae legationis, sed tantum de his, quae hoc praesens negotium in medium adduxit. Ideo scire debes, quod regnum totum a Joannis filio nemo alius alienavit, quam initio ipse pater ejus, et postremo mater cum Monacho et Petrowyth, uti jam audistis. Et hic brevibus exposuimus tenorem concordiae Joannis cum majestate vestra de successione, simulque diximus: majestatem vestram libenter usuram gratia et amicitia ejus imperatoris, modo illum ab se non rejiciat. Sed utcunque sese ejusmodi habeant, diximus, rogare majestatem vestram, ne ipse passa impediat officiales suos ad curiam imperatoris proficisci, et jubeat tam Zolnokiensibus, Temeswariensibus et Transsylvaniensibus quam etiam Petrowyth, ne interea tumultuarentur, donec nos Constantinopolim proficiscimur.

Ad quae omnia respondit: facturum se pro voto nostro; caeterum nolle dominum Dobo pati intromitti; sed postquam dominus Bathory jam intromissus est, et gerit officium bene ac pacifice, majestas vestra non curet alium illi subrogari, sed in eundem dominum Bathory denuo vajvodatum rejiciat et jubeat gerere; caveat autem maxime ne quae arma moveat, vel in Transsylvaniam intendat, quia alioqui nos parum feliciter ambulabimus, uti dicebat.

Quae quum ita se habeant, et ipse passa jussurus est suis, ut quieti sint, quid consulere dobeam

majestati vestrae, nescimus; tamen postquam tantum intrare dominus Dobo recusetur, et commissa denuo cura domino Bathory, si cum majestate vestra sentit, quod non dubitamus pertinerev vel hoc tempore maxime in fide et commodo vestrae serenissimae majestatis; *) alioqui non sit nostrum consilium sed majestatis vestrae.

Non praetermittemus et privata verba. Heri quum accepto commeatu a passa ad tentorium nostrum profecti fuimus, nunciavimusque Welibego de quodam captivo, inter alia renunciavit: amicum se nobis esse, verum si pro Transsylvania laborabimus, et Hungariam perdemus.

Item: Et Saffer aga, de quo alias majestati vestrae Verancius locutus est, per nuncium interrogavit me Franciscum Zay: ubinam habeam matrem et uxorem? et ut curarem eorum quietem et salutem, quia nescirem, quid futurum de pace, quidque sequeretur.

Haec nos non terrent, clementissime rex, sed voluimus scire vestram majestatem, ut occurrat tumultibus non tam armis quam artibus. Nec Polono omnino fidat, quia hic saepius nominatur, et quaerimus: an Constantinopoli cum eo homine majestatis vestrae amicitiam (colamus). — Haecque sunt, quae hic egimus, jamque, Deo duce, hodie Danubio discedemus.

XXII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.
Regi suo Verancius et Zay.

Die XXII. dum expectaremus naves ex Comaron, quibus ut ad Belgradum usque descenderemus, non ab aliis solum hominibus sed etiam a passa ipso 1553. Július 25.

*) Verancsis minuttája itt alig olvasható, s jelen hely, ugy szólván, fogalmazás nélkül vettetett papirosra.

consultum erat nobis. venit nuncius reginae Isabellae ad passam Gregorius a Bethleen, *) nobilis Transsylvaniensis, homo loquax et audaculus, quique ab initio quoque horum motuum aliquoties fuerat apud hunc passam in iisdem negotiis. Ejus adventus delatus est ad nos ea fere hora, qua advenit, sed clandestine, quod passa jusserat eum occultari, ne de adventu ipsius quicquam cognosceremus. Frustra id tamen. Quia non defuerunt, qui etiam praeter Adrianum nobis hoc genere officii gratificari studuerunt zelo christianae pietatis. Caeterum is Gregorius, quantum intelligere potuimus, missus est a Petro Petrowyth, reginae tamen rem gerit nomine, venitque per Zolnok, et fuit apud Kassumbegum praesidem Temeswarii, ac summa instantia passam sollicitat, ut laboraret apud imperatorem Turcarum, quo concedat reginae Isabellae filio pro sede Waradinum, donec Transsylvania recuperaretur; ut sine longa dilatione mittat ei obviam gentium sui principis auxilia, quum ipse ex arce Munkach cum quinque millibus hominum ad occupandum Waradinum veniat, conjuratis illum advocantibus. Passa quid in animo secum volutet, plane nescimus. Retulit tamen nobis occulte ciausus unus, qui ad nostri curam designatus est, passam dixisse: nullo pacto se id honeste et tuto posse facere, nec omnino facturum, donec litteras sui imperatoris acciperet, nisi si temere velit caput suum fortunae committere; caeterum quoniam et majestas vestra oratores mittit in Turciam, mitterent etiam ipsi, operirentur illic, quicquid in solidum his rebus foret agendum, et interim quieti sint, et ab armis abstineant. Adjecit etiam, quod aut is Gregorius recta hinc,

*) Az iktáriak ágából, Domokosnak Kasza Ágnestől fia.

aut alius quispiam sine longa mora orator mitteretur in Turciam; nec conquiescere volunt, donec puero Transsylvaniam obtineant. Non defuimus sub hoc breve tempus alios quoque, quibus confidere poteramus, sciscitari, quandonam hunc Gregorium passa fuisset dimissurus. Responsum est: non interim, dum hic erimus, verum quod parum ex sententia absolvetur. Satis igitur speramus temporis habiturum majestatem vestram in revocandis suis rebellibus ad officium, si modo sani esse voluerint, et ad prospiciendum aliis quoque suis negotiis, quae nunc malorum ingeniis perturbantur. Verum quod ad nos attinet, putamus operae pretium fore, ut cum incommodo etiam ejusdem benigne eniti non dedignetur, quo omnes hi, pro quorum negotiis passae hortatu supplices petiimus, contenti et satisfacti ad eum revertantur. Sunt enim hic majestati vestrae hujuscemodi homunciones valde molesti, et quasi quidam quotidiani vermes, adeo ut non potest fieri, quin aequitas et existimatio majestatis vestrae perstringatur, dum totos dies declamitant et querulantur, quod illis justitia in vestris judiciis non administretur. Quapropter supplices petimus, ut in hoc dignetur, nostra etiam nonnihil causa efficere, quo ii memorati homines voti sui compotes evadant, idque non quod essemus aliquid, sed quia jam ii susceperunt hoc principio bonam de nobis opinionem: quod scilicet vera cessimus, uti coram nobis loquuntur, simodo sine assentatione, seriaque omnia de majestate vestra erga imperatorem suademus; ulterius etiam meliorem de nobis habeant, ut vulgo dicitur, credentiam. Potissimum enim est oratorum officium, si benevolentiam sibi conciliarint, ubi dicunt. At quantumcunque nos de animo et inte-

gritate hujus passae, bonaque voluntate erga majestatem vestram scribamus, facimus uti videamur hominem cognovisse, uti se nobis ostendit. Nihilominus majestas vestra sciat Turcam esse et ex operibus credendum illi oportere. Saepe enim alia dicunt, alia faciunt, commodo suo omnia metientes. — De novis ex Turcia hoc habemus. Cum rege Persarum nulla pax est, nec speratur. Et dicitur habere ad centum millia hominum, jamque a proxime elapso vere duobus conflictibus supra XXXII. millia Turcarum confecisse, paucis admodum ex Persianis desideratis, quorum capita circiter ducenta Constantinopolim pro magna ostentatione allata et in publicum proposita fuerunt. Exercitus Turcae adhuc non movit, et tantum noster adventus expectatur, ac legationis nostrae exitus. Sollicitudine tamen Turcam non carere ob potentiam Persae. Alypassae data erat praetura quaedam in Asia, sed eam respuit, agitque privatus Constantinopoli, nec sine indignatione Hruztani passae, quod Sforciam pecunia liberaverit, indeque, nisi ultro facesserit, amandabitur. Hoc Turcae de Alypassa, quanquam quidam alii haeresis alterius aliter de illo ferant. Aliud quod scribamus hinc, non habemus, nisi quod hodie navibus ex Sicambria iter, Deo duce, arripiemus. Majestas vestra felicissime valeat. XXV. (Julii, 1553.) ex Sicambria ad Budam.

XXIII.

Paksi Jánosnak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Joanni Paxio S.

Habemus tibi gratias pro navibus. Caeterum nos hic a magnifico passa honeste excepti, tractati et ex-

pediti sumus. Ad ea etiam, quae ad eum habuimus, bonum responsum accepimus. Circa tantum negotium de motibus Transsylvanis, juxta litteras regiae majestatis, ad quas respondere noluerat nisi praesentibus nobis, multum laboravimus, nec obtinuimus aliud, quam quod statim jubebit sangzacchis, Temeswarino, Zolnokiensi, qui huc heri venit, Lippensique et Transsylvanis, ac Petro Petrowith, ut quiescant a tumultibus, et arma non attingant, ita tamen ut idem et majestas regia faciat ex parte suorum. Et quoniam ad Transsylvaniam, ut dicebat, nemo habet jus quam ejus imperator, majestas sua dominum Dobo omittat in Transsylvaniam mittere, sed contentus sit ibi ministerio domini Bathory. Et si nollet ibidem remanere, cogat illum; alioqui si qui tumultus majores et certamina concitabuntur, ipse etiam passa non poterit non juvare amicos domini sui. Pluribus ista ad majestatem suam perscripsimus, sed haec est rerum summa. De rebus novis ex Turcia hoc habemus. Cum Persa nulla pax est, nec speratur, et dicitur habere centum millia hominum, jamque a proxime elapso vere in duabus vicibus supra trigintaduo millia hominum confecisse, paucis admodum ex Persianis confectis, quorum capita circiter ducenta Constantinopolim pro magna ostentatione lata sunt. Exercitus Turcae nondum movit, tantum noster adventus opperitur et legationis nostrae exitus. Alypassa in magna est indignatione Hruztani. Nos vero, Deo duce, hodie discedimus, donati a passa cingulis valde levis armaturae. Majora munera promisit cum redierimus. Ab Isabella regina nudius tertius venit huc nuncius, Gregorius Betlehem, de quo Leonhardus Barbyr omnia coram loquetur. Hortati sumus ex curia passae, ut

dominatio vestra huc in posterum Benedictum Zalay*) non mittat. Ajunt nempe eum non placere, quod multa mentitur. Rogati scribimus; precamurque domininationi vestrae omnia felicia, et nos ejus orationibus commendamus. Vigesimaquinta Julii, 1553. Ex Sicambria, ad Budam.

XXIV.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ferdinando regi suo clementissimo F.

1553. július 25. Hodie solvimus ex Sicambria, quatuorque magnis navibus vecti et sex lembis militaribus, quos saykas vocant, milite classiario instructis, comitati, honorificeque et Budae et Pesti, dum praeterimus, innumeris bombardarum ejaculationibus excepti, salvi ad oppidum Kewy, quod est in insula Chepel, pervenimus. Passa etiam, quum e portu solveremus, prodierat ad ripam Danubii, nobisque praetereuntibus inclinatione capitis et totius corporis valedixit. Caeterum, dum hic essemus, venit ad nos Georgius quidam, cognomento Espan, civis oppidi hujus, passae mandato, qui querebatur, quod anno abhinc quarto Valentinus Magyar, **) tuae majestatis centurio, sub induciis quinquennalibus eum in itinere comprehensum cum suppellectile non exigua, spoliaverat omnibus rebus et in captivitatem redegerat, habitoque annum integrum in carcere, trecentis postmodum duca-

* Elesett ifju korában, 1556. Babocsánál, midőn Nádasdy Tamás és Zrini Miklós ott a törökökkel többszörös ütközetekben megvívtak.

**) 1551. Nádasdy Tamás alatt részt vett Lippa bevételében; az 1563-diki országgyülés, hatalmaskodásaiért büntetést mért reá.

tis pactus est ejus liberationem, et interim donec eam pecuniam obtulisset, filium pro obside coactus dedit; proinde idem Valentinus accepta ab homine pecunia, filium non reddidit nec reddendum curat. Supplices itaque petimus tuam majestatem hortatu passae, ut velit ex gratia sua huic misero patri jus administari facere. Demum si eandem pecuniam hominis malignitate amittere cogetur, filium recuperasse in lucro habebit. Tua majestas felicissime valeat. Vigesimaquinta Julii, 1553. In Kewy.

XXV.

Wernherr Györgynek Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Georgio Vernero *) S.

Quoniam ex mandato regiae majestatis, et re ita exigente, cogimur properare, moras hactenus commissas suppleturi, jacturam in equis facimus, idque non tam oneris gravitate, quam ob aestus intensissimos. Ideo quum hic essemus empturi unum equum rhedalem, currui regio necessarium, occurrit nobis vir quidam, Franciscus Kokay nomine, qui est praesentes porrecturus, nobisque ultro equum, quo egebamus, ea conditione dedit, ut eum ex camera regis solvendum illi curaremus. Freti itaque tuae amicitiae fiducia, rogamus te magnopere, ut velis memorati equi pretium huic viro numerare, monita etiam principis majestate, si secus tibi non licuerit. Quis autem et unde sit is Franciscus Kokay, quoniam ipse etiam per te cognosci desiderat, sua quadam secreta causa, ex eo intel- 1553. július 25.

*) Wernherr György, magyar kamaratanácsos, a „de admirandis Hungariae aquis, Bécs, 1551" *czimü munka szerzője.*

liges. Nec enim potest esse non bonus vir, qui sic iter nostrum sublevare voluerit, quandoquidem etiam aliis impensis et praesertim quotidianis munerationibus longe magis exhaurimur, quam et princeps ipse et consilium ejus putaverit. Non aegre itaque levabis nos hac impensula. Vale. Vigesimaquinta Julii, 1553. Ex oppido Kewy.

XXVI.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ferdinando regi suo clementissimo F.

Nos Tolnam hesterno vesperi incolumes perve- 155
nimus, hodie ulterius progrediemur. Caeterum si ma- 27.
jestas vestra serenissima non dignabitur inhibere, saevitiamne an audaciam domini Volfgangi Dersffy dicere debeamus, nescimus, veremur ne publicis negotiis magna afferat impedimenta, vestraeque etiam majestati augeat sollicitudines. Ubique enim per haec loca maximis et gravissimis, non tam Turcarum, quam dominiorum nostrorum querimoniis offundimur et molestamur, ita, ut jam responsa etiam nos defecerint, quum, quae de illo referantur, occultari, ut omnium vox est, non possint. Eaque nos, quoniam enormia sunt, et hoc tempore omnino intempestiva, noluimus ipsi describere; sed supplicem miserorum hominum libellum in his litteris nostris inclusimus et misimus, reliqua cura vestrae majestati relicta. Quantum autem Turcae hujusmodi Volfgangi infestationibus offendantur et commoventur, non multis est opus. Verum sola majestas vestra criminatur ab hostibus, quod tales turbatores induciarum non punit-

Tua majestas felicissime valeat. Vigesimaseptima Julii, 1553. Tolnae.

XXVII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ferdinando regi suo clementissimo S.

Jam nos Belgradi sumus, quo hodie paulo post ortum solis incolumes appulimus, usi navigatione quam lenissima. Ubi curribus atque equis reparatis, ulterius crastina die itinere terrestri promovebimus. Novi autem ad tuam majestatem aliud scribere non possumus, quam quod paucis horis ante adventum nostrum Job quoque Paxius*) adductus est huc Constantinopoli, et recta Zegedinum abductus, neque cum eo de suis rebus aliter collocuti sumus, quam per internuncium, idque satis aegre. De publicis vero hoc tantum nunciavit: quod nos in magna expectatione sumus Constantinopoli, quodque speraret ad vota nos expeditionem babituros, quia a passa Casule res Otomanae gravissime urgerentur, prostratis hoc anno jam duodecim circiter sangziacchorum copiis, Nec est quod addamus, quum, quae vellemus, ita facile non consequimur, nempe turcico more prohibitis, qui ad nos venire et nova deferre possent. Tua majestas felicissime valeat. Ultima Julii 1553. Belgradi. 1553. Julius 31.

XXVIII.

Parrhisi Péter Ferencnek Verancsics.

Antonius Verancius Petro Francisco Parrhisio suo S.

Proficiscenti mihi cum legatione regis mei ad principem Turcarum magnis de rebus, ut quae genti 1553. augustus 1.

*) [illegible] asonegy család tagja. 1552-ben az egri ostrom alkalmával fogságba esett.

nostrae quietem et otium a bello conciliare debebunt, simodo ex sententia successerit, incidi in quosdam istius nobilissimae urbis*) cives, qui se in patriam profecturos dicerent. Quare adhuc memor, et maxime etiam videndi tui cupidus, nolui praetermittere hoc scribendi ad te officium, quo scires, qualem et quantam memoriam tui retineam, esto quod diu jam inter nos cessat conspectus mutuus, cessant nuncii, et epistolae silent, utque vel solam salutem tibi precarer, meque etiamnum erga te declararem, quem semper alias expertus fueris, quando eramus contubernales et consortes tenuioris illius conditionis nostrae, qua apud Philippum Trivulcium, optimum quidem certe nobis herum et praesulem conjuncti degebamus. Precata itaque, mi Petre Francisce, salute quam plurima et quam diutissima, meque oblato ad tua vota omnia, restat, ut te de statu meo faciam certiorem. Rex meus ascivit me in senatum suum, et in episcoporum ordinem promovit, auctoque etiam abbatia Pornensi et restitutione praeposituraе Transsylvaniensis, oratorem quoque misit ad Turcarum summum principem magno et honesto cum apparatu. Nec de meis rebus ipse plura. Tu, ut semper facere solitus es, tecum de hiis mihi gratulator, aut si etiam epistola voles, hoc quoque solitum feceris, mihique tuis litteris gratius nihil erit, postquam te non consequor. Obiisse nostrum Idinam, dolui sane dolentissime, ut de morte fratris debuissem. Verum senescimus, Petre Francisce, senescimus et ad metam omnes properamus. Quiescat igitur noster Idina in pace et beatitudine Christi sui. Nos, dum licet, vivamus, et amemus mutuo. Vale. Prima Augusti, 1553. Belgradi.

*) Ragúzát érti.

XXIX.

Parrhisi Ferenc Péternek Verancsics Antal.

Antonius Verancius Petro Francisco Parrhisio suo S.

Proxime quum Belgradi essem, dedi ad te litte- 1553. augustus 12.
ras cuidam nobili viro, Josepho nomine, qui se dice-
bat in patriam profecturum. Iis litteris quoniam la-
tius refricavi inter nos mutuam nostri memoriam, non
est quod his plura scribam, intentus alioqui etiam iti-
neri, cujus vel horam praeter nocturnas non intermitto.
Ignosces itaque, et me vel spiritu tuo tecum ample-
ctere, quum ipse meo te etiam exosculer, quoties in
mentem venis. Venis autem quam saepissime, hoc
praesertim itinere, in quo dum passim in homines
Ragusinos incido, nequeo quin tecum et somnos et
vigilias exigam. Verum quoniam avocor ab auriga,
qui jam junxit meos jugales et insedit, finire episto-
lam cogor. Rogo itaque te, ut has inclusas ad patrem
meum charissimum quamprimum mittere cures, in
quo facturus es mihi rem pergratam. Vale. Duodeci-
ma Augusti, 1553. Zophiae apud Tracas.

XXX.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Prima actio Constantinopoli. *)

Serenissima ac sacratissima regia majestas, do-
mine nobis clementissime.

Ubi primum Buda discessimus, ursimus iter omni 1553. septem-ber elején.

*) A felirás Faustus kezétől, de ki az 1555-diki évet hibásan veti utá. na, mert a jelentés 1553. september elején kelt. Etsi nos omnia — írák sept. 9. én Verancsics és Zay a királynak — quae hactenus egimus apud principem, sufficienter putemus in adjuncto actionis libello ad majestatem vestram perscripsisse etc.

sedulitate et studio, nullibi vel una die quieti tradita, et tandem Dei beneficio sine ulla vel salutis nostrae omnium offensionc, vel rerum majestatis vestrae ac nostrarum damno accepto, 25. Augusti venimus Constantinopolim, quod iter alii soliti sunt 35. diebus perficere, ibique sumus excepti per plures chyawsos, agas et duos dragomannos summi principis, qui nobis obviam missi fuerant.

Et quoniam inde jam a cognito adventu nostro solos nos imperator expectaverat, quod compertissimum est, nolens prius in Casulem passam proficisci, quam certus esset, an cum majestate vestra pacem sit habiturus, adhuc ea ipsa die, qua appuleramus, passa Hruztanus audire nos cupiebat. Verum obtenta illa die respirationi, excutiendisque pulveribus et expediendis mureribus, insequens dies data est audientiae.

Et hoc interim, quia dominus Joannes Maria*) domi se continebat propter suam modestiam, nec eo potiri sine consensu passae poteramus, apud eundem dominum passam diligenter institimus, ut eum nobis concederet, quandoquidem ipse quoque esset collega noster ex mandato regiae majestatis, prout etiam litterae nostrae credentiae declarant. Impetravimus, moxque ad nos advocato, eique instructione nostra ac voluntate vestrae majestatis demonstrata, consultavimus insimul, ejus primum omnium petito consilio, quonam pacto esset nobis constituenda legationis nostrae actio.

Nec in his diu morati, quia tempus consultandi breve erat ob celerem imperatoris discessum, cui vigesimus octavus dies erat designatus, ostendit omnia

*) Malvezzi.

consilium, quidnam agere et quo pacto pacem petere deberemus, quum ab instructionis prima et secunda et tertia et quarta parte discedere non licebat: tandem, posteaquam in tanto rerum discrimine et metu, ne petendo regnum totum aut partes ademptas, vel etiam pro Transsylvania constantius laborando, cujus petitio jam interdicta erat, causam dedissemus belli hujus a Casule in Hungariam transferendi, quod omnino futurum fuerat, quantum postea etiam, quum jam rem tractare incepimus, manifeste cognovimus, facillime judicantes, quod, si Transsylvania nobis ante petitionem negaretur, prohiberemurque etiam a petitione illius, quaenam de majoribus obtinendis sperare possemus. Innixi tum penultimo articulo nostrae instructionis, attemperavimus nos, prout melius et fidelius potuimus, ne et vacui omnino rediremus, et periculum jam alio intentum et directum in nos converteremus, posita in Deum reliqua nostri cura, qui fortasse, quod non est dubitandum, melius brevi vult consulere rebus vestrae majestatis per has breves inducias, quam si perpetuam pacem obtinuissemus. Quae pax certe, quantum jam nos quoque perspicimus, nemini christianorum principum, qui jam cum hac gente dimicarunt, firma et sincera precario concedetur, praesertim vero majestati vestrae, cujus vel minimos motus maximam laesionem putant. Adeo potens est veterum odiorum recordatio.

At inito consilio, ut eam pacem postulemus, quae est nobis in instructione ultimo loco asscripta, modum etiam petendi alium instituimus, quo magis insinuaremus animum vestrae majestatis tam erga hunc principem quam erga dominum passam, et interim perductis ambobus, quantum potuimus ad be-

nevolontiam vestrae majestatis, faceremus nihilominus obiter mentionem etiam aliarum partium legationis, vel tentandi gratia, quid respondere vellent.

Et is modus talis fuit, ut ostenderemus, majestatem vestram semper ab initio, quo coepit cum imperatore amicitiam colere, prout est initio instructionis nostrae, constanti animo et voluntate fuisse erga ejus majestatem, et nunc esse, cupereque amicitiam secum non renovare solum, sed et majorem et firmiorem facere. Et quia majestas vestra singulariter confidit in imperatoris potentissimi amicitia ac in patrocinio passae, eam pacem vestrae majestatis nomine petimus, quam et imperator ipse vult concedere, arbitrio suo tota ejus ratione permissa, et ut consulat ipse passa, quamnam petere debeamus, ex quo majestas vestra tantum sibi haberet de benevolentia ipsius erga se persuasum, ut nihil prorsus esset in suis maximis etiam rebus, qaod ejus fidei committere non auderet. Dignaretur vestrae majestati pro hac sua in illum fiducia, et consilio in hoc et auxilio adesse. Haec fuit statuta summa petitionis pacis, quam postea inter loquendum variis rationibus et argumentis adauximus, quemadmodum oretenus referet dominus Joannes Maria.

His igitur omnibus hunc in modum constitutis die 26. postmeridiem deducti sumus ad Hruztanum passam, ab eoque privatim et sine publica aulae suae pompa, honeste tamen excepti, assidere etiam ac dicere, nemine arbitro, jussi sumus. Functi tunc salutationis officio, litteras quoque credentiae et munera cum Hamzabego, composita oratione exhibuimus. Quae omnia grato animo audita et accepta, vestrae

majestati tam pro salutatione, quam pro munere et Hamzabego gratias egit.

Post, vix initio orationis attente audito, mox silentium nobis porrecta manu indixit, aitque, ut de Transsylvania nihil loqueremur, si vellemus pacem. Et si omnino eam petendi haberemus in mandatis, ne de reliqua quoque legatione quicquam loqueremur. Frustra enim nos venisse et neque venire debuisse; statutum omnino et juratum esse ab imperatore, ut Transsylvania filio Joannis cederet. Et nisi rex in hoc imperatori complacebit, nullam secum amicitiam, nullam pacem habiturum. Indignum insuper fuisse pupillum a patre sibi commendatum, et dudum in tutelam traditum, tanta injuria de sua patria pulsum, immo et provinciam usurpatam, quae imperatoris sui foret.

Offudit nobis tunc veluti tenebras hac interpellatione tam dura. Verum composito et vultu et sermone ad modestiam, diximus, nos nihil commissuros, quo potentissimus imperator et sua dominatio magnifica offendi possit; non posse alioqui ea silentio praeterire, quae dicenda in mandatis haberemus, quum oratores instrumenta sint, quibus absentes principes mutuo de suis rebus colloquuntur. Caeterum si omnino non vult ejus dominatio magnifica petere nos Transsylvaniam, saltem loqui ea (quod rogamus) ne prohibeat, ex quibus clarius informabitur, quonam se pacto habeant res ejusmodi, quam ab iis informatus, qui falsis suis fictionibus regem nostrum criminantur, studentes poenitudinem sui delicti alieno incommodo reparare.

Non concessit, tametsi saepius pro tunc ad idem redire studuimus, quod ejus sermone provocabamur.

Verum nos vix os aperire sinebat, identidem respondendo: dudum se nobis praedixisse, ne de Transsylvanis loqueremur. Tunc mutuo inter nos eodem loci pauca collocuti, quid agere deberemus; et quia loqui etiam de Transsylvania prohiberemur, quid de tota Hungaria sperare deberemus, invicem quaerebamus; quumque et breve tempus ad differendum tractatum, vestigando et opperiendo meliora momenta, esset, ad rem venire cogebamur, quia postero die imperator erat abiturus, passaeque etiam in procinctu erant, et Hruztanus quoque moram non ferebat, videbaturque mox in indignationem erupturus, quum diceret, imperatorem suum paratum habere exercitum, adesseque illi etiam oratores passae Casuli, qui pacem postularent, eumque omnino in Hungariam arma proferre voluisse, nisi ipse illum ab hac sententia dimovisset. Esse igitur in manu regis vestri et bellum et pacem: bellum, si puero Transsylvaniam non reddidisset; pacem, si reddidisset; idque pro his solum regni partibus, quas possideret. Nec de aliis loqueremur, quia Turcis ex lege esset, nihil cuiquam de hiis restituere, in quibus ipsi Deo sese inclinassent, et vota prophetae suo reddidissent.

Sic nos, prout jam inieramus consilium, orsi ab initio instructionis, diximus: Quod majestas vestra dudum inceperat magna et constanti deliberatione colere amicitiam cum magnitudine principis Turcarum, eaque causa quinquennalem etiam pacem proximam secum iniverat, quasi initium quoddam ejus pacis, quam postea majorem et diuturniorem erat petitura, quod ejus magnitudini clarius constaret, quam ut nunc opus esset pluribus verbis recensere.

Quare etsi ea pax ante debitum tempus per quos-

dam homines, qui semper ad id tempus, summa sed litate unitatem ac concordiam inter potentissimu imperatorem et majestatem vestram perturbare st duerunt, fuerit interrupta, semper tamen majest vestra perstitit in pristina voluntate erga ejus magn tudinem, uti et nunc persistit, nihil aliud cupien quam ejusmodi interruptam pacem non solum revo care sed etiam majorem et firmiorem facere, quo ani mus vestrae majestatis cum ejus magnitudine unitu esset, et subditi atque coloni utriusque partis pe Hungariam jam tandem tot oppressionibus conquiesce rent et respirarent.

Hisque de causis adjecimus, majestatem vestram fuisse sollicitam, ut ad magnitudinem ejus principis mitteret oratores, qui de hac pace renovanda agerent et concluderent. Et quia ad hunc tractatum opus fuit alicujus temporis induciis propter communium finium quietem et oratorum securitatem, qui mittendi erant ad ejus magnitudinis excelsam Portam, eas ipsas in-ducias postulaverat vestra majestas medio Aly pas-sae; quas quod ejus magnitudo concessit et dominus passa impetraverat, diximus majestatem vestram gra-tias agere, eosque oratores, qui mittendi erant, mi-sisse, et nos eos esse, et habere a majestate vestra totam et plenam authoritatem tractandi et componen-di cum ejus magnitudine memoratam pacem his con-ditionibus, quae majestatis vestrae honori nihil dero-garent, magnitudini vero imperatoris et honesta et commoda fieret, quod ex litteris quoque credentiae es-set sua magnitudo cognitura.

Plura etiam ex mandati instructione, quae huc facere visa sunt, elocuti sumus, quod attentius passa cooperat non audire, donec diximus, majestatem ve-

stram a potentissimo imperatore pacem et amicitiam postularc. Ubi passa, ulteriore narratione non expectata, prout est etiam ille alieni sermonis, quum longius procedit impatientior, interrupit nos et dixit: principem suum omnino pacem majestati vestrae concessurum, et oblivioni traditurum omnes odiorum causas elapsi temporis, dummodo Transsylvaniam et ea, quae hactenus acquisivit, non petat; in reliquis pacem, quamcunque petieritis, daturum.

Ibi nos difficile respondimus esse, prohiberi oratores, ne hoc vel illud aut peterent aut loquerentur, quum de honore et capite agitur oratorum, si ea sic non egerint apud principes, ad quos mittuntur, ut habuere in mandatis. Igitur rogare nos, pateretur dominus passa de omnibus dicere, et ea postea facere, quae et ejus illustrissimae dominationi et magnitudini imperatoris visa forent.

Non permisit, quum diceret saepius, frustra nos locuturos, et scire tam se quam principem suum, quaenam essemus locuturi. Caeterum deliberasse caesarem etiam juramento, nolle Transsylvaniam esse alterius, quam Pueri. Et si etiam Puer non esset, pro magna tamen injuria principem suum ducere, eam provinciam, quam ipse suo gladio jam ab anno tricesimo obtinuit, tali modo sibi esse ereptam, nec posse animo conquiescere, donec in aliena erit potestate.

Ubi quum nos dixissemus, majestatem vestram nec vi nec dolo, nec in praejudicium imperatoris sui eam intercepisse, sed ultro traditam recepisse (toto hic rei progressu paucis exposito, ed data omni opera, ut quae rogando eloqui non poteramus, obiter et quasi aliud agentes eloqueremur,) *nec in recipienda* Trans-

sylvania majestatem vestram principi ejus peccasse, aut Joannis filium laesisse, eamque culpam primum patris esse Pueri, deinde matris et demum eorum, quibus Pueri cura fuerat demandata. Ubi quum nonnihil passam obticuisse vidimus, totum tractatum de pace inter Joannem et Majestatem vestram facta, et de capitulationibus ejus transactis, in quibus privarat successione filium, et quo pacto regina Budam vestrae majestati tradere voluerit, quod expresse erat contra imperatorem invictissimum, quo etiam modo coronam illi ex Transsylvania miserit, seque una cum filio in fidem et protectionem ejus tradiderit, juraritque, in posterum nihil de Transsylvaniae repititione agressuram, et molituram aliquando filium, dummodo et sibi et filio suo ea darentur, quae cum patre fuerant transacta. Nec dubitaret passa, ea omnia majestatem vestram magna effusa pecunia plenarie perfecisse, facto contento etiam Petro Petrowith, uti desideravit ipsemet.

Hic subjunximus de falsis accusationibus, quas paulo ante intellexeramus litteris Petrowith in majestatem vestram fuisse contortas, et quorumdam aliorum: quod scilicet curasset majestas vestra ultra Transsylvaniae interceptionem ipsos etiam intercipiendos et malehabendos, — ne passa ejusmodi criminationibus credere vellet, falsas et confictas esse, ac imperatori potentissimo verba dari per eos, qui eum prodiderant, atque eidem ingrati fuerant, nec habentes aliam rationem errorem suum restaurandi et delictum diluendi, omnem culpam majestati vestrae impingere.

Placuit de hiis data occasione coram passa pluribus disserere, ut in invidiam adduceremus molestum

majestati vestrae et Christianitati genus. Verum haec et alia omnia nihili ducta a passa, tanquam omnes rationes et omnem aequitatem de industria non admittere in causa Pueri decrevissent. Scit haec omnia, inquit, imperator, verum postquam semel provinciam illam ei dedit, et ad pietatem suam denuo rediit, nullo pacto eum potest destituere.

Caeterum sciens, inquit, rex vester, Transsylvaniam et Hungariam imperatoris esse, primum a debellato rege Ludovico, deinde a Buda occupata, cur, quando coepta est dari illi ipsa Transsylvania vel per errorem vel per improbitatem, quum sit prudens et sapiens, et studet amicitiae imperatoris, potentissimum ac invictissimum appellat, vires ejus non timuit? et priusquam Transsylvaniam in manus suas recipit, cur non nunciavit nostro imperatori, quod Transsylvaniam illi dare contenderent, petiitque consilium, an eam recipere debeat? vel postquam recepit, cur subito non misit ad potentissimum imperatorem tributum solitum, tam pro Hungaria quam pro Transsylvania, rogavitque ipsum imperatorem, ut eum confirmare in Transsylvania et in sua amicitia velit? Nam tunc erat opportunum tempus Transsylvaniam petendi, quum recens erat imperatoris odium in reginam, in Heremitam, in Petrowith et in Transsylvanos, non nunc, quando ipsum imperatorem et immatura aetas ac innocentia Puero conciliat, et reliquorum erroris agnitio atque confessio, in ipsumque imperatorem summa atque ultima totius illius provinciae fiducia. Nec dubium est, quin fortasse rex vester magnam tunc gratiam invenisset apud imperatorem, nunc ei nullo pacto concedi potest. Immo, quod nec ego tanti sum, ut jam de hoc ipse im-

peratori audeam loqui, in quantum vitam habeam charam.

Haec propositio passae, quae videbatur nonnihil in se habere rationis, si modo majestas vestra fuisset Turcae subdita, quod Deus avertat, sed quia non est, nec id concedant Superi, difficultatem responsionis nobis movit non exiguam; omnia tamen reducendo ad fiduciam, quam majestas vestra habet in imperatore et in benevolentia passae, respondimus:

Servos et abjectos homines omnia metu agere; amicos et liberos amore et fiducia. Ideo quum vidisset rex noster ultro tradi sibi Transsylvaniam, et assiduis nunciis, litterisque urgeri et sollicitari, ut eam accipere non differret, quod saepe mora consuevit nocere rebus paratis, ex eo, quod et potentissimus imperator longe esset, .. ii, a quibus tradebatur Transsylvania, facile videbantur pejus de ea provincia facturi, nisi rex noster statim de ea accipienda consensisset: factum est, ut oblationem non respuerit, habens firmam semper in imperatore fiduciam, quod tanta in se indignatione ob id non commoveretur, cognitaque prosteritatis Joannis ingratitudine, eandem provinciam in manu ejus reliquisset, ubi pro ea solitum munus quotannis pendisset; eaque causa non omisit pluribus statim litteris imperatori significare, quomodo et qua causa Transsylvaniam in potestatem suam accepisset, quodque imperatoris amicitiam diuturniorem expeteret, velletque ea omnia munera pro illius possessione quotannis solvere, quae regina persolvebat. Verum nullo ad has litteras responso habito, et interim moto hinc Budensi passa cum exercitu in ejus majestatis fines, illhinc Kaszumbego et post aliis atque aliis ducibus cum copiis imperatoris, omnis de

ibus mittendis facultas atque fiducia ejus maje- adempta est, et ad tutandos fines suos cura in-, non sine magno ejus majestatis dolore, quod cito turbatoribus pacis hujus potentissimus impe- r, immo etiam ipse dominus passa locum dede- eorumque delationibus aurem praebuerit. Alioqui erenissimus rex noster vel nutu unico de animo gnitudinis suae erga se fuisset praemonitus, credat agnitudo ejus, et tu illustrissime domine passa, d rex noster non obaudisset, neque ulla ex parte lexisset potentissimi imperatoris erga se tam prae- ram voluntatem, quod vel ex praesenti legatione lat plane ejus magnitudo intelligere.

Nobis passa ad haec parum pro voto, ut antea, pondit, saepius replicans: quomodo id committere ntissimus rex potuerit contra imperatorem po- issimum; numque habuerit fidos et prudentes con- rios penes se, qui ab hoc facto non dimovissent tram majestatem? Caeterum ut, inquit, concludam, em occasionem et petendi et potiundi Transsyl- ia rex vester amisit, vosque frustra in hoc labo- is, ego etiam sine periculo loqui imperatori jam n possum.

Et in his collocutionibus hora jam ferme exierat, parebatque optare passam, ut jam cessaremus. nc nos mutuo invicem contuiti, nutuque et in au- questi de obstinatione passae, venimus ad rem; iaque primum postulata, si fuissemus molesti tam lta disserendo, immo etiam gratiis nomine vestrae jestatis actis, quod tam benigne nobiscum fuisset locutus, diximus tandem:

Postquam nihil, illustrissime domine passa, im- de his, propter quae non temporanea sed

perpetua pax inter potentissimum imperatorem et regem nostrum poterat et debebat coalescere, rex utique noster serenissimus pacem petit a magnitudine imperatoris, eamque talem, qualem ipsius magnitudo concesserit, modo honestam et tolerabilem. Tantum enim ejus majestas fidit magnitudini ejus, tamque sincere amicitiam et bonam cum eadem magnitudine concordiam habere desiderat, ut hujus pacis petitionem in illius arbitrio commiserit ad confusionem multorum, qui secus de illius voluntate erga magnitudinem suam persuadere conantur.

Simili modo serenissimus rex noster post imperatorem potentissimum ad vestrae illustrissimae dominationis recurrit benevolentiam. Quapropter quoniam majestas regia ea omnia recenti tenet memoria, quae plures oratores ac nuncii sui, quos antehac in excelsa suae magnitudinis Porta habuit, ejus majestati retulerunt de egregio et valde propenso animo ac voluntate sua ad promovendum et procurandum, ut quies et pax et amicitia inter ejus majestatem et potentissimum imperatorem, ac inter utriusque principis regna, dominia, populos et subditos vero et firmiter constitueretur. Non ignorare praeterea, quod quinquennalis quoque pax illa proxima ad ipsius potissimum persuasionem et sollicitudinem serenissimae suae majestati a magnitudine domini sui fuerit concessa, quo pro officio et amore serenissimus rex noster pollicetur ex se vestrae illustrissimae dominationi omnem condecentem gratitudinem, respectumque tam honoris quam commodi sui se habiturum offert diligenter.

Unde petitura ejus majestas in hunc modum a potentissimo imperatore pacem, jussit nos in hoc et

bit firmiter observandam per suos, ejusque magnitudini in dimittenda Transsylvania gratificabitur.

Nos ad haec quoque non omnino cessavimus, quo omnem lapidem tentaremus et quidem hoc congressu, quia tempus non habebamus, et quia sola ipsi Transsylvania offendebantur. Quare omissis caeteris Transsylvaniam urgebamus in omnem eventum, coepimusque munificentiam vestrae majestatis pollicitari tam imperatori quam ipsi passae. Cujus parva ratione habita, jussit nobis responderi, imperatorem suum nihil pro pecunia agere, sed pro gloria et fama, et sibi pro infamia magna ducere, sic se ex Transsylvania esse exclusum. Caeterum si rex vester pro minimo lapide terrae transsylvanae quicquid auri et argenti in aliis suis regnis habet, dare vellet, dimovere ipsum imperatorem suum ab sententia non posset. Se vero tantum habere post suum dominum, ut quotidie sub cervicali centum millia ducatorum reperiret.

Cum his hinc dimissi, a passa ad Ahmat passam, qui proximo anno venerat in Hungariam, profecti sumus, cui oblato munere, ea etiam poregimus, quae eramus jussi. Nec reliquos illa die adire potuimus, quod nox ingruerat.

Die insequenti, quae fuit 27. deducti sumus ad divanum, ut illic ab omnibus passis audiremur et imperatorem adiremus, factumque est divanum extraordinarium in nostram gratiam. Ubi a Hruztan passa, de omnibus, quae privatim secum collocuti fueramus, et ad rem pertinebant, summa diligentia et ordine interrogati, eadem omnia, quae prius, respondimus, nisi quod accuratius eo nos deducebat, ut rem Transsylvaniae praecideremus, quum saepius nobis proponeret, plenam nos habere authoritatem de pace tran-

sigenda et constituenda, et mirum esse, si id faciendi facultas nobis data non fuisset, praesertim quod nos majestas sua consiliarios suos in litteris ascripsisset.

Cui difficultati cum nos eripere aliter nequiremus, quia responsa et proposita nostra omnia eo tendebant, ut gratiora de Transsylvania obtineremus, diximus: verum esse, quod majestatis vestrae consiliarii essemus, non tamen alia scire, quam quae nobiscum dignatur communicare, nec habere facultatem ad ea omnia subscribenda, quae hic peteremur, sed ad ea tantum, quae detrimentosa vestrae majestati non forent. Caeterum majestatem vestram tam parvam fiduciam in potentissimo imperatore et in benevolentia ipsius domini possae non habuisse, ut dubitarit, quando nos dimittebat, Transsylvaniam sibi negatum iri; immo etiam non solum non credidit, sed ne cogitavit quidem, quod pro Transsylvania ipsa tantum instabit potentissimus imperator. Adeo constanter, vere, et firmiter, et sincere in ejus magnitudinis amicitiam et benevolentiam sese detulisset. Qua ex re nec nobis commisit quicquam aliud de Transsylvania statuere, quam quod jam saepius retulimus; et si quid in utramque partem in secretiore mandato haberemus, certe post tot prohibitiones et aperta edicta, ne de ea provincia loquereremur, declarationesque, quod majestati regis nostri negatur, dudum jam prolocuti fuissemus, finemque de Transsylvania faceremus. Sed quoniam hoc in mandatis non habemus: etiam si capitibus nostris cadendum erit, huic voluntati potentissimi imperatoris subscribere non possumus, agentes ingentes gratias ejus magnitudini et ipsi domino passae pro ea concessa pace,

quam eo etiam gratiorem fore majestati vestrae putaremus, quod ultronea et pro consilio domini passae concessa fuerit. —

[Non omittemus praeterea quaedam obiter etiam in divano dicta, quibus interdum hominum amicorum et non amicorum (animi) clarius sese pandunt; os enim saepenumero ex abundantia cordis loquitur. Igitur quum inter loquendum Verancius loqueretur ad interpretem, quod passae responderi debebat, conversus passa ad Zay: Tu, inquit, scisne croatice? Scio, respondit. Et is collega tuus? Respondit: Ipse quoque. Tum cujas et ipse et Verancius esset, quaesivit; respondissetque Hungarum se, Verancium vero Dalmatam esse, miratusque quod tam bene ea lingua loqueretur Zay, mox subjunxit, bis iterando: Rex vester non habet fidem, rex vester non habet fidem; et obticuit. Tum Zay: Rex noster, inquit, domine passa, habet fidem, mirorque, quod dominatio vestra illustrissima potest hoc de rege nostro credere, quum in minimi etiam regis verbo non cadit mendacium, quanto magis cum rege nostro non cadit, qui est in Christianitate maximus; rogari passam, ne id de majestate vestra velit credere. Tum passa: Cur ergo inducias non servavit? Respondit: quod rex eas servavit inducias, nec violatae sunt aut ruptae sua voluntate, sed eorum malitia, qui nunquam volunt, ut potentissimus imperator cum rege meo concordiam habeat. Et passa: Credis tu hoc? Non solum credo, respondit, sed etiam plane scio. Simulque vultu in doloris et displicentiae significationem remisso, quod ejusmodi de principe suo patienter cogeretur audire, passa quoque de alio coepit loqui. Sed et Verancius itidem, quum eum croatice ob quaedam severius dicta

lenire vellet, dixit: Nescire*). Verum haec obiter; toleratumque est propter locum et tempus.] —

Fuere plura alia inter nos tunc temporis tractata verbosius; verum quoniam sola Transsylvania pungebantur, nec de ejus cessione certum verbum a nobis obtinere potuerunt, passae una omnes quatuor ad imperatorem nos deduxere, a quo quam benigne accepti fuimus, referet coram dominus Joannes Maria. Verum quantum nobis ipsi retulerunt Turcae, longe benignius gessit sese nobiscum, quam ab aliquot multis annis cum ullius principis oratoribus fecerit, quater de re nostra locutus, passusque ter et quater nostra responsa et orationem longiorem, quam pro solito. Id nos judicare non potuissemus, quia omnino parum videbatur solitus cum christianis regibus largius colloqui; at edocti ab hac gente et a domino Joanne Maria, cumulate etiam dicitur gratiam suam declarasse, quum initio quaesisset passam: an esset aliqua ratio, qua pax haec concedi posset? Prout haec et reliqua relaturus est vestrae serenissimae majestati commodius dominus Joannes Maria.

Absoluti a conspectu imperatoris, iterum in divanum jussi sumus assidere, ibique varie denuo et multipliciter de his ferme omnibus, de quibus prius, ac etiam de eis, quae in instructione non habueramus, perquisiti, ubi suspicione non caruimus, quod quaererent nos in verbo aliquo capere, et ut de hac benedicta Transsylvania aliquid certius responderemus, quia quum exissemus ab imperatore, dixerat passa ad quendam: ut reduceremur, quandoquidem esset thaumassam quamdam facturus, quod significat mi-

*) Olvashatlan szó. Az egész szakasz Verancsics kezével, mintegy fogalmazás nélkül, papirosra vetve.

rum et notabile quiddam. Et haec nobis interpres retulit. Verum postquam ad omnia et singula vidit nos passa ea respondere, quibus nec ipsi offendebantur, nec recedebamus a proposito: Nu, inquit, sciendum est vobis, quod potentissimus imperator cum serenissimo rege vestro hodierna die, omissis et oblitis omnibus illis, ut supra, inquit, dixeramus, odiis et inimicitiarum causis, pacem renovavit eo modo et illis conditionibus, quibus proxime elapsa facta fuerat, promittendo ejus majestatem in tota ea parte regni Hungariae, quam possidet, pacifice tenere et possidere, et vult eandem pacem firmiter et inconcusse servare, si modo ipse rex vester nomine ipsius imperatoris potentissimi cessurus est Joannis filio Transsylvaniam. Caeterum, quoniam vos de ipsa Transsylvania hic definire et statuere mandatum non habuistis, vult potentissimus imperator, ut unus vestrum pro hac resolutione vadat quamprimum ad suam regiam majestatem, et is, qui cum hac commissione proficisci debebit, volumus, ut sit Joannes Maria, qui hactenus multa et passus est pro sua majestate, et eidem bene et fideliter tam diu inservivit, vel nobis testibus. Vos autem alii duo hic interim expectabitis. Caeterum scribite et consulite regi vestro, ut in hoc velit potentissimo imperatori complacere, si cogitat etiam in posterum potius amicitia ejus quam inimicitia uti, horteminique insuper, ut Joannem Mariam huc remittat cum sua de hoc relatione, et jubeat eum ulterius hic apud nos legatione fungi, qui alium habere oratorem nolumus. Vos autem pacifice et honeste remittemini.

Fuit et de perpetua pace sermo, ad quam et filii et posteri omnes utriusque principis obligari deberent, et hoc in hunc modum. Nam quum inducias sex annorum

pro instructionis nostrae mandato petere debuimus, si tantummodo Lyppam, Solymos, Zolnok etc. majestati vestrae concessissent; aliquot vero annorum, si nihil, prout in sequenti articulo instructionis continetur: viso et cognito, quod omnino nihil de locis jam occupatis volunt majestati vestrae concedere, et passa ultro ex se obtulit elapsae pacis sive induciarum renovationem, nos de industria annos quinque non excessimus, et diximus statim, contentam fore majestatem vestram pace hac annorum quinque, idque eo potissimum, quod in reditu Joannis Mariae poterit et diminui et augeri, si majestati vestrae placuerit. Sic enim per passam promissum est. Verum quum de hoc termino sermo esset, quaesivit passa: et cur potius ad mortem usque alterius principis dictam pacem non peteremus? Suspicari quiddam videbatur, quod scilicet respirationem quaereremus, donec novum bellum instauraretur, quia subridendo etiam loquebatur. Verum aliter nos respondimus, quam fortasse ipse sperabat: Quod majestas vestra eam pacem petiisset, quam imperator concessisset; et quia jam veterem renovandam promisit, nos quoque pro diuturniore non laborare, et posse eam semper prorogari, ubi partibus placuisset. Alioqui, domine passa, sciat tua illustrissima dominatio, quod nos perpetuam pacem petere et dare veneramus, nec id pro solis principibus vestro et nostro, sed etiam pro liberis et tota eorum posteritate, si quid a vobis impetrari licuisset eorum, quae jam armis in potestatem vestram subdidistis. Sic nempe magna pax et magnae amicitiae conflantur et solidantur, fueratque futurum imperatori vestro et ad famam gloriosum et ad commodum utile, quia ultra munera honoraria, quae *rex noster amplissima* erat

quotannis imperatori potentissimo exhibiturus, multae certe etiam aliae et magnae amicitiae secum ad ejus magnitudinem accedebant.

Risit, nec aliud respondit, quam quod vanum esset de filiorum et posterorum dominatione statuere. Quis enim de futuris principatibus posset certi aliquid statuere, praesertim in imperio nostro? Ea autem reddere ultro, quae jam gladio acquisivimus, et ubi templa nostra ereximus, ac oravimus, et Deum ac prophetam nostrum invocavimus, non consuevimus, quum alioqui etiam legibus et libris nostris prohibemur. Verum si pax imperatoris nostri placet, et vultis eam firmiter observare, ad mortem usque eam concedemus.

Nos ultra responsionibus usi non multis, quia in vanum loquebamur, hoc spatium induciarum visum est esse amplectendum, postquam sic facile et ultro oblatum est, tanquam quod jam majestas divina citius vellet Christianorum rebus succurrere, quam homines putarent, aut etiam meliore via, quam si se semel majestas vestra tam longo foedere cum gente illigasset, quae nullos Christianos sincere amat, et nequit aliter dominari et vitam traducere, quam nisi habeat in quos rapinas exerceat, et a quibus captivos petat.

Verum hoc sermone, clementissime rex, non excusamus nos, quod aut nescivimus rem majestatis vestrae gerere et aliquid majus impetrare (licet satis imbecillitatis nostrae conscii sumus), aut quod neglexerimus opportunas rationes in agendo tentare; humillime tamen dicimus: quod tanta diligentia et conatu et contentione et fide gessimus omnia, quae geri nobis concessa sunt, ut desiderari nihil possit, quemad-

modum dominum Joannem Mariam collegam nostrum narraturum et fidem facturum non dubitamus, relationi ejus, quam oretenus vestrae majestati de multis etiam aliis facturus est, remittentes, quum singula complecti scripto, longum esset. — Et tanta deliberatione incubuisse in eo imperatorem, dixit passa, quo Puer Transsylvania non privetur, ut si non humana sed divina verba, idque divino ore non humano loqueremur, prorsus nihil essemus impetraturi aliud, praeterquam simplicem hanc induciarum pacem. Sic a divano dimissi.

Inde reliquos duos passas, Ibraymum et Haydarum accessimus, quemlibet domi suae, eisque ut aliis, oblato munere et porrectis litteris, negotia vestrae majesiatis diligenter commendavimus, nobiscumque humanissime omnes tres*) colloquuti sunt, et obtulere sese favori vestrae majestatis. Sed quantum intellectura est a domino Joanne Maria, ita parum ipsi prodesse possunt, ut praeter parum nihil. Unus ille traxit ad se omnia, et imperatorem gerit, ac veremur plurimum, ne sit alibi totus, apud vero majestatem vestram vix parte sui minima. Et de hoc quoque plura dominus Maria, nosque illud, quantum pro nostro captu possumus, plane prospicimus, frustra ab hoc principe, firmis ejus rebus et fortuna stante, peti vel minimum locum jam subjugatum; nec aliter haberi poterit, quod petitur, nisi armis, aut si aliunde debilitabitur, aut aliquando divinitus praeter omnem expectationem porrigetur occasio. Quod supplicamus humillime et reverenter dictum accipere dignetur, quia insolentiores nunquam fuisse existi-

*) Értsd: Ibrahimon és Hajderen kivül Amhád is, kivel, mint fellebb láttuk, már azelőtti nap szólottak volt.

mamus; ejusque rei dominus Joannes Maria faciat fidem.

His peractis, 28. imperator trajecit in Asiam Chalcedonem sive Scutarum, locum Constantinopoli oppositum; dieque insequenti, 29. scilicet, pro reliqua expeditione, quae restabat, vocati sumus ad passam, quum antea promisissemus, scripto nos porrecturos conditiones, quibus praefata pax renovata constare deberet. Et licet ipsum scriptum adhuc die praecedenti per dragomannum passae miseramus, *) tamen nobiscum nos aliud exemplum detulimus, quo facilius de omnibus tractaremus, easque conditiones ex instructione, quam brevissime et commodissime potuimus, nihil omittentes, exemimus, et ad majestatem vestram quoque misimus paulo infrascriptas, **) ut eidem de omnibus nostris actionibus rationem reddere non negligeremus.

Et quoniam non solum non potuit quicquam amissorum locorum impetrari, verum ut ne de Zolnok qui-

---

*) Következő levél kiséretében, melyet Verancsics előbb irományai közé iktatott s aztán kitörlött, de melynek közlését jegyzékképen, helyén láttuk. Antonius Verancius et Franciscus Zay Hrustano passae primario S. Quoniam sunt quaedam res peculiariter considerandae, quae ad hanc nostram pacem perficiendam restant, eos tibi, passa amplissime, transscribere voluimus, ut de his quoque prius tractetur ac deliberetur, quam Joannes Maria Malvezius collega noster discedat. Id autem propterea facimus, ut si in his etiam rebus esset aliquid, quod regi nostro non concedi posset, per eundem Joannem Mariam majestati ejus nuncietur. Te itaque vehementer petimus et oramus, ut postquam plura alia non illi conceduntur, haec saltem non denegentur, quandoquidem et in priore pace haec fuere concessa, et in hac praesenti si etiam concederentur, nihil imperatori tuo decedet. Hoc autem patrocinium rex noster potissimum abs te expectat, ut ab eo, quem sibi amicissimum putat. Vale. Vigesimaoctava Augusti, 1553. Constantinopoli.

**) „Articuli pacis quinque annorum, quae inter magnitudinem imperatoris Turcarum, zulthani Zuliman ac Asiae Graeciae principis, et serenissimum Romanorum, Hungariae, Bohemiae regem Ferdinandum renovata" cím alatt a cs. k. államlevéltárban. Hammer, III. 359.

dem disturbatione etiam loqueremur, nedum obtinere aliquid possemus, concessum est, quod diceret: transitum esse quendam Zolnok Turcis ad multa commoda tam in Hungariam quam in Transsylvaniam prospectantibus. Ideo solum Zechen, ut demoliretur, petiimus, propter viae, quae Agriam ducit, securitatem; de quo simili modo difficulter audiebat verba nostra, spes tamen non adempta, si pro voto de Transsylvania a majestate vestra respondebitur.

At apud passam in horto quodam Chalcedone constituti, novis ibi contentionibus excepti sumus, et fecere nobis magnum negotium colonorum atque aliorum subditorum status limitatio, Zechen destructio et muneris honorarii diminutio, et de Transsylvania actio, adeo, ut ad horam ferme unam et dimidiam, iterum atque iterum et semper de his fuerimus collocuti. Concessum tandem illud: ut quum de Transsylvania optatum responsum a majestate vestra relatum fuerit, quia et pax haec quinquennalis tunc constituetur et firmabitur, coloni qui hactenus utrobique census penderunt, etiam in posterum utrobique pendant; ut tamen pace constituta, delegentur commissarii, qui et de hac et de aliis partibus hujus articuli videant et transigant. Quamquam etiam postea, quum redierit dominus Joannes Maria, loquemur de his; redeat modo cum bono responso de Transsylvania. Nam ad ejus reditum et haec et de munere honorario et de Zechen et demum de omnibus aliis passa distulit, quod dixit, rem omnem hujus pacis ex remissione Transsylvaniae dependere.

Unum in hoc congressu adjecit passa: imperatorem promisisse, quod si Joannis filius moreretur, aut per avunculum regem *Poloniae*, vel alio quopiam

casu impediretur, ne in Transsylvaniam penetrare posset, quod nec turcam praefectum, nec turcica praesidia in Transsylvaniam est missurus, sed christianum. Et de hoc admonuit, ut firmiter crederemus. Nec tamen hanc principis hujus mentem rescire potuimus. Quare dignabitur majestas vestra altius rimari hujus rei consilium. Nos existimamus hoc fieri, aut Poloni aut Galli causa, aut alicujus transsylvani hominis ambitu, aut fortasse, ut injecta majestati vestrae spe aliqua longinqua et nullis nixa retinaculis inducant ad cessionem Transsylvaniae. Verum quid subsit propositioni ejusmodi, divinare difficile est. Curabimus tamen interim, ut expiscemur aliquid, tametsi etiam hactenus non sumus ausi multum loqui de hoc, ne aliquid dixissemus, quod Turca arripere in suum commodum potuisset. Expectanda itaque nobis sunt a majestate vestra omnia.

Multus fuit sermo et de munere honorario. Nullo nempe pacto ad summam decem et quinque millium florenorum volebat passa descendere, quantumvis valde diminutas fuisse ditiones vestrae majestatis proximo bello, diceremus, exaggeraremusque alias injunctas nobis rationes. Et demum quum ad decem et septem millium summam venissemus, promitteremusque etiam pro Transsylvania plura tam imperatoris magnitudini quam ipsi passae, si modo efficeret, ut majestas vestra non eam molestaret ex parte Transsylvaniae: Omnino, inquit, obliviscamini de Transsylvania. Caeterum de munere honorario et de rebus aliis, quas proposuistis, loquemur, quum redierit Joannes Maria. Verum quid majestas regia datura est mihi muneris pro hac concessa pace, quam si ego non impetrassem, quisnam impetrasset? et si forte

imperatoris munus velitis diminuere, meum diminui non debet. Haec joco dicere videbatur, quum rideret etiam, nihil tamen fingebat. Nos respondimus: majestatem vestram non ingratam esse solitam, et ejus post imperatorem praecipuam habiturum rationem dummodo etiam ejus majestas regia sentiat revera ejus illustrissimae dominationis patrocinium. Sic dato mandato scribis, ut ad majestatem vestram litteras scribant de concessione hujus pacis et de cessione Transsylvaniae, praeceptorias quoque dedit ad Budensem passam de prorogatione induciarum semestrium, donec omnino huic legationi finis adhibebitur, remanentibus nobis hic non tam libenter aut solatiorum gratia, quum hominibus sub custodia eaque strictissima constitutis quaenam pervenire possint, non videmus, quam ut rebus vestrae majestatis ac ejus regni non desimus, etiamsi mori oportebit; habita etiam ejus causae consideratione, ut melius serenissima vestra majestas de omnibus, non tam de praesentibus, quam de praeteritis, et de multis circumstantiis a domino Joanne Maria coram informetur, qui ita hic omnia et omnium quum mores tum etiam rerum ac negotiorum cursum et praxes perdidicit, ut optandum etiam fuerit, quod ultro passa de eo dimittendo expediverit. Esto certe quod et nos libenter rediissemus ex hac Lerna: Sed fiat voluntas Dei et vestrae serenissimae majestatis.

Incidit in hoc congressu etiam illa mentio, quum diceret passa, saepe majestatem vestram pacem ab imperatore Turcarum petiisse, nunquam tamen integre per nostrates fuisse servatam; et sicut semper nostra, ut ajebat, culpa fuerit violata, ita majora damna semper ab eis accepimus, quam intulimus; quod pro-

cul dubio divino judicio factum esse asseverabat, et ut a longo tempore causarum ejusmodi, inquiebat, recordemur: Nonne, primum quum nos pacem et amicitiam vobiscum facere volebamus, vos, dedita opera, uni oratori nostro nasum et aures praecidistis, et sic deturpatum in contemptum imperatoris nostri et nostrum omnium remisistis? quam injuriam quum nos vindicare vellemus, nonne pro uno homine afflicto et Belgradum amisistis et regem et regnum? Post, non servatis induciis quinquennalibus, quando Transsylvaniam et Themesvarum recepistis, nonne longe plura etiam tunc amisistis, quam lucrati sitis? restituente nobis Deo Maximo etiam arcem Beche, in qua nos dudum jam religionis nostrae ritus constitueramus, et pro qua recipienda tamdiu laboraveramus. Quas ob res, nisi etiam nunc rex vester potentiam imperatoris nostri non considerabit et ejus petitionem neglexerit, caveat ut longe plura amittat, quam hactenus amisit, et Viennam etiam occupemus.

Ad haec nos et paucis et modeste respondimus: Oratores regem nostrum non consuevisse membris mutilare, sed honeste tractare et dimittere, quorumcunque fuissent principum. Caeterum, etsi audivimus, aliquando casum hujus oratoris vestri, non tamen tempore regis nostri Ferdinandi factum est hoc, sed tempore Ludovici regis, quanquam ipso rege Ludovico et suo consilio prorsus inscio, et non per alios sed per quosdam viles et furiosos homines; semperque id regem nostrum improbasse. De petitione vero arcis Beche ad regem nostrum dicere nihil non pertinet, vix enim eam ad manus accepit, quum mox amiserit. Verum et in hoc regina Isabella cum Petro Petrowith accusanda est, quae nunquam eam arcem

restituere imperatori voluerit, mille practicas et commenta quaesivit, ut ea in re imperatori non gratificaretur; nec ob id vel sinistro aspectu molestatur, et insuper etiam donis et gratia afficitur. Regi nostro si id contumaciae opponi potuisset, nihil haberetur hostilius.

Quae objectiones, clementissime rex, quid ponderis habeant in se, et quo videantur tendere, vestrae majestatis consilii est. Nos tantum malum eorum animum erga majestatem vestram perspicimus et ostendimus.

Interrogavit etiam nos passa in divano: peteremusne pacem etiam nomine Caroli imperatoris (Spagnam ipsi appellant), num et ipse velit in hac pace includi? Respondimus, pacem nos petere solius serenissimi regis nostri nomine;*) nec ex parte caesareae majestatis habere ullum mandatum, quam quod si potentissimus imperator ostenderit se benevolum et liberalem in charissimum fratrem suum, serenissimum regem nostrum, non esse dubitandum, ejus etiam caesaream majestatem amicitiore cogitatione atque animo futuram erga imperatorem potentissimum. Et quia dum haec verba paucis absolvissemus, passa etiam alia coepit loqui, sic et nos de hoc conticuimus.

*) „M' a ce été grand plaisir d' entendre — irá 1553. július 8. án Brüsszelből Ferdinándnak Károly — que le Turc ait accordé suspension d' armes pour traiter la trève, ne faisant doute, que en cette négociation vous ferez tenir le respect requis pour solliciter, s' il est possible, que notre saint père le pape, le roi de Portugal, moi, mes royaumes et pays, et autres nos confédérés et amis y soyons compris, moyennant ratification dans temps compétant; doutant assez, que le dit Turc ne voudrait entrer avec moi en plus particulière négociation d' accord, si ce que se traiterait avec moi, dût être du consentement des Français; qu' est la cause, qu' il ne me semble être beaucoup requis que je y envoie, ni que j' entre avec le dit Turc en plus particulière négociation, ne fut que de ce, que traiteront vos gens, l' on voit, qu' il resulta chose, qui donne autre fondement pour pouvoir espérer que l' on dût tirer plus de fruit de la négociation". Lanz, Correspondenz des K. Karl V. Lipcse, 1846, III. k. 576. l.

In horto postea, quum postremo cum passa fuimus, interrogavit nos: cur anno superiore Carolus imperator non pugnavit cum rege Franciae? Respondimus: ejus majestatem caesaream nondum gerendis bellis esse fatigatam; caeterum duo eum detinuisse: primum, quod abhorret a fundendo Christianorum sanguine; alterum: quod habuerit respectum ad aetatem regis illius adhuc juvenis, quem etiam in filium acceptaverat, prout ipse sese tunc temporis obtulerat, et mutua quaedam amicitia per primos eos annos viguit inter eos, quamquam ex parte regis Galliae simulata, donec pecuniam cumularet, et quae pater prodigerat, restitueret. Tandem praeparatis ad bellum necessariis et succensa quadam factione in Italia, caesare nostro nihil tale cogitante, bellum illi movit, idque non tam sua causa, quam ut paternam captivitatem et tot profligationes ab imperatore nostro acceptas vindicaret. Verum frustra omnia. Nuncque quanta Gallo eripuerit, Gallos ipsos interrogate. Auscultavit haec passa omnia, nihil certe respondit, nisi quaedam de urbe Africa, quae si Turcae gratia demoliebatur aut reddebatur, quum ipsi postulabant, multum majestatis vestrae etiam rebus profuisset, quantum ex crebra hic mentione cognovimus. De qua tamen Africa nos tacemus, quum dominus Joannes Maria melius de ea loqui poterit.

Ibidem et illud accidit, ut quum passa saepius inculcaret Pueri pietatem et quod non debuisset majestas vestra illum e Transsylvania excludere, diceremus, non esse adeo absolute regem nostrum hac in re accusandum, caeterum si liceret rem jure et justitia mediante gerere, et non esset ferrum imperatoris in medio, cognosceret potentissimus imperator, nihil

l Puerum nec de Hungaria nec de Transsylvania uicquam pertinere, uti ne ad patrem quidem pertinuit, qui, ultra quod filium suum sponte sua successione privavit, ipse quoque malis artibus homo novus, et toti nobilitati hungarae odio habitus, in regnum irrepserat. Sed quia ad coronam nullum jus legitimum habuit, frameae potentissimi imperatoris gratias agere debuit, quia nisi ea adjutus fuisset, in exilio procul dubio polonico sepulcrum habuisset. Verum quia omnia sunt virorum fortium, scitque rex noster serenissimus, quantas jam vires ipse imperator habet in Hungaria, cognoscitque ejus magnitudinis fortunam et erga se amicitiam, tuam illustrissimam dominationem rogamus, ut patiare exorari. Hoc enim tempore erat sermo de colonis; tuncque e sedibus nostris exsurgentes et rogantes, ut petitionibus nostris assentiret, affectum ostendimus prope rhetoricum. Nec id incassum. Quia ubi nos cessavimus et jussi sumus denuo assidere, concessit colonorum — quod petebamus — utrobique solutionem, prout jam superius dictum est.

Nec est, quod huic actioni nostrae addamus, quam supplebit coram dominus Joannes Maria; tantummodo majestas vestra, omissis aliis, quibus non est ad praesens occasio, statuat de Transsylvania, quod ei melius videbitur. Et quaecunque in reditu domini Joannis Mariae per nos loqui atque agere voluerit et mandaverit, omnia de nobis sibi generose polliceatur, quae de fidelissimis servitoribus expectari debent.

Clementissime rex, hoc obliti fuimus in actione nostra ascribere, quod ultimo loco passae Ahmat porreximus in hunc modum, nobis ab eo porrecta causa,

ut in exordio apparet, cupidi et hoc tentare, prout dicebat saepius nobis de remissione aliquarum partium hinc et inde facienda. „Quoniam heri, illustrissime domine passa, dominatio vestra fecit nobis mentionem, ut, si rex noster restitueret Joannis regis filio Transsylvaniam pro voluntate imperatoris potentissimi, nos etiam aliqua de aliis rebus a sua magnitudine peteremus, dicens, quod concordia et pax, pro qua agimus, facilius componi posset, si hoc pacto utraque pars aliquid alteri concederet et remitteret. Si itaque, posito casu, rex noster juxta voluntatem magnitudinis imperatoris restituet Transsylvaniam Joannis filio, haec sunt, quae nos pro judicio nostro concedenda a sua magnitudine regi nostro esse existimamus, praeter ea quae majestas ejus ad haec est fortasse petitura, quum nos ejus mentem circa hujusmodi omnino adhuc non intelligimus. Ideoque nihil affirmative de his loquimur tractamusque, sed posito casu, ut jam supra dictum est, si sic fieri per suam majestatem contingeret, peteremus itaque:

Ut sola cum solitis et antiquis suis finibus Transsylvania detur Joannis filio.

Ut si Joannis filium sine liberis masculis mori contingeret, rege nostro superstite et suis filiis, magnitudo imperatoris potentissimi dignetur esse contenta, ut ei in possessionem Transsylvaniae rex noster succedat, regi vero nostro serenissimi ejus filii, conservato tamen cum magnitudine sua confoederationis vinculo et honorariorum munerum pensione.

Ut Varadinum, Gyula, cum reliquis arcibus et locis in Hungaria ultra Tibiscum existentibus, quae nunquam ab initio regni pertinuerunt ad Transsylvaniam, regi nostro permittantur, quo facilius Hunga-

riae tributum pendi possit, postquam ejus majestati non restituuntur partes regni, quae proximo bello fuerunt occupatae.

Ut propter ejusmodi ditionum regis nostri diminutionem tributum quoque diminuatur, et summa ejus sit deinceps decem et septem millium ducatorum.

Ut pro Hungaria concedantur regi nostro induciae quinque annorum. Eas postea liceat utrique parti augere.

Ut omnes subditi et coloni tam imperatoris potentissimi quam regis nostri, qui hactenus utrique parti solverunt census ac decimas, et exhibuerunt servitia, in posterum etiam eodem modo praefatos census ac decimas solvant, et exhibeant servitia.

Ut arces Fylek et Salygo cum omnibus suis et alienis bonis ac possessionibus, bombardis et munitionibus sub praesentibus induciis occupatis dignetur imperator potentissimus regi nostro reddi facere.

Ut etiam captivos Agrienses, Ujvarienses et omnes alios, qui sub dictis induciis praesentibus tam in aliis partibus Hungariae, quam in Sclavonia, Croatia, et circa oram maritimam Segniae et alibi capti sunt, magnitudo sua dignetur suae majestati reddi facere, qui sunt multo plures quam quingenti.

Ut pro his captivis restituendis magnitudo sua dignetur ad dominos passam Budensem, Themesvarensem, Bosnensem, et zangziacchos Clissiensem et Poseganum mandata dare, et jubere ne secus faciant.

Ut etiam magnitudo sua pro sua in regem nostrum liberalitate et benevolentia, et pro majore tum pacis firmitudine tum miserorum subditorum quiete arces in Hungaria Zolnok, Zechen, Dregely, Vesprim, Wytam, Geztes et Hollokew, et in Sclavonia

Cyasma et Iwancz destrui ac demoliri juberet, si nequeunt ejus majestati restitui, quod eadem sua majestas curabit omni gratitudine magnitudini suae compensare.

Ut postremo omnes illae possessiones et comitatus, qui ante praesentes inducias non solverunt census, neque exhibuerunt subditis suae magnitudinis servitia, sed noviter sub praefatis induciis ad ejusmodi solutiones compulsi sunt, denuo a tali solutionum et servitiorum onere liberentur, ne miseri coloni opprimantur, et ut illis, quorum fuerunt, libere permittantur.

Et si res de Transsylvania consequeretur, ut supra diximus, posito casu, optamus de his nunc fieri certiores, ut ad majestatem regiam per dominum collegam nostrum nunc referemus. Quibus cognitis, fortasse alio animo speraremus futurum, quam si nihil poterimus ex parte vestra ejus majestati polliceri".

Responsum est ad haec quoque turbulentius: quod nimia essent et prorsus absurda, nec posse fieri, ac similia, quemadmodum dominus collega noster referet.

Unde ex his quoque majestas vestra poterit, percipere, omnia nos tentasse, et nil aliud in eis invenisse quam obstinatam pertinaciam. *)

---

*) Verancsics s egy helytt Zay által javított, megtoldott titoknoki minutából, melyből a Bécsbe ment jelentés leiratott. Ez még ma is megvan a cs. k. államlevéltárban, Verancsicson és Zayn kivül Malvezzi által is aláirva, ily címmel: Actio Antonii Verancii, Francisci Zayi et Joannis Mariae Malvezzi oratorum S. I. R. Majestatis apud principem Turcarum anno 1553 mense Augusto habita. Hammer, III. 328.

nostri persuadere contendunt. Vale. Quinta Septembris 1553. Constantinopoli.

XXXIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1553. sept. 9. Etsi nos omnia, quae hactenus egimus apud hunc principem, sufficienter putemus in adjuncto actionis libello ad majestatem vestram perscripsisse, quaeque ad statum totius hujus legationis nostrae et ad exitum ejus facile cognoscendum pertinebant: tota tamen ejus rei summa vertitur circa solius Transsylvaniae remissionem et retentionem. Nec est quod nos aliud in hoc dicere possimus, quam quod ingenti et inexorabili pertinacia decrevit Turca, quantum ad hoc tempus considerare potuimus, ut ea provincia careat majestas vestra, et reginae Isabellae filio tribuatur. Quanto autem studio laboraverimus et quanto conatu, quibusve rationibus, ut hanc pertinaciam tam duris eorum animis demeremus, Deus erit nobis testis et Joannes Maria, sine quo ne hiscere quidem iis in rebus voluimus, ita ubique secum una gessimus negotium. Verum quod jam attinet ad afferendum consilium de retinenda vel reddenda Transsylvania, ut est necessarium, bonum afferre, propter honorem et existimationem majestatis vestrae, ita certe repertu difficile est, qualenam illud esse debeat, ne esset illud inutile, neve reprehendi posset, quandoquidem bis fortasse ea de re statuere non licebit, et quoniam forte fortuna petimur etiam nos sententiam, quod hic res praesentes intuemur, faciemus quod pro captu nostro poterimus et fidem nostram decebit.

Igitur videtur nobis, quod si aliter de Puero non est statuendum, qui quamdiu vixerit, non festuca sed magna trabes semper erit in oculis majestatis vestrae, praesertim si Turcae adhaerebit, via omnino quaedam inquiratur et modus, ne in Transsylvaniam deduci possit; habito respectu ad illum articulum nostrae actionis, in qua scripsimus, imperatorem Turcarum dixisse, quod Transsylvaniae turcam praesidem non est praefecturus, si reginae Isabellae filius aut moreretur, aut aliis causis ab ingressu ejus impediretur, sed hominem christianum. Et in hoc peragendo commodissima erit opera regis Poloniae, si sese non subtraxerit officio. Caeterum Puero etiam et matri augenda erit aliqua accessione conditio, nec minus deterreri debebunt Transsylvani metu servitutis, quae illis vel ob litteras imminet, quibus proxime huic principi sese et stulte et turpiter subdiderunt, quemadmodum cognoscet ex earundem litterarum exemplo, quod cum praesentibus mittimus, simulque etiam iidem Transsylvani ad fidem erunt revocandi immunitatibus aliquibus et subsidiis, quod miseri et insensati Galatae facile circumducantur largitione. His ita confectis faciliora erunt cum Turcis reliqua. Quia si belligerandi nulla facultas adhuc majestati vestrae conceditur, curandum erit diligenter apud caesarem, ut conciliato vel averso potius pontifice romano a rege Franciae, quem audivimus, praeter omnium pontificum morem jam et cum Turca tractare amicitiam scriptis ad eum litteris, prout refert Joannes Maria, sedatis etiam et confirmatis reliquis rebus in Italia, urgere Picardiam toto conatu, utilissimum erit, postquam Deus Optimus Maximus illa ex parte *ejus majestati viam aperuit* ad repri-

mendum luxuriantem aetate et consiliis alienis juvenem principem, quibus nisi mature providerit, in patris mores abiturum non est dubium. Majestas vestra postquam est habitura has inducias, denuo constituat hic firmam et honoratam legationem; et curet omni diligentia, ut dictae induciae sanctissime observentur, in diesque hic princeps ad amandum majestatem vestram afficiatur, quandoquidem et rex Franciae jam videtur nonnihil coepisse pluribus causis nationi huic esse odio, sicut referet Joannes Maria; eosdemque Gallos premente caesare, ut incepit, non esse dubitandum, quin et is princeps demereretur, et ille christianissimus Christianitati tam incommodus veniret ei in neglectum; interimque mutato statu temporum Deus etiam ostendet, quid in reliquum majestatem vestram agere oportebit. Haec sunt quae voluimus majestati vestrae scribere, alioqui nos, ut instrumenta fidelia sequemur majestatis vestrae mandata, eaque laudabimus consilia, quae majestati vestrae magis probabuntur. Quod ad alia attinet, orator regis Franciae hinc discedit, et jam ab imperatore Turcarum commeatum accepit. Classis Turcica rem gerit improspere, nullumque hactenus Italiae littus attigit, in quo damnum non acceperit. Turca it in Persam, omni cum conatu quem habere posset. Ille contra, magno animo dicitur eum expectare, paratus etiam contendere quamdiu poterit, sine ullo metu.

Pro Matthia Ally, *) Job Paxi et Laurentio Nyary **) diligenter egimus. Caeterum Job concessus est. Res Laurentii dilata ad conclusionem pacis.

*) V. ö. Istvánffy, XIX. 220.
**) Szolnoki kapitány; fogságba esett 1552-ben, midőn a vár törökkézbe jutott.

Matthiae obest plurimum, quod ajunt Turcam fuisse, et dubitamus de ejus liberatione. Non deerimus tamen per occasiones saepius ejus rem tentare. Quae reliqua sunt, supplebit Joannes Maria. Illud tamen non praetermittemus, ut si quid de retentione nostra diuturniore, aut etiam hostile in nos accideret, neminem majestas vestra, nostra causa ex Turcis istuc missis aut mittendis detinere curet, hoc autem propterea, quia nemo pro nobis (hoc autem verecunde dicimus) istuc mittetur. Deinde quod cum hoc principe tam potenti non est his parvis injuriis contendendum, si armis nequimus; sed viae erunt quaerendae et opportunitates honestiores. Majestas vestra felicissime valeat. Nona Septembris, 1553. Constantinopoli.

XXXIII.

A királyi tanácsnak Verancsics.

Dominis Consiliariis Verancius.

Nos Belgrado moti prima die Augusti, XXV^{a} Deo duce Constantinopolim pervenimus, in quo itinere usi tam terra quam flumine cursu secundissimo, honeste etiam excepti et auditi sumus. Et quoniam cognituri sitis ex nostra actione, regiae majestati copiose exarata, atque etiam ex ipso Joanne Maria quicquid hic gessimus, non ero pro id temporis prolixior ad vos. Res nobis acta est longis sermonibus et rationibus, quibus licuit pro industria nostra et fide omnibus maximis. Transsylvanense tamen negotium, quod putabamus daturum nobis minimam difficultatem, evenit certe difficillimum, et praeclusit viam ad omnia reliqua, quae majora erant et quae si obtineri poterant, ipsa Transsylvania vel tacentibus nobis, con- 1553. sept

sequi cogebatur. Caeterum revera credebant Turcae, nos non alia, quam solius Transsylvaniae causa venisse, unde prohibiti de ea loqui prius etiam quam visi sumus, facile perspeximus, quanto minus caetera petere debebamus, in quibus dudum constituti sedent,*) si negatur Transsylvania, cujus possessionem nunquam habuerunt: quum ad haec et exercitum paratum jam nobis ostentarent et intentarent proximam vim, nisi ad mediocria descenderemus. Quicquid igitur egimus, eo est factum consilio, ne bellum a Persa in nos converteremus, quemadmodum latius a Joanne Maria cognoscetur. Nec videntur mihi audiendi illi, qui de valetudine, de senio et de tot aliis incommodis hujus principis tam efficaciter narrant, omnia et inculcant regi, nunc esse tempus, aut bellum in illum movendi, aut totam ab eo repetendi Hungariam, et similia, tamquam media jam illi Asia aut tota Constantinopolis esset erepta, pressusque morbo herculeo de ultimis cogitaret. O quam male tales volunt ejus majestati, vel de rebus parum intelligunt. Vidimus certe hunc principem sedentem, ambulantem, equitantem, et cognovimus eum ita sanum, ut quemlibet sanissimum, et agilem, ut hominem trigenarium. De filiorum autem dissidiis si vereretur, non eos armatos in exercitu secum duceret, tantum abest, ut propter molestias Persae in dubium veniat rerum suarum, et jam acquisita regna distribuat; ut nec cogitandum id esse a prudentibus viris censeam.

Haec amplitudinibus vestris scribere volui contra quosdam, qui aut mentis malae sunt, aut nec alti,

*) Utasításuk szerint t. i. elsöben, egész Magyarországot kellett volna követelniök, ezért százötvenezer aranyat, felső Magyarországért és Erdélyért negyvenezer aranyat ajánlván fel évről évre adóul. Hammer, III. 828.

nec lati consilii, qui fecerunt saepius jam multa et magna ejus majestatem aggredi intempestivis temporibus sine ullo vel commodo vel saltem honesto exitu. Ideo postquam istuc venit Joannes Maria, cum quo nos hic etiam multa contulimus, quique, quoniam de rebus Turcicis scit omnia, quae scribi possunt, intelligantur ab eo diligenter singula, et ita demum tum de existimatione domini nostri clementissimi, ac in regni Hungariae et Transsylvaniae firmitudine, quam de salute et conservatione nostrae patriae, inveniaturque nova aliqua ratio, immo et machina ordiatur, et talis scopus proponatur rerum nostrarum, ad quem feliciter pervenire possimus; quia modo hac via, modo illa niti, et velut naufragantes irritis ictibus trachiorum undas verberare, errare certe est, et ideo etiam de his consulere non facile. Verum si ex parte Picardiae urgebitur rex Franciae, et in omnibus modis curabitur, ne Puer in Transsylvaniam deducatur, reducanturque Transsylvani mature ad officium, speraremus adhuc nos huc non frustra venisse. Caeterum ego de his loquor, quae mihi videntur, non quantum res fieri postulat. Quia meliora sunt amplectenda consilia. Ideo consulite, et precor Deum, ut felicissime; nosque hic, ad quae vultis, objicite pericula. Nec principi nostro clementissimo nec patriae nostrae meritissimae, ut etiam sanguine nostro adjuvetur, Domino Deo comite, deerimus. Reliquum est, quia nobis est sequendus Turca in Asiam, curate, quo de impensis provideamur, quia tenuissimae fuerunt et hae, quibus huc tantum pervenimus. IX. Septembris, Constantinopoli, 1553.

XXXIV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Heri jam post discessum domini Joannis Mariae, litteras a majestate vestra datas V. Augusti, per hominem Ally Matthiae in ejusdem negotio accepimus. Pro quo Matthia quanta diligentia laboraverimus et quid effecerimus, referet idem Joannes Maria. Caeterum nec illud, ut in dictis litteris majestatis vestrae admonebamur, praetermisimus, quod esset sub induciis captus. Immo et Transsylvaniae rationes his ipsis induciis non segniter majestati vestrae adnixi sumus tueri. Sed nec in Matthiae liberatione nec in Transsylvaniensi negotio vigorem illis passa voluit tribuere, quod et Transsylvania longe ante etiam inducias imperatoris sui fuerit; et cum jam aliquis vel semel fidei turcicae verbo suo et elevatione digiti indicis assensus fuerit, nulla hunc ad restituendum lege teneri. Verum si bonis aliquibus mediis ita transigetur de statu Transsylvaniae inter majestatem vestram et hunc principem, ut ambae partes contentae et amicae esse possint, speramus quod et Ally Matthiae res pro voto succederent. Addimus etiam illud, quod orator regis Persarum novus dicitur supervenisse ad imperatorem Turcarum; qui vero adhuc ante nos advenerat et hic Constantinopoli asservabatur, hesterno die post hunc principem abductus est. Veremur igitur ne incipiat Turca etiam cum rege Persarum pacem componere, quanquam non desunt, qui dicunt, nullo pacto id futurum. At si fieret, ut accidere posset, quoniam majestati vestrae sollicitudo accresceret, nos omnem operam adhibebimus, ut quicquid in hoc agi-

155
12.

tur et tractatur, quotidie sciscitemus, et quicquid certi resciverimus, majestatem vestram quam celerrime faciemus certiorem. Si quas praeterea alias etiam litteras majestas vestra ad nos dedit a discessu nostro Buda, nullas recepimus, nec nos post illas, quas Belgrado medio passae Budensis dedimus, alias misimus, quia certis tabellariis caruimus. Si crebro scire possemus, quomodo istic res majestatis vestrae procedant, e re esset majestatis vestrae, quia nos melius rebus gerendis accomodaremus. Homo autem ille, de quo dictum est supra, ubi ad Ally Matthiam rediit, et ei litteras majestatis vestrae ad nos sonantes satis difficulter clam in manus intrusisset, cum reliquis (ut audivimus plures eum habuisse) ad Zynan passam abreptus est, et ibidem etiámnum detinetur. Majestas vestra felicissime valeat. XII. Septembris, Constantinopoli, 1553.

XXXV.

Ibrahim dragomannak Verancsics Antal és Zay Ferenc.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ibraino interpreti principis Turcarum.

Omnium litterarum, quas a rege nostro heri ac- 1553. sept. 24.
cepimus, integre et fideliter passae Hrusztano exempla misimus, misimus etiam ad eum litteras nostras, ad quas, rogamus, ut velit benigne et cito respondere. Respondebit autem benignissime, si postquam res Transsylvaniae sic se habent, quieta et firma regi nostro remittetur, eumque passa illustrissimus conciliabit in cor sui principis et in suum, tuque etiam dabis operam et *elaborabis, ut in hoc* solito more

regi nostro amicam operam naves, recepturus aliquando gratias non exiles. Caeterum unum est, quo te desideramus esse praemonitum, ut cures diligenter exponere passae omnes has litteras, quas mittimus, quia tum bonum responsum sperabimus, quum rex noster intellectus erit. Instes autem toto conatu apud passam amplissimum, ut sit amicus regi nostro, nobisque non indignetur, si quandoque multum loquimur, quia aliter facere non possumus, si volumus fideliter inservire regi nostro. Miseramus nuper passae Haydaro unum parvum horologium per hominem Hamzabegi, quod si recepit, cognosce, et fac nos certiores. Sunt apud nos et aliae binae litterae, datae ad Joannem Mariam Malvezi ab amicis, sed non sunt alicujus momenti, alioqui neque transscribere eas potuimus propter celeritatem abitus nuncii passae Zynan; si erit de his aliqua mentio, excusabis nos hac ratione.

Misimus etiam exemplum litterarum patentium passae Budensis, quibus palam in illis finibus omnes homines in arma stimulat contra regem nostrum, quod expresse facit contra inducias, et non est id factum laudabile nec utile, donec finis aliquis imponatur tractatui nostrae legationis. Ideo agas apud passam illustrissimum, ut det ad Budensem passam et ad caeteros eorum finium praesides mandatum imperatorium, quo quieti sint, et non serant motus ex motibus. Quod autem egit hactenus, nescimus, an ex voluntate sua et imperatoris sui egerit, quia sine dubio multa fiunt ab his, qui praesunt finibus ejusmodi, dum fortunam tentant, quumque ipsi causas discordiarum dederint, regem nostrum accusant, dum praedare militibus ma-

gis placeat, quam pacem colere, quandoquidem non considerant, quae bona ex pace provenire possint.

Proinde si erit aliqua mentio de litteris, quarum exempla misit ad nos rex noster, unde eas habuerit, dicas, quod ex ipsis Transsylvanis eas recipit, qui communiter regi nostro favent, nec volunt alium regem ac dominum habere, quam ipsum regem nostrum, quod in conventu quoque proximo Thordae habito publica deliberatione declararunt. Illi autem Transsylvani, qui superioribus diebus tot litteris et nunciis obtuderunt aures imperatoris et passae, secreta et partialia fecerunt conventicula, sine scitu majorum, inflati vento Petrowyth, falsoque rem totius provinciae tractabant, quod jam ex praesentibus litteris, a rege nostro missis, manifeste constat, resque est et temeraria, et impunita non praetereunda.

Praeterea quantam fiduciam Petrus Petrowyth habeat in vestro imperatore potentissimo et in ejus auxiliis, expones diligenter locum illum passae Hruztano, in Agriensium litteris ad regem nostrum datis, quem locum manu picta in margine tibi annotavi. Sic hoc viso et cognito, non dubito confessurum passam prudentissimum, multa Petrowythum mentiri, ejusque complices et vanos et vagos esse, improbeque pauperi illi provinciae dominari optare, ut eam depraedentur, dispolient et expilent, donec Puer adolesceret, quemadmodum et frater Georgius fecit. Quod malum, rogamus etiam per Deum vel propter miseros subditos, ut amplissimus passa velit considerare et perspicere, occurrereque meliore via et modo, prout et rex noster intendit, ne illi miseri populi divexentur, et tam regi nostro quam imperatori potentissimo inutiles reddantur.

Tu vero, mi Ibrayne, amice noster charissime, nunc demum ostende et declara, quantum semper regem nostrum et aequitatem dilexeris, immo etiam quantum principi tuo bene velis, quia amicitia et conjunctio regis nostri non est illi nocitura, Transsylvania etiam illi utilior et commodior erit, quum auspiciis tenebitur regis nostri, non pueri, aut mulieris, aut cujuspiam privati hominis, sub quorum dominationibus plerumque consueverunt regna et provinciae dissipari.

Non gravabere etiam litteras passae Budensis diligenter passae declarare, ut intelligat, quanta injuria regem nostrum affecerit, institorem et foeneratorem appellando, quem alioqui et princeps vester et totus mundus nobilissimum scit esse regum christianorum. Et ex hac re poterit facile passa considerare nimis magnam audaciam passae Tuygonis, quam fortassis nec imperator nec passa illi injunxit; praesertim quum plane persuasum habeant, regem nostrum revera pacem optare, non denunciare bellum. Addes postremo, quod tanta injuria regem nostrum nec Alypassa perstrinxit, qui quidem satis erat iracundus, armis tamen rem gerebat non vituperiis. Sed vale jam, mi Ibrayne, et quicquid in hiis confeceris, fac nos cito certiores. Vigesimaquarta Septembris, anno 1553. Constantinopoli.

XXXVI.

Rusztem pasának Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Hrustano passae salutem.

. sept. Quod curaris nos traduci in melius et salubrius hospitium, quod exitum nobis, urbis lustrandae gra-

tia, pro arbitratu nostro concesseris, et ea omnia abunde suppeditari, quae quum ad victum, tum ad omnes alios usus nostros spectabant, mandaris, ingentes habemus amplitudini tuae gratias, tibique pro tanta humanitate, quam exercere erga nos non praetermittis, habiturus est et rex noster, quum intellexerit; ut autem, quamprimum fieri possit, intelligat, dudum curavimus. Caeterum heri venit Petrus Horwath nuncius regis nostri ad nos tantummodo missus, cum quibusdam litteris, quarum litterarum exempla, quoniam ita hic facere jussi sumus, ad te sine ullo defectu transmisimus. Nec aliud in hiis mandavit nobis rex noster, quam ut primum tibi, dein principi tuo exponeremus, qualesnam turbas et motus concitavit in illis finibus passa Budensis contra ipsum regem nostrum sub induciis proxime pro hoc breve tempus *) inter ejus majestatem et principem tuum factis, donec nos hic in tractatione certae pacis dies terimus, in quarum induciarum articulis status etiam Transsylvaniae, uti est in ejus manibus repertus, comprehenditur.

Quoniam autem ejus majestas regia denuo nunc non occupat Transsylvaniam ut jam saepe diximus, nec de manu principis tui eripit, sed ita continere intendit, ipso principe tuo amicabiliter consentiente, ut eam primum in sua coronatione obtinuit, deinde a regina Isabella, filio ejus, Petro Petrowyth et a fratre Georgio accepit, jamque etiam cum confusione rebellium suorum subditorum iterum ad suam fidelitatem reversa est tota, et omnes illi populi subdiderunt se fidei ejus per solita juramenta in proximo conventu,

*) Tollhibából e helyett: „pro hoc brevi tempore".

quem Thordae habuerunt mense Julio, quod tu quoque audisse potueris. Nec tamen adhuc Budensis passa eam vexare sub hiis induciis cessat, stimulando praefatos ejus rebelles ad tumultuandum, suisque auxiliis fovendo temeritatem Petri Petrowyth, hoc maxime tempore, quo ipsi quoque imperatori tuo non parvam sollicitudinem ingerat, quum alias cogitationes haberet, easque certe multo graviores quam ut Petrowyth phantasiis et vanitati vacet.

Nos vero, etsi cum timore loquimur de Transsylvania, postquam ita est et tua et principis tui voluntas, tamen quia clementia ejus et tua humanitas nunquam praecludit iis ad se accessum, qui cum amore sincero et certa fiducia ad vos accurrunt et veniunt, rogamus te: velis agere et efficere apud principem tuum, ut regem nostrum nolit turbare in juribus Transsylvaniae, postquam eadem provincia sic est denuo integre in ejus manus restituta. Paratus autem erit, quotannis ea tributa et munera pendere tuo principi, quae convenient, et eam amicitiam, pacem et mutuum consensum cum magnitudine ejus tenere, quae pax, amicitia, et qui consensus erit illi et utilis et honorificus; et filii etiam Joannis regis, aliorumque ejus posterùm eam est curam habiturus, accedente ad hoc etiam suae magnitudinis commendatione, ut nec in conditione, nec in statu suo diminuentur.

Alioqui si imperatorem tuum movet juramentum, quo illos in Transsylvania conservaturum se obtulit, certe ejus magnitudo jam hoc juramento liberata est, et statim tunc, quando hoc dono et hoc beneficio Transsylvaniae et Themeswarae ab ejus magnitudine gratuito accepto uti noluerunt, seque eo publice et solenniter, ore et fide sua, praesentibus testibus et

scriptis datis privaverunt; ne hic referamus, quid eidem imperatori tuo et Joannes rex primum et postea sui peccaverunt, quemadmodum jam antea a nobis tibi sunt recensita. Rogamus itaque, rogamus te, illustrissime passa, ut hiis bene expensis et perceptis, velis operam dare pro tua in regem nostrum benevolentia, ut amplissimus princeps tuus agnoscat et complectatur tandem regem nostrum, serioque incipiat secum pacis et conjunctionis tenere foedera. Nec dubitare debes, quod hoc si fecerit, non mediocriter consulturus sit quieti et commodis suis.

Hic autem non taxamus aliorum quorundam principum christianorum amicitias, quae tuo principi curas potius et impensas saepe jam intulerunt, et distraxerunt ejus conatus, quibus majoribus suis in rebus privatis uti potuisset. Sed amicitia regis nostri certe non sola neque nuda veniet, praesertim si genus et potentiam ejus considerabis; neque vel exercitus vel pecunias vestras distrahet. Nempe contentus amicitia et conjunctione tui principis, ipse, inquam, rex noster potius porriget et dabit, prout inter suas majestates in transactione pacis conveniet.

Sed imperatorem tuum amplissimum illud quoque deberet adducere ad demerendum regem nostrum, quod quum jam regni ejus majorem partem in suam potestatem redegerit, ipsum quoque, dum possit sibi adjungere, ut adjungat. Consilium futurum non inutile.

Pluribus verbis, ex quo absentes sumus, molestare te non audemus. Rogamus tantum, ut ad haec quamprimum velis nobis gratum et benignum responsum facere, quo tabellarium regis nostri statim dimittere possimus cum aliquo certo nuncio, aut si vi-

debitur, etiam nos expediendos cures, obtenta nobis a principe tuo Transsylvania, pro qua jam rex noster, ut nobis nunciavit, jam et tributum solitum praeparat, illudque brevi est intromissurus per homines Transsylvanos, qui etiam ore proprio declaraturi sunt hic coram tuo principe, quod dominatione regis nostri contenti sunt; nec alium requirent principem.

Ne autem praetereamus Petri Petrowyth hominis senis et non imprudentis fidei animique instabilitatem, misimus ad te juramenti et fassionis ejus exemplum, quo juramento et fassione fidem, honorem ac humanitatem suam obstringit regi nostro, nemine cogente, quemadmodum caeteri quoque subditi et fideles regibus nostris sese obligare solent. Quod juramentum et fidei suae obligationem quum videris et principi tuo ostenderis, certe non est dubitandum, quod et tu et princeps tuus facile cognoscetis inconstantiam Petri Petrowyth erga regem nostrum et ingratitudinem erga tuum principem; judicabisque proculdubio, illustrissime domine passa, eum non opem mereri sed poenas, qui tam immemor honoris sui et fidei, immo et gratiae imperatoris tui amplissimi, tam turpiter, velut canis, salva reverentia tua et tui principis, iterum redit ad vomitum, tamque justo, bono, clementi ac munifico imperatori conatur mendacia persuadere, quae vel sola res capitali poena apud alios principes puniri solet.

Ubi autem idem Petrowyth declamitat, quod coactus, fide se obligavit regi nostro, quia minabantur illi periculum: neque hoc verum est, quia quando ab ipso petebatur Themeswar, non urgebatur armis, ex eaque arce non est vi extractus, sed ultro exivit, et ad concordiam cum rege nostro venit, contentus arce

Munkach pro Themeswar, quam arcem accepit et nunc etiam possidet. Alioqui si etiam noluisset sese regi nostro subdere et obligare libere certe et sine omni periculo potuisset abire, quocunque voluisset, quia etiam postea tam ipse, quam regina et ejus filius diu fuerunt in potestate regis nostri; quo tempore si saevire in illos voluisset, nonne et occidere et perdere omnes potuit. Verum longe abest a rege nostro ista crudelitas et perfidia. Unde eos omnes fecit ibi bene honesteque tractari, posteaquam per gentes et homines suos primarios salvos et incolumes usque in Poloniam et in Silesiam deduxit. Ubi, illustrissime passa, oramus te, ut bonitatem aequitatemque ex his regis nostri velis perpendere.

Caeterum ne longo sermone molesti simus, cupimus, ut vel hac vice adhuc princeps tuus experiatur, quonam pacto geret se rex noster erga ejus magnitudinem, quamque sincere pacem cum illa colat. Et si tunc non invenerit regem nostrum, quem nos dicimus, habebit certam causam illi succensendi; dummodo Deus Optimus Maximus maledictos quosdam homines ab auribus vestris amoveat, qui semper obloquuntur regi nostro apud imperatorem tuum potentissimum, laborantque omnibus viribus, ut inter eum et regem nostrum nunquam coalescat concordia.

Speramus tamen, brevi futurum, ut hi tales, Deo adjuvante, dent poenas suae malignitatis, ut jam dare coeperunt, quique si religioni suae non sunt fideles, quomodo imperatori suo erunt. Rogamus postremo, ut litteras patentes passae Budensis, quibus nova incendia serit nunc in Hungaria, bene velis examinare et intelligere, quonam judicio eas emiserit, et quo cum honore *principis sui in publicum* dederit.

Potentissimus imperator tuus regem nostrum, ut inter Christianos summum regem semper honorifice nominat et appellat regem; Tuygon passa institorem, foeneratorem et fallacem dicit, induciasque litteris tuis et imperatoris tui confirmatas scribit esse nullas, dum quorundam insanorum motus fovet in Transsylvania, et ex re vana gloriam sibi captat. Quam quidem injuriam sinceritas regis nostri erga imperatorem tuum amplissimum non meretur. Alioqui judicet de hoc tua et imperatoris tui sapientia. Vale. Vigesimaquarta Septembris 1553. Constantinopoli.

XXXVII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1553. october 5. Laetus nobis illuxit dies XXIII. septembris; intra enim duarum horarum spatium attulit ad nos et eas a majestate vestra litteras, quas die II. Augusti dederat per Venetos, et eas, quas per Petrum Horwath misit via Turcica; nec ulla in parte aut hae aut illae fuerunt laesae, quod et Petrus incolumis ad nos evasit, et ministri majestatis vestrae, qui agunt Venetiis, non defuerunt suo officio. Dici itaque non potest, quanto gaudio affecti sumus de recantatione palinodiae Transsylvaniensis, quodque vajvodae cum reverendissimis episcopis potiti sunt feliciter locis et functionibus suis in ea provincia. Unde non cessamus divinae majestati quotidie agere gratias, quod hoc tanto beneficio nobis etiam faciliorem, ut speramus, viam patefecit ad agendum et perficiendum ea, quae in votis sunt de ipsa Transsylvania, cui soli procul dubio incumbendum est pro hoc tempore, quia ad

tentanda alia non videmus rationem, quemadmodum intelliget majestas vestra.

Jam quod ad rem attinet. Quoniam Petrus, cum huc advenit, clam illabi ad nos non potuit, propter passae Budensis hominem, a quo deductus fuerat, et ciausum, qui continue in portis nostris excubat: statim una cum litteris abductus est ad Zynan passam, ibique non diu habitus, ad nos remissus est cum intactis litteris. Verum summisso post eum et secretario suo cum duobus sociis, voluit annotari numerum litterarum, omniumque continentias ad Hruztanum passam transmitti. Quod etsi nobis displicuisset, raptim tamen percursis litteris eodem loci omnibus, dum de aliis etiam rebus mutuo colloqueremur, ubi vidimus, nihil in eis esse, quo Turcae laedi possent, et potius omnia continerent, quibus sinceritas et perseverantia majestatis vestrae in pace petenda et amicitia imperatoris Turcarum probabatur, ultro etiam admittendum nos illas obtulimus. Caeterum, quoniam illae quoque litterae ex Venetiis datae opportunissimae accesserant, clamque fuerant nobis redditae, nullam de eis fecimus mentionem; sed excerptis omnibus, quae in illis praesenti rei suffragatura cognovimus, ut de resipiscentia et comitiis Transsylvanorum, de expeditione tributi, de litteris reversalibus fidei Petri Petrowyth, de intemperiis passae Budensis et de aliis similibus, omnia adhuc ea nocte transscripsimus, et insequenti die, hoc est XXIV. Septembris ad Hruztanum passam, una cum nostris litteris dedimus, in quibus accommodandum omnem sermonem nostrum ad persuadendum de permittenda Transsylvania majestati vestrae et de agnoscenda Petri Petrowyth inconstantia, fideique atque honoris

majestati vestrae parva reverentia. quam modestissime fieri potuit. omnia illa conjecimus. quae coram fuissemus elocuti. si adesse potuissemus. Harumque litterarum tenorem mittemus ad majestatem vestram, Deo dante, cum responso. quod accipiemus a passa, quamprimum illud pervenerit: quo quid et nos in hac quoque actione nostra egerimus. intelligat majestas vestra, et quid in posterum quoque nobis consilii adjicere voluerit. plenius informetur. Interim autem, quae judicio nostro praesentis temporis usus atque occasio videtur postulare. pro fide et officio nostro nostram sententiam majestati vestrae significamus. Primumque est: Ut postquam divina ope sic est possessio Transsylvaniae denuo majestati vestrae recuperata, nullo modo cogitet de illius restitutione, prout postulatur, sed omnibus rationibus curet eam retinendam, augendo etiam illi praesidia, sed sensim et per parum et diversis itineribus immissa, si quid praesentiret imminere periculi. Ut statim aggrediatur praecipuos viros trium nationum Transsylvanicarum, quasi illud agens, omnibus viis et modis animos eidem majestati vestrae conciliando, et pro his saltem principiis multa illis concedendo et multis eosdem oneribus levando, aliqua etiam eis dando, et aliqua pollicendo, nihil tamen aperte, ne majestati vestrae aliqua calumnia malorum derogetur quippiam; quia alioqui omnibus in rebus imperii majestati est consulendum, et cum summo rigore aequitas unicuique administranda, propter paucorum metum, quorum insania caeteri seducuntur, qui libenter a novis rebus abstinerent et principem agnoscunt.

Ut quam citissime fieri possit, mittat ipsius Transsylvaniae tributum, quemadmodum jam nobis

dignata est significare, quod tributum hoc tempore nostra sententia facillime colligetur, quod speramus et Budensem psssam et Temeswarieusem sangzacchum et quosque alios quieturos, qui paulo antea tumultuabantur, ubi exibunt in publicum litterae hujus principis Joanni Mariae ad majestatem vestram datae, quibus omnibus praeceptum est, ut quiescant a motibus, donec cum majestate vestra de pace concludatur.

Ut, si ita libuerit, hoc tributum Transsylvaniae mittatur omnino cum Joanne Maria, aut si ipsum oportebit nonnihil istic immorari, quod fieri non debet, prorsus tamen mitti festinetur, quia optatae expeditioni nostrae plurimum momenti afferret, nosque etiam in agendo erimus audentiores; praesertim si ad hoc curabitur, ut reginae Isabel ac filius non dimittatur ex Polonia, quum speremus Petrum Petrowyth brevi vela demissurum, adeo affabre hic nobis enucleatur quotidie homo. Dignabitur tamen animadvertere et curare, ut nuncii ejus Transsylvani, quando cum tributo vel soli, vel cum Joanne Maria venient, veniant ad nos, et nobiscum una hospitentur, et agant omnia negotia nobiscum ex aequo, ut mutuo nos facilius intelligamus, et appareat, constetque unius regis ac domini nos esse oratores, subditos, servitores ac fideles; quodque et Hungari et Transsylvani in eadem obsequia majestatis vestrae consentiant. Et haec res plurimum afferet et majestati vestrae momenti et existimationis, quando simul hoc munere fungemur, coramque nobis ante passas ipsi Transsylvani fidem, qua se majestati vestrae obstrinxerunt, (testabuntur).

Ut nuncii Transsylvani, qui cum tributo veni-

majestati vestrae parva reverentia. quam mo
me fieri potuit. omnia illa conjecimus. qua
fuissemus elocuti. si adesse potuissemus. Ha
litterarum tenorem mittemus ad majestatem v
Deo dante. cum responso. quod accipiemus
quamprimum illud pervenerit: quo quid et nos
quoque actione nostra egerimus. intelligat m
vestra. et quid in posterum quoque nobis con
jicere voluerit. plenius informetur. Interim
quae judicio nostro praesentis temporis usus
occasio videtur postulare. pro fide et officio
nostram sententiam majestati vestrae signif
Primumque est: Ut postquam divina ope sic
sessio Transsylvaniae denuo majestati vestra
perata. nullo modo cogitet de illius restitutione
postulatur. sed omnibus rationibus curet ea
nendam. augendo etiam illi praesidia. sed se
per parum et diversis itineribus immissa.
praesentiret imminere periculi. Ut statim aggr
praecipuos viros trium nationum Transsylvani
quasi illud agens. omnibus viis et modis ani
dem majestati vestrae conciliando. et pro his
principiis multa illis concedendo et multis
oneribus levando. aliqua etiam eis dando. et
pollicendo. nihil tamen aperte. ne majestati
aliqua calumnia malorum derogetur quippiam
alioqui omnibus in rebus imperii majestati est
lendum. et cum summo rigore aequitas unicuiq
ministranda. propter paucorum metum, quor
sania caeteri seducuntur, qui libenter a novis
abstinerent et principem agnoscunt.

Ut quam citissime fieri possit, mittat
Transsylvaniae tributum, quemadmodum jam

est significare, quod tributum hoc tempore
sententia facillime colligetur, quod speramus
nsem psssam et Temeswariensem sangzacchum
sque alios quieturos, qui paulo antea tumul-
tur, ubi exibunt in publicum litterae hujus
is Joanni Mariae ad majestatem vestram da-
ibus omnibus praeceptum est, ut quiescant a
s, donec cum majestate vestra de pace conclu-

Ut, si ita libuerit, hoc tributum Transsylvaniae
r omnino cum Joanne Maria, aut si ipsum
bit nonnihil istic immorari, quod fieri non de-
rorsus tamen mitti festinetur, quia optatae ex-
ni nostrae plurimum momenti afferret, nosque
in agendo erimus audentiores; praesertim si
[illegible] ut reginae Isabel ae filius non di-
r ex [illegible] quum speremus Petrum Petro-
brevi vela [illegible], adeo affabre hic nobis
[illegible] Dignabitur tamen animad-
re et curare, [illegible] Transsylvani, quan-
m tributo vel [illegible] Joanne Maria veni-
veniant ad nos, [illegible] hospitentur, et
t omnia negotia [illegible] et aequo, ut mutuo
facilius intelligam[illegible], constetque
s regis ac domini [illegible], subditos,
itores ac fideles; [illegible] et Trans-
ani in eadem obsequia [illegible] vestrae consen-
t. Et haec res plurim[illegible] majestati ve-
e momenti et existim[illegible] simul hoc
ere fungemur, coram[illegible] passus ipsi
ansylvani fidem, qua [illegible] obstri-
runt, (testabuntu[illegible]

Ut nuncii T[illegible]

ent, dicant hic coram imperatore Turcarum, nomine omnium trium nationum, quod post hunc imperatorem potentissimum, quod temporis conditio cogit dicere, nullum alium principem, dominum et regem habere cupiunt nec volunt, quam majestatem vestram, simulque ut supplices petant, ne illam in hoc dominio Transsylvaniae molestet aut perturbet, quia ab ea divelli et sejungi, ut a vero et legitimo rege suo, nullo pacto possunt, quandoquidem nolunt tot procuratoribus unius foeminae et pueri praeda iterum esse, ut fuerunt hactenus. Caeterum quod cum majestate vestra ipsum potentissimum imperatorem omnibus solitis officiis et censibus honorariis quotannis recognoscere studebunt.

Ut majestas vestra committat vojvodis Transsylvaniensibus, omnem operam dare, quo in litteris Transsylvanorum, quas nuncii huc afferent, subscribant sua nomina aliqui ex rebellibus, ut Antonius Kendy, Patochy, Orbay, Bornemizza,*) vel alii; ut nos, si ita res postulabit, possimus per occasionem hominum seditiosorum annotare coram passis levitatem, demonstrareque, quibus comitibus Petrus Petrowyth conabatur in aliena irrepere, et quietem fidelium majestatis vestrae perturbare.

Ut majestas vestra opera regis Poloniae velit laborare, quo regina Isabella una cum filio suo mittat proprium nuncium ad imperatorem Turcarum, eique scribant ac significent, se jam ultro majestati vestrae cessisse Transsylvaniam, quam non repetunt, nec volunt quicquam contra majestatem vestram agere in praejudicium illius tractatus, quem dudum ratione ipsius Transsylvaniae cum majestate vestra transige-

*) Patócsi Ferenczet, Orbai Miklóst és Bornemisza Farkast érti.

runt. Se enim bene et integre a majestate vestra esse satisfactos, nec velle majestatem vestram a concordia, affinitate et amicitia recedere; immo etiam obnixe se ejus potentissimam majestatem petere, ut majestatem vestram in negotio successionis et obtentionis Transsylvaniae nolit vexare, sed manere in ea ita permittat, ut Joannes quoque rex olim suus maritus cum majestate vestra convenerat; quod non dubitamus regem Poloniae facturum beneficio Christianitatis et suorum limitum; et si etiam tum matri tum filio addendum esse aliquid videretur, non existimaremus majestati vestrae damnosum, dummodo ad hoc induci possent, ut Petrum Petrowyth revocarent. Verum haec omnia majestatis vestrae sint judicii; nos tantum pro fidelitate nostra sententiam nostram dicimus, quantum intelligere possumus.

Ut elaboret majestas vestra etiam totis viribus apud catholicam et caesaream majestatem, ne velit quippiam conatuum remittere, quos in regem Franciae tam feliciter auspice Christo intendit; immo, si fieri potest, addat illis in dies aliquid virium; dici enim non potest, quanta vel ex his, quae hactenus illic gessit, non solum ejus caesareae sed etiam vestrae regiae majestatis rebus accesserit existimationis. Et quia mari etiam triremes ejus caesareae majestatis strenuissime et felicissime gesserunt se contra Turcogallicam classem, quae ubique dicitur damna accepisse, sine dubio audimus et Gallos paulatim excidere ex horum animis, et nos in aliquam benevolentiam successuros, simodo tempestive hae occasiones complectentur, de quibus jam praemisimus. Ac primum supra omnia misso Transsylvaniensi tributo, deinde perstare in eo sincerissime, quod revera pacem et

amicitiam imperatoris Turcarum desiderat majestas vestra. Hoc autem propterea, quia non desinit inficiare Petrus Petrowyth, nuncians huc, fictive majestatem vestram pacem petere, quum istinc bellum appararet. Nos tamen non dormitanter occurrimus his mendaciis, speramusque ita opera nostra a Turcis hoc tempore cognitum iri Petrum Petrowyth, ut nunquam alias fuerit; meliusque et consultius egisset, si adhuc in sua veteri pusillanimitate permansisset, viris remissa audacia. Sed de his hactenus.

At quod ad nos attinet, adhuc Domino adjuvante incolumes sumus, eoque loci habitamus, quo nos Joannes Maria dimisit, tractamurque et bene et honeste. Et licet initio nobis non pateret exitus, die tamen XXII. Septembris, quum Matthias Ally, subita et triduana infirmitate correptus obiisset, amplissima facultas exeundi, quocunque vellemus, concessa est, et exinde ita honoramur, ut ipsi etiam miremur satis; alioqui parce utimur ejusmodi libertate, timentes gentis mores, et ut nos magis a modestia commendaremus, nec opinione fallamur. Quia multis ex locis audimus, nos hic gratos esse oratores, quid tamen consequetur, in manu Dei est. Amici etiam majestatis vestrae, quos nobis in arcano dimisit Joannes Maria, frequenter nunciant, velimus esse bono animo, quia bene expediemur, dummodo cito reverteretur ipse Joannes Maria. Laetificant nos haec, unde tamen fit hoc, nescimus plane, nisi ex praesentium rerum statu. Dicunt enim et imperatori Turcarum difficile futurum negotium in Persia, et commoveri non parum successibus caesareae majestatis contra suam classem. Quod autem orator Gallus hinc discessit, aiunt petiisse imperatorem Turcarum a rege Franciae

trecenta millia coronatorum, impensa ad hujus suae classis expeditionem, quam summam idem Gallus persoluturum sese ei spoponderat. Orator igitur, nacta occasione subducendi sese abhinc hoc praetextu, dixit se pro hac pecunia reportanda abiturum. Quanquam alii aliter judicant, quod scilicet detineri timuerit ob classem hujus principis male regis ejus ministrorum incuria pessundatam. Dictum est, his de causis et principem de Salerno vinctum fuisse catenis a Durguto *), et Constantinopolim duci. Sed adhuc veritatem non sumus assecuti. Quapropter nos his consideratis, clementissime rex, humillime sollicitamus, dignetur curare, ne his occasionibus desit; sed et tributum cum Joanne Maria cito mittat, et agat apud caesaream majestatem, ut fortius indies Gallum urgeat.

De rege Persarum nihil adhuc habemus, quod affirmare possimus, quia multa multi loquuntur, et res circa initia versantur. Illud tamen pro certo ferunt, quod Otomanum non timet, et quod habet in suis partibus Georgianos et Kurtenses quosdam populos non exiguos neque imbecilles, nititurque exercitu longe majore quam alias; proximeque nunciarat huic principi, quare se tam frequenter frustra persequeretur. Ego, inquiens, infestabo te quam maxime potero, donec paratus occurreris, et ubi in aciem aderis, fuga a te revertar, et intima ac longinqua regni mei petam. Sic tu cum recesseris delusus, tum mole fractus, omni in loco lacessendo et carpendo te, imminebo tuis agminibus, quamdiu fines meos excesseris. Vulgatum et illud est, proximis mensibus uxorem hujus principis et filiam et Hruztanum passam generum, nolentes eum ad Persiarum expeditionem

*) Torghud, a török hajósereg egyik vezére.

proficisci, scripsisse litteras ad ipsum Persam, illum hortantes, ut oratorem de pace mitteret, offerentes, se omnia pro voto ejus expedituros. Qui dum misisset oratorem, de quo aliis litteris scripsimus, nec de pace quicquam obtinuisset: ubi primum cognovit Otomanum in Asiam trajecisse et exercitum contra se serio ducere, iratus uxori et filiae ipsius Otomani et Hruztano passae, praefatas ipsorum litteras ad Otomanum misit, vindicaturus se hoc facto a dedecore quodam, tanquam praeter decoram pacem postulasset. His litteris visis, ita dicunt fuisse ipsum Otomanum perturbatum et ira percitum, ut oratorem Kasuli mox carceri manciparit, affectoque rege Persarum injuriis, rusticum hominem appellando, uxorem quoque et filiam una cum ipso Hruztano passa capite voluerit multare. Sedatus est tamen reliquorum passarum consilio, ne in tanta expeditione tumultus aliquis oriretur, adhuc tamen dicitur Hruztano passae indignari, solumque omnia belli per sese munia agitare, quodque iter ad id tempus duobus diebus conficiebat, hoc jam uno deinceps coepit conficere. Jam autem in Karmaniam fertur pervenisse, ad civitatem quandam Album Castrum appellatam, quo loco ipse firmabitur, ac per duces ac duos filios rem geret contra regem Persarum, quorum filiorum alteri, Zelimo scilicet, Aly passam eunuchum in capitaneum adjunxit. Alter sexaginta millia hominum habere, et propinguissime ad Casulem rem gesturus dicitur accedere. Quicquid deinceps de iis et de aliis rebus successerit, curabimus majestatem vestram facere certiorem. Verum interim quod ad majestatem vestrae nuncios attinet, videtur nobis non oportere posthac mittere via Turcica, quia casu ambulant,

n huc pervenerint, prius apud passam co-
ras deponere quam nobis reddere, in qui-
quandoque inveniretur, quod hos offendere
t quod supprimendum sibi ex usu foret et
xpediret, majestas vestra consideret, quan-
tteretur error. Igitur nostra sententia est, ut
r via Veneta, et si etiam adjiceretur Ragu-
fficium, res esset valde commoda, neque op-
s viae repiriri possunt, quia quum majestatis
ncii per Turciam veniunt, partim Budae, par-
locis detineri solent, intra quam moram multa
nt, ut inter os et offam, quod proverbio fer-
catorum litterae volant et saepe praecurrunt
De impensis nostris adhuc adderemus ali-
esertim quod nobis in Asiam Turca est pro-
s. Verum quia nobis de gratia et clementia
is vestrae nullum est dubium, arbitrio suo
ram commendamus, parati ad omnia, quae
ut fideles decet. Majestas vestra felicissime
Quinta Octobris, Constantinopoli, 1553.

XXXVIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

d sit in causa, nescimns, sed indies melius 1553. oct. 17.
nestius tractamur. Passa etiam Zynan, Hruz-
iae frater, qui hic imperatoris Turcarum lo-
t, frequenter nobis mittit eduliorum munera,
imeamus Danaos et dona ferentes, signa ta-
a ostendunt, et quod dant, accipimus, et
iscum agunt, boni consulimus. Caeterum quo-
q imus locupletare multis epistolam, quod

casui committitur, illud tantum significamus, dedisse nos litteras ad majestatem vestram quinta hujus mensis via Veneta, per manus domini Dominici Gastelu, quas nisi prius majestas vestra receperit, videretur nobis, ut ad ea, quae per dominum Joannem Mariam misimus, certum responsum non faceret, praesertim si quid secus de Transsylvania statuere cogitaret, quam commodum et existimatio majestatis vestrae suadeat; quia longe meliora speramus, jam hoc tempore nos consequuturos, quam quum Joannem Mariam expediebamus. Hoc addentes, si non fallamur, nam et amici illi secreti, quos scit Joannes Maria, nunciarunt nobis VI. die mensis instantis per Judaeum, eidem Joanni Mariae notum, Hruztanum passam litteras nostras cum exemplis earum, quas majestas vestra ad nos miserat, benigne accepisse, cognito ex eis animo suo erga imperatorem Turcarum, studioque in servatis pacate finibus istis sincero et firmo. Addiderant praeterea, quod de omnibus rebus, nominatim vero de Transsylvania etiam bonam essemus habituri expeditionem, modo Joannes Maria reditum maturaret; et hortati demum, ut vellemus laeti et bono esse animo etc. Haec scribimus, ut referuntur nobis, non omni spiritui credentes, quum in his rebus Thomae esse volumus, quibus majestatem vestram moveri, aut aliquid firmiter constituere oportebit; unde et attentius, dum nobis ejusmodi referuntur, advigilamus nostro muneri, tota animi vi in occasionem intenti, si quam apportaret praesentium rerum cursus, viaque nobis patefieret, ad attentanda, quae initio nequivimus.

Haec exarare ad majestatem vestram coeperamus, quum ecce majora interveniunt, nolentesque jam

incepta retinere, sic ea subjungimus. Hic princeps laborat malo domestico, Mustaphae filii vexatus ambitu imperii, eum proxime una cum filio, quem secum deduxerat, fecit in tentorio suo suffocari; passas inde, Hruztanum passam primum, et Haidar passam ultimum movit magistratu, dignitate, loco; et Achmat passam, qui a Hruztano passa erat secundus, primum constituit. Nec ista pluribus describi possunt, quod causae adhuc certae ignorantur. Haec autem, quantum intelligimus, acta sunt ad Atinam, locum quendam sex dierum prope Alepum. Suntque hic Constantinopoli omnium animi consternati, metu ne quid ipsi accidat principi, quo in casu soliti sunt in praedam verti; ubi nos quoque quid periculi metuamus, majestas vestra consideret.

Verum quod ad rem attinet, majestas vestra festinet expedire Joannem Mariam cum Transsylvanis et eorum munere honorario; faciatque eosdem Transsylvanos fateri hic fidem suorum erga se, curetque reginae Isabellae filium prohiberi ab ingressu Transsylvaniae omnibus modis; et si etiam persuadetur mater, ut misso huc proprio nuncio, abdiceret se Transsylvania, haec vel sola res omnem controversiam sedabit et absolvet. Caeterum ipsa majestas vestra (nisi aliis quibusdam de causis mutaverit sententiam) perstet novis litteris et commissionibus ad nos datis, in petitione hujus pacis, ne si secus faceret, et nos repereremur in mendacio, et a Persa revocaretur expeditio. Quod quidem facile fieri posse arbitrantur, cum propter has turbas in castris ortas, quae videbantur tota in Muztapham conversa, tum si pax quoque inter caesaream majestatem et regem Franciae sequeretur, de qua hic sermo est non exiguus, cujus

pacis tractatio etsi nobis certo non constat, diliger
ter tamen erit respiciendum ad vafriciem Galli, n
quum se hinc atque inde premi videat, parumque
Acheronte mari, et terra juvatur Superis, ea ipsa va
fricie et progressus caesareae majestatis contra se s
stere ac differre, et pacem majestatis vestrae cum im
peratore Turcarum impedire curet. Quae quidem pa
etiam sequente illa cum rege Franciae, necessari
videtur esse Hungariae, donec et ipsa respiret,
majestas vestra vires recolligat, Deusque felicius re
gerendi occasionem porrigat, (cujus jam) initia vide
tur quodammodo scintillare. Alioqui in manu maje
statis vestrae est omne consilium et rerum cognitio

De Transsylvania vero id et nunc et post er
agendum, quod hactenus. Nempe expeditis, quae ja
ostendimus, rogabitur Otomanus et passa ejus, qui
cunque primus fuerit, ut consideratis considerandi
etc. permittat majestati vestrae Transsylvaniam. Ne
id forsan, ut speramus, aegre jam obtinebimus,
quo pacto etiam rex Franciae incipiet cum imperator
Turcarum claudicare, pacem caesareae majestati
amplectendo; et reginae Isabellae filius haerebit i
Silesia; munus apparebit honorarium; et passa al
quis tractabilior, et Gallis alienior Hruztano succes
serit. Nec dubitamus Achmat passam ad propositu
nostrum futurum, modo non et huic alius surrogetu
Mehmet scilicet zangiachus Bosnensis, quem jam a
cersitum esse ajunt. Dubium tamen hoc. Et jam Ach
mat passa fungitur eo munere, cujus majestas vestr
dignabitur meminisse in expeditione Joannis Maria
Haec complexi sumus quam brevissime potuimu
quae in praesentia videntur esse consideranda; re

qua quoque curabimus non segniter, quaecunque successivis diebus inciderint et cognoscemus.

Et quia jam tres fasciculos litterarum a majestate vestra accepimus, praeter illas de Ally Matthia, primum per Petrum Horwath, secundum vero et tertium diverso tempore, et ejusdem exempli per Venetias datas; ad quas omnes litteras nos quoque V. hujus mensis per eandem viam unis tantummodo litteris respondimus, quas ante a majestate vestra intelligi desideramus, quam Joannes Maria expediatur, tametsi munus honorarium cito praeparetur. Et si fieri potest, dignetur curare ut apud Ragusinos habeamus unum hominem paucarum impensarum, et soli illi senatui cognitum, qui litteras tantummodo nostras Venetias ad dominum Gastelu, et majestatis vestrae ab eo ad nos mittat. Quia aliter res mutuo cognoscendae longiore mora inter nos tenebuntur, et praesertim nunc, dum dies quaelibet aliquid novi affert.

Est etiam aliud, de quo majestati vestrae scribendum esse duximus. Nunc quoque venerunt huc Transsylvanorum nuncii cum litteris, qui nec adierunt nos, nec de nobis quaesiverunt. Et licet nec illud plane scimus, quare venerunt ii, est tamen nunciatum, quod tributum praeparaverunt, et nescimus quae alia similia, suo forsam nisi, si non fallimur, auspicio agentes omnia, tanquam si nullum haberent caput, uti in Asia de Georgianis ferunt. Haec (res) clementissime rex, nobis non probatur, quia derogat et honori et commodo majestatis vestrae. Ideo humillime scribimus, ut huic errori, si modo error sit, occurrat, et agat, ut deinceps nemo illinc veniat, nisi nomine majestatis vestrae, quo nomine et tributum eorum aportetur. Sic enim res majestatis vestrae hic

majoris erit ponderis, dum apparebit non ab alio pendere Transsylvaniam, quam a majestate vestra.

Praeterea capti sunt quinque hajdones apud Budensem passam, qui fatentur, se esse homines Stephani Nagy castellani in Tata. Idque constat. Et ajunt vi se compulsos a praefato castellano suo, ut praedarentur in ditione Turcica, nil induciis obstantibus. Quod videtur negare Stephanus. Verum de hoc nunciavit passa ad Portam, majestati vestrae non exiguum intenditur negotium. Quare supplicamus, ut his dignetur occurrere, immo etiam corripere similes audaculos, et omni studio anniti, ut fines isti quieti et securi conserventur. Quod multum proderit ad infirmandam passae causam et ad conciliandum animum imperatoris Turcarum erga majestatem vestram. Nobis autem adhuc hic nullum vel ab hominibus reginae Isabellae vel Petri Petrowyth exhibetur negotium. Illud tantum molestum est, quod negotiari nequimus, utpote longius a curia constituti. Addimus et de cursoribus, quorum, oratores qui hic manent, debent habere aliquot sibi conciliatos et addictos, quo iis uti possint, emergentibus rebus arduis et repentinis; quia non semper proprii homines mitti possunt, nec ad discretionem Turcarum mittendi sunt tabellarii; cui necessitati nullus subjacet oratorum, qui hic nunc agunt. Alioqui si horum cursorum opportunitate carebimus, minus commodi erimus. Si igitur quospiam cum litteris ad majestatem vestram miserimus, supplicamus ut eos sic remittat, ut servire majestati vestrae saepius non graventur. Majestas vestra felicissime valeat. XVII. Octobris, Constantinopoli, 1553.

XXXIX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Causam et successum mortis Muztaphae, filii hu- 1553. oct. 18.
jus principis, quam verissime sciri potuit, sic accepimus, ut mox describemus. Quanta autem ferebantur retroactis temporibus de affectatione ejus ad paternum imperium, nunc demum patuit vanos rumores non fuisse, quanquam major hominum pars causam necis delationibus Hasszathyae uxoris et Hruztani passae generi impingunt, quum et is sibi metuebat a Muztapha, et illa suo potius cuipiam filiorum venaretur imperium, ne si privignus eo potiretur, ipsa exularet privata, filiis vero orbaretur. Sed haec secretiora a prudentibus in medio relinquuntur, quod plane non intelliguntur.

Caeterum dicunt patrem in hunc filium, quem prae caeteris diligebat, caede non usurum fuisse, nisi compertum habuisset eum parricidium cogitare, eaque causa filii scelus atque impietatem antevertit. Criminatus est autem clandestinum foedus cum Persa de intercipiendo patre percussisse, cum promissione de filia ipsius in uxorem accipienda, quum jam nequiret pati diutius imperare patrem, vereturque, ne ipso excluso, alius quispiam fratrum ex noverca sceptris sibi jure primogeniturae debitis potiretur. Quum pater impia filii deliberatione in se certis rationibus, signis et (ut dicitur) testibus perspecta, neci illum ut meritum addixit, quamquam et moestus et dolens, quod charissimo filio esset cariturus, verum nisi eum tollendum maturasset, *paulo post* a toto ferme *exercitu destituetur, adeo jam* omnium voces

sultanum Muztaphaam personarent et vociferarentur. Forte igitur, quum jam pater in Athynae, ut quidam volunt, ut vero alii, in Ericly *) urbis cujusdam campos pervenisset, ex quibus ad Alepum iter senum castrorum restabat, occurrit ei filius una cum nepote, non accersitus, studio ejus salutandi. Ubi quum intime in tentorium fuisset admissus, seque celerrime effudisset versus fimbriam paternae vestis, quo illam veneraretur osculo: pater se extraxit, filioque ad se accedere prohibito, et affecto gravi vituperio, mox eum jussit in recessum quendam tentorii secedere, prolatoque inde per ministrum gladio, Hruztanoque et Haydar passis turbulentiore vultu porrecto: Abite, inquit, et Muztapham occidite, ejusque carne saturemini, quem occidendum voluistis. Horum enim potissimum semper sententiam fuisse ferunt, quod quamdiu Muztapha viveret, nunquam careret insidiatore imperii, nec quieto futurus esset animo. Sic rejecto ab se filio, passisque renuentibus eo se foedare sanguine, misit post eum Kappy-agam, summum cubiculariorum suorum praefectum cum aliquot sociis, isque invadit Muztapham, comprehendit, dicitque patris esse mandatum, ut una cum nato occidatur. Cui ille resisterit, necne, nondum constat. Illico tamen conjecto illi in collum arcus nervo, primum os suffocant, deinde filium, cadavereque ejus in curiam elato, multos terruit, et declaravit, **) posse se adhuc imperare. Interim vero dum Muztapha in tentorio intus conficitur, foris pro tentorio duodecim ejus insigniores viri, qui propius cum domino accesserant, trucidantur. Interfecti tum et magister stabuli, Imbrahar dictus, af-

*) Eregli-Archelais.
**) T. i. Szulejman.

finis principis, et omnes, qui manus filio et nepoti intulerant. Secuta mox et caedes latior, nempe omnium qui et cogniti sunt partium fuisse filii, et qui fuerunt suspecti, exprobrantibus occisoribus iis, quos occidebant mandato principis: Ite ad sultanum Muztapham et eum imperatorem facite. Non potuit pater tunc non doluisse de casu filii; ideo et flevisse, et pilum evulsisse dicitur. Caeterum tanta perturbatione ab eo tempore agitur, ut furere eum ira nuncient, quotidieque ejusmodi caede madent, madebuntque etiam imposterum, uti multorum est sententia, quamdiu cognoscet, vel unum superesse, qui de filii majestate somniabant. Et sunt qui affirmant, ne uxori quidem et filiae parsurum, ubi redierit, quas alii tristari, alii laeta chorauliun et musicorum tripudia celebrare dicunt. Allatum etiam, quod et zolakorum ducem in domum ejus miserit, ut cum matre uxorem quoque et reliquum liberorum ae propinquorum totum genus extinguat. Sic ejusmodi ad majestatem vestram scribimus, ut ad nos vulgo deferuntur; et multa etiam dicuntur in contrarium, major tamen pars in hoc consentit.

De Hruztano et Haydar passarum caede, aut ubi sint, nondum plane scitur. Abrogatum tamen illis est et officium et dignitas, et multi eos quoque mortem non evasuros arbitrantur. Causam esse tantum soli principi notam, cur sic reservantur; quanquam sperent victuros aliqui. Verum, ut relatum accepimus, jam is princeps et filiam sejunxit a Hruztano passa jure suae legis, et eam zangzaco cuidam Aly nomine, qui praeest Cayro, fertur desponsasse. Hunc in modum actam esse Muztaphae tragoediam, narrant, Prusiamque in Bythiniam corpus ejus jam defertur, ubi etiam sepelietur. Quicquid posterea verius cognoscemus,

scribere non omittemus. Perpetrata caede Muztaphae, princeps donativum fecit janizaris solito amplius. Unde quidam propterea, dicentes, donasse janizaris, ne ob mortem filii, quem magnopere complectebantur, tumultum suscitarent; expeditionem nullo pacto intermittere posse, ne jam parato ad bellum hosti, et finibus suis imminenti et se et sua periculo exposuisse videretur. Verum de hoc quoque, ubi veriora cognoscemus, perscribere non negligemus. Majestas vestra bene valeat. XVIII. Octobris, Constantinopoli, 1553.

XL.

Zrini Miklós bánnak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Nicolao Zriniensi, bano.

1. oct. 19. Nos Dei gratia adhuc incolumes sumus, tractamurque et honeste et commode, et speramus, Domino adjuvante, commodam expeditionem, sed non antequam Joannes Maria collega noster redierit a regia majestate, domino nostro clementissimo; hoc interim Constantinopolim incolemus. Hic princeps cum tota sua vi profectus est in Persam, et jam non multo longe est ab Alepo civitate, ubi cum vidisset et certo cognovisset, non minorem (hostem) sibi esse Muztapham filium, quam Persam, quocum conjurarat in perniciem patris propter ambitum imperii: eum imprimis voluit pater conficere, postea in Persam promovere. Parvo itaque negotio per cubicularios suos suffocato filio, una cum nepote parvulo, qui cum patre avum salutaturus advenerat, in publicum dicitur evestigio proferri jussisse cadaver. Quo facto omnem suam portam terrefecit, eique declaravit, imperare se ad-

huc posse, filiorumque impietatem non esse tolerandam. Caedem filii multorum caedibus sociavit, eamque dicitur continuaturus, quamdiu vel unum subditorum suorum et militum superesse cognoverit, qui filii majestatem somniabant Non pepercit occisoribus quoque ejusdem filii, esto quod jussi manus in suum genus intulissent. Parum haec visa sunt ad explendum paternae correptionis cumulum. Zolakorum quoque ducem misit in praefecturam ac dominium ejus, qui matrem, uxorem, reliquum liberorum, et quicunque eum ex cognatis, agnatisque contingebat, extingueret. Hruztanus passa cum Haydar passa, ultimo vesiriatus sui collega, privatus est officio, dignitate et loco, et dubium est adhuc, evasurus ne est, an non, quanquam Scutarum, ut nunc vocant, locum Constantinopoli et Galatae oppositum, ubi aedes cum templo sua impensa exstructas habet, exulaturus reverti dicitur. Non difficile sane exilium et gratiae plenum prope uxorem et sub oculis esse principis. Verum, ne id quidem adhuc certum. Locus ejus et officium collatus est Achmat passae, qui Temeswarum nobis ademit, afflixitque Agriam. Haec de praesentium rerum statu paucis, quia pluribus nequimus propter loca et tempora et hominum mores. Caeterum, quoniam nondum habemus mittendarum litterarum ad regem certam rationem constitutam, viaque Turcica minus est nostris tabellariis libera, donec partim de pace constituatur, partim propter eorundem mores, qui omnia suspecta habent: tua opera uti voluimus. Quare rogamus, ut quamprimum has acceperis, eas ad ejus majestatem mittere non graveris. Vale. Constantinopoli, 19. Octobris 1553.

XLI.

Fiume tanácsának Verancsics és Zay.

Verancius et Zay praetori et consilio civitatis Fluminum S.

1553. oct. 19. Quoniam nondum majestas regia, dominus noster clementissimus firmiter constituit media necessaria, per quae litteras ad eam mittere possemus: has praesentes, quoniam magnopere refert, ut quam celerrime intelligat, aliam viam reperire non potuimus, quam si eas ad vos dirigeremus. Si itaque eaedem litterae ad vos pervenerint, obnixe rogamus, ut velitis eas non gravate statim una cum tabellario earum ad ipsum regem nostrum secura via transmittere, facturi in hoc majestati ejus pro fide et officio vestro obsequium longe quam gratissimum, a nobis vero accepturi amicas grates et par pro occasionibus officium. Reliquum est, ut veniam nobis detis, si onus videbitur, quicquid a vobis confidenter exigimus; alio enim accurere tam repente quam ad vos non potuimus. Bene valete. Decimanona Octobris 1553. Constantinopoli.

XLII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1553. oct. 23. Subito nova, et continuis duodecim diebus confirmata ac in majus aucta de Muztaphae caede in dubium cessere, jamque a triduo eadem varie misceri, partimque in contrarium, partim ambigue referri coepta sunt, vivereque Muztapham narrant. Latius tamen ea fama recepta est. quae de casu circumfertur. Hruztanus p atusque officio exu-

lem agit Chalcedone sive Scutari. Ajunt janizaros ingenti vi tumultum in eum excitasse et quaesisse ad mortem, expiaturi ejus caede Muztaphae caedem, eaque de causa imperatorem Turcarum jussisse, ut se subduceret, donec praetoriani sui militis furor deferbuisset. De hac ejus pietate in Hruztanum passam multi fabulantur, et mirantur quod ei pepercerit, nemo tamen est, qui de rei veritate enucleatius loquatur. Heri audivimus fuisse revocatum in exercitum, quum jam Scutari expectaretur. Verum quid consequetur, in incerto est, et haec sic scribimus, ut ad nos perferuntur. Majestas vestra bene valeat. XXIII. Octobris, Constantinopoli, 1553.

XLIII.

Ferera Mihálynak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Micheli de Ferera comiti ex Reus S.

Aerumnis et captivitati tuae condolemus, tibi- 1553. o
que ex animo adesse posse cuperemus. Verum quoniam intellecto toto tuo negotio, aliis etiam ex locis fide dignis, non tantum ex litteris tuis, plane perspeximus, non esse hanc provinciam nobis aggrediendam sine expresso caesareae et regiae majestatis, principum nostrorum mandato; quum huc et illud accedat, quod antequam legationis nostrae effectum sortiamur, non possumus ea esse authoritate, ut captivorum liberationes procuremus, habentes magnae gratiae loco, quod foras etiam interdum exire permittamur. Hac igitur in parte non negamus tibi operam nostram, sed excusamus, quod eam hoc tempore usui tuo accomodare nequimus; tametsi, *postquam*, *uti* audimus, etiam

religionem nostram exueris, et quibusdam consiliis tuis exitium urbis Viennensis procuraveris, nescimus quantum aut a nobis aut a principibus nostris pro te agi oporteat. Ubi vero tantopere exageras nobis quasdam Joannis Mariae Malvezii dissipationes de bonis regiis: possunt ea quidem esse et non esse, nos tamen non sumus missi Constantinopolim ut Joannem Mariam syndicemus, aut ut de ejus actionibus rationem exigamus, cujus integritatem et fidem etiam a majestate regis nostri laudari intelleximus. Ipsius vero astu hic nos non remansimus, sed voluntate et judicio nostro, nec refert vel tua vel nostra, ut id tibi latius explicemus. Illud tantum sat esse debebit: scias, dudum nos tyrones hujus professionis esse desiisse. Quicquid igitur habes adversum Joannem Mariam, id nostra opera ad regem non deferas, sed aut tua ipsius, aut quapiam amicorum tuorum alia. Erat autem, ut ingenue fateamur, tui officii, hanc de Joanne Maria criminationem, apud nos tunc intendere, quum adhuc aderat, quia facilius tibi coram respondere potuisset, quam quando absit, nec sentit quibusnam telis feriatur. Verum, ne agamus pluribus, haec nos tui laedendi, aut aerumnis tuis illudendi causa non scribimus, non enim odio movemur, sed non laudamus pugnas, quae cum larvis conseruntur. Rogamus itaque, ut nobis ignoscas, quia, ut ejusmodi aegre audimus, ita curas aliquas aggredi, sine scitu et voluntate nostrorum principum nequaquam audemus, quod malumus alienis exemplis discere, quam propriis, considerato loco, quo nunc sumus, et moribus gentis, apud quam agimus. Vale. Constantinopoli, vigesimasexta Octobris 1553.

XLIV.

A királynak Verancsics es Zay.

Regi Verancius et Zay.

Quinta Octobris per Venetias, XVII. per Bu- 1553. nov. 1.
dam, XX. per Croatiam dedimus ad majestatem vestram litteras de multis rebus. Quoniam autem hic quotidie fit aliquid novi, ne hanc quidem occasionem scribendi praetermisimus. Scripsimus autem postremis caedem Muztaphae, et quaedam de Hruztano et Haydar passis. Et quia de Muztaphae morte certissimum est, jamque Persia habet illius cadaver: filium ejus annorum circiter septemdecim, cujus caedes dilata nonnihil fuerat, paterni quidam duces sustulere et in Circassiam profugere, quo et mater cum caeteris Muztaphae liberis dicitur ad suum genus evasisse. Quae vero aguntur cum Haydar passa, nescitur plane; sed omnino cassus est et exauctoratus, nec alia, ut ferunt, causa, quam quod cognitus est doluisse caedem Muztaphae, quodque Hruztano passae exprobrasset Muztaphae caedem, sic dicendo: Canis, confecisti demum nefarium opus, quod diu moliri inceperas. De Hruztano passa eadem ferebantur, et praeter omnium opinionem XXVIII. Octobris Constantinopolim satis honorate venit et in domo sua resedit. Ubi cum de ejus depositione et morte, cui addictum fuisse, paulo ante publica fama ferebatur, erat omnium hominum summa laetitia, sublatum scilicet esse hominem, quo superstite et dominante nemo laetari vel rebus vel libertate sua poterat: nunc omnes velut e caelo subita tempestate correpti moerent, et secum tantummodo lamentantur. Nec sciri certo potest, quo sit res ejus evasura. Nos quoque

plurimum id sciri refert, etsi summo studio laboramus, ut aliquid certi consequamur, tamen, quoniam de industria celantur a nobis omnia, omnino verum a nemine extorquemus. Dicunt tamen alii, quod officio Hruztanus passa non sit privatus, nisi ad tempus, dum militum animi, qui omnes in eum succensi fuerant, manifesteque illum ad mortem ob Muztapham extinctum petebant, sedarentur. Alii vero alia atque alia.

Et quum intelleximus eum visitari et honorari solito more ab omnibus. tam Turcis, quam aliis, et etiam ab oratoribus: nos quoque gratulatorio officio fungi voluimus. Habita itaque audientiae facultate nudius tertius illum adiimus, jam sub nocte, ut eramus jussi. Proque more illi gratulati salvum et incolumem et honoratum reditum, statim nos quaesivit de Joannis Mariae reditu, et an rediturum speremus. Respondentibus nobis uti res postulabat, et ipsius illustrissima dominatio commiserat, omnino rediturum; subjecit: Ita, si rex vester sic pacem acceperit, ut princeps meus optat, nimirum restituendo illi Transsylvaniam. Nec ad haec iterum nos respondere passus est. Cur, inquit, rex vester ingerit se in provinciam imperatoris? cur eo invito eam usurpat? quove jure tenere et sibi vendicare intendit? Respondimus: illo, quo eam ab initio habuerit et tenuerit; nihil alioqui agere, quod sciat esse contra imperatorem potentissimum, et aeque ratione Transsylvaniae et Hungariae velle ipsum imperatorem recognoscere, et honorario munere statis anni temporibus, quod jam saepe a nobis dictum est, prosequi, id eo potissimum, quod Transsylvani quoque alium regem, alium dóminum, quam ipsam majestatem vestram, quemadmodum jam et ex litteris majestatis ve-

strae per nos ad eum missis, et per eas, quas proxime ad eum per proprium hominem misere Transsylvani, plane et ipsius illustrissimae dominationi et imperatori Turcarum constitisse credimus. Ait post: Et si imperator pacem cum rege Persarum confecerit et redierit, quid aut quomodo vobiscum agetur? Tum nobis plura addere volentibus interpellavit et dixit, noctem jam esse, abiremus, alias plura mutuo locuturi. Certiora de his rebus nequimus scribere. Igitur videt majestas vestra, dignetur ita curare Joannem Mariam dimittendum, ut pro Transsylvania solide loqui possimus, qua majestas vestra sese non spoliet, quia amissa illa reliqua Hungariae pars paulo plus nihilo erit. Caeterum quantum nos capimus conjectura, Turcae non Pupillo sed sibi Transsylvaniam venantur, commoditate Temeswari et Lippae. Vellent enim ea potiri citra negotium; et facile, sublato filio, aemulo imperii, Persam omittet interim, contra quem difficillime ducitur exercitus, quod etiam obtenta illic victoria parum utilitatis obtinetur; quum ad haec dicant, quod solius tollendi filii causa in Persiam ficte moverit expeditionem, quocum quandocunque voluerit pacem facere possit, nec desit causa in Hungariam promovendi, non restituta Transsylvania. Haec sunt, quae in praesentia hic geruntur et sciri per nos potuerunt, quanquam damus quotidie omnem operam, ut de praefata Transsylvania et certiora et gratiora cognoscamus, praesertim si haec bellua tolletur, quae est majestati vestrae parum amica, et constituetur Achmat passa, de quo nobis meliora nunciantur. Ubi autem diximus, mixtos rumores esse de reditu imperatoris Turcarum, et de expeditione prosequenda, majestas vestra nihil *praecipitet in* Transsylvaniensi

negotio, et eam curet tacite custodiendam et confirmandam e regione Lippae. Et si quo casu omittetur pax in Asia, in omnem eventum majestas vestra incipiat a longe providere de rebus ad bellum pertinentibus, in eoque potissimum, ut rex Franciae ab imperatore Turcarum (disjungatur), si modo illi erit fidendum et fieri poterit. Classis Turcica revertitur et dicitur jam in Epiro esse. Homo Transsylvaniensis, de quo aliis litteris fecimus mentionem, opportune attulit huc litteras domini episcopi et dominorum vajvodarum, eaque excusatione tributi nihil pro nunc facere potuisset melius ac ingeniosius, uti postea ex eodem homine, clam in secretum locum advocato cognovimus et judicamus, modo Transsylvani ipsi perstent constantes.

Redimus iterum ad Hruztanum passam. Quamprimum venit huc, jussit omnes captivos et equos et alias res divendi; et quod ea sola causa huc venit, ut experiatur, an ope uxoris imperatoris restitui possit in pristinum, pro quo jam fertur scripsisse ad maritum in hoc negotio, idque solum responsi expectari, quod si gratum non redierit, iturum se ad Meccam sui prophetae, qui mos est hujusmodi exulum. Sed dicitur et hoc: quod nudius tertius duo ciausi ab imperatore venerant vocantes eum ad Portam. Propterea nos etiam serius admisit ad audiendum, constitutus forte in agonia; quod signum malum est, quandoquidem ajunt, exercitum sedari non posse, nisi in medium adducatur. Sed evitaturus periculum, ad Meccam potius ibit, uti jam diximus. Quoniam praeterea Hruztanus passa ita duriter nobiscum erat loquutus ex parte Transsylvaniae, nunciaveramus illi secreto amico, de quo alias: quid sibi velit, quod sic passa

nobis etiam de Transsylvania nefasta nunciarit? Respondit: nos moveri non debere, quia nunc passa nihil potest, nec est quod ad ipsum de publicis rebus quicquam pertineat, et quicquid locutus fuisset nobis, ex se fuisset locutus, quia fortasse aliud quod loqueretur non habuit; et si me consuluissetis, neque ut adiretis eum, permisissem. Verum quod attinet ad Transsylvaniam, si imperator pacem faciet cum rege Persarum, difficile erit vestrum negotium; si non faciet, obtinebitis, quod volueritis. Facturus vero sit cum rege Persarum pacem, nec ne, dubium est; sed frequenti rumore circumfertur, quod faciet. Non praetermittemus etiam illud, quod dicunt ipsum Hruztanum passam intulisse manum Muztaphae. Sed audita referimus; et hac impietate valde ajunt esse confusum, unde nobiscum quoque visus est loqui non aliter, quam valde perturbate et alia secum volutans.

Petri Horwath dimissionem non obtinemus, nec scimus a quo eam petamus, cum nec Hruztanus passa eam concessit, nunciato, quod eam brevi ex Porta simus habituri, opera fratris sui Zynan; quam nisi prius obtinemus, Petrus hic haerebit. Non propterea deerit per nos, conducere cursores, et mittere, quoties res arduae et scitu necessariae occurrerent.

Sed hucusque perducta epistola, relatum quoque est, scripsisse huc unum ex vexillariis imperatoris Turcarum ad suam domum: esse provinciam quandam in manu regis Persarum, Syrwan appellatam, sibi vicinam, quam imperator petit a rege Persarum, et pacem illi pollicetur. Ille vero, eam se illi non daturum nisi cum cervice, edicit, et de hoc nunc illic tantummodo tractari dicitur. Unde qui nobis haec re-

tulerunt, dixerunt, ipsum id principi Turcarum negotium esse cum Persa de Syrwan, quod in Hungaria cum majestate vestra de Transsylvania. Nunciavit praeterea idem vexillarius, capita totius exercitus Muztaphae omnia defecisse ad Muztaphae filium, huncque filium arbitrantur homines, eum futurum aliquando, qui Turcicae seditioni causas excitabit, adeo multorum indignationes mors Muztaphae concitavit. Addidit etiam illud, quod janizari caeterique militum ordines imperatoris Turcarum noluerunt donativum accipere, quod eis fecerat, donec Muztaphae sicarium eis protulisset; fuisseque per eos tumultus 60. circiter sagittis tentorium principis confixum, quibus et impietas illi in filium, alligatis schedis, exprobrata est, et efflagitatus author Muztaphae caedis. Quas ob res in tantum imperatorem Turcarum ajunt esse perturbatum, ut quandoque stupore corripiatur. Sic, clementissime rex, majestas vestra consideret haec omnia, et quid agendum nobis erit, videat, curetque etiam propter Deum, ut facultatem habeamus, hoc est, media opportuna, per quae mox res emergentes majestati vestrae significare possimus; ne forte aliquis defectus nobis imputetur, cui causam dare nequaquam vellemus. Nunc hic princeps Alepi est, et mortem Muztaphae decima Octobris perpetratam ferunt; filius qui secum occubuit, septennem fuisse ajunt; major, data fide paterni militis salvatus est. Majestas vestra bene valeat. Constantinopoli, prima Novembris 1553. *)

*) Helyén láttuk ideiktatni Mahmud dragomannak hat nappal később Izabella királynéhoz adott levelét, mely eredetiben fekszik előttünk s jellemzetes világot vet mind az ügyre, mind az iróra.

Serenissimae principi et dominae dominae Isabellae Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae tanquam majestati reginali

XLV.

Dominego Trevisano velenczei bailónak (követnek) Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Dominico Trivisano bailo Veneto.

Dolemo assai che il nostro congresso tanto si differisse, ma non potendo farsi altro per conto della voga di tempi e di costumi de huomeni, bisogna soffrirne. . . . . , ... Attento che dal principio della venuta nostra havemo desiderato di fare a vostra magnificenza reverenza et uffe- 1553. nov. 6

---

tanquam dominae dominae et principi meae mihi semper colendissimae.

Serenissima regina, domina domina mihi semper colendissima. Post fidelium servitiorum meorum in gratiam serenissimae majestatis vestrae commendationem. Cum veni in Constantinopolim, imperatorem non inveni, nisi trans marem ad partes Persarum proficiscitur, et varia rumores ex parte imperatoris jactabantur; ea ob causa per unum mensem in Constantinopoli permansi; interim etiam magnificus dominus Rustan passa advenit, et ea omnia sinistra novitate, quae populi dicebantur, mendacia fuerunt. Nisi istud certum est, quod potentissimus imperator veraciter intellexit filium suum sultan Mustafam infidelem esse et sinistrum animum erga patrem suum habere, et mancipios imperatoris cum muneribus et dulcis verbis abtrahere, et imperium imperatoris ab patre suo occupare velle; ideo imperator dictum filium suum sultan Mustafa advocavit, quod de certis rebus Persarum secum colloquere et cum aliquo exercito ad partes Persarum mittere vellet. Ideo et sultan Mustafa cum istis dulcis verbis deceptus fuit, et cum bono apparato exercito et cum strenuis militibus ad imperatorem advenit, et ipse quoque cogitabat, quod cum aliquo modo mancipios imperatoris sibi una cum imperio adtrahere posset, et sperabat imperatorem secreta negotia sua non intellexisse. Habuit tamen unum consiliarium suum supremum, qui ista omnia imperatori occulte notificavit, ac quando sultan Mustafa muneram suam imperatori dedit et manus imperatoris osculari volebat, tunc custoditori ante portam tentorium imperatoris, dictum Mustafam cum tribus supremis capitaneis ex commissione imperatoris interfectus est, et postea imperator filium suum honorabiliter in civitatem Brussam sepelire misit; neque post obitum suo ruinae militum, sicuti dictum erat, fuit, nisi unus quilibet et omni mancipii obedienter in pace manserunt, mancipios omnes sultan Mustafae imperator honorifice pro mancipios suos accepit. Quod tamen imperator magnificum dominum Rustan passam in Constantinopolim misit, non *quod de officio suo* supremo consiliario

rire li ufficii nostri, per commendamento eziandio del nostro Serenissimo, lo quale ancora nel partir nostro, per la fiducia della amicizia, que ha al amplissimo e serenissimo senato di soa republica, ne commesse, che tal volta, non occorrendoci altro mezzo di mandarli lettere, usassemo la cortesia di vostra magnificenza, ciocchè per soa grazia e favore . . . . che lei fa, per Venetias fuisse licito ancora a noi scrivere; il che non havendoli potuto referire a bocca per li tramezzi sopradetti, la femmo intendere per le presenti con debito nostro ufficio, et preghiamo quella, che . . . . . la quale il re ancora nostro reconoscerà, si con la amplissima soa repu-

deposuisset, nisi imperator ea de causa fecit: ne dicant militi et mancipii imperatoris in isto negotio dominum Rustan passam in causa fuisse, ne fortasse de alicui sibi aliquid mali contingat; et aliud etiam, id est, quod imperator recogitavit, cum sua majestas est in alia parte mare in partibus Persarum, ne interim Germani aliqua damna et fraudolentia in confinia imperatoris inhibeant; si aliquid fiet vel oportebit in partibus Hungaris contra Germanos bellum gerere, ut statim magnificus dominus Rustan passa bellum moveat. Potentissimus imperator oratores regis Persarum honorifice ad regem suum dimisit, et nunc sua caesarea majestas hilariter in civitatem Halap proficiscitur, istinc hieme permanebit. Et jam iterum rex Persarum binos electos oratores ad imperatorem pro confirmatione et petendo pacis misit, tamen quod concluserunt, nondum certum est. Ego vero non multum apud imperatorem tardabo, statim sua caesarea majestas cum variis felicis negotiis iterum ad serenissimum regem Poloniae mittebit, spero quod Deo adjuvante omnia negotia felicem finem habebunt. Ea et alia omnia latius et clarius ab spectabilo magnifico domino Alexander vojvoda Moldaviae intelliget. Credat mihi serenissima majestas vestra, quod non habet maugorem et meliorem amicum et confidentem, cui fidem adhibendum sit praeter spectabilem magnificum dominum Alexander vojvodae; ego vero pro fidelitate suo caput meum promitto, neque est dubitandum. Majestas vestra serenissima in minime negotio suo Mirzae vojvodae Transalpinense fidem non adhibeat, ipse enim neque Christianus nec verus Turcus est. Oratori Ferdinandi regis sunt sub bona custodia in Constantinopoli, sicuti et ego in primo fui captivus in Cracovia, spero enim in Deum Omnipotentem, quod isti dicti oratori non in brevis diebus Viennam videre, quia mendacia eorum sicuti sol in mundo declaratum est. Deus Omnipotens serenissimam majestatem reginalem una cum illustrissimo filio suo quam diutissime feliciter et victoriaiter conservare dignetur. Datum Constantinopoli sexto die mensis Novembri. Ejusdem reginalis majestatis addictissimus Mahmud sen. interpres caesareae majestatis. m. p.

blica como con suoi ambasciatori, li quali sua maestà sempre è solita accarezzare. E ancora accadesse venire i lettere da Venezia nelli mazzi de vostra magnificenza o delli suoi, la preghiamo, si degni di farle capitar al destinato porto, ufferendoli di raguagliare ogni suo piacere con li ufficii nostri. E con queste li baciamo le mani. Da Constantinopoli il sexto di Novembre 1553.*)

XLVI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Nunc hic quoniam res ferventissime miscentur, [1553. nov. 8.] inclusas litteras suo die mittere distulimus dedita opera, quo duo tantummodo interim cognoscere planius possemus, quae videntur nobis potissimum esse cognoscenda et majestati vestrae nuncianda. Primumque est: quaenam tandem principis hujus de gerendo bello Persico sit futura deliberatio? Secundum: quem exitum res Hruztani passae sint sortiturae? Quae etsi difficulter cognosci possunt propter varia alia vulgo, vel etiam fortasse de industria primorum enunciata, ut serius veritas rei illucescat, qua certe Turcae plurimum et turbantur et erubescunt: tamen quia et haec, quae jam scripseramus, operae pretium erat, ut majestas vestra tempestive intelligeret, et ea quae postea de his cognoscere potuimus, sic mature adderemus, et nunciare curaremus, quae successivis diebus fiunt et dicuntur, esto quod adhuc nondum omnino in lucem veritas prodierit: Igitur quod ad primum attinet, omnia principis hujus plena (?) in castris Turcarum referuntur, nec sedari janizarorum et spahiorum animi

*) Az egykoru másoló, nem értvén az olasz nyelvet, néhány sort oly gonoszul irt le, hogy azok helyett *megannyi sor pontot* iktattunk ide.

possunt, donec Hruztanum passam ad necem illis ex hibeat, et licet eis jam publicatum donativum fuerit neutrum tamen accipere voluerunt; immo cum ex ex loco, in quo Muztapha extinctus fuerat, die quadam movisset Alepum versus, nemo eorum voluit sequi, ita ut confusus in tentorium redierit. De aliis quoque insolentiis eorum, quas dicuntur sagittis scripto alligatas in tentorium ejus ejaculari, mira sunt: vorasse scilicet eum filium suum, Deumque ob id iratum illi esse; nec jam se audere bellum secum gerere, nec ultra idoneum ipsum esse ad imperium, filios vero, quos habet reliquos non essè dignos ea majestate, quod ex meretrice nati sunt, quodque primus ebriosus sit, reliqui duo imbelles et nihili. His longe plura et enormiora dicuntur agere. Ita ut si omnia vellemus persequi et complecti, multis chartis opus esset. Omnia tamen in silentium brevi sperantur abitura, postquam primis motibus nihil facinorose aut violenter commiserunt Inclinatum praeterea ejus animum ad pacem cum rege Persarum ineundam multi ajunt, sed exiget ab eo, ut in ritus suos transeat, ut filium obsidem det, ut Syrwan provinciam sibi cedat. Ille vero renunciasse fertur, Syrwanum jure etiam legitimo ad se pertinere, sibique eo opus esse, neminique sine pugna concessurum. Caeterum se nondum adeo victum putaret, ut captivitate filii redimatur; cumque ipse tanta etiam impietate sit, et filii sanguine, qui generosior illo futurus erat, madeat cruentatus: non esse cur in religionem ejus abire debeat, immo etiam illud affirmare, se Turcam verum esse, illum Kasu passam (quo nomine per contumeliam ab Otomanis Persae nominantur). Sic major pars existimat hominum pacem hanc non futuram, quandoquidem etiam a jam

janizaris pudor illi objici dicitur, quoties de reditu ejus fit mentio, quasi occiso filio Persam quoque victum putaret; quia tamen ejus oratorem ex Alepo honeste et bene muneratum remisit, multi etiam in contrarium opinantur.

De Hruztano passa autem hoc habemus. Principem omnino eum salvum esse voluisse, ideoque etiam ad fugam ex castris ab ipso monitum fuisse dicunt, in qua duos equos, quos habuit optimos, primo in cursu confecit. Paulo post ejus discessum janizari invaserunt ejus tentorium, ibique impedimentis ac rebus omnibus direptis, tentoria quoque discerpserunt. Hic jam nullius rei administrationem gerit, visitur tamen a multis, et exit in templum ad orandum, et quanquam jam per trinos nuncios revocatus est ad Portam, ire tamen praetermisit, non ausus interim donec janizarorum animi complacentur. Haec vox vagatur latius. Secretus tamen ille amicus nunciavit nobis, jam Hruztanum passam omnino nihil esse, nec optare ad passatum restitui, diffidereque omnino rebus suis, et ad privatam vitam anhelare in aliquo Chyffluk,*) si hoc quoque illi concedetur; non victurum etiam alioqui imposterum, quocunque loco fuerit, nisi a Deo quopiam tolletur a terra in aëra. Causam dicit inexorabilem janizarorum pertinaciam, qui interim ad officium principis reversuri non sunt, donec manes Muztaphae, Hruztani passae morte expient Sed neque haec adhuc omni ex parte confirmantur; quia res nondum ad catastrophen pervenerunt, indiesque magis ac magis miscentur, atque identidem aliter referuntur, cum his diebus etiam profugisse, rumor ediderat, domi tamen adhuc est, et e solius socrus pendet suffragio, quanquam nec illam futuram satis tutam vul-

*) Csifliik falusi lakot jelent.

getur. His de causis nos quoque ex consilio amicorum nihil ad illum postea, nec ille ad nos; quod et amicus ille noster secretus sic debere nos interim sub silentio esse, donec Joannes Maria redierit. Caeterum nobis nihil adhuc ad eas litteras ex Porta responsum est, quas proxime scripseramus, nos eo misisse per Petrum allatas; hoc tantum quaesitus Hruztanus passa respondit: non potuisse illis vacare propter interventum ejusmodi turbarum, brevi tamen venturam relationem in manus Zynan passae, quo tempore et Petrum remittere poteritis. Igitur quantum ex his et aliis quibusdam signis et verbis conjicimus, interum nobiscum nihil tractabitur, donec Joannes Maria redibit, quo fit, ut vereamur imperatorem Turcarum de industria nihil confecturum conclusive dc pace cum rege Persarum, nisi prius certo cognoverit, quid illi majestas vestra respondebit de Transsylvania; cumque, ut intelligimus, sic ei est negotium cum rege Persarum ratione Syrwan, ut cum majestate vestra ratione Transsylvaniae, suspicamur eum sic se inter majestatem vestram et regem Persarum gesturum, ut quoquomodo possit, opportunitatibus suis consulat. Quid jam his de rebus futurum credimus, certo adhuc nescimus; tamen ut obvietur periculo, quod posset accidere, majestas vestra, nisi aliter postea quippiam statuerit, maturet dimissionem Joannis Mariae cum Transsylvanis et eorum tributo, quod profuturum speramus; dignabiturque triplicem etiam nobis dare informationem de gerendis et in solidum conficiendis rebus, hoc est, de retinenda et salvanda Transsylvania, quae concedi hostibus nullo pacto debet; nosque in hoc quicquid sciverimus et poterimus, *tanto* conatui, Domino adjuvante, non deerimus. Nec

enim est concedendum obstinatis, non pertentatis et insumptis omnibus rationibus, quibus obsisti possit, cum neque ipsi Turcae possint ea omnia utrobique, quae velint, et magna fama est janizaros apertis vocibus profiteri, Muztaphae se filium pro Muztapha habituros, eumque praelaturos Hassathiae liberis; unde ingentem factionem brevi apud hanc gentem multi surrecturam opinantur, quod ut eveniat, Deus Optimus Maximus concedat.

Reliquum est, nos haec, clementissime rex, non scribere sic, ut aliter esse non possint, vel ut majestatem vestram terrere, aut in aliquem errorem deliberationum inducere vellemus; fungimur tantummodo nostro officio, significantes partim quae hinc inde in hac clausura nostra videntur vel futura vel possibilia, quo multis simul consideratis et expensis, nihil agamus fortuito, et ita retinendam Transsylvaniam curemus, ut ea nulla ratione spoliemur. Quae quidem sola totam praesentem actionem sibi vendicavit, et majestati vestrae, totique genti nostrae negotium fecit. Nec de his pro nunc plura. Quando majestas vestra Joannem Mariam expediet, dignabitur habere rationem non tantum Achmat passae sed etiam Hruztani passae, ne si quo pacto restitueretur in pristinum, committeremus errorem; quia mirum est omnibus, quod cum dicatur esse cassus et exclusus, tamen Constantinopoli moratur in sua domo, quod exulibus ejusmodi nunquam concessum fuisse memorant. Classis Turcica vero LV. triremium 14. hujus mensis rediit Constantinopolim, nulla significatione laetitiae edita; advexit pro vulgari opinione sexcentos captivos communis plebis, ipsa ex singula trireme 40. et 60. et 70. homines amisit. Princeps Salerni, cum adhuc esset

classis in mari Senensis orae vicino, dicitur a quibusdam captivis terram cum suis descendisse, abominatus et Turcarum societatem et Gallorum fumos, caesareaeque majestatis gratiam quaesiturus. Utinam sapiat; quia neque hic habet famam nimis celebrem. Majestas vestra felicissime valeat, nosque sciat, adhuc, ut prius, quietos et incolumes esse, licet una cum civitate timuerimus agzyamoglanorum *) insurrectionem in hujusmodi tumultibus fieri solitam, ob praedam rerum Judaeorum, et, uti dicunt, reliquorum caurorum; **) jussu tamen principis provisum est, ut prohiberentur, distribuendo eos in diversas partes, ne in massam coire possent. Jamque cuncta hic videntur esse tutiora. VIII. Novembris, Constantinopoli, 1553.

XLVII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1553. nov. 15 Nos plura eramus scripturi, si licebit per tempus nobis parvi spatii datum. Ideo sciat majestas vestra, quaternas dedisse jam a discessu Joannis Mariae litteras de multis rebus, diversis viis, et postremas binas per conductos homines, ex quibus multa cognoscet majestas vestra de rebus, quae hic aguntur et dicuntur, et omnino non omnia affirmamus. Quia ut quicquid quaelibet dies attulit, et amici, quos habuimus et habere potuimus, nobis retulerunt, ita scripsimus; et nunc scribendi multa, eaque quae vellemus, quia facultatem non habemus, illud majestati vestrae affirmanter significamus: Muztapham cum juniore filio suffocatum, principis hujus exercitum post multas

*) Növendék janicsárok.
**) Gaur, a keresztyénnek is csúfneve.

turbas jam sedari, ed ad officium redire inceptum, pacemque cum rege Persarum tractari quidem, et ut nobis dicitur, etiam valde optari, interesse tamen magnas difficultates, quas proponit Turca, et rex Persarum non accipit; relationemque de dicta pace expectari intra paucos dies per oratorem proprium, quem cum Persae oratore Alepo expedivit. Quantum autem credimus nos de ista pace, non possumus quicquam certi affirmare, quia inclusi et custoditi, ut sumus, aegre ad cognitionem rerum pervenimus. Major tamen hominum pars credunt non futuram; et nihilominus in utramque partem multa est opinio. Hruztanus passa silenter, honorate alioqui domi suae residet, et licet jam aliquoties dicitur esse revocatus ad exercitum et curiam principis, nondum tamen hinc recedit. Nos autem quantumcunque satagimus intelligere de hoc utroque negotio veritatem, aliud tamen nostra conjectura non assequimur, quam quod sit inter illum et principem secreta aliqua intelligentia, et quod sublato imperii aemulo, olim filio charissimo, ita secum agetur, ut paulo post et rogatus et coactus ad pristinum reducetur officium. Si enim eum mori princeps voluisset, nec ipse quidem evasisset, ut alii evadere non potuerunt; et si privatum exulem fieri praecepisset, Constantinopoli, apud uxorem et suae domi in amplitudine simili solitae non exularet. Igitur quoniam plura scribere nequimus, et nobiscum nihil interim tractabitur, donec Joannes Maria redibit, majestas vestra festinet eum expedire, cum Transylvanis et eorum tributo; praeoccupemusque, si ita majestati vestrae videtur esse consultius, tractationem cum Persis. Ad nos quod attinet, adhuc bene habemur et bene sumus; *nulla huc venit* querimonia

contra majestatem vestram, immo omnia bona hac in parte nunciantur. Fit majestati vestrae non parvo commodo, quod nobis etiam favorem videtur augere. Majcstas vestra bene valeat. XV. Novembris, Constantinopoli, 1553.

XLVIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1553. nov. 17. Heri fuimus apud Hruztanum passam, hocque jam secundo ab ejus ex Asia reditu. Cum quo satis de rebus collocuti, nihil prorsus etiamnum ex illo accepimus, quod gratum, quodque pro voto majestatis vestrae foret; eandem cantilenam de Transsylvania occinit, quam antea. Et nisi quod ad finem expeditionis nostrae melius differat, respectu aut causa aliqua nobis incognita, hactenus tamen durus perseverat, et omnino principem suum ait velle Transsylvaniam, nec eam concessurum majestati vestrae, etiamsi non veniret in illam reginae Isabellae filius. In ea autem optione, quam nuper concesserat Transsylvanis de principe sibi eligendo, uti proximi nuncii in discessu nostro attulerant, principem suum non intellexisse majestatem vestram, sed reginae Isabellae filium, et aliquem ejus provinciae primarium virum; nec alia, quae hoc congressu secum contulimus, per hanc viam ausi sumus scribere, sed scribemus his diebus quinque, (?) tametsi nudius etiam tertius per Venetias scripserimus. Majestas vestra itaque sciat etiam haec ita, uti nos quoque accepimus, et Joannem Mariam festinet omni cum celeritate mittere cum Transsylvanis et eorum tributo, antevertamusque, si erit possibile, pacem Persicam, de qua, etsi in utram-

que partem, quod erit et quod non erit, magna est opinio et multus sermo, haec tamen passae durities circa negotium Transsylvaniae valde nos terret. De tributo autem urgemus, ne si forte non penderetur suo tempore, causa rei pro voto non confectae majestati vestrae impingeretur, uti de superiore quoque contigit, quod ratione Hungariae pendendum fuerat. Supra autem omnia afferatur et offeratur solius majestatis vestrae nomine, quia hactenus etiam domini Transsylvani multa egerunt hic suis auspiciis sive nominibus; quod certe sicut majestatis vestrae magna injuria factum est, ita veremur, ne in magnum et grave eorum incommodum redundet. Nec id fortasse nunc perspiciunt, (de autoribus loquimur) appetitu rei desideratae obnubilati, perspecturi tamen, quum ad fruendum fructibus devenerint. Majestas vestra bene valeat. XVII. Novembris 1553, Constantinopoli. Caeterum quater nos jam, praeter has a V. die Octobris dedimus de multis viis.

XLIX.

Verancsics Antal és Zay Ferenc az erdélyi püspöknek s az erdélyi vajdáknak.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Paulo Bornemiza episcopo Transsylvaniensi, Francisco Kendi et Stephano Dobo vajvodis Transsylvaniensibus S.

Transsylvania nobis magnum facit negotium, cu- 1553. nov. 17
jus rei et causam et culpam parcat Deus proximi motus et tumultus authoribus. Excusserant jugum Pueri, Foeminae, Monachi, quod vel me Verancio teste gravissime tolerabant, eoque liberari omnibus votis et viis contenderant. Nunc denuo, ut sit verum illud tritum proverbium: *iis Deum mentem* primo adimere

consuevisse, quos velit perdere. in quod et quale festinent tam sese, quam omnes caeteros conjicere. viderit malus eorum genius. Nec enim aliter possumus dicere, quia omnium jam prope apparentis ruinae causam videntur suscitasse. Clarius et copiosius scribere non possumus, quod ignotis litterae committuntur. Durum tamen habemus Hruztanum passam. Verum quia res omnis suspensa est ad reditum Joannis Mariae Malvezzi, nondum sumus spe destituti, sed interim nihil est certi, quod ad dominationes vestras scribere possimus, nihil dubitantes, quod a majestate regia domino nostro clementissimo omnia cum eis communicantur, quae in ziphris scribimus. Illud tantummodo vos et rogamus et obsecramus, ut postquam potiti sitis tam feliciter Transsylvania, de quo plurimum gratulamur, in eo potissimum elaboretis et enitamini, ut domini Transsylvani uno omnes consensu, una anima, una voluntate et studiis concordes sint in serenissimum regem nostrum, ne pyraustae vermiculi more, insperato malo, quaesito tamen hauriantur. Hic enim vermiculus luci lucernae gaudens, eamque pertinacius circumvolitans, dum lucem tantummodo illi inesse existimat, ignem invenit et exuritur. Conquiescant igitur aliquando tumultuari, quaeso, et alienis exemplis vitent pericula, ac sciant veri ac legitimi sui regis ductu liberiores et diuturniores fore, quam suo proprio, aut Pueri, aut Mulieris, vel etiam privati hominis alicujus. Elapsae enim sunt ejusmodi occasiones et tempora, quibus tumultuari minori periculo licebat. Et si etiam ii sapere voluerint, ne incidant in foveam, quam aliis fodiunt, certeOppoliae sese continebunt, privatus vero ille Munkach colet, nec attentabit contra regem, quae contra Monachum minus est ausus.

Haec a nobis scripta in hunc modum, rogamus boni consulant, et mature regem suum intelligant, et quicquid publico pro commodo et conservatione rite geri oportebit, duce et ductore suo, eadem regia majestate provideant. Caeterum quicquid nobis mandatum fuerit, ad agendum segnes non erimus, nec deerimus nostro officio. Reliquum est, ut dominationes vestrae nobis ignoscant, quod has unas litteras tantis dominis communes fecerimus, casui enim commissae sunt, quia incerto tabellario; alioqui ratio conditionis cujusque nos non praeteriisset. De expediendo quam maturrime tributo non omittemus, valde est operae pretium futurum, ut quam celerrime afferatur. Igitur rogamus, curent illud diligenter; ac feliciter valeant. Decimaseptima Novembris 1553. Constantinopoli.

L.

Bornemisza Pál erdélyi püspöknek Verancsics Antal.

Antonius Verancius Paulo Bornemizza episcopo Transsylvaniensi S.

Multa sunt, quae hinc scribi possent, sed non 1553. nov. 17.
licet tuto, quod peculiares tabellarios non habemus. Verum sciat dominatio vestra reverendissima, principem hunc filium Muztapham, revera ob affectatum paternum imperium, conjurationemque cum Persa in paternum excidium initam fecisse suffocari. Ea culpa quoniam impingitur passae Hruztano a janizeris et a toto fere exercitu, summotus est ab officio, nec adhuc plane scitur, an prorsus, an ad tempus, donec placentur militum animi. Et quia de hoc ejus statu multi multa loquuntur, nec quicquam adhuc in alter-

utram partem confirmatur, ego etiam hoc in medio dimitto, et facile futurum ambigam, paulopost ad ampliorem existimationem transiturum, nisi quid aliud intercesserit. Honoratur enim ab omnibus ut antea. In exercitu ob Muztaphae caedem graves fuere perturbationes, princepsque est vexatus non parum publicis, ut dicunt, conviciis, sed jam sedata ajunt omnia, pacique cum Persa componendae incumbitur, de qua quid speremus nos, si rogamur, nihil certi habemus, quod affirmemus, quia in utramque partem multa dicuntur; res tamen quoniam latere diu non possit, ubi primum prodierit, in lucem, curabo dominationi vestrae reverendissimae significandum, si per quem erit. Sororem ejus nullibi adhuc sum consequutus. Sambilotta mecum aportabo, si redierimus. Praeposituram meam, ac meos, meaque servitia plurimum commendo, nosque omnes hic bene esse et adhuc bene valere sciat. Decimaseptima Novembris, Constantinopoli, 1553.

LI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1555. nov. 27. Scripsimus hactenus ad majestatem vestram quinas litteras diversis viis, nec tamen adhuc scire potuimus, quid vel magni vel boni vel certi scripserimus, adeo nobis negotium est cum tyrannis barbaris et chameleontibus. Quum enim post tantam agendi circumspectionem quandam et modestiam rem in portum prope jam perduxisse crederemus, alto in mari navigamus. Porro XVI. mensis hujus, idque jam secundo cum Hruztano passa fuimus ab ejus ex Asia

reditu, non tam quidem instinctu nostro, quam illius, ut fortassis prioris congressus defectum suppleret, quanquam sic ciaus noster in hoc nobiscum sese gessit, nobis insciis, ut res a nobis processisse videretur. Verum non displicuit, paucisque ostendemus, quid apud eum egerimus.

Verba illius manifeste prae se tulerunt, quod Transsylvania majestati vestrae, nec sicut eam cupit retinere, concedetur, nec aliter; aliud enim non loquitur, quam quod ejus princeps vult pro se Transsylvaniam, dicens: quod cum bene sciverit rex vester Transsylvaniam ipsam ad meum principem pertinere, quare legitime datam non acceperit, nec eam suo tempore petiverit, sed postea, quando vi atque armis, eo inscio, occupavit. Frustra igitur esse, etiam loqui de Transsylvania remittenda, quam nisi majestas vestra ipsi Turcae, ut ajebat, remiserit, nullam pacem speraturam et contentam ea parte Hungariae esse debere, quam hucusque possederit. Ad haec nos etsi solita modestia usi fuerimus, ita tamen vicissim responsum est, ut intelligeremus honesto quodam modo silentium de hoc nobis suaderi. Non omisimus tamen dicere: potuisse regem nostrum sperasse ab ejus principe, non tantum Transsylvaniam ea conditione retinere, qua possidet, sed etiam aliud quodpiam regnum vel provinciam obtinere, quae ab avorum suorum memoria nemini fuisset collata. Caeterum si princeps ejus omnino indurnerit in detrahenda regi nostro Transsylvania, sciret se illi cum pallio etiam indusium, quantum ad Hungariam attineret, detracturum. Itaque videas, domine passa, quantum et possis et velis amicus esse regi nostro, cui superioribus diebus tanta de te, et de amicitia et patrocinio tuo cum per

litteras tum per nuncios tuos fueris pollicitus, quanta te praestare posse rex noster magnopere confidit; proptereaque et nos tales oratores cum tali apparatu atque muneribus misit, ut hoc etiam magnitudinem principis tui honoraret et testatum faceret, sincero animo se amicitiam ejus optare. Ubi quum dixisset, impossibile esse, principem suum posse ea benevole cuipiam remittere, quae illi vi atque armis erepta forent, respondimus: regem nostrum nihil vi eripuisse ejus principi, sed sua ultro restituta recepisse, jureque optimo egisse, si quae sua sunt, noluerit alienis permittere; agnoscere alioqui principis tui vicinitatem et amicitiam, omniaque cum apud Deum, tum apud principes posse amicos: unde si ejus majestati verus amicus esse volueris, nihil erit tam magnum ac tam difficile, quin pro ea impetrare non poteris.

Et haec nobis agitantibus, intervenit Durgutius, Turcicae capitaneus classis, coram quo vires caesareae majestatis et vestrae majestatis coepit subridendo extenuare. Cur, inquiens, vester Spagna et Fernandus (sic enim majestates vestras semper nominat) nolunt bonam pacem habere cum meo principe, si secum nequeunt bello contendere? Videtis, quandoquidem cum paucis triremibus profectus est Durgut in ditiones vestri Spagna, damna illi intulit, nemine ab eo obviam prodeunte; idque eo factum est, quia contra principem meum nihil potest. Aliaque plura in hunc modum, insolenterque. Etsi nobis displicuissent, et potuissemus bono modo et lata mensura retorquere, modeste tamen respondimus: Id mirandum non esse, quia cum eadem in domo domestici inimicantur mutuo, parsque altera vult eam domum perditam, nec ita facile ea pars opprimi potest sine totius domus ruina, solet to-

lerari aliquandiu, nec interim quicquam in ea domo rite geri potest. Ideo cum rex Franciae in eadem domo religionis sit cum imperatore Carolo, et eam domum diu jam conatur evertere non tantum suis viribus sed etiam vestris adjunctis, idque non solum marte aperto, sed etiam latentibus quibusdam modis, Carolo nostro non ignotis: quid debuit imperator noster et prius et diligentius facere, quam Corsicam fortunae relinquendo, quae tamen sequenti die a discessu Durguti omnino signa pristina esset resumptura, toto conatu latentibus illis modis occurrere, quibus majora, quam esset Corsica, petebantur; idque vel et Durgut potuit cognoscere, si observavit, circa quaenam littora Andreas Dorea versabatur. Hic responsum non habuimus, sed digresso Durguto, nos quoque absoluti sumus. Et cum die sequenti barianum *) Turcae essent habituri, ad fratrem ejus ivimus Zynan passam, ut ei gratularemur de eorum bariano, et de salvo fratris reditu, commendaremusque etiam res majestatis vestrae. Quibus diligenter perfuncti eodem cum animo reperimus, quo et fratrem ejus, nobisque non ita sese comem exhibuit, ut alias.

Caeterum, quoniam de his rebus publicis Hruztanus passa pleno ore et firmo animo nobiscum loquebatur, tanquam nulla ex parte fuisset loco atque autoritate motus, isque sermo ejus nupero fuisset similis, videmur in eam adduci opinionem, ut nihil omnino de pace Persica dubitet, bellumque in nos ex Persia transferendi fomitem fovere pergat; idque eo etiam argumento, quod his duobus nobiscum congressibus vel semel eam chordam non attigerit, reginae Isabellae filio deberi Transsylvaniam, — forte quia jam

*) A bajram- ünnepet értik.

majestatem vestram firmatam esse in Transsylvania cognoverunt, — sed semper suo principi, quandoquidem esset illius et non alterius, et quod eam nemo vel majestati vestrae vel alii cuipiam potuerit sine scitu ipsius sui principis attribuere, in cujus demum juribus esse censeretur. Ubi cum dixissemus, principem suum permisisse Transsylvanis per proximos eorum nuncios optionem de eligendo sibi principe inter majestatem vestram et reginae Isabellae filium, fecisseque securos, quod utrumvis eorum elegerint, eum ipsis praeesse consensurum, et fore contentum: quare, si proxime in generali conventu omnes regem nostrum omnibus votis elegerunt, et eidem denuo sese in fidem tradiderunt, nihil certe principi tuo nec rex noster nec ipsi Transsylvani deliquerunt, nec est, domine passa, cur tam pertinaciter ejus majestatem a provincia velitis summovendam, si tuo principi hostem se non denunciat, vultque eidem consueta tributa pendere et tibi munera. Respondit: quod in permissione ejus optionis princeps suus non intellexerit de rege vestro quicquam, sed de reginae Isabellae filio,*) et de quopiam jam idoneo ejus provinciae viro. Subjunximus: nuncios Transsylvanos secus retulisse. Caeterum non esse e re principum, immo ne populorum quidem, in multas partes regna aut provincias dividi, et alioqui nunquam fuisse Transsylanos sui juris, sed coronae et regum Hungariae subditos. Et sic perpetuo Hruztanus passa nobiscum disputat, nos vero secum; nec unquam res suo cursu tractat, sed furiose cum fastu, et oblique semper, estque omnino

*) Hammer Tújgun budai pasának 960 szilhidzse 18 (1553 nov 25-én) Ferdinándhoz adott levelét említi ily értelemmel: a szultán akarja, hogy Zápolya István (a törökök János Zsigmondot mindig István-nak irták) birtokolja Erdélyt, mint atyai örökségét. IX. 372.

arte quadam expectandus, donec conceptum aestum quasi digerat et consumat. Verum hic colloquii facto fine, remissi sumus ad hospitium, ubi biduo post, dum colloqueremur cum nostro ciauso, aliquid ex eo eliciendi gratia, dixit inter alia: imperatorem Turcarum remisisse ad Budensem passam, ut resciret a Transsylvanis, majestatem vestramne, an reginae Isabellae filium velint habere in dominum; et sibi quamprimum renunciaret, quandoquidem decrevisset eorum electionem hujusmodi ratam sese habiturum, modo eam ab ipsorum etiam Transsylvaniensium ore fateri audiat atque intelligat. Is ciaus homo est senex et cautus, et nihil unquam ad nos defert, quod vellemus, tametsi non est malus nobis neque incommodus. Verum existimamus eum haec non ex se expressisse et studiose retulisse, sed aliunde accepta per imprudentiam effudisse, quod statim majestati vestrae significandum duximus, quo curaret omni diligentia, non praetermittere, ut Transsylvani sint in verbo, in opere, inque fide erga majestatem vestram constantes, mittatque huc tales ex eis viros cum Joanne Maria, iu quibus aliqua sit authoritas et firma in majestatem vestram voluntas; nec deliberationem ullam pro judicio nostro de hoc dignabitur praecipitare, quia et nos ita in omnibus rebus attemperamus nostras actiones, ut et de his, quae istic fiunt, prius nos a majestate vestra informemur, et majestas vestra a nobis, quae hic aguntur, edoceatur, quam ad aliquid dubio eventu peragendum descendatur, in quo casu et periculum timeri possit.

Haec et ejusmodi alia, uti indies ab hoc et ab illo accipimus, ita per nos non restat, quin ea ad majestatem vestram *scribamus*, *omnibus* viis quibus

possimus. Verum, quantum hic jam a XII. diebus vulgari coeptum est, intelligimus, istic circa Giulam et Varadinum peractas esse nundinas, quod qua ratione, quibusve opportunitatibus, nos omnino latet; non sumus propterea sine sollicitudine, quotidie expectantes negotium ab intemperiis gentis hujus; nondum tamen animos despondimus, nec despondemus, Eo adjutore, qui ducit ad inferos et reducit. Istic tantummodo res geratur feliciter et firmo aliquo fundamento: nos hic pro viribus partem, quae nobis est imposita, strenue ornare enitemur. Sed omnino Joannem Mariam et tributum cum Transsylvanis mitti suademus, nisi quid aliud occasionum, quae diu fuere desideratae, nunc demum a Deo sit oblatum.

Postscripta. Heri venit nuncius ab imperatore Turcarum ad Hruztanum passam, qui eum magna instantia ad pristinum locum revocat, nec aliud facturum esse ajunt, quam quod jubetur; prout nobis relatum est, etiam numerum suorum recensuit. Hic idem nuncius attulit, pacem cum rege Persarum non posse fieri propter graves conditiones, quae illi a Turca proponuntur; eamque pacem magnum ajunt argumentum fore, si Hruztanus passa revertetur ad exercitum. Hujus opinionis est et amicus ille noster secretus, de quo jam pluries, qui nobis etsi nunciat pauciora, ea tamen veriora reperimus, quam quae referunt alii. Sed rei hujus veritas non potest diu latere; interim tamen, quae consequimur, majestati vestrae significare non praetermittimus, supplicantes summo conatu, ut dignetur festinato Joannem Mariam remittere, quia interim, ut jam dictum est, nihil nobiscum tractabitur, speramusque nos non va*cuos* *redituros*, si rem Persicam praeoccuparemus.

Caeterum, quoniam forte Hruztanus passa oblitus est eorum, quae per Petrum Horwath ad majestatem vestram de missione oratorum scripserit, optamus, ut exemplum earum litterarum dignetur ad nos mittere, et meminisse etiam dominorum mercatorum Venetorum Dellavecchia, qui magno usui hic Constantinopoli semper esse possunt majestati vestrae, ut hactenus fuerunt. Nos autem adhuc bene sumus, nisi quid postea acciderit. Majestas vestra feliciter valeat. XXVII. Novembris, Constantinopoli, 1553.

LII.

Dominego Gaztelunak *) Veranczics és Zay.

Al M. Dominego Gaztelu Veranzio e Zay.

Indrizzo queste presente a vostra signoria, le 1553. nov. 27
quali subito che saranno rese, prego, le voglia mandar a soa maestà con più prestezza che si potrà. E quanto delle cose di quì, dicessi esser questo principe in trattato della pace col Persiano a gran podere, ne ancora si puol sapere la certezza, se la sarà o no, essendone opinioni in tutte due parti grandissime a tale, ch' io non so, a quale mi debbe attacar col credere. Il signor passa Hruztano talero (?) heri fù chiamato, sicome dicono alcuni, dal suo signore al pristino loco et uffizio suo del veseriato. Ne è dubio, di quanto si ragiona, che andarà, essendo la soa industria ai tempi de adesso in cose di questo principe molto senza pari. Con noi non tratta altro per adesso, ne si trattarà, fino al ritornar del signor Gïoan Maria nostro, lo quale hormai ogni dì aspettamo. Alle altre nostre a vostra signoria mandate nulla ancora risposta havemo havuta, la quale quando verrà, verrarà desiderata

*) Ferdinánd követe a velencei *köztársaságnál*.

e gratissima. Statesano et habiate me in bona soa grazia. Da Constantinopoli, al XXVII di Novembre M.D.L. III.

LIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

53. dec. 8. Jam a discessu Joannis Mariae septenas litteras dedimus ad majestatem vestram, per eas omnes vias, per quas potuimus, ut majestas vestra cognitura est, quando perferentur, binasque conductis duobus hominibus commisimus, postquam Petrum remittere horum hominum tergiversatione nequivimus, nec adhuc quimus, quum is passa Zynan semper nobis renunciat, nondum se eam facultatem a Porta accepisse, et eam praestare Hruztanus passa non potest. Nec propterea ulla suspicione moveatur majestas vestra, quia id, ut putamus, non ob aliud faciunt, quam ne de aliquibus rebus notitiam daremus majestati vestrae, quae minus eis pro voto cadere possent ex parte Transsylvaniae, tanquam nos adeo segnes essemus, ut de aliis viis praevidere nobis nesciremus. Quare nunc etiam oblata scribendi occasione, dignabitur majestas vestra cognoscere, nihil aliud hic in rebus esse innovatum, et eam tantum vigere famam, quae magis videtur confirmari, pacem cum rege Persarum non futuram. Dicit enim rex Persarum, sublatum esse illum, quem timebat Muztapham, scilicet, patrem non tanti se facere, cujus jam bene didicisset ingenium. Nuper autem, quantum inferri audimus, erat ipse princeps Constantinopolim rediturus, dimisso in Asia exercitu, sed consilio Achmad passae retentus, quod si ipse abiret, sic exacerbatum exercitum morte Muztaphae, nemo esset tanti, ut eum

regere posset, metuens perniciosum aliquem tumultum, remansit. Huc accedit, quod etiam nunc milites trajiciunt in Asiam ad Scutarum, et imperatorem sequuntur; quae omnia argumento sunt, bellum cum rege Persarum prosecuturum. In exercitu autem carissimam ajunt esse annonam, et tam graves aegritudines, ut quatriduo homines necent. Hruztani passae locus datus est nemini adhuc. Caeterum de reliquo ejus statu omnia videntur conticuisse, et amici nostri dicunt, miram rem futuram, si in pristinum decorem et dignitatem restituetur. Adeo ea opinio videtur praevalere, omnino depositum esse. Nos certe vellemus, hominem nequam, majestati vestrae parum amicum, et omnibus intractabilem dudum concidisse ad officium, ne hic obversaretur nobis, sic incerto statu praeditus, (quandoquidem timemus, ne cum dominus Joannes Maria advenerit, omnia secum cogamur communicare,et determinabitur nihil,)neve inter duos passas circumducamur inutiliter, et neutrum expeditum habeamus. Sed Deus providebit et edocebit, modo festinaret Joannes Maria, et quidem cum Transsylvanis et eorum tributo. Haec nunc circumferuntur de principe et de Hruztano passa. Quum veriora et certiora consequemur, statim majestatem vestram edocere non negligemus, cum curam et studium nostrum in omnes partes intendimus, ut quam citissime de hac ipsa pace intelligamus, quae si non concludetur, omnes nobis prosperrimam expeditionem pollicentur.

Quod ad alia attinet, homo Brassoviensis Joannes Tot, qui dicebat se a dominis episcopo et vajvodis huc missum, quemadmodum aliis nostris scripsimus, nuper significarat nobis, se habere amicum quendam Valachum, *euntem in* Transsylvaniam,

quare si liberet, scriberemus. Scripsimus itaque ad praefatos dominos et ad majestatem vestram. Paulo post ipse quoque, (vel ut existimamus, una cum eodem Valacho) discessit, nobis insciis; quod non debuit facere, quia si ipsum abiturum scivissemus, plura scripsissemus. De hoc homine cognoscendo dignabitur majestas vestra reverendissimo domino episcopo committere et dominis vajvodis.

Sed èt aliud est, quod scire majestatem vestram necessarium esse duximus. Proxime scripsit quidam ad nos, famulum quendam Ally Matthiae, qui cum eo fuit in carcere, fuisse hinc expeditum ad spectabilem et magnificum dominum banum, cum magnificis pollicitationibus, si ad curam et tutelam reginae Isabellae filii vellet transire etc. Pluraque huc facere visa sunt; ipsi quoque famulo datae sunt vestes, equus et impensae majores quam pro ejus conditione, cum promissione majoris beneficii, si rem pro eorum voto confecisset. Dictum etiam est, quod idem famulus reversurus est, et in turcicam fidem abiturus, quem, dum a Zynan passa expediretur, coram quidem vidimus, sed quid ageretur, ignorabamus. Haec ad majestatem vestram non scribimus, quod suspicandum esset aliquid de integritate tanti domini, nostrae tamen timuimus, si reticuissemus, praesertim quod Hungarus homo id ad nos retulit. Re itaque communicata, cum quibus debebit, fortasse non esset alienum, si cura magnifico domino bano, et quibusdam aliis mandaretur, ut hic nebulo famulus Corotnae et alibi quaereretur, et clam caperetur, premereturque tamdiu in tenebris, donec nos rediremus, ne forte posset etiam aliud detegere. Supplicamus autem majestati vestrae, ut si ita videbitur, dignetur supprimere nomen nostrum,

et aliunde se id cognovisse fingat, ne in aliquam indignationem domini bani caderemus.

De Transsylvania autem quid dicemus? Eam omnino vellent majestáti vestrae adimere, deditaque opera, quantum jam nunc conjicimus, hoc spatium concludendae nobiscum pacis quaesiverunt, ut interim ejus provinciae majestati vestrae eripiendáe tentarent occasionem; tanquam videretur eos alia via potiri illa non posse, quum si bellum sint cum rege Persarum habituri, velint nolint, pacificari nobiscum debent, remissa etiam ipsa Transsylvania. Verum bene actum est, quod is perfidorum injustissimus conatus irritus fuerit, et damnum acceperit; eritque etiam imposterum, elementissime rex, danda opera, ut per haec horum temporum momenta tueatur Transsylvania. Quia nunc circa magnum punctum ejus fortuna versatur. Immo et salus totius regni Hungariae. Quia si bellum cum rege Persarum constiterit, qua sententia major est hominum pars, Transsylvaniam omnino retinebimus, neque enim sufficient vires imperatoris Turcarum utrobique ad gerendum bellum. Si vero pacem cum rege Persarum fecerit, etiam tum enitendum erit, ut ea majestati vestrae non adimatur, idque si non alia ratione, quia jus majestatis vestrae de illa non admittunt, saltem majore tributo; tametsi ne de hoc quidem interim loquemur quicquam, donec a majestate vestra edocebimur, et supplicamus ut inter alias informationes per Joannem Mariam mittendas, dignetur etiam de hoc meminisse. Sed non omittemus et illud, quod ajunt, inter Turcae et regis Persarum exercitum XV. dierum (?) spatium interesse, crebroque mutuo parvis praeliis dimicare, ingruentibus modo hinc modo illinc, non expectantibus

Persae velitibus; hactenusque longe majora damna Persae in Turcis edidere, quam Turcae in Persis, quo majore ad prosequendum illud bellum furore Turca incendi dicitur. Unde non desunt, qui nobis referant, magnopere optari Joannis Mariae reditum, ut citius de pace nostra transigatur, et ex nostris etiam finibus moles in Asiam traducatur. Quare majestas vestra videat, quantum referat, ut Joannes Maria properet. Cum autem relatum fuisset Ruztano passae (ut id quoque addamus), de proxima profligatione Turcarum ad Gyulam, et videretur majestati vestrae indignari, aderat ei amicus ille noster secretus, passaque allocuto, cur indignaretur, quum ipsi Turcae in ditionem majestatis vestrae horribiliter irrupissent, non lacessiti neque laesi, et hoc sub induciis, existentibus hic oratoribus, pacemque quotidie postulantibus, allato etiam tam honesto et diti munere, (dumque) rem omnem ejus amicitiae et in illius manus commisisset majestas vestra, aliaque id genus plura: respondit, ut nobis nunciavit, eum vera dicere et sic esse; postea aequiore animo factus, videtur res in silentium abiisse, nec adhuc nobis quicquam dictum est, et tractamur solito more, omnes Dei gratia bene incolumes. Majestas vestra valeat. Tertia Decembris, Constantinopoli 1553.

LIV.

Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay.

Al M. Dominego Gaztelu Veranzio e Zay.

...9. dec. 8. Di novo altro da qui che si potesse scriver, per adesso non è cosa alcuna, solo che la voce di pace Persiana pare que va più presto debolitandosi. Ne perhò se ha ancora certezza, quello in vero debbia à

seguire. Il signor passa Hruztano sta nel primo essere, ne del suo stato si ragiona tanto, quanto poco fa si ragionava, per una certa deliberazione che dal Signor s'aspetta. E pare, che essendo stato detto in ambedoi parti tutto quello che poteranno havere i rumori volgari, non hanno hormai che dire, e cusì si tace appresso ogni uno. E noi intenti alla ritornata del nostro signor Malvezo, stemo a vedere et ascoltare più che negoziare. Tuttavia per dar alla maestà del nostro re spesso il conto del esser nostro, indrizzemo anco queste a vostra signoria, le quali sarà contenta mandare a soa maestà per prima che andarà in quelle bande. Nè ci resta altro che recommandarci alla soa buona grazia. Date il terzo dì del Decembre 1553. Constantinopoli.

LV.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

Ferdinandus divina favente clementia Romano- 1553. dec. 5.
rum, Hungariae, Bohemiae etc. rex. — Reverende devote, ac magnifice, fideles nobis dilecti. Mittimus ad vos cum hisce litteris nostris duplicam vel potius exemplum earum litterarum, quas per viam Budae tum ad serenissimum principem Turcarum tum ad vos dedimus circa istam parvam moram, quae expeditioni oratoris nostri Joannis Mariae Malvezi cum resolutione nostra remittendi, interponitur; quod si fortassis illae in itinere perirent, quod tamen non credimus, saltem ex hiis percipiatis, quae ad vos et ipsummet principem Turcarum perferri voluerimus; vel saltem si hae illas anteverterent, eo plus spatii et temporis habeatis ad cogitandum, de*liberandumque*, quomodo lit-

terae illae nostrae ad magnitudinem ejus primo quoque tempore expediri queant, ne magnitudo ejus hanc remittendi Malvezii vel alterius cum resolutione nostra expediendi dilationem in sinistram partem interpretetur. — Licet non dubitemus, habita ratione prudentiae, rerumque gerendarum dexteritatis vestrae, vos alias sedulo laborare et cogitare, ut omnia ex usu nostro, et omnium regnorum dominiorumque nostrorum, totiusque Christianitatis commodo gerantur et succedant, ideoque vos etiam nulla admonitione indigere arbitramur: sed hoc vobis non obscurum esse volumus, fidem et diligentiam vestram, quam in hac legatione declaratis, nobis maximopere probari, neque nos ejusdem immemores futuros esse. Datum in civitate nostra Vienna, die quinta mensis Decembris, anno Domini M. D. LIII°, regnorum nostrorum, Romani vigesimotertio, aliorum vero vigesimoseptimo. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LVI.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

1553. dec. 5. Reverendo devoto, ac magnifico fidelibus nobis dilectis, Antonio Wrancio episcopo Quinqueecclesiensi et praeposito Pornensi, nec non Francisco Zay nazadistarum nostrorum generali capitaneo, consiliariis et oratoribus nostris ad serenissimum principem Turcarum destinatis.

Verancsics kezével: Redditae 22. Januarii 1554.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex. — Reverende

devote, ac magnifice, fideles nobis dilecti. Quanquam nos pro eo desiderio, quo tenemur renovandae et confirmandae cum serenissimo ac potentissimo principe domino sulthano Soleymano, imperatore Turcarum ac Asiae et Graeciae etc, vicino nostro honorando, pristinae amicitiae et pacis, quam superioribus annis cum magnitudine ejus iniveramus ac constitueramus, lubenter jam statim oratorem nostrum Joannem Mariam Malvezium cum resolutione nostra ad magnitudinem ejus remisissemus; cum tamen negotium hoc magni sit momenti, et spatium aliquod honestum deliberandi requirere videatur, ipseque Malvezius tarde etiam ad nos venerit, impeditus nimirum valetudine, qua etiam nunc utitur satis incommoda, usque adeo quod non putet posse tam longinqui itineris labores et molestiam adhuc tolerare: visum fuit nobis, has adjunctas literas ad magnitudinem ejus scribere, ut saltem magnitudo ejus causas morae intelligat, et acceptis litteris nostris, eo aequiore animo oratorem et responsum nostrum expectet, sicuti magnitudinem ejus pro animi sui aequitate facturam esse non dubitamus. Nam prout et magnitudini ejus scribimus, negotia ista non sumus remoraturi, sed post pauculos dies aut Malvezium aut aliquem alium, si hic per valetudinem mitti non poterit, cum resolutione nostra expediemus, quae omnino talis erit, quod confidamus, magnitudinem ejus illi amice et benevole acquieturam, et intellecturam, quod nos praeter honestatem et aequitatem nihil postulemus, sed amicitiam magnitudinis suae sincero et candido animo expetamus. Porro quo tutius coepti tractatus absolvi, et oratores nunciique nostri hinc inde proficisci queant, expedivimus his proxime elapsis diebus ad pas-

sam Budensem egregium fidelem nobis dilectum Andream Tarnoczy, et ab ipso certiores fieri voluimus, num ipse interim in omnibus confiniis inducias firmiter observandas curare velit; reddidimusque ipsum vicissim securum, quod etiam nostra ex parte eas observari curaturi simus, prout ista omnia fusius ex annexis litterarum exemplis cognoscetis. Eaque propter vobis clementer committimus, ut serenissimo Turcarum principi litteras nostras primo quoque tempore transmittatis, atque pro vestra etiam parte, medio passarum et consiliariorum suorum, melioribus, quibus poteritis, modis et viis efficere studeatis, ne magnitudo ejus parvam moram istam, quae interponitur expeditioni Malvezii et responsi nostri, aegreferat, quia, quantum in nobis erit, nihil sane praetermittemus, quod ad firmandam, stabiliendamque inter serenissimum Turcarum imperatorem et nos bonam et firmam pacem atque amicitiam pertinere videbitur. Caeterum vos exequemini in hiis bene gratam ac expressam voluntatem nostram, regia nostra benignitate erga vos recognoscendam. Datum in civitate nostra Vienna die quinta mensis Decembris anno Domini M. D. LIII°, regnorum uostrorum Romani XXIII°, aliorum vero XXVII°. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas. D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LVII.

Ibrahim dragomannak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Zay Ibraino interpreti principis Turcarum S.

dec. 8. Nimis dominatio tua oblita est nostri, aut potius etiam de pectore nos jam abjecit, quod a tanto tem-

pore nihil ad nos nec scripserit, nec nunciaverit. Et ne pluribus cum dominatione tua expostulemus, quod fortasse etiam ipsa habet suos respectus, non debet tamen bonorum amicorum etiam in majoribus negotiis oblivisci. Ideo rogamus eandem, ut non gravetur jam significare nobis, quid agatur, quidque nobis sperandum sit de rebus nostris. Caeterum ad litteras nostras proxime missas nihil nobis responsum est, nec etiam adhuc facultas data est, ut regis nostri tabellarium remittere potuerimus, quod quid sit et quare fit, nescimus, timemusque ne id sua majestas in malam partem interpretetur. Alioquin nos patienter ferimus, et fungimur nostro officio pro mandato principis, in cujus manibus sumus, et a dominatione tua magnifica expectamus amicas litteras et veritatis indices, quia hic plura nova sunt, quam stellae sunt. Vale et feliciter vale. Datum octava Decembris 1553. Constantinopoli.

LVIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Clementissime rex Quoniam nunc ad ea, quae proximis superioribus litteris fusius, aliud his addere non possumus, quam quod ea praxis de pervertendo domino bano a fide majestatis vestrae, procedit, et instituti sunt alii ad eam promovendam, ubi famulus. Ally Matthiae redierit. Huic praxi dedimus *) Petrum Petrowyth dedisse initium et formam, Hruztanus passa tamen eam tractat, prout intra paucos dies per proprium hominem dabimus ad scitum majestati ve- 1553. dec. 13.

*) Valószinüleg tollhiba „audimus“ helyett.

strae, si aliter non poterimus. Nunc tantum haec pauca, raptim, ut majestas vestra statim sine aliquo respectu, nobis non nominatis, occurrat periculo; et ut saepe jam scripsimus, festinet cum tributo Joannes Maria. Caeterum fama de bello cum rege Persarum maxime confirmatur, et gentes quotidie in Asiam trajiciunt, certiusque nunc jamque hoc scribimus, quam hactenus. Dicunt etiam principem ire in Hierusalem, putamus expiandi filialis parricidii gratia. De Hruztani passae restitutione in pristinum per hiemem nihil scietur, estque ea opinio, quod erit quod erat; nemini tamen adhuc certum est, et Achmat passa officio fungitur. Plura paulo post, et Joannes Maria festinet. Majestas vestra bene valeat. XIII. Decembris 1553. Constantinopoli.

LIX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1553. dec. 16. Etsi inclusi et sub custodia teneamur, nec ita libere ac large munere nostro fungi possumus, ut vellemus et res postularet: omni tamen via et modo, largitione tamen potissimum contendimus, quo quotidie manus nostrae occupantur, ut aliquid eorum intelligamus, quae regni et majestatis vestrae intersunt. Sciat itaque motum, quem Petrus Petrowyth anno superiore causa Transsylvaniae cum quibusdam paucis, qui ipso principio noti esse non erubuerunt, ut homines temerarii et patriae excidium acceleran-tes, concitaverunt, non esse levem, neque parvo fundamento insitum, si modo ea istic processerint, quae hic nobis referuntur de praxi quadam Hruztani pas-

sse, qua magnificum dominum banum vellet a fidelitate majestatis vestrae amovere, filioque Joannis adjungere: quae praxis vera sit, necne, omino affirmare non audemus; quoniam tamen pro vera et certa relata est nobis ab iis, qui ab eo intellexerunt, qui ejus instrumentum esse debebit, existimavimus fidelitatis nostrae esse, ut eam quamprimum majestati vestrae patefaceremus. Quare quae paulo ante ad majestatem vestram scripsimus de famulo Ally Matthiae ad magnificum dominum banum in hac ipsa praxi misso, ea vana esse non videntur. Quia antequam ipsum famulum passa Zynan in hoc dimisisset, Hruztanus passa Ally Matthiam dominum ejus prehensaverat, nunc vero Ally Matthia extincto, presbyterum quendam Zegediensem, captivum, nomine Franciscum Picam, arripuerunt, et praeficiunt tanto negotio, cujus ratio et modus, ut totus majestati vestrae constet, eum ordine prosequemur.

Quum enim Hruztanus passa vidisset, aditum ad recuperandam Transsylvaniam esse difficilem, partim ob conatus majestatis vestrae in ea retinenda, partim ob principis sui expeditionem necessariam in Persiam, et interim nobis etiam pro gratuita liberatione Ally Matthiae spe pacis componendae diligenter instantibus: animum ad dolosas praxes convertit. Ut etiam si in praesentium induciarum transactione concessa fuisset majestati vestrae Transsylvania, rebellionibus tamen suorum subditorum divexetur, et non solum ad Transsylvaniam inposterum obtinendam viam praepararet suo principi, verum etiam ut et Hungariae et Sclavoniae reliquum in discrimem abducat, injectis late per utrumque hoc regnum seditionibus. Sollicitat itaque ante alios Ally Matthiam, ut

a majestate vestra ad reginae Isabellae filium deficiat, et si apud passas fidem juramento obstringat, liberationem primum captivitatis ei pollicetur et summum capitaneatum apud Puerum; deinde ampla a principe Turca munera, et omnium eorum restitutionem, quaecunque hactenus Turcae de bonis suis illi detraxissent, cum adjectione spei majoris et conditionis et fortunae, sese offerentibus occasionibus. Ad haec ille respondit, quod ipse solus huic tanto negoto non sufficeret, nec posset solius ejus opera feliciter tractari propter virium suarum et existimationis suae exiguitatem, nisi si ei aliqui alii adderentur, qui auxilio forent; tunc demum visurus esset, quid agere posset et deberet. Et ita tentari atque explorari magnificum dominum banum, ipsius etiam suggestione et consilio ajunt fuisse constitutum. Verum interim etsi Ally Matthias decessisset, animum tamen domini bani explorare Hruztanus passa cum fratre non omiserunt, misso ad eum Ally Matthiae famulo, de quo proximis litteris XIII. hujus mensis ad majestatem vestram datis, fecimus mentionem, quemque ipse Ally Matthias, dum adhuc viveret, nominarat et ad hoc opus designaverat. Ut autem ejus magnifica dominatio facilius pelliceatur in casses suas et pedicas, inter multas et maximas pollicitationes, quas illi faciunt principis sui nomine (quod inferius demonstrabimus), affinem et compatrem appellant, hisque de causis nunciant secum se confidenter de hoc negotio tractare, quod si complecti non respuerit, futurum illi maximo et honori est et commodo. Et quanquam Ally Matthias nobiscum fere quotidie per nuncios et litteras agebat de ejus calamitatibus, planeque perspexerat, quanto studio et fide pro ejus liberatione niteremur,

nunquam tamen haec nobis, uti certe debebat, vel unico signo detexit; in quo an sit accusandus, majestatis vestrae est judicium, quia jam desiit vivere; nec desunt tamen concaptivi ejus, qui affirmarunt nobis, futurum fuisse majestati vestrae permolestum, et regno perniciosum, si eliberabatur.

Igitur jam memoratus Ally Matthiae famulus, dimissus est ad jacienda hujusce rei fundamenta, si modo idoneum solum inveniet ad ejusmodi recipiendum aedificium; isque quamprimum redierit et attulerit aliquid spei de voluntate domini bani, mox Franciscus Pica presbyter, obligatus hic fidei suae juramento, ad ipsum dominum banum cum plena rei instructione et mandato expediretur. Domino autem bano nunciarunt, principem hunc reginae Isabellae filio totam Sclavoniam, extra Posega, et quicquid anno superiore in Hungaria ademerit, praeter Temesvarum et Szolnok, reddere promisisse, et quod totius Sclavoniae dominationem sine mora in manus ipsius domini bani assignari faciet, commissaque illi etiam tutela reginae Isabellae filii, gubernatorem etiam creabit totius dominii et ditionis ejus, ubicunque existentis, si hoc consilium acceperit. His praeterea apud dominum banum confectis et constitutis, idem Pica habet in commissis, ut omnes dominos barones et summos viros, in quibus authoritatem aliquam esse cognoverit, circumeat, et sigillatim omnes nomine imperatoris Turcarum ad reginae Isabellae filii fidelitatem recipiendam cohortetur, promittendo cunctis tam in Sclavonia quam in Hungaria et Transsylvania securitatem, et firmam pacem. Petro Petrowyth vajvodatum Transsylvaniae promiserunt, ipso(i) vero Francisco Picae presbytero, *si fideliter* sese in his et pro-

spere gesserit, episcopatum Transsylvaniensem. Et ajunt eum non aegre ad hoc facinus assensisse, ac palam fuisse jactatum, se etiam aliquando in Hungaria futurum dominum, hincque factum est, ut cum amicis quibusdam rem communicarit, iique ad nos detulerunt, deferentque etiam imposterum, quicquid insuper audierint, aut de discessu ejus cognoverint. Ut autem Picam hunc majestati vestrae depingamus: Homo est statura brevi, non pinguis, sed bene compactus, facie rotunda, colore fusco, capillo et barbae et capitis nigro, semicano, annos vero natus supra 45, et vere Pica nominatus, quia nimis loquax, et volubili aeque aspectu atque ingenio, parumque etiam probus, quia versatus in domo et servitiis oratoris Gallici; et ipsi etiam stipem porreximus, ut ei Ally Matthiae aliquando, sed, ut videmus, viperas sinu calefecimus. Jam majestas vestra, cognita tanti incendii scintilla, sive illud verum erit sive non, principiis occurrat. Caeterum ne suspiciones quidem et rumores ejusmodi surda aure et conniventi oculo praetereunda sunt, donec ad veritatis notitiam perveniatur. Quia, ut cum domus aliqua in ruinam inclinat, muri ejus finduntur, lapides ejus decidunt, et trabes tabulatorum stridunt: ita certe etiam verba non seruntur frustra, nisi aliquo spiritu impellantur.

De integritate vero et fide domini bani erga majestatem vestram, sicut indignum esset quippiam sinistre credere, ita etiam cogitare nefarium putamus, praesertim qui ab initio auspicia majestatis vestrae semper coluerit et propugnaverit. Verum quoniam in hoc non laeditur a nobis dominus banus, si hostium praxes detegimus, quas non in illum solum, sed etiam in reliquos regni majestatis vestrae proceres in-

tendunt, credimus nos et ab ipso domino bano et ab aliis laudem et gratiam relaturos, quicunque et patriam salvam et majestatem vestram quietam esse volunt. Quare dignabitur majestas vestra tutelae nostrae curam habere. Ubi autem haec nefanda gens ultro conquirit tanta instrumenta ad reddendam sibi obnoxiam Hungariam et Transsylvaniam, consideretur fratris Georgii heremitae facinus, et quod illius rebellio post tantum delictum fuerit ipsi Turcae grata, si opportune non tollebatur; in quo et justissima ejus mors facile ab iis cognosci potest, qui eum a culpa vindicare student. Verum de his obiter, et de Hruztani passae et fratris ejus praxi satis; humillime supplicantes, ut majestas vestra, quando hoc malum cognoverit, dignetur fingere, aliunde non a nobis intellexisse, ne si quo casu praxis hujus participes id rescissent, periculum hic nobis intenderent, ut fieri solet. Alioqui arbitrio majestatis vestrae fiat, quicquid voluerit.

De pace cum rege Persarum hactenus nihil actum, et desperatam major hominum pars affirmat, et gentes quotidie in Asiam trajiciunt. Praetera heri allatus est huc Gziehangyr minimus natu principis hujus filius Alepo, ubi post vulnus, quod sibi intulerat ob Muztaphae mortis indignationem, paucorum dierum infirmitate correptus occubuit, tametsi natura debilis erat. Principem etiam dicunt valde male valere, tum desiderio duorum jam filiorum et conscientia parricidii, quo alterum confecit, tum etiam majore aegritudine quadam, quam plane non explicant, licet nobis clam dictum est, morbo caduco; unde tanta dicuntur confusione castra conflictari, ut quum proxime exisset rumor de *ejus obitu*, Alepi suburbia

janizari in praedam verterint, eoque res tota videbatur spectare, ut ad mutuam caedem devenirent. Verum relata re ad principem, ita ut erat invalidus equum conscendit, et in publicum prodiens, visurum se vivum praebuit, et ut potuit, sedavit tumultuantes. At hic episcopi etiam jam eorum ac sacerdotes solliciti de futuris, palam ex libris suis minantur hoc mense, vel ad summum proximo, seditione gravi laboraturos; inde semper eorum imperium declinaturum. Haec nobis non ab uno, nec a vilibus hominibus referuntur verum a pluribus, et qui in domo penitiore Hruztani passae versantur; atque ita adeo etiam hic novi ex his rebus terrores exierunt, ut nos quoque sine sollicitudine esse non possimus. Verum quod ad has hostium nostrorum mutationes et turbas attinet, ne etiam in hoc desimus nostro officio, si forte essent istic aliqui, qui animos vellent attollere et dicere nunc tempus esse, invadendi hoc vel illud etc. videretur nobis occurrendum esse spiritibus ejusmodi, expectandasque esse majores occasiones, caeterum et certam ac manifestam virium suarum inclinationem, quia omnino nondum adest tempus, quod adesse vellemus. Igitur dignabitur majestas vestra simulare, et inceptum callem urgere, donec clarius effulgeat sol, nostro Christo praeeunte. Alioqui majestatis vestrae est consilium.

Aliis vero de rebus, accepimus regem Tunetanum novarum rerum quiddam cum Turca tractare, de intercipienda Goletta; unde decretae sunt CL. triremes ad hanc expeditionem proprimo vere, ajuntque id confirmatum iri, si mox a kalendis Januariis incipient triremes reparare, quod cum viderimus et certius cognoscemus, significabimus. Nunc Joanne Maria Mal-

vezio opus est. Omnes enim dicunt nobis, magnopere illum expectari, quo, confecta nobiscum pace, expedirent nos, et quae cum rege Persarum agenda restarent, sine aliarum rerum cura soli bello Persico navarent operam; sic magnopere existimamus esse necessarium, ut jam veniat, ne quid tale aliquid interveniat, quo aut infectis rebus rediremus, aut quippiam praeter opinionem et vota nostra accideret. Quia omnino mira hic coeperunt in hac regia et in hoc imperio misceri. Nam et tertius filius ejus, Bayazyth nomine, qui est Adrianopoli, coepit aegrotare, nec scitur, qua aegritudine, nisi quod intumuit, et Constantinopolim adduci dicitur, magnaque de veneno suspicio est, adeo jam et princeps hic et proles ejus ex Hazzatya suscepta venit Turcis in odium. Hruztanus passa autem, quod jam manifeste scitur, privatus est omnino suo loco et dignitate, et jam advenerunt homines Achmat passae, qui omnia ejus officii loca occupent, quia ipse erit jam summus passa. Hruztano vero et Haydar passae donata est vita, dabiturque illi sex millium ducatorum proventus, et locus, qui Oturlaka dicitur, huic trium millium tantum. Muztaphae unicus filius annorum XII., et unica filia cum matre Prusiam deducti sunt, et adhuc inquilinorum more agunt. Quicquid de eis statuetur, ubi cognoverimus, scribemus. Nec aliud restat in praesentia, quam ut geratur cura, si quo bono modo fieri poterit, etiam si italico more munera proponantur, ut silenter intercipiatur Petrus Petrowyth, quia, huomo morto non fa guerra. Servantur enim a Turcis non in alium finem, quam ut habeant instrumentum et causam, quo regnis majestatis vestrae insidientur. Haec nobis condonari a Deo *Optimo Maximo* exoramus. Verum mor-

tem procurare unius mali et nocentis pro tot innocentibus et bonis. existimamus etiam episcopos posse consulere sine scrupulo conscientiae.

De Joannis Mariae reditu tantopere urgemus, quia Persae oratorem, quem paulo ante dimiserat Turca, in negotio pacis, ajunt a praeside arcis Van fuisse detentum, quod sine salvo conductu venerat. Van autem arx est munitissima in finibus Persiae, eique regi fuerat annis superioribus erepta a Turca. Quare quod hactenus negotium ejus pacis dilatum est et adhuc differtur, factum est, dum tabellarii ultro citroque salvi hujus conductus causa discurrunt, quod nollent passae aliquid de hac pace concludere, dum res nostra transigatur, et principis hujus videant, quo evadat aegritudo, resque etiam ejus aliae in pristinum restituantur ordinem. Quia quamprimum idem princeps resumet eam valetudinem, qua itineri poterit sufficere, omnino Hierosalem iturum perhibent, expiandi sese gratia, quoniam incurrisse se in iram Dei arbitratur, vetustoque more gentis suae fatetur jam non esse aptum ad belligerandum. Unde et alii, qui hujusmodi peregrinationibus, sese dedunt, ut eorum Meccam vel Hierusalem invisant, sive illi sint principes sive privati homines, inposterum etiam lege sua a militaribus rebus prohibentur. Itaque dum hic haec aguntur, multum prodesse rebus majestatis vestrae speraremus, si Joannes Maria adesset, quem tanto desiderio expectamus, quantum ad vota inservire majestati vestrae et regno optamus. Ad nos quod attinet, bene adhuc Dei gratia omnes valemus. Sed pestis hic et in exercitu maxima viget, et res ubique ita sunt Turcarum turbulentae (quod verum dicimus), ut turbulentiores diu non fuerint; et videtur nunc illis im-

minere, quod Cracoviense judicium annotavit. Majestas vestra feliciter valeat. XVI. Decembris 1553. Constantinopoli.

LX.

Dominego Gastelunak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Domenego Gaztelu.

Le nuove di quì queste sono: Il terzogenito del 1553. dec. 16.
Gran-Turco, cioè della moglie Hazzathya suscetto, Gziehangyr nominato, hieri fù condotto morto da Alepo a Constantinopoli; il padre ancora dicesi esser gravamente infermo; del secondogenito Bajazito, che è in Adrianopoli, e dalla figlia, moglie di Hruztan passa, non c'è huomo che dice o pensa bene; e tutto lo esercito si truova perturbato et in bisbiglie. Janizeri per un falso romore, uscito fuori della morte del signor, sacchegiarono i soborgi di Alepo; et acciò non sequesse maggior inconveniente, il signor, cussicome era debole, montò a cavallo, e mostrò si alla gente tal, che sedò il tumulto per quanto puote. La pace di Persa non va innanzi, ma indietro. Il Hruztan passa è privato in tutto della signoria, e quella è data al Achmat passa. Nostro Gioan Maria ancora no torna, e noi nè da Vienna della maestà del re havemo cosa alcuna; pur non mancando allo ufficio nostro, se le altre nostre, per el passato date, havete mandate a soa maestà con gran prestezza, vi pregamo che queste vogliate mandare con grandissima. E state sano con salutar gli amici nostri. Date il XVI. di Decembre, Constantinopoli, 1553.

LXI.

Amhád nagyvezirnek Verancs'cs és Zay.

Verancius et Zay Ahmat passae primo imperatoris Turcarum visirio S.

1554. januarius 14. Etsi nos interim, donec redeat Joannes Maria collega noster, nihil agere possumus earum rerum, quae nobis sunt demandatae, tamen quoniam nunc veniunt ad potentissimum et invictissimum imperatorem nuncii serenissimae reginae Isabellae et domini Petrowyth, afferentes multa, quum contra serenissimum regem nostrum, tum contra nos etiam, qui ministri sumus nostri domini: visum est nobis necessarium fore, si et nos vestram magnificam dominationem litteris tantum adiremus ac viseremus, postquam nequimus personaliter, quo nostri quoque principis ac domini memoriam apud eandem magnificam vestram dominationem revocaremus. Quoniam autem, uti percipimus, memorati nuncii dominae reginae atque Petrowyth multa sunt relaturi de serenissimo rege nostro et de suis ministris, quae ad impediendam pacem atque amicitiam faciunt, pro qua nos tractanda et componenda missi sumus, non in vanitate verborum, sed in sincera veritate et sine omni fuco dominationem vestram magnificam magnopere rogamus, ne velit facile verbis eorundem nunciorum assentiri, et fidem adhibere, quandoquidem nihil eos locuturos speramus, cui nos respondere non poterimus; modo imperator invictissimus ne velit amicitiam regis nostri ab se rejicere, quae cum ejus potentissimae majestati nullas unquam impensarum, aliorumve onerum et molestiarum causas sit allatura, tum etiam accedet certe et utilis et honorifica, utcunque diversi

adversarii nostri secus conantur invictissimae ejus majestati persuadere, multum et suae propriae religioni derogantes, et ipsi imperatori invictissimo parum commodi afferentes, quem etiam hoc tempore, quo, si bene ejus majestas invictissima considerat, tam ingens bellum cum domestico, eoque non impotenti hoste aggressa est gerere, non erubescunt, neque verentur distrahere, et ad suas ineptias, saneque intempestivissimas avocare. Haec quod sincere, et certe etiam pro ratione vere ad magnificam dominationem vestram scribimus, novit Deus altissimus, nec dubitamus vestram quoque magnificam dominationem, quae est prudentissima, et his in rebus diu optime trita et versata, bene perspecturam. Igitur quando jam vestra magnifica dominatio cognoscet, quae praefati nuncii attulerunt, eisque alteram aurem praebuerit, rogamus ut alteram quoque dignetur nobis reservare.

Et quia audivimus, eos hic dixisse: regem nostrum habere conscriptum aliquot millium hominum exercitum, et invictissimo imperatori fraudem machinari, considerata ejus invictissimae majestatis absentia, et occupatione belli Persici: propterea cautius erit illis fides adhibenda, quandoquidem id si verum esset, a finitimis praesidiis, ut est passa Budensis et Temeswariensis, dudum fama advenisset, iique certiora nunciarent, qui imperatoris invictissimi solam salutem intuentur, et tuentur imperium, quam illi, quos in regem nostrum veteres animi inimici atque infensi exagitant. Et tametsi non est omnino rex noster sine aliquibus gentibus, uti et nos dici intelligimus: id tamen non contra imperatorem invictissimum, sed contra eos subditos *suos, qui fidelitatis* suae facti imme-

mores, non tantum ejus majestatem regiam et publi cam regni illius quietem perturbant, ac in periculum adducunt, sed etiam invictissimo imperatori molest sunt. Et illud facile possumus nos affirmare: quod s dominus Petrowith in arcem Munkach, quam pro Te mesWaro commutavit et a rege nostro accepit, rever teretur, atque ibi in pace conquiesceret, rex certe noster serenissimus, unicum militem in armis non te neret.

Verum ne dominationem vestram magnificam multis rebus molestemus, dignabitur bene expendere quam opportuno tempore et regina et Petrowith invictissimum imperatorem contra regem nostrum stimulant atque incendunt; quia etiamsi invictissimus imperator iret cum toto suo exercitu ultra Indiam, ter tantum, quantum est a Vienna in Indiam, rex noster non cessaret pacem et amicitiam ejus invictissimae majestatis desiderare et exposcere. Tanta animi sui constantia hanc praesentem cum sua invictissima majestate pacificationem complexus est.

Hoc verbum ab initio, clementissime domine passa, semper fuit in ore nostro et nunc est, idque non ex nobis solis sed e mandato regis nostri, qui non ludit verbo suo, et cum imperatoris magnitudine sic agit, ut eum amicum non hostem habeat; hocque ejus majestatis adversarii offenduntur, et intendunt tot praxes, quas bene prudentiam vestrae magnificae dominationis perspecturam, et aestimaturam eas ita, uti merebuntur, non desperamus, quam totum hoc felicissimum otomanum imperium studiosissimum aequitatis esse praedicat.

Nec restat pro id temporis dicendum aliud, quam *ut dignetur* serenissimum regem nostrum magnifica

dominatio vestra tum apud se tum etiam apud imperatorem invictissimum habere in suis rebus commendatum, de cujus gratitudine nos et benevolentia vestrae magnificae dominationi ea pollicemur, quae erunt amplitudine vestra dignissima et honoratissima. Et Deus eandem quam felicissime conservet salvam atque incolumem. Datum decimaquarta Januarii, Constantinopoli, 1554.

LXII.

Ibrahim dragomannak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Franciscus Zay Ibraino imperatoris Turcarum interpreti S.

Magnifice domine amice, tanquam frater nobis confidentissime, salutem et amicitiae nostrae commendationem. Quoniam diu est, quod sejuncti sumus, tempus est ut litteris saltem mutuo (nos) invisamus. Et licet jam binas ad vos dederimus, ad quas responsum non habuerimus, nos tamen iterum atque iterum in officiis nostris sollicitare, et excitare ad memoriam nostri non praeterimus, ut saltem importunitate nostra aliquid ejus erga nos recordationis extundamus. Quoniam igitur praesentium nunciorum serenissimae reginae Isabellae et domini Petrowyth ad invictissimum imperatorem adventu inducti, breves litteras ad illustrissimum et clementissimum dominum passam Ahmat primarium passam scripsimus, ad vestram quoque dominationem scribere voluimus ne officio nostro et amicitiae deessemus, qua etiam eandem ex mandato serenissimi regis nostri summo affectu complectimur. Quapropter quum eaedem litterae interpretandae vestrae dominationi committentur, roga- 1554. Januar. 14.

mus diligenter, ut eas illustrissimo domino passae velit, pro sua in officio suo omnium, qui apud potentissimum imperatorem habent negotia, integritate sic exponere et interpretari, ut ejus illustrissima dominatio animum nostrum, et ex animo nostro regis nostri erga potentissimum imperatorem voluntatem clare et plane intelligat.

Haec diligentia, hic amor, hic affectus, hoc studium, haec fides in interpretando, et haec integritas vestrae dominationi vestrae magnificae, quod nos policeri non dubitamus, redundabit non in honorem tantum sed etiam in utilitatem, prout ejusmodi gratitudinis ejus majestatis erga se non parva sensit argumenta et signa. Et quaecunque hactenus facta et exhibita sunt, sperare debet, quod inposterum, prout sinceritas vestra promerebitur, majora subsequentur, suffragantibus nobis et domino Joanne Maria, amico et promotore vestro non postremo, de cujus reditu adhuc nihil intelligimus, sed brevi rediturum speramus. Bene et feliciter dominatio vestra magnifica valeat. Datum decimaquarta Januarii 1554. Constantinopoli.

LXIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. Januar. 17. VIII. die mensis instantis advenerunt Constantinopolim nuncii reginae Isabellae duo et Petri Petrowyth unus, una missi, quorum praecipuus Polonus est, reliqui Hungari; nec familia IV. homines excedit, omnesque juvenes et Verancio noti, unusque etiam servitor extitit ei aliquando. Mansere Constantinopoli V. dies circiter, et postea ad principem in

Asiam profecti sunt. Ductor et instructor eorum Mahmut est dragoman turca, qui alias apud majestatem vestram functus est Viennae legatione Turcae, inde legatione executa ad reginam regressus fuerat, et conatus est ejus et filii fortunam in Transsylvania contra Heremitam retinere. Quare nunc quoque idem est et reginae et Petri Petrowyth consiliorum instigator et reversionis instrumentum.

De legatione magno studio enixi sumus, ut aliquid intelligere possemus, et quae tandem non contemnendis mediis potuimus, haec sunt. Supplicat regina cum Petro Petrowyth, ut imperator Turcarum cum majestate vestra pacem non faciat, neque illi Transsylvaniam concedat, quia quicquid nunc ageret oratorum medio apud imperatorem Turcarum, dolus et fraus esset; ut jubeat passae Budensi et Temeswariensi primo quoque tempore ipsi Petro Petrowyth gentium ferre suppetias, spem se habere certissimam de recuperanda Transsylvania, quia ad eas gentes, quas est ex Hungaria habiturus, quae secum in hanc conjurationem conspirarunt, juvabitur etiam ex Polonia viribus, et mox Transsylvania quoque universa auxilio ejus consurget, ubi viderit Turcae subsidia; ut oratores majestatis vestrae Turca retineat, quia cum episcopus unus sit ex praecipius suis consiliariis, Zay vero classis summus capitaneus, sciunt non solum omnia secreta majestatis vestrae, sed etiam hoc ipsum, quo velit eum decipere. Imploravit regina Isabella apud etiam regem Franciae opem, ut se ac filium principi Turcae commendaret, misso ad eum vel nuncio vel litteris. Quare advenit etiam sub hoc tempus praefati regis Franciae nuncius, isque vestitus veste hungarica, sequetur reginae et Petri Petro-

wyth in Asiam nuncios, cujus commissio potissima est, reginam cum filio commendare, et omnibus modis instare, ne filium cum serenissima filia majestatis vestrae maritet, ejusque affinitatem prorsus rejiciat, offerendo eidem se affinem quandam suam collaturum, et praebiturum omnem opem, quam poterit. Postula regina Isabella et ab uxore imperatoris Turcarum apud maritum ejus commendari, et nuncii obtinuerunt litteras, si modo verum est, quod dictum nobis sit. Quicquid praeterea Joannes Maria tulit hinc commissionum ad majestatem vestram, quicquid apud eandem istic tractatum est et huc ad nos est relaturus, iidem nuncii retulerunt hic passae, reginam et Petrum Petrowyth omnia plane scire, eaque etiam litteris suis tam passis quam ipsi principi perscripsit. Postremo petunt Lippam, Solymos, Chanadinum, Chaylyath, Fenlakoth, Nagylakoth et Zolnok sibi restitui, quo magis ac magis tam Hungari quam Transsylvani erigantur ad complectendam fidem reginae Isabellae ac ejus filii, seque etiam ipsius Turcae principis auxilio et gratiae committere non vereantur. Munera portaverunt non magna, neque valde conspicua; quae Hruztano passae et Zynan fratri suo tulerunt, ex tanistra porrexerunt, fuitque rude aurum et vestis sericea. Ad principem hoc ipsum ferunt aurum, et ad passas pannos auro et serico mixtos, nec sericorum pannorum valor octingentorum ducatorum summam excedit. Et haec est tota legationis summa, quam sic scribimus, ut accepimus, supplicamusque veniam nobis dari, si quid secus fuerit; non enim certiora scire potuimus.

Quod ad alia attinet, superioribus diebus dederamus ad majestatem vestram et ad reverendissimum dominum episcopum ac domínos vajvodas per Trans-

salpinam litteras cuidam Ioanni Toth inquilino Brassoviensi; de his litteris quid actum sit, nescimus. Ad notitiam tamen passae Zynan in adventu horum nunciorum pervenerunt, et nobis earum continentiam significavit cum indignatione quadam, quod nos hinc novitates et alias res ad majestatem vestram scribendo male faceremus, idque si pergeremus facere et deprehenderemur, posse fieri, ut incommodius nobiscum ageretur. Hae litterae an nostrae fuerint, necne, ambigue et proprius ad negationem respondimus: quia nobis non deessent inimici, qui eas finxisse potuissent, et si nostras esse constaret, afferantur, ut eas videremus. Quod cum facere recusassent, dicerentque in in eis nihil mali contineri, sed in posterum sileremus, diu fuimus solliciti unde de memoratis litteris passa cognovisset, et demum amicus quidam Turca nunciavit, redditas fuisse litteras eas fideliter, verum esse apud dominum vajvodam Dobo, hominem, amicum et fere consiliorum ejus participem, qui quicquid ad eum vel a majestate vestra vel aliunde de publicis rebus scribitur, id totum ad Petrum Petrowyth perscribit, Petrus Petrowyth vero huc, quo nobis negotium facessat et res majestatis vestrae impediat. Hoc quia majestati vestrae damnosum est, et dominis etiam vajvodis parum commodum, immo magnum obstaculum ne possint strenue fungi suo munere, dignabitur ante primum cognoscere, nihil se ex Turcia habuisse fingendo, sed aliunde, quia nobis periculum immineret, cum dicerent, exploratores esse non oratores; postea ita omnes suos ministros edocebit, tractare negotia ejusmodi, ut secreta habeant, nec apud hostem ante tempus evulgari curent.

De Ally Matthia etiam, quodnuper scripseramus,

Turca quidam nobis e Hruztani passae domo affirmavit et dixit, recte actum cum majestate vestra, quod abierit, sed esse adhuc alium, cujus opera memoratum negotium molietur, nec nomen hujus extorquere potuimus. Verum majestas vestra morbo huic diligenter invigilet, remque cum paucis communicet, quia mala sunt tempora, in quorum mores pauci sunt mortalium, qui non abeunt.

Verum est et de classe Turcica, quam apparari scripsimus; ea quot triremium erit, nondum est plane determinatum, sed de 60. tantum vulgatur, et jam conscribuntur subditi, qui sua pecunia conferent remiges. Apparatus ejus pro opinione et voce plurium fit in Golettam Tunetanam, etsi secretius judicium est, quod propter custodiam maris et Graeciae, cum princeps longius abesse cogitur. Proxime vero et Galliarum regis homines, qui duo hic surrogati sunt, donec novus orator adveniat, classem hic a passis Hruztano et Zynan, nomine sui principis porrectis litteris petiverunt, quibus responsum est, regem ipsorum multum impendere, caeterum visuros quid agendum erit, quum principis sui voluntatem cognoverint. Princeps autem ipse convaluit et Hierosolymam profectus fuerat, ubi ad hiemis usque exitum morari statuerat. Verum interim cum jam XIII. dierum iter confecisset et urbem prope esset ingressurus, occurrunt ei veredarii nunciantes, regem Persarum invasisse ejus quandam provinciam, et eam caesis colonis et municipiis, ac villis igne consumptis, quasi totam stirpitus delevisse, eoque esse in periculo Van quoque arcem quandam, (de qua aliis nostris litteris scripseramus), ut parum deesset, quin caperetur. Quare omissis Hierosolymis, et ab suburbiis ferme reversus, rediit, ad ca-

stra magnis itineribus, confestimque missis duobus expeditis nunciis ad passas Hruztanum et Zynan, qui huc heri advenerunt, primum eis imperatum, ut majorum ac mediocrium bombardarum centum numerum et vim commeatuum omnis generis quantam maximam potuerint, mari, qua ad eas partes, in quibus est exercitus, quam propinguissime licebit, eis submittant, edicantque ubique per suas ditiones, ut omnes, qui vel X. asperis e publico merent, sub poena capitis ad quadriennium usque sumant secum necessaria, et sequantur castra; nec desideat Hruztanus passa quoque domi in otio, sed expedito solito ejus apparatu militari ad se maturet. Persa enim nihil minus vult, quam pacem, sibique eam fortunam pollicetur, quod eum Scutarum usque insequetur. Hruztanus passa Constantinopoli haeret, et silet, et licet erat fama, venire quendam inquisitorem, qui de ejus administratione rationem esset exacturus, quod multi de eo expostulassent, is tamen nondum venit, dudumque venire debuisset, si initium rumoris ejus consideramus. At quia nondum venit, et instanter revocatur ad Portam, aliud in ejus rebus subsequetur, quam possimus loqui. Haec sunt quae de bello Persico habemus, quaeque magna et publica fide confirmantur. — Nec est aliud, quod dicamus, supplicamus tantummodo, ut Joannem Mariam cum tributo Transylvaniensi diutius non detineat, ne interim aliquid aliud interveniat, et nostrae occasiones incassum nobis effluant. Verum si rex Franciae interim a majestate caesarea enixius urgebitur, nihil hoc tempore oportunius rebus majestatis vestrae et regnis ejus poterit evenire.

Et ne quid aliud majestas vestra existimet, quod

has praesentes sic patentes sub aliena inscriptione misimus: amicis Dellavecchia cavimus, quorum opera scribimus, ex quo illae aliae nostrae ad scitum passae pervenerunt. Audivimus postea hominem regis Franciae non venisse, sed cursorem tantum, hominem Ragusinum litteras ejus attulisse ad principem et passas, in eo tamen revera negotio, ut contractus serenissimae filiae majestatis vestrae et reginae Isabellae filii infringatur. Praeterea princeps hic ad reliqua gentium subsidia, quae se sequi imperavit, jussit etiam scribi duo millia novorum janizarorum ex agzȳamoglanis, qui imperatoris Turcarum pueri vocantur, et in decimationibus humanis collecti ad janizarorum ordines educantur, moxque in castra illi submittantur. Regem Persarum enim nihil timere ajunt, affirmautque ad centum millia hominum in armis, et pixidarios paulo pauciores quam Turca (habere); et de proclamatione belli Persici, alii in triennium alii in quadriennium factam esse dicunt. Sed utcunque fuerit, nos bonam expeditionem sperabimus, Domino adjuvante, si hoc bellum confirmabitur. Postea etiam accepimus, Hruztanum passam non audere ire ad imperatorem, et socrum suam scripsisse ad maritum, quid Hruztanum passam ad se revocaret, cujus jussiset officium, locum et proventus omnes intercipere, haecque omnia Achmat passae concessisset. Ex hoc quid possit elici, facile apparet. Caeterum omnes judicant ad macellum eum vocari, et ob id formidare, eo proficisci. Ud audimus ejusmodi indies dici, sic scribimus, ut nil majestatem vestram lateat; multa enim dicuntur et aguntur modo hic, nec intima, finemque alius novit quam Deus.

Quod addamus nihil est, nisi quod adhuc Joan-

nes Maria nobis desideratur, et imperatori Turcarum ac passis ejus non minus quam nobis. Vellent enim rei nostrae finem jam videre, et carere sollicitudine altera, quum Persae resistere vix posse sperent, tanto vigore et fama belli ejus urgeri pergunt. Litteras vero a majestate vestra nullas postea accepimus, quam Petrus Horwath venit, nec scimus causam. Nos adhuc Dei gratia omnes bene valemus, et rogamus Deum, ut majestatem vestram quam felicissimam et incolumem diu conservet. Constantinopoli, XVII. Januarii 1554.

LXIV.

Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay.

Al M. Dominego Gaztelu il Veranzio e Zay.

Vostra signoria mi perdonerà, se non rendemo il pari delle novelle, con quelle che da quì sono, scrivendoli anco questo in maniera che vedete senza nostro bollo, e sotto mansione di altri. Perhò di poi non molto soddisfaremo al officio. Le sue del IX. di Novembre al XXVIII. di Dicembre ricevemmo intiere e salve; nè altre da Lei o prima o poi havemo havute. Le nove che n'ha largamente scritte, ne sono stamolto grate. E Signor Iddio mantenga quelli, li quali vogliono salvo il stato Cristiano. L'armata che se fa di novo per Goletta, como si ragiona, sarà per altre parti et havrà 60. galere, no più, ne lice per hora. Solamente la preghiamo che queste si degni espedire a soa maestà in tutta prescia. E state sano. Da Constantinopoli, il XVII. di Gienaro M. D. LIIII. 1554. Januar. 17.

LXII.

Remer Zsigmond Kristófnak Verancsics és Zay.

Christophoro Sigismundo Remero Verancius et Zay.

Quod ad te crebro non scribimus, ut optas, non 1554. 18.

est alia causa, quam ne in aliquas suspiciones et te et nosmet ipsos adduceremus. Alioqui amici esse non desimus. Caeterum de chirographo manus tuae latino pro aureis nummis decem, quos tibi mutuo dedimus, nihil tibi nunciavimus, quia nec vernaculum valde exegimus, quandoquidem majora etiam auderemus in te conferre, si modo essemus facultate, qua esse deberemus, quum huc non veneramus nisi pro diebus decem, vel ad summum viginti. Igitur habeto nos ingenue commendatos. Hominem autem nostrum, quem ad te mitti desideras, videbimus, sed difficile isthuc poterit venire homo noster, ut non agnoscatur. Quod itaque et tibi et nobis commodius esse possit, hortamur te, ut si quid habes, quod nos vel tua vel nostra causa velis, alia id via, alia ratione agas. De novis habemus nihil. Vale. Datum decimaoctava Januarii 1554, Constantinopoli.

LXV.

Amhád pasának Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Ahmat passae, principis Turcarum primo vesirio S.

1554. januar. 22. Hodie recepimus binas litteras a serenissimo rege nostro, quarum alterae datae sunt ad magnitudinem potentissimi imperatoris, alterae ad nos, jussitque sua majestas, ut eas, quae ad ejus magnitudinem sonant, statim et sine mora mitteremus. Quod et fecimus. Caeterum quae nobis quoque sua regia majestas scripsit, omnia ad unicum verbum eidem vestrae magnificae dominationi transscripsimus, ut intelligat omnia, quae sint illinc allata, et quae sua regia majestas nobis etiam in hoc negotio futurae pacis commisit et mandavit.

Et quia proxime dedimus ad dominationem vestram magnificam unas litteras nostras, quae quoniam sero fortasse perferentur, exemplum earundem cum praesentibus mittimus, ut dominatio vestra magnifica intelligat, omnibus ex partibus verba et actiones nostras convenire cum voluntate serenissimi regis nostri, cujus bonum ac sincerum animum ac perseverantiam in desiderio pacis faciendae cum invictissimo imperatore cognoscet, immo etiam quietem ab armis intelliget. Rogamus eam plurimum, velit eidem serenissimo regi nostro favere, et ita ejus majestatis regiae rem et causam apud invictissimum imperatorem commendare et promovere, ut aliquando illi gratificari possit. Nec dubitare debebit, quod in hoc non minus commodum imperatori suo invictissimo sit allatura, quam regi nostro, cujus sinceritatem invictissimus imperator erga se vel ex his litteris plane cognoscet, declarabuntque praxes adversariorum ejus esse falsas et vanas, et magnitudini ejus multum hoc tempore damnosas.

Quoniam autem majestas regis nostri cupit excusari apud invictissimum imperatorem ob moram expeditionis Joannis Mariae, qui aegrotus fuit, et ob negotii magnitudinem, cujus nequit cito sumi deliberatio: rogamus vestram magnificam dominationem, velit nostro nomine ejus magnitudini supplicare, ne indignetur, nec aliter eam moram interpretetur, quam ipsius regis nostri litterae sonant. Veniet autem, qui venturus est, nec tardabit; dummodo invictissimus imperator sit sanus, felix et de hostibus ejus victor.

Reliquum est, quoniam necesse est, interim confinia illa quieta esse et sine inimicitiis, et rex noster inducias praesentes jussit ubique in ditionibus suis

late observari, donec nos hic omnem legationem expediamus: rogamus dominationem vestram magnificam, ut alias etiam litteras supra praefatas inducias obtineat a sua magnitudine, et mittat ad Budensem et Temeswariensem passam, et ad regem nostrum, quod denuo limitanei praesides admoneantur ad quietem et otium et pacem mutuam observandam. Quod ut imperatori invictissimo et regi nostro serenissimo feliciter succedat, faxit Deus Optimus Maximus, et magnificae vestrae dominationi omnia bona precamur. Datum vigesimasecunda Januarii 1554, Constantinopoli.

LXVI.

Vég János erdélyi követnek Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Joanni Wég nuncio Transsylvano S.

1554. Januar. 23. De adventu tuo plurimum gaudemus, et precamur ut prospere geras omnia, quae sunt fidei tuae demandata. Quas autem misisti nobis litteras, accepimus et intelleximus, et valde laetamur, res omnes in Transsylvania per dominos episcopum et vajvodas geri feliciter. Plura nunc non scribimus, quia is noster internuncius supplebit semper vices nostras, immo et vestras. Quoniam vero difficile nobis colloqui licebit, hortamur te, ut modo quopiam, sed cauto facias nos certiores, quibus in rebus adveneris, quo nos etiam sermones et actiones accomodemus tuis, vel nostris tu, si sic negotia exegerint, quum nobis quoque a majestate regia heri allatae sunt litterae. Demum si omnes ad id viae defuerint, hoc ipso utere internuncio, est enim nobis fidelis, etiamsi tegatur galero. Vale. Datum vigesimatertia Januarii anno 1554, Constantinopoli.

LXVII.

Kiván csausznak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Kywano ciauso S.

Litteras tuas heri nobis reddiderunt, quas qui- 1554. Januar. 26.
dem grato et amico animo accepimus, idque eo potissimum, quod ea nobis patefecisti, in quibus cum Transsylvanorum nostrorum nuncio ad principem Turcarum proficisceris, quodque ostenderis, velle te uno nobiscum calle ambulare et eidem verbo inhaerere, dummodo fias a nobis certior et edocearis, quo loco sint cum Turca res nostrae, quoque tenus in negotio pacis processerimus, quicque te illic conari, cum affueris, consulimus. Quapropter scito, quod quibus in rebus missus es, et ut rem te gesturum tuto ostendis ac polliceris una cum collega tuo Joanne Wég, recta es in via, nec multa instructione indigetis, quia regis nostri hoc semper fuit desiderium, ut Transsylvania semel jam tandem desineret a seditionibus et novis rebus moliendis, utrumque ac legitimum principem suum agnosceret et reciperet, ac praeterea, ut inter principem Turcarum ac serenissimum regem nostrum pace composita et amicitia renovata, ea sincere, inconcusse et inviolabiter servaretur ac foveretur; caeterum etiam ii summoverentur e medio, ut: Petrus Petrowyth cum quibusdam aliis sibi similibus, ne memoratam amicitiam et pacem inter hos principes perturbarent, jamque tot afflictorum populorum nominis christiani constitutum et confirmatum otium non revocarent in aerumnas et in discrimen.

Haec eadem quoque nobis data sunt mandata ab ipso rege nostro ad hunc Turcarum principem, di-

ligenterque injunxit, ut instaremus, quo velit amicitiam ejus complecti, quae illi nullae(i) molestiae aut oneri esset futura, ut quorundam Aliorum, qui semper ab eo petunt, sed et honorifica et commoda, quum potius daturus ei est, quam quicquam petiturus. Unde hactenus etiam, si hic princeps hanc ipsam amicitiam recepisset, dudum certe rex noster majorem numerum honorariorum pro Hungaria et Transsylvania mittendorum curam gessisset; sed quorum hominum causa factum sit, ut hujus amicitiae et concordiae instauratio tam diu dilata fuerit, ipsi viderint: Deus alioqui non deseret suos.

Et quia nos quoque in hoc ipso venimus, laboravimus et adhuc laboramus: hortamur vos, ut eatis et pergatis bonis avibus; atque ita gerite omnia, ut ab episcopo et vajvodis, reliquisque regni Transsylvaniae proceribus edocti estis; et advigilate diligenter, ut mendaces reginae et Petrowyth nuncii, qui vos praecesserunt, nihil vestris actionibus obsistant, nec negotia regis nostri perturbent. Persuadere autem tibi debebis fide minime dubia, quod si te strenue et fideliter his in rebus gesseris, tali gratia et remuneratione in reditu excipieris a rege nostro, quae tibi et honoris plena et utilitatis veniet cumulatissima, nosque sic apud eundem regem et dominum nostrum clementissimum exponemus operam tuam, et tuum erga ejus majestatem studium ac voluntatem, ut tute et intelliges et senties signis non vanis neque frivolis, fatebereque nostram amicitiam tibi non defuisse.

Nec est aliud, quod addamus, praeter quam ut cum dominis passis, qui sunt hic, ita vos geratis, ut sinceritatem regis nostri erga hunc principem veram et sinceram intelligant. Sunt enim prudentissimi, et

sine ullo dubio valde bene sciunt malum a bono dignoscere. Enitamini itaque, ut in amicitia regis nostri eos confirmetis, et in adversariorum invidiam adducatis, prudenter, vere et circumspecte loquendo omnia. Memineritisque accipere ab eis litteras commendaticias ad alios passas, qui sunt cum principe, idque non tantum pro tutela itineris vestri, sed in causa regis nostri promovenda, et permittenda illi Transsylvania. Quod a vobis et a te potissimum ita est ejus regia majestas acceptura, ut rem omnium gratissimam. Vale et iter agas felicissimum. Datum vigesimasexta Januarii 1554, Constantinopoli.

LXVIII.

Remer Kristóf Zsigmondnak Verancsics és Zay.

Antonius Verancius et Zay Christophoro Sigismundo Remero S.

Litteras tuas intelleximus. Scito igitur quod omnibus in rebus, in quibus possemus tibi prodesse, vellemus animo et voluntate longe propensissima. Quare illae quoque litterae tuae, quas nuper ad nos misisti mittendas Viennam, adhuc haerent in nostris scriniis, quod commodum tabellarium non nanciscimur, cui tuto committi possent. Verum indies etiam pro nostris litteris operimur sollicite, si quos fortuna offerret. Operae itaque pretium erit, si quas de novo Viennam mitti desideras, eas in promptu habeas, atque ad nos transmittas, ut apud nos cum nostris occasionem expectent. Pollicemur nos tibi hac in re fraternum officium, negotium autem tam tuum quam juvenis istius tui amici Felis pro tuo arbitratu, hiisdem in litteris exarato, diligenter*); et edoceas amicos et propinquos

1554. januar. 26.

*) Kimaradt: procurabimus vagy hasonló jelentésű más szó.

captivitate liberemeni. Nos enim curabimus, ut prima quaque occasione Viennam incolumes perferantur. Nec est dubium, quin permutandi captivi reperientur illis in partibus, dummodo habetis opportunitatem apud majestatem regiam amicorum et propinquorum non indubiam. De Joanne Maria habemus ex litteris suae majestatis, brevi iter ingressurum Constantinopolim versus; et res ibi majestatis suae recte procedunt; tu vero de amicitia nostra tibi, quae cupis, persuadeas. Vale XXVI. Januarii 1554. Constantinopoli.

LXIX.

Federigo Badoeronak Verancsics.*)

Il Veranzio al magnifico Federigo Badoero S.

1554. febr. 8. Il presentatore di questa è M. Dominego Regolo conterraneo mio, tanto a me accetto quanto un fratello all' altro esser puote. E questo per più ragioni e dote, che in lui sono, le qualî a ricontare ne particolari hora non mi estendo, per non far parole, dove in fatto strettamente racommando l'amico. Questo ha un fratello in Venezia, M. Francesco dottore nella rason civile, e di altre assai virtù segnalato. Li quali tutti due avendo in luogo di fratelli, e cari tanto quanto rari, alla magnificenza vostra gli racommando con quella fiducia che già in Vienna mi dette di se, non per me solo, ma ancora per gli amici mei. E racommando in simil guisa a vostra magnificenza più persone, perche facciendo di quella spesse volte la memoria molto honorata et alzando usque ad superos supra omnes prope mortales la gentilissima natura suoa e suoe rare grandezze e vertù, molti di amici

*) Velenczének elöbb mind Bécsben mind Konstantinápolyban követe

miei faccio inamorarsi di Lei, a tal che ogni uno resti desideroso da servir la sì, come io faccio. Hor dunque vostra magnificenza degnarassi a sapere cheanco li miei Regoli sono tenuti di questo desiderio, li quali, pregho, che benignamente nella suoa clientela aggiunga.

Io in un subito, nullis meritis praecurrentibus, fatto un poco maggiore di più piccoli, fui carricato di questa legazione, la qual nel vero è tanto grave e pericolosa, quanto altra al mondo nissuna. Ne conto le cause, che alli signori Veneziani sono bene note. Laudato sia Iddio, nel quale ponemo il tutto quanto esso ne aggiuti e conforti. Mi afforzo spesso di far vertù di necessità, ne despero di n' uscire con satisfazione de suoa maestà e commodo di suoi popoli.

Di novo de queste bande dopo le carnificinae domesticae e turbazioni di mille sorte, hora non c' è altro che bella, horrida bella, et Asiam multo spumantem sanguine cerno. Il Persiano sta saldo e fa facende. Quest' altro non manca intertenendosi perhò adhuc in hybernis, et accresciendo ogni dì l' esercito, a ciò con la moltitudine suoa vinca la leggierezza e prontezza e stratagemme del Persa.

Noi volemo pace come anch' essi, benchè lor fenzeno (?) male per costi, e Dio perdona a chi è in causa. Ne c' è altro per adesso, se non, che bacciandoli le mani, mi offero ad ogni suo piacere. Datum nel II. di Februario, Constantinopoli, M. D. L. IIII.

LXX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Sint Deo Optimo Maximo laudes, majestati vero 1554. feb
vestrae summae gratiae, quod nunc, hodie scilicet utriusque vestrum, *quid facto opus sit*, ut ambo e

demum, VIII. die Februarii anni 1554 intellexerimus, quo pacto et Joannem Mariam Malvezium collegam nostrum et actiones nostras, quas apud hunc, principem Turcarum summa fide et industria gerere adnixi sumus, majestas vestra gratiose accipere sit dignata. Qua fide et diligentia omnia hic nobis commissa indies gerimus, recensendi nunc tempus non est, sed majestas vestra clementissima sit certa, quod capitibus nostris non parcemus in quemcunque eventum, ut et tuae serenissimae majestati et regno ejus inserviamus. Ad reliqua quoque quae hac ipsa die a majestate vestra cognovimus, debita copia respondere non possumus, quia ea ipsa certe hora, qua ad eam has dabamus praesentes, duplices ejus ad nos pervenerunt, publicusque tabellarius Venetorum, qui eas ferre debebat, moram pati non potuit. Sciat itaque tantum majestas vestra pro nunc, quod die hodierna, ut diximus, februarii VIII. accepimus ex Venetis ab illustri et magnifico domino Gaztelu oratore ibidem suo, binos ejus majestatis litterarum fasciculos, alterumque similem illis litteris, cum suis exemplis omnibus, quas per Budam misit V. Decembris anni superioris datas, ut in praesentibus etiam intelligere dignabitur, alterumque exponebant Joannis Mariae adventum et quaedam alia de majestatis vestrae in pluribus rebus animo. Quae utraeque litterae nos magnopere delectarunt, potissimum vero, quod majestati vestrae omnia feliciter succedant, quodque ea consilia majestas vestra est prosecutura, quae dissuadent abrupta, et fortunae atque casui obnoxia. Credat majestas vestra, quod Deus etiam magna et duratura pedetentim promovet; et consideratis rebus regni sui Hungariae praesentibus, cogitandum est

aliquando, ut praecipitia evitentur, hoc praesertim tempore, quo imperator Turcarum, hostis noster in asperrimas et mirabiles charybdes inductus est. Sique harum induciarum nostrarum spatio patietur forte fortuna a suo adversario rege Persarum aliquam inclinationem: Deus bone, qualis occasio felicissimorum successuum majestatibus vestris, quae solae pro nomine christiano belligerantur, offeretur, modo nervi interim bellici praeparentur, et communiantur fines ac duces praeparentur. Haec pro nunc, quia plura non possumus, festinante tabellario, copiosius tamen brevi ad praesentes litteras responsuri; et tantum hoc addimus, quod hortamur humillime majestatem vestram, ut velit curare, quo pacificissime fines Turcae teneantur. Caeterum magna et inenarrabili laetitia exultamus de conjugio Anglico in principem majestatis vestrae nepotem, ut ex Venetiis audivimus. Quod si revera secutum est, laetetur non Hungaria et Transsylvania sola, sed omne christianum nomen. Plura addere possemus, sed nequimus. Verum illustrissimum et magnificum dominum Dominicum Gaztelu non commendamus majestati vestrae, quia parvi magnis non afferunt splendorem, verum ita laudamus, ut supplicemus majestati vestrae, quo dignetur illum habere inter primos benigne, et gratiose acceptum. Nisi enim ipse fuisset, et illi magnifici mercatores Veneti, hic sicut in tenebris essemus. Sed majestas vestra felicissime et in gratia omnium Creatoris pro voto bene valeat. VIII. Februarii 1554.

LXXI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. febr. 9. Die vigesimasecunda mensis Januarii duo Budenses ciausi attulerunt nobis a majestate vestra litteras V. Decembris datas, erantque his adjunctae, quae ad imperatorem Turcarum mitti debebant. Omnibus igitur intellectis, quae ad nos majestas vestra scripserat, et quae per dominum Andream Tarnozy cum Budensi passa egerat, quodque etiam in Transsylvaniae restitutione per magnificos vajvodas fractis rebellium conatibus, praeclare ac feliciter confectum fuerat, quae nos magna voluptate affecerunt: haud mora, passas Hruztanum et Zynan accessimus, eisque, declarata majestatis vestrae primum perseverantia in voluntate pacis et amicitiae cum imperatore Turcarum ineundae, deinde excusationibus quoque enumeratis de tardiori dimissione nostri collegae, diximus iis ipsis causis muturandum esse in Asiam ad imperatorem Turcarum cum litteris majestatis vestrae, quas ad eum habuere; simulque diligenter rogatis, ut res majestatis vestrae in Porta apud suos amicos et imperatorem Turcarum, pro sua in eos fiducia promoverent ac juvarent, hisque obtentis, quantum obtineri potuit, ac reversi ad hospitium, ea ipsa adhuc die scriptis litteris ad magnificum Achmat passam et Ibraimum interpretem, summa cura et diligentia, prout majestas vestra nobis mandaverat et res exigebat, memoratos ciausos ducatis aliquot muneratos ad imperatorem Turcarum cum litteris majestatis vestrae expedivimus, qui quantum et ab eis ipsis et ab aliis

intellexi mus, optime erant majestati vestrae affecti, promittebantque eidem se fidelem in praesenti negotio operam navaturos contra mendacia reginae Isabellae et Petri Petrowyth nunciorum, cum essent coram passis probaturi: fines istos per majestatem vestram pacifice et amice conservari, nihilque eandem contra imperatorem Turcarum hostile moliri; quod ii nuncii videntur multa hic de his blaterasse.

Die sequenti, qui fuit XXIII., advenit et ex Transsylvania a reverendissimo episcopo et magnificis vajvodis nuncius Joannes Weg cum Kyvan ciauso, in rebus certe valde opportune nunciatis, et quas nos, si bene meminimus, nunciari alias desideravimus: nolle scilicet Transsylvanos Petrum Petrowyth, nec alium regem aut dominum, praeterquam majestatem vestram serenissimam. Per hunc quoque nuncium litteras accepimus a reverendissimo episcopo et magnificis vajvodis, ex quibus cognito statu Transsylvaniae reparato, et rebellibus majestatis vestrae tam turpiter victis, ac ea provincia deturbatis, eadem profecto laetitia nos affecerunt, qua priores majestatis vestrae. Laudetur itaque Dominus Deus, qui et majestati vestrae benigne affuit, et eam nationem tali mente et sanitate donavit, ut jam tandem intellexerit bonum suum, nolitque in Aegyptum descendere pro auxilio, quum sit Deus in Israel. At nos per litteras et internuncium collocuti cum Joanne Weg et suo ciauso de his, quae attulerant, et quomodo gerere sese in Porta debebunt, ut convenienter nobiscum agant omnia, quia ad nos venire non sunt permissi, iidem quoque XXVII. praefati Januarii expediti sunt ad imperatorem Turcarum. Jam majestas vestra dignabitur scire, quod et *hic nuncius* ex Transsylvania et

litterae majestatis vestrae adeo opportuno tempore advenerunt, quod simul et sub adventu nunciorum reginae Isabellae et Petri Petrowyth, testimonio et passarum horum, prout nobis retulerunt, et amici illius secreti, ut si ex condicto id factum extitisset, opportunius fieri non potuisse. Unde accedente ad haec et belli hujus Persici confirmatione, de qua jam nullum dubium est, omnes amici nostri et felicem et facilem expeditionem nobis pollicentur, si modo cito collega noster reverteretur et tributum pro Transsylvania afferretur, quod nec retineri nec differri, at mittendum debet, si adhuc stat de pace et amicitia imperatoris Turcarum sententia. Quia Hruztanus passa uti est in majestatem vestram homo et mentis et animi mali, etiamnum dubitat, quod majestas vestra memoratum tributum mittet, sed tantum verbis interim agit cum suo principe, dum ardentius bellum cum rege Persarum conserat et constituat, ut postea retento etiam hoc tributo, ut illo nuper de Hungaria, improviso mox fines ejus invadat. Haec nobis amicus ille secretus, et qui est illi intimus, et curiae suae primus, retulit. Quare si sic, sicut cogitat, in porta etiam sui principis disseminat ejusmodi, quantum nocere cupiat, plane videtur, quaque in hoc majestati vestrae celeritate est utendum, in ejusdem manu consilium est.

Ceterum non praetermittemus etiam illud, quod nuper, tentandi amici hujus nostri gratia, quia occasio fuit oblata, tuto quodam modo fecimus illi dicere: cur hic princeps dum tot regna possidere contendit, nullum sine perpetuis laboribus, maximisque impensis et periculis tuetur? et quaedam similia. Nonne *esset* illi commodius, si consecuta jam gloria et tri-

umpho, Hungariam eandem regi nostro restitueret, secumque perpetua pace atque amicitia constituta, cum interpositione non exigui honorarii muneris, nihil jam ex ea parte metueret, et in eum hostem vires suas in unum collatas converteret, qui cum illi sit domesticus ob communionem religionis, polletque tanta fortitudine, ut omnibus suis antecessoribus fecerit negotium, timendum esset magnopere, ne illinc illam plagam ejus imperii acciperet, qua labefactari et in periculum venire inciperet. Renunciavit, haec vera esse, et id Turcam magnopere vereri, nosque de his rationabiliter commendari, sed his nunc tempus non esse, daremusque imprimis operam, ut liberaremus Transsylvaniam. Caeterum fore postea faciliorem reditum ad reliqua, ubi pace et amicitia inter utrumque principem constituta, sic se mutuo officiis excolerent, ut uterque sibi de altero ea polliceri inciperet, quae desiderare posset. Sed jam de rebus aliis.

Classis Turcicae apparatus procedit, eique praeerit Durgut. Sed variatur adhuc sermo de numero triremium, et quo emittetur; prius de CL. triremibus dicebatur, et contra Golettam Tunetanam, postea de L. tantum, quarum XX. in Pontum, XXX. in Aegaeum mare mitterentur; illae ut Cappadociae littora, qua circumveniri Turca a Persianis possit, hae Graeciae oras custodirent. Nunc jam partim de LXXX., partim de C. dicitur, quodque totus is numerus in Tyrrhenum emittetur, quandoquidem intellexissent caesaream majestatem magnae classis inibi facere apparatus.

De bello Persico non est aliud quod dicatur, nisi quod est fortissime *succensum, quodque* postae huc a

Turca veniunt, urgentes subditos in exercitum, eos etiam, qui vel duabus aspris merent. Ajunt habiturum trifarium exercitum, quod a dextra ab Arabibus timeret, a sinistra subsidia quaedam Persae; ne cum ipse medius cum reliquo exercitu intima Persiae ingrederetur, circumveniatur; quandoquidem et rex Persarum gerat rem bifariam, filius una, pater a parte altera, et uterque dicitur multo majores copias quam pro solito, et pyxidarios non ad admirationem tantum sed etiam ad terrorem Turcarum habere. Princeps autem hic non periculi arcis Van, uti aliis nostris, prout tunc dicebatur temporis, sed Arabum metu ab itinere Hierosolymitano destiterat. Profectus enim erat eo nonnisi cum duobus mille equitibus, quod perlatum ad Arabas quosdam illi infensos, X. millia equitum expediunt et opponunt in insidiis, qua transiturus erat. Caeterum misso exploratore illi obviam, qui cognesceret et indicaret, quod prope esset, et quando adesse deberet, is idem explorator a Turcis capitur, et plagis fateri adactus, quinam esset, et si quid circa ea loca lateret hostile, indicavit positas eis esse insidias, vixque eas bidui spatio ab eo loco abesse. Quare converso Turca itinere, quum triduum tantum restaret ad Hierosolymarum urbem peragendum, dies et noctes reditum in castra maturavit; eaque fuga cognita prosecuti sunt eum quadamtenus, sed quum elapsum perspexissent, destiterunt; et affirmant quidam, quod nec militi nec principi pepercissent a caede, si assecutos vicisse potuissent.

De Hruztano passa quod jam scribamus, non reperimus, tam multa de eo dicta sunt et adhuc dicuntur, nec est, qui sciat ejus rei exitum. Hic tantum *haeret*, et silet, nec ullo fungitur officio. Nos Dei

gratia adhue bene valemus, sed in fundo omnium expensarum sumus, ita ut omnino jam etiam necessariis egemus, quum de nostro plura duplo ad victum exponamus, quam e publico nobis suppeditatur. Nec mirum, si majestas vestra dignabitur considerare numerum hominum, quem habemus, nam 60 excedunt, ut de equis taceamus. Quantum vero quotidie donandum est his voraginibus et omnium mendicorum mendicissimis? Et pudet nos et timemus esse majestati vestrae molesti. Multum tamen est, nec possumus subterfugere, nisi si et de nobis risum concitare et honori majestatis vestrae deesse volumus. Supplicamus igitur majestati vestrae humillime, dignetur nostri gratiose meminisse, praesertim quum et in Asiam nobis est eundum, et in patriam, Deo adjuvante regrediendum, ac in discessu denuo et principis et passarum curia muneranda erit, et multi alii, donec Strigonium excedemus. Quae omnia Joannem Mariam non dubitamus majestati vestrae diligenter enarrasse, quam Deus felicissime conservet. Constantinopoli, octava Februarii 1554.

LXXII.

Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay.

Al M. Dominego Gaztelu Veranzio e Zay.

Perche molto semo osservati di non mandar let- 1554. febr. 8.
tere in alcuno luogo, n'è forza scrivere in simil maschere e mandar le nostre per mille artes et ambages, come vedete, di maniera che se non si havrà in avenire più larga facultà di negoziare, e luoghi apostati per indrizzi presti e più espediti a nostre lettere, non sapemo come degnamente *potasi servire* di noi il no-

stro re, massime in queste parti, alle quali principalmente de haver l'occhio aperto la republica nostra. Ma vostra signoria come è humana, se talhora li scrivemo in brevità, si degnerà per si fatte ragioni haverne iscusati; desiderando noi sommamente aciò queste che vanno a soa maestà, le indrizzi con solita prestezza sotto il titolo di sua mano al destinato porto.

E di novo ciò, che la guerra di Persia va molto inanti per ostinazione de tutti due questi principi, ma più per quella del Persiano che di questo altro; per tutta questa invernata senza riguardo di staggion, di tempi, più e più volte ha fatto danni, havendo e gente e archibusieri molto più che per li passati tempi, di maniera, che il Turco ancora ogni dì fa forza a tutto podere d'ingrassare le sue squadre, dando nuovi commandamenti de dì in dì a tutti suoi sudditi e eziandio a quelli che di due aspri del soldo suo vivono, aciò lo sequitassero nel campo.

Se espedisse anco l'armata di gallere, chi dice 60, chi 80, e chi 100, ne però la certezza del vero numero e verso dove va, sa ogn'uno. Nondimeno dicono alcuni, che passarà più oltre nelli mari nostri, havendosi inteso, che anche la sua maestà del nostro imperatore facesse parimente grande apparato della armata; alcuni, che starà a sentinellare le rive di Grecia. Quello che da vero seguirà, stattemo a vedere, e tutto che intraverrà vi avisaremo con diligenza.

Le cose di sua maestà di qui, speramo, che passerano commodamente, puor tornasse hoggi mari il collega nostro Malvezio col tributo della Transsylvania, che sua maestà fa espedire a tutta prescia.

Se la signoria vostra ne scriverà per occasioni qualche cosa di ardamenti della guerra tra la maestà

ottrea e suoi nemici, e come va quella speranza d' Inghilterra, darà ne gran consolazione, e li saremo molto obligati. Nè ciò altro per adesso, salvo che offerendoci alli suoi piaceri, baciamoli le mani, con preghi, che dicha il bon dì al clarissimo Federigo Badoero per nome del Veranzio. E l' essempio delle presente se vorrà dar a qualche uno, farà lo avvedutamente, a ciò che in tal mani non capitassero, che qui ci potesse far burla, e parlemo di Christianissimo: State sano. Datum octava die Februarii 1554. Constantinopoli.

LXXIII.

Dominego Gaztelunak Verancsics és Zay.

Al M. Dominego Gaztelu Veranzio e Zay.

Eravamo già per dar le soprascritte lettere nostre al tabellario per Venezia, quando subito arrivarano le vostre lettere date del 6. del 16. e di 20. del Decembre, e due di sua maestà, le quali erano scritte, altre a 22. di Novembre, altre a V. del decembre passato. Dove vostra signoria sarà avisata, come ditte lettere ne sono state restituite intiere e in maneggio, overo se volete, sotto il mantello per raguagliar i tempi e luogi dove hor semo tenuti. Ne potendo far la risposta alle suoe debita, per la partenza di presente ..... che a mano a mano el si parte, solum dicemo: che vostra signoria ne ha legato di grandissimi nodi a dover li esse molto astritti di gratitudine per la grande ubertà de gratissime nuove che si porge sì spesso. Del che cortesamente li ringraziamo e lodamo Iddio che per sua singolare bontà s' ha degnato di porre il freno sulle masselle. Di quel nuovo Mahometano e turbatore di fratelli faccia il superno 1554. febr.

ét eterno Principe, che la cosa conclusa habbi felice successo, et il serenissimo principe di Spagna ponga salvamente in gremio della sua sposa.

Del M. Ruggiero Tasso *) havemo.**) Preghiamo molto vostra signoria, che quando sarà appresso sua maestà proemi la cosa di M. Pietro Dellavecchia, mercatore e cittadino Veneziano, el qual se non fusse cossi devoto del nostro re, nè noi havessimo qui al commando nostro i suoi commessi: in verità non sapemo como mandassimo pur una lettera a sua maestà. Si che ancor dicemo e pregamo, fate buon offizio in ciò, acciò non perdiamo simil amico. Puoco di poi respondiremo più a lungo. State sano. Datum il VIII. Februarii anno 1554. Constantinopoli.

LXXIV.

Piero Dellavecchiának Verancsics és Zay.

Verancius et Zay al M. Piero Dellavecchia S.

1554. febr. 8. L'illustrissimo e magnifico oratore che è costì del nostro re, signor Dominego Gaztelu n'avisa, che era per andare alla corte; per absentia sua vole, che le nostre se indirizzino al signor Ruggiero de Tassis maestro delle poste cesaree e del re nostro. Perhò quando riceverete le nostre, consegnarete le al ditto, ufferendone alli soi piaceri.

La sua maestà quello ne ha riposto cerca li soi crediti, che di sotto mandemo ritratto delle soe istesse parole, le quali sono tali:

„Deinde nobis quoque cura erit, ne magnificus Petrus Dellavecchia, qui superioribus annis oratori

*) Taxis.
**) Hiányzik valami.

nostro Malvezio isthic sumptus suppeditavit, aliquid damni percipiat, sed faciemus cum ipso tractari, et quicquid illi sub dicta ratione recte deberi cognitum fuerit, id primo quoque tempore ipsi persolvemus. Nec id ipsi solum sed etiam aliis, quos crediti hujus socios habuerit."

Si che vostra signoria stia de buona voglia, che soa maestà non fù mai avara alli benemeriti suoi. Balthasaro suo è un gentilhuomo di intelletto e di natura. Et è tanto al commando nostro, quanto se qui fossinni. (?) State sano. Nella VIII. di Februario 1554. Constantinopoli.

LXXV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Proxime, VIII.*) Februarii binas uno tempore accepimus litteras majestatis vestrae ex Venetiis, prout paucis diebus ante scripsimus. Erantque primae XXII. Novembris datae, et indicabant appulsum ad majestatem vestram Joannem Mariam. Postremae vero V. Decembris, quae eorum exemplum referebant, quas proximi ciausi jam attulerant circa excusationem tardioris ipsius Joannis Mariae expeditionis. Ad quas quod copiosius respondeamus aliud non est, quam ut majestati vestrae serenissimae humillime agamus gratias, quod tam benigne dígnata est nobis declarare, fidem se et servitutem nostram gratam habere. Quocirca nos quoque Deum laudamus, cujus beneficio sic agitur nobiscum, quique semper ea nobis facere agereque in servitio majestatis 1554. febr.

*) A másolónak hibáját: „XXVIII" megigazítottuk.

vestrae et regni sui suggerit, quae maxime a nobis expetuntur, quaeque nobis commissa sunt. Ubi vero jubet nos bene inceptis diligenter insistere, et omne studium pro fide et industria nostra adhibere, ut res majestatis vestrae promoveamus, ejusque geramus ex sententia, curemusque enixe ut Hruztanum passam nobis conciliemus cum reliquis passis:

Clementissime rex, quod ad primum attinet, scire majestas vestra dignabitur, quod toti in eo sumus, ut majestatem vestram nunquam poeniteat, nos huc misisse, modo liberiores essemus. Et tamen sic etiam in custodia habiti, agimus, tentamus et experimur omnia, ut inutiles servi non simus, quod jam ex aliquot litteris nostris potuit majestas vestra cognovisse. Ad secundum respondemus: Impossibile esse diabolum posse baptizari; loquimur de Hruztano passa, et dicimus eum nec muneribus, nec amicitiae officiorumque jactatione posse majestatem vestram amicum habere, quippe qui omnium turbarum Transsylvaniensium anni proximi autor et sollicitator et fautor fuerit; et si quo casu vipera haec restituetur in pristinum, ejusque princeps redibit victor a rege Persarum, infestissimum habitura est majestas vestra. Favet regi Franciae plurimum, et paratus est neminem principum christianorum non laedere, ut huic gratificetur. Ideo orandus Deus est, ut hunc in finem usque confundat. Et quoniam ab hoc coepit nostra epistola, expediemus initio quae de eo habemus.

Tria ab adventu suo Constantinopolim, opera socrus et uxoris et filiorum imperatoris Turcarum a principe expetivit. Primum: ut in pristinam dignitatem restitueretur. Secundum: ut Meccam proficisci illi liceret. Tertium: ut in Aegyptum sive Hungariam

passa designaretur. Nec ad primum, nec ad secundum, nec ad tertium quicquid aliud responsum, quam ut in pace penes uxorem sedeat, si vexat nemo. Caeterum ubi se desiderare dixit provinciam Hungariae, Achmat passa in sinistrum vertit, et egit apud imperatorem Turcarum, ne mitteretur, quod fortasse, ut homo desperatus, transfugere ad Christianos cogitaret. Haesereque ejusmodi apud principem. Haec nobis amicus ille secretus nunciavit, affirmavitque etiam litteras super haec apud se esse. Nunc jam alia de eo feruntur et quidem feliciora, quod scilicet vocetur ad dignitatem pristinam. Nec est quod de eo affirmemus, adeo variat vices in ejus rei exitu fatum et fortuna. Et cum omnes rationes et rumores vulgi percurrimus, uxore et socru stat ut confundatur hominis superbissimi et furiosissimi spiritus, qui post gratiam tanti principis et tantas opes muliebri ope indigeat ac vivat. Anglicis nuptiis ita offenditur, ut nuper coram quibusdam non sine suspirio dixerit: En tandem Spagna ille canis (quod pace majestatum vestrarum a nobis dictum velimus) obtinuit Angliam, et quid jam facturus rex Franciae est?

Sed de Hruztano passa satis, et ad Achmat passam veniamus. Is summo passatu apud principem fungitur, nec adhuc ordinarios habet officii collegas, praeterquam unum, Ibraim passam. Hunc Achmat passam dicit amicus ille noster secretus plurimum majestati vestrae favere. Nunciavit et hoc: venisse nuper paulo post hiemis initium nuncium Petri Petrowyth ad imperatorem Turcarum cum litteris ejus et reginae Isabellae, quibus opem obnixe implorabant, et petebant ejus gentium auxilio in Transsylvaniam restitui. Haec Achmat passa cum intellexisset, non

sine accommodato et vultu et verbis accedens principem, retulit, quae regina Isabella et Petrus Petrowyth postulabant. Caeterum: quid, inquit, isti leves et stulti homines majestatem tuam vexant? quid insaniunt et fabulam de se concitant? Tu pro clementia tua et amicitia, quam erga Joannem regem habuisti, prout etiam facturum te juraveras, posteris ejus dederas Transylvaniam, eos benigne tuebaris contra omnes, qui illis adversabantur. Si igitur ipsi beneficio tuo uti noluerunt, immo recesserunt a te, et ad hostes tuos transierunt, acceperuntque pro Transylvania alias provincias, et pro Temeswaro et pro Lippa alias arces et pecunias, quo alio nomine tibi sunt habendi, quam rebellium et perfidorum? Quare postquam et tu usus es pietate et munificentia in eos, qua debuisti, et illi te contempserunt: destituendi mihi esse viderentur, amicitiaque regis Ferdinandi complectenda. Principem prope annuisse ad hoc, dejecto in terram obtutu, nunciavit idem amicus, obticuisse paulum, postea dixisse, id cognitionis esse differendum in aliud tempus. Qualia sunt haec. *)

LXXVI.

Diomedesnek a szultán börtönei felügyelőjének Verancsics és Zay.

Verancio e Zay a Diomede guardiano delle presone del Turco S.

1554. febr. 24. Signor Diomede, nostro amico carissimo et honorando. Nella presone del gran signore tra li altri schiavi intendemo esser tre della nazione nostra Hungara, il che per aviso de essi istessi havemo co-

*) A többi hiányzik.

gnosciuto, e per nome se chiamano: Nicolo Horvath, Michel Werebely*) e Matthia Marthalith. Li quali essendo ridutti a quella condizione, che chiaschuno de essi si possa discomprare per dui milia aspri, e non potendo che vadano a vagare la galera: è questo tutto all arbitrio vostro per l' officio che havete sopra li presoneri. Per tanto potete sapere et a noi credere, che ditte persone sono assai di bassa condizione e fortuna molto tenue. Tuttavia essendo christiani e huomini che qualche volta sono sta alli servizii nostri, parci esser obligati di agiutarli in quanto si potrà. Ma perche ne è forza chieder et usare il vostro patrocinio, che havete in vostri mani, vi pregamo strettamente, che ci fate havere ditte persone schivandole per ogni via e modo, che non siano mossi nella galera, e quello prezio che già è nominato per la loro redenzione, noi se offrimo de numerarlo subito alle vostre mani.

Fate dunque per noi, immo per la fede christiana questa lodevole e salutifera opera, della qual anche vui sarete partecipe lì, dove si rendono le divine grazie. Questo vui communicarete col guardiano delle presone al vostro piacere: E state sano. Nella XXIIII. di februario 1554. Constantinopoli.

LXXVII.

A királynak Verancsics és Zay.

... **) fecerunt hactenus. Ideo suppliciter oramus, ut quae sunt agenda cum hoc principe, agantur et peragantur, dum tempus et occasio nobis servit, tributum 1554. mart. 1.

*) Nádasdy Tamásnak kedves embere és kiszabadulása után bakócsai kapitány.

**) Kezdete nincs *meg.*

potissimum Transsylvaniae curetur et maturetur; et penes ista id etiam majestas vestra perpendat, et edoceat nos in solidum, quid agendum erit, si quo casu is orator regis Franciae institerit, ut in hac pace cum majestate vestra et caesarea majestas ac rex Francorum comprehendantur. Consilium enim petimus, non quod aliud intellexerimus noviter, sed fortuitis occurrimus. — Venimus jam ad Turcam et regem Persarum.

De Turca habemus, quod ingentes copias cogit, adhuc quotidie milites Constantinopoli in Asiam trajiciunt. Exégerat nuper oratorem a Tartaro principe Tauricae Chersonesus, qui fuit jam apud eum, et XX. die Februarii rediens Constantinopolim, a bailo Veneto convivio exceptus est. Ubi referre auditus est, Turcam ab ejus principe centum millia equitum petiisse subsidio sua pecunia. Is igitur orator haec nunciare revertebatur, nemo tamen est hic ea sententia, ut tot migrare eo poterint. Sed utcunque ista sese habent, Turca ingentem famam spargit de suo apparatu. Nam huc etiam ad hujus urbis procuratores dedit mandatum, ut utres octuaginta millium florenorum pro ferenda aqua compararent, quibus est usurus per deserta intimae Persiae, quo numero alias nunquam majorem dicitur habuisse. De regis Persarum apparatibus eadem nunciantur, jamque multa egisse contra hostem perhibentur. Turca tamen graviter agit et massam hominum facit. Quid in reliquum erit, ab Aprili et Majo expectamus. Nam recens habuimus, quod circa finem Martii movebit castra ab Alepo Persiam versus, et institutum ejus inter caetera est, plebe eam terram spoliare, jamque allatum est, abactam *ex finitimis* locis aliquot millibus, licet id Turcis am-

bigue creditur, quod de victoria regis Persarum magna est jam nunc hic opinio.

De apparatu triremium idem est, quod proxime scripsimus, lente tamen apparantur, nec adhuc de magno numero decretum est, nisi quid ex adventu hujus regis Franciae oratoris orietur. Hoc triduo vulgatum est, in hac urbe imperatorem Turcarum Zelimum filium, qui secum erat in exercitu, ut alii volunt, in custodiam conjecisse, ut alii, ab se magna indignatione rejecisse, propter quotidianas ejus libidines et constupratam uxorem cujusdam zanzaci. Vajvoda etiam hic nudius quartus in Transalpina novus creatus est, Petrusko nomine, Calugeri olim vajvodae filius, isque heri ad principatum profectus est, Mircie vero qui nunc dominio potitur, vocatur ad Portam, qui si huc veniet, nescimus, quo animo veniet, quove consilio cedet principatu. De hac mutatione causam non potuimus consequi; veremur tamen, quod Mircie vajvodae nocuerit amicitia majestatis vestrae. Verum non est in his Valachis ponenda aliqua amicitiae fiducia, leves sunt, et instrumenta hujus bestiae, qualia et in Transsylvania esse vellent, si eam pro arbitratu suo conferre possent, ut ab intrusis et extrusis vajvodis uno tempore et saepius munera legerent.

De rebus aliis. XVI. Februarii venit huc unus ciaus Buda, qui in hujus urbis ingressu divertit ad nostrum ciausum, et dixit, se litteras majestatis vestrae ad nos attulisse; id ille gaudens nobis retulit. Sed diu post, qui Buda venit, cum ad nos accessisset, quamvis adhuc ea die transactis aliis negotiis, quae apud passam habuit, dixit se nullas habere ejusmodi litteras. Tacuimus, *sed non* sine suspicione,

ne si quid attulisset a majestate vestra litterarum, datarum post eas, quas V. Decembris ad nos misit, interceptum fuerit; ideo tacuimus et deinceps tacendum est. Videretur tamen nobis, non debere mitti litteras ad nos nec per Turcam, nec per Turcas ejusmodi, praesertim quae sunt alicujus momenti. Mali enim sunt et nobis minime amici. Ubi autem generose dignatur majestas vestra de impensis nostris meminisse, agimus humillime gratias et supplicamus, ut per collegam nostrum, quem est remissura ad nos aut missura, benigne dignetur providere. Haec enim patria omnibus certe oratoribus vorago est et ignis consumens; nec credidissemus nisi experiremur. Tenenda nobis est honesta et libera mensa, et nunquam sumus sine aut turcis convivis aut christianis, et saepe utrosque habemus. Munera vero vel inspecti cogimur erogare, adeo ut jam mutua etiam contrahere incepimus, sed nostro nomine. Et praeterea illud etiam scire majestatem vestram non putamus alienum, quod sicut aurei ducati hungari istic dati sunt nobis pro denariis 140, hic 112, hoc est: 56 aspris commutantur; ex quo majestas vestra dignabitur considerare, quanta hic jactura fit in aureis hungaricis. Et cum nobis usque in Persiam sequendus erit Turca, procul dubio per multa et incommoda et pericula effundetur pecunia, non impendetur. Et voluissemus secus contigisse; sed postquam Deo sic placitum est, ita fieri necesse est. Sed si molesti sumus in hoc majestati vestrae, humillime supplicamus, ut generose nobis ignoscat.

Et reliquum est, quod intelligimus, nunc majestati vestrae comitia esse cum dominis regnicolis. Quare quia in his etiam de Transsylvania tractabi-

tur, de qua judicio nostro decernendum est, ut in omnes eventus retineatur; nosque hic omnia perpendemus, quo in manu majestatis vestrae libera remaneat. Nam et amicus hic noster secretus de ipsa etiam Transsylvania securos facit, quod Turca gravi et diuturno bello est implicitus; et ut, quod nobis videtur, cum gratia majestatis vestrae libere dicamus: si quo casu Turca omnino instaret pro Transsylvania obtinenda, belloque vellet majestatem vestram lacessere, judicamus, honestius casurum, si vi adimatur quam tradatur; cum et iis quoque solemus respondere: Christianis quoque non esse e religione subditos et regna sua alienae fidei a sua concedere, ut nec Turcis; solentque quiescere, qui ducuntur ratione.

Non omittemus in fine Judaei cujusdam Abrahami, Joanni Mariae notissimi commendationem, quia multo jam ipse et majestati vestrae fidelissimus est, et oratoribus suis hic ita commodus, ut certe dignum putamus gratia et liberalitate majestatis vestrae. Loquatur itaque pro eo Joannes Maria, et majestas vestra dignetur aliquo juvare auxilio. Majestas vestra feliciter valeat. Prima Martii, Constantinopoli, 1554.

LXXVIII.

Ruggiero Tassonak Verancsics és Zay.

A M. Ruggiero Tasso Verancio e Zay.

Mandiamo queste presenti per soa maestà nostro 1554. mart. 1.
signore, e se qualche altre giungieranno di quà di là, como le mandemo a ventura, ... vi degnarete darle buon ricapito, sicome noi avisò il signor Gazteln, quando andò alla corte, che lo farete. Parimente se da soa maestà venissero *letere*, le indirizzarete in

quà per la via solita, come credo ve lo ha detto. Ne altro li imponemo per adesso se non che ne commandi e voglia bene. State sano. Da Constantinopoli, il primo di Marzo 1554.

LXXIX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. mart. 16. Litteras majestatis vestrae VIII. Januarii datas XI. Martii instantis accepimus. Redditae sunt etiam ternae illae, quas missas ad nos fuisse eaedem litterae attigerunt. Caeterum quod septenas quoque jam nostras majestas vestra acceperit, summae est nobis voluptati. Sed totidem adhuc, et plures perferri debebunt, si non interciderint. Verum quae in praesentia scribi possunt: Homo regis Franciae, Codognatus, quem proximis litteris scripsimus oratorem esse, III. hujus Martii die Constantinopolim venit, non dimissus a Zynan passa per Hellespontum ad imperatorem Turcarum transire, sed per Constantinopolim, ubi ipse praetura id temporis fungitur. Dicimus autem hominem, quia negat se personam gerere, oratoris tamen officio, quantum intelleximus, fungitur. Venit ut amici nobis referunt, pacem cum majestate vestra et imperatore Turcarum turbaturus, et classem petiturus, exposito Corsicae insulae et Angliae negotio, quo medullitus offenditur; et quod primo quoque tempore rex ejus ab Italia et Flandria et ab ipsa Anglia caesaris armis vexabitur, nisi principis hujus ope adjutus, distinendas vestras majestates curaverit. Quae cum Hrus*tano passae* retulis[set] a dedis-

se responsum: principem suum privato bello, eoque gravi implicitum, ad quod omnes suas vires conferre cogeretur; et non esse e re ejus christianas modo nationes lacessere; proinde sero, quantum sibi videretur illum venisse, nequire Turcam tam facile ex ipsa hostis praesentia inceptam provinciam revocare; nihilominus esse principem de hoc certiorem faciendum! Se privatum hominem factum, nec ipsi regi Gallo, nec cuipiam alii ex se quicquam posse polliceri; jam ad Achmat passam omnes publicas administrationes esse translatas.

Cum hic homo appulit, intra octavum diem erat in Asiam transmissurus, sed adhuc haeret hic, et incepti sunt rumores, iter illud eum omisisse; nisi forte nostri gratia id fingeretur, ut in ejusmodi fieri solet, ubi sunt concurrentiae similium personarum. Sed nos, quantum per ingenia nostra fieri potest, his minime movemur, cum videamus et res praesentes et tempora (in quo glorificetur Deus,) nobis servire, nec homines minus (quanquam non sponte) applaudere, qui nihil pro aequitate et humanitate, sed omnia ex privato commodo metiuntur et agunt, utentes etiam perfidia, si utilem futuram cognoverint. Quoniam autem nunc ii quoque, regina Isabella et filius ejus et Transsylvanus adhuc in Porta detinentur, idqe expectatione nostri: amicus ille noster jam aliquoties nobis significavit, quaeri assidue non a solis passis sed ab ipso principe: qui fit, quod Joannes Maria non redierit, aut ejus loco alius? putasne venturum? et similia. Quidam etiam ea sunt sententia, majestatem vestram verba dare imperatori Turcarum, et tempus tantum extrahere, aliud animo volvendo quam pacem. Hisque confirmandis nuncii reginae *Isabellae* et filii ejus non

desunt, inquit, continue aures Achmat passae et aliorum sugillare, nec quenpiam illic e nostris talem esse, qui ejusmodi posset diluere. Urget igitur plurimum nos, ut dum tempus habemus rei bene perficiendae, quale dudum esse coepit et adhuc est, sollicitemus pro expediendo illinc collega nostro, ne si nimis nos tardaverimus: et adversarii nostri antevertant nostra commoda suis fallaciis, et minus postea obtinere possimus, quod optamus, si quo casu imperator Turcarum aut vicerit, aut mutata belli hujus sententia reducat ex Asia exercitum. Nec est, clementissime rex, cur majestas vestra, pro sua rara et incomparabili bonitate et clementia debeat nos hortari ad ferendam hanc nostram moram hic aequo animo, dum adveniat, quem missura est nobis collegam: cum imperare majestatis vestrae est, nostrum vero libenter et humiliter obtemperare. De quo, quod ad nos attinet, majestatem vestram in omne tempus certam facimus. Ideo nostra haec non scribimus, sed majestatis vestrae negotii gratia, ne interturbaretur hoc ipsum ejus negotium, et dilatione nocumentum, paratis prope jam (nisi nos praesentium rerum fallat cursus) afferretur. Et certe, quantum captu nostro percipimus, operae pretium majestati vestrae fore putaremus, si et pacem aliquot annos haberet, quibus conquiesceret, bellique nervos compararet, et aliorum periculo primi impetus, summaque virium hujus tyranni frangeretur, quod fractum regnum nequit praestare. Id nos non scribimus dubii de animo majestatis vestrae ad pacem, cum in omnibus litteris ejus propensissimum esse cernimus, sed quia non desunt fortasse, qui considerata rerum facie, pro regula et ratione consulunt, non autem pro principum possibilitate, et pro his quae secum agitant.

Verum de his veniam humillime postulamus, cum nostrum non sit consulere, sed quae agentur, significare, et mandata exequi.

De bello Persico omnia in majus quotidie crescunt. Jam hoc tempore frequentior turba trajicit in Asiam multo quam antea, putamus quod propter tempora commodiora itineri. Turca certe movebit castra contra Persiam proxima hebdomada; hinc proxime summiserunt illi novos janizeros ex aziamoglianis supra duo millia, idque noctu actum totum, ne si palam fieret, laborare principem rumor acciperet. Jussi sunt et ex Bosna et ex finibus nostris milites praesidiarii aliqua ex parte convenire, nulloque ex loco ditionum ejus non itur ad castra. Tartaros etiam rumor est, nonnihil tergiversari impedimentorum quorundam excusatione interposita, quamobrem alius ejus orator his diebus excurrerat ad principem. Regem Persarum ajunt, omnino nolle pacem, velleque cum Solymano in iisdem campis Cialderanawaszy confligere, in quibus alias cum Zelimo ejus patre conflixerat; coëgit autem totam turbam popularem in castra, et habet ad XV. millia peditum pyxidariorum, et CL. millia equitum, quod et intercepto exploratore Persa cognitum est, hicque certo vulgatur. Dictum est etiam haud dubie sex nuper zangziacos magna caede affecisse, et eam partem Curtorum (quos Partos esse existimamus), quae Turcae favebat. Nec hoc pater agit sed filius; proludia belli pro aetate ipsi concedendo, ipse, ut senior, seniori sese servat.

Triremium apparatus modo diminuitur, modo augetur; et modo in Golettam fieri dicitur, modo Aegaeo mari custodiendo. Ideo nondum est hoc perspectum nobis, illud pro vero relatum. Accepimus

dixisse Turcam: nolle se hoc tempore in gratiam ullius amici Christianos vexare, idque, non quod eos timeat, sed quod ei eo cum hoste res est, quo majorem non habet. Et sunt qui arbitrantur, dictum hoc esse omnium eorum causa, qui a se opem petunt. Quid facturus sit in solidum, Deus scit; nos quae indies audimus, ea scribimus, ne nihil scriberemus.

Hruztanus passa, quantum conjicimus, indies sic decrescit in ima pedetentim, ut ad summa creverat; et credimus divina sententia ejus superbiam et intolerandam barbariam cum inhumanitate puniri, ut singillatim omnibus suis calamitatibus supersit, quemadmodum felicitate moderatius non est usus. Ad duo ferme millia captivorum, quos jam liberos in famulitio suo tenebat, hoc biduo simul omnes voluerunt eum, tota hac civitate conscia, deserere, quod eis stipendia jam plura solvere noluisset; quo sic videtur semet ipsum destituere, hujusque rei finis brevi cognoscetur. Quod fictene fiat an secus, nescimus. Amicus tamen ille noster: Ut me videtis, ait, sic credite, Hruztanum passam non rediturum in pristinum. Nos hoc de illo scribimus; secum tamen agimus omnia, et pro dignitate ac commodo majestatis vestrae, utcunque tamen nihil potest, et pro ejus existimatione tribuentes illi tribuenda, adeo ut nihil tale commissum est, quo personis nostris indignari deberet. Sic enim et alii oratores secum sese gerunt. Nec est quod addamus aliud. Incolumitate majestatis vestrae et serenissimorum ejus liberorum, principum nostrorum clementissimorum mirifice gandemus, et oramus Deum, ut ad multos annos prosperentur. Nos etiam omnes bene valemus. Constantinopoli, XVI. Martii, 1554.

LXXX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Quoniam dedimus etiam alias litteras ad maje- 1554. mart. statem vestram via solita, quas ut intelligat, operae 16. pretium esse ducimus: his breviores erimus, quod casui commituntur. Scire itaque majestas vestra dignabitur, quod quantum intelligimus ab amicis, jam videtur et princeps is et passae ejus non parum mirari de moratam longa expeditionis Joannis Mariae. Nec desunt, qui secus cogitent de animo majestatis vestrae circa pacem, quam et nos loquimur, et litterae ejus omnes testentur. Quod quantum impedimenti afferre possit, praesertim existentibus reginae Isabellae et filii ejus nunciis apud imperatorem Turcarum, qui quotidie variis technis hoc et illud insusurrare in aures passarum non cessant, cum ad hos nuncius etiam regis Franciae accesserit, qui procul dubio multa habet in mandatis ejusmodi, quae hanc legationem nostram perturbare debeant, si amicis nostris, immo ipsi etiam vulgo credimus: non existimamus pluribus oportere majestati vestrae intimare, quandoquidem per se satis liquet. Supplicamus itaque humillime, ut haec majestas vestra dignetur clementissime perpendere, et quem cum eadem expeditione ad nos est dimissura, jam dimittere, idque cum Transsylvaniae tributo, quod jam expectatur, quia oblatum. Nec scribimus haec nostra, sed majestatis vestrae et negotiorum suorum causa, quandoquidem nobis nulla hic mora molesta est, timenda tamen multa sunt, quae e re nata accidere possint.

Bellum Persicum quotidie ardentius invalescit, et utrinque magnis animis et voluntate; hic noster habiturus est inuumerabiles copias, multoque etiam nunc frequentiores undique ex ejus ditionibus milites in Asiam trajiciunt, et sequentur exercitum, quam hucusque. Quod putamus fieri ob anni tempus, itineri commodius; et affirmant omnino principem proxima hebdomada demoturum in Persiam. Plura diligentius, explicatiusque aliis; his tantum hoc visum est, ut pro expeditione nostri collegae instaremus, quia ii impatientius ferunt ejus reditus tam longam dilationem. Deus omnipotens majestatem vestram incolumem et felicem perpetuo conservet. Constantinopoli, 16. Martii 1554.

LXXXI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

mart. Heri alter ex illis duobus ciausis Budensibus, qui proxime litteras majestatis vestrae excusatorias de mora expeditionis Joannis Mariae attulerunt, rediit huc ex Porta cum litteris imperatoris Turcarum ad majestatem vestram datis; ad nos nec litteras nec ullum nuncium tam ab Achmat passa quam ab Ibraimo interprete retulit, de quo mirati sumus, cum ipsi ad utrumque diligenter scripserimus. Nec idem ciausus cui Jwszupf-agano nomen est, quicquam aliud scivit nobis dicere, quam quod omnia illic bene sese habeant circa nostra negotia, et quod fortasse habituri essemus aliquid responsi per nuncium Transsylvanum. Interim itaque, ne nihil hac occasione scriberemus, hoc tantum scire majestatem vestram voluimus,

supplices eandem postulantes, ne diutius expeditio collegae nostri et tributi differatur, propter multa impedimenta, quae hic paci, quam tractamus, accidere possent. Ii enim plurimum jam mirantur de ista mora, et eam potius in sinistram partem interpretari incipiunt, quam in dextram. Nudius etiam tertius retulit nobis ciausus noster, irasci hos passas plurimum, quod indies procrastinetur Joannis Mariae reditus, et nisi cito redierit, passuros nos incommodum. Majestas vetra itaque dignetur, quod agendum est, mature agere, ne et ea quae aedificata sunt, corruant, et gravius aliquid consequatur.

Bellum Persicum magno utrinque apparatu et conatu procedit. Et imperator Turcarum, quem ajunt adhuc Aleppi per totum Aprilem moraturum, Petro Petrowyth dedit in zanzacatum oppidum Lugas et Karansebes; concessit etiam tributum ei, ut eo sese fovere possit, quod trium millium aureorum pro iisdem oppidis quotannis pensurum obtulerat; quod quidnam in se tegat, facile poterit majestas vestra conjicere. Caeterum hic ciausus si in persona ad majestatem vestram cum his litteris veniet, non erit alienum, ut videtur nobis, munifice eum pro sua conditione remittere, quia, quantum intelligimus, bene se gessit in Porta pro majestate vestra. Faciet autem illum cum dexteritate interrogari de statu Transsylvaniae, de quo dicet aliquid consideratione dignum, tametsi loqui de re eadem non habet mandatum. Plura his nequimus, sed brevi aliis. Majestas vestra cum serenissimis liberis suis valeat quam felicissime. XXVII.*) Martii, Constantinopoli, 1554.

*) Az előttünk fekvő egykoru másolatban hibásan: XVII, mit a következő levél is *bizonyit*.

LXXXII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. mart. 30. Quod proximis litteris nostris, quas XXVII. instantis mensis ad majestatem vestram dedimus per ciausum Budensem, qui ad eam cum litteris imperatoris Turcarum remissus est, non sumus ausi propter respectus jam majestati vestrae cognitos, his exequemur et quidem duplici via, hac scilicet Turcica et Venetica, eodem exemplo, ut si alterum intercideret, alterum non falleret, quoniam rem allatura est, ut putamus, consideratione, consilio et celeri deliberatione non indignam. Cupidi siquidem cognoscere, quid ageretur apud inperatorem Turcarum de legationis nostrae exitu, plura cum eo ipso ciauso privatim collocuti sumus, et inter alia rogavimus: numquid sciret dicere, quaenam deliberatio esset futura de Transsylvaniensi negotio? Respondit: se ab intimis quibusdam Achmat passae familiaribus intellexisse: imperatorem Turcarum decrevisse Transsylvaniam majestati vestrae permittere, dummodo pro ea tributum pendat. Verum tamen, quoniam verbo suo nullo pacto deesse potest, quo eandem Transsylvaniam filio reginae Isabellae tradiderit, ut pupillo a patre sibi in tutelam relicto: velle, ut eidem in ipsa Transsylvania arces aliquas cum pertinentiis majestas vestra impertiat; ne et Puer prorsus ea provincia spolietur, et ipse in parte saltem juramento et promissis satisfaciat. Quod si majestas vestra fecerit, omnia cum eo amica et pacata habituram; sin minus: omnia secus, et neque tributum ab illa recepturum. Dixisse imperatorem

Turcarum praeterea, Petrum Petrowit quoque curae, tutelaeque suae esse commendatum, de cujus statu, quoniam nunc jam providerit Lugas et Karansebes oppidis ei attributis, Pueri tantum restare statum nondum constitutum, cui omnino deesse non possit, et hoc modo velle prospicere, donec aliae occasiones sese demonstraverint. Haec res Turcaene sit invertum, an aliunde suggesta fuerit, nescimus. Existimamus tamen, quod ab adversariis ortum habuerit, quod se tempori servare volunt, dum et Pueri erit vestigium in Transsylvania, et ille Senex eidem a finibus imminebit. Verum interim quantum hoc imperatoris Turcarum consilium habeat in se ponderis, majestatis vestrae judicii est. Nos antequam in aciem de rebus concludendis perveniamus, circa hoc quid fieri majestas vestra velit, si nobis quoque coram id ipsum voluntatis proponetur, edoceri quam celerrime optamus, praesertim si Joannes Maria sit absolutus. Nunc ad alia.

Homo regis Franciae emit hic Constantinopoli domum 800 nummis aureis, sed nondum persolvit. Cristas solito more ostentant, sed jam nugas nequeunt tegere, et mirum vulgi utriusque, christiani et turcici in eos odium est. Verum nondum hinc abiit ad imperatorem Turcarum, et quotidie abit.

De classe certum, quod non erit. 40 tantum aut ad summum 50 expedientur triremes custodiendis finibus Graeciae. Remigum pecuniae, quae jam bis exactae sunt, in aerarium dicuntur esse repositae magnis cum subditorum maledictis.

[illegible] Persico ea sunt, quae hactenus, ardent [illegible] animi. Turca facturus est in finibus

Persiae circa Syrvanam provinciam III. castella, ex quibus vastaturus est hostis viciniam. Jussit etiam denuo hinc submitti sibi sexingentis equis onera pecuniae (sicut Turcae dicunt), quae summa totidem millia aureorum nummum facit. Necdum cessat turba popularis post eum in Asiam trajicere, adeo ut mirum potest esse, quo tanta multitudo deveniat. Rex Persarum more suo agit, et quantum auditur, pater quiescit, et se summae rei servat, filius interim multa facit et nihil non prospere. Nam proxime etiam, cujus rei nunc demum vulgatum novum est, clam per nives altissimas, quas aliquot millibus plebeorum ante se fecerat summoveri, Ozmanum passam, unum e summis ducibus, qui in excubiis erat, ea strage affecit, ut ex X. circiter millibus hominum, quos habuerat, cum decima eorum parte vix ipse solus evasit, zangiacchis quatuor, praeter caesos; captivis factis. Non omittemus hic de commento quoque quodam regis Persarum senioris ascribere, quo usus est cum primoribus et subditis suis, ut eosdem et exploraret, et quid animi haberent in gerendo bello contra Turcam, et ad ineundum ardentius incenderet. Quae si fortasse praeter rem scripta videbuntur, supplicamus ut majestas vestra dignetur nobis generose ignoscere, putamus enim exempla ejusmodi non iis esse insalubria, quorum patria perit et sublevari debet omni ope. Diebus superioribus omnes suos in conventum convocaverat, eosque cum jam coram habuisset: En videtis, inquit, tam vos regni mei primores, quam vos alii subditi, quanto cum exercitu nos invadat Otomanus; nostrae vires comparatione ejus potentiae exiguae sane sunt et minime tales, quibus *illi resistere* possimus, bombardae illi plurimae, nobis

nullae sunt. Reliquorum quoque instrumentorum belli quid non habet ille? quid habemus nos, qui prorsus omnibus ingeniis caremus? Auctus ipse est Curtorum ac Georgianorum, qui utrique nostrarum partium esse deberent, auctus et Arabum et Tartarorum et plurium aliarum nationum auxiliis. Nos pauci et sine peregrinorum suppetiis esse cogimur. Caeterum tantum abest ut aequo secum conflictu audeamus congredi, his incommodis nostris consideratis, ut nisi solis dolis et celeritate aliquid praeclare gesserimus, frustra omnino et cum pernicie nostra aperto eum marte tentabimus. Nec restat aliud (quod vel ex nunc divino), quam ut succumbamus, deveniamusque in ejus servitutem, si cum eo pertinacius, temereque contendere voluerimus. Igitur ne et vos et me ipsum cum tota posteritate generis mei in hanc infelicitatem et casum praecipitem, statui apud me, consultius fore, ut pacem cum hoc hoste nostro etiam minus honestam ineamus, quam geramus bellum exitu nobis manifeste funestum. Filius ad hoc maximus natu, qui in consessu erat, ante omnes alios locutus: Nequaquam, inquit, pater, consulo, id ipsi tibi esse faciendum; quod si te usus bellorum jam taedeat, eum in me rejicias, qui cum tibi ante omnes alios conjunctissimus sim, et aetate quoque polleo jam militari, non est cur vires tuas subire refugiam aut non auderem. Verum quid quaeso agis, pater? unde tibi id consilii, id voluntatis irrepsit? Otomanus nobis Syrvanum eripit; religionem nostram improbat, nosque in suam accersit; velamen capitis rubrum, quod primi parentes nostri a propheta nostro acceptum nobis reliquerunt, jubet nos deponere, et suum album usurpare; tributum dehinc imponit, quod *alias majores ejus* nobis pende-

bant; et unum e filiis tuis obsidem sibi dari petit, obsidem nimirum tuae fidei, quam cum ei obstrinxeris (quod avertat Deus Optimus Maximus), et paruerit ejus voluntati, quid illi accesserit? Hoc nimirum quod decesserit tibi; quin te et hos omnes (primores ostendendo) e liberis servos fecerit, qui non servi quidem nec e servis procreati, ut Otomanum genus atque colluvies reliqua, sed liberi et in libertate a liberis progenitoribus orti atque suscepti sunt. At ubi in hunc modum de pace nobiscum agit, clarum profecto est, non eum pacem petere sed imperare, et uti jam dudum victis legem imponere. Nam regni nostri partem sibi concedi, et tributum pendi postulare, perinde est ac velle, ut jura ac religionem nostram a tot saeculis constitutam irritam esse pronunciemus; quid aliud est, quam ut altera manu nos amplecti simulat, altera perimat? Nec enim aliter vires et libertatem nostram potest imminuere, ac tandem in servorum suorum ordinem redigere, quam si offusis intellectui nostro tenebris poterit nos inducere, ut ejus perfidiae credamus. De filio autem, quem sibi obsidem dari intendit, quid loqui attinet? Si cum suis crudelissimus hominum male agat, sperares tuo parsurum? ne interim Elcaszi fratris tui, mei vero patrui meminerim, qui quum regnum tuum prodere illi voluerit, qua morte illum extinxerit, satis nosti. Et confidis pater, vel in foedere tecum percusso verum amicum tibi esse posse, qui te captat tantummodo, ut decipiat, ut ludibrio suo reddat obnoxium? His demum et similibus magno, ut ipsi Turcae retulerunt, animi impetu elocutis, conventu excessit, illud adjiciens, se de his nec dicturum plura, nec auditurum patrem. Primores tum mirari se initio, quid consilii regis animum subiisset, deinde dicere

atque hortari, ut esset spe meliore cum de sua in eo bello opera et fide, tum de victoria obtinenda. Nihil siquidem moveri debere, quod Otomanus innumerabili prope turba hominum polleret, cum ipse virorum virtute expellat, etiamsi pauciores habeat, quippe qui non multum de Persis hactenus triumpharit, et quidquid aut ademit eis, aut ex bellis, quae cum eis gessit, gloriae reportavit, magna id cum mancipiorum caede, et rerum ac pecuniarum multarum jactura, tum laborum atque incommodorum summo inpendio pensavit. Caeterum revocaret in mentem, qua fide atque constantia bellis elapsi temporis, tam ipsi quam majoribus ejus navaverint operam, eandem sane hoc imminente quoque, publico omnium consensu et votis ex se polliceri. Nec id ad unum annum, aut item ad alterum, sed quamdiu necesse fuerit et ipse volet. Se enim nullum inter alios hostem habere, adversum quem propensiore animo semper pugnarent, quam in hoc servile Otomanorum imperium, contra quod nisi ultro etiam pugnaverint, de libertate amittenda periclitari et eum et se, necesse sit. Mutaret itaque sententiam, et quae opus ad rem bene gerendam forent, mature expedienda curaret, se eo usque cum Otomana colluvie dimicaturos sub ejus signis, donec aut vincant aut vincantur. Ad quae sic regem Persarum respondisse ferunt: Neque aliud se ab eis responsum expectasse, quod gratissimum sibi esset, quam hoc ipsum. Laudat deinde eorum voluntatem, et mutuo adversus se consensu felix faustumque ut fieret, quicquid acturi erant, precatus est. Verum quum alias, inquit, nonnunquam aliqui minus perstiterunt secum in periculis, quod novo hoc periculo dicere cogeretur. eaque causa in finibus nostris non parva accepimi

incommoda, quibus velut fovere diutius contra nc tam validum tamque infensum hostem visi sumus, nun quoque in hunc eundem lapidem ne inpingamus, quod nam vel signum mihi vel quam cautionem facietis Cupio enim serio de constantia vestra si ullo ali bello, magis hoc certe maxime fieri certior. Non te nuere principem dilatione responsi, sed extemplo ot tulere se ad omnia, quaecunque postularet. Et quis uti adjecerant, divinari nequirent, quod signum (quam cautionem rex ab se vellet, oraverunt ut id ips eis proponeret et declararet; simulque omnes eotu conclamantes, nihil tale proposituros sibi, quod prae stare respuissent. Tum rex Persarum: En ipse prio inquit, proceres, penes publicam aerarii mei pecunia privatam depromo, et insuper uxorem, reliquumqu domus meae ordinem muliebrem omnibus monilibu aureis, argenteis et pretiosis exuo; vos si id ipsu facere non recusabitis, conferetisque in cumulum cu meis, ut cudatur pecunia, qua hosti diutius et forti resistere possimus (neque enim publica tanti est, Otomani moli sufficiat), sufficientem mihi constanti vestrae cautionem feceritis. Consensere ad hoc mnes, et exequutum haud mora aeque est a princi atque a primoribus. Quo autem haec pacto cogni sunt, id quoque asscribemus.

Rex Persarum exploratores uno tempore plur in castra Turcae emiserat, quorum interceptus unu haud tormentis expectatis, illi confessus est omn quae sciverat de sui principis apparatu. Caeteru ut ea, quae indicaverat, in majus homo revera Persi in Turcas animo attolleret, graviorem quandam catastr ophen, addit. Sed haec, inquit, quae jam audistis, n tanti sunt. Illud attendite, quod princeps meus sae

hoc est: Sanctus, et sui primores, ac omnis ejus populus uxores ac gynaecia sua cunctis molibus pretiosis spoliarint, verteruntque in pecuniam, ut bello vobiscum gerendo eousque sufficiant, quo aut de Persis aut Otomanis finis fiat. Nequire ulterius Persas vexationes Otomanorum tolerare, velle experiri ultima. Et his ab exploratore acceptis, caput ei amputatum. Solimano vero Turcae non levis injectus scrupulus, hincque nova apud illum inita belli ratio, hinc nova afferri jussa pecunia, hinc decreta nova in finibus Persae castella, et quotidianorum emissio mandatorum, ut se sequantur omnes, etiam ii subditi, qui dudum facti immunes jam ab armis evenerant; ne de finitimis praesidiis referatur, quae ubique dimidiatim relicta sunt, dimidiatim castra petunt. Sed nec rex Persarum sola nititur nobilitate; viritim omnes populos dicitur in castra deduxisse, quod nunquam alias factitatum est apud eam gentem. Post hunc conventum Ozmanum passam filius regis Persarum, ut supra diximus, ceciderat; quem cum pater per nuncium monuisset, adhuc, ut ferunt, simulando quod inceperat, ne tam acriter Otomanos impugnaret, parceret eis vel ob religionem nonnihil. quam cum Persis communem profiterentur: ajunt animosum sane juvenem, naso et auribus mutilato nuncio, ad patrem remisisse, significans, omnes etiam caeteros, quicunque simili cum legatione ad se venirent, sic ad eum remissurum. Se enim veros et legitimos esse Mahumetanos, Otomani genus; alienum vile, mentitum ac spurium, hisque de causis nobis ac libertati nostrae inimicum, et omnibus rebus rapinam eos potiorem aestimare, ac ponere in servitute nobilitatem. Dignum memoria exemplum. Sed haec prolixius.

At subjiciemus adhuc de Petri Moldavorum quondam vajvodae filio, nomine Constantino, qui annos natus XIII. servabatur apud Turcam, insanie, si bene conjicimus, Valachorum, qui principibus suis manus inferre usitatum habent. Nuper repentina morte sublatus, moderni, ut ajunt, vajvodae per venenum procurata, cum christiano ritu ultima sacramenta sumpsisset, et efferretur infinita Graecorum turba ad sepulturam comitatus, accurrere passae satellites, ereptoque Christianis mortuo, in domum retulere, inclamantes, turcico eum more humari oportere, quia dum viveret, Turcum se facturum promisisset, ubi primum ad aetatem pervenisset, quae posset de religione statuere; nec deesse rei testimonia. Eo itaque die circumciso pueri cadavere, populariterque habitis pro eo in templo orationibus, postero extra muros IIII circiter millium Turcarum pompa, Graecis summotis, elatus est et cum Turcis tumulatus, pathyolath sepulturae apposito; multo ludibrio res a nostris habita nationibus sed intra sinum. Negotii Martini de Miranda, ut etiam magnificus dominus Joannes Castillegius nos petierat, non eramus obliti, pauloque antequam a majestate vestra moniti sumus, eundem monueramus. Dabitur itaque opera, ut et mandato majestatis vesrae et amicitiae domini Castillegii per nos mos geratur vel intra VIII. dies. Summa tamen 60 aureorum nummum dominus ejus non erit contentus, nec nos pigebit majorem insumere.

Reliquum est, si nondum majestas vestra remitti jusserat filium nostri ciausi, supplicamus majestati vestrae, ne illum remittat. Credebamus nos bonum et gratum virum, custodem esse nactos, omnium tamen *pessimus* est et genti suae simillimus. Postquam spe

coepit esse certiore de recuperando tam facile filio, rediit ad ingenium, variisque prohibitionibus coepit nos exhaurire. Et hoc sola sciat majestas vestra, neque, quod valde supplicamus, aliarum quoque omnium litterarum nostrarum adeo multi compotes fiant, ne quid earum vento quopiam minus favorabili huc regrederetur. Plurimum enim cavetur, ne quid litterarum nostrarum efferri possit. Deus majestatem vestram cum serenissimis liberis suis, dominis nostris clementissimis quam felicissime tueatur et conservet. Constantinopoli, 30. Martii 1554.

LXXXIII.

Nádasdy Tamásnak Verancsics.

Verancius Thomae Nadasdino S.

Scio crebriores litteras meas a te expectari, me- 1554. apr. 1.
umque dudum ejusmodi accusari officium, quia posteaquam veni Constantinopolim, plures vel mea ipsius confessione ad te non dedi quam unas Malvezio. *) Verum quicquid mei criminis est, non vel incuria mea vel oblivio culpam habet, sed loci et temporis et potissimum gentis hujus institutio, a cujus calumniosis intemperiis velut a Scylla et Charybdi est declinandum, adeo etiam oratores plus hic caecutire et tacere oporteat quam videre et loqui. Ignosces itaque mihi, meque excusatum oro velis. Caeterum quae his litteris, fretus Turcae cujusdam amicitia, qui easdem perferet, significare potui, haec sunt.

Bellum Persicum jam non ita facile revocabitur. ad gerendum utrinque animi, et jam saepius

*) azt érti, melyet: „a királyi tanácsnak" felirás on elvashatni.

victor, sed velitaribus et clancularíis congressibus. Turca collectus sedet, credo, ut fortius figat pedem, cum ad rem justis aciebus perventum fuerit. Classis Turcicae apparatus paulo refriguit. Paucae tantum triremes expedientur, quantum nobis dicitur, quae Graeciae fines tuebuntur. Petro Petrowith oppida Lugas et Karansebes in zanzachatum Turca contulit, et tributum etiam III. millium aureorum nummum ei subsidio asscripsit, quod oppidani pendebant. Transsylvania regiae majestati permittetur, cum pensione tributi, simodo verum sit, nec lusit nos ciaus quidam Budensis, ita referens et affirmans, qui nudius quintus ad majestatem regiam profectus est cum litteris imperatoris Turcarum. Adjecit tamen, velle Turcam, ut rex reginae Isabellae filio arces aliquot cum suis praediis et colonis in eadem Transsylvania impertiatur, ne omnino videatur ea provincia exclusus; ajebatqne idem, Turcam dixisse: quoniam eum puerum in suam curam et tutelam pater accepisset, non posse illi salva conscientia deesse, et optare hac via ei prospectum iri, quoad alia occasio de statu ejus constituendo sese ostendisset. Quod si ejus majestas fecerit, paccata ab se habituram omnia; sin secus, turbulenta et hostilia. Quae qualia et quanti sint momenti, nos judicare omnino nequimus, sed bonam considerationem requirunt, si et Puero vestigium dabitur in Transsylvania, et eidem Transsylvaniae Senex ille, majorum adhuc motuum instrumentum imminebit a finibus. His de rebus scripsimus etiam regiae majestati, cupimusque quam celerrime edoceri, quid agendum erit, cum ad conclusionem rerum veniemus. Quo autem omnia commodius, et antequam magis Turca in Persiam recedat, perficere possimus, re[illegible] Ivenii magnopere

opus est, qui jam pene quotidie hic a nobis repetitur, et longe secus de ejus mora suspicantur ii, ut qui non dormiunt suis rebus, quam cogitat regis nostri sinceritas. Nec nos aliud facere possumus, quam expeditionem illius sollicitare, indicatis incommodis, quae possent devenire, si longius prorogaretur ejus reditus.

Quod ad statum nostrum attinet, omnes adhuc recte valemus, mihique tanta concordia voluntatis, tantus animi rerum omnium cum collega meo consensus est, in quo plurimum studii pono, ut si quid prospere et e re publica erit, Deo autore perfecerimus, huic unitati nostrae non ultima pars tribui debebit. Mira enim est in Francisco Zay cum erga majestatem regiam fides et in patriam pietas, tum im omnibus rebus erga collegam suum. Hoc est quod collega ejus simili et pietate et fide inductus erga eundem esse contendit. Faxit itaque Altissimus, ut pro voto tum principis tum vestrum omnium omnia geramus hic et conficiamus. Et licet summe intenti sumus in Malvezii reditum, ipsene tamen venturus est, an alium expectemus, nondum plane scimus; quo indies magis ac magis accendit sui apud nos desiderium, quod utinam jam expleret vel propter publicum bonum. Meos ac mea isthic omnia, immo et regressum meum hinc in patriam tibi commendo. Vale. Constantinopoli, prima Aprilis 1554.

LXXXIV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. apr. 4. Quum jam superiores essemus daturi litteras, facti sumus certiores ab amicis, perlatum esse ad hos passas: duobus locis in Hungaria gentes conscribi nomine majestatis vestrae, nescire tamen contra quem, et suspicantur, quod contra sua finitima; quae res moram quoque Malvezii videtur aggravare, eosdemque ad credendum inducere, quod majestas vestra longe magis aliud cogitat, quam pacem et expeditionem ipsius Malvezii, unde et ciausus noster auditus est loqui: expectaturos passas mensem adhuc Malvezium, postea quid de nobis statuere debebunt, dudum se a principe suo habere informationem. Haec voluimus majestati vestrae significare quamprimum, ut intelligat, quid jam hic de his feratur. Quare majestas vestra mature dignabitur nos edocere, quidnam hoc sit et quid loqui debebimus, interveniente aliquo simili inopinato casu, quo alia certe et multo contraria hospitalitate tractaremur. Constantinopoli 4. Aprilis 1554.

LXXXV.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

1554. apr. 15. Reverendo devoto, ac magnifico, fidelibus nobis dilectis Antonio Wrancio episcopo Quinqueecclesiensi, praeposito Pornensi, et Francisco Zay de Chemor, nazadistarum generali capitaneo, nostris consiliariis et oratoribus ad serenissimum Turcarum imperatorem destinatis. Constantinopoli. Cito, cito, cito. Cito, cito.

Verancsics kezével: Redditae 11. Junii 1554.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex. Reverende devote, magnifice, fideles nobis dilecti. Postquam*) [Lucam de Rado Ragusinum ad vos expedivimus, redditae fuerunt nobis senae a vobis litterae, nempe de XXVII. Novembris, III. XIII. et XVI. Decembris proxime elapsi anni quinquagesimi tertii, item de XVII. Januarii cum appendice, XVIII. XX. et XXII. diebus ejusdem mensis adjuncta, necnon de VII. et octava Februarii hujus anni quinquagesimi quarti datae]. Exque [illis litteris diffuse intelleximus omnia ea, quae] interim [isthic vobis occurrerunt, quae gesta sint, et de quibus] denique pro fide vestra [nos edocendos esse duxistis. Neque parum sane grata illa nobis fuerunt,] quandoquidem nobis comprobarunt luculentissime singularem vestram observantiam, fidem et rerum gerendarum dexteritatem, adeoque non solum comprobarunt, testatamque fecerunt sed maximopere etiam commendaverunt. Quare nolite dubitare, quin omni vos benignitate prosequamur. Hortamur autem vos, quasi calcar currentibus addentes, [ut imposterum quoque nos de omnibus rebus subinde certiores faciatis, quas scire nos, operae pretium] fore existimaveritis. Caeterum quoniam [litterae vestrae plures sunt, et tractant] maxime [de praesenti rerum Turcicarum statu], non [putamus necesse esse], ut [singillatim ad] omnia [capita vobis respondeamus; hasce] namque [litteras ad vos dedimus, ut sciatis expeditionem Malvezii,] quia jam deliberatum est [nobis, ipsum intra XV. dies una cum tributo Transsylvanico,

*) A [] közötti sorok chiffre-l vannak irva.

certisque honorariis isthic distribuendis] ac [sufficientibus expensis ad vos expedire,] et is [adferet secum plenam instructionem, quomodo] quod reliquum est [legationis vestrae, conficere] debeatis. Subjungemus tamen [insuper pauca quaedam in hisce litteris nostris, quae mature vos scire] oportere [existimamus, ne vacua ad vos epistola] ista [perferatur].

Ac primum quidem [scripsistis] in [litteris vestris] ad diem XXVII. Novembris datis]: ex quo [Hruztanus passa fortassis oblitus est] eorum [quae ad nos per Petrum Horvath de missione oratorum nostrorum scripserat,] ut exemplum [earum litterarum ad] vos [mittere dignemur. Nos vero] non [recordamur Hruztanum passam aliquid ad nos unquam scripsisse.] Atqui ne ulla ex parte [vobis desimus, jubemus describi, et Malvezio ad vos perferenda dari exempla illarum litterarum, quas tam per Petrum Horvath, quam antea de missione oratorum nostrorum] ad ipsum dederamus.

Deinde gratum quoque nobis accidit, quod [nos de legatione nunciorum reginae Isabellae] et [Petri Petrowyth ad Turcarum imperatorem expeditorum certiores reddideritis, et quod nuncius Transsylvanicus cum Chevan chiausso ac litterae nostrae tam opportune illuc adpulerint. Curandum itaque vobis erit, ut etiam expeditionem et responsum illorum diligenter ac exacte cognoscatis,] quemadmodum vos facturos esse non ambigimus.

Quod autem [Zynan passae innotuerit, vos rerum Turcicarum statum per quendam Joannem Toth Brassoviensem ad nos, et episcopum vajvodasque nostros Transsylvanienses perscripsisse, non absque molestia *intelleximus*. Facile enim videmus, quantum periculi

ıde ad vos redundare possit. Proinde jam ea] de re caute Stephanum Dobo admonuimus, ita, quod nullo nodo intelligi] queat, [rem istam a vobis detectam esse, et plane equidem confidimus in posterum, quae secreta habenda sunt, non ad alios quam quos scire necesse, sit, isthinc perlatum iri, nihilque, amplius negotii vobis inde expectandum fore].

De [praxi vero Hruztani passae, per quam banum Croatiae, aliosque fideles nostros regnicolas Hungaros a fidelitate et obedientia nostra removere vellet, prudenter sane et fideliter fecistis, quod tempestive nos admonueritis, talis namque illa est, quae nullatenus negligenda aut spernenda esse videtur; quocirca vobis benigne committimus, ut de nomine famuli quondam Matthiae Allia, qui hujus rei instrumentum esse debet, diligenter inquiratis, et, an rebus confectis Constantinopolim] jam [redierit; item num presbyter ille Franciscus Pica, qui cum instructione ad praedictum banum et ad alios profecturus erat, jam discesserit, perscrutemini, nosque de his postea primo quoque tempore edoceatis, quo facilius et commodius homines pestiferi clam intercipi ac juxta consilium vestrum in tenebris supprimi, et tandem merita poena affici queant].

Porro ut fines nostri et Turcarum pacati essent, ac induciae sancte observarentur, hactenus enixe studuimus, studebimusque inposterum, licet in tanta amplitudine et intervallo confiniorum in tanta multitudine latronum atque praedonum, qui latrociniis et rapinis exercendis assueti sunt, nec stipendio ullo vivunt, damna et depraedationes non undique facile praecaveri possint. Verumtamen nostra ex parte nihil quod ad *conservandam, stabiliendamque* inter nos et prin-

cipem Turcarum amicitiam ac pacem pertinere videbitur, negligemus. Atque haec sunt, quae modo ad vos scribenda esse duximus. Caetera quae vos scire intererit, brevi, Deo dante, ab ipsomet Malvezio coram intelligetis. Hoc tantum annectimus, vos in praemissis rite rateque exequendis tum voluntati nostrae, tum expectationi, quam de fide, sollicitudine et industria vestra concepimus, satisfacturos, magnamque apud nos gratiam inituros esse. Datum in arce nostra Posoniensi die XV. mensis Aprilis anno Domini MDLIIII°, regnorum nostrorum Romani XXIIII°, aliorum vero XXVIII°.

Postscripta. [Dum praesentes litterae conscriberentur, supervenerunt et aliae vestrae calendis Martii datae, quas non minus benigno animo, quam priores accepimus: placet namque nobis plurimum, quod tam distincte, tamque fideliter et diligenter de omnibus rebus, quae indies isthic occurrunt, et ad notitiam vestram deducuntur, nos crebro certiores reddatis. Et quoniam hoc tempore nihil habemus, quod respondeamus, maxime cum jamjam discessurus sit Malvezius, satis de omnibus informatus: id tantum hoc tempore in hac appendice addere voluimus, vos mentem nostram] ex [instructione, quam feret Joannes Maria, intellecturos, quid faciendum vobis sit, si orator regis Franciae] sacram [imperatoris nostri personam] et [regem suum in hac pace includi vellet.

Litteras autem praeter illas, quas Lucas de Rado Ragusinus de VIII. Januarii ad vos perferendas accepit et quas redditas vobis esse confidimus, vel per Budam vel aliam viam nullas expedivimus; itaque non est, quod ea de re quidpiam addubitetis. Utimur enim maxime via Veneta] quandoquidem [nobis

et tutissima et expeditissima videtur.] Datum ut supra. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. Vicecancellarius m. p. Singhkmoser. m. p.

LXXXVI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Ea quae superioribus litteris per Juuszupf Tur- 1554. apr. 19.
cam datis, qui ab imperatore Turcarum ad majestatem vestram proxime missus est, attigimus de statu Transsylvaniae, sic scripsimus, ut tunc intellexeramus. Nunc quoniam clarius et certius eadem cognoverimus, dedimus omnem operam ut majestati vestrae quam celerrime constarent. Primum itaque est, quod imperator Turcarum et ejus passae tam longa dilatione Joannis Mariae expeditionis plurimum offenduntur, quemadmodum vel ternis jam nostris majestati vestrae significavimus, et interim, quoniam ad hoc latissima etiam fama viget, innumeras gentes apud majestatem vestram conscribi, aeque de Joannis Mariae reditu desperant ac verentur ne vis finibus eorum moliatur. Ex quo fit, ut nobis quoque imminet incommodum, prout clam ab amicis edocemur, tametsi nihil adhuc apparet hujusmodi. Quoniam tamen videamus nos quoque, VII. jam menses expeditionis Joannis Mariae praeteriisse, non possumus in tantis rumoribus non esse solliciti, praesertim vero quod reginae Isabellae quoque et filii ejus nunciis omnia videntur in Porta fuisse credita, nemine ibidem existente qui partes majestatis vestrae tueri posset, esto quod nos non segniter scriptis egerimus. Litteras tamen nostras parum apparet profecisse, quia iidem nuncii redierunt

a Porta expediti satis ex sententia, si modo exitus illis sucesserit, quod avertat Deus.

Eorum autem expeditio talis est. Imperator Turcarum omnino vult reginae Isabellae filium in Transsylvaniam reduci, idque si petitionibus et suasionibus fieri non poterit, armis subite agi praecepit. Et mittuntur cum iisdem nunciis Ferhat Hungarus et Mahmut Alemannus, ac unus ciaus, nomine Oruch, homines rerum nostrarum ac patriae bene periti. Ii, habito consilio primum cum Petro Petrowyth, deinde cum praefectis Bosnensi, Budensi ac Temeswariensi, quid facto opus erit, ut citra negotium Transsylvania restituatur Puero, tandem eisdem mandato imperatoris Turcarum committent, ut extemplo quilibet eorum copias suas in promptu habeat, postea petere a Transsylvanis Transsylvaniam aggrederentur, quae si non reddetur, subito armati eam invadent. Praemittetur autem Mahmut per Valachias in Poloniam, similique mandato Valachos quoque jubebit, ut sint parati cum res postulabit. Et praecipua cura et administratio hujus belli demandata est Mehmetbego zanzacco Bosnensi. Ferunt etiam secum duo vexilla (zangziack Turcae vocant), alterum reginae Isabellae filii, insigne principatus Transsylvaniae, alterum Petri Petrowyth, eorum oppidorum, quae data sunt ei ad amnem Themesum.

Retulit nobis haec Ferhat dragomanus, qui ostendit quidem favere Christianis et majestati vestrae, caute tamen fidendum atque agendum est cum homine. Blandiloquus est, sed duplicem esse ajunt His ab eo auditis, quaesivimus: num quid nobis quoque a Porta attulisset nuncii? Respondit: nihil. Ad *quae:* quid ergo nos agemus hic, aut cur etiam ve-

nimus huc, si per vos de legatione nostra debebit in Hungaria transigi? Ait: se nescire. Tum nos, videntes majestati vestrae magnam fieri injuriam, si et a suis subditis ea provincia peteretur non a majestate vestra, et hic nobis, legatis ejus silentio praeteritis, istic de commissionibus nostris transigetur, diximus: quod magna indignatione majestas vestra ab eorum principe afficietur, si sic processerint; immo timere etiam nos, adjecimus, ne aliquam causam novae dissensionis eidem porrigant, si non accepta a majestate vestra expectata relatione de Transsylvania, et nos hic, quasi pignus quodpiam, cum oratores tantum simus non pignus neque obsides, detinere perrexerit. Quare iret, et de his cum collegis suis et cum dominis passis hic existentibus communicaret, daretque operam, ut et pro majestate vestra ac eorum principe honestior ac pro pace commodior modus tractandi hoc negotium reperiretur et injungeretur nobis. Caeterum si omnino haec ita fieri princeps vester decrevisset, fieret uti Deo placuisset, sed dimitteremur saltem et nos vobiscum, cum jam quod hic agere deberemus, nihil nobis restaret, et vos edoceamini, ut a rege nostro petatis Transsylvaniam, non ab ejus subditis, et sic rite procedetis. Placuere ista homini, et rem se in medium propositurum recepit.

Principio de his in hunc modum collocuti, postea venit ad leniora, si modo fucum in se non habuerit, eaque ex se ajebat dicere. Quid si majestas vestra belli vitandi causa paterne cum Puero, bonis aliquibus conditionibus conveniret, et impertiretur ei in Transsylvania bona aliqua, ne totaliter voluntas imperatoris Turcarum rejecta esse videretur, fortasse idem conten-

taretur, majestas vestra reliquum Transsylvaniae ex toto possideret, quanquam, ut intellexisset ab reginae Isabellae nuńcio, vellent ad haec bona ducatus etiam illos in Silesia obtinere. Quibus ex rebus nostro judicio plura conjici possunt, quam verba sonent: primum quod fortasse assentirentur paulo aliquibus majoribus conditionibus, quia plurimum praefatus nuncius jactavit hic ducatuum eorum tenuitatem; deinde quod optarent latente aliqua, sinisteriore fortasse praxi, ut Pueri vestigium quoquomodo figeretur in Transsylvania. Quod utrumque, et si quae plura sunt ad hanc rem pertinentia, majestati vestrae trutinanda permittimus, re pure eidem enarrata, ut est accepta. Nos autem ad hoc nihil aliud respondimus, quam quod non esset mala ejusmodi compositio, si modo majestati vestrae esset placitura. Caeterum hae viae essent longe meliores et ad pacem cum imperatore Turcarum aptiores, si illis uterentur, non armis quibus minari cogitarent. Adjicientes varia hortamenta, ut eidem paci enitantur navare operam non bello suscitando.

Haec nobiscum Ferhattus. Mahmut vero, qui similiter bîduo post ad nos venit, eadem fere omnia pertractavit, nisi quod sicut ille de bonis Puero atribuendis loquutus fuerat, ita hic de pecuniis, dicens: sperare se, facile contentari posse et reginam Isabellam et Puerum, si majestas vestra controversiam ejusmodi pecunia redimere non gravaretur, ducatus enim eos in Silesia illis datos adeo esse tenues, ut privatum hominem non possent alere, nedum unum principem; et duabus rebus potissimum eosdem imperatorem Turcarum urgere in sui auxilium: status hujus tenuitate, in quo manifesta inopia premerentur; et quod ea, quae illis majestas vestra promisisset,

nondum persolvisset, litteris tantum et promissis ageret. Quibus commotus imperator Turcarum ad commiserationem, haec quae supra dicta sunt, in hunc modum statuisse dicitur, non sine motu animi. Verum dixerat etiam: ita imperatorem Turcarum apud se de Transsylvania decrevisse, quod si pro pugno ejus provinciae terrae vellet majestas vestra illi omnes thesauros suos erogare, nullo pacto eam esset concessurus, privato Puero; posse tamen fieri forte fortuna, ut pro ea non laboraret, si ex ipsa regina, filio suo ac rege Poloniae cognovisset, contentos alia via fuisse a majestate vestra redditos. Quae valde secreto et ex se loquebatur, nec vult de his palam loqui alicubi. Quid igitur de hac altera conditione dicere nos debeamus, id quoque in majestate vestra situm est. Si tamen tanta res pecunia componi posset, nihil videretur esse nobis expeditius, et in hoc potius effundi etiam sine parsimonia deberet, quam in arma, quae semper et cum multa jactura impensarum tractantur, et eventu saepe fallunt. Alioqui majestatis vestrae est consilium.

Praeterea quoniam hic Mahmut recta per Valachias ad regem Poloniae proficiscetur, visusque est de hoc valde serio, quanquam non omnino affirmanter rationari; uti ex se, quod cauti homines agunt, obtulit suam operam majestati vestrae propenso animo, si modo ipsa majestas vestra dignabitur hanc viam, pecuniae scilicet, prior tentare, et ad ejus adventum in Poloniam mittere suum oratorem de his, qui tamen orator ibidem cautissime secum agat in summa. Dixit demum, se non diffidere, reginam Isabellam finem his turbis facturam, si aliqua pecunia deliniretur, nunciaretque *imperatori Turcarum*, se et filium per

majestatem vestram contentos esse factos. Cujus nuncii legatum et promptum et fidelem majestati vestrae sese coram nobis studiose obtulit; et si majestas vestra hanc viam tentare voluerit, et in Poloniam oratorem miserit, non erit alienum mittere aliquod munusculum, quo rem magis promoveat. Sed cognoscat etiam illud majestas vestra, quod a Ferhato accepimus, saepe nuncium reginae Isabellae iis dragomanis fuisse locutum plurimum: imprimis oportere majestatem vestram precibus et officiosis mediis ad ejusmodi reginae Isabellae et filii ejus provisionem sollicitari, et eniti, ut bonis in Silesia eos non privet. Ex quibus omnibus conjicimus, imperatorem Turcarum nihil minus velle, quam belli in Hungaria terriculamenta tantum intentare, ut celerius ad ea adducatur, quae ab ea expetuntur. Verum non omnino securitati huic fidendum est, quum istos fines suos Turca satis habeat bene viris munitos; et dubitandum est etiam de animis Transsylvanorum, ubi et a Turcis et Valachis urgeri incipient. Cum huc et illud accedit, uti Ferhat dragomanus nobis affirmavit, quod imperator Turcarum ad futuram hiemen rediturus est Constantinopolim; contentus sola Syrvani recuperatione, in cujus finibus, postquam obtinebitur, tria castella eriget eaque validis firmata praesidiis, revertetur. Quod etsi adhuc non constat, si tamen ita fieret, timeremus ad insequentem annum nostris finibus, pace secum interim non confecta. His autem omnibus intellectis, maturavimus majestati vestrae significanda, ne quo casu improviso occuparetur; consiliaque in utramque partem capere posset de occurrendo incommodis, potissimum de remittendo jam Joanne Maria cum resolutione expectata. Cujus certe solius nostro judicio et omnium

opinione, mora miscentur et machinantur ejusmodi. Adjecit et hoc Mahmut, quod rex Poloniae neutraliter sese gerit in majestatem vestram et sororem ac nepotem suum; clam tamen omnibus modis favere suis, Petrum Petrowyth de omnibus instruxisse et animasse, quae contra majestatem vestram aggressus est ope Turcica: utcunque eidem de se polliceatur; nec aliam viam esse meliorem, quam pecunia uti ad sedandos inquietos.

De nobis quum Ferhatum rogaremus, quid futurum foret, respondit: arbitrari se, quod ad reditum imperatoris Turcarum non remitteremur, nisi si Joannes Maria cum resolutione rediret, quae placeret. De quo, si istic ii tractare inciperent de mandatis nobis commissis, putaremus bonum esse, si majestas vestra querimoniam faceret, quod responsum suum non fuissent expectati, nobiscum hic agere nihil voluissent. Alioqui sit judicium majestatis vestrae. Et jam de rebus aliis.

Rex Persarum praelii facultatem non faciet, sed solito more rem geret, modo fugitando, modo insequendo, prout motus hostis occasionem dabit, qui molem sui exercitus in locis suapte natura parum foecundis non potest commode alere, qua etiam inopia redire velle dicitur. Triremes vix 50 pro custodiendis finibus expedientur. Mirandam redemimus ducatis turcicis CIII.

Dragomanis munera dedimus et damus pluribus aliis amicis, a quibus edocemur de his, quae scribimus, idque nisi saepius fecerimus, nihil fecerimus. Inde dignabitur majestas vestra scire, quod ea argentaria, quae remanserant, jam diversis vicibus oppignoravimus pro *florenis* ferme 600. Nihil enim hic

fit sine pecunia, et cum ea omnia. Supplicamus itaque, ut dignetur nobis mature succurrere, et ita quidem, ut haec etiam pignora redimere possimus, ne foenore consumantur.

Unum scribendum restat. Homo quidam Muzthaphae e Turcia profugit ad majestatem vestram, quod hic manifeste constat; hortantur amici nostri, ne illi apud majestatem vestram fides habeatur, nec instinctu ejus aliquis motus excitetur, quia etiam vulgaris rumor est, Turcam hoc bellum Persicum ultra annum non extracturum. De statu nostro quid addemus, cum in manu majestatis vestrae omnia sint. Si tamen istic aliquid ordietur praeter opinionem, et quo fines imperii Turcarum laedentur, nos incommode tractabimur.

Litteras autem nostras dignabitur propter Deum majestas vestra valde cum paucis extra consilium et caute communicare, parceque etiam nostrum nomen nominare, quum de his agere contigerit, quae scribimus: quia hic et nos et amici nostri periclitarentur, si quid earum huc referretur, prout non desunt ubique proditores. Majestas vestra feliciter valeat. XIX. Aprilis, Constantinopoli, 1554.

LXXXVII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. apr. 21. Quoniam gentis hujus mores sunt varii, cogimurque illa tantum accipere et intelligere, quae et quomodo nobis referunt ii duo dragomani: quod vere et sincere de his superius scriptis nobiscum contulerunt,

nescimus. Hodie tamen a quodam bono amico nostro intelleximus longe duriora. Heri Oruch ciaus et ii duo dragomani convenerant ad Hruztanum passam, ibique hoc eodem amico nostro praesente, prolatis et lectis litteris imperatoris Turcarum, quas nunc ad majestatem vestram mittit, hunc tenorem esse retulit.

Scribit ut amico et vicino, dicitque alias etiam nonuisse majestatem vestram, ut Transsylvaniam reginae Isabellae filio velit remittere, nondum tamen remisit. Et quoniam eandem Transsylvaniam patri ejus Joanni antea dederat, una cum toto regno Hungariae, illique juraverat, quod eum, quamdiu vixisset, ob ejus in se merita et fidem semper esset in eodem regno tutaturus, et post obitum ejus filium quoque ipsius, si quem reliquisset, ita complexurus ut ipsum patrem; quare cum Joannes rex post mortem reliquisset hunc filium, qui adhuc vivit, quique ut pupillus et destitutus omni spe alia, in sinum et tutelam suam esse contulisset, nullo eidem pacto deesse vult, sed collata ipsi Transsylvania eo ipso jure, quo eam patri contulerat, omnem etiam defensionem suam eidem in omne tempus obtulit. Hoc igitur e Transsylvania in magnam contumeliam suam extruso, dicit se nolle conquiescere, donec eundem in statum suum reducat. Et quia proximis litteris majestatem vestram, ut idem amicus dixit, modestius ad restitutionem Transsylvaniae requisivit, si amicitia et pace sua uti velit, his praesentibus severissime fulminat, quae tunc ad majestatem vestram mittentur, cum superiores nihil profecisse constabit. Ait itaque in his litteris, velle se omnino et sine mora, ut eandem Transsylvaniam majestas vestra cum omnibus locis et arcibus, quae numerantur XXVII, ad eam *pertinentibus*, Puero resti-

tuat, nolleque nec a majestate vestra vi nec a Transsylvanis tributum ejus accipere, quod Puero ipse in alimoniam sui concessisset. Caeterum majestati vestrae etiam pro ea parte Hungariae, quam tenet, solitum se donare tributum, si modo Transsylvania cesserit. Si vero noluerit, edocet majestatem vestram, habere se nunc in castris septies centena hominum millia, et ait rediturum hoc anno Constantinopolim ab expeditione Persica, ubi cum annum sequentem quieti et reparationi militum permiserit, tertio in persona sua cum omnibus memoratis viribus (facto perquam maximo juramento.) in Hungariam contra majestatem vestram venturum sese edicit, ibique tam diu vastabit igne et ferro omnia, propriam majestatis vestrae personam persequendo, donec aut ipsius compos fiat, aut et caput suum et exercitum totum amittat. Hic litterarum tenor est.

Ii autem tres viri, habito primum consilio, de rebus in Temeswar cum Kassumbego et Petro Petrowyth, Mahmutum in Poloniam expedient, ut supra diximus, reliqui duo Budam proficiscentur, et ibi cum eo passa et cum zanzacco Bosnensi tractabunt, quid fieri debebit. Ferunt autem secum non duo sed VI. vexilla; quinque mediocria, sextum totum aureum et speciosum, et titulum Puero non Transsylvaniae ut hactenus, sed jam Hungariae regis. Huic deliberationi ajunt Hruztanum passam valde adversari et dicere periculosum fore; caeterum acturum etiam se apud imperatorem Turcarum, ut retractetur, si fieri poterit. Quod quo zelo faciat, ignoramus; dubitari tamen potest, quod ob aemulationem Achmat passae. Verum quod in summa dicemus, nos aliud nescimus, *quam quod* majestati vestrae cum imperatore Turcarum

nunquam certa et sincera poterit esse pax et amicitia, quamdiu foedere regis Franciae detinebitur, et quicquid circa haec majestas vestra sibi promittat, majestas vestra sola scit. Sed aliter his de rebus cogit,*) et quia dum majestatem caesaream distinere contendunt, majestati vestrae infesti esse non cessabunt. Praeter enim haec aliud nos didicimus nihil. Det itaque majestas vestra operam, ut cedendo tempori, pacem aliquamdiu habeat, et interim eversor ille rex Christianitatis, si fieri poterit, evertatur. Alioqui supplicamus, ut dignetur nobis gratiose ignoscere, si quid temere de his judicamus. Reliquum est, ut his cognitis majestas vestra etiam aliunde instruatur, quia nos nolumus esse causa erroris cujuspiam. Majestas vestra quam felicissime valeat. XXI. Aprilis, Constantinopoli, 1554.

LXXXVIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Moram expeditionis Joannis Mariae plane appa- 1554. apr. 24
ret jam coepisse et imperatori Turcarum et passis ejus non molestam solum sed etiam suspectam, eaque passim etiam sugillatur. Qua ex re nova quoque apud imperatorem Turcarum de negotio et Hungariae et Transsylvaniae constituta est deliberatio, nulla nobis vel minima precatione(?) facta, adeo non raro rerum procrastinatio damnosa esse consuevit! Haec profecto Joannis Mariae tarditas etiam Hungariam, de qua initio tacebatur, adduxit in controversiam, quemadmodum majestas vestra ex mandato, quod nunc ad omnes utriusque regni proceres dedit, cognitura est. Nam sicut proxime per Budensem Turcam tabellarium ad

*) Úgy látszik, kimaradt valami.

eam modestius scripsit in petitione Transsylvaniae, ita nunc durius agit. Nec quidem aliter, quam qui conatur extorquere quod ultro nequit obtinere. Da, inquiens, reginae Isabellae filio Transsylvaniam, si mecum velis pacem et amicitiam; sin minus, bello te id ipsum facere adigam. Mittitur in Hungariam Oruch ciausus, qui constituetur primum cum Petro Petrowyth et Temesiensi praeside, postea cum Budensi passa et Boznensi praeside, omnibusque injuncto belli apparatu, ut habent expeditum, mox mandatum superius memoratum emittet in publicum per regni incolas, et hortabitur majestatem vestram ad restituendam Puero non Transsylvaniam modo sed Hungariam cum omnibus illis finibus, qui fuerunt in patris ejus potestate. Et nisi id fecerit quamprimum, bellum subito inferent supradicti praesides, initioque in Transsylvania promovebunt, et adhibebunt omnem curam, ut ope Valachorum Joannis posteritatem in pristinum statum reducant.

Adjuncti sunt Oruchio duo *) imperatoris Turcarum, Ferhat Hungarus, Mahmut Alemanus, quorum ille ubique Oruchio adhaerebit; hic per Valachias it in Poloniam, jussurus ut et Valachi in armis sint, et curaturus, ut mater cum filio ad descendendum in Transsylvaniam sese parent. Initio tamen, quantum ab ipsis interpretibus et ab aliis amicis nostris accepimus, movebunt omnem lapidem, ut majestas vestra concordet cum eis, et ultro in gratiam imperatoris Turcarum reddat contentos. Uti mox dicemus. Et si per concordiae viam res componi non poterit, tum demum ad vim convertentur.

Haec nobis hunc in modum cognita sunt et affir-

*) Kimaradt: dragomani, vagy: interpretes.

mata, nec ea plūribus hac epistola exponimus, scripturi paulo post via solita fusius ac distinctius, de hoc tantum paucis reddentes majestatem vestram certiorem, quod ii duo interpretes ambo seorsum et valde clam ac ex sese dixerunt nobis: posse haud dubie mitius hoc negotium transigi per novam concordiam, si modo utilioribus aliquibus conditionibus vellet majestas vestra reginam Isabellam et filium ejus contentare, plurimum enim inopiae et egestatis incommoda declararunt apud imperatorem Turcarum. Et Ferhat de concessione aliquorum bonorum in Transsylvania loquebatur, Mahmut vero de pecunia, quemadmodum latius aliis majestatem vestram edocebimus, judicantes etiam nos, multo fore commodius, si lis ejusmodi pecunia finiretur, quam per bellum, quod multo majorem requiret, si fuerit, quam ipsa pax. Sed de hoc majestatis vestrae erit judicium et consilium, cum hujusmodi tractatus perferetur in medium et placuerit. Nos interim, uti ex Ferhato fore audivimus, veremur valde ne hic ad Turcae reditum detineamur, nisi cura et providentia tum Dei tum majestatis vestrae melius de nobis statuerit. Hi autem interpretes ambo suam operam majestati vestrae obtulerunt, sed Mahmut majore cum affectu, et erit fortasse majori ipse usui, quod apud reginam erit, si quid modo hujus tractatus intervenerit; unde optavit, ut eum diligenter recommendaremus, polliceremurque suffragaturum commodis majestatis vestrae. Majestas vestra valeat felicissime. XXIIII. Aprilis, Constantinopoli, 1554.

LXXXIX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1834. apr. 27. Mahmut interpres imperatoris Turcarum, de quo etiam in adjunctis litteris, XXIV. Aprilis datis scripsimus, secundo ad nos venit, et omnem operam dedimus, ut eum majestati vestrae compararemus, et praesentibus suis rebus accommodaremus, quandoquidem non obscure ipse etiam met eidem sese offerre videretur, dum excusans quasdam suspiciones de se majestati vestrae ab aliquibus persuasas, easdem in aliorum culpam retorqueret, prout bene scire ajebat Joannem Mariam. Unde sciremus eum sincere praestaturum majestati vestrae omnia quae nobis promisit, ubi in Poluniam pervenerit, cognoveritque animum majestatis vestrae circa concordiam, de qua in aliis nostris attigimus. Et quidem acceptis ab eo exemplis litterarum imperatoris Turcarum, quas mittit ad majestatem vestram et ad omnes suos regnicolas, nimis sane et duras et injurias, modum etiam explicatius aperuit, per quem majestas vestra commode posset concordare cum regina Isabella et filio ejus, pacificeque in possessione Transsylvaniae permanere. Sed haec omnia intra trinum perscribemus, Deo adjuvante, et memorata etiam exempla litterarum mittemus per hominem pecunia conductum. Interim autem majestas vestra diligenter dignabitur animadvertere, quonam pacto gerit se cum majestate vestra serenissimus rex Poloniae. Is enim supradictus amicus retulit nobis, eum omnino et ursisse Petrum Petrowyth ac reginam Isabellam ad haec pro Transsylvania apud

Turcam molienda, et instruxisse agereque etiam apud Turcam non segniter, ut ei filioque ejus favere velit, sed valde secrete et clandestine, ne majestas vestra intelligat. Quum autem de his eadem majestas vestra certior facta fuerit, sic omnia agere dignabitur, ut cavere praefato amico item Mahmuto meminerit, ne capite periclitentur.

Nos litteras majestatis vestrae post eas, quas in Januario dedit, nullas alias accepimus, cum nostras plures dederimus. Et postremo supplicamus, ut majestas vestra providere nos de expensis, nostrique etiam generose curam gerere non dedignetur, quia si quis motus hinc atque illinc, uti videmus initia, excitabuntur, non parum timemus de incommodis. Majestas vestra felicissime valeat. XXVII Aprilis, Constantinopoli, 1554.

XC.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Quae proximis litteris nostris, quas Ferhatto et Mahmuto, imperatoris Turcarum interpretibus ad majestatem vestram dedimus, promiseramus: aliis fusius et distinctius scribere de rebus nunc in gratiam reginae Isabellae, filii ejus ac Petri Petrowith a Turca ratione Transsylvaniae constitutis, expediemus his praesentibus. Et licet ternis jam aliis nostris non ita pridem de his ipsis rebus tumultuarie aliquanto scripsimus, uti vario relatu eas noscere potuimus, nunc tamen consequuti a Mahmuto et exempla vera litterarum Turcae, quas ad *majestatem* vestram mittit, et

1558. május 3.

ipsius rei quadamtenus radicem ac fundamentum, maturavimus omni conatu et diligentia nostra, ut haec ipsa prius a nobis quam ab aliis in notitiam majestatis vestrae perveniant, si modo etiam nunc non tardaverimus, cum nulla majore difficultate laboremus quam ea, quae nobis est in mittendis ad majestatem vestram litteris. Sed haec fortasse aliquando fient faciliora.

Nunc cum jam discessurus hic memoratus Mahmut secunda vice ad nos concessisset, litteras ad majestatem vestram accepturus, non contenti his, quae jam ante ab eo cognoveramus, plura adhuc et ad punctum aliqua dicere, per omnem comitatem sermonis eundem sollicitavimus, cum jam munusculum praecessisset, et se constantissime commodis majestatis vestrae offerret, hortantibus insuper nobis, ut curare velit, ne res ad bellum deveniret, agereturque cum majestate vestra citra omnem contemptum atque injuriam; et in fine rogavimus: num revera ejusmodi controversia concordia aliqua bona posset complanari et finiri? Circa quae dato nobis responso copiosiore et specie bono, tandem: et modum, inquit, possem vobis demonstrare, per quem dicta concordia posset sequi et fieri, si modo secrete, quae loquar, tenere velletis, ne ipse periculum adirem, cum haec in arcano nobis commissa sint. Ubi facta homini fide, quod ea cum nemine mortalium, praeterquam cum majestate vestra communicaturi essemus, ait: posteritatem Joannis apud Turcam institisse, ut si velit commode se in Transsylvaniam reducere, efficereque etiam, ut omnes reliqui Hungari in fidem suam redeant, jubeat sibi non tantum ea reddi, quae Joannes rex possedit, sed etiam ipsum Temeswarum, Lippam, Zolnok et

omnia caetera, quae in ea ora ad Tibiscum usque existunt, restituat. Et in hoc magno conatu regem etiam Franciae laborare, nec deesse, inquit, dominis Hungaris et ex capitulis, nominatimque Waradinum attigit, qui occulte suo nomine agerent apud Turcam, amplexuros scilicet se praefatae posteritatis Joannis auspicia, si haec ei reddere voluisset. Verum quum eidem posteritati omnia petita concessit Turca, de Lippa autem et Temeswaro et Zolnok neque audire voluit, nedum restituere, dixit idem Mahmut: arbitrari se, nec reginam Isabellam venturam in Transsylvaniam, nec dimissurum filium metu Turcicae viciniae. Et hic modum consistere concordandi cum eisdem, hoc adjecto, ut quamprimum memorata concordia confecta esset, expediretur idem Mahmut ad Turcam cum oratoribus reginae Isabellae et filii ejus et Petri Petrowyth et regis Poloniae, qui dicerent, eos factos contentos a majestate vestra, nec imposterum cogitare de Transsylvania; interim tamen et domini vajvodae suo ac Transsylvanorum nomine tributum mitterent, orantes ut majestatem vestram sibi praeesse sineret. Et hoc ob eam causam, quod hoc, ajebat, ita deberet fieri, donec idem Turca pacem cum majestate vestra conclusisset.

Ubi etiam illud edoceri cupientes: num, diximus, Turca regem nostrum sine turbatione permittet in possessione Transsylvaniae, si cum posteritate Joannis vel pecunia vel bonis aliquibus concordabit, et ita se eadem posteritas abdicabit ea provincia? non exacte nobis, uti volebamus, affirmavit. Caeterum quomodo quidque etiam aliis de rebus et modis tam ipse quam Paulus Baky nuncius Petri Petrowyth scripto postea nobis responderint, eorundem scripta

ostendent, quae cum exemplis litterarum Turcae mittimus majestati vestrae. Nec est quod aliud de his in praesentia cognovimus; illud tantum supplices monitam velimus esse majestatem vestram, ne ob hoc subita aliqua perturbatione commoveatur, donec rem etiam aliunde perfectius intelligat, quia etiam amicus ille noster secretus nunciavit nobis, nullo pacto velle imperatorem Turcarum belli cujuspiam in Hungaria causam dari. Et tametsi litterae Turcae turbulentiores videntur esse, instructionem tamen Orucii et finitimorum praesidum in praesenti negotio gerendo mitiorem esse, et futurum finem meliorem, si modo nova aliqua concordia, quae crebro in mentionem adducitur, inter majestatem vestram et eam posteritatem consequeretur. Sed haec omnia melius majestas vestra cum dominis consiliariis et cognoscet et expendet. Nos quia hic nihil agimus, nec possumus agere, donec novae causae nobis porrigantur, quandoquidem et haec omnia acta sunt hic nulla nobiscum collatione pro sua barbarie facta, haeremus tantum incerti rerum, et solliciti non mediocriter, quorsum haec evadant, cum, ut videtur nobis, plura in hoc imperio passae quidam agunt, quam ipse imperator Turcarum, dum quilibet in suo magistratu contendens aliquid finibus addere, multa temere et ex fastu tentant, quod et jacturas acceptas in tanta authoritate et opibus facile tegere valent, et si felicius successerit, quod casui commiserunt, virtuti eorum adscribitur, et extolluntur. Nec ulla ratione per oratores praesertim hostium huic ipsorum insolentiae occurri potest, dum omnia caesaris. ut jactant ipsi, corruscanti ferro et brachio excelso attribuunt, agentes de regno Hungariae, ut jam de subjugato. Ideo nos aliud dicere majestati vestrae

nunc non possumus, quam ut multorum verbis non credat, sed per omnes opportunitates, levissima Turcae amicitia habita, curaret melioribus modis de Hungariae statu reparando et conservando. Quia haec duo instrumenta movent, alterum lacertos alterum virus regis Franciae. Nimirum et Joannis posteritas, nec majestas vestra nec serenissimi liberi ejus ex Hungaria partem conquiescent.*) Haec nos fides dicere cogit, supplicamusque, ut majestas vestra dignetur nobis ignoscere. Hic enim sumus, ubi coram multa videmus et audimus, et nunciorum adversariorum majestatis vestrae magis meris mendaciis creditur, quam nostrae ipso sole clariori veritati, qui amicitiam nudam, illi regna et gentes eis afferunt. — De rebus aliis.

Celerior Turcae reditus vel ex opinione secreti amici nostri incertus est. Triremes circiter 50 mittentur in Aegaeum Junio tantum mense ineunte, finium eorum tuendorum gratia. Mittuntur et in Pontum, si nos non fallunt relatores, X, ad transportandos Tartaros Praecopenses in Cappadociam versus Georgianos, qui vix erunt 50 millia, ut dicunt. Sed quia jam Turca movit Alepo regem Persarum versus, et triremes hae adhuc in portu haerent, nescimus quid ad veritatem dicere debeamus. Quando autem deinceps domini Transsylvani mittent nuncios vel nuncium ad Turcam, jubeat majestas vestra, ut mittant solidum virum et scientem verum, quia ut relatum est nobis, hunc Joannem Veg reprehenderunt, quod diversum sit locutus coram passis, quam litterae habuerunt, quas portaverat, quae etiam fuerunt causa, quod nos cum hoc Orucio non expediverunt, si Mahmut credi debeat.

*) „Quia — conquiescent“ a másoló hibájából, ki valószinüleg it több sort kihagyott, zagyva.

Addimus huc etiam illud, ut ea, quae majestas vestra volet nos hic publice agere, scribat nobis per Turciam, quia quae per Venetias scribit, clam ad nos veniunt, nec de his palam agere audemus, nisi cum maximo amicorum nostrorum periculo: utcunque antea alia fuerit nostra sententia. Si demum aliquis rumor, perveniet ad majestatem vestram ex Polonia vel ex Transsylvania, Achmat passam immo et ipsum imperatorem Turcarum commotum fuisse contra Verancium ob quasdam litteras, quas ad Hruztanum passam communi nomine dederamus, cum exemplo obstrictae fidelitatis Petri Petrowyth, in adventu nunciorum reginae Isabellae: majestas vestra non conturbetur. Nihil insulse aut indebite scripsimus. Sed ille nuncius in Verancium mira vehementia, quum eaedem litterae allatae sunt, excanduit. Scripseramus enim, ut dominus Achmat non ita facile crederet reginae Isabellae et filii ejus nunciis; praebitaque illis aure altera, nobis servaret alteram. Nam publice ubique hic declamarant: majestatem vestram non sincere pro pace agere, et clandestine exercitum conscribere. Quare me Verancium et Joannis regis et uxoris ejus fuisse secretarium, immo et filii praeceptorem; quodque idem Verancius esset, qui haec omnia contra veterem dominum ac dominam improbe machinaretur, exaggeravit. Unde dato loco calumniae, possibile est, fuisse de eodem Verancio in Porta aliquis sermo durior, *) eo tamen negotia majestatis vestrae non turbabuntur. Majore enim ego aequitate et probitate ab ea factione recessi, quam me ipsa dimisit. Sciunt autem duo domini et patres Verancii haec omnia, qui cum

*) Itt is, felebb is hagytuk a szóköté́st, a mint találtuk, noha lehetséges, hogy csak a másoló felelös érette.

ista legi audient, statim se majestati vestrae manifestabunt, Veranciusque simul cum collega suo, ubique et semper, Domino adjuvante, fungetur fide sua.

Sed nolumus etiam illa duo pro fide et officio nostro omittere. Primum: ut si majestas vestra accedet ad aliquos novos tractatus concordiae, omni via et modo (quod videtur nobis) dignabitur cavere, ne Puer vestigium habeat in Transsylvania et in Hungaria, quia timendum est, ne imposterum ex praesentia Pueri turbatiora in majestatem vestram per occasiones concitentur, consideratis multorum moribus: et dubitamus valde, ne ii hac via doli aliquid meditentur, dum quoquo modo redeat instrumentum piscationis suae in Transsylvaniam. Secundo: ut in conclusione concordiae sint principes aliqui, qui fide jubeant pro Puero in omne aevum, non elaturum cornua ad coronam, quum maturior ejus aetas inciperet sollicitari hinc paterna memoria, illinc seditiosorum intemperiis et vicinis Turcarum praesidiis. Quod vinculum si forte omittetur, semper posset exhibere negotium, causata aetate sua, et quicquid pro se vel mater vel Petrus Petrowyth spopondisset, non intellexisse. Verum nos ad haec tam alta consideranda et consultandum parvi sumus. Supplicamus igitur, ut majestas vestra nobis dignetur gratiose ignoscere. Quid rerum gerant Siculi (quod nos praeterierat) majestas vestra summa cura videat; cum regina Isabella, cum Petro Petrowyth, cum Polono, cum Moldavo et non cum paucis regni Hungariae proceribus habent intelligentiam de praebendo transitu in Transsylvaniam Puero, deque eo excipiendo ac tuendo, donec votis potiatur. Et jam Turcae quoque ac passis de hac sua fide et voluntate in Puerum fecerunt sponsionem, modo altera ex parte

provinciae praesto non desint illis auxilia. Haec retulit nobis Turca quidam Hungarus Kwyunchy Hamza nomine turcico, christiano vero Etues Peter, qui cum praefato Mahmuto it in Poloniam, quo quicquid ibi apud reginam Isabellam et Polonum de gerendis rebus constituetur, idem referat ad Siculos et reliquos conspiratos. Hujus itaque utriusque hominis, Mahmuti et Etwes Petri summo in silentio nomine habito, mature dignetur majestas vestra huic malo occurrere. Et quia difficile est in tanta hominum inconstantium ubertate plane perspicere, cui credas, majestas vestra non omni litterarum nostrarum contenta nominatim pronunciet, quia periclitaremur, si quid rerum earum huc homines seditiosi renunciarent, ut jam semel ex Transsylvania factum est, nobisque passa exprobravit non valde comiter. De quo si jam saepius scripsimus, dignabitur nobis majestas vestra ignoscere, quia dubitavimus eas litteras non restitutas. Non praetermittemus de impensis nostris et de vestitura familiae, egregie enim jam et nos pecuniis egemus et familia caret vestibus. Supplicamus igitur, ut majestas vestra dignetur generose de his providere. Mirandam autem CIII. aureis turcicis redemimus, et est nobiscum. III. Maji, Constantinopoli, 1554.

XCI.

Oláh Miklósnak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Nicolao Olaho.

Hic nuncii reginae Isabellae et filii ejus videntur egisse et confecisse omnia negotia sua satis ex sententia, si modo expeditionem earum litterariam optati exitus consequentur. Hoc interim nobiscum nihil actum est, tametsi hortati fuerimus per litteras magnificum dominum Achmat passam: ne quid his de rebus velit in summa decernere, donec a majestate regia expectata nodi intricati resolutio adferretur, nosque etiam adessemus. Nec aliud aut agere aut movere nos ex hoc sequestro potuimus, uti apud alios principes nostrae religionis licite potuissemus. Sed silentio praetermissi, parteque altera minime audita, jam tulere sententiam, quam voluere, quemadmodum ex his adjunctis litteris patebit. Quod quia factum videtur esse non sine et indignitate regiae majestatis et contemptu quodam nostri, cum in ejusmodi constitutione nos quoque adhibere debuerant, nescimus quid sit majestas regia cogitatura. At nos remittendo omnia melioribus consiliis, rem non putaremus sine consideratione transeundam. Si enim commissarios suos pro iisdem rebus istic finiendis ad majestatem regiam legaverunt, hic haerere nos inaniter quid oporteat, eoque potissimum, quod uno veluti sinu prolato, iidem et indignam pacem offerent ejus majestati, si Puero reddet Transsylvaniam, et si non reddet, bellum denunciabunt. Haec pauca scripsimus ad reverendissimam vestram dominationem pro nostro in eam officii nihil aliud cupientes, quam regiae majestati, domi

1554. majus 3.

nostro clementissimo pro ejusdem voto, nomineque christiano ac patriae nostrae inservire, quam quidam ingrati ejus alumni pessumdare certe non verentur, ut quid minimum consequantur, magno idipsum aliquando eisdem constaturum, si Turcae veteres mores non emutaverunt. Verum Deus haec viderit et majestas regia, si quando irasci jam incipiet. Quia profecto, nisi istic pisces ultro sese objicerent, hinc rete et hami non subjicerentur. Reliquum est, ut sciat dominatio vestra reverendissima, multos esse, ut audimus, apud nos, qui dedita opera capi volunt, et credunt beatos se fore, quum eum defensorem habebunt qui non miseretur. Errant igitur toto caelo, et rationes in aliud tempus enumerandas differimus.

De statu nostro nihil adhuc quicquam est immutatum, variis tantummodo exercemur rumoribus, hisque potissimum, quos Turcae, Hungariae finitimi, de bellicis quibusdam regiae majestatis apparatibus huc transmittunt. Jam enim dudum et Strigonium et Temeswarum obsedit, et Budam terret, ac trino exercitu rem gerit. Haec tamen eadem cum varie, quotidieque aliter atque aliter, et quandoque etiam contrario modo referuntur, agnoscimus, pacem illi nostram non placere admodum, cupereque potius per occasionem finem Hungariae regno imponere; quod autem fortasse agit providentia, quae saepe numero per adversa feliciora pollicetur. Nos, nostrosque et nostra omnia vestrae reverendissimae dominationi commendamus, omniaque eidem oramus a Deo prospera. III. Maji, Constantinopoli, 1554.

XCII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Considerata rei praesentis magnitudine et im- 1554. május portantia visum est, peculiarem hominem conducere, 3. per eumque omnia ad majestatem vestram transmittere. Igitur homo hic Ragusinus est, et vocatur Radosorgallo *), cui nos impensas Viennam usque eas dedimus, quas ipsemet sufficientes sibi fore judicavit. Verum quilibet hujusmodi cursorum majora a gratia majestatis vestrae expectat et sperat, quod omnes qui hactenus similia servitia eidem exhibuerunt, non parum gloriantur de sua erga se liberalitate. Quapropter quo hominum talium officia nobis non desint, supplicamus, ut hunc quoque sic dignetur ab se expedire, ut promptior studeat esse imposterum. Nec est parum majestati vestrae aut ejus oratoribus hic loci, ubi omnia Gallorum insolentia sibi vendicat, conniventibus Turcis suo commodo, de fide similium hominum nihil dubitare, et semper operam praesto habere. Majestatem vestram quam felicissime Deus conservet. Constantinopoli, III. Maji, 1554.

*) Kiről Verancsics titkára itt mint „Radosorgallóról" szól, azt a következő levélben „Radumsorgallum" hajlitással emliti, miből talán azt kellene következtetni, hogy Rado Sorgallo vagy Radus Sorgallus a helyesebb irás. Ferdinand futárai között is találkoztak, mint már láttuk, s mint még látni fogjuk, Radó nevet viselő, raguzai születésü egyének.

XCIII.

Lenkovicsnak *) Verancsics és Zay.

Verancius et Zay ad Lencowium.

1554. május 8. Mittimus hunc tabellarium nostrum peculiarem, Radumsorgallum nomine, cum litteris nostris magnae et arduae importantiae ad majestatem regiam, dominum nostrum clementissimum, eumque direximus Segniam ad vestram magnificam dominationem, quod opportuniorem ac securiorem viam hoc tempore non reperimus propter varias difficultates, quae alias omnes vias videntur nobis ademisse. Quare hortamur et rogamus dominationem vestram magnificam summo studio atque instantia, ut quantum ei gratia et incolumitas regnorum quorundam suae majestatis cara, cupitque suam etiam fidem eidem regiae majestati commendatam, velit statim et sine unius horae mora memoratum tabellarium nostrum per hominem suum fidelem et diligentem in obeundis itineribus, via quam brevissima et securissima ad ipsam regiam majestatem deduci facere, eidemque suppeditare, si quid ei necesse fuerit, humanitate sua et liberalitate, qua rebus et commodis sui principis nunquam deesse consuevit. Quod eadem majestas a dominatione vestra magnifica ita accipiet, ut gratia speciali eidem respondere non dedignabitur. Bene et feliciter valeat. III. Maji, Constantinopoli, 1554.

*) Ferdinándnak a horvát végekben főtisztc.

XCIV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Obsignatis litteris nostris, die tertia hujus mensis scriptis, et jam tabellario datis, supervenit ex curia imperatoris Turcarum, Zynan passae, fratri Hruztani passae abrogatam esse praeturam Constantinopolitensem, eamque Ibram passae eunucho attributam, qui in adventu nostro tertius a Hrüztano passa erat inter quatuor passas primarios. Habemus etiam ab amicis, datam esse illi de publicis rebus statuendi omnem eam autoritatem, quae summis locumtenentibus dari solet apud principes. Nominatim autem nostrum etiam commissum est negotium, ut illud pro arbitratu suo et informatione jam accepta absolvat, ubi primum certi aliquid a majestate vestra allatum fuerit. De statu autem Zynan passae alio varius sermo circumfertur. Quidam dicunt, maris etiam praefectura esse exutum, eique Durgutreys surrogatum; quidam vero, non, sed eum cum classe profecturum. Sunt qui missum esse ajunt, quasi alterum Romaniae beglerbegum, ut quicquid reliquum militis est in Graecia, in Macedonia, in Thracia et Mysia, cogat in arma, et poscentibus Hungariae et Transsylvaniae rebus, easdem reliquias finitimis praesidiis auxilio deducat; nonnihil Budensem quoque passam, nonnulli Temesiensem futurum volunt. Sed haec incerta adhuc omnia; et Achmat passa, sicut reliquas omnes praefecturas ejusmodi clientibus Hruztani passae abrogavit et suis attribuit: ita et fratrem ejus non minus nova quam vetere in eum simultate vellet imbecilli- 1554. május 8.

orem reddere. Verum ubi primum verius de his omnibus compertum habuerimus, curabimus majestatem vestram quamprimum facere certiorem. Is autem Ibram passa, quum tam ampla authoritate hic fungetur, totaque summa legationis illi est demandata: moniti sumus ab amicis, ut curemus eum majestati vestrae, immo et nobis munere aliquo conciliandum. Quare mutuo hic accepimus ab agente domini Petri et Antonii Dellavecchia ducatos hungaricos 231., ut exemptis duabus vel tribus cuppis, quas dudum necessitate urgente oppignoraveramus, eidem Ibram passae, cum advenerit, nomine majestatis vestrae donemus, quum alioqui, etiam si non esset usui rebus majestatis vestrae futurus, tamen ex more hujus curiae quilibet horum summorum hominum donandus est ab oratoribus, qui nova ineunt officia, et a longinquo domum revertuntur. Scit hoc Joannes Maria, et nos vellemus nescisse, sed sic oportet.

De bello Persico aliud nunc non occurrit, quam quod jam Turca versus fines Persiae maturat, et hic coepit rumor vulgaris bifariam increbescere, et pacem scilicet futuram et bellum duraturum. Sed neutrum incertum est, et uter magis institerit, advigilabimus, ut cognoscamus.

Dignabitur mandare majestas vestra domino capitaneo Segniae, ut si quando litterae nostrae ad eum venerint, curet quam celerrime per suos homines ad majestatem vestram deferendas; cum enim aliqua rei festinatio ingruerit, ea via conducto tabellario litteras nostras ob celeritatem dirigemus, quia Venetiarum videtur esse paulo longior et nonnihil etiam dubia. Majestas vestra bene valeat. VIII. Maji, Constantinopoli, 1554.

XCV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

A Januario mense nullas a májestate vestra nec litteras nec nova certa accepimus, vulgaribus tantum agitamur rumoribus, qui majestatem vestram nonnisi arma in fines hostium moliri, indies afferunt, et similia infinita. Quoniam autem Joannis etiam Mariae jam diu differatur reditus, fit, ut etiam iis rumoribus domini passae, tanquam veris rebus moveantur. Quapropter eandem moram Joannis Mariae impatienter ferentes, timentesque de aliquibus istic motibus, duram admodum de Transsylvaniensi negotio iniere deliberationem, missis in Hungariam suis commissariis. Nec plura nunc; quoniam quaternis jam et fuse et distincte aliis viis ad majestatem vestram scripsimus. Hic autem summoto passa Zynan a curia Constantinopolensi, missus est et brevi venturus in eum locum Ibram passa, qui in collegio IIII. vesiriorum consilii imperatoris Turcarum tertius erat in adventu nostro. Dicunt eum esse bonum et moderatum virum, et fungetur officio locumtenentis in summa et plena authoritate agendi et perficiendi omnia, quae intercesserint, tamquam ipsemet imperator; nominatimque etiam res nostrae legationis tota est illi demandata, ubi quid certi a majestate advenerit; — quae nobis omnia ab amicis sunt pro veris nunciata. Ideo quum ad nos quippiam majestas vestra de commissionibus nobis injunctis significare voluerit, habenda erit etiam passae hujus consideratio, quem nos ut majestati vestrae benevolum reddamus, studió interim enitemur.

1554. május 10.

Caeterum de Transsylvania nihil adhuc postea intelleximus, quam quod omnes viae ac modi tentabuntur, ut eam majestati vestrae adimant, miraeque undique machinae in eandem constitutae sunt, ut ea potiantur, quemadmodum ex aliis nostris planius intelliget, dignabiturque multum et multa circumspicere, quia etiam a subditis majestatis vestrae magna pars mali proficiscitur. Nos parati sumus omnia hic agere, quae jubebimur, sed non habemus cum quo et coram quo, cum ne litteris quidem uti possimus, quas si etiam mittimus, nullo responso compensantur, nisi fortasse jam cum hoc Ibram passa poterimus; tantummodo haberemus novam aliquam a majestate vestra informationem, ne si quid revera istic coacta esset majestas vestra immutare de sua initio constituta sententia, errorem aliquem committeremus.

Nos Dei gratia bene adhuc valemus, sed multum animo solliciti, quod nihil certi de majestate vestra intelligimus, quodque cum eadem ea aguntur, ex quibus boni sperare parum audemus, nisi Dominus Deus benigne sese interposuerit, et consilia conatusque malignantium disperdet ac disjiciet.

De progressu imperatoris Turcarum hoc est. Ajunt eum jam pervenisse in provinciam Syrvanum, moramque tracturum aliquamdiu in campo Mergiaettird appellato ad civitatem Nahchenad dictam, donec in ejusdem provinciae ulterioribus finibus, Persiae et Mediae contiguis, vetustum quoddam castellum, Korz nomine reparet atque instauret, quo securius in Persiam ipsam promovere contra hostem possit. Quae autem sit haec provincia Syrvanum, hominem adhuc reperire nequivimus, qui nos edocere potuisset; putamus tamen esse Assyriam, prout est videre in

Ptolomeo. Reliquum est ut Siculos majestas vestra diligenter curet observandos, quia, ut audimus, tota vis mali ab eis pendetur; quod ut avertat Deus, oramus. Majestasque valeat. X. Maji, Constantinopoli, 1554.

Postscripta. Amicus quidam noster intellexit ab homine quodam praecipuo illius Ibram passae huc venturi, cognitum fuisse in curia imperatoris Turcarum, quod reginae Isabellae filium nec mater nec Poloni essent in Transsylvaniam dimissuri propter peculiares quasdam causas; quare hic quoque imperator Turcarum dixisse dicitur, se functurum suo tutoris officio, et paratum fuisse ad ejus fortunam promovendam, verum si eam ipsam fortunam ipse reginae Isabellae filius neglecturus esset, non esse quod amplius ejus causa agere debeat ac possit. Hoc quicquid sit, nescimus certo. Ut relata scire tamen majestatem vestram ea voluimus, ut sese omnibus opportunitatibus in omnes eventus accommodet. Datae ut supra.

XCVI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Heri uno tempore et scribendi ad majestatem vestram facultas nobis data est, et de statu Transsylvaniae quaedam relata sunt minime laeta, quae quum operae pretium esse judicamus, ut quamprimum majestas vestra intelligeret, quantacunque fides eis adhiberi debeat, procurare omni studio curavimus. Apud Ibram passam est quidam ex praecipuis ejus familiaribus homo nostrae nationis et amicus Francisco Zay, *qui cum quendam* e familia nostra inter- 1554. május 29.

rogaret de valetudine nostra et de animorum nostrorum habitu, jussit referri nobis confidenter, se nunciare ut amicis, alteri etiam ut veteri domino, nimirum ipsi Francisco Zay, cui aliquando inserviverit, ne ullam moestitiam admitteremus, nec omnium verbis crederemus, eorum praesertim, si qui essent, qui nos terrerent incommodiore aliquo nostrae expeditionis exitu, quandoquidem nos hinc brevi essemus dimissionem habituri, pace vel facta vel infecta. Caeterum sciremus Turcam omnino decrevisse, aut potiri Transsylvania aut mori, nec posset ulla offerri ei talis conditio, quae eum ab ejusmodi sententia dimovere posset. Praeterea quoniam adhuc in mense Februario coepit aedificare castellum quoddam in Persae finibus, illudque jam supra medietatem erectum est, quod ubi primum perfectum fuerit, ad videndum illud proficiscetur, postea imposito eidem praesidio, emunitoque rebus ae machinis necessariis, ante vindemiam redibit Constantinopolim. Interim vero si majestas vestra Transsylvaniam ei restituet, pacem cum ea de Hungariae tantum faciet regno et nos remittet. Si autem eandem reddere noluerit, subito et adhuc hoc anno Thraciae beglerbegum cum exercitu quanto majore potuerit, mittet in Transsylvaniam (quod alioqui tempus passurum non credimus,) nosque cum eodem exercitu expediet, jubebitque ad Danubium usque et inde ad confinia majestatis vestrae deduci; quae, quoniam a privato homine accepimus, non audemus affirmare, considerata tamen ejusdem hominis amicitia, et apud dominum suum conditione (est enim ex intimis ejus), non credimus eum fabulam nobis nunciasse, eoque potissimum fidem illi adhibendam putamus, quod litterae etiam ultimae imperatoris Turcarum

d majestatem vestram et ad dominos regnicolas atae hoc ipsum videntur comminari; quarum litterarum exemplum, quia dudum jam per conductum hominem via Segniensi ad majestatem vestram misimus, ion existimamus pluribus verbis in his immorari, llud solum addentes, ut in omnem eventum dignetur tempestive majestas vestra procellae tantae occurrere, quae quum erit sub hieme, si futura sit, speramus minus validam. Verum nos, quoniam in eo potissimum elaboramus, ut a patria bellum averteremus, qualicunque pace obtenta, nunc cum plane prope videamus nec pacem nos obtinuisse, nec bellum submovisse, majestas vestra, dignabitur credere, nos eo dolore cruciari, quo majorem nunquam experti sumus. Sed si sic Dei vult providentia aut nostra peccata, et adhuc puniri debeat infelix Hungaria fortuna rebellium et intemperiis, nescimus quid aut dicere aut agere debeamus, parati nihilominus ad omnia, etiam imposterum, quaecunque nobis majestas vestra imperaverit, modo frequentius ab eadem informemur. Nam a mense Januario nullas prorsus litteras ejus accepimus, nostras autem per Venetias et Turciam et per Transsylvaniam plures omnino quam sedenas dedimus, quo fit, ut hac etiam de causa non sollicitamur tantum sed fere conficimur, nihil certi de majestate vestra nec de regni statu intelligentes.

Quod ad alia attinet: Ibram passa, de quo plura proxime scripsimus, 23. instantis appulit Constantinopolim, cum plena potestate gubernandi hanc urbem, et agendi omnia vice imperatoris Turcarum, quaecunque hic interim, dum redierit ipse, acciderint, principiumque ejus gestorum hoc est. Prusiae Muztaphae filium de mandato domini *sui suffocavit*, tota reliqua

ejus familia incolumi reservata. Hoc vero occupato urbis regimine omnes primores et qui publica munia administrant, terrefecit, quod aggressus sit rerum omnium novam cognitionem, et dicatur mandata habere de multorum tum mutatione tum caede; nec de aliis palam et nominatim quicquam adhuc vulgatur, sed tantum de uxore imperatoris Turcarum, de Hruztano passa, et de ejus fratre Zynan, cui, ut fratris aequet fortunam, tam urbis hujus quam maris abrogatum est imperium. Caeterum etsi hic sermo de his tribus maximus sit etiam in publico, nondum tamen quicquam certi est. Quicquid tamen debebit fieri, fiet ad summum hoc quatriduo, quia jam a diebus tribus quotidianis consiliis modus tantae rei agitatur; nobis autem erat animus, finem hujus tragoediae expectandi et tunc demum ad majestatem vestram scribendi, verum quia res litterarum harum initio exarata exigebat summam celeritatem, festinavimus studio quanto maximo potuimus, quo majestas vestra mature edocta non offenderetur imparata. Nos praeterea ad passam nondum locuti sumus et non fuimus ultimi in petenda audientia. Sed hortatus est ut non aegre expectaremus paucos dies, nec plures quam quibus prima domini sui mandati obeat. Ad quem cum ibimus, munere illum excipiemus, hominem nobis conciliandi gratia, et quicquid secum egerimus, proximis litteris ad majestatem vestram perscribemus.

Proinde 22. die hujus mensis venit huc reginae Isabellae nuncius, qui V. diebus hic insumptis in Asiam post imperatorem Turcarum profectus est. De ejus legatione duo tantum ex bono loco audivimus, simodo vere sunt relata. Regina Isabella sollicitat gentium ejus auxilia et queritur, quod filium illius apud fratrem suum regem Poloniae quidam majestatis

vestrae instinctu venenare voluerint; quae si publice nobis objicientur, speramus reginae Isabellae a nobis non defuturum responsum.

De triremibus habemus affirmatum, proximo mense in mare nigrum exituras 80, nam antea 50 erant decretae. Hic passa addidit 30. Reliquum est: humillime majestati vestrae supplicamus, dignetur nature de impensis nobis providere, etiam pro reditu nostro, quia dudum egemus, nec est ubi sumamus, et si summitti nequeunt, majestas vestra dignetur per litteras committere mercatoribus Dellavecchia. Homo enim illorum qui est hic, libenter suppeditaret nobis, sed mandatum et ille dandi et nos accipiendi expectamus. Majestatem vestram Deus servet. 29 Maji, Constantinopoli, 1554.

Postscripta. Amicus ille noster secretus, qui in eadem navi erat cum Hruztano passa suo domino, nunciavit nobis, Ibram passam heri multa jam nocte cum V. tantum comitibus fuisse occulte apud imperatoris Turcarum uxorem, secumque diutius sermonem habuisse. Caeterum quid locuti fuerint, nondum se aliud scire, quam quod omnes ii tres in litteris nominati exempti sint vitae periculo, quodque et Zynam passa in pristinum restituetur, et Hruztanus passa fiet longe major quam antea. De inconstantia novarum rerum hujus loci alias etiam scripsimus ad majestatem vestram, ideoque si aliquando contraria scribimus, dignabitur nobis ignoscere; cupimus enim omnia majestatem vestram scire, quaecunque quaelibet non dies solum sed etiam hora afferant. Sunt tamen alia opinione quidam, et fucum ajunt Ibram passam offundere, ut facilius paulo post rem perficiat; quia non parva *in publicum prodierat* jam suspicio,

hos morti destinatos, promoto Turcae filio, qui est Adrianopoli, in paternam sedem Constantinopolensem, rem in tumultum déducere statuisse, ut se periculo eriperent; quod Ibram passa veritus, nudius etiam tertius omnes duces agziamoglanorum accersitos monuerat acri oratione, ut si capitibus suis bene vellent, a tumultu excitando caverent. Sed quid sequetur, postea cognoscetur. Illud si majestati vestrae videbitur bonum esse, ut per litteras cum imperatore Turcarum expostularet, quod nec mittere ad majestatem vestram litteras et nuncios permittunt, nec nobiscum quicquam hic agitur in expeditionibus nunciorum adversariorum majestatis vestrae, fiuntque omnia occulte, dum sic inclusi teneamur.

Postscripta. Hoc mane fuimus apud Ibram passam, cum quo collocuti de his, quae in re esse videbantur, aliud nihil respondit, quam fines istos quietos esse, et res omnes bonum exitum sortituras, nec habere se quicquam interim, quod nobiscum deberet agere, donec expectatus homo a majestate vestra redeat, caeterum pacato animo in sui principis salutem degeremus. Dum autem haec pauca scriberemus, duobus ex locis accepimus, res istic majestatem vestram pro suo voto cum suis adversariis confecisse. Quare respiravimus, et ut id verum fiat, Deum etiam atque etiam oramus. Datae die XXX ejusdem.

XCVII.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

1554. jun. 21. Reverendo devoto, ac magnifico, fidelibus nobis dilectis Antonio Verantzio episcopo Quinqueecclesiensi ac praeposito Pornensi, Francisco Zay generali

ızadistarum nostrorum capitaneo, consiliariis et ratoribus nostris. ad principem Turcarum destiatis.

Verancsics kezével: Redditae 7. Augusti 1554.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende devote, ac magnifice, fideles nobis dilecti. *) [Redditae sunt nobis litterae vestrae die] X. [proxime praeteriti mensis Maji datae, gratoque et clementi animo inde accepimus singularem illam vestram diligentiam et fidem, quam non solum, in tractandis, exequendisque, sed etiam in perscribendis ad nos omnibus, quae isthic in diem occurrunt, adhibetis. Quibus sane litteris ne nihil responderemus, visum est, vos per praesentes certiores reddere de omni rerum nostrarum statu, nempe: quod vani sunt rumores illi, qui isthic feruntur, nos arma in fines imperatoris Turcarum moliri, quia in eadem sententia adhuc perseveramus, qua eramus antea, cum vos hinc expediremus, de ineunda cum imperatore Turcarum firma et bona pace atque amicitia, modo honestae illae conditiones, quas Joannes Maria Malvezius a nobis accepit, isthic per vos proponendas, acceptatae fuerint. Significavimus autem vobis per litteras nostras de] XXV. [Maji duplici via, Veneta scilicet ac per Budam ad vos datas, postquam jam praefatus Malvezius cum resolutione nostra et tributo Transsylvaniae hinc discessisset, supervenisse Joannem Vegh cum litteris dicti imperatoris ad vajvodas et

*) A [] közötti helyek jelen levélben is chiffre-l irvák. A rekeszték [] ezentúl is, hol előfordul, chiffre-t, titkos irást jelent.

regnicolas nostros Transsylvaniae scriptis, unde cum manifeste intellexissemus consilia ac conatus Turcarum de eripienda nobis Transsylvania, durantibus etiam induciis et non expectata resolutione nostra, jamque Moldavus et Transalpinus infestis signis irrupturi esse visi fuissent: nos aliter facere non potuisse, quam ut ipsum Malvezium aliquanto Comaronii, ubi etiam nunc est, subsistere juberemus, donec motus istos subsidere videremus, et a Turcarum imperatore certi redderemur, ante finem horum tractatuum, in quibus cum magnitudine ejus de ineunda pace stamus, et vestrum ad nos reditum, nihil prorsus impedimenti vel molestiae nobis in possessione Transsylvaniae exhibitum iri, sed inducias in omnibus confiniis sancte observandas fore; prout tunc etiam pro hujusmodi assecuratione ad magnitudinem ejus diligenter scripsimus, facta etiam vobis litterarum illarum nostrarum copia; quae quamprimum venerit, et motus praedicti revera cessaverint, spopondimus Malvezium andare, ut ceptum iter sine omni mora prosequatur; quas sane litteras vel per utramque vel per alteram viam redditas fuisse nulli dubitamus.

Quoniam autem novissime a vobis intelleximus Hebray passam a Turcarum imperatore in locumtenentem Constantinopolitanum delectum esse cum summa et plena authoritate agendi et perficiendi omnia, quae intercesserint, tanquam ipsemet imperator Turcarum; nominatimque etiam ei demandatam esse rem totam legationis vestrae, ubi quid certi a nobis venerit: existimavimus non abs re fore, cum ipso de componendis motibus contra quietem Transsylvaniae et fidelium subditorum nostrorum, ut antea *diximus*, susceptis, et petita per nos a Turcarum

gerere voluerit. Nam si ipse motus ejusmodi revera omposuerit, atque nos nomine domini sui, vigore potestatis sibi a magnitudine ejus tradita assecuraverit, Transsylvaniam cum omni reliqua ditione nostra imposterum etiam usque ad finem tractatuum istorum et usque ad reditum vestrum ab omni invasione et hostilitate liberam fore: perinde nobis erit, ac si ipsemet imperator Turcarum id fecisset, quin et statim saepefatum Malvezium ad vos pergere jubebimus; casu vero, quo ipse per valetudinem labores itineris ferre non possit, alium ipsius loco citra omnem moram expediemus, eamque ob rem expeditae sunt in personas vestras, adjunctae credentiales ad passam istum Hebray, ut illis, si tamen consultum vobis videbitur, in tractandis his et aliis quibuslibet negotiis apud ipsum uti queatis. Quidquid autem effeceritis, de eo curate, ut primo quoque tempore notitiam percipiamus, quemadmodum etiam hactenus facere consuevistis, eoque nomine non vulgarem apud nos gratiam inivistis.

Praeterea molestum accidit nobis, quod scribitis, vos a mense Januario nullas a nobis nec litteras nec nova certa accepisse. Nam in mense Januario ad diem scilicet XIIII. expedivimus Lucam de Rado Ragusinum, qui certe dudum ad vos debuisset pervenisse; quas vero post ejus discessum ad vos dedimus litteras, facile credendum est, nondum eo perlatas esse: nam in Februario et Martio nihil plane scripsimus, in Aprili autem expedivimus alterum illum Ragusinum Joannem de Rado, idque ad diem XXIIII. ejusdem mensis, licet litterae Posonii XV. datae fuerint, et duplicata earum litterarum misimus ad vos eodem tempore per *viam* Venetam; praeterea in

proxime praeterito et instanti mensibus praeter illas, de quibus supra diximus, et hasce praesentes, nullas ad vos dedimus, quod et ipsum vobis significare voluimus, ut sciatis, an aliquae litterae in itinere perierint. Reliquum est, ut vos cohortemur, quod deinceps etiam eadem fide, cura ac sollicitudine rebus et negotiis nostris invigiletis, et nos de omnibus subinde certiores reddere pergatis.] In eo exequemeni benegratam ac expressam voluntatem nostram, gratis nostra regia erga vos recognoscendam. Datum in civitate nostra Vienna, die XXI. mensis Junii anno Domini MDLIII., regnorum nostrorum Romani XXIIII, aliorum vero XXVIII. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

XCVIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Conatus tandem Turcae et regis Persárum eo 1554.
processerunt: congredientur et acie inter se decernent, quod creberrimis nunciis, qui illinc advenient, certo affirmatur. Duo autem postremi, quorum alter XI. mensis instantis, alter XVI. venit, edictum attulere ab imperatore Turcarum, ut per delubra omnia publice habeant orationes; affirmante priore, quod in discessu ejus e castris bidui tantum spatio ab invicem utriusque exercitus distabat, monte quodam intercedente, et hoc totum spatium occupante; posteriore vero: quod omnino hujus ipsius mensis die vel 17. vel 18. essent manus conserturi. Persa enim et sua *sponte* in hostem pronus, et subditorum etiam, ut

junt, incitatus ac prope impulsus stimulis, ut cum Turca cominus prope et justa acie dimicet, quo semel aut excutiat illum a suis cervicibus aut prorsus eidem succumbat, — nequire se perpetuas ejus vexationes perferre, eaque potissimum causa, quod eos Turca venui ac servituti devovisset, rem Persis insolitam et ex diametro legi mahumetanae contrariam, nulloque modo tolerandam, quae prohibet Mahumetanos, mutuo sese aut in servitutem redigere aut venundare — ita fertur animum induxisse, ut non solum in visceribus regni sui hostem opperiatur, sed etiam longius versus ultimos fines obviam illi procedat. Turcarum igitur testimonium est, habere illum supra 200 millia armatorum, equitum 150, peditum 50, quorum decem archibusos habent; nec bombardis caret. Addunt et mulierum extra hunc numerum aliquot millia accessisse, non alium animum professae, nec aliis armis indutae, quam earum viri, quod ad confirmandum gentis illius in hunc hostem non apparatum solum sed etiam promptitudinem vulgo narratur. Inita ante deliberatione de praelii facultate Turcae facienda, rebusque omnibus ad rem gerendam expeditis, ubi primum movit hosti obviam, dicunt eum uno die tantum cum exercitu processisse, quantum ille tribus, quod similiter Turcae referunt, adeo illi animus est ad confligendum. Caeterum transgressus urbem Taurum, Turcis Tebriz, et campos Cialderanovaszy nuncupatos, in quibus alterutriusque pater pugnaverat, propinquissime ad suos regni fines promovit, et adveniens in quandam planitiem latissimam, Bingiol Turcis, Latinis Mille Lacus appellatam, mari Caspio in dextra habito, ibidem locum ad expectandum hostem delegit; loco eodem *et aggere et fossa communito*, et aquae etiam

cujusdam propinquae facultate erepta et suis accomodata. Dicunt praeterea filium ejus cum XX circiter millibus equitum secessisse, nec scire quonam, aut ubi etiam num sit, moliturum tamen hosti insidias, quod Turcas non parum habet sollicitos. Haec de rege Persarum nunciant. Multi tamen opinantur non pugnaturum acie, verum mox ubi Turcae in conspectum descenderit, pedem relaturum, et daturum operam, ut solito veterum suorum instituto, mora, dilatione et similibus subterfugiis hostem circumducat et fatiget tam viae quam annonae difficultatibus, donec eum aut redire cogat spe frustratum, aut ad vincendum sibi accommodet. Nunc pugnaturum certa fama circumfertur. De Turca multi etiam sui dubitant, et videntur omnium divinationes regi Persarum victoriam polliceri, quod tamen expectandum est ab eventu. Habet, ut communis sermo est, 400 millia hominum, nec plura electorum militum quam 150 millia, turba caeteri. Ajunt eum nunquam credidisse, quod rex Persarum tantum apparatum esset habiturus, secumque congredi vellet. Ex quo non parva dicitur totus ejus exercitus teneri sollicitudine, cumprimum propter haec, tum deinde quod et annona homines et jumenta pabulo gravissime laborent, plurimique et janizeri et alii milites cum iis, qui Muztaphae erant, ad Persas transfugiant, quandoquidem et in adventu suo ad ea loca, ex quibus in hostem est profecturus, cum lustrasset exercitum, XVIII. millia ac noningentos milites reperit defuisse, cum nec occisos nec morbo consumptos esse constiterit. Tamen non hostes nec facultatem pugnandi detrectabit. Caeterum initurus rationem praelii faciendi, quaesivit ab *iis*, qui cum patre suo erant, quando cum rege Per-

sarum pugnavit: quanam ratione aciem ille instruxerat et rem omnem gesserat? eaque illi enarrata, jussit ut nunc quoque eadem pugnaretur. Sic primi nuncii, qui illinc venient, opinione omnium, erunt de commisso conflictu. Nos autem aliquot jam ex locis habemus, majestatem vestram concordasse cum suis adversariis eo modo, quo ipsamet voluerit. Quae res si vera sit, etiam quod vulgo nobis referatur, gaudemus tamen et pro tenui nostro judicio existimamus id plurimum expedire, temporum praesentium cursu considerato, tam rebus majestatis vestrae, quam Christianorum omnium. Subaudimus tamen Turcis non placere, immo nec ipsi imperatori Turcarum, nec passis ejus, si nos non fallunt relatores. Quia cum praecipua causa hujus expeditionis ejus filius tollendus extiterit, praetextu belli Persici fuit tegenda. Cognito tamen serio Persae apparatu et difficultate ejusdem belli gerendi visa, dicunt eum libenter voluisse gradum revocare victo filio, et dedita opera quaesisse motus Hungarorum, primum petitione Transsylvaniae, deinde legatione Oruch ciaus, ut honeste id sibi licuisset. Verum si falsus est suo desiderio, et Deo agendae sunt gratiae et concordia laudanda, cum omnino dicant, ad hiemem eum rediturum, quod jam castrenses difficultates et incommoda nequeat tolerare praesertim soliti morbi gravedine. Interim autem conquiescere et majestati vestrae et afflicto regno non oberit, cum facile appareat, brevi et ex morte ejus et ex successione filiorum non parvam imperii hujus perturbationem eventuram, quorum alterum Bajazitum impotentem ad generandum ajunt, alterum Selimum vino et desidiae deditissimum. Majestatis vestrae consilium est, nos fidelium servitorum officio fungimur.

De rebus aliis. Durgutreys VII. mensis hujus solvit hinc cum 50 triremibus, nobis e fenestris nostris numeratis, ex quibus V. mittet Algerum, una paulo ultra Hellespontum fracta est, reliquas apud se habebit. Janizaros secum nullos duxit, quia eis non potest imperare, cum anno superiore 500 dicatur habuisse. Reliquum quoque militem perexiguum duxit, nec remigem alium quam paganum et ad remos novum, pauci sunt captivi. Sed et ipse, ut pagani parum periti, mandata ad aliquid destinato gerendum (quantum consecuti sumus ab amicis) nulla habet magni momenti, nisi ut praedetur imbecilla, si aliqua sese ostenderit occasio, et Gallis, si commode et citra periculum licebit, adsit auxilio, ita tamen ut in casum et dubium ne ipsis quoque opituletur. Sicarbitrantur hanc anni hujus expeditionem existimationis Turcae gratia futuram, ut et terra et mari videatur belligerare tanquam omnipotens. Haec ab amicis secretioribus.

Res Hruztani passae et Zynan fratris ejus miro modo variant omnino. Tamen de utroque male speratur, et Ibram passam ajunt occasiones quasdam opperiri, quae minus afferant tumultuum praesertim hoc tempore, quo de conflictu imperatoris totum imperium sollicitudo habet. Proxime cum Ibram passa primis diebus ter divanum habuisset, et utrumque fratrem, ut interessent, advocasset, dicens, habere se, quod cum eis mandato imperatoris Turcarum ageret, ambo recusarunt, Hruztano passa palam negante, quod secum nihil haberet negotii, Zynan aegritudinis praetensa causa, qua etiamnum dicitur decumbere. Quoniam autem idem Ibram passa litteras habet ad eos imperatoris Turcarum, ut fertur, minime laetas

et plane funestas, quas ipsi valde refugiunt, non ignari suorum principum moris: quamprimum cognovit eos sibi non paruisse, nunciavit principi eorum contumaciam, et consilium postulavit, quid agere deheat. Publica vox ista loquitur, et interim omnia silent, mussante omni homine de hoc imminente conflictu, et quoniam superiore tempore, quo Zynan hic cum classe exiverat, quando Tripolis est intercepta, primum triremes quasdam stipendiis caesarae majestatis interceperat, quae ferebantur Neapolim, suppresseritque apud se una cum omni praeda Tripolitana, nec vel obulum in aerarium imperatoris Turcarum intulerit: nunc igitur furti accusatur, et ratio ab eo exigitur, cujus summa 200 millia excedet. Simile et de Hruztano passa futurum opinantur. Sed nondum palam est, ut hoc de fratre. Quicquid autem majestatis vestrae nomine hic agendum erit nobis cum commissariis imperatoris Turcarum, dignabitur scire in castris solum esse Achmat passam, hic autem hunc Ibram passam. Si tamen noluerit praeterire etiam Hruztanum passam ac fratrem ejus respectu futurorum, cum plane nesciamus rerum eventum, nihil oberit; alioqui majestatis vestrae est judicium.

Caeterum VIII. die mensis Maji misimus ad majestatem vestram litteras cum legatione Oruchcianus via Segniensi per proprium hominem, Radumsor Gallum nomine, quae si sunt redditae et praesertim tempestive, in quo summa diligentia usi sumus, scire cupimus. Cum interim nos quoque eas litteras, quas majestas vestra dedit ad nos per alios homines nostros, qui fuerunt duo, incolumes recepimus. Haec jam scripseramus opperientes cum paratis litteris opportunitatem tabellarii, quum XI. mensis allatae

sunt nobis litterae a majestate vestra XV. Aprilis datae, quae quidem magnopere nos delectarunt pluribus nominibus, potissimum vero cognita incolumitate majestatis vestrae; gratum etiam fuit deliberationem expeditionis Joannis Mariae percepisse, cum quo sine dubio omne hic majestatis vestrae negotium et facilius et commodius geremus. Tantas enim apud hos benevolentias sibi conciliavit, etiamsi nonnihil eum asstrinxerant, ut omnes illum desiderent, nos certe etiam opportunissimum fore judicamus, quandoquidem bene jam rerum et praxium Turcicarum peritum. Sed jam ea, quae majestas vestra nobis mandavit.

Famuli Matthiae Aly nomen est Joannes Tewnycz, fratrem habet Petrum Tewnycz, qui et Haramia Peter vocatur. Sed hic Joannes nondum huc rediit, quod diligentissime vestigavimus. Cum ne illi quidem post ea quicquam ea de praxi audiverunt a quibus nos accepimus, putamus id accidisse Hruztani passae et fratris casu, qui nunc rebus aliis omissis, sui cura occupantur. Non tamen hic sistendum est, quia apud hos praxes ejusmodi non unius tantum ingenio texuntur, praesertim quod etiam ex litterarum Agriensium exemplo cognoverimus, nuper Achmat passam primum fuisse instigatorem Petri Petrowyth ad molienda quae orsus fuerat. Igitur majestas vestra non existimet, se omni jam ex parte tutam esse quia hic non est reversus famulus, quandoquidem sex illa vexilla, quae zanzak Turcae vocant, vel potius retia per Oruch ciaus missa, non omnia soli reginae Isabellae filio, (ut nos sentimus.) missa sunt, et ob id circumspiciendum tum istic tum hic, et nos, quantum in nobis fuerit, non deerimus nostro officio.

Franciscus Pica presbyter haeret adhuc in car-

cere. Quidam eum proximis diebus erat redemturus sua pecunia, et auditus est in nos non pauca garrisse; obticuit tamen garrula pica audito baculi nomine, et quod ille ejus redemptor eum fefellerit. Sic itaque etiam de ipso jam hoc tempore nihil fertur. Advigilabimus tamen. Galli nuncius, nomine Codognatus, revertitur ab imperatore Turcarum. De reginae Isabellae homine, de quo proxime, nihildum quicquam cognovimus; et quicquid de utriusque expeditione cognoscemus, significandum curabimus. Litteras vero a Januario nullas fuisse a majestate vestra missas, ex his intelleximus, agimusque humillime gratias majestati vestrae, quod est dignata nobis dubium de interceptionibus eximere, viam autem Venetorum nos quoque laudamus, modo mercatorie jubeant litteras suas occludi; et si fieri posset, ut annullari sigillarentur signo, gratum esset amicis nostris, quod et fasciculos majores pavescunt, et sigilla grandiora propter difficultatem perferendi.

Post haec allatum est certa fama, quemadmodum loquitur tota Constantinopolis, filium regis Persarum Tartaris obviam fuisse profectum, eosque tanta clade affecisse, ut majore parte caesa, desistere ab ulteriore progressu coegerit; ad patrem deinde rediisse, ut conflictui interesse posset cum Turca ajunt, summo studio contendisse, ut si fieri potuisset, ante ejus reditum cum patre confluxisset; qui autem regi Persarum tulere suppetias praeter Lusitanum, duo principes referuntur religionis Rascianae (de quo supra) qui misit XVIII millia armatorum; mahumetanus quidam Huma nomine 80 ferme millia, cui etiam affinitas intercedit cum rege Persarum. Janizari vero Turcae qui ad hostem transierunt, praetermissis

alterius generis militibus, III. feruntur esse millia, unde et sollicitari dicunt plurimum Turcas, et ad conflictum omni utrinque vi contendi, quem omnino circa hoc festum divi Joannis Baptistae futurum nunciant. Quod ideo ex castris scribitur, ut templa omnia precibus pro victoria fatigentur, idque his ipsis diebus.

Aliud quod his litteris addamus, non occurrit, nisi ut supplicemus, quo dignetur majestas vestra crebro gratiosissimas litteras suas ad nos dare, ut sciamus indies, quid istic rerum agatur; et quia hic omnis mora Joannis Mariae adhuc in sinistrum accipitur, bonum esset etiam huic Ibram passae moras hujus causas scribere, quo et Turcae et nos quietiore essemus animo. Majestatem vestram valere cupimus. XXIIII. Junii 1554.

XCIX.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

1554. julius 2. Reverendo devoto, ac magnifico, fidelibus nostris dilectis, Anthonio Verantio episcopo Quinqueecclesiensi, Praeposito Pornensi, ac Francisco Zay de Chemor, generali capitaneo nostro nazadistarum, nostris consiliariis et oratoribus ad serenissimum imperatorem Turcarum destinatis. Constantinopoli. Cito, Cito.

Verancsics kezével: 25. Augusti receptae Constantinopoli 1554.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende devote, ac magnifice, fideles nobis dilecti. [Ad diem XXVIII. proxime praeteriti mensis Junii appulit ad nos Ragusinus quidam Radosor Gallo

litteris vestris de III. et VIII. superioris mensis
i datis. Inde clementi animo intelleximus ea
ia, de quibus nos humiliter informandos, admo-
dosque censuistis, non obscure perspicientes,
nta diligentia et prudentia ad consequendum bo-
i et optatum legationis vestrae finem in omnes
isiones intenti sitis. Quare vos eo nomine benigne
lamus et omni clementia nostra regia prosequi
pensi sumus; et licet de his rebus antea quoque
is nonnullis litteris satis copiose scripseritis, nos-
desuper vobis abunde etiam responderimus, visum
en est ad praesens pauca quaedam scribere, cum
ous hic nuncius ad vos revertatur, ne plane va-
s litteris nostris hinc discedat. Primum autem est,
d in litteris vestris scripsistis de Mahmutho inter-
e imperatoris Turcarum, quae vobiscum commu-
verit, et quam magnamimam promptitudinem et
gentiam ad praestandam nobis operam suam in
otio Transsylvaniae jactitet. Nos eam grato
idem animo acceptaremus, nisi malam hominis
ntatem et insignem nequitiam probe experti, pe-
s perspectam haberemus. Anno 50, cum a Tur-
m imperatore orator ad nos ablegatus fuisset,
ptus est a nobis benigne et honorifice, donatus
eribus haud exiguis, utpote quae ad aliquot millia
norum ascendebant; ibi mira nobis de negotio
ssylvaniae est pollicitus, adeo, quod nobis etiam
uam rei recte conficiendae et a Turcarum impe-
re obtinendae spem injecerit. Sed homo malignus,
l atque a nobis recessit, nihil eorum, quae hic a
iliariis nostris intellexerat, conticere poterat, sed
etario nostro, cum quo Constantinopolim usque
fecturum hic promiserat, in itinere relicto, Sende-

roviae Danubium trajecit, ac in Transsylvaniam recte contendit, ibique reginae Isabellae et Fratri quondam Georgio rem omnem, ut a nobis acceperat, aperuit, quin etiam postea in porta imperatoris Turcarum res nostras nonmodo nihil promovit, sed omni studio ac conatu impedivit. Quapropter nolite illi posthac quidquam vel credere vel confidere, sed eadem illum arte eludere, qua ille fortassis vos spe lucri deludere intendit.

Porro de litteris, propter quas Achmat passa et ipse quoque imperator Turcarum contra Te, Quinqueecclesiensem, commotus fuisse dicitur, hactenus nec ex Polonia nec aliunde quidquam audivimus. Sed si quid postea de ea re ad nos perferetur, humillimae vestrae informationis ac excusationis clementer memores erimus. Nam scimus te, Quinqueecclesiensem, honeste et cum laude tua e servitiis reginae Isabellae suique filii discessisse, teque propterea benignitate nostra lubenter complectimur. Ad haec ex iis, quae hucusque per vos isthic acta sunt, facile judicamus, quidquid id est, quod scripsistis, etiamsi imperatori Turcarum et suis passis non omnino placuerit, tamen vos in rem nostram bona intentione secundum fidem vestram scripsisse, ideoque illa vestra scripta nonnisi benigne probamus.

Caeterum rerum nostrarum hic est status: nos adhuc in ea deliberatione sumus, quam jam antea vobis per viam Turcicam et Venetam scripsimus, nempe quod nolimus mittere Malvezium vel alium oratorem cum nostra resolutione et tributo Transsylvaniae, priusquam optatum responsum a Turcarum imperatore accipiamus, et a magnitudine ejus certi et securi reddamur: ante finem horum tractatuum

vestrumque ad nos reditum tam Transsylvaniam quam reliquam omnem ditionem nostram ab omni invasione hostili liberam ac tutam fore. Quodsi tamen Ibran passa pro summa sua auctoritate, qua modo Constantinopoli fungi dicitur loco principis sui, id quod a suo principe postulamus, revera fecerit, nos bene contenti erimus, et Malvezium, aliumve aliquem confestim expediemus, ideoque vobis nuper commisimus per litteras nostras die XXI. proxime praeteriti mensis Junii per Venetias datas, ut cum eo de his tractaretis, simodo talibus tractatibus se ingerere voluerit, quem sane quod aliquo munere honorare, nobisque conciliare constitueritis, valde nobis placet, quin etiam nos eum in expeditione oratoris nostri munere aliquo prosequi non negligemus.

Quod nos humiliter, fideliterque admonetis, quod jubeamus, quando Transsylvani deinceps nuncium vel nuncios ad imperatorem Turcarum missuri sunt, ut virum solidum et rerum scientem mittant, memoria tenebimus, et cum opus fuerit, ita fieri jubebimus.

Praeterea et illud non obliviscemur, ut vobis posthac per Turciam scribamus, si quae vos isthic publice agere voluerimus, ac idem etiam deinceps faciendum existimamus; quando non occulte ad nos scribere volueritis, maxime cum frequenter inde chiausii Budam transmitti soleant. Quodsi clam ad nos litteras mittendas putaveritis, commodiorem viam, quam Venetam, non habetis. Isthac enim litterae vestrae et citissime et tuto ad nos perferentur, nec opus erit tabellariis conductis, quia nimis itineri immorari videntur, prout litterae vestrae de X. Maji datae XI. dies ante hujus Tabellarii adventum nobis redditae fuerunt.

Negotia secretiora, de quibus nobis subinde pro fide et diligentia vestra scribitis, quod nos sciamus, nemini hactenus patefacta sunt, quam paucis illis, quorum consilio et opera ad deliberationem et expeditionem eorundem utimur, nec credimus unquam hinc aliquid eo relatum esse, unde periculum vobis intentari posset. Nam id in Transsylvania antea accidit, imposterum fortassis non fiet, quia illico tum vajvodam nostrum Stephanum Dobo caute, vobis non nominatis, admonuimus, ut de homine inquirat, qui res omnes, quae a nobis vel ab aliis ad ipsum perferi buntur, Petro Petrowyth, suisque complicibus prodidit.

Quod ad expensas attinet, non dubitamus, quin illa duo millia ducatorum ab hominibus Petri Dellavecchia acceperitis, quae Malvezius vobis per cambium isthuc jussu nostro jam dudum ordinavit.

Postremo clementer nobis probatur, quod Mirandam redemeritis, curabimusque vobis pretium hic restitui, cum redieritis, ipsum vero vel vobiscum retinete, simodo tuto fieri poterit, vel nata occasione remittite, si modo tuto fieri poterit, vel alias consultum forte videbitur.] Et haec sunt, quae ad praesens vobis rescribenda duximus. Caeterum vos exequemini in praemissis benegratam et expressam voluntatem nostram, benigne erga vos recognoscendam. Datum in civitate nostra Vienna, die secunda mensis Julii anno Domini MDLIIII°, regnorum nostrorum Romani XXIIII°, aliorum vero XXVIII°. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoers m. p.

C.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Jam ab aliquot diebus nova de congressu Tur- 1554. jul. 8.
cae ac regis Persarum nonnihil conticuerunt, et tamen dudum ambo exercitus eorum advenere in mutuum conspectum, parvisque praeliis mutuo dimicarunt, Persis semper vincentibus; nec aliae causae adhuc nostro scitu constiterunt de dilatione congressus, quam quod utrique opportunitatibus sibi ad rem bene gerendam faciendis toto conatu insistunt, idque ex parte Turcarum majore sollicitudine, quod regem Persarum invenerunt bene et validum et constantem. Quicquid igitur consequetur, per proximum tabellarium scribemus.

Die autem XXV. Junii venit huc passae Budensis nuncius in Asiam properans, nunciaturus imperatori Turcarum, res Hungariae et Transsylvaniae esse pacatas, sed Joannem Mariam Vienna jam solvisse et venisse Comaromium. Hoc ipso die appulit et novus bailus Venetus, quem speramus rebus majestatis vestrae commodiorem fore quam fuit alius. Quum ad eum misimus gratulatum de adventu incolumi, egit nobis humanissimas gratias, de seque omnia obtulit commodo rerum majestatis vestrae, quae in alio desiderabamus, adjiciens, sic sibi a senatu esse mandatum, cum alioqui sua etiam sponte iis favere principibus soleret, qui nomen christianum tutarentur. Summe hoc etiam ab initio erat necessarium. Quis hoc statu temporum similis ejus reipublicae amicitia non potest esse *majestati vestrae* nisi maxime am-

plectenda et retinenda, quandoquidem hic alios nullos videmus esse, quibus tuto litteras nostras committere possimus.

Rediit a Turca et regis Franciae nuncius, Codognatus, XXI. Junii, de cujus actionibus nihil fertur notabile, nisi quod obtinuit liberationem captivorum quorundam, quorum permutatione Galli quidam apud reverendissimum cardinalem Tridentinum existentes debebunt redimi. Ipse vero interim hic commorabitur in officio oratoriae.

De Hruztano passa incertum adhuc, quid futurum, et procul dubio res ejus monstrum quoddam est, adeo illum vulgi rumores modo ad ima deprimunt modo ad summa erigunt. Et certe (quantum licet conjicere) parum movetur passa Ibramo, quotidie fere cum splendore prodit, nec sicut cassi et exautorati solent, sed ut qui dignitatem mordicus servant; denuoque videtur apud multos bona spes de eo esse concepta. Zynan frater ejus gravissime infirmatur, proximeque triduo condidit testamentum, et ultimus exitus ejus observatus est. Dicunt eum laborare ethica *) et hydroposi; caeterum ab asthma morbum cepisse originem. Totus enormiter tumet, et sunt qui venenum eum prudenter sumpsisse dicunt, ut indignam mortem effugeret. Verum id nondum est affirmatum. Et nos, favente Dei gratia et fortuna majestatis vestrae, omnes adhuc recte valemus, ac jam laetius etiam agimus, audito Joannis Mariae reditu, et rebus istic majestatis vestrae ex sententia compositis, qui quidem Joannes Maria, quod ante exitum praelii hujus imminentis dimissus sit, valde opportune factum est, quia jam audiveramus Turcas murmurare,

*) Értsd: hectica.

non esse aliam causam morae domini Joannis Mariae, quam quod rex ex eventu praelii memorati pacis consensum metiretur; et nisi ante animus ejus constiterit, rem se plane ita habituram. Sed laudetur Deus, quod nihil hostibus relictum est ad calumniandum. Nec aliud est, quod in praesentia scribere possimus, quam ut Deus majestatem vestram una cum serenissimis liberis, clementissimis dominis nostris, filiis suis carissimis conservet. III. Julii, Constantinopoli, 1554.

Postscripta. Franciscum Picam presbyterum, de quo aliis, Zynan passa condito testamento, una cum aliis quibusdam captivis, animae suae refrigerio manumisit. Nos igitur hominem hic observandum curabimus, quia mox a liberatione auditus est jactare se, futurum scilicet brevi, ut ipse etiam aliquid sit in Hungaria, et quid similia. Et quicquid percipiemus, majestati vestrae non segniter significabimus.

Jam miseramus praesentes litteras Galatam ad amicos, cum nobis allatae sunt majestatis vestrae unius et ejusdem exempli cum superioribus ab illustrissimo domino Dominico Gaztelu missae, et XV. Aprilis Posonii datae; nec est, quod habeamus aliud ad eas rescribendum, quam quod jam rescripsimus, illud habentes magno solatio, quod idem dominus Gaztelu rediit Venetias.

De Turca et Persa nihil est postea subsecutum, nisi quod vulgetur, magnam quandam inter eos velitationem fuisse commissam, et Turcis superatis ac maximo numero caesis, tres etiam passas, duces belli praecipuos in manus hostium incidisse. Dictum etiam est, eo loci Turcam toto cum exercitu consedisse, ut jam pro circumvento eum habeant. Nec posse inde se extricare, Persa prohibente, et coactum iri ut aut

praelium minus aequis opportunitatibus ineat, aut ad necessitatem aliquam illi valde periculosam adigatur. Sed pluribus loqui de his non audemus, quia duae sunt res magni momenti, nec ab insigni loco acceptae, quamquam hic omnes vastissimum habet silentium, quod ipsi Turcae, qui mores ipsorum novere, in malum interpretantur. Cum veriora consequentur, diligentiae non deerimus. Adjecta die V. mensis praefati.

CI.

A' királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. jul. 21. Stephanus Nagy Comaroniensis stipendiarius venit ad nos XII. die mensis instantis cum ternis majestatis vestrae litteris, quarum primae erant imperatoris Turcarum, secundae Zynan passae, nostrae tertiae. Accepimus etiam his adjuncta exempla litterarum majestatis vestrae tum ad Magnum Turcam et Zynan passam, quam mandatorum Turcae ad Transsylvanos, eaque omnia intelleximus, quae praesens negotium attulit nobis.

Rebus igitur omnibus diligenter expensis, die XIII. Ibram passam, qui nunc hic locumtenens est, ut jam majestati vestrae scripsimus, XIIII. vero Hruztanum passam adiimus, nam Zynan adhuc cum morbo suo conflictatur, dicitur tamen vitasse periculum et convaliturum. Caeterum cum Ibram passa egimus diligenter pro celeri dimissione hominis majestatis vestrae ad imperatorem Turcarum, sedulo eidem declarando et inculcando, rem celeritatem omnium maximam postulare, et ex tarditate in periculum pendere,

ne in ordines coacti istic eorum milites et jam producti causam aliquam inexpectati tumultus bellici tam magnitudini imperatoris Turcarum quam majestati vestrae injiciant. A quo ut ab homine sedato, parum maligno et contentioso minus, facile exauditi. Respondit: se eundem hominem sine mora et pro voluntate nostra dimissurum. Sic quanto lenius gessit se nobiscum Ibramus, nihilque apud eum laboravimus, tanto Hruztanum passam habuimus difficiliorem, quippe apud quem et laboravimus et sudavimus. Semper enim sibi est similis, semper iisdem fervet mentis et morum intemperiis, nec tanto casu ac jactura, quam fortuna sua fecit, vel minutissimo pilo factus est melior, et assiduo ea ingerit, quae ab initio toties: nimirum Transsylvaniam principem suum majestati vestrae nunquam permissurum; imperatoris Turcarum eam provinciam esse, non majestatis vestrae. Caeterum, (humillime verbis nostris venia postulata) dolo et fraude et mendaciis eandem cum suo imperatore agere, et similia, cum annuam Joannis Mariae detentionem et resolutionem dilatam de remittenda vel non remittenda Transsylvania incusaret, res siquidema nullo bono et fideli servo majestatis vestrae, quovis periculo imminente, honeste toleranda. Ad quae, nisi timeremus totam rem imprudenter perturbare, ea certe responsa illi aliquando faceremus, quae a nullis unquam audivit oratoribus, faceremusque procul dubio, quandocunque a majestate vestra juberemur. Est enim homo plenus furiarum ac nullius moderationis, ac sicut Itali dicunt: Non ha redretto (?) ne neroverso, e nondimeno è cargo di orgogli e di serpenti, adeo ut eum non honorare solum et secum tractare *magnis ac* rationabilibus de rebus

non convenit, sed etiam adire illum et humano ore alloqui, scelus et nefas est. Verum dum ad ejus insolentias respondemus, non audemus aculeatius agere, sed quanto modestius possumus, rem commissam nobis gerimus, et ei declaramus majestatem vestram non esse eum, qualem ipse perstringit; proinde illum non decere, dicimus, sic proscindere conviciis, qui ipsum et donis et officiis in amicitiam conciliare studet, omnia illi sua negotia commendando. Nec ad hoc respondit aliud, quam quod amicus est et erit majestati vestrae, si exemerit manus suas e Transsylvania, et nisi hactenus toties se pro majestate vestra voluntati sui imperatoris opposuisset, dudum mira contra eandem tentavisset.

Intervenere in hoc sermone multa alia, potissimum vero, quod minime vult in Budensibus induciis complecti Transsylvaniam. Nos autem a praesentium litterarum majestatis vestrae tenore (ut ab obice ejus malitiae praecipuo) non recedentes, iterum atque iterum et non sine contentione repetivimus, ex memoratis induciis Transsylvaniam non fuisse exclusam. Caeterum proferetur libellus super easdem inducias confectus, quem ego ipse Verancius Budae Aly passae consignavi, quando memoratas inducias inter imperatoris ejus magnitudinem et majestatem vestram conclusi, ex quo libello facile cognosceret, verum esse quod nos loqueremur, et procul dubio violatum iri eas inducias a subditis imperatoris Turcarum, nisi immissae nunc in Transsylvaniam copiae novis mandatis revocarentur, et mitteretur majestati vestrae assecuratio de observatione ipsarum induciarum, donec ingrederetur Joannes Maria, secumque una hoc *incepto* pacis tractatu confecto, rediremus nos ad

principem nostrum incolumes, Joannes vero Maria apud vos remaneret. Hic de libelli productione nulla mentione facta, respondit: majestatem vestram assecurationis et mandatorum petitione dilationem quaerere et pendere ab exitu belli Persici, ex quo facile doli ejusdem apparerent. Jam, inquiens, annum nos reditu Joannis Mariae detinuit. Nunc dum hoc figmentum de insurrectione militum nostrorum deferatur in Persiam, inde referatur in Austriam, et mox etiam Joannes Maria redeat Constantinopolim, quis non videt et aestatem et autumnum exiturum? ac sic nos rex eludit. Diximus tunc, regem eos non eludere, nec fraude petere; sed quia difficilis est deliberatio, ut quispiam princeps ultro seipsum suis bonis privet, et ea alienis tradat; et haec fuit sola causa, quod Joannes Maria serius est expeditus. Caeterum nisi sub his induciis et hoc pacis tractatu pendente non emisissetis in Transsylvaniam et in regem nostrum exercitum, Joannes Maria dudum advenisset, nosque vel eo tempore, quo Oruch ciaus cum duobus dragomanis et sex vexillis ac mandatis bellicis in Hungariam recedebat, diximus et dragomanis ipsis et nostro ciauso, qui ibidem apud passas aderat, praesentes eorum commissiones malo consilio fuisse datas et turbaturas in Hungaria omnia. Quod cum ciaus noster affirmasset, dixit passa: de hoc exercitu nostro nihil esse, et si etiam jam prodiisset, scriberemus, nihil interim tentaturum contra regem vestrum vel suos fines, donec ipsis juberetur; potuisse igitur nunc secure Joannem Mariam remisisse. Respondimus, eum exercitum non aliter cum suo apparatu prodiisse, quam ut arrepto manu altera regis nostri gutture, altera ferro armata eidem minitari *possit, ut reddat* quod ab eo exigitur,

aut moriendum ei esset. Sci es autem domine passa, regem nostrum non esse vajvodam aliquem Valachicum, sed regem et caesarem, et qui adhuc nunquam quempiam timuerit praeter Deum. Ideo et induciarum habendá fuit nobis ratio et expectandus tam Joannis Mariae reditus, quam tractatus nostri finis, qui si in pacem desivisset, utrisque nobis pro voto successisset, sin minus, semper princeps vester movere bellum potuisset, et tam Transsylvaniam quam Hungariam suo loco invenisset. Et si adhuc ab initio firmiter decretum fuit apud vestrum principem, quod nullo unquam pacto Transsylvaniam regi nostro esset permissurus, cur sciscitari voluerit, an rex noster velit eam retinere? Certe expeditius erat, si tunc, cum Joannes Maria hinc dimittebatur, nobis quoque simul remissis, regi nostro nunciasset: remitte mihi Transsylvaniam, et mecum ea pace fruere, qua velis; sin minus, bellum expectes. Caeterum his molestiis, in quas utrique incidimus, et vos et nos careremus; verum postquam res in hos fines devenit et tota pendet ex Joannis Mariae reditu, conquiescite et petita regis nostri admittite, et Joannes Maria redeat tandem, et cognita resolutione de Transsylvaniae remissione, quod expetitur, fiat legationis nostrae finis. Si autem interim rex noster arma nulla movet et perstat in petitione renovandae pacis et amicitiae, quid oportet tam sedulo urgere Transsylvaniam? vel quantum principi vestro decedet, hocne, an insequente, an tertio anno Transsylvania potietur, si pax interim non constiterit? Hic dixit: rex vester est, qui caesarem nostrum arripuit per guttur, quia Transsylvaniam, ejus provinciam sibi usurpat; caeterum scivisse Joannem Mariam animum sui principis, et commissum etiam illi fuisse,

ut si Transsylvaniam rex vester esset remissurus: ipse rediret, sin minus: non rediret; et hoc esse magnum apud se argumentum, regem nostrum non remissurum Transsylvaniam, quod Joannes Maria non revertatur; et agit litteris tantum, longe alia volutans animo.*) Interrogavit tandem, posteaquam multa et ab eo et a nobis dicta sunt, quodnam tributum per Joannem Mariam portaretur? Respondimus:

*) Mes ambassadeurs estimeraient — irá Ferdinand 1553. december 29-én Károly császárnak — si me pouvais accorder du tout avec la reine et son fils, et la mener si avant, qu'elle voulût jointement avec mes dits ambassadeurs aussi envoyer les siens devers le Turc, et par iceux le certifier, qu'elle est ensemble son fils contente de moi; et que les Transsylvains fassent le semblable; . . . . que en ce faisant ils auraient bien bon espoir, qu'en payant les pensions accoutumées l'on pourrait obtenir par cetui chemin la dite trève générale, principalement en cette saison, que le Turc est tant empeché contre le Sophi . . . Et pour cette cause j'ai envoyé ambassadeurs solennels devers le roi de Pologne, afin qu'il veuille tenir la main et solliciter ambedeux les reines, sa mère et soeur, qu'elles se veuillent condescendre à ce que dessus; et ont mes dits ambassadeurs charge . . . se trouver aussi vers les dites reines pour le même effet . . . Et à leur retour je remettrai le tout en consultation avec les principaux des états et conseil de Hongrie. — 1551 junius 24-én pedig ugyanaz ekkép irt a császárnak: J'avais fait pourvoir à toutes choses necessaires pour depecher Jean Maria Malvezo avec prèsents et l'argent du tribut pour la Transsylvanie a fin qu'il le me laissât à la charge du tribut accoutumé, et autres affaires concernantes la Hongrie; mais le jour devant qu'il voulait partir, j'ai reçu lettres, que sur la praticque de la reine Isabelle et de son fils, Petrovits avec les Moldaves, Transalpins et autres Turcs ses adhérents se mettaient sus pour invahir la dite Transsylvanie et pays adjacens de mon obéissance. Il a pour ce été considéré, ne devoir mettre en hazard le dit Malvezo, aussi une telle notable somme, qu'il porte avec lui, comme aussi icelui Malvezo n'a aucunement voulu partir sans avoir plus d'assurance. Car comme il dit, si partait, trouvant les affaires en tels termes, je perdrai ce que j'envoye de tribut pour la Transsylvanie pour être en paix cellepart, et néanmoins me ferait-on la guerre; et lui se mettrait en danger de se faire mettre à torture, pensant le Turc, tirer beaucoup de secrets de lui. Et pour cette cause n'est il passé Comarre, ou il est encore, attendant réponse du Turc et bassas, auxquels a été écrit, qu'il est là, attendant avec charge de traiter particulièrement des choses pourparlées, et que s'ils désirent qu'il y vienne, qu'ils fassent cesser les emprinses susdittes de Petrovits et des siens. Et ayant la dite réponse et qu'elle se trouve telle, qu'il puit passer surement, je ne fauldrai lui encharger ce que votre majesté touche en *ses lettres, quant* à sa comprehension au *traité. Lasz as id. h. 604 és 634 ll.*

Transsylvaniae. Dixit: cur et non Hungariae? quid enim attinebat regem vestrum in hoc tributum sese ingerere, quod per se Transsylvani pensuri erant, unti antea pendebat Eremita? Respondimus: nonne ejus dominatio meminit locutos nos fuisse secum de Transsylvaniae tributo anno adhuc superiore Scutari in horto ipsius, quando descendebat in expeditionem Persicam? quod tributum non prius iterum pendi incipiet, quam pacem pristinam renovabimus et de ejus limitatione transigemus; proinde nihil esse nec habere nos quod loquamur aliud de his negotiis, quam quod initio et postea locuti sumus et nunc loquimur; quare et liceret Joanni Mariae redire, postea gererentur quae geri debeant. Ad quae alio verbo nullo facto, demonstrato manu abitu, dixit: Vergith, hoc est: abite. Illicoque ab eo recessimus, nunquam certe ad eum profecturi, si majestas vestra nobis commiserit. Quod autem nunc etiam adierimus, partim hortatu aliorum fecimus, partim etiam nostro judicio, considerantes incertum rerum eventum, cum videatur multis resurrecturus, et judicetur omnino aliquid secreti habere cum imperatore Turcarum. Gerit enim se amplissime, aditur etiam crebro ab aliis oratoribus, et ab omnibus hujus loci summis viris palam colitur. Ibram passa vero fertur nihil sine ejus consilio facere, sed hoc clandestine, nam alias nunquam insimul convenerunt.

Sed in summa, quae dicamus, hoc est: scire majestas vestra dignabitur, quod Turcae pedibus, manibus et nervis omnibus conabuntur, ut per omnes occasiones quam citissime fieri poterit, eripiant ei Transsylvaniam, nec ullas inducias, ullum Deum, ullam fidem aut amicitiam curaturos, cum in induciis

budensibus nequaquam intelligere volunt Transsylvaniam, et pro sola Hungaria pacem pollicentur, quantum et a Hruztano passa et ab Ibram passa et ab aliis fere omnibus intelligimus; neque ad hunc usque diem vel latum unguem dimotos esse ab hac pertinacia, cognovimus, difficillimeque dimoventur, si qua fortuna eis hoc bello laetum arriserit. Adeo autem mora Joannis Mariae tam longa offenduntur, ut Hruztanus passa id quoque dixerit coram nobis: male Budensem passam agere quod hujusmodi majestatis vestrae tabellarios cum litteris ad portam deduci faciat, et recte facturum impostorum, si quotquot mittentur deinceps, gladio percusserit, alioqui ipsum quoque facile periclitaturum, si secus facerit, quia omnes essent exploratores expeditionis Persicae, quicunque huc a majestate vestra mitterentur. Ex quo simili modo majestas vestra poterit conjicere, quid hic boni effici possit. De Joannis autem Mariae diuturniore retentione non est apud nos quod dicamus, quia bono consilio omnia arbitramur fuisse acta. Verum ii gravissime ferunt, nec excusationem dilationis ejus memoratae ullam accipiunt, sinistre interpretantes omnia; verendumque est, ne hujus Hruztani passae furor tantum efficiat apud amicos in Porta, ut rem magis ac magis in aliquod praecipitium inducat. Nunciavit enim nobis amicus ille noster secretus, quum his diebus secum loqueretur de his praesentibus rebus, dixerit: videbis quid hic princeps brevi contra hos Hungaros canes rerum molietur, si sanus a rege Persarum redierit; et illud: ne ullo pacto majestas vestra reginae Isabellae filium inmittat in Transsylvaniam, qui annum in ea non exiget, sed deducetur Constantinopolim, Transsylvani vero Turcae

submittentur. Hoc ipsum ab alio quoque homine accepimus, qui est ex intima ejusdem Hruztani passae familia. Neque ullus est, qui magis hujus provinciae casum urget, quam Hruztanus passa, qui autor etiam ejus excidii esse contendit. Advigilandum itaque est Transsylvaniae et cavendum Transsylvanis, ac iis simul, qui in horum fidem spem aliquam ponunt, ne decipiantur, alii vexillis, alii fortuna Pueri nimis certe vana. Caeterum quale responsum ad praesentem petitionem ab imperatore Turcarum majestati vestrae reportabitur, nescimus, postquam tamen in hoc est deducta res, videretur nobis opportunum fore ad persuadendum iis majestatem vestram sincere agere, ut interim Joannes Maria vel vestigium moveatur a Comarom: quia cum non desint ibi exploratores passae Budensis, cognito ejus illinc discessu, longe minus eum rediturum crederent quam nunc credunt, et temeritatem aliquam possent committere.

De bello Persico multa in dies afferuntur, sed ea quanto magis sunt varia, tanto difficilius est veritatem invenire. Supplicamus majestati vestrae et dignetur nobis ignoscere, quod nuper scripseramus diem nimis certum et propinquum, quo debebant illi duo exercitus congredi. Tunc enim hic nihil erat vulgatius magisque persuasum, quandoquidem et publicae supplicationes sollicite pro victoria agebantur. At conflictus idem nondum est factus, ajuntque Turcam aliquot dierum spatio pedem retulisse, passa suo Osmano cum multis millibus profligato eoque ex vulnere mortuo. Dictum postea est, quod expeditis rebus ad congressum, denuo in hostem missum promovisset, et jam brevi manum conserturum. Nec de *hoc modo* aliud fertur, et jam cursores etiam, qui

hinc veniunt, silentio supprimuntur, quae res malae injecturae indicium praebet. Sunt ex Christianis nidam qui eum diem Joannis Baptistae decollati xistimant opperiri, quem hic Turca tam favorabilem emper habuerit...Sed incertum est, an propterea differat. Et Turcarum sermo est, cecidisse jam in ejus exercitu partim ferro Persico, partim morbo et annonae penuria plus quam 140 millia hominum. De rege Persarum nonnisi omnia prospera, satis valida et plena constantiae; qua ex re illud etiam vulgatur, non conflicturum Turcam hoc anno, sed finibus illis bene communitis, hiematurum Allepi. Tartaros autem, qui ad eum veniebant, certum est a regis Persarum filio fuisse profligatos atque aversos. Allatum etiam, quod Durgutreis fuisset in classe mortuus; quod cum confirmatius habebitur, certiorem facere majestatem vestram non praetermittemus.

Quod ad alia attinet: cum deinceps majestas vestra dabit litteras ad imperatorem Turcarum, dignabitur semper, si ita visum fuerit, et ad Achmat passam, et hunc Ibram passam locumtenentem, et ad Hruztanum passam ac fratrem suum Zynan scribere, qui praefectura classis non est privatus, scribetque ad eos, qui sunt in officio, fusius, ad alios brevius, et amicitias atque officia *) quia nunc etiam rogavit nos Hruztanus passa: an sciverit majestas vestra, eum esse Constantinopoli? in quo visus est litteras ejus desiderasse. Nos respondimus: scivisse, sed propter respectus quosdam praesentis ejus temporis nihil ad eum scripsisse, jussisse tamen nobis, ut illum nos coleremus, et in amicitia ejusdem conservare curare-

*) Kimaradt: oblatura est, vagy más hasonló értelmű szó.

mus. Nec de hoc aliam ob causam scribimus quam nostri officii, consilium autem majestatis vestrae est.

Venit huc a Polono simplex nuncius, qui cum litteris ad imperatorem Turcarum proficiscitur; quem non existimamus aliis de rebus missum, quam ob insultus et praedas quasdam Tartarorum, si vera sunt quae nobis indies nostri retulerunt. Est enim homo Armenus, et regis Turcicae linguae interpres ac semimercator. Adjicimus et illud, quam non omnino sine aliquo firmi consilii jussi sunt Valachi et limitanei Turcae congregari, prodire et parati esse ad parandam rem sedulo, ubi eis fuerit mandatum. Majestati etiam vestrae nostro judicio bonum esset providere de aliquibus copiis, sed clandestine, ne Turcae intelligerent, quandoquidem mox in majestatem vestram intenderent calumniam, quae jam illis impingitur. Alioqui si quo pacto in porta imperatoris Turcarum assecuratio et mandata, quae nunc petit, majestati vestrae negarentur: sine dubio credendum est, istos tentaturos Transsylvaniam. De ope itaque tempestive est providendum, ne imparata offendatur, dum hinc sperat, quod in dubio situm est. Ad nos quod attinet, nec officio, nec fidei, nec vigilantiae nostrae, Deo adjuvante, deerimus. Et nunc certe tempus est, ut Christiani in cinere et cilicio ad poenitentiam agendam conversi, diebus ac noctibus, et publice et privatim, misericordiam a Deo precibus et jejuniis implorent, vel horum ethnicorum exemplo, apud quos adeo universi incumbunt orationibus, ut primae etiam aetatis impuberes coguntur orare.

His exaratis, sperabamus hominem majestatis vestrae ad imperatorem Turcarum sine multa mora *iri* expeditum, uti nobis Ibram passa promiserat, ve-

a mutata sententia, vel die postera nostrae audien-
e adhuc hic et homo et litterae haerent. Ursimus
tem eum ter jam, misso ad eum nostro interprete
mo et causo Budensi, qui deduxit huc majestatis
estrae hominem, sed nihildùm quicquam effecimus.
Dicit principem nimis longe in ditionem regis Persa-
rum penetrasse, nec aditum ad eum tabellariis facilem
esse, dimissurum tamen se omnino et brevi, nos tamen
conquiesceremus et ex eo expectaremus. Nam Polo-
sum etiam nuncium perhibet proficisci priusquam
passae ipsius mandato jubebitur. Causam dilationis
hujus putamus nos a Hruztani passae malitia proce-
dere, quandoquidem passae etiam Budensi impro-
brabat nobis audientibus, quod memoratum majestatis
vestrae hominem aut non remiserit aut non occiderit.
Quid, inquit, tot litterae plenae dolo etc. Statim enim
Ibram passa differre coepit postquam apud Hruzta-
sum passam fuimus. Alii dicunt, certa eos nova de
statu imperatoris Turcarum expectare et ea quidem
bona, postea hominem dimissuros. Sed omnino rem
ignoramus. Dictum etiam nobis est, quod solum ciau-
sum Budensem dimitterent cum litteris et sine homine
memorato, cui alterum ex nostris fuimus adjuncturi.
Verum de hoc etiam incertum quid fiet. Nos tamen
quotidie jam Ibram passam urgere non cessamus, facta
eidem etiam protestatione, ut si quis error ex hac
mora inciderit, ab eis progressurum, non a majestate
vestra, neque a nobis. Majestatem vestram Deus
servet. XXI. Julii 1554.

Hodie cum jam praesentes daremus tabellario,
venerunt cursores ab imperatore Turcarum, qui retu-
lerunt X. adhuc dierum itinere distinctos esse eos

exercitus. Caeterum futurum omnino conflictum, sed non prius, quam munitionem quandam Turca perfecerit, quae in eum finem condi dicitur, ut si quo casu cedere hosti cogeretur, haberet ubi sisteret gradum. Munitioni autem Karz est nomen, fuitque alias locus regis Persarum. Hoc ipso quoque tempore ciaus quoque Budensis cum litteris majestatis vestrae ad imperatorem Turcarum expeditus est nostris impensis et equo et munere, quia libera posta, quae jam illi erat concessa, retracta est, putamus malitia in litteris expressa. Sed nec homines nostros ire voluerunt, et laboravimus pro altero tantum, verum ne is quoque permissus est. Suspicantur eos explorandi causa dimissos. Haec omnia nova sunt, et sunt omnia mali animi indicia, nam hactenus his nos non molestarunt. Addita ut supra.

CII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. augustus elején. Nuncius reginae Isabellae, qui superioribus mensibus profectus fuerat ad imperatorem Turcarum, Constantinopolim XXII. Julii reversus est, et hinc discessit ultima. Secum missus est Aly ciaus, homo Transsylvaniae et Varadinae ditionis bene peritus, et diuturnum ac peculiare olim heremitanae insaniae instrumentum. Hic ciaus non excedet Transsylvania, et quantum ab amico secreto nostro intelleximus, mittitur eo consilio, ut mandata, quae ciauso Oruch data sunt, confirmet, et requirat Transsylvanos, num reginae Isabellae filium velint in principem recipere, necne; simulque ut omni diligentia tam imperatoris

Turcarum quam passarum nomine illos cohortetur, ut in studiis ejusdem reginae Isabellae filii perseverent, nec ullo pacto ab illius expetitione desistant, facta eisdem spe omnium auxiliorum militis limitanei et suae etiam personae, quamprimum ab expeditione Persica redierit. Idem amicus nunciavit, se etiam postea locutum fuisse cum Hruztano passa de rebus nostris, sed obiter; et illum dixisse, magni Dei juramento adhibito (sic enim Turcae jurant): nunquam principem suum majestati vestrae Transsylvaniam remissurum, etiamsi omnia extrema adire cogeretur. Caeterum frustra esse dona, frustra amicitiae, frustra officiorum oblationem, sed ne preces quidem in hoc locum habituras, quantumvis maximis uteremur, pacemque interim minime futuram, nisi restituta Transsylvania; — nec alium Hruztani passae unquam esse sermonem. Verum iterum atque iterum vobis commendo, subjunxit, ut majestatem vestram certiorem faceremus, dignaretur multum circumspicere, et bonis, solidisque uti consiliis, ne in aliquam fraudem perfidia Turcarum de amittenda Transsylvania inducatur. Turcis, inquiens, non esse credendum, et suaderi oportere tam reginae Isabellae quam fratri suo, regi Poloniae, ne Puerum abduci in Transsylvaniam permittat; et Transsylvanis, ne eundem inducant, qui utrique si secus fecerint, et Puer mox deducetur Constantinopolim, et Turcae insessa praesidiis Transsylvania, de primoribus ejus idem perpetrabunt, quod olim de Bosnensibus, Rascianis et Graecis; parumque aberit, quin tandem tunc Valachis etiam Turcas praeficiant, quod eorum tot caedes mutuas et intestinas seditiones ferre jam nequirent. Adjecit praeterea hoc: Transsylvaniae negotium Achmat passam et

Hruztanum passam duntaxat urgere, atque omni conatu laborare, ut sive jure sive injuria eadem provincia primum, deinde Waradinum et mox Agria majestati vestrae adimatur; quod postea nihil eis difficultatis relinquatur ad reliquum Hungariae obtinendum; seque vereri plurimum, quod neque litteras majestatis vestrae integro sensu ac tenore Turcae exponi curent, referentes interim ei omnia, quae majestatem vestram arguant et apud illum deferant, quo sic facilius orsam suis consiliis Transsylvaniae telam ad propositum finem perducant. Proinde quoniam nuncius regis Poloniae, quem huc venisse nuper scripsimus, vix 6. diebus in libertate a suo adventu habitus, reclusus est in suo hospitio, et in hodiernum etiam diem tenetur sub custodia, uti et nos, nec interim dimittetur post imperatorem Turcarum, donec admonebitur passa, an dimitti debebit, quod ajunt esse exploratorem: idem amicus nobis nunciavit, non esse hoc citra contumeliam. Caeterum quid, inquit, agit ille rex Poloniae, cur oculos non aperiat, cur non juvet commoda regis vestri, ut sic suis prospiciat? an ipse meliore conditione tractabitur a Turcis, ubi eos vicinos in Transsylvania et Hungaria habuerit, quam alii principes christiani tractati sunt, qui in eorum viciniam inciderunt? Plura hic bonus amicus noster saepius ejusmodi nobis nunciat, quae nostro etiam judicio abesse a veritate non videntur, eademque ideo majestati vestrae nota esse semper studemus, quia pauca ex meliore loco consequimur, et consideranda esse agnoscimus. Jam quid nos de his omnibus sentimus, est: quod, quia ex ore Turcarum vel ab ipso adventu nostro nunquam excidat Transsylvania, et indies non solum magis ac magis eam exigunt, verum

etiam arma et exercitum in eam parant et plane producent, summa cura et vigilantia et vafritie erunt intenti in occasiones, ut quod de ipsa Transsylvania occulte secum conceperunt, obtinere contendant. Si itaque reginae Isabellae filius Polonia educetur, studiaque Transsylvanorum et Hungarorum quorundam in illum prona viderint, opinio est omnino fortunam Transsylvaniae tentaturos. Operae pretium itaque erit, ut majestas vestra quoque non sit sine milite in omnem eventum; et quia toti jam mundo constat, (nobis etiam hic parum tacentibus) a Turcis causam horum motuum processisse, cum sub induciis arma ceperint et in fines majestatis vestrae irruperint: recte sane et vere regaliter egerit, si se et sua defenderit, ac lacessita hostium injurias propulsaverit, uti et anno proximo fecit. Nam tunc etiam poterat dici, quod inducias ipsi violaverant; verum quia ipsi quoque passae, quorum consilio res gerebatur, bene hoc noverant, omne damnum, quod acceperant, silentio suppresserunt, quemadmodum nunc etiam facturos speramus, si profligati fuerint; quia et conscientia sceleris pudefacti, et repressi metu, ne eorum temeritas puniretur, imperatori Turcarum etiam celabunt, sine cujus scitu, uti etiam ante majestati vestrae scripsimus, multa passae agunt, eaque causa est, quod hostium apud eos juris rationes non facile admittuntur, sed furore et potentia omnia geri volunt, ut extorqueant quod expetunt, ne interim injurias et alia quae perpetimur, enumeremus.

De progressu belli Persici haec feruntur. Uterque exercitus vicinus est amni cuidam Kasylmanz, quem in medio inter mare Caspium et montem Zagrum esse et Amardum appellari, nostra conjectura putamus,

qui juxta Ptolemaeum e Marziano lacu profluit. Cursores, qui inde veniunt, jam rariores sunt quam hucusque, veniuntque muti prope, quod nihil laeti afferant. Ex aliis vulgo auditur, alium quoque passam post Ozmanum a Persis profligatum, Turcamque tridui spatio pedem retulisse, regem Persarum vero trinis castris propius hostem promovisse, et esse eo animo, ut confligat cum eo, si modo rejectis ignibus, ferro secum certare voluerit, sin minus, usurum suis opportunitatibus, nec propterea recessurum a Kazyldag, hoc est a rubeo monte, quem in tergo habet, nosque eum superius Zagrum esse diximus. De tempore conflictus nemo scit, et de voluntate etiam utriusque multi dubitant, ajuntque Turcam potentissimum non audere, quod regem Persarum validum esse videt, tempusque tantummodo terere, et partim opportunitates captare, partim vario praetextu operam dare, ut rem in alium annum differat. Sed rei hujus veritas non ita facile ad notitiam multorum potest pervenire, vulgo tantum sic dicitur.

De classe emissa nihil auditur. Tantum triremes, quae in Pontum expeditae fuerunt propter transitum Tartàrorum, allatum est in flumine quodam esse obsessas a Mangrelis populis, qui sunt supra Colchos et olim Manruli vocabantur, nec posse aut progredi aut regredi. His nunc tres aliae subsidio apparantur, et erat de celeritate magnus sermo. Verum segnius jam eas dimitti apparet.

De Hruztano passa eadem scribere possumus, quae proxime scripsimus, illud tantum addentes, quod omnes cursores, qui ex castris huc adveniunt, nec praecipue ad uxorem mittuntur imperatoris Turcarum, semper Hruztanum passam antea adeunt, postea Ibram

passam; quae res omnium animos facit aliquid quod latet, cogitare. Frater ejus Zynan dicitur evasisse periculum.

Aliis de rebus quod scribendum nobis est, dignabitur majestas vestra scire, quod ea mandata imperatoris Turcarum in Hungariam et Transsylvaniam miro modo dantur, et exempla illorum ex Transsylvania putantur venire a nostratibus utique perditis, quae res utinam in eorum caput non redundet. Verum cum imperator Turcarum a majestate vestra non Hungariam repetit sed Transsylvaniam; in illis ipsis autem mandatis supranominatis scriptum est, quod idem Stephanum, Joannis filium, Hungariae et Transsylvaniae regem fecerit, quod expresse est et contra verba imperatoris Turcarum et ejus passarum, qui a majestate vestra nonnisi Transsylvaniam petunt, et pro Hungaria tributum pendi volunt: sine dubio quibusdam cancellariis eorum magnum negotium faciemus, ne dicamus etiam aliis, si quo pacto verba nostra ad aures Turcae poterunt pervenire, qui tales litteras nomine illius edunt, quae cum suo verbo non conveniunt. Ideo supplicamus majestati vestrae, ut quamprimum ea mandata, quorum ad nos exempla misit, primo quoque tempore a Transsylvanis accipiat, et in propriis manibus habeat, quo si rem probari oportebit, non sit aliqua difficultas. Cum Joannes Maria remittetur, dignabitur majestas vestra aliquod horologium mittere, quod huic secreto amico nostro donari possit, qui illud petiit. Meretur autem etiam majora et ea omnia, quae judicio majestatis vestrae videbuntur. Nos jam impensae defecerunt et prope ad pudorem usque egemus, de quo si saepius supplicamus majestati *vestrae, dignetur* nobis gratiose

ignoscere. Joannes Maria scripsit nobis, commissum esse Veneto mercatori, ut nos provideat. Ipse autem jussit suo hic vicegerenti, ut obulum non det, antequam ipse illi mandaverit. Sic consumptis pene usura et usibus, quaecunque oppignaveramus, nihil quod oppignoremus reliquum habemus, et amicus nullus est, qui sine pignore mutuet, nisi is mercator Petrus Dellavecchia providerit. Nunc autem venit barianum Turcarum, quo multa erunt omnibus oratoribus eroganda, ne de aliis loquamur inpensarum causis, quas effugere minime possemus. Reliquum est, si quo pacto res praesentes secus ire inciperent quam speramus, nosque strictius detineremur, quam hactenus, aut etiam, quod Deus avertat, sicut Joannes Maria, esset-que quorumpiam consilium, ut *

CIII.

A királynak Verancsics és Zay. **)

1554. aug. 9. . . . . portavit, nec tamen adhuc cognovimus, an eas pertulerit, uno enim tempore expedivimus illum via Segnia, quo hinc cum Oruch expeditus fuit Joannes Vegh. Litterae ad Ibram passam datae sero sunt missae, ideo alias majestas vestra dare dignabitur per alias occasiones, quia nunc nulla jam occurrit secum agendi, donec ab imperatore Turcarum litteris majestatis vestrae rospondebitur, de quo aliis nostris latius scripsimus. Ea autem autoritas apud ipsum Ibram passam non est, de qua nos ad majestatem vestram scripseramus, nobisque falso amici persuaserunt. Nihil agit, quod prius principi non consti-

*) A többi hiányzik.
**) Kezdete hiányzik.

rit, et cum Hruztano passa clam omnia communicat, ideturque ab ejus consiliis parum recedere, bonus intummodo et sedatus homo est, nec putamus eum liter quam pro forma quadam huc missum.

Verum quod magis operae pretium est, ut majestas vestra intelligat: nuper cum hinc expedirentur Silesiae nuncius et Ally ciaus, de quibus proxime, Hruztanus passa advocatis ad se ambobus, jussit primum ciauso, ut dicat praesidibus limitis Hungariae, quod si hoc tempore poterunt commode in Transsylvaniam penetrare, in omnem eventum penetrent, et itantur fortuna; sin minus: desistant, ne dum princeps eorum tam longe abest, detrimentum quodpiam accipiant et ipsos fines in periculum adducant, sed omnia differant ad reditum principis ex Persia, quandoquidem majestatem vestram quoque exercitum non temnendum conscripsisse intellexissent. Nuncio deinde: ut reginae Isabellae dicat, velit ipsa etiam supersedere pro nunc ab ingressu Transsylvaniae, si majestatem vestram sufficienter viribus provisam constaret, ne quo casu inciderent in aliquod periculum, sed aequo animo reditum principis opperirentur, qui eos nullo pacto est deserturus. Caeterum sciret, se denuo primarium passam futurum, ubi primum imperator Turcarum redierit, jamque triennium esse, ex quo in hoc laborat omni conatu, ut adempta Petro Petrowyth Transsylvania reginae Isabellae ac ejus filio restituatur.

Qui haec nobis retulit heri Turca, est apud Hruztanum passam, natione Hungarus, et nobis familiaris, quem reginae Isabellae nuncio idem Hruztanus passa adhibuit interpretem: nec ambigimus, vera eum nobis retulisse, quia ejusmodi parum etiam

videntur ab his distare quae nobiscum loquitur: alioqui judicio et consilio majestatis vestrae omnia remittimus. Cum Hruztano passa autem et cum caeteris, qui sunt hic ejus pertinaciae, simulandum interim est, et institutae rei insistendum, postquam adhuc stat majestatis vestrae voluntas de pace cum imperatore Turcarum renovanda: quia dum priores etiam quinquennales induciae tractabantur, quod memoria facile retinemus, sex arces: Symontornyam, Ozoram, Debregezdum, Tamasy, Dombo et Zondam Mehmet passa, qui tunc Budae praecerat, hujus ipsius utique Hruztani passae praxibus intercepit. Quod nunc quoque idem molitur de Transsylvania facere, quantum ex his ejus furiis conjici potest, et quae in adventu nostro ad Varadinum tentari contra omne jus commiserat. His namque consideratis omnibus, quae et reginae Isabellae et finitimis praesidibus nunciavit, judicio nostro curandum est, et ut diximus, copiae etiam reparandae, in promptu habendae, ac propius Budam et Varadinum tenendae, ut ipsi quoque hostes absterreantur et aequiores fiant majestati vestrae; isque demum annus sic otiosus praetereat. Danda tamen opera est, ne quid duces majestatis vestrae non lacessiti agant, postquam adhuc, ut iterum dicamus, de pace animus est, quia et Dei gratia, bono hactenus ordine omnia ex parte majestatis vestrae processerunt, totaque culpa in hostes transferetur, si quo casu ad arma res devenerit. Nam in Martio adhuc mandata belli emiserunt, majestas vestra vero pacem et amicitiam objectat. Nec est quod hic aliud dicamus, quam, permissis rebus his omnibus ut sunt, responsum a Turca expectemus.

Nova autem de bello Persico haec feruntur.

'artim quod utrinque ventum sit ad voluntatem pacis neundae, partim quod Persarum rex nunciarit Tur-ae, nolle se hoc anno secum confligere sed inse-quenti, ut sicut ipse duas hiemes coactus est exigere n castris, ita et Turca; quo commento intendit, ut nulti judicant, illum circumducere et distinere, ut ifficultatibus et incommodis prius nonnihil frangat, t interim non cesset etiam per hiemem clancullariis xcursionibus vires ejus diminuere. Vulgus loquitur ujusmodi. At alii quidam adhuc hoc Augusto futu-um conflictum ajunt, neutris tamen secure credimus, uia multi multa. Nos arbitramur rem ad Joannis Baptistae festum extrahere. Verum postea cognosce-us omnia clarius.

De classe Turcica perlatum est nunc primum alli rumoribus, eam in mare Adriaticum usque pe-etrasse et Apuliae civitates maritimas tentaturam; aeterum jam et damna ibidem non parva intulisse, uod hic nondum firmiter creditur, ut his, quae Galli oleant disseminare, ad quorum instantiam eandem missam esse, nunc demum maximus sermo est.

Quicquid aliud scitu necessarium evenerit, officio ostro non deerimus. Si majestas vestra pecunias dari obis dignabitur jubere Petro Dellavecchia, bonum sset merces quaspiam illi assignare ex provinciis uis, Venetiis vicinis. Sic enim et ille libentius com-odaret et majestati vestrae foret utilius, quia et erces lucrum adferrent et foenus nullum mutuanti-us penderetur, quae hic sortem prope aequare so-nt, adeo pecuniae studia vigent. Moniti sumus ad aec ab ipsis hominibus Petri; sed majestas vestra it, quid est factura, nec eget nostro consilio; tantum ature nobis provideretur.

De filio nostri ciaus, etsi nos jam ter scripsimus Joanni Mariae, urgente nos patre, nonnisi propter filium nobis bono, majestas vestra tamen dignabitur facere, quod ipsi videbitur. Nam si pro Hamzabego et pro tot aliis malae redduntur gratiae, nescimus, quomodo iis gratificare debeamus, nisi si majestas vestra ad futura respiciet. Eandem valere desideramus. 9. Augusti 155 quarto, Constantinopoli.

CIV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. aug. 12 Hic fama est, eaque, ut intelleximus ab hominibus fide dignis, non falsa: missum fuisse oratorem a rege Franciae ad regem Poloniae et reginam Isabellam; inde in Turciam venturus est per Valachos. Ferunt esse hominem juvenem, utroque pede claudum, dominum de Cambray nominatum, et annis superioribus apud dominum Ratrion,*) qui hic egit oratorem, fuisse a secretis. Quare postquam nec regina adhuc redit ad se, nec rebellium sedatur insania, non alienum fuerit, si homo in itineribus suis observabitur. Forsan etiam regis Galli quodpiam aliud cognoscetur consilium, cujus virus ne etiam in Hungariam inmittatur, valde est pertimescendum. Majestas vestra felicissime valeat. Constantinopoli, XII. Augusti, 1554.

*) Aramon helyett, úgy látszik, a leiró hibájából.

CV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Proximis diebus vulgatum est hic novum et ad- 1554. aug. 25.
huc viget, sed inter secretiora murmura, conventum fuisse inter duos exercitus, ut sine interventu bombardarum pugnaretur. Misso itaque Achmat passa, beglerbego Romaniae, cum copiis Graeciae et Thraciae, et aliorum quorumpiam supra centum fere millium hominum, Turca cum rege Persarum jussit eum configere, reliquo suo exercitu in statione permanente. Verum ubi conseruere manus, Turcae rejecti sunt, pulsi prope ad castra usque non sine gravissima caede et morte ducis, facileque in ipsa castra impetus Persas ipsos provehebat, nisi subito vi bombardarum in eos ejaculata, signa revocassent. Hinc ortum est, quod sub eodem tempore venerit quidam Turca ad hos passas, qui justum congressum fuisse factum ausus sit affirmare, nescire tamen, utra pars vicisset; quod cum homini non crederetur, asservari se in carcere et demum vita privari postulavit, si fuisset mendacii convictus; et sic sub his res adhuc silet, quod rarius jam cursores ab exercitu veniunt, uti antea etiam scripsimus, ob itinerum pericula. Opinio autem ea videtur ab omnibus recipi nolle, omnino regem Persarum cum Turca justis viribus congredi, sed tantummodo velitari secum, quod multitudine par non sit. Dicunt eum magna id facere ratione et arte, per mo-
m conficiendo meliores et duces et milites hostimen majestas vestra melius judicabit, et

nos ad alia pergimus, quae consideratione putamus esse non indigna.

Mira praxi oratores majestatis vestrae Turcae huc deduxerunt sub spe pacis tractandae, ut postea injecto eidem nodo de Transsylvaniae restitutione, nos hic detineant, et ipsi interim rem apud regem Persarum securius agant, et majestatem vestram istic territent, ne partim hac causa, partim vero nostrae incolumitatis respectu aliquid contra se moliretur, tentantes sub haec etiam fortunam non infirmis rationibus (quantum pro illorum consilio), praetextu reginae Isabellae filii de Transsylvania occupanda. Doli sunt certe hi hostis non exigui et nobis initio minime perspecti; quo magis etiam miramur, cur nec ipsi Turcae ante adventum nostrum Transsylvaniam a majestate vestra petierint, pacem tantummodo objectantes, si ad se oratores misisset, nec ab ullo mortalium fuerit hujus tempestatis praemonita, quae et hic et Budae fuerit fere notissima; nobisque et passa, et Welibegus, et quidam alii inculcarunt prope, ne pro Transsylvania instaremus, si pacis compotes esse vellemus. At licet de hoc nos quoque fecissemus aliquam majestati vestrae mentionem per litteras, non tamen eo modo rem citavimus, ut oportebat, quia latens ejus virus non perceperamus; sed, utcunque res acta sit, revocari jam nequit et error maximus commissus est. Verum ex hoc etiam, Deo dante, non imbecille argumentum nobis constituimus, quo cum jam usi fuerimus, placiturum majestati vestrae non dubitamus. Quid enim? nonne prius a majestate vestra debuerunt petere Transsylvaniam, quam receperint ejus oratores. Sed dolus subest, sperantes sub nostra hic apud se existentia non aliter omnia a majestate

vestra extorsuros, quam si essemus summi aliqui regni Hungariae haeredes aut dynastae. Et diximus semel apud Hruztanum passam: eos non nos, sed majestatis vestrae filium aut fratrem aliquem debuisse oratores accersisse; quorum fortasse causa parum de Transsylvania laborassent. Similes nobis simile intra manus habebunt, nostri respectu ne palmum quidem vel Hungariae vel Transsylvaniae habituros. Sed sic in his hactenus itum est, et Turcae quoniam paulum distinere voluerunt majestatem vestram a movendo bello, partim omnino tentaverunt fortunam, si Transsylvaniam sub hoc velut interregno quodam intercipere potuissent. Nunc videntes et isthic majestatem vestram non seguiter curam occupasse, ut eis resistat, ac sua fortiter tueatur; et imperatori Turcarum quum et apud regem Persarum necdum quicquam succedit prospere, ac ea sit multorum sententia, quod hoc bellum ad insequentem annum transferetur: coeperunt jam quidam, ut aulici susurrones, et qui aliis nos temporibus terrefaciebant, jubere esse bono animo, in Hungaria omnia esse sedata, reginam Isabellam ac ejus filium in intima Christianorum regna penetrasse, nec exituros causa Transsylvaniae, Petrum Petrowith vero hominem esse mendacem, vanum vulpem, et similia; et nos omnino exoratores redituros. Quae quia sunt vulgaria, et facile adhuc majestati vestrae conabuntur denuo obtrudere, ut qui nihil non dolis et perfidia per omne tempus agitant, quo in secundum quoque annum strophis nos ejusmodi detineant, et majestatem vestram aliis atque aliis causis circumducant, ut hoc elapso Joannis Mariae expectatione, quae fortasse minus eis displicuerit, quam ostenderunt, quod bene sciverunt majestatem vestram

non cessuram sibi Transsylvania; videretur nobis primum, ut etiam si Turcae arma deposuerint et ad stativa sua redierint, majestas vestra in omnem eventum vel propter rebelles intestinos custodiam Transsylvaniae non adimat, Gyulae, Waradino, Agriae et Cassoviae aeque de securitate consulat. Secundum: quia nos etiam opinamur bellum Persicum dilatum iri, ne Hungariae res interim pendeat sub dubio belli et pacis, nisi si forte et majestati vestrae placeat tempora simili dilatione extrahere. Ubi primum habuerit responsum ab imperatore Turcarum (quod expectamus), arbitraremur operae pretium fore factu, ut Joannes Maria statim remittatur eo cum responso quodcunque majestati vestrae visum fuerit, etiam si iis displicuerit; detur nobis commissio in utramque partem, ut rem ad finem perducamus, pace facta vel non facta; et id solide fiat, quia si iterum in aliquem nodum incidemus, cujus expeditio denuo ab expectatione aliqua peteretur, nihil de pace conficiamus, sed consumpto hic anno altero, Turca se a rege Persarum extricet, et in nos convertatur, et damna illic accepta reparet nostris spoliis, quod assidua Hruztani passae etiam verba haud dubie videntur nobis interminari. Occurrendum itaque periculo est et pudori. Nec de hoc judicium nostrum alium in finem afferimus, quam ut fidei et diligentiae nostrae solito more pro viribus non desimus. Alioqui consilium et imperium majestatis vestrae est.

De classe rumor illatus nunc primum est, sed nondum confirmato autore: urbes quasdam in Apulia fuisse depopulatas, et adhuc iisdem in locis vagari, plura damna illatura, si quis non obstiterit. Mirum quod se nemo opponat, hoc praesertim anno, quo

nullo unquam alio imbecillior exierit. Erat rumor quod in sinum usque Segniae esset promotura. Verum trajecto ad Constantinopolim mari Adriatico in Apuliam transmisit. Propterea si saepius ea littora Turca visere consuescet, verendum est, ne paulo post majora audere incipiat. Sed haec viderint foederatores Turcarum, quorum culpa perit christiana respublica. Videretur tamen nobis, quod non esset alienum, si majestates vestrae imperium maris constituerent ibi aliquando, quia Turcae illud maximis sibi jam consiliis proposuerunt. Alienas enim classes vestrarum majestatum Symuae construunt, cur vestras non possent, ut non deberent?*) Et certe quot civitates maritimae sunt vestris majestatibus, tot triremes alere et armare possent, nec eaedem gravarentur ab ulla impensa, sed et lucrum afferrent et existimationem, quando eorum potentiam vereri quoque et venerari tam hostes aperti quam amici simulati inciperent. Sed haec fortasse ultra crepidam. At videntes hic quaedam multo minora quam apud eos appareant, quod opinio omnia majus evehat, non possumus non aliquando de his suggerere, optantes rei christianae prosperitatem. Ideo supplicamus, ut majestas vestra nobis generose ignoscat. Reliquum est, quod si hoc anno nihil de bello Persico confierit, ajunt Turcam Babylone hiematurum non Alepi. Majestatem vestram Deus servet. XXV. Augusti Constantinopoli, 1554.

*) Jelen levél, mint az olvasó már észre fogta venni, a leiró hibájából több helytt majdnem érthetlenné vált.

CVI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. aug. 25. Post multa (ut aliis complexi sumus) aliunde intelleximus, revera verba hic nobis dari, quia nonsolum nulla est quies et armorum cessatio, sed jam et in Transsylvaniam copias Turcarum profectas esse, percepimus et eis vires majestatis vestrae non contemnendas fuisse oppositas. Voluissemus sane hac molestia omnino majestatem vestram caruisse, verum postquam perfidia hostilis nulla utitur ratione, nullo freno, nullo Deo: ex necessitate etiam ei est obsistendum, maxime vero tempore, quo et inducias ipsi hostes violarunt; et nisi hac vice Transsylvaniam majestas vestra retinuerit, non dubitamus imposterum ita nos contemptui apud eos futuros, ut non pace, sed ne amicitia quoque, aut saltem humaniore alloquio dignos putabunt, nobisque usque ad honoris nostri portas insultabunt. Si quae igitur victoria isthic majestati vestrae obtinebitur, ad quam velis remisque enitendum et contendendum est, non est dubitandum, quin diutius consistemus, et si forte fortuna Deus jam apud se decreverit, ut imperio Turcae succumbat Transsylvania, honestius certe erit, duce principe quam duce gregario propulsentur. Itaque forti animo; quicunque illi Transsylvaniam vexabunt, certum est, quod nec passa Budensis, nec praeses Bosnensis aut Temeswariensis tanti erunt, ut ea praestent, quae aliunde audere cogantur. Quicquid enim melioris militis fuit in istis finibus in Asiam translatum est, viliora praeter duces domi manserunt. Ad nos vero quod interim attinebit, agamus omnia

Deo consultore et a majestate vestra instructore, quaecunque commodiora et opportuniora esse cognoverimus. Nec est aliud quod his addamus, quam quod adhuc nobis nulla est facta provisio, et cuicunque ejus curam majestas vestra commiserit, nobiscum male agit. Deus majestatem vestram conservet. XXV. Augusti, Constantinopoli, 1554.

CVII.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

Reverendo devoto, ac magnifico, fidelibus nobis dilectis, Anthonio Verantio episcopo Quinque-ecclesiensi, ac praeposito Pornensi, et Francisco Zay de Chemor, generali nostro nazadistarum capitaneo, nostris consiliariis, et oratoribus ad serenissimum imperatorem Turcarum destinatis, Constantinopoli. Cito, cito, cito, cito.

Verancsics kezével: Redditae 28. Octob. 1554.

Ferdinandus divina favente clementia, Romano- 1554. aug. 25
rum, Hungariae, Bohemiae, etc. rex. Reverende devote, ac magnifice, fideles nobis dilecti! [Postquam novissime ad vos scripsimus id, quod ad XXI. mensis Junii factum est, redditae fuerunt nobis praeter duplicatam de decima Maji, senae a vobis litterae, una cum aliis etiam exemplis ac scripturis adiectis datae ad primam, III. VIII. XXIX. et penultimam Maji de III. et V. item XXI. Julii, ex quibus statum expeditionis Persicae, et omnia, de quibus nos humiliter admonendos censuistis, abunde cognovimus. Ex novissimis autem intelleximus etiam, quae vobis disputatio fuerit cum Hruztano passa, quamve prudenter, quam

apposite et intrepide importunitati illius responderitis Itaque responsum illud vestrum non solum ratum gratumque habemus, verum plurimum etiam laudamus, et facile inde singularem vestram erga nos fidem, ac in rebus gerendis industriam, et dexteritatem perspicimus, quin eo quoque nomine propensi sumus, vos benignitate nostra regia jugiter complecti, hortantes vos et requirentes, ut deinceps etiam nos crebro tam de progressu utriusque exercitus, quam de aliis, quae nos scire debere putaveritis, certiores reddatis.

Porro, licet gratius nóbis esset, tabellarium nostrum, quam chiaussium Budensem cum litteris nostris ad imperatorem Turcarum expeditum fuisse: tamen, cum id obtineri nequiverit, expectandum est, quid ille nobis boni sit reportaturus? — Interim vero dubitare non debetis, quín Joannes Malvezius ad tollendam, vel saltem minuendam Turcarum suspicionem Comaronii mansurus sit: nam hoc ipsum jam dudum ei commisimus.

Caeterum quando imposterum ad imperatorem Turcarum litterae dandae erunt, non obliviscemur vestri consilii, ad Achmet passam scilicet, et Hruztanum passam, et alios passas scribere.

Duo illa millia ducatorum, de quibus nuper etiam vobis scripsimus, non dubitamus, quin a fratre Petri Dellavecchia vobis numerata sint.] Et haec sunt, quae vobis in praesentiarum respondenda duximus. Datum in arce nostra regia Pragae XXVIIII. mensis Augusti, anno Domini MDLIIII°, regnorum nostrorum Romani XXIIII°, aliorum vero XXVIII°. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. *M. Singkhmoser.* m. p.

Hozzáirva Singkmoser következő levele:

Reverendissime, ac magnifice, domini observandissimi! Non video, quid praesentibus majestatis suae litteris adjungam, quam quod majestati caesareae pro voto omnia et reipublicae Christianae commodo succedunt: quam ob rem Deo Optimo Maximo flexis genibus merito noctesque diesque ingentes gratias agimus, nec dubito, quin dominationes vestrae reverendissima, ac magnifica, sigillatim intellecturae sint [a domino Gaztelu, quam prospere imperator noster tam in Italia, quam Flandria seu Belgio*) gesserit.] Ego dominationibus vestris reverendissimae, et magnificae felicem et maturum reditum, eundemque, rationibus majestatis regiae ac Christianitatis commodum exopto, memor, quid sit tamdiu in caravasalibus Constantinopolitanis haerere. Dominus Joannes Maria, ne omnino expers curarum ac laborum Comaronii desideret, conflictatus est aliquamdiu cum febre Sed jam videtur convalescere. Regia majestas hic agit conventum cum statibus regni sui Bohemiae, filio rege Maximiliano Viennae in gubernio partium illarum relicto. Singkmoser m. p.

CVIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Ultimis diebus Julii plures a Turca venerunt tabellarii, ex quibus cognitum est, eum reversum esse a rege Persarum, re citra omne dubium male gesta, hominum facta jactura; caeterum jam ad Erzrom urbem, quam in Persiae finibus ultimam ejus imperii esse ajunt, *pervenisse cum* exercitu maxime fatigato;

1554. sept. 10.

in eaque vel tantisper inmoratus, dum eum reliquae copiae consequantur, cum praesidio, quod in tergo postremorum agminum tuendorum gratia relictum fuerat, Alepum veniet, unde an etiam promovebit Constantinopolim, nondum scitur, nec promoturum creditur. Sed hac via satis; cum solita rem omnem, ut eam ab amicis habuimus, uberius intra triduum prosequemur. Deus majestatem vestram conservet. X Septembris 1554. Constantinopoli.

CIX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. sept. 4. Turcam reversum esse a rege Persarum, re prorsus male gesta, ex ejus tabellariis cognitum est, qui huc de XXIX. et XXX. Augusti, Septembris vero II. III. advenerunt, nec de hoc quicquam est dubitandum. Verum summo studio cavetur ab iis passis, ne strages ejusmodi partim divulgetur, partim sic referatur, uti inflicta fuerit. Omnem industriam adhibuimus, examinatis etiam iis qui cum vulneribus ab exercitu redierunt, ut, uti res omnis gesta sit, cognosceremus, quo plenius de ea ad majestatem vestram scribere possemus. Nobis igitur sic relata est ab amicis:

Ubi primum, inquiunt, iniit Turca fines regni Persiae, ibi mox apparuere Persae aeque, modo a fronte modo a lateribus et a tergo improvisi occursantes, quotidie fere carpebant e Turcis non parvo numero, unisque tantum castris Turcas praecedendo, ita illis omnibus tam diurnis quam nocturnis horis per momenta molesti erant, ut quo tempore potissi-

num expectari debuissent, ignoraretur. Et tamen ubicunque Persae pridie castra metati fuissent, ibidem postridie Turcae metabantur; hisque in locis castrorum non 50, non 100, aut paulo plura suorum capita, sed semper 500, 600 et 700 offendebant, quae quotidie allata a Persis pro tabernaculo principis abjiciebantur. Quod spectaculum non sine (ajunt) et dolore et conviciis tam Turca ipse quam miles ejus praeteribat. Ac hunc in modum tanquam per manum penitus Turcis in Persiam, ad flumen quoddam usque perductis, quod Ciobanchyu priszy, hoc est: Pastorum Pons conjungit, dies aliquot inter utrosque in stativis consumpti sunt, dum et Turca poscit praelium justi congressus, et rex Persarum non detrectat, modo sine bombardis fieret. Sed demum ubi animadvertit Turca, nihil minus regem Persarum cogitare, quam de dimicando justa acie, et tergiversari, ac solita vafricie tempus extrahere: cupidus etiam ipse in omnem jam fortunam praelium committere, quod hinc jactura militum, quos multiplices morbi et quotidiana velitarium certaminum contentio consumebant, illinc pabuli et commeatuum inopia cogebatur belli finem quaerere, subito consilio flumen transgreditur, delectoque duplici agmine ex Asiatico et Thracico milite cum duobus suis ducibus vulgo beglerbegis appellatis, utrumque jubet procedere et in hostem ire; ipse cum machinis et reliquo exercitu, structis in aciem ordinibus, lentius est insecutus, donec ad urbem quandam, nomine Nahsivanum appelleret, quae monti cuidam Cabdindag dicto adjacet, intra quem et ipsam urbem, Persa castra sua muniverat, et ab initio sese continuerat. Prius itaque quam Turca ad memoratam *appropinquare incepisset*, strenue rex Persa-

rum antesignanis occurrit, eosque in fugam versos ad exercitum usque cecidit, nec inde ante retulit pedem, quam bombardis esset aversus. Tunc Turca addito gradu progressui, celerius ad urbem infestis signis maturavit. Persa vero destituta civitate, cui nequibat fidere, et cui fortasse totam fortunam suam noluit committere, seque met ipsum conjicere in caveam: omnem peditatum in vicinum montem jubet conscendere, quem dudum stratagemati suo accommodaverat,, quo hostem circumveniendum sibi proposuerat. Ipse cum toto suo equitatu post eundem montem abit, perinde ac fugitans, quoniam alioqui neque montis asperitas equitatum admittebat. Turca igitur sine negotio urbe capta, quod vacuam pene invenerat, et subito incendio solo aequata, ratus divisionem Persae opportunitatem suam esse rei gerendae feliciter, confestim montem oppugnare aggreditur, et simul partem copiarum late per eam regionem ad populandum et incutiendum terrorem emittit. Necquicquam tamen utrumque fecit. Quia et populatores fusi sunt, et ad montem aliquot dierum insumptis conatibus, omnes ei impetus vani cessere; quippe eam ajunt esse montis conditionem, tamque opportunum eorum praesidio, qui illum primi insederunt, ut 50 milites Persiani e superiore nixi mille Otomanos ab imo ad ardua emicantes, citra vel unius suorum jacturam fugarint et fuderint, quotiescunque ad manus ventum est. Sed sic ratus et rex Persarum, hoc ipsum facturum Turcam, simul ac Nahsivanum attigisset, et suum exercitum tanquam vera fuga divisum esse cognovisset, circuito monte, cursu haud praecipitato, ut majores animos ea mora hosti attolleret, et oppu*gnatio*ne montis fatigaretur a tergo, unde minime

etiam suspectus esse poterat, erumpit ac Turcas invadit, dumque in montem omnes intenti pertinacius urgent peditem regis Persarum, premebant ultimo.*) Sed ad stationem principis nitebatur, ferro iter faciendo. Consternatus Turca hoc impetu, perturbatique etiam militum ejus ordines extemplo a monte in hostem tumultuarie conversi, eum et machinarum et scloporum ignibus simul rejiciunt, et ad desistendum a conatibus conclamant, infestum sibi id temporis et reum esse vociferantes. Nec obauditi militum fremitus ut in re trepida, et quasi omnium subiisset animos vincendi desperatio, subito manu signa concrepuerunt receptus et fugae minime simulatae, arreptoque itinere versus eundem fluvium, per quem venerant, sic Persae eorum postrema afflixere, ut non desistere, priusquam ipsum flumen attigerint et trajecerint. Trajecto vero flumine civitatem quandam, cujus nomen non didicimus, offendunt, in qua dum in Persiam transiret, **) aliquot cohortes reliquerat, quae tutarentur Georgianos, qui in exercitu ejus commeatus importabant. In eadem urbe nunc quoque, quoniam ab omni impedimento graviore vacuus esse voluerat, quo levior ad eripiendum sese hosti foret, relictis machinis omnibus et duobus beglerbegis cum valido equitatu et aliquot janizarorum cohortibus, qui et machinis intra urbem essent praesidio, donec secure efferri possent, et foris regem Persarum a se insequendo retardarent, quousque cum fatigato exercitu sine periculo ad Erzrom urbem perveniret. His cum Turca in hunc modum actis, rex Persarum nec eum eo tempore insequi, nec

*) A [illegible]esolt szöveget önkénykedés nélkül nem sükerült volna visz[illegible]ithatnom.

[illegible] „Turca".

praesidium apud machinas relictum oppugnare voluit, sed in Georgianos, qui Turcas commeatu pluribus locis sustentaverant, plenus irarum et memor etiam prioris injuriae, qui secum initio fidem conjunxerant, postea a se defecerant, maximis itineribus profectus, omnes maxima caede, et quidem, ut ajunt, ad anniculos usque infantes, multat, igneque simul ac multiplici alia vastitate illa provincia castigata, opinione celerius et praeter spem omnium revertitur ad Turcam, iter adhuc agentem, strictisque gladiis ad Erzrom usque eum prosecutus, non minorem in exercitum ejus fertur tum quoque edidisse caedem, quam antea ediderat, cura nec praedae nec captivorum habita, sed vulnerum ac caedis. Sic Turca, quem iidem tabellarii graviter aegrotum esse retulerunt, coactus est ab hoste sese recipere, eidem impedimentorum etiam et tabernaculorum parte relicta, quae colligi prae discessu subito nequiverunt. Quanquam alioqui postremo regis Persarum impetu neque potuisset aciem struere et pugnare, testantibus eisdem tabellariis, quod neque janizaros neque bombardas apud se habuerat; huc accedente et meliorum militum absentia, et eorum, qui aderant, consternatione, quos jam soli fugae inclinatos haud facile erat armare et in ordinem redigere. Verum ille quietus regem Persarum ob majoris adhuc victoriae oblatam occasionem hic Turcam deserit, raptimque in eos regreditur, quos a tergo relictos esse diximus. De quibus quid actum fuerit, quicquid deinceps rex Persarum gesserit, quia varie nunciantur, affirmare non satis audemus. Eos tamen duos beglerbegos putant esse Schenderum et Ally passas, de quorum reditu plurimum Turca sollicitabatur, quia *jam nunc* nihil aliud desiderare dicitur, quam ut ades-

sent, quo haberet quibuscum ab Erzrom urbe recedere, et angustias quorundam montium tuto pertransire posset, quandoquidem in his copiis, quas reduxit secum, parum inesset roboris, quo fit, ut omnes arbitrentur sat secum bene actum iri, si Alepum salvus evaserit. Nec diu jam, quod amici nobis nunciant, majora detrimenta Turcae in bello acceperunt, nec magis suis de rebus dubium habuere, quam hoc; ita ut supra numerum et ferro et inedia et morbis consumpti fuerint, nusquam vel unica dimicatione prospere gesta; quo magis animis dejecti sunt, mutuo colloquentes, Persae se causa pessumdituros. Sed et de Tartaris novum est, qui ad devastandam Syrvanum provinciam ire jussi fuerant. Persae eos sine resistentia et studiose simulata incuria admiserant; verum ubi populabundi latius vagari incepissent, eodem fere tempore, quo et Turca, circumventi sunt, et magna pars caesi, eos vero quos fuga ei cladi eripuerat, Circassorum arma excepere, nec ex 30. ferme hominum millibus valde multi in patriam rediere.

Miseramus ante ad quendam amicum nostrum, hominem Turcam et officio publico fungentem, sciscitatum, quidnam revera tot attulissent tabellarii, fuere enim XIII. Renunciavit paucis: principem suum a rege Persarum rediisse, sed coactum, cum honore nullo, et cum jactura exercitus non mediocri. Caeterum nihil se habere, quo laetarentur, idque nobis ex eo satis esse. Idem et amicus ille significavit, Turcam nimirum male rem gessisse, et reversum esse cum dedecore, ac pudore prohiberi, ne Constantinopolim veniat, cogique, velit nolit, finibus per hiemem imminentem non excedere, si salvos velit; cum rex Persarum sic ei hieme *etiam* molestus esse poterit,

ut alio quovis anni tempore. Nec esse his de causis dubitandum, quin denuo ad annum insequentem sit reparaturus exercitum, adeo ex hoc etiam praesenti pudore cumulatioribus odiis in regem Persarum exarserit. Jam quod ad summam rei imposterum videtur attinere, postquam sic Turcae primus annus expeditionis Persicae parum ex sententia successit, existimamus duo haec restare nobis cognoscenda. Primum: rediturusne sit Turca ad hanc hiemen Constantinopolim, an non? quem rediturum nemo sane judicat, hoste nec debellato, nec pace secum facta. Deinde: num in annum insequentem sit instauraturus expeditionem, necne? quae ubi cognoverimus, quam celerrime fieri poterit, majestatem vestram certiorem facere curabimus. Reliqua his adjunctis litteris expediemus. Deus majestatem vestram conservet. XIIII. Septembris, Constantinopoli, 1554.

CX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. sept. 14. Ad litteras majestatis vestrae Radosor Gallo datas, nobisque XXV. Augusti et hora fere eadem redditas, qua ipsi quoque ad majestatem vestram nostras dederamus, quod serius respondimus, ignosci nobis humillime supplicamus. Usi enim omni diligentia, ut eotum vel hoc solum rescribere possemus, quod eas receperam us, frustrati sumus, quia jam abierat tabellarius. His igitur defectum supplentes, de Mahumeto interprete et de tabellariis privatim in posterum mittendis meminerimus pro voluntate maje-

statis vestrae. Ibraim passa locumtenens nullum tractandi nobiscum habet peculiare mandatum, de quo aliis litteris plurimum scripsimus. De dimissione Mirandae nihil nunc fieri potest, ut nec de duobus nunciis majestatis vestrae, qui sunt apud nos, Petro et Stephano, quoniam quotquot hic haesimus, numerato custodimur. Nobiscum itaque expectabit. De pecunia designata existimamus Petrum Dellavecchia nihil adhuc cognovisse, et nuda verba Joannis Mariae hic ab amicis non accipiuntur, licet jam binas litteras tum ad eos tum ad nos dederit; nec scimus quonam hoc pacto actum sit, quia hactenus nummum non recepimus, extremam interim necessitatem patientes. Haec ad litteras.

Caeterum passae qui sunt hic, mandata nuper dedere isthuc ad finitimos suos praesides, ut in unum conveniant, et si majestas vestra nihil hostile molietur, ipsi quoque prorsus ab armis abstineant; si vero aggredietur majestas vestra aliquid agere, ut erumpant subito, et eas copias, quae principio concurrissent, curarent opprimendas antequam omnes coirent, uti ad Pallast pagum factum fuerat. Ideo si quid tale forte fortuna incideret, quod non putamus: advertendum erit, ut gentes majestatis vestrae non valde separentur, nec rem quaelibet per se gerat. Idque eo maxime, quod XI. etiam hujus mensis nunciaverunt huc Turcae finitimi, se jam omnes pro mandato principis Turcarum esse congregatos, ideo juberent demum, quid se gerere velint, quandoquidem et majestatis vestrae copiae essent expeditae atque ad vim repellendam appositae, et tempus jam appeteret, quo be[illegible] geri nequit, frustraque interim in otio [illegible]umerent. *Tum rogato* nuncio: num maje-

statis vestrae copiae aliqua in parte finium suorum grassarentur, aut occasionem dissidiorum quaererent? respondit: non. Tum passa: ergo nec vos quicquam contra regem attentate, sed ita in armis persistite, donec aliud in mandatis habebitis. Hisque memorato nuncio hunc in modum injunctis, quantum nobis est relatum, sine mora remissus est. De durando itaque in Transsylvania retinenda, quod saepe jam scripsimus, nunc, durandum et persistendum in instituta existimatione maxime censemus, nec collectae gentes tam cito dimitti debent; quia ii cum jam isthinc timere coeperunt, rebus hic improspere gestis, facile speramus fore, ut remittant spirituum magnam partem et aequitati concedant, quod et amici nobis pollicentur, Turcae rebus sic euntibus, ut coepere. Et Budensis ille ciaus, qui cum postremis litteris majestatis vestrae profectus est ad Turcam, nunciavit: vellemus esse bono animo, quia omnia pro voto expediturum se speraret, brevique esset rediturus. Sed necdum id credimus, donec videbimus, quamquam non diffidamus ita futurum, propter praesentem hostium fortunam, quia ita majestati vestrae descripsimus, uti nunc de ea sermo est. Deus faxit ut brevi gratiora etiam scribere possimus. Majestas vestra felicissime valeat. XIIII. Septembris, Constantinopoli, 1554.

CXI.

Gaztelunak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay al signor Gaztelu.

1554. sept. 14. E pur fù il vero, che il Persiano non ha ... *animo* di far la giornata giusta col Signor Turcho:

truovo perho la stiva di riutar da se il suo inimicho con riputazione. Se ha per le poste suoe, che dal XXIX de Agosto al dì de hoggi in più volte sono giunte à Constantinopoli, che nel vero esse Signor Turcho è ritornato da Persia nelle sue rive, cioe alla città di Erzrom con gente molto dannegiata e straccha, come da altri potrà saper le particolarità del ditto fatto, benchè ancora per esser cosa frescha e vietata dal publico, non se ha à pieno la certezza. ..... gli è mancata molta gente non per spade suol, ma ancora per li mancamenti de vittoaglie e per li morbi de qui causati. Il Persiano dicono che lo sequita ancora e con le soe scaramuzze fa veramente cose di memoria e di essempio, ma perho molte simil relazioni dipoi se haranno à confermare, quando di tutto si verrà el fine. El Signor Turco da Erzrom vene in Amasia, ne ci è nuova certa se vio (?) in Constantinopolim far al inverno . . . . sono openioni varie per due ragioni in tutte due parti; nondimeno staremo à vedere per dar . . . poi lo aviso di nostri clementissimi principi.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . Cerca la provisione nostra il signor Pietro Dellavecchia ancora tace, perho vostra ..... i farci dar qualche aviso per soe lettere, quello havemo à sperare, perchè assai patimo di queste. Di soa maestà non dicimo altro se non che li desideramo il prestissimo recapito, ... Da Constantinopoli nel XIIII di Septembre 1554.

CXII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. sept. 17. Turcam adhuc audimus esse in Erzrom, magisque illud affirmatur indies, quod non veniet Constantinopolim, quam quod veniet. Caeterum quoniam anno superiore totam annonam territorii Alepini etiam in insequentem exercitus ejus consumpserat, afferunt nunc in Amasia zanziachato, olim Muztaphae filii, hibernaturum cum parte una exercitus, reliquis vero alio distributis per illorum finium loca uberiora et tenendis praesidiis aptiora. Vulgatur jam paulo latius, quod hac strage amiserit multos supra etiam ducenta hominum millia partim ferro hostium, partim morbis et potissimum dyssenteria. In equis vero et camelis et reliquis jumentis onerariis tanta jactura facta est, ut ea dolentius pene feratur quam hominum. Sed de omnibus paulo post etiam perspectius omnium gestorum veritas cognoscetur, quam nunc, uti initio rerum omnium varie cuncta referuntur.

Caeterum pro pecunia nobis proxime a majestate vestra gratiose dari jussa institimus diligenter et apud Petrum Dellavecchia et apud Joannem Mariam, quid tamen hic hactenus effecerit, pluribus jam majestati vestrae significavimus. A Petro quid similiter consecuti simus, ex litteris ejus dignabitur cognoscere quas hic inclusimus. Quum itaque via haec fefellerit nos, immo et majestatem vestram, eidem humillime supplicamus, ut dignetur alio nobis jubere provideri, quia certe diu jam necessitate premimur, aereque alieno ita sumus onerati, ut duorum millium vix tertia

ars nobis supererit, persolutis debitis. Majestati vestrae serenissimae, quod Deus scit, nullo pacto vellemus hac in parte esse oneri, cum bene sciamus, quanta quotidie pecunia exhauritur, quamque ad multa cogitur impendere. Verum magis astringere nos non possumus, quam astrinximus, ne nimio etiam intra modum pro tantae legationis vel potius majestatis vestrae dignitate astrinxerimus, cum velimus nolimus, impendendum sit, etiam si nostra nobis adessent, quae quoniam et hic nulla habemus ejusmodi et domi valde sint tenuia, iterum atque iterum supplicamus, ut majestatis vestrae gratia et liberalitate pro ejusdem et honore et commodo non destituamur. — De ciauso Budensi e porta imperatoris Turcarum nihil postea audivimus. Deus majestatem vestram conservet. XVII. Septembris, Constantinopoli, 1554.

CXIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Duo Budenses ciausi quorum prior Joannis Ma- 1554. sept. 25.
riae reditum, posterior Comaronii subsistentiam apud imperatorem Turcarum detulerant, ad XXII. rediere Constantinopolim, obtento utroque negotio, in quo secundus profectus fuerat, quemadmodum et ipsi nobis oretenus affirmarunt, et litterae etiam imperatoris Turcarum ad majestatem vestram datae testantur, quarum exemplum Ibrainus interpres nobis transmisit, de quo plurimum gaudemus et Deo agimus gratias immortales; faxit idem Altissimus, ut reliqua etiam omnia succedant majestati vestrae ex sententia. Sed ad cardinem.

Turca, quod jam hic pervulgatissimum et firmiter verum est, rediit a rege Persarum, rebus hoc anno improspere gestis; adactus est ad hujuscemodi reditum minime decorum, vi morborum qui exercitum corripuerant, inopia commeatuum et potissimum hostis versutiis, quo cum cederetur et affligeretur quotidie, nihil accidit illi difficilius, quam quod pro arbitratu suo copiam ejus habere non potuit; et quia tam intime in Persiam penetraverat, quod imprimis ei dicitur nocuisse, haud dubie extremam cladem accipiebat, nisi mature de regressu consilium occupabat. Turcae his omnibus suppressis, de re bene gesta apud hos gloriantur, satis principem suum fecisse, quod ad ejus partes attinebat, hostem in domo sua quaesivisse, eumque prodire noluisse, sed fugisse turpiter, jamque pro pace ineunda sollicitare, et id genus multa, quae et amici nostri negant esse verum, et quidam plane contraria referunt, ac fidem etiam faciunt, quod alioqui multi spahiae et alii milites Turcici, qui ab exercitu quotidie redeunt saucii, simplicissime de veritate narrant, nihil, dicentes, se praeclare gessisse et jacturam diu majorem non accepisse. Quocirca illi quoque nuncii, qui a Budensi passa cum Turcae litteris ad majestatem vestram expedientur, procul dubio omnia sibi fauste successisse recensebunt, sed eis quomodo et quantum credere oportebit, in majestate vestra est. Nos vero ex his omnibus arbitramur jam iis pacem nostram gratiorem fore, et facturum etiam imperatorem Turcarum aequius majestati vestrae responsum de Transsylvania, si et amicis nostris credendum sit et Turcae litteris, praesertim circa finem, ubi dicit, quod omnia, quantum fieri poterit, *bonum* majestati vestrae responsum dabit; sed Achmat

passa quoque nunciavit nobis, velimus sedulo operam dare apud majestatem vestram, ut quam celerrime Joannes Maria redire permittatur, uti jam remissurus erat: quo ejus principi in facienda relatione, quam ipse expectat, satisfieret. Rem autem omnem in sua esse potestate, et posse vel tribus verbis aut una inversione manus efficere apud suum principem, ut tota res memorata pro voto majestatis vestrae obtineatur. Ibrainus quoque interpres in exemplo litterarum principis sui quatuor locis nonnulla verba sparsim et transposite interseruerat, monitis nobis, ut ex signatoriis notulis eadem animadverteremus et sensum eorum perciperemus: ‚Scriberem magnificentiis vestris libenter de multis rebus, sed me non possum fidare, quod vobis litteras meas darent. At sitis de bono animo, quia hic habuistis bonum amicum et procuratorem, et sperate quod omnia bene facta erunt; jam etiam regis filio amplius non creditur, quia multoties litteras scripserunt, sed aliter esse invenitur.' — Ex quibus verbis tam imperatoris Turcarum et Achmat passae quam Ibraini sic sub nube dictis quantum nobis polliceri debemus, difficile est affirmare in utramque partem. Punica et Turcica fides eadem profecto est, si modo gentem bene cognoverimus; at speciose loquuntur, facileque conjici potest, insignem operam fuisse, qua excussum est de mentibus adversariorum, uti nos saepe alias scripsimus, ne Puer in Transsylvaniam deduceretur. Ubi autem interpres amici et procuratoris meminit, ambiguum est, num de se, an de Achmat passa velit intelligere; arbitramur autem quod de se, a quo hactenus neque salutationem habuimus; propterea de amicitia et opera ejus tam favorabili postea cognoscemus, *nihil* imterim habentes

quod certo vel sciamus de hostium arcanis vel de totius rei exitu. Unum illud majestatem vestram nequit fallere, quod Turca magno et gravi negotio implicitus est, quo se non ita facile explicabit; hostis enim nondum conquievit, et miles ejus non tantum subsidium exigit reficiendi damna multiplicia, sed etiam quietem exposcit. — De illius itaque adventu Constantinopolim nondum omnino constat, utcunque et ipse princeps ad majestatem vestram scribat, et hic potiores conantur propter externos homines fieri persuasum. Quamquam heri passae edictum per totam urbem circumlatum est: ut vici et plateae mundentur et aedium partes in vicos prominentes ubique repararentur. propter adventurum imperatorem Turcarum: quod in omni principum horum ab expeditionibus in hac urbem reditu juxta veterem consuetudinem fieri solet, nunc hoc fietne an secus, nemo scit. Sed quia ne amicus quidem ille noster venturum adhuc credit, nos etiam haesitamus, brevi expectantes rei hujus veritatem. Imperator Turcarum autem ab Erzrom sine dubio it in Amasiam praeturam, olim Muztaphae filii, quam Turcae Namasiam vocant, jussitque hinc eo sibi summitti per mare Ponticum comeatus hortorum suorum fructus, et equos suos circiter 140, qui Alepi tenebantur, deduci, quod eorum, quos secum habuerat, partem militibus distribuit in exercitu, partem cum stabulo ignis consumpsit. Paulo enim ultra Pontem Pastorum cum regrederetur, in campo quodam herbis et frutetis obsito castra metatus fuerat, quibus correptis igne fortuito, hausit et hominum et tentoriorum et equorum tantum numerum, ut Selymo quoque filio ejus nihil ex omnibus vasis et impedi-

nentis castrensibus reliqui fecit. Quae res loco etiam adversi ominis fertur fuisse accepta.

Sed est et de imperatore Turcarum quod scribamus. Secretarius amici nostri secreti, quem assidue per hoc tempus apud imperatorem Turcarum in exercitu tenuit et adhuc tenet, scripsit ad eum: regem Gallum institisse diebus proximis apud Turcam, ne velit ullo pacto Transsylvaniam majestati vestrae remittere, sed ea concessa reginae Isabellae filio et ejus matri, daturum se filio uxorem et matri ex affinibus suis maritum pollicetur, seque et eorum et provinciae illius tutorem ac procuratorem simul fieri postulat: dicens, se cum imperatore Carolo non facturum pacem, si id ab eo obtinuerit; sin minus, facturum; quod jam unde eum lacessere et oppugnare possit, non facile haberet, et alioqui potentia etiam illius cogeretur. *) Ad haec nuncio nihil aliud responsum esse ajunt, quam quod princeps ejus tanto bello occupatus, et tot aliis privatis negotiis distractus non posset hoc tempore alienis vacare; sicque jejune fuisse expeditum. Cui praxi, si vera est, mature est occurrendum: quam nobis idem amicus bona fide affirmavit, cum de ea neque Verantius admodum videtur ambigere. Annis enim superioribus hoc ipsum negotium magno conatu Petrus Petrowyth ursit cum apud serenissimum quondam regem Poloniae seniorem et reginam Bonam opera ipsius Verancii, tum prae aliis quoque apud Antonium Pullinum, olim apud Turcam oratorem. Resque a Turca prorsus concessa fuerat, verum ab

*) Verancsicsnak a Portához érkezése óta Aramon és Codignac voltak II. Henrik követei Szolimánnál. Működésökről v. ö. Chesneau: Voyages de mr. Aramon en Turquie; Ribier: Lettres et mémoires d'état; Charriére: Négociations de la France dans le Levant.

Heremita impedita est, quod auctoritate sibi jam constituta excludi timuerat. Volebat autem Petrus Petrowyth, ut ille Gallus, quicunque fuisset, reginae Isabellae maritus, regis titulo potiretur, ejusque successio in reginae Isabellae filium, ut primogenitum recidisset; reliquum ut cuique sorte obtigisset. Sic adhuc fortasse eandem insaniam senex ille somniat, et imperator noster in angustiam conclusus, naufragantium more captat omnia, ut mala mens, malus animus non conquiescat a perturbanda republica christiana.

Finem demum in Hruztano passa faciendo, magnopere timemus, ne si homo nemini facilis et majestati vestrae (uti hucusque gessit se) etiam ex professo adversus, pristinae dignitati et loco restituetur, quod et ii ciausi futurum et mussant multi alii, occasionem hanc perturbet, et non Achmat passae solum sed etiam imperatoris Turcarum animum immutet, si quem revera bonum erga majestatem vestram concepisset. Deo tamen committenda sunt omnia, qui aequitatem nunquam confundit, nec perpetuo irascitur. Judicamusque maturandum esse, ut quam celerrime fieri possit, Joannes Maria adveniat, quo, si quid hinc regina Isabella cum Petro Petrowyth, cum Acheronte Gallus cogitarent impedimenti nostrae paci injicere, primi nos imperatori Turcarum advenienti occurreremus, et omnium conatus praeoccuparemus Alioqui ita fiat, ut majestati vestrae videbitur. Majestatem vestram Deus conservet. XXV. Septembris 1554, Constantinopoli.

CXIV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Aestate superiore jussu imperatoris Turcarum missae sunt in Pontum triremes, primum V. deinde III, longe aliis de causis quam dicebatur quum mitterentur, adeo nihil Turcae sine coloribus; nam nec illae transitum Tartarorum in Asiam tutaturae, nec hae III. eas V. in amne Chaside obsessas periculo levaturae, quod nullo loco totum hoc tempus adierunt, submissae fuerant; verum ut a Mangrellis et Georgianis populis supra Colphodem sitis tributa exigerent, et custodirent illud mare, ne quid bombardicarum machinarum ab Europaeis importaretur ad Persas, quod a Caphensium mercatoribus fieri delatum fuit, V. triremes emissae sunt, III vero postea in Maeotin paludem contra Moscos et Russos, principi Tartarorum auxilio, qui Precopenses appellantur, jussae sunt navigare. Nam hae nationes mutuo in eum conspiraverunt, contractaque numerosa hominum in arma multitudine, Tanaique etiam classe imposita, cujus lembi singuli XXV. duntaxat hominum capaces et saichis ac nazadis nostris persimiles esse perhibentur, in ejusdem Tartari fines irruperant, ea maxime temporis occasione habita, qua gentes ejus in Persiam Turcae in suppetias amandatae fuerant. Verum iisdem in finibus retenta caetera multitudine, 30. tantum millia armatorum cum classe miserunt populatum; ante tamen quam triremes ejus modo illuc pervenissent, Mosci et Russi *tota ea* regione, quam per*currit Tanais, ad Maeotim usque* paludem, late populata

1554. sept. 27.

ac Turcae illata etiam jactura, in sua se receperant. Cum enim ea loca teneantur sylvis pene continentibus, multa ex his materia ejusdem Turcae nomine, tum ad triremes et alias naves fabricandum, tum ad omnem reliquum usum lignariorum operum idonea exciditur et congeritur. Ad ea littora forte nunc magna ejusmodi materia reperta, quae inibi opperiens naves vectorias, collecta et coacervata per maritimam oram jacebat, omnem incenderunt. Triremes autem cum ad urbem Capham, quae Theodosia olim dicebatur, in Tauricam Chersonesum appulissent, nunciatum est a Tartaro, non esse jam opus earum auxilio, dudum hostes suos facta praeda recessisse; caeterum ipsae quoque reverterentur Constantinopolim, quia nec Maeotis palus multis locis propius ostia fluminis ejus, quo hostes essent insequendi, ab ea mole triremium posset navigari, quod adhuc aquae humiles forent ob anni tempus. Nunc hae triremes rediere Constantinopolim, quae quoniam hic fama increbuit Durguttum apud Aulonem in Jonio mari ab Andrea Dorio obsideri, dicuntur mitti in Graeciam versus nostra maria, visum quid agatur de Durgutto: quamquam id quoque non sine colore; nimirum quod quorundam pyratarum causa qui Peloponnesi littora et Rhodi percursarent. Quarum profectio, de qua alioqui nondum est deliberatum, quia facile rumores excitabit et longius etiam perferet, suppetias mitti Durgutto, quo nostra classis terreatur, obsessoque grassatori abitu suo faciat effugium: visum est nos rem necessariam facturos, si hoc propere majestati vestrae significaremus, quo si quid tale pro conjectura nostra accideret, mature Andreas Dorius edoceretur, ut obsidionem secure urgeret, et praedonem premeret, quandoquidem nulla illi sum-

mitterentur hinc auxilia, nisi forte si ex Mediterraneis colonis ejus regionis, ad quam tenetur circumsessus, aliquot homines *) illi praemissi essent supplemento earum virium, cum quibus solverat Constantinopoli, tametsi neque hoc auditum fuisse, ab amicis edocemur. Fuere autem in his triremibus Hungari quidam captivi inter remiges, nobis bene cogniti, qui cum haec, tum etiam de Tartaris retulerunt, quos aliis litteris scripsimus apud Syrvanos fuisse a Persis profligatos; eo enim tempore ipsi quoque redierant et in memoratam Chersonesum per Cimmerium Bosporum trajiciebant, cum hae triremes Capham pervenerant. Ajunt enim quod 40,000 profecti fuerant, quorum cum dimidium fere Persae confecissent, tum Circassi, Tauricae Chersoneso contrapositi populi et veteribus juxta Strabonem Zigo nominati, reliquum quoque vix dimidiatim salvos abire permiserunt, faventibus ipsis Tartaris, qui nisi unum ex ducibus sagittae ictu occidissent, qui insignis ejus gentis erat regulus, paucissimis servari licuisset, morte enim ducis sui occupati Circassi pertinaciam remiserant ab urgendis Tartaris, qui hoc interim elapsi sunt impune; tamen hoc fortunae beneficium non cessit eorum ducibus: ab hostium enim servati gladio principi suo poenas dedere, ob rem minus et apud Circassos et apud Persas fortiter gestam. Nam omnes nasis et auribus mutilati sunt. Reliquum est de Turcae reditu in hanc urbem, hibernatum, qui etiamnum ambiguis circumfertur rumoribus. Majestatem vestram Deus servet. XXVII. Septembris, Constantinopoli, 1554.

*) Megfejthetlen szó. Figyelmeztetésem nélkül is észre fogta venni az olvasó, hogy e levél szövege több helyt roncsolt.

CXV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

54. oct. 1. Duo VIII. et IX. die Septembris supra XX. venerunt ab exercitu tabellarii, plura tamen de Persa quam de Turca attulerunt, sed nondum ad nos alia delata sunt, quam quae litteris ad majestatem vestram perscribere voluimus, data copia tabellarii. Cum jam, inquiunt, decrevisset Turca in Persiam promovere, rite omni ratione de re gerenda secum constituta, versus Pontem Pastorum ducebat exercitum, cis quem in oppido quodam, in quo ante diximus praesidium fuisse Georgianorum collocatum, qui in exercitum ejus commeatus subducebant, majores bombardas omnes, et praecipue XII. omnium maximas, vulgo muristragas apellatas, cum militari praesidio, tamquam in conserendo cum hoste praelio non necessarias, et campestribus tantum avectis, reliquerat. De quarum bombardarum conservatione sollicitus propter hostium propinquitatem, miserat et 10,000 equites et janizarorum partem, qui eas periculo eximerent, et cum praesidio simul ad Erzrom deducerent oppido destituto, cum reliquas ab hoste rediens, licet magna jactura militum, incolumes retulerat. Non latuit hoc regis Persarum filium, qui per ea loca Turcis imminet, et ubique multus vagabatur; unde factus obviam memoratis Turcarum copiis, impetum in eos fecit, consertoque in imo ardenti dimicatione, pugnantibus et Turcis minime segniter, tanta caede ad finem prostravit, damno suorum perexiguo, ut affir-

ent plures, non evasisse, quam quos aut latebrae, it quispiam casus omnimo insperatus servavit. Ver- is deinde in oppidum, oppido quoque potitur, toto- ne ejus praesidio trucidato et oppidanorum plurimis, ombardas abduxit. Quae res simul ac ad Turcam st perlata, subita perturbatione et ira motus, evesti- gio Achmat passam cum omnibus fere melioribus co- piis, spe ductus injuriae vendicandae et jacturae bombardarum recuperandae, si mature hostis assequi potuisset, jussit eum properare. Verum rex Persarum ablatis expedite machinis, et in tuto collocatis, rur- sus ad hostes rediit, ubi quum Turcis contra se veni- entibus occurrisset, pedem firmavit, eoque viso fir- mare se et Turcae. Sed dubium est utra pars metu, utra dolo, quibusve ambo causis; at quoniam Tur- cae majore numero erant, quam Persae, multi sunt arbitrati, quod Persa a patre majores copias expecta- verit, quem ajunt sedere tantum, et huc atque illuc pro rei opportunitate castra non sine magna existi- matione sui commutare, et subinde filio novis copiis fatigatarum loco submittendis operam dare. Caeterum cum adhuc et Persae sic starent fixo vestigio, seque mutuo inspectarent, expediti sunt hi tabellarii, quo factum est, ut finem hujusce rei nequaquam potuerunt affirmare, addito tantum hoc, quod imperator Turca- rum quoque Achmat passam sequi statuerat, quod non creditur. Reliqua quum assecuti fuerimus, per- scribemus. Majestatem vestram servet. *)Prima Octo- bris, Constantinopoli, 1554.

*) Kimaradt: „Deus.“

CXVI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Penultima die Septembris circiter vesperam ad-issa venit huc Petri Petrowyth nuncius; ultima vero fere ante meridiem celeri cura expeditus, in Asiam profectus est ad imperatorem Turcarum. Ejus et adventus et discessus nobis est de industria occultatus diligenter. Occuli tamen vel in tantum minime potuit, quin postridie quam hinc recessisset, eum nos venisse et recessisse, et quibus cum mandatis, si modo amici vera retulerunt, cognoverimus.

Nunciat Turcae: nunc demum reginae Isabellae filium firmiter statuisse in Transsylvaniam sese velle transferre, eumque jam esse in itinere, a Transsylvanis tamen, majestatis vestrae praesidiis occupatis non admitti; quare quid in hoc agendum sit, videret.

Novam hanc majestati vestrae sollicitudinem arbitramur partim regis Franciae nuncium suscitasse, quem superiores litterae nostrae in Poloniam fuisse missum declaraverunt, partim Hruztani passae ad reginam Isabellam postremo factus stimulus de filio. Turcae fidei tuto committendo, nisi prorsus velit ejus ope deseri: cujus rei simili modo feceramus majestatem vestram eisdem litteris certiorum. Verum si ad Turcae difficultates respicimus, quibus nunc maximis est implicitus, maximeque distinetur: parum in praesentia omnes nostros adversarios speraremus apud illum profecturos Dei Optimi Maximi accedente auxilio; quod id ipsum amici quoque nostri, qui etiam ex Turcis sunt, perguut nobis affirmare. At nos nihil

ausi solide polliceri, diffidentes moribus turcicis, judicamus rem tantum mature aggredi oportere, ne, praeoccupantibus ejusmodi impedimentis mentem imperatoris Turcarum, in quo primas consiliorum et voluntatum impressiones plurimum dicunt dominari, morae nostrae imputaretur, quicquid adversum nobis decrevisset. De ejus vero reditu Constantinopolim adhuc rumores variant et latius in dies languescunt quam invalescunt, esto quod maxime primorum studio et subinde novis commentis sarciantur; publica tamen fides eos non recepit, nec eorum qui nos amant: quum et proximi tabellarii 28. et 29. Septembris diei maxime nisi sunt ejus spem debilitasse. Attulerunt enim, Turcam sedere ad Erzrom urbem, nec aliqua infesti regis Persarum causa quippe qui nulla adhuc, nec virium nec animorum parte remissa constantissime ejus vestigiis inhaeret, et majorem aliquam illius inclinationem opperiretur, sicut palam apparet lupum ab eo auribus teneri, quo fit ut illum maxime dubitatur in hiberna Constantinopolis venire posse, seriusque etiam ab Erzrom esse recessurum, quod illico hostis in terga ejus ingrueret, premerenturque non solum ultima exercitus agmina, verum etiam limites illarum regionum, quas destitutas reliquisset.

Quoniam itaque ejus reditum omnes majores persuasum ubique in hunc modum esse volunt, eo primum studio, ut existimationi ejus consulant; deinde hostes Europaeos teneant sollicitos, praesertim vero majestatem vestram: dedita opera hinc quoque missi sunt, qui istos fines compleant hujusmodi rumoribus; eis tamen majestas vestra nullo pacto interea temporis moveri debebit, *donec et hic* perspectius consta-

bit, et nos eandem faciemus certiorem. Advenere sub hoc tempus et alii a Turca tabellarii, qui nunciaverunt, Achmat passam brevi cum rege Persarum pugnaturum, et opinari jam pugnavisse, quod eum in locum propius ejus conspectui descendisset, ex quo gradum revocare minime potuisset, nisi commisso praelio. Hoc autem ita evenisse narrant.

Persae quidam regulus summae inter alios authoritatis et homo opulentus ad Turcam defecerat, cui cum et viae dux et locorum demonstrator extitisset, tum commeatibus etiam illum juvit, et quicquid consiliorum Persae conscius fuerat, eidem patefecerat. Regresso itaque Turca ex Persia, et ad urbem Erzrom firmato, primum omnium reguli hujus rebellionem duxit sibi esse ulciscendam, quo postea excedentem hostem prorsus e suis finibus, eum facilius, domique nihil interea veritum urgere et vexare posset. Quare in ditionem ejus ducto exercitu, arcem praecipuam Erdewil appellatam, quam illi antea ob antiqua merita dono contulerat, obsedit. Ipse autem regulus quoniam domo sua profugerat, Persa in omnes partes ejus regionis miserat, qui illum ad poenas vestigarent. Quoniam vero a quo profugus sperare opem potuisset, neminem habebat praeter Turcam, nuncios ad eum jussit contendere, qui declaratis officiis quae in illum ea expeditione contulerat, auxilium implorarent; par esse, inquiens, ut si ipse a Turca ad eum accessione adjutus fuerat, ab eo vicissim juvaretur. Non iniqua visa est Turcae postulatio, ratusque subito esse succurendum oppresso foederato, haud moratus diu, Achmat passam cum exercitu ferme LXXX millium, quidam decem adhuc addunt, summisit ei auxilio. Sed hoc interim bombardas quoque de quibus proximis

itteris explicatius scripsimus, placuit prius recupe-
are, de quibus et bombardis et iis qui recuperatum
as profecti fuerant, quid successerit, eaedem lit-
erae ostenderunt. At Persa Achmat passae adventu
ognito, regulum, qui jam veniam implorabat, mature
n gratiam recipit, tota ei rebellione condonata, jun-
toque suo exercitui filium quoque accersivit. Achmat
assa vero filii vestigia subsecutus eo demum perdu-
tus est, ubi pater castra habebat. Hoc itaque loco quo-
iam visum est regi Persarum non eo cum robore Ach-
at passam venisse quod adoriri pavesceret, pugnare
ecum constituit Verum Achmat passa quoque referre
linc pedem pudore prohibitus et praelium inire non au-
us temere, dictus est imperatori Turcarum nunciasse
um se in locum esse redactum, ut ex eo sine dimi-
atione nequeat regredi. Caeterum quia ipse par regi
ersarum non sit viribus, majores ei copias et jani-
aros summitteret. Sic iidem tabellarii principem
psum cum reliquo toto exercitu eodem contendisse re-
ulerunt, quod non omnes credunt. At jam tantae aleae
asus intentissimis animis expectatur.

De Hruztano passa iterum adversa increbuit
pinio. Cujus nunc fortuna refluxus cujuspiam marini
nstar vices reciprocat. Gravissime ajunt principem
uisse indignatum, quod maneret Constantinopoli, le-
e gentili prohibente, quae exauctoratos passas offi-
io vesiriatus vetat hic vel diem unum morari. Jam
taque III mensis agitur quod sedet Scutari, ubi pe-
uliares habet aedes et templum et hortos; ferunt-
ue quod illi praetura cujusdam zanzaccatus ingeri-
ur, ut tandem ab hac urbe facesseret. Sed ipse ejus-
odi praeturas omnes adversatur, et solam diu jam
udam ambit, quam tamen judicio multorum nunquam
sequetur, *quoad Achmat passa* praeerit rerum im-

peratoris Turcarum gubernaculis. Faxit Deus, ut et hic et istinc quam diutissime absit, licet ubique felix. Majestatem vestram Deus servet. IV. Octobris, Constantinopoli, 1554.

CXVII.

A királynak Verancsics és Zay.

1554. oct. 9. Regi Verancius et Zay.

A V. die mensis instantis bini jam supervenerunt ab exercitu tabellarii, qui non alia de regis Persarum constantia et de difficultatibus ac jactura imperatoris Turcarum attulerunt, quam superiores. Persam siquidem integrum adhuc et validissimum esse, infestumque hosti, modo hic modo illic imminere, nec illi ullo loco facere sui facultatem, cum negotium interim ubique injiciat, et semper aliquid militum ejus conficiat; exercitum Turcae imminutum et fessum, et multis difficultatibus esse afflictum, pressumque, nec diutius apud Erzrom quoque posse subsistere et cogi illinc in uberiora loca, quibuscunque modis fieri poterit, quamprimum se recipere Qui vero postremum advenerunt, eundem in Cappadocia apud Amasiam hiematurum, quae est et provincia et urbs, ad Irim flumen sita, jamque ab Erzrom movisse, seque triduum initio secum processisse, retulerunt, quo hinc quoque haud ita multo pridem aucupes suos et venatores, pannumque janizaris vestiendis, et commeatus fructusque omnis generis hortorum suorum cum aedilibus, qui ejus loci habitationes, in quibus Muztapha filius habitaverat, curarent ac reficerent, prouti praeceperat,*)eaque dudum ab hoc passa Ibraim passa omnia sunt summa diligentia executa. In Persae finibus relinquit locis opportunioribus praesidia, quibus

*) Kimaradt: submitti jussit, vagy hasonló valami.

passae III. potissimum praeerunt: Schender et duo alii, quorum alter Aegypti provinciam obtinet, alter est Eunuchus, qui Budam paulo ante tenuerat. Sed in his praesidiis tanta spes est) vel ipsis Turcis, ut qui verius sinceriusque his de rebus loquuntur et citra omnem gratiam sentiunt, jam de eis actum putant, idque etiam prius quam munus designatum iniverint; Persam, dicentes, solius Solimani praesentiam vereri ob illius fortunam, cum qua cominus suam committere etiam paterno testamento memorant esse prohibitum. Milites ejus quantovis numero fuerint et quicunque duces illi opponentur, nulla aestimatione metiri. Si quo autem casu haec omnia secus evenirent et contra omnium opinionem Turca huc promoveret, quod sine dubio graviores curas nobis injiceret, sentit amicus ille noster secretus, quod aeque tali tempore nihil nobis durius esset metuendum, ac si in Asia intricatus teneretur incepto bello, et rationes subjicit. Primum: quod biennio vires suas reficere et accepta apud regem Persarum detrimenta reparare minime possit. Deinde: cum ei et aetas satis jam gravis reddita et consuetus morbus otium suadebit, tum uxoris, foeminae sagacissinae suadela, quae apud illum plurimum gratiae et authoritatis habet, omnes artes et conatus intendit, ut sublato filio, imperii aemulo, eum a belli studio avocet, et ad pacem tam cum rege Persarum quam cum majestate vestra facienda perducat, praesertim cum ea jam et a majestate vestra offeratur, et habet dudum firmata cum aliis quibusdam foedera. Cujus sententiae dicebat et Hruztanum passam esse, qui cum hac muliere conjunctissima tractat consilia, quandoquidem vel ejus solius ope etiamnum tam in vita quam in *honore, si quis illi* est reliquus, susten-

tatur et retinetur, ne prorsus concidat. At contra secus etiam de hoc idem amicus noster sentit et disserit inquiens: quod nequaquam Achmat passa, simul cum aliis sui collegii passis permittit, quantum suadendo et consulendo valuerit, ut hoc tempore idem imperator Turcarum repetat urbis hujus otium et quietem, rebus in Persia tam improspere gestis, hosteque adhuc finibus imminente, longe in exitu rei graviora,*) quam quae ad id tempus intulerit, veritus potissimum ne Hruztanus passa studio socrus et uxoris et cognati Bajaziti in pristinae dignitatis statum reponatur, pro quo multum diu jam laboratur. Deinde ne si rex Persarum fines ejus invaderet, eosque simul cum praesidiis damno afficeret, in se et in collegas suos iratus animadverteret, quod illi salubria non consuluissent. Haec et similia loquuntur hic de hoc Turcae reditu, quae quoniam utique habent in se aliquid considerationis, existimamus nos non facturos superflue, si ea majestati vestrae perscriberemus, illud dicendo in summa, quod cum Turca pessime hoc anno actum sit, quodque omnino de ejus huc adventu dubitatur.

Quod ad remissionem Joannis Mariae attinet, nos jam aliud nescimus, quod dicamus, quam quod videretur nobis, ut tandem omnimo remitteretur, qualicunque cum responso, quia veremur Turcas imposterum nullas de ipsius mora excusationes accepturos, cum ad hoc et de hac pace quid demum fieri possit, operae pretium foret, si adhuc per hanc hiemem majestas vestra haberet compertum; aliunde timemus non parum infidae gentis ingenium. Consilium tamen et imperium majestatis vestrae est, nostrum jussa capessere et exequi.

*) A szöveg e helytt is össze van kuszálva.

Cum haec jam exarassemus et vellemus li-
as claudere, accepimus tristissimum nuncium
Fylek arce a Turcis Zecieniensibus furto inter-
pta. Quod etsi adhuc non omnino ad credendum in-
ci potuimus, quoniam tamen assueti sumus malae
usmodi fortunae miseri regni nostri intemperiis, ti-
emus, ne sit verum, quia jam et Turcae hinc nun-
atum est in Asiam, et ad nos plures homines detu-
runt. Meminisse autem vestram majestatem non
ibitamus, quod superiorum mensium litteris scripsi-
us ad eandem de hujusmodi dolis Turcarum, quibus
b compositione priorum induciarum quinquennalium
ias quoque quasdam arces interceperant; monuera-
usque humiliter, ut nunc idipsum caveretur, et di-
aretur majestas vestra gentes jam conscriptas non
nittere, donec de pacis hujus fine constitueretur;
ioqui nunc etiam vel propter existimationem tuen-
am maximopere necessarium est, ut majestas vestra
entes in promptu habeat, et diligentius arces et for-
litia ejusmodi custodiri jubeat. Quia si plura loca
milia hoc pacto per furta hostium et incuriam cu-
odum adimi incipient, multum certe majestati vestrae
iam apud hostem, nedum apud alias nationes (de
io veniam postulamus) existimationi derogabitur,
que non solum in rebus aliis, sed etiam in confici-
da pace, quandoquidem pluris Turcae majestatem
estram facient, si armatam et potentem et semper
aratam viderint ad propulsandas et retorquendas in-
rias, quam si mille foederibus et amicitiis conjun-
am sibi habuerint. Quantum autem expeditio Joan-
is Mariae tam sera nocuerit, non est nostri judicii,
am quae isthic fuerit causa, non omnino intelligimus.
t hic Hruztani passae *quidam* familiaris quaesivit

a. nobis: si Fylek arx ad Budensem regem an ad Viennensem antea pertinuerit? intelligendo per Viennensem majestatem vestram et Joannem per Budensem. Respondimus: male Turcas ejusmodi distinguere; caeterum majestatem vestram totius regni Hungariae esse regem, dominumque arcis Fylek ad eandem pertinere, immo et eidem arcem memoratam dono a majestate vestra fuisse collatam. Tum ipse: hoc et nostri domini sic intelligunt, vos tamen scitote, quod si dudum rex vester Joannem Mariam cum tributo remisisset, non haec accidissent. Verum plura adhuc similia committentur, nisi cum tributo maturabitur. Nam ubi primum constiterit, quod tributum rex vester non miserit, imperator quoque noster solutum se esse ab exercitu (?) fide intelliget. De his nos cum homine privato latius loqui destitimus Quae qualia sint, majestas vestra dignabitur expendere et nos gratiose edocere, quid agendum erit, quanquam per Joannem Mariam omnia simul expectamus. Deus majestatem vsstram conservet. IX. Octobris, Constantinopoli, 1554.

CXVIII.

Gaztelunak Verancsics és Zay.

Verancio e Zay al signor Gaztelu.

1554. oct 9. Per el passato spazzo havemo scritto à vostra illustre signoria et etiam per un gentilhuomo . . . S. Bartolomeo Fazzini che vene costì col clarissimo bailo Veneto el passato anno, assai copiosamente delle cose di quà . . . . . in resposta delle soe de 16. e del 17. de Agosto, e ditte letere sarano consignate al S. Pietro Dell'avecchia hora se

ha . . questo Signore non ha potuto far niente al Persiano, e che astretto di grandissimi bisogni castrensi e difficultà e trachezze se ne torna in Asia ne si tien ancor firmezza . . . . . .
. . . . . .
. , , ... benchè . . .
. . . . . sono
fatte per suo acommodamento tutte le debite provisioni, si de vittoaglie como de altre cose necessarie per invernarvi; li ultimi corrieri dissero che hormai se havea incaminato da Erzrom. Si dice e conferma molto più, che se havesse fatto la giornata da vero col suo inimico . . . tuttavia quì si copre con mille veli, però tanto non si puol coprire, che nel coprire più e con maggior diligenza la verità per se istessa no si scopra. Il Persiano sta ancora in campagna intiero e forte a sufficienza per questo e . . . . . per darli al fine nel suo ritorno qualche botta, affermando ciò e publico e privato. De Durgutto quello si favellava . . . . . prima si per le lettere de vostra signoria, come per populare fama, esser la cosa sua multo astretta di periculo, hora si divulga tutto il contrario, di maniera che dicono lui ritornare caricco di spoglie e di prigionie chè in luogo nessuno haveva veduto la armata nostra. Degli maneggi nostri altro no havemo chè, oggi sono . . . giorni alla partita del corriere, che portò al serenissimo re nostro signore quello che da voi ricercava. Per la spedizione del signor Malvezzo ne dubitamo che di curto se incaminarà verso
attento che hormai è tempo che faciamo qual-
[illegible] sta nostra impresa, ...
. . . . . .

. . . . . .

. . . Ieri arrivò quà il corriere dei Veneti, per lo qual esparavamo qualche lettere si di vostra signoria come di soa maestà, ma nullo ricevemmo, per tanto se quella ne havia scritto per suddetto corriere sarà contenta di darne aviso per el prossimo che verrà. E con questo offriamo li nostri servizii et pregamoli ogni felicità e bene. Da Constantinopoli nel IX. di Ottobre 1554.

CXIX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. oct. 30. Nos cura intentissima sumus, ut certo intelligamus reliquum expeditionis Persicae, et quid demum de Turcae reditu Constantinopolim, quid de pace cum rege Persarum ineunda sit futurum, de qua, cum adhuc Turca apud Erzrom moram traheret, coeptum est agi, movente ejus initia (ut amici nostri dicunt) non Persa sed Turca, quorum movendorum provinciam injunxerat Ajaz passae, praesidi Babiloniae, quod is in utriusque finibus praeturam regens, visus sit ad id prae caeteris magis opportunus et idoneus. Quibus de rebus in utramque partem multa quotidie afferuntur, adhuc tamen de ejus reditu, ut hucusque, ambigitur, nec rediturum quisque plane credit, nisi si pax consequetur.

Tabellarii qui XIV. et XX. Octobris et jam diebus inde singulis adveniunt, Turcam et pacem cum hoste fecisse, et haud dubie rediturum praedicant. Af-

firmavit haec ipsa nobis et Ibrainus Polonus interpres Turcae, jam in Junusbegi locum asscitus, qui XXII. ejusdem appulit huc orator missus ad Venetos. De hoc nuncio perferendo delegati sunt et per provincias ac loca potiora plures alii nuncii, qui hanc laetitiam subditis quoque annuncient, iique mustulus — chyamus — tuluk, hoc est, a strenis, quas illis ex more viritim omnes porrigere solent, appellantur, quando principes Turcarum salvi et victores a bello revertuntur. Venit et summus aga janizarorum cum parte cohortium suarum, qui simili modo principem antecedere consuevit, quocunque illum proficisci contigerit. Egerunt etiam hae duae civitates proximum triduum, adjunctis noctibus, publicam laetitiam in triumphi cujusdam morem de mandato imperatoris Turcarum ob ejusdem victoriam et salvum reditum, quae caeteris quoque provinciis edicta est, cum adjunctione gravissimae poenae, quicunque pompatice et propalam non laetarentur. Adhuc tamen nihil omnino creditur, et omnia dicuntur ad speciem esse imperata, quo suppressa rei veritate, commentitiis ejusmodi involucris suspensos teneant Christianos, et quae minus feliciter et speciose gesserunt, obducant. Quae cum alii quidam familiares nobis homines nobis coram retulerunt, tum amicus ille secretus nunciavit; nec pacem adhuc factam esse et futuram perdifficile, si fiet; nec rediturum Turcam interim Constantinopolim, nisi jam confecta ipsa pace. Consuevisse autem crebro populum fallere et ducum janizarum adventus et omnia alia hujusmodi argumenta reditum Turcae significantia. Se vero homini suo, qui est in exercitu, praecepisse, ut cum de his plane compertum haberit, *statim ad se perscribat.* Nec illum quicquam

adhuc scripsisse, quo et pacis negotium et redi… constitutionem pendere arbitrantur. Rem cum om… bus circumstantiis dedita opera majestati vestrae ex… ponimus, quo omnia plenius intelligat, nec sit qu… desideretur. Summa rei alioqui, quam e tanto rum… rum concursu eruere potuimus, haec est: Pacem jam inter hos principes tractari, certum est; venisse etiam regis Persarum oratorem, summum virum, id quoque verum est. Quoniam tamen et Turca superbus, gravesque conditiones ingerit, et rex Persarum de se nihil humile sentiat, cum ultra alia et ille filium hujus obsidem (pacis pignus firmiter duraturae) exigat, et hic nihil minus velit, quam se privari filio, et hosti vel ulla lege graviore, indignioreque obstringere: maxima eos omnes, qui extra vulgus sunt, habet dubitatio, pacem inter illos memoratam posse componi. Turca tamen dimisso regis Persarum oratore cum his conditionibus, quas ex se ipse offert et ab hoste postulat, Amasiam versus movit, in quo donec ab eodem vel consensus vel voluntas tantum referetur, qua declarabit, quid praeterea velit, immorabitur. Sub his diebus venerunt huc et a medico Turcae ad suos litterae, quibus scripsit, brevi se cum imperatore Amasiae futurum; caeterum scirent pacem sedulo a rege Persarum agitari, quae si confierit, citra omnem moram et recta venturos Constantinopolim; sin minus, in eadem urbe hiematuros. Nos his magis ad credenda ista inducimur, quam multorum aliorum sermonibus. Privatum enim agens cum familia negotium idem medicus, nullus affectus rerum publicarum videtur in eo esse suspectus. Verum de his quantum nos affirmare majestati vestrae debeamus, non habemus, cum firmiora nondum consecuti sumus. Et ne illud etiam omit-

retur, quod argumento magno est, omnia adhuc Turcae negotia in suspenso esse: nondum adhuc ullam missionem fecit militis. Caeterum quicunque inde revertuntur, ii sunt, qui belli incommoda et morbos et detrimenta rerum magis senserunt, debebuntque interim reficere sese, dum aut denuo in exercitum revocabuntur, aut omnino bellum dissolvetur. Sunt qui alia atque alia suspicentur de adventu aggae, qui secum supra duo circiter millia janizarum adduxerit, sed quia nondum aliud planius constitit, nos etiam vulgares divinationes non attendimus, quod aliunde multum videntur versari circa Hruztani passae fata. At si Turca ipse, ut vulgatur, cuncta cum hoste suo confecisset, quid attineret tam diu exercitum in finibus detinere? Unde quia nec per se est adhuc dimissus exercitus, fit ex utraque, ut serius et Turcae reditus persuaderi, et minus etiam pax sperari possit.

De legatione Ibraini ad Venetos longe alia est multorum ac etiam amici nostri opinio quam ea, quam ipse haberi studet. Non enim, ajunt, nuncii tantum hujus perferendi gratia missum esse, sed majores huic praetextui subesse causas, quas celari volunt. Nos adhibita omni diligentia, ut de commissionibus ejus aliquid cognoscere possemus, relatum est primum: communicaturum quoddam Turcae cum eis arduae cujusdam rei consilium, et inde cum redierit, mox ad regem Poloniae quoque profecturum, jussumque, ut hoc iter quam expeditissime et quam celerrime conficiat. Deinde Seryphum regem maximos apparatus bellicos contra Turcam facere, quibus et Gallus et Turca ipse magnopere solliciti, novos quosdam conatus non in Seryphum, sed etiam in sacratissimum imperatorem nostrum aggressi sunt *intendere*, quum de ejus maje-

statis tum auxilio tum consilio omnem rem gesturum Seryphum habent persuasum Quicquid itaque simul ii duo parturiunt, a rege Franciae putatur esse inventum, quod quia non ita facile prodituram sit in lucem, operae pretium fore putaremus, si aures aliquae majestatibus vestris Venetorum haberentur. Caeterum si haec Seryphi futura est haud falso expeditio, idque in hunc modum, quo refertur, rex Persarum etiam quapiam via continendus procul esset a Turcae amicitia, qui nunc certe demum serio premendus esset, hoc durante bello Persico, cujus initia tam improspera et damnosa habuerit. Nec nos plura dicimus, cum videlicet quomodo fieri debeat quod gesturae sunt vestrae majestates, satis bene ipsae novere.

De rebus aliis.

Nuncius reginae Isabellae, qui vere proximo cum II. collegis venerat ad imperatorem Turcarum, a quo reversi et hic ab invicem digressi, collega in Poloniam, ipse vero ad regem Franciae abierat, uti tunc ad majestatem vestram scripseramus, hodie fere mensis est, quod rediit via Ragusii per Bosnam, quique eum videre Belgradi cum imperatoris Turcarum homine, nobis retulerunt certa fide,*) quanquam serius, eadem autem regina Isabella quonam animo hoc jam tempore gerit se cum vestra majestate, nescimus. Scripsit tamen superioribus diebus ad Turcam, egisse majestatem vestram apud fratrem suum regem Poloniae, ut suasu ejus induceretur ad rejiciendum studium rehabendae Transsylvaniae; et ei, suo, filiique nomine significaret, affatim a majestate vestra esse utrique pro Transsylvania satisfactum, nec se imposterum curaturos illius laboraturos; et magnitudinem ejus obnixe oraret, ut eandem Transsylvaniam velit majestati vestrae

*) Kimaradt valami.

ıbens permittere, et eandem amicum habere. Haec taque quum fratris gratia perfecisset, adjecit se longe ılium animum habere a suis scriptis, nec potuisse non ;inci fratris petitionibus, at ejus magnitudo omnia scripta ejusmodi haberet irrita, neque crederet, quod ıllo tempore sit ipsa filii sui jugulatura fortunam, quin potius indies illi eam aut pupillum ejus magis ac magis commendaret, cum alium tutorem, alium patrem non habeat, et similia. Portenta plura nobis haec supramemoratus interpres retulit et quidem affirmanter, quare si quo pacto speciosius cum majestate vestra agit isthic regina Isabella, dignabitur malum animum ejus ex his perspicere, quae hic agit.

De passis quoque qui Turcae sunt a consiliis, hoc novi est: nunc demum apud urbem Erzrom suppletus eorum numerus, duobus prioribus Achmat passae et Ibrain passae duo alii Mehmeth Graeciae beglerbegus et Ally qui Aegypto praesidebat, adjecti sunt. Sed Achmat passa pronunciatus est primarius, qui annum jam eo loco et functione potitur. De Hruztano passa nulla mentio; et si sanzaccatum, qui offertur, non acceperit, varia multi opinantur. Translati sunt et alii quidam Turcae ad majores gradus, inter quos Ladislai quoque More filius natu maximus, et ille nothus, creatus est magister curiae janitorum, quos capicias vocant. Pater in arce Septiturri, quam Turcae Gediculam nuncupant, sine omni prorsus et nomine et splendore delitescit; nec est sine custodia, quam honestam dicunt, quia parum illi credunt.

De II. millibus ducatorum nihil adhuc est executum, nec quisquam etiamnum occurrit, qui se executurum nobis ostendit. Male certe nobiscum agunt, quibus est ea *cura demandata. Deus* majestatem vestram *conservet, Constantinopoli, ultima* Octobris 1554.

CXX.

Gregorianez Pálnak Verancsics.

Paulo Gregorianzio Verancius.

1554. oct. 31. Non committo ad te ut non scribam aliquando; verum quod non crebro, ut tu cupias et ipse debeam propter tuam erga me summam benevolentiam, dudum novisti causas, quas accusare debes. Res itaque ponderis et quae publicae rei nostrae statum respiciunt, tutoque nudis litteris in epistolas mitti nequeunt, habes ex notis, quas cum collega meo ad regem damus. Tecum ipse familiaria tractabo, quaeque in vulgi rationibus posita, sine etiam notarum velamentis tuta sunt. Haec autem tantum jucunditatis adferent, quantum poterunt peregrina, quae quidem sunt ejusmodi, ut nostris proprius comparata, magis rideas quam admirere et pensi facias. Totum hoc triduum ac trinoctium proximum ob res Turcarum bene apud Persas gestas, quod ipsi credi volunt, deque ejusdem salvo a bello reditu, publice hic in triumphi cujusdam speciem acta est laetitia, quam tibi paucis descripturus, ne hujus gentis triumphi formam ignores, talem fuisse scito. Denunciata enim populo memorata laetitia a praeconibus per insigniora urbis loca pridie quam agi incepisset, poena etiam omnibus est gravissima constituta, quicunque propalam laetari aut respuisset aut neglexisset. Consuetum hoc Turcis laetitiae genus est, quod jam pridem a majoribus in Europam transgressis acceperunt, quandocunque eorum principes aeque et victoriis potiti et jacturas passi, vel etiam aspecto tantum hostili solo salvi ab expeditionibus revertuntur; nihili hominum caedem, ut terrae filiorum, quo

genere apud Turcas omnes fere habentur, quod pauci parentes cognoverunt, nihili dedecus, nihili demum omnia detrimenta aestimantes, principe sospite et reduce. Si vero a me quaeris, quid sibi isthaec laetitia? Triumphum equidem ipse arbitror, consideratis causis. Quid Turcae? Hos quoque istud ipsum arbitrari puto, sed prorsus ignorare, quonam magnificentiae apparatu, quo sumptu, quo ordine ac ratione fieri deberet, propterea dum se triumphare magnifice existimant, nundinarum quarumdam, mea quidem sententia, simulacrum referunt. Omnes enim cives quibus est domus et res, nullo ordine et conditione excepta, suggestus quosdam assericios prae aedibus singuli opere tumultuario construunt, inde quicquid cuique est laneae, lineae, sericiaeque supellectilis quam in pretio ponunt, rerumque aliarum, quae spectari, admirari et detinere oculos hominum valent, producunt, suggestum late circumvestiunt, consternuntque pictis tum stragulis tum tapetibus, appositisque etiam circum pulvinaribus, sed non iis, quae deorum olim immortalium erant, quamquam alio atque alio speciosiore phrygionum opere eleboratis, aut saltem auro sericoque intextis pannis, ut cuique fortunae sunt, obvolutis; demum ipsi etiam festis induti vestibus, considunt quique in suis, et die noctuque in aperto epulantur, tantumque vel ex lege quilibet obsoniorum in culinam conferre debet, ut nullo ne momento quidem cesset cocorum ministerium, et omnibus transeuntibus qui vel sponte sua ad se diverterint, vel comiter invitati et attracti fuerint, epulae identidem apponi possint Magis autem multo laetitia atque ardor ejusmodi convictus fervet aestu atque ad lychnos, quorum per coronam laquearium suggesti, *quam plura quisque* possit, suspendunt, vi-

gilante interim reliquo populo pene universo et per urbem divagante, quam ardere totam diceres, tanta ubique lychnorum copia per vicos lucet, nec is omnino apparatus posset dici confusus, quia quilibet mechanicorum pro suo artificio proponit sua opera, suas mercator merces, pictor tabulas, miles arma, et alii in hunc modum alia. Quibus vero fortunarum et supellectilis speciosioris minus est, ut multis civibus nulla professione praeditis, ii commodato acceptis rebus exornantur, et coquinae addunt si non pretiosiora, at oriza tantum, ut excedat ordinarium. Verum caput hujus tantae laetitiae in II. bezestanis cernitur, ubi omnia praestantiora exponuntur, quae ad pannos duntaxat serico divites et auro clavatos attinet. His enim quilibet institor supra suam stationem sic murum obducit quam possit elegantius, ut quaecunque obtutu percurreris, pannos duntaxat ejusmodi et epulantem turbam eminentius in suggestibus ibidem quoque excitatis aspicias, sine tamen foeminarum consortio, quibus ne templa quidem fas est accedere, musicoque instrumento admodum raro admisso, tuba vero et tympano et fistulis prorsus nulla; colloquendo epulandoque tota haec sive erit laetitia sive triumphus celebratur. Hi autem bezestani II. sunt porticus quadratae, sed in plures testudinatas cryptas, pilis crassioribus, quanquam minuto lapide structis sustentatas, distinctaequae, obtinent urbis emporium, in quo quicquid opum rerumque pretiosiorum possident etiam privati homines, servatur et reponitur, tum propter metum incendii, tum ingruente tumultu aliquo janizarum, potissimum autem in principum mutationibus. Visitur autem ab exteris, ut quiddam pro Turcarum judicio *rarum* et excellenter conspicuum, nullibi visum. Passae,

caeterique urbis magistratus intra tecta, solis vacantes epulis, celebravere laetitiam, oratores largius assentati, quidam ludos etiam et certamina quaedam edidere in publico praemiis propositis. Nos pendente adhuc pacis nostrae cum Turca fine, caventes ne notaremur, si aut parum aut nimis ostentassemus animos, mediocritate usi sumus. Valvas enim hospitii malis haud tamen obscuris obduximus tapetis, epulasque magis copiosas quam sumptuosas suppeditari in suggestum nostrum curavimus, ut quicunque accurissent, omnes quod manducarent praesto atque ubertim haberent. Hujuscemodi triumpho Turcae prosecuti sunt sospitis imperatoris Turcarum reditum, nec aliud quicquam in eo mihi accidit magis admirandum, quam quod in tanto concursu convictuque et compotatione gentis barbarae et ferae, quae cum pota est supra modum, non stertit aut leniter jurgatur, ut potatores nostri, sed immaniter furit, nullae lites, nulli tumultus inciderunt, ne turbulentiores quidem in tam multa et varia turba exauditae sunt vociferationes Unam domum agere diceres, quod agebat tota civitas et ea quidem quae vastissima est, crebrasque habet solitudines totis jugis interclusas, licentiae et latrociniis peraccomodas; quod tamen mitibus Turcarum moribus nequaquam tribuas, sed janizarum fustibus, quorum per singulos pene urbis passus dispositae stationes omnium prohibebantur insolentiae; hic triumphi hujus, hic laetitiae finis fuit. Caeterum a me ejusmodi habebis etiam posthacc, quaecunque inciderint in his locis, neque ullo tempore patiar ut officium meum desideres. Quae vero isthic accidunt, si ea tu quoque ad me perscribes, quoties erit cui litteras dare commode poteris, aeque mihi gratum *feceris*, ut a me tibi fieri cupia;

cum inter amicos officia tunc producent fructus uberes et suaves, cum sint mutua.

Vale, et me absentem non solum diligas, sed etiam authoritate tuearis, siquid invidiae negotiique ab aemulis objiceretur. Constantinopoli, ultima Octobris 1554.

CXXI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. nov. 4 Turca nondum pervenit Amasiam; caeterum de futura pace cum rege Persarum indies magis ac magis dubitatur, quidam etiam palam loquuntur, nullo pacto futuram, in qua sententia etiamnum amicus noster firmissime persistit; de adventu vero ejus in hanc urbem etsi nondum sublata spes est hominibus, vix tamen ajunt per totum Decembrem affuturum propter pacis occupationem, quo facile patet non venturum etiam postea, si ad hoc tempus non advenerit, propter rigorem hiemis. Nationes tantum nostras eludunt ejusmodi rumoribus, quod ex eis etiam non pauci fatentur. Certiora de his ne nunc quidem scribere possumus. Hruztanum passam audimus jam decrevisse provinciam Peloponnensem suscipere; conscripsit nuper certum numerum equitum, familiam vestit, et sclopos ad mille fieri facit, quibus apparet spiritum non dejecisse et meditari quippiam, quod aliter atque aliter interpretantur. A populo proxime in ejus aedibus duae schedae repertae sunt, forinsecus occulte injectae, et singulae singulo die, quibus varia continebantur convicia, absterrebaturque, ne tantam sibi pollicere-

tur securitatem, quandoquidem nondum evasisset. Quo magnopere dicitur perturbari, sed spes in socru omnis est. Nos sciscitati ab interprete Ibraino de restitutione ejus in pristinam fortunam; respondit pleno ore: nihil minus futurum, decretumque apud imperatorem Turcarum dudum esse, ut ea careat. Caeterum nec Achmat passam adeo desipuisse et parum decore de se sentire, ut illud vesiriatus officium tam serio subisset et gessisset, spoliato etiam Hruztano passa sine ullo respectu praediis quibusdam ad hoc ipsum officium pertinentibus, si sibi firmiter permansurum nescivisset. Opperiremur praeterea breve tempus, visuri alia quam haec dies haberet. Hic Ibrainus quoniam mancipium est Achmat passae, et pollet prae multis aliis apud illum authoritate et gratia, omnium principum oratores, qui hic agunt, captant ejus benevolentiam. Nos etsi videamus eum nonnihil reginae Isabellae et Gallis favere, reginae Isabellae ut Polonus Polonae, Gallis ut qui multa prodigunt et pollicentur, et rem magis Turcae quam suam agunt: idem tamen omni studio facere non omittimus, speramusque non frustra conaturos, modo Joannes Maria primus ejus ingenii ostensor et promotor revertatur et paulo in eum largius majestas vestra dignetur conferre, quod ordinarium esset, quia adeo jam fallaciae et vanitas Gallorum hic detectae sunt et increbuerunt, ut multi eos etiam veteres amici declinent et avertant. Huic Ibraino quum hoc ejus adventu omnes oratores muneris aliquid obtulissent, quod et nos fecimus duabus vestibus sericeis donato, Gallus eum promissis oneravit, quod sine exprobratione ille apud amicos non praeteriit. Quicquid itaque majestati vestrae de hoc placebit fieri, Joannes Maria *informabitur*, quia si hunc inter-

pretem in partibus nostris habebimus, rem omnem ejus opera apud Achmat passam facilius et spe majore tractabimus, hominemque nobis, immo majestati vestrae satis jam pro viribus coepimus accomodare, imbuto ejusdem munificentiae fiducia.

Janizari qui venerunt ab exercitu, quoniam multi ex eis fracti sunt belli incommodis, aliique alio distributi sunt per confinia, novi in eorum loca asciscuntur ex tyronibus, qui vocantur agziamogloni, iique adjuncti veteranis, qui nusquam sunt amandati, erunt in totum ad III. millia, et hic servabuntur, donec vere ineunte accersentur in bellum, pace non sequente. Ortus etiam rumor est, Bajazitum, Turcae filium, qui nunc sedet Adrianopoli, imperii praeturam ambire, eamque jam ad patrem petitum misisse, nec obtenturum sperant. Nos ut solito more fungamur nostro officio, ne id quoque ad majestatem vestram perscribere omisimus, quamquam nihil credentes minus.

Ad eas autem majestatis vestrae litteras XXVIII Augusti*) Pragae datas et XXVIII.**) restitutas non est quod respondeamus aliud, quam quod ad Hruztanum passam quoque aliquid scribere nihil oberit, quum postea tempus nos et ejus fortuna edocebit, an tales litterae reddi debebunt.

Duo quoque illa millia ducatorum mondum recepimus, nec quisquam aliunde prodit a quo ea sperare possemus, resque eorum sic se apud nos etiamnum omnino habent, ut si hodie de illa coeptum fuisset agi, nec defectum adhuc pluribus jam lamentari audemus, ne majestatem vestram importunitate nimia

*) Hibásan XXVIIII az az: XXIX helyett, lásd felebb.
**) Kimaradt Octobris.

gravaremus, ac certe nimis deficimus, neque personis satisfacimus quas gerimus, hanc praesertim apud gentem, quae ab oratoribus non importunitate solum sed etiam conviciis largitiones et sumptus lautiores exigat, ad quam impudentiam assuefecerunt eam partim ii, qui legationibus tantum tutantur sua imperia non impensis bellicis, partim quos ambitionis et vanitatum aestus exagitat; idque Deus alteris male faciat, alteris publici etiam commodi ad privatam curam inspiret.

Regis Franciae nuncius hodie, quod post scripta cognovimus, misit peculiarem hominem suum ad imperatorem Turcarum. Data est Polono ad eundem facultas proficiscendi, qui hactenus habitus est sub custodia. Gallus autem omnino nova quaedam molietur regis sui mandato, et nostrae paci haud dubie insidiabitur, quare festinare debebit collega noster, ne nos quoque rebus nostris defuisse videamur. Majestatem vestram Deus servet. IIII. Novembris 1554.

CXXII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Heri in hac urbe edictum est per praecones, ne 1554. nov. 6.
janizaris, ne spahiis, ne demum omnibus aliis militibus, qui redierunt ab exercitu, equos, arma et quaevis alia instrumenta ac vasa militaria fas sit divendere, poena imposita; sed ut et equos summa cura alant et saginent, et omnes bellicos apparatus instaurent atque retineant, sintque ubi hiberni menses excesserint, [illegible]ue jussi fuerint ad capessenda imperatoris imperia, expediti.

Regis Franciae orator ad imperatorem Turcarum non est ipse profectus, uti nudius tertius re de repente accepta scripsimus, sed expeditum hominem misit, nec scimus quibus causis; at rumores recens exorti sunt, regem suum integram classem ad insequentem annum a Turca postulare, bellumque prorsus Belgicum decrevisse omittere, et animum, viresque omnes ad retinendam Senam, locaque alia in Italia obtinenda convertisse, ne eadem Italia exigatur, in quod discrimen arbitratur se esse perductum. Sermo autem popularis de CC. triremibus circumfertur, qui numerus emitti nequaquam potest, ubi vix 100. armari possunt, simul et veteribus et novis computatis. Verum si hunc ipsum numerum placuerit complere, reliquae ex pyratis desumentur, nec tamen etiam tunc omnes triremes erunt, quum biremibus magis ajunt pyratas uti, ut ad exercenda latrocinia expeditioribus.

Principia hujus tempestatis nunciamus, cui certe occurri facile poterit, si sacratissimus imperator noster ad maris quoque imperium respexerit: alioqui, uti hic multorum est judicium, brevi Gallus pluribus locis per Tyrrheni maris oram praesidia imponet, nisi mature prohibebitur. Astrictus enim e regione Galliae Belgicae angustiis, viciniaque Britannorum destitutus, in Arbonensem transgreditur, ut ibi commodius Turcae armis adjutus, novas sibi aliquo loco sedes bellum sustinendi corripiat.

Haec in hunc modum hic feruntur; quae quantum in se veri habeant, nondum possumus dicere, quoniam tamen in ore hominum esse coeperunt, quod sine impellente certa aliqua causa fieri non posset, significare quamprimum majestati vestrae voluimus,

daturi operam inposterum, ut, quod verius consequetur, intelligamus. Deus majestatem vestram conservet. VI. Novembris, Constantinopoli, 1554.

CXXIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Arces Filek et Salygo plane in hostium pote- 1554. nov. 17.
statem devenisse, septima tandem die hujus mensis dubium nobis exemtum est, advenientibus passae Budensis et Hamzabegi nunciis, remque prospere gestam referentibus. XI.-a locumtenentem urbis hujus Ibram passam convenimus, nec id prius potuimus, quod et successum totius negotii bene discere voluimus, et praepediti fuimus festis diebus bairani, quod tunc inciderat, totumque continens illud triduum celebratum est huic genti, curis aliis prorsus omnibus repositis. Quae autem de memorato negotio cum locumtenente locuti sumus, eadem et ad Achmat passam scripsimus, et hoc exemplo, his adjuncto, ad majestatem vestram misimus, quo, quid egerimus, non ignoret. Recte verone et ad rem hoc officio functi simus, an secus, majestatis vestrae erit judicii; nos certe cum nesciremus aliud invenire, quod pro rei exigentia commode loqui deberemus, dum melius pleniusque a majestate vestra informari expectaremus, et turpe futurum nobis apparebat, si silentes interim lateremus, tota de hoc loquente Constantinopoli, ac re etiam ipsa maxime postulante ut prodiremus: haec in hunc modum cum protestatione verba nos ad passas facere, peropportunum *esse duximus.*

Nec est jam quod aut nos de his agere prossimus, aut ii quicquam per nos agi volunt, donec a majestate vestra novum super haec ipsa veniat mandatum, quum sciant de novis ejusmodi casibus instructionibus opus esse. Quam maxime itaque fieri possit, maturandam Joannis Mariae expeditionem arbitramur esse, quo tandem et priori expectationi, quae in odium videtur jam apud hos recidisse, finis aliquis imponatur, et novae huic arcium jacturae, magno certe redimendae, si jus non profuerit, celerius occuratur. Hamzabegus autem, quibus potissimum rationibus culpam sceleris sui ab se submovet, et persuadere passis contendit, jure se Fylek, arcem Bebek, occupasse, quatuor adducit: Quod sit homo liber,*) neminem dominum habens; et quod majestati vestrae et principi Turcarum hostis sit ac praedo omnium; quod ejus bona nulli juri regio subjaceant; quod majestas vestra Turcis eum opprimendum concessisset, idque litteris ad Budensem passam datis, testata, illum non esse suum subditum. Quas litteras ut ostenderent nobis nuncii, diligenter institimus, prolatae tamen non sunt, quum ne datas quidem credidimus, aut, si revera datae sint, diximus: datas fuisse juxta pacis tenorem, sed non intellectas. Videntes itaque meras has esse calumnias, easque in majestatem vestram praecipue directas, quibus et auctoritatem ejus inter Hungaros minuere, viamque rebellionibus multorum aperire, et furto suo feliciter potiri conarentur, nobis, ne iis passis omnino persuaderi possit, divisum habere majestatem vestram regnum suum cum subditis, eosdemque ad puniendum impotentem esse, visum est,

*) T. i. Bebék.

oportere, ut rationem horum omnium paucis explicaremus, et edoceremus passas: multa eis verba a finitimis dari, secusque istic cum majestate vestra agi, quam ipse princeps eorum velit, et induciae, amicitiaeque jus et ratio postularet. Quae a nobis quo sit animo Achmat passa accepturus, postea cognoscemus. Ibram passa autem omnia humaniter audivit, officioque nostro collaudato, respondit: Hamzabegum perperam egisse, quia nec a passis, nec ab ipso imperatore Turcarum mandatum habuisset ad hoc peragendum, caetera expectari ab eorum principe oportere. Haec actionis hujus nostrae ratio est. At ii, quos huc misit Hamzabegus, elate insolentar et palam, de suo duce et commilitio majora passis pollicentur, deblaterantes satis etiam impudenter: majestatem vestram non reddituram Transsylvaniam, nisi per arma, eamque tempus tantum dilationi responsi remittendi extrahere, donec omnem belli rationem cum amicis principibus constituat; nihil igitur esse differendum, quin extemplo arma in ipsam Transsylvaniam inferantur, quam peti frustra est, si citra magnum sanguinem potest accipi. Somniant jam ad haec fodinarum accessionem, passimque de earum opulentia garrientes, rationes quoque de intercipiendis ingerunt et facultatem maximam promittunt, debilia et incustodita omnia tentates. Nos audientes ejusmodi, magno certe intra nos tum dolore tum pudore confundimur. Sed quoniam haec gens, nisi sint temperantes, etiam contra Deum extulit spiritus, juxta illud: manus nostra excelsa, et non Dominus fecit haec omnia,— timenda sane illorum est etiam in summa pace perfidia, eisque tunc multo minus oportet credere, quum magis amicitia et foederibus obstricti *fuerint*, quae quidem non servant

fide integra, nisi aut metu poenae, aut periculi, aut spe commodi. Frustra itaque Turcae benevolentiis captantur, quum pacis vinculis non teneantur; et fabulentur multi ut lubet, nobis ut jam aliqua ex parte non inexpertis, sic est persuasum.

Verum sequenda est nobis, clementissime rex, nostra necessitas. Igitur quae nos de instanti tempore loqui, venia majestatis vestrae, possumus, eadem dignabitur quamprimum curam occupare, ut arces tam majestatis vestrae, quam aliorum, firmiter muniantur et custodiantur, quae montanis fodinarum adjacent, et quae male munitae vel neglectae maximo detrimento eisdem esse possunt; nec vel unius praetermittatur ratio, ne forte amissa una omnium causetur jactura.

De Tyrnavia idem faciendum esse arbitramur, quia jam et hujus civitatis, ad reliqua Hungariae subjuganda satis opportunae, et arcium Wygles, Zolyom, Dobranywa et Lypche, fodinis vicinarum nomen hic increbuit; quae arces, quum hostibus pedicae esse possint, mature est providendum, ne translatae ad hostes, nobis fiant. Hac loquacitate attigerunt etiam Symigiensis comitatus reliquias; quandoquidem magni referret ad promovendam Turcarum in Hungaria dominationem, dudum jam Budensem passam esse aggressum, ajunt, nec exspectare aliud, quam ab imperatore Turcarum mandatum. Custodiatur itaque Zyget, Babocya, Corotna, Somogyuar et caetera ejus provinciae, quae supersunt; nec ulla fiducia remoremur a muniendis et defendendis nostris, quia Turcarum cura una est: decipere, praedari, rapere et interficere; religio etiam nihil eos magis docet, quam odium et contemptum Christiani nominis.

Turca jam venit Amasiam, nec per hiemem alio inde commigrabit, quod plane affirmatur; quia et milites per vicina Amasiae loca in hiberna distribuit, et ad uberiora pascua camelis, caeterisque jumentis onerariis amandatis, singulum etiam quartum scahiam, qui suis stipendiis militant, domum redire jussit, ut reliquis tribus pecuniam et ad bellum necessaria curet, reportetque; quanquam multi etiam alii hoc mandato abusi, clam ex hibernis subducunt se et redeunt. Sed venerunt et zolacchi 200, habito commeatu praeter morem majorem, qui ordo cum 700 viros non excedat, propius omnibus aliis Turcae corpus stipantes sua custodia, multum mirantur homines, cur venire fuissent permissi.

Princeps Amasiae duobus tantum dicitur vacare exercitiis: venationi et caedi familiarum, quaecunque et sua servant, probaruntque vel improbarunt ac doluerunt Muztaphae filii necem; adeo tyrannis haec neutra in parte tuta est hominibus; neve memorentur alia, aggam janizarorum, Turcam non obscurum, cum creasset Graeciae beglerbegum, haud ita multo post occidi fecit, prius tamen parte janizarorum dimissa Constantinopolim, ne quis, ut opinantur, motus oriretur. Occisum autem Muztapham doluerat, et audientibus delatoribus, male egisse patrem protulerat.

De pace Persica nihil adhuc succedit. Qui expectabatur orator cum ejus ratificatione a rege Persarum nondum rediit, diu jam elapsa die redeundi constituta; et plures homines desperatio ejus quam spes habet, quia interim circa fines Georgianorum (quod nunc circumfertur) arma quoque et alia quaedam instrumenta militaria, Turcae peculiaria, quae ex arce quadam conducebantur Amasiam, intercepta sunt a

Persis, cum praesidio satis magno. Rediit jam et classis in Propontidem, Cassiopolim, nec scitur plane, quando huc est appulsura, quod spatium mari habet 160 milliaria italica. De futuro ejus apparatu accepimus, haud dubie esse decretum, eritque 150 triremium, quae hinc remittentur. Sed ex his 35. novae fieri debebunt, quae tamen adhuc neque ad carinam positae sunt. Rex Franciae autem adhuc malignari non cessat et auxilium maritimum sollicitat contra Neapolim (quod nobis dicitur), et tuendae Massiliae, ferturque Turcae nunciavisse: habiturum se in eo mari 50 triremes praeter alia navigia, quae illi non sunt defutura. Deus adsit Christianis et majestatem vestram felicem atque incolumem servet. XVII. Novembris, Constantinopoli, 1554.

CXXIV.

Singkhmoser Márknak Verancsics és Zay.

Marco Cinkhmosero Verancius et Zay.

1554. nov. 17. Qui patitur, nequit non dolere; nec opitulari dolentibus potest, nisi qua parte doleant, insinuaverint. Ne itaque litteras, quas ad majestatem regiam, dominum nostrum clementissimum damus, omnes de sumptuum nostrorum defectu questibus nostris oneremus, hanc importunitatem, si habenda est importunitas, in tuam dominationem transferimus, amicitiae fiducia; quam procuratorem etiam nostrum hac in parte nominamus et constituimus, quod officium ne subterfugiat ac deprecetur, rogamus.

Intelleximus quosdam isthic in magnum quoddam extulisse obsonia, quae hic nobis ex imperatoris

m penu suppeditantur, eamque ob rem alii
ırbitrantur, nos non egere sumptibus. Caete-
lent insuper, ne nobis summittantur. Errant
hi, vel verbum faciunt, cum nec ad regiam
ım nec munus nostrum respiciant, quod ho-
imentis putant esse sustentandum. Pudet sane
ıui nos de his ineptiis. Sed isti non putant
ɔtias, ne nobis quoque pudori esse debebit,
tempore rationem eorum explicabimus. Nunc
testimonio tuae dominationis, quod in causa
ıcturam non dubitamus, hoc cessamus pro-
ım ipsa quoque aliquando hic diu sit usa ob-
jusmodi, quibus nos, si iisdem tantummodo
inniti, sordidi profecto et viles haberemur,
remur propalam ab omnibus hominibus, non-
stris sed etiam ab iis, a quibus ovilla, oriza,
butyro fovemur asiatico, nulla parte nostro
ndo, ut modeste loquamur, sed succarum et
omisimus. Dii boni! quantus proventus, quae
verum amarum nunquam vidimus minus, hoc
squam esse potest, pabulum vero equorum
ıam sat initio, nunc multo etiam infra subtra-
, quod pecunia nostra supplemus, ne equi no-
iscant. Sed quid nostra, si aliena? At jam
ıtis, quae nonnisi soli dominationi tuae scri-
ıdmodum verecunde, rogamusque, ut his per
em quam commodissime fieri poterit, ma-
:giae expositis, amice et fraterne rationes no-
are non gravetur. Sed meminerit cavere di-
ne quid his ex litteris indiscretioni nostrae a
:state imputetur. Summis demum atque am-
dominis, quibus semper alias, officia nostra
let etiam atque etiam diligenter. Vale. XVII.
is, Constantinopoli, 1554.

CXXV.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

Reverendo, devoto, ac magnifico, fidelibus nobis dilectis, Antonio Verancio episcopo Quinque-ecclesiensi, et praeposito Pornensi, nen non Francisco Zay de Chemor generali nazadistarum nostrorum capitaneo, consiliariis, et oratoribus nostris ad serenissimum principem Turcarum destinatis.

Verancsics kezével:
Redditae 20 Februarii 1554.

1554. nov. 26. Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae, etc. rex.

Reverende, devote, ac magnifice, fideles nobis dilecti, — Cum nobilis Ioannes Maria Malvezius, consiliarius noster, fidelis nobis dilectus, adversa valetudine impediatur, quo minus legatione perfungi queat, nosque attentis, et humillimis monitis vestris, et aliis rationabilibus causis, mittendo responso nostro ad serenissimum Turcarum imperatorem longiorem moram interponi noluerimus, in locum illius hunc nobilem, fidelem nobis dilectum Augerium a Busbeck sublegimus, et vobis in collegam adjunximus, ac cum instructione, litteris credentialibus, tributo Transsylvańico, ac omnibus, quae ad hanc legationem requiruntur, ad vos expedivimus, a quo fusius omnia intelligetis, quae vos scire necesse est. Posteaquam igitur hactenus omnia summa fide, cura, diligentia ac industria egeritis, adeoque nobis abunde satisfeceritis, non dubitamus equidem, quin deinceps etiam in continuando, et ad optatum finem perducendo hoc tractatu pacis, eandem fidem, eandem prudentiam, eademque studia adhibituri sitis. Quod sane ut faciatis, vos benigne etiam atque etiam requirimus, non

lubitantes, quin id omni benignitate nostra regia erga vos recognituri simus. Postea vos scire volumus, quod nobis redditae quoque sint hiis diebus ternae litterae vestrae, quarta et nona proxime praeteriti mensis Octobris datae, quas non sine voluptate legimus ; et quantum attinet ad tractatum cum eo ineundum, qui in futurum oratoribus nostris isthic impensas subministret, mentem nostram a camera nostra aulica percipietis. — Viennae die XXVI. mensis Novembris anno Domini MDLIIII. regnorum nostrorum, Romani XXIIII. aliorum vero XXVIII. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

CXXVI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Si non praepostere sed suo tempore vel hostium vel eorum, cum quibus nobis res quaepiam intercedunt, scire consilia et voluntates possemus, parum profecto et in victoriis obtinendis opere et in perficiendis rebus tum temporis insumeretur, tum ab instituto fine decederetur. 1554. nóv. 27

Erat initio Turcae consilium et voluntas, ut statim et sine ulla dilatione, in ipso adventu nostro, de pace nostra constitutum foret. Quae autem illum movebant, haec fuerunt:

Proficiscens in Aiam cum exercitu, filium sublaturus, verebatur, ne, si et pacis nostrae finem distuisset, et filius, praescito et evitato vitae discrimine, Ianus *ejus effugisset, in triplex* bellum incidisset:

majestatis vestrae, regis Persarum et filii, quem jam vota totius sui imperii dominum et principem vulgo pronunciabant, patre, ut effeto et invalido, ad bella sene, longe ei posthabito. Tam bonae menti imperatoris Turcarum servi commentum et malignitas obstitit. Posse enim ante de hac pace commode cuncta perfici, quam tollendi filii facinus aggrederetur: et hoc interim occasioni Transsylvaniae obtinendae maxime esse insistendum. Non defuit ei consensus collegarum passarum, auctoritatis ejus metu, qua tunc pollebat inter eos summa. Persuasa itaque imperatori sententia Hruztani passae, in Transsylvaniae petitionem impactum est, missoque Joanne Maria cum hac petitione ad majestatem vestram, non alia causa tam breve tempus, trium scilicet mensium, ad responsum referendum illi est assignatum, quam ut prius de voluntate majestatis vestrae Turca ipse cognovisset quam ad parricidium filii accessisset. Deus bone, quod momentum, quanta occasio rerum bene gerendarum. Quae quidem si tunc nos non latuissent cum agebantur, reditum certe Joannis Mariae citius habere sperassemus, quam isthuc pervenisse etiam fuisset cognitum, tantam enim opportunitatem omni celeritate excipere oportuisset. Sed utraque nobis erepta est: mali hominis inimicitia prima; secunda non tam fortasse culpa nostra quam ignoratione hujus Turcae voluntatis et consilii. Nunc jam tertia et occasione et opportunitate uti possumus, si antequam ducetur ad pacem Persa, quae Turcae omni conatu et sollicitudine quaeritur, nos agendo de nostra prodierimus, quod Turcam etiam ipsum optare ajunt, sperantes, se et regi Persarum et Georgianis populis majorem sui metum incussurum, ubi vacuum ab armis nostris constiterit.

Judicamus itaque plurimum expediturum, si majestas vestra nulla re alia expectata, nulla vel Fylek vel aliarum arcium cura remorata, Joanne Maria cum memorato responso celerrime expedito, jubebit nos tentare vel hujus ultimae occasionis eventum, quae utique videtur aliquid spei ex se ostentare, quid fieri aut consequi tandem possimus: Quia, ut majestati vestrae ingenue, pro integritate nostra etiam fideliter inlicemus, nemo est hic, sive sit ille Turca sive nostras, qui moram istam de remissione Joannis Mariae probet, nosque occasionibus nostris defuisse non dicat, adeo ut et amicus ille noster secretus, dormire nos rebus nostris, nobis nunciarit. Quodsi de Transsylvania non remittenda commoda argumenta reperiri nequeunt, quibus et Transsylvania servaretur, et hostis hujus tam potentis bellum non accerseretur, ad alia quae hactenus reperiri potuerunt, putaremus illud non postremum fore: Christianos quoque prohiberi sua religione, Turcis regna concedere, ut vicissim sua Turcas vetat Christianis: igitur concordia et tributis opus esse, et similia. Si vero reginae Isabellae filium Turcam non esse, responderent, poterit subjungi: haud dubie Turcas eos esse apud Christianos, qui armis et tutela Turcarum in religionis suae populos et principes uterentur; vel quippiam aliud, quod honestius effari possit, et a majestate vestra edocti erimus.

Haec etsi sero sunt cognita, quoniam tamen nec a vulgari homine accepta sunt, et eorum pars adhuc in manu nostra haerere videatur, scribenda majestati vestrae omnino esse duximus, venia humillime postulata, si crimen quodpiam, eadem tractando liberius quam tenuitati nostrae conveniret, incurrissemus, cum alioqui rebus omnibus omissis aliis, soli com-

modo et honori majestatis vestrae intendimus, quam Deus servet. XXVII. Novembris 1554. Constantinopoli.

CXXVII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. nov. 28. Quid tandem fieri vult fortuna regni nostri, solu Deus novit, at malum ejus finium videtur jam succe sum esse et maxime ardere. Paulo postquam litter superiores dedimus tabellario, perlatum est ad no praesides finium Turcicos dudum, occasione arrep Fylek, arces quoque in memoratis litteris expres distribuisse inter se, et nunc omnes principem soll citare, ut quam quisque sibi delegit, eis facultas c ptandi concedatur. Nuncius Hamzabegi, Delymehm nuncupatus, homo confidentia et vanitate, quales omn sunt, qui latrocinia profitentur, non ignotus nostr hominibus, Dywyn, arcem Sigismundi Balassae, er suo nomine petiturus, sed prohibitus est a Hamzabeg qui eam sibi destinasse se dixisset et affirmasset h minem quoque suum, qui proditionem ejus curar dudum in eadem latitare. Sic Mehmet ad petendu Wygles animum transtulit. Haec autem verane si an falsa, an tantum dubia, nequimus plane quicqua affirmare, quanquam nobis pro veris dicta sint. certe, quoniam nihil potest esse non verum, quicqu de infidae gentis hujus nefariis referatur conatibu majestas vestra sciat, eos ad fodinas animos erexis eisque haud dubio jam deinceps omnibus studiis et a tibus insidiaturos. Custodiantur itaque diligenter

nem eventum, et apud Dywinensem primum omnium inquiratur latens proditor.

Nuper Turca etiam quidam gregarius, genere Hungarus, et Hruztani passae mancipium ad fores nostras accesserat, ubi coram nostris comitibus jactanter referebat, se proximo mense indutum ac vestitum nostro more fuisse Levae et Corponae plures dies, ibique sine periculo, quaecunque agerentur, omnia explorasse. Hospitibus apud quos diversatus est, Levensi Joannes, Corponensi Franciscus Bathy nomen est, nec meminerat cognominis Joannis, qui tamen facile inveniretur, si omnes ejus nominis quaestioni subdentur. Sed res geratur caute, et de cognoscendis capiendisque imposterum ejusmodi sceleratis nova aliqua ratio per finitima loca constituatur, ne hoc perniciosum hominum genus tam licenter inter nostrates divagetur.

Sub hoc tempus fama quoque advenit, Transsylvania afferri tributum, nec scimus a quonam vel a quibus, nisi a factione reginae Isabellae, matre et filio ejusdem curantibus, quoniam Mahmutum etiam interpretem una venire nunciant. Expectatur autem intra paucos dies, de quo quid nos sentiamus: idem quod jam diu; et veremur tam longam Joannis Mariae moram nihil rebus majestatis vestrae profuisse, quamvis ignoremus, rectene an secus de hoc sentiamus, dum rectissime sentire cupimus; et habemus firmissime nobis persuasum, majestatem vestram nonnisi optimo consilio, optimoque fine omnia agere, multo majora et meliora perspiciendo, quam quae nobis neque in mentem venire possint. At hostes secus longe judicant, et formant sibi jus de servandis vel non servandis induciis pro suo arbitratu. Ajunt enim III. se tan-

tummodo mensium tempus Joanni Mariae ad referendum de Transsylvania responsum dedisse, et jam XIIII. praeteriisse. Quoniam autem ab urbe Vienna ad Constantinopolim non intersit tanta distantia, ut annuo ad eam conficiendam opus sit itinere, quid aliud ex ejusmodi Joannis Mariae expeditionis dilatione suspicari debeat, quam regem longe alia cogitare de Transsylvania, quam sperare suum imperatorem Turcarum. Omnia itaque finitimorum suorum latrocinia, quae ab elapsis post discessum Joannis Mariae III. mensibus isthic ediderunt, magno jam conatu causis ejusmodi coeperunt defendere, iniquiores aliquanto et nobis redditi, quibusdam vero occulte etiam nuntiantibus, sic de statu nostro inter majores sermocinari: quod quicquid isthic praeter opinionem ipsorum acciderit, hic in incommodum nostrum convertent, nosque vice Joannis Mariae detinebunt. Quoniam vero malorum etiam meminisse malum omen est, et nulla tempestas est, quae signa sui non praemittat, sorti nos propter haec haud parvi periculi expositos fore non dubitamus, si adhuc proximi anni dilationibus res legationis hujus trahetur, nec tandem de fine illi imponendo deliberabitur. Scribimus haec, non quod animum dejecissemus aut inceptam rebus majestatis vestrae navare operam et constantiam recusaremus, sed cum sit nobis negotium et colluctatio cum barbaris hominibus, qui nullo jure, nulla ratione, nulla pietate, sed vi et subita animorum libidine in Christianorum commerciis agunt, omnino recte et beneficio majestatis vestrae facere arbitramur, loquentes plane de his, quae et in detrimentum majestatis vestrae et in nostrum periculum et tot aliorum, qui nobiscum sunt, redundare possunt; alioqui [illegible]

stas vestra secure sibi persuadere dignabitur, quae ab initio et ipsa concepit et nos polliciti sumus, non quidem nostris viribus sed auxilio Dei confisi, qui majestatem vestram servet. XXVIII. Novembris, Constantinopoli, 1554.

CXXVIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Quia non semper praesto sunt nobis tabellarii, 1 54. dec. 1.
cum, quae scribenda ad majestatem vestram forent, incidant: plures iterum una litteras damus, quas exaratas suo tempore occursurae tabellariorum facultati servamus; alioqui si eorum majorem copiam haberemus, essemus etiam diligentiores.

Die Novembris XXIV. venit huc nuncius aeque tristis nobis atque ille qui fuit de Fylek et Salygo, Gregorium Litteratum et Paulum Zarkandj duces praesidii Agriensis, nuper cum in Welibegum, praesidem Hatuanensem, qui eos agros praedabundus invaserat, toto pene tum equitum tum peditum educto praesidio, incautius erupissent, hostis non praevisis insidiis, fusos fuisse, caesoque et capto militis utriusque non mediocri numero, Gregorium et Stephanum Zoltay in hostium potestatem devenisse, Paulum aegre fuga servatum. Ad funestissimum casum arcium Fylek et Salygo haec jactura demum visa est defuisse, quo adversa nostra fierent cumulatiora, juxtra tritum proverbium: Nullum malum solum. Dolemus profecto et conficimur pene intimis animi doloribus. Verum haec utcunque acciderunt, fortunam afflictissimi regni agnoscimus, et actis Deo *Optimo Maximo* gratiis, qui sua

inenarrabili prudentia et consilio et firmat regna et infirmat, cum ejus manus regat universa: existimamus, majestatem vestram ne hac quoque tempestate, qua est indignissime adfecta, ab expediendo Joanne Maria cessare oportere, quandoquidem nisi aut ille remissus, aut quispiam ejus loco alius cum expectato responso missus fuerit, hostes nostri finitimi ab istis vexationibus, quibus jam adeo magnum dedere principium, non se, quantum ipsi percipimus, retrahent, et metuendum esse putamus, ne magna ex parte dissipentur, dum querelis tantum de violatione induciarum tempus teremus, cogamurque ad extremum et amissa amittere et qualicunque pace contenti fore, nisi bellum maluerimus. Quia haec gens mores non mutat. Maturetur itaque, ut hic primum omnium de summa rei concludatur, quia interim fines nostri non quiescent. Agriae autem post fodinas secundo loco magnopere timemus, quae quoniam Welibego in sortem data esse dicitur, si res in bellum reciderit, non carebit et apertis et occultis insidiis, idque interim etiam dum de pace ambigetur. Ejus itaque securitati quonam pacto respicere oportebit, majestas vestra novit. Nos tamen existimamus gerendam curam esse etiam latentium hostium, qui inter nos degunt, cum illi externi nullam jam arcem nostram non furto sibi polliceantur, adeo factiones quorumdam intestinae apud nos videantur praevalere. Si quid proinde in causa interceptarum arcium ad nos majestas vestra proximis diebus scripsisset, cui mature et ex praescripto adesse deberemus, nihil ad nos perlatum fuisse dignabitur scire, cum alioqui ubi casus earundem arcium constitit, quotidie aliquid expectavimus, nam postremae ejus litterae XXVIII. Octobris nobis redditae, illae fuerunt, quas

aga XXIX. Augusti dedit; speramus tamen Joan-
m Mariam omnia allaturum, quem jam audimus
ıe in itinere, sed nondum certo authore.

Classis Turcica rediit heri, satis et praeda et
ɔtivis onusta, nec ullum damnum accepit, quantum
elligimus. De Nonae (?) apparatu nihil postea dictum
, quam ante, paucis diebus scripsimus. De rege
rsarum et Turca nihil aliud consecutum est, quam
ɔd hoc triduo allatum est: regis Persarum oratorem,
:undae ab eo dignitatis et authoritatis virum, eum-
e 500 equites comitatum venire, ac ducere secum
:assi filium, quem obsidem pacis, si ea constiterit,
ıd Turcam est relicturus, cum rex Persarum ad
ndum filium nequaquam induci potuerit. Recens hic
nor est, nec adhuc multum fidei obtinuit apud ho-
nes, paulo tamen post certiora cognoscentur. Nos
enti in reditum haud jam dubium Joannis Mariae,
impensis nostris silemus. Deus majestatam vestram
ıservet. Prima die Decembris, Constantinopoli, 1554.

CXXIX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Nos quia non eo statu ac loco sumus, ut firmas 1554. dec. 1.
untates et consilia hostium adipisci plane possimus,
ı alienum putamus facere ab officio nostro, si etiam
rumoribus ipsis, quicunque ad nos succisivis diebus
feruntur et videntur res nostras tangere, ad maje-
tem vestram perscripserimus, quod prorsus rara
ıt apud Turcas arcana, quae rumorum prius invo-
ris homines non detinuerint. Habemus ab amicis

Turcam plurimum jam et de pace Persae desperare, quod ad conditiones, quas ei obtulit, non accedit, et de nostra parum sperare ob responsi de Transsylvaniae negotio tantam protelationem. Igitur, si per hanc hiemem nec rex Persarum oblatam ab eo pacem recipiet, nec responsum a majestate vestra illi afferetur, deliberasse dicitur rem trifariam gerere. Graeciae et Thraciae beglerbegum uno cum exercitu in Hungariam contra majestatem vestram mittet. Alium ipse in Georgianos ducet, qui Persae partibus student, magnoque illi impedimento esse feruntur, quo minus in potestatem eum redigere potest. Classem vero totam rex Franciae dabit, qui littorales Italiae civitates aliquas obtinere tentabit ambitioni vel etiam insaniae suae praesidio futuras. Nos remittet cum beglerbego, et jubebit salvos ad fines usque nostros deducere. Quae si ita, rebus de pace non confectis: tantum certe nobis displicebit, quantum praeter spem et voluntatem quoque majestatis vestrae eventurum intelligemus. Alioqui hoc impedimentum nostrae pacis non aliunde fit, quam a rege Franciae, cujus gratia etiam induciis turbandis dedita opera hinc ansae exhibentur, quominus pax ipsa consequi possit; maxima interim Turcae de conatibus suis contra imperatorem promittendo, si ejus auxilio non destituetur et pertinaciam suscepti in illum belli tueri poterit. At nos, clementissime rex, si pace magis quam bello id temporis uti majestati vestrae expedit, ne fundamentum, summam et caput rei propositae videamur intermisisse, et praepostere eam gerere, dum in quaedam particularia, partim ob arcium quarundam casum, partim ob incursiones hostium et induciarum turbationes impacti et finem ejus longius differimus, et omnes

usas concedendae infirmamus: putaremus jam deum tempus esse, ut ad tractandam accederemus, rentes illud maxime, ne, si adhuc tarditati norae addiderimus, ultima nos vigilia venisse objiatur nobis et excludamur, immo fortasse etiam ad llum imparati hostium bello opprimamur. His mori quantum oporteat, nescimus adhuc; at quia temis hoc ea attulit, scire majestatem vestram curavius, quia quum rem habeamus cum hoste et callido potenti et semper parato atque intento in damna ostra, putamus observanda esse etiam minima, quae ut agat aut acturum ferant. Alioqui nos si qua in parte excedimus metas libertatis nostri muneris, securius ejusmodi agendo, supplices petimus, ne nobis vitio temeritatis vertatur, cum quanto magis studemus majestatis vestrae commodis, tanto magis etiam timemus, ne minus studere videamur quam pro rei necessitate et magnitudine. Majestatem vestram Deus conservet. 1. Decembris, Constantinopoli, 1554.

CXXX.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Hodie relatum est nobis ex bono loco et quidem affirmanter, passam Budensem Ibram passae urbis hujus locumtenenti per proprium nuncium, qui huc nudius quartus advenit, in hunc modum nunciasse: fines hos nobis commissos nullo pacto ab infestatione praesidiorum arcis Zyget et Babolcya et Kapuswywar conquiescere et navigationem Danubialem tuto (?) esse scito, quas arces nisi hostibus ademerimus, fines 1554. dec. 3

hi pacati nunquam esse poterunt. Nunc igitur quoniam et ego cum horum finium copiis omnibus adhuc sim paratus, et brevi etiam ubique omnes aquae gelu contrahentur ob instantem hiemem, sicut ad nullum locum aditus deesse poterit, ejus tentandi animo sum, si mandatum habuero. Quare, si tu ea es authoritate, ut hanc mihi facultatem possis concedere, peto et hortor te majorem in modum, ut quamprimum ea uti velis; sin eam apud se imperator Turcarum retinuit, itidem peto, ut misso ad eum raptim nuncio, cures quam celerrime mihi obtinendam, et ad Bosnensem praesidem mandatum dandum, ut quamprimum a me monitus et ad rem gerendam una mecum accersitus fuerit, adesse non praetermittat. Nec de successu dubitandum esse debet. Quia cum parva habent eaedem arces praesidia, munimenta quoque, quibus vallantur, non multum eis proderunt, ubi propius sine aquarum impedimentis, licebit nobis accederc et subire. Huic autem opportunitati ne desis, plurimum te et ego et omnes reliqui praesides hortamur, quandoquidem III. his arcibus in partem nostram redactis, et Danubium et terram omnem, quae a Dravo amne ad Papam oppidum usque est, ab hostilitate et latrociniis liberavimus. — Dervis begus quoque, praeses Quinqueeeclesiarum, haec eadem nunciavit eodem tempore, quo et Budensis passa, qui Dervis begus, ut est memoratis arcibus vicinus, ita rem pertinacius urget atque sollicitat. De hoc periculo scripsimus etiam superioribus diebus ad majestatem vestram, uti tunc ab ipsis Turcis finitimis audiveramus, sed non ita distincte, uti nunc. Cui, ne ad Fylek et Agriae jacturam ac pudorem simul major addatur cumulus, tempestive occuratur, neque ad pacem perficiendam plura subjician-

tur impedimenta, cum jam certe etiam haec nimia esse, uti sunt, videri debent. Quid autem Ibram passa ad haec responderit et fecerit, adhuc ignoramus. Deus majestatem vestram servet. III Decembris, Constantinopoli, 1554.

Postscripta. Idem amicus nobis nunciavit, ne eorum omnium, qui ad nos veniunt, de pace regis Persarum et Turcae referentes, verbis moveamur. Nunc demum hos passas certum nuncium accepisse: nec oratorem regis Persarum venire, nec venturum, nec de pace spem ullam esse reliquam. His de causis ne Turcum quidem huc rediturum, ac jam plane edixisse omnibus militibus, qui domum proficisci permissi fuerant, ut exacto ab hinc mense III. mox ad se cum toto apparatu bellico revertantur. Scribimus omnia majestati vestrae, ut referuntur nobis, quia quod affirmare possemus, ne nos ipsi quoque in alterutram partem habemus, quanquam tamen, ut e cursu rerum et e sermone publico conjicimus, magis his accedimus, quam quae in contrarium ingeruntur. Haec autem si sunt futura vera, ii jam procul dubio deliberaverunt apud se de nostra pace; quae interim dum concluditur, quaecunque rapere possunt, contendunt, ut aliis etiam quinquennalibus induciis fecerunt, de quo scripsisse nos antea, meminimus. Nunc itaque remisso ad rem finiendam Joanne Maria, finibus nostris maxime advigilandum erit, et hoc per Deum etiam oramus, ne simus hostibus ludibrio. Datae ut supra.

CXXXI.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Heri summo mane adducti sunt Constantinopolim
1554. dec. 13. Gregorius Litteratus et Blasius Nagy cum XXXIX. commilitonibus suis captivis et totidem caesorum capitibus; ostensi postea circa meridiem passae locumtenenti urbis hujus. Gregorius et Blasius in arcem septiturrem, caeteri in imperatoris Turcarum missi sunt, iisque hic omnibus retentis, II. illi ad imperatorem Amasiam abducentur. Nos apud passam eorum causa non fuimus, partim omnino nescientes ullam actionem nostram formare ante instructionem, partim quod huic homini loqui et non loqui idem sit, et erit etiam inposterum, donec nobis hic manendum erit, et a majestate vestra novae aliquae causae et commissiones ad agendum aliquid dabuntur, quandoquidem unum illud ii et expetunt et expectant, de quo Joannes Maria ad majestatem vestram legatus est. Non silemus propterea, nec sedemus muti, quantum nobis conceditur et ab ingenio et ab hominibus, quia litteras ad Achmat passam, viis satis occultis et largitione comparatis dare interdum, oblatis causis, non praetermittimus, quarum unum jam exemplum ad majestatem vestram misimus, et alia post has mittemus. Scripsimus autem etiam nunc in causa praesentium captivorum, hortati eundem, ne quid praecipitanter statuatur in eos, donec a majestate vestra veniat aliqua commissio. Si quid tamen et in negotio pacis, et in captivorum liberatione, arcìumque captarum restitutione

efficere velimus, monet nos assidue secretus amicus, ut sollicitemus maxime nunc Joannis Mariae expeditionem. Quia iste non parum speraret de omnibus his obtinendis, si, dum haec finitimorum Turcarum facinora sunt recentia, mature a majestate vestra superveniat expectata aliqua relatio, opportuna commissio et ansa ad gerendam et concludendam rem necessaria, quam differre longius non putat esse utile; ejus tamen dilationem nos non putamus fieri sine bono consilio et futuro fructu. At si causa esset, ut prodiremus ex hac custodia, et propius imperatorem Turcarum accederemus, multo melius, uti judicamus, inservire possemus majestatis vestrae rebus, quascunque hic geri oporteret. Alioqui nihil ex nobis ut ex nobis acturi sumus, sed a majestate vestra, domino nostro clementissimo omnia expectabimus ut humiles et obedientes servitores.

Nova quae nunc hic vigent, haec sunt. Bellum Turca sequenti anno gesturus est contra Georgianos, quod eorum vires, opesque plurimum obstiterunt, quominus regem Persarum hactenus potuerit subjugare; eis autem subjugatis, si rex Persarum ad eam pacem postea non accesserit, quam ipse porriget, novum in eum bellum instaurabit, non ante inde rediturus (sic enim de eo ferunt) nisi aut victor aut victus. De pace ejus et de oratoris sui remissione ad Turcam, indies magis ac magis languescit spes, quamquam non dudum omnino ea est exempta.

De triremibus imperatori Turcarum mittendis duplex sermo diebus proximis habitus est, primum: quod dabuntur LXXX, deinde: quod nullae; sed quia res tenetur adhuc intra deliberationem, postea videbitur. Durgutreys hoc biduo proficiscitur ad

imperatorem Turcarum, sponte sua motus, ut quidam ajunt, ut vero alii, non, sed ab imperatore Turcarum accersitus; et opinio vulgaris est, passurum ab imperatore Turcarum reprehensionem, quod limites Venetos ad mare Adriaticum expeditione proxima transgressus fuerit in contumeliam pactae cum eadem republica pacis, de qua bailus Venetus hodie fecit querimoniam apud passam, senatus nomine, eamque ad imperatorem Turcarum quoque transmisit; sed quid inde relaturus satisfactionis, dehinc cognoscetur. Cavendae tamen sunt Turcarum injuriae, quae semel illatae raro feliciter repetuntur.

Aliud quod hinc modo scribamus, non habemus, nisi quod ad octavum mensis hujus circa noctem mediam pars hujus urbis vicina Judaeis, et quae forum habet Tahtakala appellatum, succensa est, quo igne supra 1500. domus et 1070. tabernae mercatoriae, cum mercibus multis, publicisque et privatis opibus, ac uno carcere combustae sunt; eratque incendium longe majus futurum, si ventum habuisset, sed quia eo caruit, et ad extinguendum magna hominum multitudo confluxerat, cum veniente die extinctum est, nec in alios magis saeviit, quam in Turcas, Graecos enim attigit ex parte mediocri, Judaeos vero terruit tantum. Fecit et in hominibus jacturam, sed exiguam. Nos litteras majestatis vestrae, uti alias etiam scripsimus, a XXVIII. Octobris nullas accepimus, nec adhuc a quopiam aliquid ejus pecuniae accepimus, quam nobis jam a tot mensibus dignata est benigne assignari. Quam Deus servet. XIII. Decembris*) 1554. Constantinopoli.

---

*) Az eredetiben tollhibából „Septembris" áll.

CXXXII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

Hodie Gregorius Litteratus fecit nos scripto[1554. dec. 14.] certiores, sollicitari ab iis, qui eum deduxerunt, ut et apud passam et ubique profiteatur se fuisse zanzakbegum; ut ostendat, qua parte Agria sit debilior, et facilius posset expugnari; ut fiat Turca; et si mittetur in Hungariam, ut spondeat, se in partem reginae Isabellae filii concessurum, fideliterque eos in easdem partes pertrahere adlaboraturum, quos illi nominassent. Quibus ex rebus facile potest majestas vestra percipere, non omnino vana illa omnia fuisse, quae aliquando de his nos quoque ad eandem scripserimus. Igitur consulendum est serio et Agriae et reliquis finibus, et circumspiciendum etiam diligenter, ne occulte ea factio nutriatur, quae ut ex his apparet, non conquiescit virus suum latius dispergere, viresque sibi comparare.

Sed quod ad Gregorium attinet, consuluit etiam nos, quid in his agere, quomodoque sese gerere debeat. Ad primum respondimus: ne omnino conditioni suae vel addat vel adimat, ut Erasmus Teufel, qui perpetuo negavit ad Pallast fuisse se generalem ejus expeditionis preefectum; ad secundum: ut commento hostium vota eludat et dicat, fortius jam esse reparatam in omni parte quam antea fuerat, et illic infirmiorem fore, ubi minus defensa fuerit, cum oppugnabitur; ad tertium: quod artem haberet et caveret, ne ubi is esse desineret, qui fuerat, neuter postmodum efficeretur, *et casum Ladislai* More incurreret, qui

cum sit Turca factus, ut Christianum sub custodia tenebant, et sic inglorius et sine honore contabescit; ad quartum: animadveret, quorsum tenderet haec petitio, et bene videret, an quicquam de se tale polliceri expediet, cum fortasse experimentum ejus fidei quaeritur, ut levitatis eum convincant. Alioqui si quid putaret ex eo consecuturum effugii, modo salva religionis suae et sui regis fide, apud se etiam id consilii inventurum. Meminisset tamen juramentis se aliquibus in hostium gratiam irretire, cum et iis homines christianos fidem servare oporteat, ubi ea fuerit praestita; et quia dolis ipsi in omnibus commerciis, quae nobiscum habent, agunt, evitandos illi esse consuluimus, hortati eundem ad patientiam, donec plenam a majestate vestra de omnibus rebus informationem acceperimus. Haec autem ea causa significari majestati vestrae voluimus, ut ex his etiam nonnihil perpenderet animos hostium erga fines suos. Quam Deus conservet. XIIII. Decembris 1554, Constantinopoli.

CXXXIII.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

1554. dec 19. Mittuntur in Amasiam Turcae his diebus ex hac urbe itinere terrestri trecentorum equorum onera pecuniae, mari vero Pontico triticum et ordeum copiose. De pace Persica adhuc feruntur omnia dubia, Turcam tamen magno studio eam sollicitare, regem Persarum non negare, assidueque oratores suos pro componenda polliceri, nondum tamen eos misisse, et Georgianos esse Persicae factionis regulos, qui illam turbare magnopere niterentur, quam ob rem Turcam

in illos bellum ducere decrevisse, nisi animis et temeritate deposita, ipsi quoque in suas partes transierint. Edictus proinde publice heri est apparatus bellicus in annum insequentem, nec expressum, quo aut contra quem, sed hoc tantum: ut viritim omnes armis idonei parent se, et ad secundum edictum praesto sint. At his non obstantibus, majore jam milites frequentia a pluribus jam diebus coeperunt ex Asia trajicere, et domos suas petere, quod cum superiores litteras scribebamus, nondum ad nos pervenerat, iique tam milites, quam eorum equi adeo afflicti, destructi atque attriti sunt, ut si decennalibus incommodis laborassent, fortasse magis esse non potuissent. Trajiciunt autem confertim multis navibus, sine omni tumultu et strepitu, et aeque noctu ac die. Sed ex hac dissolutione exercitus et tanta Persicae pacis dilatione, etsi multi rumores et multa facta huc ad nos inferantur, tamen ab amicis etiam habemus: vereri multos Turcas, certum jam esse de hac ipsa pace, sed eam nolle per hiemem evulgare; quo, quia persuasum illi est, cum a suis passis tum a rege Franciae multa modo moliente, differre majestatem vestram pacis suae finem ad eventum belli Persici, eidem imponat mox vere ineunte in Hungariam bello converso. Sunt et Turcae, qui ostentantes nobis propitium animum erga nomen christianum, referunt ejusmodi, et hortantur nos ad pervidendas et evitandas fraudes turcicas. Verum quia nihil in humanis rebus difficilius est, quam animos hominum perspicere, cum suae malitiae nulla soleant signa praemittere, ut coeli tempestates, certe jam nescimus, quibusnam indubie credere debeamus. Utcunque tamen haec geruntur, non putamus sine aliqua consideratione esse transeunda. Quanquam de

his et similibus veriora etiam aliunde ad majestatem vestram perferri, non est dubitandum; verum nos non ignari improbitatis et inconstantiae turcicae, etiam minimis nequimus quin moveamur, atque majestati vestrae significemus. Non supprimemus etiam illud, quicquid sit. Dictum est nobis, quod magnificus dominus banus miserat proxime ad praesidem Bosnae proprium hominem, cujus opera illum ad singulare certamen provocabat; praeses autem eo homine comprehenso, misit huc, hinc vero ad imperatorem Turcarum deductus est subita cura. Quod an verum sit, ignoramus, adjecto, quod cum eo duo etiam milites domini Petri Erdewdy adducti sunt, qui per eosdem in quadam excursione capti erant. Nos humillime ad pedes vestrae sacratissimae majestatis servitia nostra commendantes, eidem omnia optima et felicissima precamur. XIX. Decembris 1554. Constantinopoli.

CXXXIV.

A királynak Verancsics és Zay.

Regi Verancius et Zay.

554. dec. 29. Stephanus Nagy majestatis vestrae tabellarius die mensis instantis XXI. salvus ad nos cum litteris ejus pervenit; eadem et Zynan passa, summus maris apud hunc imperatorem capitaneus, frater Hruztani passae, decessit. Nos in litteris majestatis vestrae Joannis Mariae firma jam expeditionis deliberatio plurimum delectavit, quod eum diutius retinendi, nisi fallamur, nulla prorsus ratio restare videbatur. Caeterum, quaecunque isthic acta sunt cum Budensi passa, legimus et intelleximus, et eo satis causam majesta-

tis vestrae putamus valituram, quod cum tot damna a Turcis finitimis sub induciarum tempus perpetrentur, arma in eos non sumpserit, animo declarandi, qua constantia principis hujus amicitiam retineret, quaque fide et integritate soleant reges Christiani servare foedera, in quo nos etiam ab initio accidentium ejusmodi omnem sermonum nostrorum rationem fundaveramus; quanquam si eo principio, quo hostes ea erant aggressi latrocinia, ipsa quoque majestas vestra serio, strenueque tutari ac recuperare sua armis maluisset, speciosius et utilius certe vel Turcarum judicio accidisset, quemadmodum apud Varadinum anno superiore fieri contigit. Verum quia aliud consilium magis majestati vestrae placuit, nos quoque de hoc minus jam loqui convenit, et pergemus ad alia.

Die XXII. et III. Ibram passam locumtenentem et Hruztanum passam adiimus, celerique apud Ibram passam curato Stephani abitu ad imperatorem Turcarum, XXIIII. eundem cum litteris etiam nostris ad Achmat passam datis expedivimus. Quod autem Hruztanum passam quoque visere voluimus, eo fecimus consilio, ne, quia adhuc visitur et honoratur ab omnibus tam oratoribus, quam suae gentis hominibus, nobis, si cessaremus, fieret aliquando infestior. Nam etiamnum speratur ejus restitutio, sed non alia quam socrus aura. Utrique igitur exposito statu expeditionis Joannis Mariae, ejusdemque tam tardi reditus dilatione excusata, res quoque atque amicitiam majestatis vestrae commendavimus diligenter. Ad quae quid Ibram passa responderit, non recensemus. Probavit omnia, ut est homo remissus et penitus sine affectibus. Hruztanus passa, ingenio solito, pauca, sed notanda, uti nunquam est sine aculeis et aliquo turbine.

Ubi enim, quae ad eum habueramus, absolvimus: Et quid? inquid, nonne scit, nonne expertus est rex vester, qua saepe jam fuerim erga illum amicitia, et quantum res ejus apud principem meum juverim? Certe, si horum meminisset et assentiretur meis consiliis, ne nunc quoque tot legationibus, tot impensis, tot difficultatibus fuisset opus ad hoc praesens negotium peragendum, cum unius aut ad summum duorum verborum compendio totum absolvi dudum potuisset, si se vel velle Transsylvaniam remittere, vel nolle principi meo, significaret. Si autem tantus est rex, tamque potens, ut esse dicitur, cur potius sumptis armis pro regno suo non decernat cum meo principe, quam eum pro pace sollicitet? Sed hoc non facit, quia videt parem illi potentia non esse. Scit tamen suos Hungaros, pro quibus tantopere laborat, duarum esse facierum, et nunquam etiam imposterum quieturos, quin eum assiduis proditionibus (quod nequivit immodicus et praeceps homo clare eloqui) turbent et vexent. Ego tamen si amicitiae meae innitetur et confidet, favere illi, ut favi alias, non desinam.

His auditis, maxime profecto intra nos exhorruimus, ea praesertim causa, quod improbitate paucorum tota natio, quae antea semper habita est honorifica et tutelaris toti christianae reipublicae, tantum convicium cogatur sustinere. Verum suppresso tunc animi nostri motu, dum nos meliori ac opportuno rei gerendae tempori reservamus, modeste respondimus: saepe jam nos secum de his collocutos, pauloque post ubi regis nostri voluntatem a collega nostro, qui jamjam aderit, cognoverimus, plura et ad rem totius negotii tractaturos. At eant nunc et glorientur quidam nostri, rerum novarum studiosi, turcicae fidei, amicitiae, so-

cietati, auxilio, beneficiis fidant, tumultuentur in principem, venumdent patriam, oppugnent religionem, et vel ex his, si non sunt coeci, perspiciant, quid demum praemii, quid gratiarum ab hac gente reportabunt. Nos, cum haec ad nos Hruztanus passa loquebatur, (ne vultus etiam hominum, quibuscum geritur nobis res, praetereamus, ex his enim considerantur animi) non superciliose omnino, neque cum impetu, ut semper alias, sed admixta comitate adspectui, leniter subridebat, quod sane non caruit ironia, quanquam dubia, cum ob insolitam erga nos comitatem et invectivam in Hungaros, quibus magis assentari oporteret dum captantur, tum ob pertinaciorem Transsylvaniae mentionem. Si tamen principis hujus curas anni insequentis diligentius expendemus, quae a recentibus tabellariis acceptae sunt, non sinistram fore judicaremus ad conficiendam propere pacem nostram, quod et a secretis amicis audimus, si modo collega noster aderit jam. Porro, regis Persarum orator, qui nunc denuo expectatur, nunciarat diebus superioribus Turcae per peculiarem hominem, restare adhuc principem suum in voluntate pacis secum faciendae, sed ante veris initium, frivolis quibusdam ei causis assignatis, non posse ad eum se expedire. Turca igitur hoc responso in dubium de pacis exitu conjectus, dolum illi inesse arbitratus, in secundum quoque annum indixit bellicum apparatum, quemadmodum proxime scripsimus. Verum hoc interim profectus regis Persarum filius cum valida equitum manu in fines Georgianorum, qui Turcae partibus student, eos ingenti vastitate et caede affecit, uno ex primariis regulis in captivitatem abacto. Ea injuria commotus Turca, extemplo praesidem arcis Wan, quae est in Media ad Marcianem lacum sita,

misit in regem Persarum, damnaque sociorum et injuriam suam ulcisci jussit. Praeses vero, mandato principis sui impigre accepto, cum quatuor circiter millibus equitum ad Taurim usque civitatem insecutus, quam Turcae Tebry vocant, ibi a Persis circumventus est, eamque cladem dicitur accepisse, quae et ipsum et totum ferme militem involvit. Aucta Turcae ob hujus cladis nuncium perturbatione et succurrendi finibus illis sollicitudine, passas in consilium advocarat, dumque decernit majorem vim expedito apparatu eo esse summittendam, cognovit, omnem ferme exercitum esse dilapsum, nec posse propere fieri, quae mandabat; tum in furias irarum magis ac magis versus, quod id sine scitu suo accidisset, rei authorem quaesivit ab Achmat passa. Achmat passa Ally passam ostendit, hic vicissim illum; sic magna et inter passas contentio, et in Achmat passam, ut in summum administrandarum rerum ministrum totam imperator culpam rejecit, feruntque de capite etiam fuisse periclitatum; unde huc etiam perlatus rumor est, vitam eum veneno finivisse. Sed hoc adhuc incertum, de superioribus vero minime dubitandum. Ex quibus sumitur conjectura, Persae pacem minus successuram, cum illud quoque mussare intelligimus, Turcam eo esse consilio, ut ejus classis hoc anno 100. triremium cum praesidio III. janizarorum millium in Pontum naviget, exinde per Phasidem amnem in Georgianorum fines, qui Iberes dicebantur veteribus, subducatur. Quod si verum fuerit, manifeste apparet, quod bellum geret cum Georgianis, Mengrellis et Circassis, quorum illi Colchii, Zichiialii appellantur, et sunt Georgianis finitimi ac foederati. Non desunt tamen etiam alii rumores ab his diversi; Turcam quidem haud du-

bie facturum bellicum apparatum et mansurum in Asia, sed fines tantum tuendi ac hostem sustinendi gratia, si pacem recusasset. Serio autem nullum bellum hoc anno gesturum, quem reparationi militum dedisset, quod et spahiarum ordo, qui stipendiis suis militant, et pene omnes alii dicuntur imperatori, vel ejus gladio morituri, supplices denunciasse: minime se ad anni hujus expeditionem posse esse idoneos, adeo et se ipsos pecuniis, et equos suos viribus priori fuisse exhaustos lamententur. Nondum haec tamen pro veris omnia firmiter evulgantur, opperimurque et sollicite vestigamus certiora, quibus cognitis, non negligemus officium.

Quod vero ad litteras majestatis vestrae respondeamus, duo sunt: alterum de grassationibus, quas Turcae sub induciis et pace proximis diebus egerunt in ejus ditionibus. Attributa enim prima causa passae Budensi, quando anno superiore mox a discessu nostro miserat contra Varadinum praesidem Zolnokensem cum trino praesidio Zegediensi, Hatvaniensi et suo; et secunda mandatis imperatoris, cum quibus anno similiter superiore expeditus fuerat Oruch ciaus ad fines istos in arma concitandos: ea omnia diligenter in actionem collegimus, et consecuti tandem collegam nostrum, enitemur, Domino adjuvante, ut imperator Turcarum plane perspiciat, violationem induciarum a Turcis processisse, subditos vero majestatis vestrae nonnisi lacessitos egisse, quaecunque illis impinguntur. Alterum est, ut supplicemus, ne aliqua in posterum dilatio expeditionis Joannis Mariae, quorumcunque casuum interventu (si modo recte sentiamus) committatur, postquam de eadem efficaciter ad imperatorem *Turcarum scribere* voluerit: nimirum pro-

missione illius facta et certa etiam die expressa, qua haud dubie Budae constitui debuerit. Quia si secus fieri contingeret, (quod futurum non credimus) hos nobis non incommodos tantum sed etiam palam infestos redderemus. Haec sunt, quae pro id temporis in his locis aguntur et feruntur. Majestatem vestram Deus Optimus servet felicem. 29. Decembris 1554, Constantinopoli.

TOLDALÉK.

STANFORD LIBRARIES

I.

(a 9. laphoz.)

Verancsicsnak és Zaynak a király.

Reverendo, ac magnifico, fidelibus nobis dilectis, Antonio Verancio, episcopo Quinqueecclesiensi et Praeposito Pornensi, necnon Francisco Zay, nazadistrarum nostrorum generali capitaneo, consiliariis et oratoribus nostris, ad principem Turcarum destinatis, 1538 Jun. 2.

Ferdinandus etc. Reverende etc. Heri applicuerunt ad aulam nostram nuncii illi, qui nostro et ordinum Transsylvaniae nomine ad principem Turcarum emandati fuerunt, feceruntque nobis relationem eorum omnium, quibus in hac legatione perfuncti sunt; et comperimus, quod licet passae institerint, filium quondam Joannis in Transsylvaniam reduci debere, tamen si vos oratores nostri apud principem Turcarum et ejus passas, praesertim vero apud Rustanum passam diligenter egeritis, eumque vobis amicum et fautorem reddideritis, atque illius prae caeteris passis opera, consilio et auxilio usi fueritis, non magna difficultate obtenturi sitis, ut ipsa Transsylvaniae provincia sub nostra obedientia permittatur, et pax quoque conficiatur et concludatur.

Quamobrem vobis denuo clementer committimus, ut secundum tenorem instructionis nostrae diligenter agere ve*litis, et in hoc etiam* omnem adhibere dili-

gentiam, ut ipsa Transsylvaniae provincia a nobis et regno nostro Hungariae non abstrahatur, segregetur, adimaturque; quemadmodum in vestra erga nos fide, vestroque de rebus et negotiis nostris studio, plane confidimus. Quodsi vero vobis inter tractandum et negotiandum tam arduum aliquid occurrerit vel emerserit, ut de eo nobis inconsultis conclusionem haud faciendam esse censueritis, tunc nos ea de re quam citissime per hominem proprium certiores faciatis, et nostrum desuper responsum, resolutionemque, quam vobis sine mora clementer daturi sumus, expectetis. Quod autem negotia nostra cum nobili Joanne Maria Malvezio, nostro consiliario et in porta principis Turcarum oratore communicare debeatis, jam antea per instructionem nostram vobis commisimus, et non dubitamus, quin id pro nostra voluntate facturi sitis.

Porro, nolumus vos quoque latere, praefatos nuncios Transsylvanienses nobis etiam retulisse, quod Rustanus passa eos inter alia interrogaverit: num aliis quoque passis munera attulissent, et, cum se attulisse respondissent, eum tunc postulasse, ut etiam illa munera sibi darent, nam non esset necesse, ut ea illis permitteret. Quod vobis propterea significamus, ut praecogitare possitis, si idem vobis apud Rustanum passam contigerit, quomodo ei apte et convenienter respondere valeatis. Nollemus enim illum, cum tantae sit authoritatis, quoque modo vel nobis vel vobis aut negotiis nostris infensum fieri, sed potius fautorem reddi et conservari. Unde quidem factum est, ut illum captivum Karahamusabey seu Hamzabeg, ex cujus dimissione et eliberatione non spernenda pecuniarum summa, nempe 7000. florenorum hungaricalium haberi potuisset, eidem Rustano dono miserimus, adeo,

ut non possimus non sperare, ipsum, pensata etiam dicti captivi in gratiam suam eliberatione, nunera nostra nou levia existimaturum, sed negotia nostra libenter et diligenter promoturum esse.

Et cum jam antea etiam reliquis passis spes facta sit, quod eis munera missuri essemus, non videmus, quomodo, quave ratione illis omnino facile privari debeant; quare vobis clementer committimus et mandamus, ut perpendere et considerare, ac cum praefato Joanne Maria Malvezio consultare velitis, si Rustanus passa munera aliorum quoque passarum sibi dari postularet, quid in eo casu vobis faciendum erit; damusque vobis facultatem, aliquid a muneribus aliorum singulorum passarum adimendi, et Rustani passae muneri addendi in casu, quo putaretis hoc operae pretium et rebus nostris promovendis necessarium et opportunum fore, et tunc demum eidem Rustano ostendere poteritis: ex quo jam antea etiam aliis passis nonnihil spei, immo et promissionis factum sit de muneribus mittendis, vos a nobis habere in commissis, eorum singulis dare et praesentare hoc et hoc, munera videlicet nominatim exprimendo. Verum quia in ipsius Rustani passae authoritate, studio et favore erga nos, totam fiduciam rei ex voto nostro collectam habeamus, nos memoratum captivum, non attenta magna praedicta pecuniarum summa, quae alioqui pro eo solvenda fuisset, ipsi donare et praeterea etiam haec munera, quae ostendetis, mittere, rogantes ipsum, ut negotia nostra pro sua authoritate ita promovere et commendata habere velit, ut voti et desiderii nostri compotes fieri queamus. Residuum autem munerum tunc aliis quoque passis praesentabitis, cum iis verbis, quae in instructione nostra habentur, et aliis, quae

magis ad rem et negotia nostra pertinere et proficua esse putaveritis. Quodsi vero Rustanus passa de muneribus aliorum passarum nihil diceret aut postularet, tunc etiam vos nihil proponatis, sed munera ipsa juxta instructionem nostram praesentetis.

Praeterea, quia a nobis in commissis habetis pro eliberatione captivorum agere, uxor autem quondam Horwathinowith nobis ostendit, jam dicti sui mariti fratrem esse apud Turcas captivum, ipsaque unum ex iis captivis, quos Constantinopolim ducendos vobis dari jussimus, habuerit, ideo vobis gratiose committimus, ut pro eliberatione dicti fratris Horwathinowith omni studio agere velitis

Quod reliquum est, vos clementer requirimus, ut vestram profectionem, quantum fieri potest, accelerare et maturare velitis, omnemque movere lapidem, ut negotia nostra, sine longa mora agatis et pro voto expediatis, quo sic omnes perversorum hominum practicae, si quae contra nos instituerentur, praeveniantur et evertantur, nostram in praemissis bene gratam executuri voluntatem. Datum in civitate nostra Vienna, die 22 mensis Junii, anno Domini 1553, regnorum nostrorum, Romani, 23., aliorum 27. Ferdinandus m. p. Jonas D. vicecancellarius. J. Jordanus.

II.

(a 48. laphoz.)

Verancsicsnak és Zaynak a király.

1553. aug. 2. Ferdinandus etc. Reverende devote, magnifice etc. Redditae sunt nobis hisce diebus qnaternae a vobis litterae, de 21. 22. 23. et 25. proxime praeteriti

mensis Julii, una cum relatione omnium eorum, quae cum passa Budensi egistis et collocuti estis; eaque omnia, ut fideliter atque prudenter, et cum animi nostri satisfactione a vobis dicta et facta benigne probamus, simulque declaratam in iis praeclaram fidem et in gerendis negotiis nostris diligentiam, sollicitudinem et dexteritatem vestram grato ac clementi animo agnoscimus et probamus. Imprimis autem libenter cognovimus, quod passa Budensis ad tractationem vestram, animum ferendi auxilium conjuratis rebellibus nostris, qui superioribus diebus circa Varadinum, ad impediendum, prohibendumque novi vajvodae nostri et episcoporum ingressum in Transsylvaniam, motus et turbas excitaverant, visus sit immutasse.

Cum enim ex ipsius verbis jam bene perspexeritis, quomodo aut quibus argumentis et rationibus caeteri quoque passae in porta principis Turcarum residentes, vos causa Transsylvaniae per nos occupatae sint excepturi, facilius erit vobis respondere ad ea, quae vobis circa illa negotia objici contigerit, neque occurrit nobis in praesentiarum aliud, de quo admonendi videamini, utpote alioquin de omnibus rebus abunde instructi, praeterquam de praesenti rerum Transsylvanarum statu, quem pro uberiore vestra informatione vos scire, ad res nostras bene expediendas et obstruendas nuncio adversariorum nostrorum vias, si quem ad Portam, ut creditur et vos scripsistis, vestros tractatus impediendi causa missuri sunt, plurimum referre existimamus.

Proinde, vobis benigne significamus, quod non obstantibus motibus nuper excitatis, novus vajvoda noster, Stephanus Dobo, cum episcopo Transsylvaniensi salvus et incolumis *in* Transsylvaniam penetra-

verit, et quod Franciscus Kendy officium vajvodatus una cum ipso susceperit, ubi fideles regnicolae nostri ad conventum evocati, ipsis se nomine nostro parituros et ad omnem regni necessitatem praesto futuros, nec a fide et obedientia nostra unquam discessuros esse denuo jurarunt. Itaque nunc quiete et pacifice vivunt, jussu nostro tractantes et parantes expeditionem oratorum, una cum censu ad sublimem serenissimi Turcarum principis portam propediem mittendorum. Similiter episcopus Varadiensis jam Varadinum venit, et possessionem episcopatus sui obtinuit, id quod rebus nostris, uti speramus, multum adjumenti allaturum esse videtur.

Licet autem vos consultum fore judicaveritis, ut Dobo revocaretur, et spectabilis ac magnificus Andreas de Bathor hoc maxime tempore in officio vajvodatus Transsylvaniensis perseveret, tamen id fieri non potest, cum ipse Dobo, una cum praefato collega suo Francisco Kendy, jam, ut praemissum est, officium vajvodatus susceperit, et uterque regnicolis pro vajvoda publice declaratus, ab iisdemque in communi regni conventu acceptatus sit, ille vero, Bathory, propter adversam valetudinem nullo modo retineri potuerit. Idcirco poteritis vestram tractationem ad hunc rerum Transsylvanarum statum et personarum seu officiorum mutationem facile et dextre accommodare; in caeteris vero instructioni vobis datae *) inhaerere. Porro non erimus immemores fidelis consilii vestri de retinendo in bona erga nos voluntate passa Budensi, sed eum tam iis, quas nos ostendistis nobis, quam aliis artibus et rationibus conciliari curabimus.

*) Pray jegyzése: ‚Ezt, ha nem volna oly terjedelmes, örömest ideiktattam volna. Másutt tán alkalmasabb hely lesz számára.' — Kerestük Pray kéziratai között, de nem találtuk.

Caeterum, licet non dubitemus, quin juxta contenta instructionis, vobis datae, omni diligentia eliberationem Matthiae Allya, tum apud illustrissimum Rustanum passam, tum, ubicunque necesse fuerit, sollicitaturi sitis, tamen vos denuo clementer requirimus, ut nihil laboris aut diligentiae in promovenda, obtinendaque hujus strenui ac de nobis bene meriti viri libertate praetermittatis, Rustano passae subinde in memoriam revocando, quod et nos insignes viros aliquos Turcas, qui a nostris militibus capti fuerunt, liberos dimiserimus, prout ista secundum prudentiam et industriam vestram, recte proponere scietis. Atque haec sunt, quae vobis respondenda esse duximus. — — Datum in civitate nostra Vienna die 2. mensis Augusti 1553. Ferdinandus m. p. J. Jonas vicecancellarius. Ad mandatum sacrae majestatis regiae proprium M. Singkhmoser.

Postscripta. Allatae sunt ad nos inclusae litterae, quas passa Budensis ad comitatum Bihariensem dedit, et quarum plures per regnum nostrum Hungariae et Transsylvaniae ad sollicitandum animos fidelium regnicolarum nostrorum ad defectionem, disseminavit, in quibus videbitis, quod non solum aperte contra conclusionem et pactas conditiones induciarum, inter nos et principem Turcarum initarum egerit, verum nec honori aut dignitati nostrae pepercerit, quem licet ea de re etiam admonuerimus, petendo, ut imposterum a talibus litteris abstineat, neque nostros rebelles foveat aut manuteneat, tamen vobis quoque hujusmodi litteras transmittendas esse duximus, ut, si operae pretium fore videbitur, eas isthic ostendere possitis.

Porro adjunximus etiam exemplum reversalium litterarum, quas *Petrus Petrowith* nobis dedit, quando

ipsi arcem Munkacs assignavimus, quarum medio se ad praestandam nobis perpetuam obedientiam obligavit una cum suis castellanis; ut re ipsa demonstrare queatis, dictum Petrowith jam dudum nobis juramento adstrictum fuisse, adeoque nunc rebellem et infidelem subditum nostrum existere.

Similiter visum est nobis operae pretium fore, vobis articulos per regnicolas et fideles subditos nostros partium regni nostri Transsylvanarum, in novissimo conventu conclusos transmittere, quo uberiorem de rebus Transsylvanicis informationem habeatis, atque facilius negotium illud apud principem Turcarum et illustrissimum Rustanum passam expedire possitis. Datum ut supra.

III.

(a 49. laphoz.)

Verancsicsnak és Zaynak a király.

1558. aug. 18. Ferdinandus etc. Redditae sunt nobis litterae vestrae, quas ultima proxime praeteriti mensis Julii Belgrado ad nos dedistis, gratoque et clementi animo intelleximus ea, quae per illas nobis ostendistis, et praesertim, quod iter vestrum, quantum potestis, acceleretis, confidimusque vos jam, Deo Optimo Maximo comite, salvos et incolumes Constantinopolim appulisse.

Porro, licet vobis nuper admodum, nempe die 2. praesentis significaverimus, quam longe jam seditiones et motus a Petro Petrowith et conjuratis suis factiosis, sub nomine serenissimae reginae Isabellae et illustrissimi filii sui in Transsylvania et exterioribus adjacentibus regni nostri Hungariae partibus, contra

nos excitati, progressi fuerint, passa Budensi tali incendio oleum per litteras, quas circumquaque per regnum nostrum Hungariae contra nos sparsit, et auxilii oblationem suffundente; adeoque non dubitemus, quin in excelsa serenissimi Turcarum principis porta, quamprimum ad tractationes admissi fueritis, vestra prudentia et dexteritate hisce rebus remedium quaesituri sitis: tamen, cum motus illi magis, magisque in dies invalescant, et passa Budensis jam aperte, se rebillibus nostris auxilium laturum esse profiteatur, non attento, quod in eo induciis inter nos et serenissimum Turcarum principem initis prorsus contrarietur et repugnet, visum fuit nobis, non abs re fore, ut vos per hunc proprium tabellarim de omni rerum statu edoceamus, eam ipsam ob causam transmissis ad vos diversarum litterarum et scripturarum exemplis, ad praesentes annexis, ut ita de omnibus rebus instructi, eo melius negotia nostra expedire, et vos ex impedimentis, si quae vobis opera adversariorum nostrorum objici contigerit, explicare sciatis.

Videbitis autem ex litteris postremis passae Budensis, seu earum exemplis, quod omnino statuerit Petro Petrowith rebelli nostro ac conjuratis suis complicibus, quos ipse fideles serenissimi Turcarum principis vocat, nostros fideles subditos et eas regni nostri partes, quarum causa tum inducias fecimus, tum vos ad excelsam principis Turcarum portam expedivimus, jam de facto invadentibus ac occupare conantibus subsidium ferre. Quod equidem si ab ipso fieret, longe majoribus turbis ac motibus causam praeberet, quia vobis cognitum esse potest, quod nos fideles nostros subditos debito auxilio ac defensione destituere non *possimus, quemadmodum* necessitate postulante

eos non deseremus, sed contra omnem vim, divina adjuti gratia, defendemus ac tuebimur.

Caeterum, cum mentem ac voluntatem nostram jam antea ex instructione vobis data abunde cognitam habeatis, praesentem vero rerum statum ex annexis diversarum litterarum exemplis facile elicere queatis: brevius vos tantum admonitos esse volumus, ut rem omnem citra moram magno principi Turcarum, aut illustrissimo Rustano passae, aliisque passis et officialibus Turcarum principis ordine exponatis, et magna instantia petatis, ut magnitudo ejus dicto passae Budensi, necnon Kaszon passae, item Zolnokiensi et Szegediensi, caeterisque sangiakis ac praefectis in confiniis existentibus serio et firmissime mandet, ut ab armis cessent, nec rebelli nostro Petrowith vel suis adhaerentibus contra nos aut fideles subditos nostros, vel in Transsylvania vel in aliis regni nostri Hungariae partibus quidpiam auxilii praestent, donec de hoc toto Transsylvaniensi negotio cum magnitudine ejus aut suis passis plane concordaveritis et concluseritis, attento, quod etiam Transsylvania conditionibus induciarum semestrium, ut caetera regna et provinciae nostrae comprehensa sit; sed quod interim nobiscum et cum fidelibus subditis ac militibus nostris bona pace et vicinitate utatur, id quod vicissim et nos facturi simus.

Quamprimum autem responsum super hoc obtineritis, operam dare debebitis, ut nos de mente ac voluntate serenissimi Turcarum principis ac Rustani passae, primo quoque tempore, per hunc ipsum tabellarium nostrum certiores faciatis. — — Datum in civitate nostra Vienna, die 18. Augusti 1553. Ferdinandus m. p. J. Jonas vicecancellarius. M. Singkhmoser.

IV.

(a 142. laphoz.)

Verancsicsnak és Zaynak a király.

Ferdinandus etc. Redditae fuerunt nobis litterae, 1568. nov. 22.
quas die 5. proxime praeteriti mensis Octobris ad nos dedistis, unde lubenter cognovimus, hominem nostrum, quem per viam Budae, superiore mense Augusto ad vos expediveramus, salvum una cum litteris nostris ad vos pervenisse, eodemque die etiam litteras, quas per viam Venetiarum ad vos dederamus, vobis redditas esse. Ad quas quidem litteras vestras, per has vobis breviter respondendum duximus, ut et de mente ac voluntate nostra primo quoque tempore certiores redderemeni.

Et primo: significamus vobis perclementer, quod etiam Joannes Maria Malvezius superioribus diebus, salvus ad nos appulerit, et omnia ea, quae nobis per ipsum nunciastis, et quae isthic apud serenissimum Turcarum principem et passas suos, in negotio tractandae pacis vobis demandato egistis, diligenter atque fideliter nobis coram prolixa oratione exposuerit. Cognovimus itaque non solum ex illis prioribus litteris et scriptis vestris, per Malvezium ad nos allatis, verum etiam ex hac posteriore epistola vestra, vos omnia prudenter, diligenter, fideliter et recte egisse atque tractasse, eaque a vobis grato admodum et clementi animo accipimus, quin etiam prudentia vestra, consilium, quod litterae vestrae, et praesertim posteriores continebant, a nobis magni fit, et maximopere probatur. Facile namque judicamus, vos qui

isthic praesentes rerum statum intuemini, optimum etiam consilium rebus afferre posse.

Dabimus equidem operam, ut ea, quae a nobis fieri debere censetis, primo quoque tempore perficiantur, et imprimis curabimus, ut in Transsylvania oratores, ut petiistis, ad portam principis Turcarum mittendi, atque alia, quae rebus secundum sententiam vestram commoda ac necessaria fuerint, citra longiorem moram expediantur, quod et dudum factum fuisset, nisi Petrus Petrowith, opere quorundam factiosorum hominum, contra nos et fideles subditos nostros rebellionem concitasset, in qua reprimenda nostri vajvodae aliquamdiu occupati fuerunt.

Porro, cum serenissimo quoque rege Poloniae, filio et consanguineo nostro charissimo, tractabimus, ut serenissimam sororem suam cum illustrissimo ejus filio moneat et inducat, ne a pactis conventis discedant, sed sese apud serenissimum imperatorem Turcarum declarent, quod omne consilium et institutum in Transsylvaniam, Hungariamque redeundi abjecerint, nec eo redire velint aut optent. Et speramus, non solum hoc serenitatem ejus, necubi officio amantissimi fiilii deesse videatur, sedulo curaturam, sed etiam ipsammet serenissimam reginam Isabellam cum suo filio se facilem ac benevolam hac in re exhibituram esse. Et expedivimus jam hinc oratores nostros, qui ad serenitatem ejus pergant; demum etiam quantocius fieri poterit, ad optata serenissimi Turcarum principis nos resolvemus, ipsumque Malvezium cum resolutione nostra ad vos remittemus, quae talis omnino erit, ut confidamus, magnitudinem principis Turcarum eidem benevole et amice acquieturam et manifeste tandem intellecturam, quod non ficto, sicuti

adversarii nostri criminari videntur, sed sincero animo et corde amicitiam magnitudinis suae exoptemus atque colamus.

Deinde, nobis quoque curae erit, ne mercatores illi Veneti, qui superioribus annis oratori nostro Malvezio isthic sumptus suppeditaverunt, aliquid damni faciant, sed faciemus cum ipsis tractari, et quidquid eis, subducta ratione, recte deberi cognitum fuerit, id primo quoque tempore ipsis persolvemus; quin etiam vestri benigne memores quoque erimus, ut de impensis vobis provideatur, ne egestatem aut nimiam penuriam ferre cogamini. Insuper, ut chiausio vestro etiam mos geratur, jussimus, filium ejus Mehmeth Chielebi ubique inter Turcas captivos perquiri, quem, simul atque inventus fuerit, liberum dimitti jubebimus, et patri suo cum Malvezio remittemus.

Proinde vos interim pergite solita fide, diligentia et peritia vestra res nostras agere, ac per litteras, vel quibuscunque poteritis modis et rationibus, magnitudinem principis Turcarum ac passas suos, praecipue illustrissimum Rustanum passam vobis conciliare, necnon sollicitare et hortari, ut resolutionem nostram patienter expectent, quemadmodum vos sponte facturos non ambigimus, nec monitore egere credimus; id, quod omni clementia erga vos recognoscemus. Caeterum, ne ignari sitis eorum, quae hic apud nos geruntur, jussimus hisce annecti quendam extractum, ex quo omnem rerum statum, praesertim vero ea, quae hactenus tam in Transsylvania, quam partibus trans Tibiscum sitis, nostri in defensionem ditionis nostrae et sui ipsius gerere coacti sunt, cognoscere queatis. Quod autem in praesentiarum ad principem Turcarum nihil litterarum demus, causa haec

est, quod nuncium quendam ad passam Budensem ablegaverimus, a quo adhuc responsum expectamus. Eo itaque allato, magnitudini ejus statim per viam Budae scribemus ea, quae scribenda visa fuerint, et simul ad vos quoque tunc litteras dare non obliviscemur. Datum in civitate nostra Vienna, die 22. Novembris 1553. Ferdinandus m p. J. Jonas vicecancellarius. M. Singkhmoser.

V.

(a 265 laphoz.)

Verancsicsnak és Zaynak Ferdinánd.

1554. maj. 25. Ferdinandus etc. Postquam jam discessisset hinc Joannes Maria Malvezius, collega vester, cum tributo Transsylvanico, omnibusque aliis, ad legationem istam conficiendam necessariis, ecce supervenit ad nos Joannes Vegh, quem reverendus, et magnifici fideles nobis dilecti, episcopus et vojvodae Transsylvanienses in mense Decembri superioris anni 1553 ad portam principis Turcarum expediverant, cum litteris vestris; retulitque nobis diffuse omnia ea, quae per eum isthic in Porta gesta et tractata fuerint, quaeve ipsi contigerint, attulitque simul litteras a principe Turcarum ad vojvodas nostros, caeterosque nobiles Transsylvaniae et civitatem Cibiniensem et Brassoviensem datas, ex quibus omnibus litteris et nunciatis manifeste cognovimus consilia et instituta principis Turcarum, quae cepit de eripienda nobis Transsylvania, durantibus etiam induciis, et nondum perfecta tractatione pacis, quam cum magnitudine ejus per vos agitare coepimus; et quod jam mandaverit

Transsylvanis, ut filium quondam regis Joannis in regnum reducant, misso ad eundem puerum regium, tamquam subditum et ministrum suum, vexillo, et fovendo, juvandoque adversarium et infidelem subditum nostrum Petrum Petrowith contra nos et fideles subditos nostros, data etiam ad vojvodas Moldavum et Transalpinum commissione, ut Transsylvaniam invadant, et dicto puero regio in occupanda illa nostra provincia auxilium ferant.

Quam sane intentionem et propositum dicti serenissimi Turcarum principis confirmarunt etiam non solum vulgaris fama de magnis ad bellum apparatibus, sed procinctus etiam et expeditio utriusque vojvodae, Moldavi et Transalpinensis, qui jam jam infestis signis dictam Trassylvaniam invasuri nunciantur, vel jam invaserunt. Quae sane postquam intelleximus et maturo consilio ponderavimus, visum est, ipsum Malvezium Comaromii per aliquot dies detinendum esse, quoad motus isti componantur et sileant, et serenissimus Turcarum princeps nos assecuret, quod interim, donec ista tractatio ad finem deducatur, nihil contra nos aut Transsylvaniam per se aut suos attentaturus sit. Grave namque et iniquum foret, nos mittere magnitudini suae tributum pro Transsylvania, ac nihilominus etiam ad capienda pro defensione ejusdem arma cogi, aut si res minus prospere succederet, Transsylvaniam una cum tributo perdere.

Neque nos sane quidquam ejusmodi hoc tempore expectavimus, ex quo in conditionibus induciarum, superiore anno, cum Aly passa Budensi firmatarum, ut scis tu Quinqueecclesiensis, expresse conclusum est, quod induciae tam pro Transsylvania et partibus regni trans Tibiscum existentibus, quam pro reliquis

Hungariae partibus, Croaticisque et Sclavonicis confiniis, et caeteris universis regnis atque provinciis nostris initae esse intelligantur; quam sane conditionem non solum modernus passa se observaturum obtulit, verum ipsemet princeps Turcarum quoque se mandaturum pollicitus est tam Temesiensi quam Budensi passae, ac omnibus aliis suis capitaneis, praefectis et militibus: necubi fidelibus subditis, militibusque nostris, aut ditioni nostrae damnum vel injuriam inferant, sicuti sane magnitudinem ejus dicto Budensi passae mandasse apparet in litteris, quas idem passa in mense Novembri superioris anni ad nos dederat.

Atqui, ne princeps Turcarum aut passae sui existimarent, quod data opera tempus respondendi aut declarandae voluntatis nostrae circa retentionem vel dimissionem Transsylvaniae extrahamus: noluimus praefatum Malvezium ex itinere revocare, sed jussimus instructum cum pecuniis et tributo Transsylvanico Comaromii subsistere et opperiri, donec videamus, quorsum conatus et motus isti erupturi sint, eosdemque vel passa Budensis vel ipsemet princeps Turcarum, cui per praesentem nostrum tabellarium scribimus, prout ab exemplo litterarum ipsi datarum fusius cognoscetis, composuerit. Quodsi a magnitudine ejus assecurati fuerimus, quod negotium hoc pacis cum magnitudine principis Turcarum in excelsa Porta expeditum fuerit, nostrique oratores ad nos redierint, inducias tam in Transsylvania, quam caeteris universis confiniis nostris firmiter observatum iri, neque Moldaviensem neque Transalpinensem vojvodas, alie quidpiam molestiae nobis daturos: praefatum ezium coeptum iter absque omni mora prosequi

us.

Proinde, vos etiam de his rebus admonendos, certioresque reddendos duximus, committentes vobis, ut de iis Constantinopoli cum Zynan passa tractetis, cui etiam scripsimus, sicuti ex exemplo litterarum illarum cognoscetis, et deinde tabellarium illum nostrum ad portam principis Turcarum expediatis, addito eidem secretario aliquo vestro, vel altero quopiam idoneo viro ex iis, quos vobiscum habetis, qui maturum responsum apud excelsam Portam petere et obtinere sciant; quin etiam vos, tum per litteras tum aliis quibuscunque rationibus commodius poteritis, efficere studeatis, quod magnitudo principis Turcarum supranominatos vojvodas Moldavum et Transalpinum, Petrum Petrowith, passasque, sanzakos et praefectos magnitudinis suae, quibus id negotii datum est, a coepta et instituta expeditione Transsylvaniensi revocet, et in omnibus regni partibus, sicuti se antea magnitudo ejus facturam obtulit, donec hoc negotium conficiatur, vosque in ditionem nostram ad nos salvi redieritis, inducias firmiter inviolabiliterque observari curet. Quod sane ut diligenter ac sedulo faciatis, benigne vobis injungimus. Datum in nostra civitate Vienna, die 25. Maji 1554. Ferdinandus m. p. J. Jonas vicecancellarius. M. Singkhmoser.

VI.

(a 338. laphoz.)

Nádasdy Tamásnak Verancsics és Zay.

1554.sept.2. Postquam ea, quae majestas regia, dominus norter clementissimus, postremo ab hoc principe expetivit, obtenta sunt, ita ut jam dominus Joannes Maria, quantum licet conjicere, secure reditum suum ad nos continuare possit, ne in his omnia alia recenseamus, quae dominatio vestra illustrissima ex litteris ad ejus majestatem datis intelliget, una in re potissimum enitendum esse putamus, ut idem Joannes Maria quam citissime huc adveniat, quo si res incepta serie debeat confici, agi etiam mature et diligenter aggrediatur, antequam nova aliqua impedimenta nos praeveniant, et haec nobis adimatur occasio, quae non videtur levis, neque inepta est. Quoniam autem et hic et foris non desunt, qui ad reditum hujus principis commentabuntur in partem nostram multos obices, celeritate agendi et perficiendi quicquid pendet negotii, utendum est, quo prorui et disjici possint. Nos igitur finito nostro officio in suggerendis his, quae videntur in se momenti habere aliquid, nescimus quid praeterea agamus, nisi nobis mandatum fuerit. Quare dominationem vestram illustrissimam rogamus, ut expensa rei opportunitate dignetur domini Joannis Mariae expeditionem adjuvare, ne si denuo in dilationes inciderimus, gravis aliquid commitatur; quamquam nos quod suademus, fortasse nescimus, quia isthic non sumus, at certe vellemus omnia et commoda et bona. Et de his hoc tantum. Reliquum erit, ut ve-

strae illustrissimae dominationi necessitatem nostrarum impensarum commendemus. Diu jam est quod mutuaticio aere utimur, idque non sine rerum nostrarum detrimento: quotidie enim impendendum est, quia secus fieri nequit, si dignitatem et existimationem serenissimi principis nostri tueri rite velimus. Quapropter etiam atque etiam rogamus, ut quando fuerit opportunum, de hoc apud suam majestatem meminisse non dedignetur. — — Datum Constantinopoli, XXV. Septembris 1554. Antonius Verancius Quinqueecclesiensis episcopus. Franciscus Zay de Chemer.

VII.

(a 367. laphoz.)

Verancsicsnak és Zaynak Ferdinánd.

Ferdinandus etc. Venit ad nos salvus et incolumis tabellarius ille noster, quem superiore mense Majo cum litteris ad vos expediveramus, reddiditque diversas litteras vestras ad diem 25. praeteriti mensis Septembris datas. Alias vero ab imperatore Turcarum ad nos scriptas passa Budensis nobis per quendam chiausium suum, nomine Isref, transmisit, quarum omnium tenorem clare et abunde intelleximus et diligenter quoque discussimus. In vestris sane litteris*) manifeste apparuit, vos neque fidei, nec prudentiae et diligentiae, immo neque expectationi nostrae hactenus unquam defuisse, id, quod grato equidem et benigno admodum animo a vobis accepimus, et benignitate nostra regia erga vos recognoscere valde propensi eri- 1554. nov. 6.

*) Pray jegyzése: ‚E helytt titkos jegyekkel irt három sor szemlélhető.‘

mus, non diffidentes, vos imposterum eandem fidem, studium ac industriam in negotiis nostris adhibituros esse.

Intellectis autem litteris principis Turcarum, animadvertimus quidem, rem omnem in matura ac celeri Joannis Mariae Malvezii expeditione versari, eamque necessariam omnino fore. Sed cum videremus, Turcam et ipsummet passam Budensem, cum suis sanzakis et militibus jam aperto quasi marte, ferro et igne et rapinis in ditionem et fideles subditos nostros passim per regnum Hungariae grassari, quin etiam arces partim invadere et occupare, prout de Fylek et Salgho evenit, — nam Hamsabegus primo superiorem arcis Fylek partem furtim cepit, inferiorem vero et Salgho ipsemet passa in Hamsabegi subsidium infestis signis, oblitus promissorum suorum, proficiscens occupavit,— partim vero per dolum tentare et aggredi, sicuti nuperrime de Csobanz accidit, quod castrum Deus tamen conservavit; item milites nostros irritare, eisque insidias struere, quemadmodum 17. Octobris Velibeg sanzakus Hatvaniensis egit, qui immissis in aliquot villas circa oppidum Porozlo populatoribus, ut Agrienses ad ferendam opem fidelibus illis nostris subditis eliceret, eisdem opportuno loco insidias struxit, et irretitos nostros, fraudis ignaros profligavit, capto ipsomet capitaneo Agriensi, Georgio Litterato ac Stephano Solthay, una cum aliis pluribus trucidatis ac fugatis, — haec inquam cum videremus, valde opus fore existimavimus, ut prius quam oratorem nostrum cum iis, quae ad talem expeditionem requiruntur, dimitteremus, animum passae Budensis circa observationem induciarum perscrutaremur, et denique cum eo tales rationes iniremus ac

concluderemus, quibus utrinque tranquillitas et induciae firmiter observarentur, donec dictus Malvezius ad nos pervenerit, totique isti tractationi ac legationi finis imponeretur, vosque ad nos reversi essetis: eamque ob causam misimus Paulum Litteratum de Palyna ad ipsum passam, ut cum eo de iis omnibus tractaret, quo tutius postea Malvezius coeptum iter posset prosequi, uti ex illius instructione, cujus exemplum praesentibus adjungi jussimus, cognoscetis,

Allato porro ab eo per antelatum Paulum responso, cujus etiam simul ac verbalis suae relationis, cum iis copiam habuistis, cupiebamus quidem, non longiorem moram hujusmodi expeditioni dicti Malvezii interponere, sed posteaquam jam iterum in gravissimam et periculosam infirmitatem, nempe vehementissimam febrem continuam, incidit, adeo quod etiam vita ejus periclitari videretur, satius fore putavimus, rem per aliquot paucos dies differre, donec a vi morbi liberatus, vires aliquantum recolligat et molestiam itineris perferre queat, quam aegrotum et semianimem difficultatibus itinerum et temporis cum periculo vitae objicere. Qui si interea rectae valetudini restitutus fuerit, coeptum iter prosequetur, et ad primam Decembris proxime sequentis mensis, omnino Budae erit, sin minus, quod nollemus, cum Turcarum princeps et passae sui hunc Malvezium prae aliis cupiant, nosque etiam ejus operam, cum sit rerum illarum tractandarum peritissimus, majori quam alicujus alterius, usui nobis futuram confidamus: alium tamen loco ipsius ad hujusmodi legationem deputabimus, et sub idem tempus omnino Budam una cum pecuniis, muneribus, instructione et universis, quae ad rem recte gerendam *pertinent*, expediemus.

isthic praesentes rerum statum intuemini, optimum etiam consilium rebus afferre posse.

Dabimus equidem operam, ut ea, quae a nobis fieri debere censetis, primo quoque tempore perficiantur, et imprimis curabimus, ut in Transsylvania oratores, ut petiistis, ad portam principis Turcarum mittendi, atque alia, quae rebus secundum sententiam vestram commoda ac necessaria fuerint, citra longiorem moram expediantur, quod et dudum factum fuisset, nisi Petrus Petrowith, opere quorundam factiosorum hominum, contra nos et fideles subditos nostros rebellionem concitasset, in qua reprimenda nostri vajvodae aliquamdiu occupati fuerunt.

Porro, cum serenissimo quoque rege Poloniae, filio et consanguineo nostro charissimo, tractabimus, ut serenissimam sororem suam cum illustrissimo ejus filio moneat et inducat, ne a pactis conventis discedant, sed sese apud serenissimum imperatorem Turcarum declarent, quod omne consilium et institutum in Transsylvaniam, Hungariamque redeundi abjecerint, nec eo redire velint aut optent. Et speramus, non solum hoc serenitatem ejus, necubi officio amantissimi filii deesse videatur, sedulo curaturam, sed etiam ipsammet serenissimam reginam Isabellam cum suo filio se facilem ac benevolam hac in re exhibituram esse. Et expedivimus jam hinc oratores nostros, qui ad serenitatem ejus pergant; demum etiam quantocius fieri poterit, ad optata serenissimi Turcarum principis nos resolvemus, ipsumque Malvezium cum resolutione nostra ad vos remittemus, quae talis omnino erit, ut confidamus, magnitudinem principis Turcarum eidem benevole et amice acquieturam et manifeste tandem intellecturam, quod non ficto, sicuti

lversarii nostri criminari videntur, sed sincero animo corde amicitiam magnitudinis suae exoptemus atıe colamus.

Deinde, nobis quoque curae erit, ne mercatores li Veneti, qui superioribus annis oratori nostro Malzzio isthic sumptus suppeditaverunt, aliquid damni ciant, sed faciemus cum ipsis tractari, et quidquid s, subducta ratione, recte deberi cognitum fuerit, id rimo quoque tempore ipsis persolvemus; quin etiam estri benigne memores quoque erimus, ut de impens vobis provideatur, ne egestatem aut nimiam periam ferre cogamini. Insuper, ut chiausio vestro iam mos geratur, jussimus, filium ejus Mehmeth hielebi ubique inter Turcas captivos perquiri, quem, mul atque inventus fuerit, liberum dimitti jubebimus, t patri suo cum Malvezio remittemus.

Proinde vos interim pergite solita fide, diligena et peritia vestra res nostras agere, ac per litteras, el quibuscunque poteritis modis et rationibus, manitudinem principis Turcarum ac passas suos, praepue illustrissimum Rustanum passam vobis concilire, necnon sollicitare et hortari, ut resolutionem norram patienter expectent, quemadmodum vos sponte ıcturos non ambigimus, nec monitore egere crediıus; id, quod omni clementia erga vos recognosceıus. Caeterum, ne ignari sitis eorum, quae hic apud os geruntur, jussimus hisce annecti quendam extratum, ex quo omnem rerum statum, praesertim vero a, quae hactenus tam in Transsylvania, quam parbus trans Tibiscum sitis, nostri in defensionem ditinis nostrae et sui ipsius gerere coacti sunt, cognocere queatis. Quod autem in praesentiarum ad prinipem Turcarum nihil litterarum demus, causa haec

VI.

(a 338. laphoz.)

Nádasdy Tamásnak Verancsics és Zay.

1554.sept.2. Postquam ea, quae majestas regia, dominus norter clementissimus, postremo ab hoc principe expetivit, obtenta sunt, ita ut jam dominus Joannes Maria, quantum licet conjicere, secure reditum suum ad nos continuare possit, ne in his omnia alia recenseamus, quae dominatio vestra illustrissima ex litteris ad ejus majestatem datis intelliget, una in re potissimum enitendum esse putamus, ut idem Joannes Maria quam citissime huc adveniat, quo si res incepta serie debeat confici, agi etiam mature et diligenter aggrediatur, antequam nova aliqua impedimenta nos praeveniant, et haec nobis adimatur occasio, quae non videtur levis, neque inepta est. Quoniam autem et hic et foris non desunt, qui ad reditum hujus principis commentabuntur in partem nostram multos obices, celeritate agendi et perficiendi quicquid pendet negotii, utendum est, quo prorui et disjici possint. Nos igitur finito nostro officio in suggerendis his, quae videntur in se momenti habere aliquid, nescimus quid praeterea agamus, nisi nobis mandatum fuerit. Quare dominationem vestram illustrissimam rogamus, ut expensa rei opportunitate dignetur domini Joannis Mariae expeditionem adjuvare, ne si denuo in dilationes inciderimus, gravis aliquid commitatur; quamquam nos quod suademus, fortasse nescimus, quia isthic non sumus, at certe vellemus omnia et commoda et bona. Et de his hoc tantum. Reliquum erit, ut ve-

trae illustrissimae dominationi necessitatem nostrarum impensarum commendemus. Diu jam est quod nutuaticio aere utimur, idque non sine rerum nostrarum detrimento: quotidie enim impendendum est, quia secus fieri nequit, si dignitatem et existimationem serenissimi principis nostri tueri rite velimus. Quapropter etiam atque etiam rogamus, ut quando fuerit opportunum, de hoc apud suam majestatem meminisse non dedignetur. — — Datum Constantinopoli, XXV. Septembris 1554. Antonius Verancius Quinqueecclesiensis episcopus. Franciscus Zay de Chemer.

VII.

(a 367. laphoz.)

Verancsicsnak és Zaynak Ferdinánd.

Ferdinandus etc. Venit ad nos salvus et incolumis tabellarius ille noster, quem superiore mense Majo cum litteris ad vos expediveramus, reddiditque diversas litteras vestras ad diem 25. praeteriti mensis Septembris datas. Alias vero ab imperatore Turcarum ad nos scriptas passa Budensis nobis per quendam chiausium suum, nomine Isref, transmisit, quarum omnium tenorem clare et abunde intelleximus et diligenter quoque discussimus. In vestris sane litteris *) manifeste apparuit, vos neque fidei, nec prudentiae et diligentiae, immo neque expectationi nostrae hactenus unquam defuisse, id, quod grato equidem et benigno admodum animo a vobis accepimus, et benignitate nostra regia erga vos recognoscere valde propensi eri- 1554. nov. 6.

*) Pray jegyzése: ‚E helytt titkos jegyekkel irt három sor szemlélhető.‘

mus, non diffidentes, vos imposterum eandem fidem, studium ac industriam in negotiis nostris adhibituros esse.

Intellectis autem litteris principis Turcarum, animadvertimus quidem, rem omnem in matura ac celeri Joannis Mariae Malvezii expeditione versari, eamque necessariam omnino fore. Sed cum videremus, Turcam et ipsummet passam Budensem, cum suis sanzakis et militibus jam aperto quasi marte, ferro et igne et rapinis in ditionem et fideles subditos nostros passim per regnum Hungariae grassari, quin etiam arces partim invadere et occupare, prout de Fylek et Salgho evenit, — nam Hamsabegus primo superiorem arcis Fylek partem furtim cepit, inferiorem vero et Salgho ipsemet passa in Hamsabegi subsidium infestis signis, oblitus promissorum suorum, proficiscens occupavit,— partim vero per dolum tentare et aggredi, sicuti nuperrime de Csobanz accidit, quod castrum Deus tamen conservavit; item milites nostros irritare, eisque insidias struere, quemadmodum 17. Octobris Velibeg sanzakus Hatvaniensis egit, qui immissis in aliquot villas circa oppidum Porozlo populatoribus, ut Agrienses ad ferendam opem fidelibus illis nostris subditis eliceret, eisdem opportuno loco insidias struxit, et irretitos nostros, fraudis ignaros profligavit, capto ipsomet capitaneo Agriensi, Georgio Litterato ac Stephano Solthay, una cum aliis pluribus trucidatis ac fugatis, — haec inquam cum videremus, valde opus fore existimavimus, ut prius quam oratorem nostrum cum iis, quae ad talem expeditionem requiruntur, dimitteremus, animum passae Budensis circa observationem induciarum perscrutaremur, et denique cum eo tales rationes iniremus ac

concluderemus, quibus utrinque tranquillitas et induciae firmiter observarentur, donec dictus Malvezius ad nos pervenerit, totique isti tractationi ac legationi finis imponeretur, vosque ad nos reversi essetis: eamque ob causam misimus Paulum Litteratum de Palyna ad ipsum passam, ut cum eo de iis omnibus tractaret, quo tutius postea Malvezius coeptum iter posset prosequi, uti ex illius instructione, cujus exemplum praesentibus adjungi jussimus, cognoscetis,

Allato porro ab eo per antelatum Paulum responso, cujus etiam simul ac verbalis suae relationis, cum iis copiam habuistis, cupiebamus quidem, non longiorem moram hujusmodi expeditioni dicti Malvezii interponere, sed posteaquam jam iterum in gravissimam et periculosam infirmitatem, nempe vehementissimam febrem continuam, incidit, adeo quod etiam vita ejus periclitari videretur, satius fore putavimus, rem per aliquot paucos dies differre, donec a vi morbi liberatus, vires aliquantum recolligat et molestiam itineris perferre queat, quam aegrotum et semianimem difficultatibus itinerum et temporis cum periculo vitae objicere. Qui si interea rectae valetudini restitutus fuerit, coeptum iter prosequetur, et ad primam Decembris proxime sequentis mensis, omnino Budae erit, sin minus, quod nollemus, cum Turcarum princeps et passae sui hunc Malvezium prae aliis cupiant, nosque etiam ejus operam, cum sit rerum illarum tractandarum peritissimus, majori quam alicujus alterius, usui nobis futuram confidamus: alium tamen loco ipsius ad hujusmodi legationem deputabimus, et sub idem tempus omnino Budam una cum pecuniis, muneribus, instructione et universis, quae ad rem recte gerendam *pertinent*, expediemus.

Ex qua quidem brevi dilatione, ne princeps Turcarum et passae sui aliquam sinistram de nobis suspicionem concipercnt, sed ipsae causas recognoscerent, scirentque oratorem statim certo secuturum, scripsimus per hunc proprium tabellarium nostrum non solum ad passam Budensem, verum ad ipsummet quoque principem Turcarum, prout ex alligato exemplo cognoscetis, vobisque idem significandum duximus, ne ejus rei ignari essetis, fidelitati vestrae propterea benigne injungentes, ut apud Hibraim passam, locumtenentem Constantinopolitanum, aut ubi proficuum videbitur, laboretis et efficiatis, ut hujusmodi litterae nostrae primo quoque tempore per vos ad magnitudinem dicti principis Turcarum transmitti queant, nisi forte interea magnitudo ejus Constantinopolim rediisset. Quo etiam in casu, quid facto opus sit in praesentandis talibus litteris nostris, non ignoratis, et in his exequemeni beneplacitam voluntatem nostram. Mittimus autem vobis etiam ternas credentiales cum exemplis, quibus, si videbitur, in praesenti negotio uti queatis. Quae vobis scribenda et annuncianda restant, ab oratore, Deo dante, intelligetis, per quem etiam de expensis vestris et familiae vestrae clementer prospiciemus.*) Datum in civitate nostra Vienna, die 6. mensis Novembris 1554. Ferdinandus m. p. J. Jonas vicecancellarius M. Singkhmoser.'

Következik Singkhmosertől:

Reverendissime, magnifice, domini oratores, domini observandissimi. Ego in tanta negotiorum multitudine, quibus obrutus sum , et hujus expeditionis festinatione, non possum, uti vellem, de omni rerum

*) Pray jegyzése: ‚Itt ismét öt sor titkos jegyekkel van irva, de valamint a felebbiekhez, úgy ezekhez sem birjuk a kulcsot.'

statu, dominationes vestras certiores reddere, quare dignentur me excusatum habere. Alias fortassis dabitur occasio fuse scribendi, et tunc officio non deero. Deus Optimus Maximus easdem, rebus, ex animi sententia confectis, incolumes reducat Viennae, 6. Novembris 1554. M. Singkhmoser. — Imperatori nostro bellum contra Gallum feliciter successit. Scimus etiam classem Turcicam esse revocatam, et fortassis concordabit Deus animos principum Germaniae in proxime futuro conventu imperiali.

VIII.

(a 375. laphoz.)

Ferdinand utasítása a követek számára.

Ferdinandus divina favente clementia Romano- 1554. nov. 23.
rum, Hungariae, Bohemiae, etc. rex. etc.

Instructio juxta cujus praescriptum nobilis, fidelis nobis dilectus Augerius a Busbeck aulae nostrae regiae familiaris, orator noster, primum apud passam Budensem, deinde vero simul una cum reverendo devoto, ac magnifico, fidelibus nobis dilectis, Antonio Verancio episcopo Quinqueecclesiensi, praeposito Pornensi, ac Francisco Zay, nazadistarum nostrorum generali capitaneo, consiliariis, commissariis et oratoribus nostris inchoatam tractationem pacis cum serenissimo et potentissimo principe et domino sultano Solymano, imperatore Turcarum ac Asiae et Graeciae etc. prosequi et ad finem deducere debebit.

Imprimis orator noster sese Budam ad spectabilem et magnificum virum Thoygon passam Budensem conferat, illique exhibitis litteris nostris creden-

Hungariae partibus, Croaticisque et Sclavonicis confiniis, et caeteris universis regnis atque provinciis nostris initae esse intelligantur; quam sane conditionem non solum modernus passa se observaturum obtulit, verum ipsemet princeps Turcarum quoque se mandaturum pollicitus est tam Temesiensi quam Budensi passae, ac omnibus aliis suis capitaneis, praefectis et militibus: necubi fidelibus subditis, militibusque nostris, aut ditioni nostrae damnum vel injuriam inferant, sicuti sane magnitudinem ejus dicto Budensi passae mandasse apparet in litteris, quas idem passa in mense Novembri superioris anni ad nos dederat.

Atqui, ne princeps Turcarum aut passae sui existimarent, quod data opera tempus respondendi aut declarandae voluntatis nostrae circa retentionem vel dimissionem Transsylvaniae extrahamus: noluimus praefatum Malvezium ex itinere revocare, sed jussimus instructum cum pecuniis et tributo Transsylvanico Comaromii subsistere et opperiri, donec videamus, quorsum conatus et motus isti erupturi sint, eosdemque vel passa Budensis vel ipsemet princeps Turcarum, cui per praesentem nostrum tabellarium scribimus, prout ab exemplo litterarum ipsi datarum fusius cognoscetis, composuerit. Quodsi a magnitudine ejus assecurati fuerimus, quod negotium hoc pacis cum magnitudine principis Turcarum in excelsa Porta expeditum fuerit, nostrique oratores ad nos redierint, inducias tam in Transsylvania, quam caeteris universis confiniis nostris firmiter observatum iri, neque Moldaviensem neque Transalpinensem vojvodas, aliosque quidpiam molestiae nobis daturos: praefatum Malvezium coeptum iter absque omni mora prosequi jubebimus

cipi Turcarum, qui adventum oratoris nostri accelerari postulavit, non satisfieret; impedimenta autem, quibus haec expeditio hucusque retardata fuit, passam ipsum jam saepius et praesertim per novissimas litteras nostras a nobis intellexisse, ut ea ad praesens repetere supervacaneum videatur, ideoque nunc ab ipso passa petere et salvum conductum et fidos itineris comites, quo tutius et commodius ad collegas suos Constantinopoli existentes pervenire possit.

Ubi quidem orator noster cautus esse debebit, si forte passa Budensis explicari vellet, quae sit resolutio seu responsio illa nostra, quam ad portam sui domini perferat, ne illam ei patefaciat, sed sese excuset modeste, dicendo, quod vereatur sibi vitio datum iri, si resolutionem nostram prius ipsi quam domino suo, principi Turcarum, declararet, praesertim cum hac de re nihil sibi a nobis mandatum fuerit; inter principes enim observari solitum, ne cui ministrorum legationes aperiantur prius, quam illi, ad quem oratores mittuntur, exponantur. Ita etiam oratores domini sui, quando ad nos missi fuerant, cum nullo consiliariorum nostrorum negotia quae afferebant, communicasse, antequam ad nos venerint. Adferre tamen se bonum responsum et tale, quod magnitudinem ejus amice accepturam plane credat; interea quieto animo esse operamque dare velit, ut induciae a suis hominibus recte et firmiter observentur.

Deinde vero orator noster eidem passae dicat: ipsum procul dubio recordari, quod in proximis litteris nostris receperimus, nos ei per oratorem nostrum propediem ad excelsam domini sui portam mittendum responsuros ad ea, quae egregius fidelis nobis dilectus Paulus *Litteratus* de Palyna ab ipso nobis

tum in scriptis tum viva voce significanda accepit, in quibus tamen hoc sit potissimum, quod ipse passa nunciaverit, nempe ut oratorem nostrum juxta optata domini sui ad excelsam magnitudinis suae portam ablegemus, qui de omnibus inter nos et magnitudinem ejus transigat atque concludat, firmamque pacem stabiliat. Se namque in mandatis nunc habere, ut cum oratorem nostrum certo expeditum iri et iter ingressurum intellexerit, sese totaliter, quoad omne negotium inter nos et dictum serenissimum imperatorem definitum fuerit, quieti et tranquillitati dare debeat: quibus domini sui jussis sese obtemperaturum, iterumque firmissima mandata ad omnes partes ditionis potentissimi imperatoris sui daturum, zanzakis, begis, vajvodis, caeterisque militibus et subditis in regno Hungariae existentibus, ac vajvodis Moldaviensi et Transalpinensi, ut interim quoad orator noster reversus fuerit, inducias ipsas observent. Item, quod cum oratore nostro ad sublimem principis Turcarum portam expediendo una cum hoc etiam nostrum mittamus, cui ipse quoque passa unum ex suis adjungere velit, ut una omnes villas noviter occupatas perambulent, siquidem statim singulas restitui curaturus, nec illas in posterum a quoquam offendi permissurus sit. Cum itaque nos promissis nostris de mittendo oratore satisfecerimus, nos sane magnopere postulare, ut pro justitia et aequitate vicissim ipse passa quoque, quae et oretenus et scripto sub manu sua et sigillo spopondit, re ipsa nunc praestet et exequatur; videlicet ut secundum voluntatem ac mandata domini sui ab omni hostilitate se contineat, sed inducias ubique locorum tam circa Transsylvaviam et in aliis regni nostri partibus, quam in Dalmatia, Cro-

atia, Sclavonia et caeteris provinciis nostris firmiter et inviolabiliter observet, eaque de re ad Kazzon passam Themesiensem, atque alios omnes et singulos passas, zanzakos, begos, officiales, milites et subditos principis Turcarum, necnon ad vajvodas Moldaviae et Transalpinae denuo firmissima mandata dare curet, ut et ipsi sese ab incursionibus contineant, nec, uti quotidie facere solent, in ditionem nostram ad arces et loca nostra evagentur, milites nostros incitantes et provocantes, arcesque nostras per insidias subinde tentantes ac aggredientes, sicuti ei nuper de arce Cioban*) contigisse, scripsimus; et postea quoque de Ticonio**) factum est, quam arcem noctu aggressi, maximo impetu oppugnarint; et prohibeat ne milites nostros, sicuti indesinenter faciunt, ad duella provocent hoc induciarum tempore, quemadmodum etiam nos militibus nostris ejusmodi duella inhibuimus, quod magnorum illa dissidiorum, motuum atque malorum materiam subministrare cernamus. Ad haec, desinat passa jam tandem permittere, ut aliae post alias villae, quae antea Turcis nunquam tributum, decimas aut servitia praestiterunt, nostris subditis eripiantur, atque decupentur, vel ad deditionem sollicitentur, sed potius noviter occupatas nobis juxta promissa sua citra omnem moram restitui faciat, nec communes villas insolito et nimio servitio, censuque gravari sinat. Hanc enim ob causam cum ipso oratore ad eum a nobis expeditum esse antedictum Paulum Litteratum de Palyna, ut apud ipsum interim maneat,

*) Pray, ki ezen okiratot nem az eredetiből, hanem gyarló párából másolta, e helyt rekeszték közé veti: ‚fors Kopan'; de a következőkből világos, hogy itt ‚Csobáncz'-nak kell állani.

**) Úgy látszik, Tihany.

et negotium hoc restituendarum noviter occupatarum villarum urgeat, earumque possessionem postmodum recipiat, cui passa propterea idoneum aliquem suum hominem assignare et adjungere debeat, quo commodius atque expeditius talis restitutio per utrumque ubivis locorum per confinia citra moram executioni demandetur; et in posterum per Turcas ab hujusmodi violentiis et innovationibus plane supersedeatur, quandoquidem indies ad nos ea de re gravissimae querelae perferantur, et litteris quoque officialium Turcicorum passim sparsis, quarum jam plures in manibus nostris habeamus, confirmentur; quarum sane unas orator tum passae ostendere debebit, easdemque postea etiam ad Portam ferre, ut ibi quoque illis uti queat, quod sane serenissimo Turcarum imperatori placere minime credamus, qui, ut ex litteris suis ad nos datis apparet, benignam admodum et magnam colonorum rationem ducit, eisque parcere propensus est. Deinde nos etiam petere, ne se ulterius difficilem praebeat circa dimissionem et relaxationem subditorum, et militum nostrorum, qui sub induciis intercepti sunt, sed eos benevole restituat ac relaxet, sicut et conditiones induciarum et ratio ac aequitas postulare videntur, maxime vero eos, qui nuper ex Agria, dum fidelibus nostris subditis, sicuti tenebantur, opem ferre, non ditionem principis Turcarum invadere vellent, insidiis Velibegi zansaki Hatvaniensis contra tenorem induciarum circumventi et captivati fuere. Item, qui haud ita pridem ex Castello Novo reverendissimi archiepiscopi Strigoniensis, volentes defensioni subditorum suorum oppidi Farnad .... in captivitatem Turcarum immerito devenerunt, idque non in ditione Turcarum principis, sed communi loco et ad

utriusque jurisdictionem pertinente. Item, tredecim illi equites huszarones, qui istis diebus ex Agria capti et tabellario nostro Budae a passa ostensi fuere; quandoquidem ad nos perlatum sit, illos non exivisse, ut incursionem seu depraedationem facerent aliquam, sed ut proventus adminitstrarent, emissos fuisse. Consideret etiam idem passa, aequitati et honestati convenire, ut in re tam justa nobis quoque vicissim rependatur, propterea quod multos jam Turcas, non tam qui sub induciis capti fuerant, sed etiam alios, et nominatim Hamsabegum, qui belli tempore in potestatem nostram inciderunt, nullo jure aut pacto id poscente, sed ex mera liberalitate et benignitate liberos dimiserimus. Caeterum, quoniam Turcae subinde capere solent homines, militesque nostros, quando ad exigendos census et administrandos proventus emittuntur, a Turcis ipsis insimulati, quod ad faciendas excursiones et depraedationes exivissent, adeoque et subditi nostri miseri in percipiendis debitis suis proventibus impediuntur, et milites nostri in hujusmodi exactione censuum e villis, quae ad utramque partem censum et servitia exhibent, capiuntur et trudicantur: ideo necessarium omnino erit, quod dictus orator noster, et praefatus nuncius Paulus Litteratus cum passa Budensi de modo aliquo constituendo tractent, juxta quem ordinarius et solitus census ex hujusmodi villis, utrique parti tributariis sine ullo motu militum, utrinque pacate et commode exigatur et recipiatur. Poterunt autem nostra ex parte proponere talem modum, quod scilicet restitutis nobis ac subditis nostris omnibus et singulis villis seu possessionibus, quae tempore initarum praesentium induciarum Turcis nul um censum aut servitium praestiterunt, reliquae

omnes, quae illo adhuc tempore utrique parti servierunt, per duos idoneos commissarios hinc inde deputandos, Christianum unum, alterum Turcam, ordine describerentur et aestimarentur, ut utrique parti constaret census, quem villae illae utrinque etiam solvere tenerentur; ac juxta istiusmodi aestimationem et limitationem afferrent deinde judices villarum utrique parti suam ordinariam portionem consueto tempore ad stationes ipsorum, nec permitteretur ullus hominum praeter illos deputatos commissarios ex utraque parte exactioni census aut servitii sese ingerere, sed continerentur milites hinc inde domi, neque per villas et possessiones, sicuti nunc fit, impune vagari permitterentur; aut si hic modus non videretur principi Turcarum vel passis suis commodus, constituerentur hinc inde in omnibus finibus regni, ubi nimirum tales deditiae villae sunt, quae, uti antea dictum est, ad utramque partem solvunt, bini commissarii in vicinis locis habitantes, unus ex nostra, alter vero e Turcarum parte, qui tempore, quo census et servitia exigi solent, in istiusmodi communibus locis convenirent, et ordinarium ac consuetum censum divisum reciperent, et utrique parti suam portionem assignatam traderent, ita quod neque hoc medio milites in exactionem istam se insinuarent, sed in stationibus suis retinerentur; sin vero ipsimet oratores nostri faciliorem ac tutiorem modum ac rationem omnium discordiarum et motuum materiam resecandi cognoverint, illum quoque proponere et acceptare poterunt.

Quod si autem apud passam Budensem de his nihil impetrari poterit, orator noster Augerius rem omnem, uti acta fuit, collegis suis significet, et cum ipsis postea una negotium hoc in Porta proponant, et

ex re nostra ac fidelium subditorum nostrorum pro sua singulari fide ac industria transigere studeant. Haec autem praemissa omnia orator noster debebit praefato nuncio nostro Paulo Litterato, et cum ipsius, ut in his negotiis practici, consilio agere et tractare, et postmodum collegis suis Constantinopoli omnia referre, ut in Porta eadem, si necesse fuerit, proponere queant; ipsique passaeper suadere, ut hisce postulatis nostris satisfaciat, atque animum suum superinde illico declaret, sibi injunctum, affirmando, esse, ut prius quam e Buda Constantinopolim versus moveat, super hoc mentem suam omnino intelligat, quo eam deinde tum in Porta declarare, tum nobis etiam per litteras significare possit, quemadmodum revera nobis ante suum e Buda discessum, quidquid ibi eatenus egerit, perscribere, Paulumque Litteratum, ut interea apud passam maneat, negotiumque restituendarum villarum urgeat, et executioni demandare, modo quo superius dictum est, juvet, isthic relinquere debebit. Is enim nobis, quae postea agentur, ipsemet referre poterit; quaecunque autem tum apud eundem passam eatenus acta et transacta fuerint, orator noster non praetermittat collegis suis ad amussim significare, ut quatenus opus erit, postea ad Portam etiam omnia proponi valeant.

Posteaquam vero a passa Budensi cum litteris et comitibus itineris expeditus fuerit, iter suum versus Constantinopolim summa, qua poterit, diligentia et celeritate prosequatur. Et quando eo pervenerit, ac supradictis duobus oratoribus nostris litteras et instructionem hanc exhibuerit, debebunt ipsi omnes Hibray passam, vel quicunque locum imperatoris isthic tenuerit, adire, *eique post factam nomine nostro*

convenientibus verbis salutationem, redditasque nostras litteras credentiales, ostendere, quod, cum Joannes Maria Malvezius, allato a serenissimo Turcarum principe novissimo responso, in gravissimam infirmitatem inciderit, nec ab ea tam cito eliberari potuerit, ut molestiam tanti itineris, hiemisque difficultatem perferre valuisset, quin timendum fuerit, si aegrotum extrusissemus, ne labori succumberet in via, aut subsistere coactus aut plane mortuus fuisset; proinde nobis satius visum esse, ut alius, qui sanus esset, loco illius mitteretur, ne magnitudo principis Turcarum longiori oratoris nostri expectatione offenderetur. Itaque Augerium a Busbeck ad hoc muneris in locum illius substitutum et expeditum esse ad perferendum, ac una cum reliquis illis duobus oratoribus nostris serenissimo Turcarum principi significandum responsum nostrum ad optata dicti potentissimi imperatoris, pro quo memoratus Malvezius superiore anno ad nos expeditus fuerat, accepta a nobis expressa commissione, ut omnes una ad portam principis Turcarum pergant, coeptamque tractationem pacis cum magnitudine ejus continuent, et divino accedente auxilio ad debitum finem adducere studeant. Ideoque se petere et rogare, ut ipsos cum fida et bona comitiva ad sublimem domini sui portam citra longiorem moram expediat, quo tutius eo penetrare queant, et ipse quoque princeps Turcarum de animo et voluntate nostra jam tandem certior reddatur. Ubi quidem oratores nostri causas etiam enarrare poterunt, propter quas expeditio ista tam diu dilata fuerit, idque in eam sententiam, quae paulo inferius ipsis praescribetur. Porro debebunt etiam oratores nostri, quatenus rebus nostris expedire videbitur, Rustanum quoque et fratrem ejus Zynan

passas, vigore litterarum nostrarum credentionalium, nomine nostro visitare, eisque causas declarare tum tardioris expeditionis, tum quod Joannes Maria Malvezius non venerit, ipsam tamen legationem neque his fratribus, neque Hibray passae aperiant, sed si de eo interrogentur, sese modeste, sicut apud passam Budensem, excusent. Quod si vero fortassis Hibray passa, locumtenens Constantinopolitanus, principe absente, non permissurus esset oratores nostros ad magnitudinem ejus proficisci, verum juberet eos summam legationis magnitudini ejus et supremo ejus vezirio per litteras explicare, oratores nullo modo talibus postulatis et jussis pareant, sed omni diligentia contendant, ut secundum mandata nostra omnes tres simul, vel ad minus, si aliter fieri nequeat, unus ex ipsis responsum nostrum ad magnitudinem ejus perferre possint, at scriptis, litterisve negotia ista nullo modo committant, quin potius Constantinopoli omnes opperiantur, donec ipsemet princeps Turcarum et Achmat passa ea de re admoniti, quid hoc casu fieri velint, renuncient; immo ipsimet quoque principi Turcarum et Achmat passae, si hoc idem postulaturi essent, rescribant, referendo se ad mandata nostra, nec non ad litteras, quas magnitudo ejus nobis ex Aleppo scripsit, et per easdem sese obtulit, quod iidem oratores nostri libere et sine impedimento ad portam magnitudinis suae pervenire possint, quas sane litteras eisdem oratoribus nostris eam ipsam ob causam dedimus, ut illis tam apud principem Turcarum, quam passas suos, quando opus foret, uti queant. Verum tamem si talia a principe Turcarum mandata afferentur, quibus oratores nostri omnino juberentur, aut locumtenenti Constantinopolitano rem omnem indicare

et cum eo vel aliquo alio desuper tractare, aut re infecta domum redire, tunc et in eo casu, non secus, facultas esto oratoribus nostris, hujusmodi mandatis obtemperandi, et cum dicto passa de universo negotio sufficienter tractandi, quod tamen futurum minime speramus.

Posteaquam autem a locumtenente Byzantino cum bona et fideli comitiva expediti fuerint, sicuti certe, ut id primo quoque tempore fiat, summa diligentia laborare debebunt, efficacissimis, quas poterunt, rationibus et persuasionibus productis ac propositis, adeoque ad excelsam dicti sereniissimi imperatoris Turcarum portam deducti fuerint, ante omnia curae habeant, ut sibi accessus ad Achmat passam, vel quicunque in locum Rustani passae surrogatus erit, patefiat, cui redditis litteris nostris credentialibus, tamquam amico nostro salutem cum debita honoris ac praeeminentiae nuper ad eum delatae congratulatione dicant.

Deinde vero praemissis causis, cur Malvezius non venerit, referant ei, nos, postquam intelleximus ab ipso Malvezio optata serenissimi Turcarum principis Transsylvaniam concernentia, rem maturo consilio diligenter perpendisse, atque post longam deliberationem talem resolutionem cepisse, quae et honestati et omni aequitati consentanea esse videretur, quemadmodum postea ad longum auditurus esset. Cum igitur nunc in locum Rustani suffectus sit, et apud serenissimum Turcarum principem primas teneat, nos ipsum amice hortari et rogare, ut causam et petitionem nostram, justam nimirum et honestam, apud magnitudinem domini sui, pro authoritate, qua pollet, diligenter promovere velit, quo etiam pro

Transsylvania et inferioribus, caeterisque trans Tibiscum existentibus regni partibus, illis nimirum quas una cum ipsa Transsylvania ad manus nostras recepimus et adhuc possidemus, pacem vel inducias obtineamus, offerendo ei nomine nostro eandem pensionem seu munus annuum, quod Rustano promittere in mandatis acceperant, si induciae ad aliquot annos firmarentur, cum restitutione locorum nobis superioribus annis ademptorum. Videlicet, quod si a praefato serenissimo principe Turcarum ipsius opera et promotione etiam Transsylvaniam cum jam dictis regni partibus obtinuerimus, nos ei pro praestito nobis favore, primo anno quinque millia ducatorum, reliquis vero singulis annis, quam diu pax illa vel induciae duraverint, tria millia ducatorum realiter et cum effectu numeraturos et transmissuros esse, quin et hoc nos polliceri, quod in omnibus aliis etiam rebus, quae ad honorem et commodum ipsius quoquo modo spectant, nos semper habiturus sit benevolos, et suorum officiorum non ingratos aut immemores. Et quia primarii vezirii seu passae hactenus plerumque consueverant oratores nostros antequam ad Turcarum principem admittantur, in primo statim congressu de substantia et summa legationis ipsorum, ut eo commodius negotia et postulata nostra promovere scirent ac possent, interrogare, ideo poterunt et debebunt oratores nostri vel sponte vel interrogati, resolutionem et petitionem nostram, ut infra sequetur, ipsi successori Rustani, majore, qua poterunt, modestia, ordine recensere, iterum petentes, ut causam istam nostram commendatam habeat, quam ut etiam coram magnitudine domini sui referre possint, ipsis apud eundem dominum suum benignam audientiam citra longiorem moram obtinere *velit et studeat.*

Caeterum, si tunc oratores nostri interrogarentur de causis tantae morae, quae expeditioni seu transmissioni responsi nostri interjecta sit, respondeant ipsum Malvezium ob adversam valetudinem in itinere, quando ad nos veniebat, multum tardasse, et satis imbecillem ad nos venisse ; et quia intelleximus, Rustanum passam, cum ad nos expediretur, istinc postulasse, ne alius cum resolutione nostra mitteretur quam ipse: nos satius duxisse expeditionem ejus, donec convalesceret, differri, quam alium tempestivius ipsius loco ablegari. Praeterea opus fuisse nobis sufficienti et amplo spatio ad deliberandum in negotio tam arduo et magno, quod non solum nos ipsos, verum et caetera regna et provincias nostras, et universam quoque christianam rempublicam concernat. Insuper cum superioribus mensibus de expeditione ejus ad principem Turcarum scripsissemus, visum fuisse nobis, expectandum esse responsum magnitudinis suae, siquidem non constabat nobis, ubinam magnitudo ejus esset, verum quia id responsum magnitudinis suae tarde accepimus, nam datas quidem fuisse illas litteras Aleppi ultima Februarii, sed nobis 11.a primum mensis Maji redditae, adeoque ex istiusmodi causis negotium demum usque ad finem praeteriti mensis Maji protractum fuisse. Cum autem tunc, allatis illis litteris, Malvezius jam discessisset, talia ex improviso de Transsylvaniae negotio et conatibus contra eam susceptis nobis nunciata exstitisse et intercidisse, propter quae eum Comaromii subsistere jussissemus, donec ad serenissimum imperatorem Turcarum scriberemus, et a magnitudine ejus certi redderemur, nobis ante finem horum tractatuum et oratorum nostrorum reditum nec in Transsylvania nec alibi quidpiam

impedimenti vel negotii exhibitum iri; allato autem optato a serenissimo Turcarum principe responso intervenisse infirmitatem Malvezii, ita quod hasce ob causas res citius expediri nequiverit. Ideoque petant et rogent oratores nostri sua ex parte magnitudinem ejus, ne quidquid ex hoc dilationis graviter aut aegre ferat. His itaque apud successorem Rustani passae gestis, oratores nostri debebunt reliquos etiam passas, tam illos, qui nuper facti sunt, quam antiquos nomine nostro, suo loco et tempore visitare, eorumque opem et favorem et auxilium aptis et idoneis verbis post redditas unicuique litteras nostras credentiales, saluteque convenienti modo dicta, requirere et cuilibet seorsim ostendere, quodsi operam et auctoritatem suam adhibuerit, effeceritque, ut negotium pacis juxta vota et optata nostra, etiam ratione Transsylvaniae, aliarumque regni partium una cum Transsylvania ad manus nostras receptarum, et ad praesens in potestate nostra existentium conficiatur et concludatur, nos ei singulis annis, quoad pax vel induciae duraverint, munus annuum mille ducatorum transmissuros et daturos esse, quantum nimirum oratores nostri etiam antea eis offerre in mandatis acceperunt, si pax ad aliquot annos, restitutis nobis nonnullis arcibus superiore anno per Turcas occupatis atque ademptis et in priore instructione expresse nominatis, firmaretur.

Porro impetrata benigna audientia ab imperatore Turcarum, oratores nostri in ipsius conspectum et praesentiam deducti, exhibitisque condecenti honore litteris nostris credentialibus magnitudini suae, tamquam amico, vicino et confoederato nobis honorando

salutem, rerumque suarum omnium prosperitatem verbis nostris officiose et reverenter precentur.

Postea vero magnitudini ejus exponant, nos intellexisse tum ex litteris et nunciatis ipsorum dominorum oratorum nostrorum, episcopi Quinqueecclesiensis et Frascisci Zay, tum viva voce Joannis Mariae Malvezii, responsum, quod magnitudo sua ad legationem seu propositionem ipsorum nostro nomine factam dederit, et omnia ea, quae oratores ipsi nostri eatenus cum magnitudine sua et passis ac consiliariis suis egerant, videlicet quod magnitudo ejus contenta sit nobiscum veterem amicitiam et inducias iis conditionibus, quibus antea quinquennales induciae firmatae et initae fuerunt, renovare et confirmare, et quod propterea omnibus et singulis suis passis, zansachis, praefectis, officialibus, militibus et subditis firmissime mandaverit, ut donec haec tractatio pacis ad finem deducatur, nostrique oratores ad nos revertantur, inducias inviolabiter ubique locorum in omnibus finibus observent. Eam itaque magnitudinis suae animi propensionem et amicam erga nos voluntatem nobis gratissimam accidisse, nosque eo nomine magnitudini suae ingentes gratias agere, et vicissim nostra ex parte illico ad omnes capitaneos, officiales, milites et subditos nostros ubilibet in confiniis existentes seria mandata dedisse, ut ipsi quoque inducias istas sancte et inviolabiliter observent. Cujus rei in posterum quoque diligentem curam habituri sumus. Cum igitur etiam nunc cupiamus tactarum induciarum, de quibus cum magnitudine ejus per ipsos oratores nostros agere coepimus, optatum effectum sortiri, et cum ejus magnitudine non fictam sed sinceram amicitiam renovare et confirmare: nos paratos existere magnitudi-

nem ejus post conclusionem negotii, quot annis munere honorario pro illis regni nostri Hungariae partibus, quas a magnitudine ejus in isto tractatu obtinuerimus, prosequi et recognoscere, et omnia alia facere, quae ad declarandam magnitudini suae integritatem nostram, et conservandae stabilieudaeque cum eadem mutuae amicitiae propensissimam voluntatem pertinere videbuntur. Sed nos cum maxima admiratione audivisse, quod illustris Rustanus passa ipsis oratoribus nostris respondit, scilicet, ipsum serenissimum principem Turcarum omnino velle, ut Transsylvaniam quondan Joannis regis filio restituamus. Etenim nostro judicio magnitudo sua ex tot informationibus, iisque verissimis, quas magnitudini suae per litteras et ipsum oratorem nostrum Joannem Mariam Malvezium significavimus, facile cognoscere potuerit, quod provinciam illam non vi aut dolo aliquo, vel in praejudicium magnitudinis suae ad manus receperimus, sed jam ab initio regiminis nostri hungarici, tamquam membrum Hungariae jure optimo obtinuerimus ac pacifice possederimus, et postea ratione illius cum serenissimo quondam rege Joanne tractaverimus et concordaverimus, quin etiam eandem novissime a serenissima regina Isabella atque ejus illustrissimo filio, necnon quondam Fratre Georgio et Petro Petrowith nobis, haud quaquam coacte sed spontanee et libere oblatam ac traditam, multotiens et instantissime rogati, rursus in fidem nostram receperimus, et quod propter illam amicabilem cessionem vel resignationem praefatos, reginam Isabellam et illustrissimum filium ejus, quondam Fratrem Georgium ac Petrum Petrowith plene et integre contentaverimus, assecurata nimirum *et assignata ipsi* serenissimae reginae

dote sua, illustrissimo autem filio ejus datis et collatis duobus ducatibus cum non spernenda annuorum redituum summa, quos nunc pacifice teneant possideantque; et quod pro majoris quoque nostrae erga illum benevolentiae testificatione eidem unam ex serenissimis filiabus nostris nuptui elocare spoponderimus, ita quod eadem serenissima regina se una cum illustrissimo filio suo optime contentam esse, et nunciis et litteris aperte professa sit nobis, quin immo in signum et robur tractatuum nobiscum initorum coronam regalem, qua hactenus reges Hungariae coronari consueverunt, ad manus nostras libere transmiserit. Insuper posse ipsum saepedictum serenissimum Turcarum principem recordari, quod ista omnia magnitudini ejus a nobis saepe scripta et nunciata fuerint, et nos non semel obtulerimus magnitudini ejus pro saepe dicta provincia Transsylvaniensi ac inferioribus regni partibus annuatim idem tributum pendere, quod antea magnitudini ejus tempore dictorum quondam regis Joannis, reginae Isabellae, ejusque illustrissimi filii, olim fratris Georgii et Petri Petrowith inde persolvi consueverat. Quin etiam, quod statim postquam Transsylvaniam receperimus, dictus quondam frater Georgius, tunc noster officialis et minister, id nostro permissu et consensu ad portam magnitudinis suae transmiserit, prout idem inposterum etiam singulis annis pendere parati sumus. Praeterea ipsi serenissimo Turcarum principi et hoc constare posse, quod in dicta provincia ab eo tempore, quo illam a praefatis serenissima regina Isabella et illustrissimo ejus filio recepimus, nullam innovationem contra magnitudinem ejus fecerimus, sed superiore anno officiales tantum mutaverimus, quandoquidem spectabilis et ma-

gnificus Andreas de Bathor officium illud vajvodatus diutius propter adversam valetudinem suam non potuerit gerere. Et quamvis vajvoda Moldaviae regnum illud nostrum saepius infesto Marte invaserit, nobis vero seu officialibus nostris haud leves occasiones oblatae fuissent, ipsum armis et vi feliciter reprimendi, noluisse tamen nos, ut aliquid nostra ex parte contra ipsum susciperetur prius, quam serenissimum principem Turcarum ea de re certiorem faceremus. Quae cum ita se habeant, nunciata illa magnitudinis suae per dictum Rustanum oratoribus nostris exposita, merito quidem nobis mira accidisse. Atque idcirco magnitudinem ejus rogare, ne causa Transsylvaniae in tractatione istius pacis, quam non alio quam sincero et candido animo exoptamus, sese difficilem exhibeat, sed nobis petentibus pro liberalitate sua benevole concedat, quod etiam alioquin pro summa animi sui aequitate non petenti jure concessura esset, maxime cum hoc magnitudinis ejus honorem ac famam nullo modo laedat sed potius valde illustret, ex quo eidem longe gloriosius futurum sit, a nobis tantae majestatis rege, quam a foemina et puero, de quibus propter sexus et aetatis imbecillitatem nulla certa spes concipi queat, annuum censum percipere. Ut autem magnitudo ejus certum signum habeat, nos candido animo amicitiam ejus expetere, nec quidquam in praejudicium magnitudinis ejus de Transsylvania egisse aut statuisse, nos magnitudini suae pro dicta Transsylvania nunc quoque solitum tributum misisse, missuros etiam pro reliquis regni partibus id, quod mittendum erit, simul atque tractatus iste conclusus fuerit.

Haec igitur oratores nostri in divano coram serenissimo Turcarum principe, quatenus ratio loci et temporis tulerit, succincte, proponere poterunt, eaque postea inter tractandum apud successorem Rustani dilatare, aliisque novis argumentis et rationibus extendere, ac pro optata desuper conclusione instare.

Inprimis autem oratoribus nostris curae esse debebit, ut Achmat passam, vel quicunque fuerit successor Rustani, promissis et largitionibus aggrediantur, et ad praestandum rebus nostris favorem inducere studeant. Quando autem ad tractationem deventum fuerit, eadem utantur arte in respondendo ac replicando, qua Turcae uti solent in interrogando et objiciendo, qui si acrius viderentur urgere negotium Transsylvaniae, specie commiserationis dicendo, puerum illum non tam indigne cum matre sua tractari debuisse, neque nostrum fuisse, ut nos in provinciam imperatoris Turcarum intruderemus, sicuti hactenus fecerunt: ipsi quoque oratores nostri replicent, nos puerum illum regium cum serenissima matre sua non vi e Transsylvania expulisse, neque ipsius opprimendi causa, sed frequentissimis precibus ac postulatis praefatorum serenissimae reginae Isabellae, quondam fratris Georgii et Petri Petrowith quodammodo compultos, tales tractatus suscepisse, vel potius tractatus ante annos aliquot cum quondam serenissimo rege Joanne ad ejus instantiam inchoatos et conclusos ad executionem atque effectum perduxisse, ita, quod ea ratione dicti quondam regis Joannis filio bene et prorsus paterne a nobis prospectum atque consultum fuerit, ipseque nunc extra omne periculum, omnemque molestiam positus, quietam, eandemque honestam et principe dignam vitam agere queat. Ad haec serenissi-

mam reginam Isabellam Petro Petrowith expresse commisisse, ut nobis vel commissariis nostris Temesvarinum, Lippam, Solmos et Dezkerke (?) aliasque quasdam finitimas inferiorum regni partium arces traderet, idque ab eo citra tergiversationem libenter factum: nisi enim id voluntarie fecisset, multo facilius et commodius ea loca Turcis dare potuisset, quos cum exercitu in propinquo, scilicet Nandoralbae, aliisque vicinis Turcicis locis habebat. Cum itaque praedictos, serenissimam reginam, quondam Fratrem Georgium ac Petrum Petrowith nihil eorum, quae commemorata sunt, invitos agere perspexissemus, nobis equidem persuasum omnino fuisse, serenissimum Turcarum principem tales illorum tractatus nobiscum agitatos non graviter laturum, nec admodum curaturum esse, quicunque provinciam illam teneret, modo ipse solitus census annuatim inde percipiendus pro conservatione authoritatis et reputationis suae singulis annis ad cameram suam imperialem pendi non intermittetur; qui si nunc post talem conclusionem et contentationem . . . voluntarie initos tractatus retractare aut irritos reddere vellent aut conarentur, adeoque se gravatos esse apud serenissimum Turcarum principem conquererentur, cur toties et tam vehementer expetiverint, cur demum iniverint tales tractatus? cur statibus, ordinibusque regni Transsylvanici, cum illinc excederet, in publica regni diaeta juramentum fidelitatis et obedientiae, quo sibi et filio suo illustrissimo obstricti erant, relaxaverat, eosdem adhortando et monendo, ut in futurum nos pro rege et domino suo recognoscerent, ac nobis debitam fidem et obedientiam praestarent? quam ob causam coronam regalem nobis transmiserit ac restituerit? quare Cassoviam etiam,

ubi aliquamdiu morata est, libere ad manus officialium nostrorum consignaverit, illis quoque civibus a debita sibi et illustrissimo filio suo fide et obedientia absolutis, eosdemque ad praestandam nobis fidem et obedientiam perinde ac Transsylvanos hortata sit? quare acceperint assignata a nobis dominia? quam ob rem erectos jam tractatus litteris suis obligatoriis approbaverint et confirmaverint? quis eos coëgerit, ut talia facerent? Sed non dubitare nos, quin serenissimus princeps Turcarum rei istius statu penitius cognito serenitati ejus non adhibiturus sit fidem, si illa, ut dictum est, conquereretur, et magnitudinem ejus contra nos incitare conaretur, ne pacem nobiscum, nisi restituta ipsi ac illustrissimo filio suo Transsylvania, iniret. Nam nullam serenitati ejus justam conquerendi de sua contentatione causam existere; sed si injuriam sibi illatam putet propterea, quod summa ducatorum centum millium, quam serenitati ejus pro sua dote ad proxime praeteritum festum epiphaniarum Domini solvere debebamus, numerata non sit, eam injuriam non nobis sed serenitati suae adscribendam esse, siquidem parati fuerimus hujusmodi pecuniam ad terminum constitutum solvere, nisi Petrus Petrowith practicas et motus illos bellicos, de quibus manifeste constat, sub nomine et auspiciis serenitatis suae, filiique sui excitasset. Rem itaque absurdam futuram fuisse, imo fidelibus subditis nostris maximopere etiam perniciosam, si serenitati ejus data tanta pecuniarum summa vires ad prosequendum adversus nos bellum subministrassemus. Et hanc ob causam solutionem illius pecuniae nonnihil dilatam esse, ex qua dilatione ad serenitatem ejus nullum damnum redundavit, ex quo fructum et reditum juxta morem et consuetudinem

ubique per universam Christianitatem observari solitam, annuatim percipiat inde. In promptu tamen fore pecuniam illam, et serenitati ejus ad terminum, de quo cum serenitate ejus tractaverimus, numeratum iri, non attento, quod causa componendorum et supprimendorum talium motuum, serenitatis suae ac filii sui nomine et sub eorundem auspiciis contra nos agitatorum, longe majorem pecuniarum summam, quam haec contentatio et solutio dotis efficiat, exponere coacti fuerimus.

Quandoquidem autem ex litteris, quas serenissimus princeps Turcarum ad nos praeterito mense ex Alepo dedit, cognovimus, magnitudinem ejus ob id maxime graviter ferre nos Transsylvaniam possidere, quod ipse provinciam illam jure belli, gladio scilicet a se occupatam serenissimo quondam Joanni regi tradiderit, et eo defuncto ipsius quoque illustrissimo filio concesserit, et putet, nunc honori, famae et reputationi magnitudinis suae aliquid detrahi per id, quod nos ipsam ad manus nostras acceperimus: idcirco oratores nostri omni loco et tempore in hoc maxime incumbant, ut et magnitudini suae et passis talem opinionem et persuasionem eximant, dicentes, quod cum eam provinciam non vi aut armis ex potestate et manibus magnitudinis ejus eripuerimus, sed eandem multoties rogati voluntarie et libere nobis a praedicta serenissima regina cessam atque resignatam, sicuti superius memoratum est, receperimus: id in labefactationem aut diminutionem honoris et reputationis magnitudinis suae cedere non posse, quin maximo ipsi fore honori et gloriae, tam apud omnes principes hujus saeculi quam apud posteritatem, si nobis tam liberaliter, ut serenissimo quondam regi Joanni conce-

dat, et annuo munere a nobis, tanto Christianitatis rege, honoretur, mutuamque cum sacra imperatoria majestate ac nobiscum amicitiam habeat, maxime cum nunquam intellexerimus, quod magnitudo sua aliquid juris sibi in Transsylvaniam praetenderit, et propterea non nos sed dictam serenissimam reginam ac Petrum Petrowith incusari et ingratitudinis coargui debere, qui accepta competenti recompensatione, quodammodo in contemptum serenissimi Turcorum principis, beneficia a magnitudine ejus liberaliter accepta aspernati, nobis vendere non dubitaverunt: non ita enim affectum esse animum nostrum erga magnitudinem ejus, quod illius honori quidpiam derogare, sed potius plurimum addere cupiamus, utpote cujus amicitiam candide exoptemus.

Caeterum, quo certius serenissimo Turcarum principi de talibus tractatibus non solum cum ipsa serenissima regina Isabella, ejusque illustrissimo filio, verum etiam cum serenissimo quondam Joanne rege initis constare queat, oratores ostendant, consuetudinem esse principum christianorum, pacta et conventa litteris obligatoriis, sub sigillis suis emanatis, ultro citroque dandis confirmare, eaque ratione et praedictos tractatus confirmatos fuisse, eorundemque se exempla habere, ipsis a nobis non aliam ob causam data atque transmissa, quam ut magnitudo ejus omnem hujus negotii statum ac qualitatem exacte et vere cognoscat, quae inde etiam facile perspicere queat, quam honorificam mentionem magnitudinis suae dicta regina in exordio tractatuum illorum fecerit, et an talem magnitudinis suae benevolentiam mereatur, necne; et quomodo magnitudo sua serenitati ejus et instrumentis ejus, ut Petro Petrowith fidere

queat, qui et ipse tradita nobis Temesvarii et inferiorum regni partium possessione, arcem Munkacs cum non contemnendis reditibus in compensationem a nobis acceperit, nobisque fidelitatem et obedientiam juraverit, ac litteris etiam manu sua et sigillo roboratis confirmaverit, nihilominus tamen immemor datae fidei, paulo post a nobis defecerit, ac varia contra nos et fideles subditos nostros machinari et moliri ausus sit. Posse igitur serenissimum Turcarum principem, si magnitudo ejus de illis dubitet, mittere unum vel plures ex suis, qui tum litterarum illarum originalia, coronamque nobis transmissam, tum quod jam in pacifica possessione dictorum ducatuum constituti sint, praesens videat, et de iis magnitudini suae postea fidem faciat, quandoquidem non tutum foret talia litteralia monumenta per tam longum iter mittere, modo magnitudo ejus interpretem suum Mahmuth, quem certas quasdam ob causas merito suspectum habemus, non mittat. Nam cum superiore mense Aprili magnitudo sua mandata illa, de quibus conquesti eramus, et quorum causa Malvezium Comaromii consistere jusseramus, tam ad status Transsylvaniae, ut filium serenissimi quondam regis Joannis in regnum reducerent, quam ad vajvodas, zansakos, officiales et milites suos in finibus existentes, ut in ejusdem pueri regis auxilium cum universis copiis suis moverent, dedisset, interpres ille magnitudinis suae Mahmuth hujusmodi mandata in latina traductione sua manu scripta, ut antea saepe alia, falsare, et contra verbum et promissum magnitudinis suae, partim diversas intolerabiles sententias et clausulas addere, partim vero demere ausus sit, utpote qui multa inter alia expresse scripserit, quod magnitudo ejus filium Joannis

regis in regem Hungariae elegerit, quodque magnitudo sua nobis tam in Hungaria quam Transsylvania nec tantillum terrae, quantum pugno teneri possit, concessura sit, etiamsi universos thesauros nostros exponeremus; cum tamen tam gravia verba in litteris turcica lingua scriptis nusquam reperiantur, sed potius a scriptis et oblationibus magnitudinis suae, eoque responso, quod per Malvezium nobis allatum est, plane diversa existant, quae nimirum Trassylvaniam tantummodo a nobis exigit, et pro Hungaria munus annuum postulat, sicuti magnitudo sua vel passae sui id ex hujusmodi litteris et traductione, quas ipsi oratores nostri originaliter exhibere queant, liquido cognoscere possit, et satis causae habeat, ut talem interpretem propter ejusmodi falsum puniat, prout etiam apud nos nullam amplius fidem merebitur.

Sin autem disputatio oriretur de quantitate census annuatim pro Transsylvania et inferioribus ac trans Tibiscum existentibus partibus pendendi, velletque princeps Turcarum a nobis plus pendi, quam hactenus solvi consueverit, tunc licitum esto oratoribus nostris, gradatim ascendendo, in duplo majorem censum offerre, immo etiam ad 25. millia ducatorum ascendere, si hoc modo principem Turcarum placari, firmamque cum eo et sinceram pacem constitui posse spes aliqua certa affulgeret. Atque non omittant diligenter etiam in eo incumbere, ut quo minimo poterit censu res transigatur, innitentes illi argumento, quod jam Temesvarium, Lippa, dictrictus Karansebensis et Lugasiensis et alia plura loca a Transsylvania distracta sint; tum afferentes etiam alias rationes, quae ad rem facere videbuntur. Nam de altero munere de caeteris regni partibus singulis ad excelsam principis

Turcarum portam mittendo, jam plane conclusum et transactum esse videtur.

Si itaque serenissimus princeps Turcarum isti honestae petitioni nostrae benevole annuerit, et pacem seu inducias nobiscum, Transsylvaniae quoque et inferiorum atque ultra Tibiscum existentium partium nomine acceptaverit, oratores nostri eas juxta articulos instructionis nostrae ipsis antea datae concludere studeant: maxime vero instent et laborent, ut serenissimus princeps Turcarum vajvodis Moldavo ac Transalpino firmissime mandet, ut ab omni hostilitate sese contineant, et cum fidelibus subditis nostris sibi conterminis in bona vicinitate et quiete vivant, nec ulli turbae aut discordiae occasionem praebeant. Quodsi autem oratoribus nostris querelae adversus nostros milites et subditos de induciis non satis firmiter observatis objicerentur, aut alioquin occasio de hac re agendi nullo modo praetermittenda offerretur, tunc poterunt moniti seu interpellati respondere, non moniti autem sponte etiam proponere, nihil quidem ex parte nostra neglectum vel praetermissum hactenus esse, quod ad firmissimam pacis et tranquillitatis conservationem pertinere visum sit, idque inde constare, quod non solum ab officialibus nostris violatores induciarum capite plecti jusseramus, sed etiam cuidam insigni militi ad instantissimas, frequentissimasque multorum militum humillimas preces non pepercerimus, quin vinctum, quod nullo jure nec ullis pactis tenebamur, ad passam Budensem transmiserimus, ut de eo meritas violatarum induciarum poenas sumeret, qui ipsum tandem ad intercessionem plurimorum militum tam Turcarum quam Christianorum liberum dimiserit; *eoque* severitatis et diligentiae no-

strae exemplo nos consecutos esse, quod nunc induciae ex nostra parte firmiter observentur, vel ipso passa Budensi teste, qui in litteris XV. Januarii praesentis anni ad nos datis fateatur, milites nostros in istis confiniis existentes inducias firmiter observare, quas litteras oratores nostri in specie, si opus fuerit, ostendere poterunt, siquidem hanc ob causam eas ipsi Malvezio eo perferendas dari jussissemus. Sed quantum ad illam stragem attinet, de qua oratores nostri episcopus Quinqueecclesiensis et Franciscus Zay sese audivisse aliquantum ad nos scripserant, si ea de re illis aliquid molestiae exhiberetur, respondeant, illos Turcas praeter scitum et consensum passae Budensis hostiliter in ditionem nostram excurrisse, ubi cum milites nostros, qui in auxilium fidelium subditorum nostrorum, concurrerant, adorti essent, victi ac profligati fuerint, prout ex diversarum litterarum ea de re ad nos datarum extractu, ipsi Malvezio consignato, apparet, idque passae Budensi bene constare, qui apud nos tum temporis conqueri utique non praetermisisset, nisi militibus nostris defensionem suam, non obstantibus etiam induciis, licitam fuisse scivisset. Nos itaque sedulo semper laborasse, ut per milites et fideles subditos nostros induciae sancte servarentur, nec unquam aliquid molestiae ditioni et ministris principis Turcarum nostro consensu aut voluntate datum, nisi quid per praedones factum et militibus nostris adscriptum sit, nam in tam amplo regno, diuturnis bellis agitato, non omnia tam facile, etiamsi summa adhibeatur diligentia, praecaveri posse. Attamen per diligentiam nostram non stetisse, quin omnia tuta passim et secura existerent. Id vero ex parte Turcarum minime observatum, quippe qui nunquam per ple-

rasque fere regni nostri Hungariae partes igne ferroque, caedibus ac rapinis, miserorumque colonorum oppressione grassari destiterunt. Et licet de his passam Budensem saepius benigne commonefecerimus, proponentes ei modum, quo damna hinc inde illata compensarentur, et qui sub induciis utrinque capti fuerint, dimitterentur, ac imposterum omnis dissidiorum materia praecideretur, locum tamen tam honestam petitionem et propositionem nostram apud eum non habuisse. Ipsum enim passam non modo paucissimos, qui sub induciis capti fuere, dimisisse, verum nec violatores induciarum punivisse, adeoque mandatis firmissimis principis Turcarum de observandis induciis non prorsus satisfactum fuerit, quae a serenissimo Turcarum principe dictus passa Budensis eo nomine acceperat, id quod clare officialium, capitaneorum atque militum turcicorum facta recentia testentur. Quia cum praeterito mense Septembri zansakus Zecheniensis Hamzabeg superiorem partem arcis Filek furtim cepisset, passam quidem nobis scripsisse, rem valde sibi displicere, et Hamzabegum male egisse, qui talia sub induciis moliri ausus esset: caeterum inducias inter nos et potentissimum dominum suum nihilominus firmas ac infractas durare. Sed his non attentis, nec consideratis benignis nostris monitis, ut Hamzabegum ad cedendum ea arce cogeret, ipsummet cum exercitu in subsidium dicti Hamzabegi profectum esse, et non solum inferiorem ejus arcis partem, sed oppidum quoque et aliam vicinam arcem Salgo nominatam occupasse, et demum magnam quoque partem finitimorum comitatuum, qui antea nunquam Turcis censum aut servitium praestare consueverunt, subegisse, *nec veritum ea per semet facere*

quae antea in alio culpabat. De qua re etiamsi ad eum perscripsissemus, revocantes ei in memoriam et jam memorata sua scripta priora, et quod non licuerit Hamzabego privatam injuriam tali modo ulcisci, nihil tamen obtentum fuisse. Praeterea villas ex utraque parte Danubii indies a Turcis occupari, et ad deditionem sollicitari; colonos, qui hactenus ad utramque partem censum et servitium conferre soliti sunt, nimii census exactione, aliisque tot et tam gravibus, intolerabilibusque oneribus, servitiis et solutionibus gravari, quod nobis vel fidelibus nostris subditis nihil solvere queant; et hujusmodi villarum occupationes ac ad deditionem sollicitationes jam etiam ad civitates nostras montanas penetrasse, et ex illis quoque partibus sub denunciatione ac comminatione captivitatis et depraedationis et saevae mortis tributum seu censum exigi, quod antea nunquam vel belli tempore factum sit; eaque nobis omnia ex ipsorummet officialium turcicorum litteris, quas passim hoc nomine per villas disseminant, quarumque plures ad manus nostras devenerunt, constare. Porro arcium finitimarum vel nobis ipsis vel subditis nostris pertinentium occupationem quotidie fere tum aperto Marte tum per insidias tentari, sicuti nuper de Csabancz arce atque de Ticonio actum sit, et ad earum portas a Turcis insultus fieri, ac hastas frangi, hominesque capi et abduci, quin etiam prohiberi nostros tum a defensione subditorum nostrorum, tum ab administratione censuum, ac continue per fraudes in insidias pellici, quia haud ita pridem XXX equites reverendissimi domini archiepiscopi Strigoniensis pro defensione oppidi Farnad ex Oláhvár emissi, per Turcas violenter ac hostiliter oppressi sunt. Item Agrienses simili fraude deceptos

et per Turcas profligatos fuisse. Nam cum zansakus Hatvaniensis Velibegus populatores in quasdam villas circa Porozlo immisisset, ut illos ad ferendam fidelibus nostris subditis opem eliceret, eisdemque in opportuno loco insidias tetendisset, accidisse, quod capitaneus tum noster Gregorius Litteratus et Stephanus Zolthay cum militibus nostris Agria egressi, volentes ditionem nostram defendere, nihil minus quam fraudem hoc induciarum tempore timentes, circumventi et profligati, ac partim capti, partim vero trucidati fuerint. Et nuperrime quoque XIII equites, qui ad recipiendos proventus emissi fuisse dicantur, capti, Budam deducti sint: cujusmodi sane excursiones a Turcis etiam ad Tatam et Jaurinum usque indesinenter fiant, quae omnia recenseri, litterisque comprehendi ac explicari nequeunt, ex illo tamen extractu, qui oratori nostro Augerio datus fuit, paulo apertius cognosci possunt, juxta quem hujusmodi querelae fusius enarrandae et proferendae erunt.

Cum igitur haec scriptis et oblationibus serenissimi Turcarum principis nequaquam conveniant, qui induciarum observationem passae Budensi, caeterisque officialibus suis tam stricte demandavit et fines pacatos conservari jussit, nosque a passa nec arcium villarumque occupatarum, nec hominum sub induciis captorum restitutionem et dimissionem obtinere potuerimus: ideo oratores nostri apud ipsummet imperatorem Turcarum et supremum ejus passam instare et omni studio adniti debebunt, ut magnitudo ejus jubeat primum omnium nobis citra omnem moram arces Filek et Salgo, tam inique et injuste, uti dictum est, occupatas, una cum ditione et toto tractu, quem passa Budensis subjugatum arcibus illis addixit et submisit, nec non

bombardis et munitionibus in iisdem repertis restitui. Deinde quod magnitudo sua praecipiat, ut Christiani et fideles nostri sub induciis capti, praecipue vero Agrienses libere dimittantur, prout nos quoque multos Turcas tam belli quam induciarum tempore, et maxime Hamzabegum, qui jam nobis pro accepto beneficio gratiam etiam retulit dimiserimus. Item, ut miseri coloni, qui ad utramque partem censum tempore initarum induciarum praestare consuevere, majore quam consueto censu, aliisque oneribus, servitutibus et exactionibus non graventur, ab illis vero, qui eo tempore, quo induciae conclusae fuerunt, Turcis nullum censum aut servitium exhibere soliti sunt, nunc quoque Turcas abstinere, et quae jam occupata et subjugata sunt, restitui mandet.

Poterunt autem oratores nostri his quoque adjungere eas querelas nostras de damnis hinc inde sub induciis illatis, quas antea Joannes Maria Malvezius apud passam Budensem proponendas in mandatis a nobis acceperat, et quarum nunc Augerio quoque copia data fuit. Inprimis autem non debebunt etiam silenter praeterire gravamina nostra, ratione arcium illarum desertarum, quas Turcae in partibus regni nostri Croatiae occupare et communire praesumunt, non attento, quod arces illae immediate in nostra ditione positae sint, easdemque ipsis occupare vel communire vigore induciarum nullatenus liceat.

Praeterea cum oratorem nostri ex instructione nostra antea ipsis data mentem nostram abunde cognoverint, quid de ratione censuum a colonis utriusque partis praestandorum concludi et observari cupiamus: idcirco sedulo operam dare debebunt, ut miserorum colonorum respectus habeatur, ne nimis gra-

etitione Transsylvaniae omnino persistant, eaque ut obis pacifice dimittatur. tum praedictis rationibus um aliis quoque persuasionibus, quas oratores nostri pro sua solertia et industria excogitare poterunt, criter instent et laborent, ubi multum fortassis prodrit, si ipsi oratores nostri praedicaverint etiam maximam et memorabilem magnitudinis suae liberalitatem, quod scilicet non dubitarit, Budam cum aliis locis, quae tunc occuparat, serenissimo olim regi Joanni elargiri et tenenda possidendaque concedere. Item utrique vajvodae, Moldavo et Transalpino, Moldaviam ac Transalpinam, recipiendo ab eisdem annuum munus seu tributum. Item illustrissimo Venetorum dominio regnum Cypri, Januensibus Chium, Ragusinis vero Ragusium; et deinde urserint vicissim et sedulo inculcaverint nostram quoque singularem fiduciam, quam de magnitudine ejus concepe rimus, siquidem omnino nobis persuasum habeamus, immo petamus quoque et optemus, quod magnitudo sua non minori nos benevolentia prosequatur, quam eadem olim regem Joannem et alios supranominatos prosequuta sit. Ultimo tamen, omnibus subterfugiis nec quidquam attentatis, dicant, quod nihil minus expectaverimus, quam quod tam justa, tam acqua et tam benevola postulata nostra magnitudo ejus rejectura esset, ideoque se nullam etiam a nobis ulterius procedendi commissionem accepisse, siquidem plane consci fuerimus, magnitudinem ejus, postquam perspexisset, neque sibi, neque illustrissimo filio regis Joannis injuriam fieri, si nos Transsylvaniam, quae ab Hungaria tamquam potissimum membrum ejus distrahi nequeat, nec unquam separatum regnum fuerit,

teneremus, ejus causa in conclusione pacis nihil difficultatis facturam esse.

Attamen si velit serenissimus princeps Turcarum, duos ex ipsis ad nos redituros atque nobis hanc magnitudinis suae mentem et voluntatem significaturos et effecturos, quod nos magnitudini suae intra quadrimestre certum responsum missuri simus, an provincia illa cedere velimus, necne, modo interea ab armis etiam cessetur et induciae firmiter observentur; et tertium, Augerium scilicet, interea isthic mansurum, donec tale a nobis responsum afferatur; prout manere debebit, si res eo deducta fuerit, et princeps Turcarum ejus mansioni annuerit.

Postremo, cum oratores nostri etiam antea longam satis instructionem habeant de articulis et conditionibus pacis firmandis, adeoque difficile sit omnia praevidere aut specifice scriptis complecti: ideo reliqua omnia, quae in hoc arduo et perplexo negotio emergere possunt, et neque in ista, neque in priori instructione nostra comprehensa esse videbuntur, fidei, legalitati, prudentiae et industriae ipsorum oratorum nostrorum committimus, qui conspecta seu adepta rei bene gerendae occasione, etiam restitutionem locorum aliquorum nobis in proxime praeterito bello ademtorum, tam in inferioribus quam aliis regni partibus urgere, vel, si nullam occasionem viderint eadem silentio praeterire, adeoque legationem suam ad rerum statum, quem isthic praesentes intuebuntur longe facilius accomodare poterunt, quam hic praescribi queat, dummodo a substantia mandatorum et instructionum nostrarum non recedant, et petitionem de restituendis arcibus Fylek et Salgo non intermittant.

petitione Transsylvaniae omnino persistant, eaque ut nobis pacifice dimittatur, tum praedictis rationibus tum aliis quoque persuasionibus, quas oratores nostri pro sua solertia et industria excogitare poterunt, acriter instent et laborent, ubi multum fortassis proderit, si ipsi oratores nostri praedicaverint etiam maximam et memorabilem magnitudinis suae liberalitatem, quod scilicet non dubitarit, Budam cum aliis locis, quae tunc occuparat, serenissimo olim regi Joanni elargiri et tenenda possidendaque concedere. Item utrique vajvodae, Moldavo et Transalpino, Moldaviam ac Transalpinam, recipiendo ab eisdem annuum munus seu tributum. Item illustrissimo Venetorum dominio regnum Cypri, Januensibus Chium, Ragusinis vero Ragusium; et deinde urserint vicissim et sedulo inculcaverint nostram quoque singularem fiduciam, quam de magnitudine ejus conceperimus, siquidem omnino nobis persuasum habeamus, immo petamus quoque et optemus, quod magnitudo sua non minori nos benevolentia prosequatur, quam eadem olim regem Joannem et alios supranominatos prosequuta sit. Ultimo tamen, omnibus subterfugiis necquidquam attentatis, dicant, quod nihil minus expectaverimus, quam quod tam justa, tam aequa et tam benevola postulata nostra magnitudo ejus rejectura esset, ideoque se nullam etiam a nobis ulterius procedendi commissionem accepisse, siquidem plane confisi fuerimus, magnitudinem ejus, postquam perspexisset, neque sibi, neque illustrissimo filio regis Joannis injuriam fieri, si nos Transsylvaniam, quae ab Hungaria tamquam potissimum membrum ejus distrahi nequeat, nec unquam separatum regnum fuerit,

teneremus, ejus causa in conclusione pacis nihil difficultatis facturam esse.

Attamen si velit serenissimus princeps Turcarum, duos ex ipsis ad nos redituros atque nobis hanc magnitudinis suae mentem et voluntatem significaturos et effecturos, quod nos magnitudini suae intra quadrimestre certum responsum missuri simus, an provincia illa cedere velimus, necne, modo interea ab armis etiam cessetur et induciae firmiter observentur, et tertium, Augerium scilicet, interea isthic mansurum, donec tale a nobis responsum afferatur; prout manere debebit, si res eo deducta fuerit, et princeps Turcarum ejus mansioni annuerit.

Postremo, cum oratores nostri etiam antea longam satis instructionem habeant de articulis et conditionibus pacis firmandis, adeoque difficile sit omnia praevidere aut specifice scriptis complecti: ideo reliqua omnia, quae in hoc arduo et perplexo negotio emergere possunt, et neque in ista, neque in priori instructione nostra comprehensa esse videbuntur, fidei, legalitati, prudentiae et industriae ipsorum oratorum nostrorum committimus, qui conspecta seu adepta rei bene gerendae occasione, etiam restitutionem locorum aliquorum nobis in proxime praeterito bello ademtorum, tam in inferioribus quam aliis regni partibus urgere, vel, si nullam occasionem viderint, eadem silentio praeterire, adeoque legationem suam ad rerum statum, quem isthic praesentes intuebuntur, longe facilius accomodare poterunt, quam hic praescribi queat, dummodo a substantia mandatorum et instructionum nostrarum non recedant, et petitionem de restituendis arcibus Fylek et Salgo non intermittant.

Rebus itaque omnibus confectis duo oratores nostri, nempe Quinqueecclesiensis et Zay, impetrata a magnitudine principis Turcarum discedendi licentia, passisque pro more valedictis, primo quoque tempore ad nos redeant, et nos, quomodo omnia gesta et acta sint, fideliter edoceant. Tertius vero, pace vel induciis confectis, quatenus principi Turcorum visum fuerit, isthic maneat ad tractanda negotia nostra, quae indies occurrerint, prout Malvezius etiam praeteritis annis ibidem residere consuevit. Ita namque exequentur bene gratam et expressam voluntatem nostram, clementer erga ipsos recognoscendam. Datum in civitate Vienna die XXIII. mensis Novembris anno Domini MDLIV., regnorum nostrorum, Romani XXIV. aliorum vero XXVIII.

együtt 4 ft., a III., IV. és V-diké külön 1 ft. 20 kr.

Tartalmuk. I. kötet: Előszó (a munka tervé). 1. A pálóczi [illegible] krónika, [illegible] és [illegible] évkönyvek nyomán, *Jerney Jánostól.* 2. Budai [illegible] gyar történet legrégibb idejétől 1541-ig. Első közlés, *Wenzel Gusztávtól* [illegible], török forrásokból, *Repiczky Jánostól.* 4. A szepesi káptalanság [illegible] szóló oklevelek, *Kálik Károlytól.* 5. Két magyar királyi pecsét 1305 [illegible] tól, *Jerney Józseftől.* 6. Liptay Imrének török követsége 1619-ben, *Nagy* [illegible] Blaskó László naplója, *Pam Józseftől.* 8. Martinuzzi [illegible] *Jerney* [illegible]: 1. A magyarországi káptalanok és konventek, mint hiteles [illegible] *Jerney Jánostól.* 2. Okmányi kalászok, I–XXXII. 1102–1291 [illegible] — III. kötet: Gróf [illegible] Alajos [illegible] emlékiratok, *Nagy Ivántól.* 2. [illegible] lema s [illegible] vonatkozó okmányok, *gr. Kemény Józseftől.* 3. Az 1.272 [illegible] végrendelete, *Kovacs Nándortól.* 4. Kisebb közlések: a) Kivonatok [illegible] ból, *Dudásky Jánostól*; b) Magyar történeti adatok [illegible], *Nagy Iván*[illegible] lék a magyar királyi pecsétek ismeretéhez, *Kálik Károlytól*; d) Egy [illegible] [illegible] 1457–1554. *Toldy Ferenctől.* — IV. kötet: 1. Liptói [illegible] [illegible] *[illegible]tól.* 2. Sárospataki magyar krónika, *Toldy Ferenctől.* 3. Budá[illegible] [illegible]ban, *Wenzel Gusztávtól.* 4. Oklevelek Bethlen Gábor 1619–20 [illegible] [illegible]hoz, *Szilágyi Sándortól.* 5. Római magyar regesták, *Nagy Ivántól.* [illegible] *[illegible]* magyarországi krónikája 1682–1704, *[illegible]* — VI. kö[illegible]

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA. Magyar [illegible] *[illegible]*, Okmánytárak: I., II. kötet; *Magyar történelmi [illegible]* [illegible] levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte a *[illegible]* *[illegible]*. I. II. kötet: 1441–1538. Pest, 1857–8. XXI és 287, *[illegible]* — *[illegible]* *Osztály*; *[illegible]*, I. kötet: *Szerémi György*, II. Lajos és János [illegible] [illegible] Mohácsáig Magyarország Romlásáról 1484–1543. Közli *Wenzel* [illegible] — II. III. IV. kötet: *Verancsics Antal*, m. kir. helytartó, esztergomi érsek [illegible] Közli *Szalay László*, 400, 380, 472 l. Pest, 1857–60. A négy kötet [illegible]

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON. Irta gr. *Teleki* [illegible] [illegible] I–V. kötet: 532, 534, 543, 508, 540 ll. számos arcképekkel. [illegible] [illegible] 642, 586, 500 ll. arcképekkel és [illegible] Pest, 1852–57. [illegible] együttvéve 3 ft. 20 kr.

HUNYADI JÁNOS UTOLSÓ HADJÁRATA Bolgár- és Szerb[illegible] [illegible], és Nándorfejérvár felmentése a török táborától 1456. A [illegible] negyedik századdos napján júl. 21. 1856. előterjesztette a M. Akadémi[illegible] Pest, 1857. N. 8-r., 137 l. és 2 abrosz. Fűzve 1 ft.

Rebus itaque omnibus confectis duo oratores nostri, nempe Quinqueecclesiensis et Zay, impetrata a magnitudine principis Turcarum discedendi licentia, passisque pro more valedictis, primo quoque tempore ad nos redeant, et nos, quomodo omnia gesta et acta sint, fideliter edoceant. Tertius vero, pace vel induciis confectis, quatenus principi Turcorum visum fuerit, isthic maneat ad tractanda negotia nostra, quae indies occurrerint, prout Malvezius etiam praeteritis annis ibidem residere consuevit. Ita namque exequentur bene gratam et expressam voluntatem nostram, clementer erga ipsos recognoscendam. Datum in civitate Vienna die XXIII. mensis Novembris anno Domini MDLIV., regnorum nostrorum, Romani XXIV. aliorum vero XXVIII.

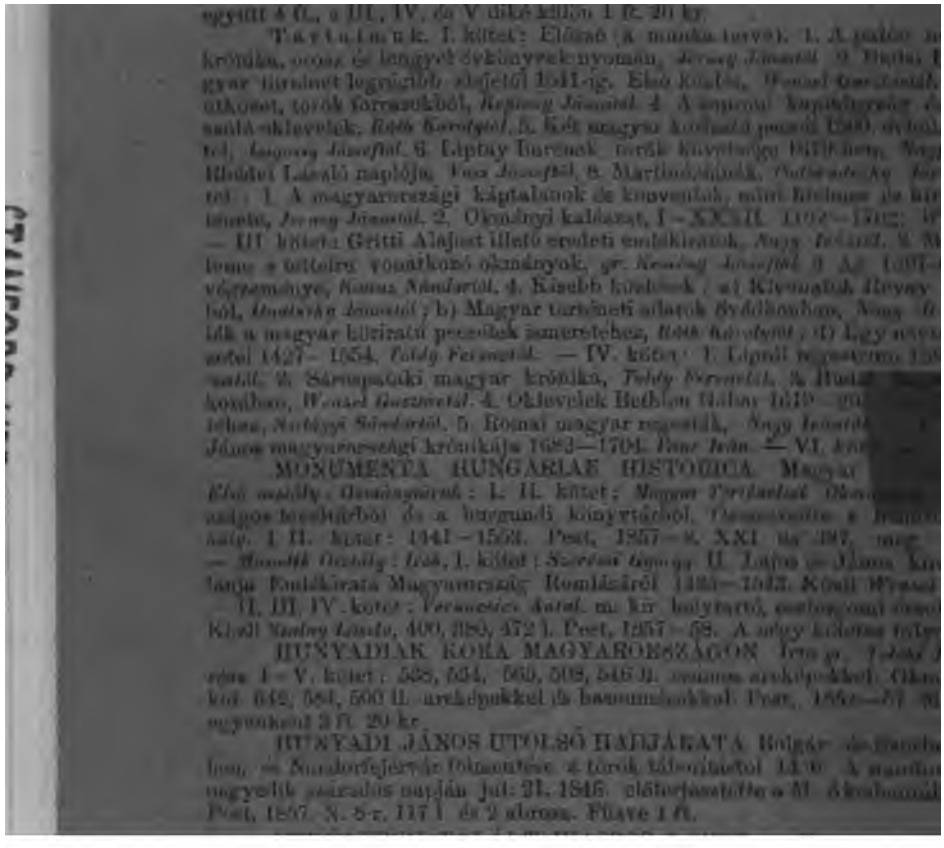

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

ÖTÖDIK KÖTET.

PEST, 1859.

[illegible] FERDINÁND AKADÉMIAI, [illegible] GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN [illegible] EMIL, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFER, RÁTH, PESTI, HAAS [illegible] KÖNYVÁRUSOKNÁL.

LB 932
M64
v. 5

Pest, 1859 Nyomatott Emich Gusztáv könyvnyomdájában.

petitione Transsylvaniae omnino persistant, eaque ut nobis pacifice dimittatur, tum praedictis rationibus tum aliis quoque persuasionibus, quas oratores nostri pro sua solertia et industria excogitare poterunt, acriter instent et laborent, ubi multum fortassis proderit, si ipsi oratores nostri praedicaverint etiam maximam et memorabilem magnitudinis suae liberalitatem, quod scilicet non dubitarit, Budam cum aliis locis, quae tunc occuparat, serenissimo olim regi Joanni elargiri et tenenda possidendaque concedere. Item utrique vajvodae, Moldavo et Transalpino, Moldaviam ac Transalpinam, recipiendo ab eisdem annuum munus seu tributum. Item illustrissimo Venetorum dominio regnum Cypri, Januensibus Chium, Ragusinis vero Ragusium; et deinde urserint vicissim et sedulo inculcaverint nostram quoque singularem fiduciam, quam de magnitudine ejus conceperimus, siquidem omnino nobis persuasum habeamus, immo petamus quoque et optemus, quod magnitudo sua non minori nos benevolentia prosequatur, quam eadem olim regem Joannem et alios supranominatos prosequuta sit. Ultimo tamen, omnibus subterfugiis necquidquam attentatis, dicant, quod nihil minus expectaverimus, quam quod tam justa, tam aequa et tam benevola postulata nostra magnitudo ejus rejectura esset, ideoque se nullam etiam a nobis ulterius procedendi commissionem accepisse, siquidem plane confisi fuerimus, magnitudinem ejus, postquam perspexisset, neque sibi, neque illustrissimo filio regis Joannis injuriam fieri, si nos Transsylvaniam, quae ab Hungaria tamquam potissimum membrum ejus distrahi nequeat, nec unquam separatum regnum fuerit,

Ezek közől többnek kisebb nagyobb töredékei Katona Historia Criticájában az illető éveknél olvashatók, de egészen egy sem; a nagy számú olaszokat pedig épen érintetlenül hagyta az érdemes férfiú, a deákok közől is egykettőt, jelességök daczára, a codexben felejtvén.

Mi illeti a VI-dik számot, azt e munkák második kötetéből, hol, mint magyar szövegű, általam már közzé tétetett, ide is kelle iktatni tartalma és Verancsics signaturája miatt. A XXI. és LIX-dik számok, mint a jegyzet is mondja, hézagpótlékúl, a követtárs, Busbeck Auger irományaiból soroztattak be. A LXXXVI-dik végre a nemzeti muzeum 2380. fol. lat. jegy alatti kéziratának első kötetéből íratott le, közzétéve már Kovachich által ‚Scriptores Minores Rerum Hungaricarum' czímű gyűjteményében, de általunk a leíró s a közzétevő kéz hibáiból kitisztítva.

A toldalék A—F. olasz számai most első ízben látnak világot egykorú másolatból, mely szintén az imént említett muzeumi codex részét teszi. Verancsicsnak hol deákos, hol dalmátiai olasz stylusát az olaszúl vagy nem, vagy csak gyarlón tudó írnok még mindenféle visszásságokkal tarkította el, s nagy fáradságba került azt egy részről olvashatóvá tenni, s más részről sajátságait s az ezekkel járó hibákat is megtar-

Rebus itaque omnibus confectis duo oratores nostri, nempe Quinquecclesiensis et Zay, impetrata a magnitudine principis Turcarum discedendi licentia, passisque pro more valedictis, primo quoque tempore ad nos redeant, et nos, quomodo omnia gesta et acta sint, fideliter edoceant. Tertius vero, pace vel induciis confectis, quatenus principi Turcorum visum fuerit, isthic maneat ad tractanda negotia nostra, quae indies occurrerint, prout Malvezius etiam praeteritis annis ibidem residere consuevit. Ita namque exequentur bene gratam et expressam voluntatem nostram, clementer erga ipsos recognoscendam. Datum in civitate Vienna die XXIII. mensis Novembris anno Domini MDLIV., regnorum nostrorum, Romani XXIV. aliorum vero XXVIII.

Lap.
XXXI. Gaztelu Domonkosnak. 66
XXXII. Zeffo János tisztelendő atyának Verancsics. 69
XXXIII. Gróf Zríni Miklós bánnak Verancsics. 72
XXXIV. A királynak Verancsics és Zay. 74
XXXV. Gergely deáknak és fogolytársainak Verancsics és Zay. 78
XXXVI. Verancsics és Zay Hoggi, Domane és L'altro uraknak. 80
XXXVII. Gaztelunak Verancsics és Zay. 81
XXXVIII. Atyjának, Ferenc úrnak Verancsics. 82
XXXIX. Gaztelunak Verancsics és Zay. 86
XL. Guzman Mártonnak Verancsics. 87
XLI. Gaztelunak Verancsics és Zay. 89
XLII. Királyuknak Verancsics és Zay. 90
XLIII. Gergely deáknak és fogolytársainak Verancsics és Zay. 92
XLIV. Zeffónak Verancsics. 93
XLV. Gaztelunak Verancsics és Zay. 96
XLVI. Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 97
XLVII. Maximilián cseh királynak Verancsics és Zay. . . . 103
XLVIII. Singkhmoscrnek Verancsics és Zay. 105
XLIX. Gaztelunak Verancsics és Zay. 115
L. Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 120
LI. Verancsicsnak és Zaynak Ferdinánd király. 126
LII. Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 127
LIII. Verancsics, Zaynak és Busbecknek a királytól utasitás. 130
LIV. Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 147
LV. Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 154
LVI. Ferdinándnak Verancsics és Zay. 157
LVII. Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 165
LVIII. Mihály testvérének Verancsics. 171
LIX. Busbeck írja egyik barátjának. 176
LX. Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd kir. 178
LXI. Verancsicsnak Zaynak és Busbecknek Ferdinánd kir. 180
LXII. Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd kir. 187
LXIII. Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd kir. 190
LXIV. Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd kir. 197
LXV. Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd kir. 203
LXVI. Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd kir. 212
LXVII. Singkhmoser Márknak Verancsics és Zay. 217
LXVIII. A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck. . . 223
LXIX. A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck. . . 242
LXX. Királyuknak Verancsics, Zay és Busbeck. 249
LXXI. A kamarának Verancsics és Zay. 258
LXXII. Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek a király. . . . 259
LXXIII. A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck. . . 261
LXXIV. Jacobus Palaeologusnak Verancsics. 268
LXXV. A királynak Verancsics, Zay és Busbeck. 269
LXXVI. A királyi felségnek Verancsics, Busbeck és Zay. . . 275

Lap.
LXXVII. Taxis Rogernek Verancsics, Zay és Busbeck. . . . 280
LXXVIII. A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck. . . 282
LXXIX. A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck. . . 284
LXXX. Taxis Rogernak Verancsics, Zay és Busbeck. . . . 288
LXXXI. A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck. . . 289
LXXXII. Lenkovics Jánosnak Verancsics, Zay és Busbeck. . . 296
LXXXIII. A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck. . . 297
LXXXIV. Verancsicsnak és Zaynak a király. 298
LXXXV. Verancsicsnak és Zaynak a király. 299
LXXXVI. Ferdinánd királynak Verancsics és Zay. 300

TOLDALÉK.

Verancsics és Zay a szultánnak s a nagyvezírnek . . 347
Verancsicsnak és Zaynak Ferdinánd király 398
A szultánnak Ferdinánd. 400
Ugyanannak ugyanaz. 401
Verancsics Antalnak és Zay Ferenczuek Ferdinánd király. 404

I.

A királyi felségnek Verancsics és Zay.

Ad majestatem regiam.

Allatum heri nobis est: collegam nostrum superasse jam Haemi montem, eumque non Joannem Mariam sed alium esse, quod nos dudum divinaveramus, accepta toties de illius tanta infirmitate pertinacia. Profecto dolemus de incommodo boni vestrae majestatis servitoris et amici nostri, qui nobis etiam commodissimus ad hanc legationem facilius peragendam futurus fuerat, si redire potuisset. Verum haec ita fieri oportet, ut necessitas exigit et majestatis vestrae voluntas est. Modo jam Deus Optimus Maximus omne negotium ejus secundet, quod nobis apud hunc principem conficiendum restat. 1555. Jan. 6

Hoc ipso die litteras quoque accepimus a domino Gaztelu Venetiis, quae nobis superiorem laetitiam gratissimis novis de statu rerum sacratissimae majestatis caesareae, quae tam in Galliis quam in Italia geruntur, cumularunt. Faxit Deus altissimus, ut et vita majestati ejus quam longissime proferatur, et omnes conatus publicae Christiani nominis tutelae solita et adhuc majore felicitate procedant.

Turcae apparatus indies magis ac magis in Asiam intentus fervet, et dicunt, miro eum indignationis

ardore agitari, quod sic deludi ab hoste videatur. Verum populi aegerrime ad hoc bellum consurgunt, adeo, ut opinentur quidam, quod illos vi etiam paulo post, quum movendum erit, compelli oportebit. Queruntur labores et impendia et pericula sua compensari nulla utilitate posse ob terrarum illarum inopiam et solitudines non tantum dedita opera omnibus colonis et rebus spoliatas, sed etiam suapte natura ut vastas et asperas, ita et nudas et nulla commoditate praeditas.

Portum quoque Herculis in ora Tusciae a Petro Strozio fuisse insessum, eumque magna industria, magnisque operibus muniri intelleximus; qui nisi seditioso homini adimetur, antequam justis munitionibus firmabitur, magnum ad Italiam maritimis hostium viribus praebebit aditum, quum interim et Senensibus ea spes animos, quod hic latissime fertur, ad perferendum obsidium fovet.

Aliis de rebus, quod sciamus, nihil est consequutum.

Nos statim ubi collega appulerit, Amasiam ad principem deducemur, non parum, si vera sunt, quae amici referunt, expectati. Faxit Deus, ut exoratores redeamus. Felix et incolumis majestas vestra quam diutissime valeat. Datae sexta Januarii, Constantinopoli, 1555.

II.

Gaztelunak Verancsics és Zay.

Al Gaztelu.

Gieri a un tempo ne venne la novella, che il collega nostro era già in Andrenopoli, ma nò il signor Givan Maria. Recevessimo le lettere da vostra illustre signoria, due veramente cose con la festa delli Tre Re molto liete. Idddio sia laudato.

Le spéditioni sproviste di corrieri accascono anchora qui spesse volte, quando nasce ai signori baili qualche nuova notabile. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . .

Di messer Pietro Dellavecchia, poi che la cosa in tutto è cussi raffredata, non bisogna riscaldarla. Cerca el cambio che li mandassimo, havemo inteso, e ringraziamoli summamente del nobilissimo offizio e singularissimo favore, che noi ha prestato; pregando quello, che parimente sia contenta di fare a nome nostro col magnifico signor Homo (?), et offerirne a tutti suoi piaceri.

In darvi la notizia delle cose di quà non mancaremo. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Ma per dir el vero, le dicerie di costoro sono tanto

varie et affettuose, quando noi altri volemmo (?) deviare de la cognizione del vero, cheber molte ancora particolarite di costumi loro s'ingannino quello che a noi ancora intravenne.

De la lettera spagnuola haveremo bona cura, ringraziandoli molto delli summarii de cose de soa cesarea magiestà. Iddio la prosperi.

Ma il Porto Hercole ne tien solleciti, e quello s'el si lassarà nelle mani di Pietro Strozzi, [illegible]arà da fare. Perchè faciandosi l' armata p[illegible]li rive nostre, come si ragiona, puotrà esser una gran sc[illegible]a agli nemici nostri nella Toscana.

Al resto de sue lettere pensamo, que le nostre prossime sodisfaranno. E si ha recevuto altre nostre più anziane da misser Fazzini, haveremo a grato quando ne avisarà, perchè furon gran fascia. A vostra illustre signoria raccomandamo et ufferimoci. State sano. Da Constantinopoli nel VII. Januario, anno 1555.

III.

Gregoriancz Pálnak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay reverendissimo domino Paulo Gregoriancio episcopo salutem.

556. Jan. 14. Sabariam e profanorum jure vendicatam et praesulem suum in possessionem ejus esse restitutum, quod ex amicorum litteris cognovimus, tibi magnopere gratulamur, precamurque divinam mentem, ut vivis nobis etiam Zagrabiensem episcopatum, primum tuum genitorem in pristinum statum et integritatem reducas atque recuperes. Nos autem quum memoriam

tui constantissimam retineamus, certe vellemus etiam posse ad te crebrius scribere. Verum quum non es ignarus causarum, quibus prohibemur a scribendo, nullum dubium nobis est, quin hanc officii nostri raritatem candido, benignoque animo sis excusaturus. Et quum ea, quae a nobis expectare deberes, omnia accipis ex litteris, quas ad regem damus, his id solum et interdum etiam aliis exequemur, ut veteres tibi obsequiorum nostrorum oblationes identidem renovemus, quum tui nos non tantum apud Bosporum Thracium et Propontidem memores atque observantes simus, sed si ultra Imaum et Gangem et ultimos Indos essemus, non possemus non esse etiam maxime studiosi, cupidi, amantissimi. At faxit Deus Optimus Maximus, ut te propius et amemus et colamus, et ab hoc Orco jam tandem aliquando ad homines et mansuetiores animas repedamus. Nos tu solito more ames et tucaris. Vale, Constantinopoli, IIII. *) Januarii 1555.

IV.

Verancsics és Zay Busbeck-Augiernak.

Verancius et Zay Augerio Busbecho collegae S.

Magno sane affecti gaudio tibi de adventu tuo**) 1555. jan. 20. plurimum gratulamur. Caeterum paucis eris admonitus, quod nobis ob honorem et commodum principis nostri duximus esse faciendum, ne quid erroris intercideret ob tuam apud hanc gentem novitatem. Si ii te

*) Talán tollhiba XIIII. helyett, legalább Verancsics maga a VII-en kelt felebbi levél után sorozta.

**) V. ö. Augerii Gislenii Busbequii omnia quae extant. Basel 1740. a 40. l.

a nobis seorsum collocare voluerint, enitenturque, ut ante de rebus etiam intelligant, quas attulisti, quam una erimus, memineris utrique conatui eorum cum dexteritate occurrere; nec patiaris induci ad secus faciendum, quum existimemus idem et regiam majestatem tibi commisisse.

Has ad te hesterno adhuc die eramus missuri litteras, quum jam ad urbis fere hujus portas pervenisse audiveramus. Nihil itaque de eis immutantes, paucis ad illius **) respondemus: nobis te et expectatum multum fuisse, et jam venisse, magnae esse non jucunditati solum sed etiam consolationi; Deoque agimus gratias, quod incolumis appuleris. Quae de hospitio tuo uno animo, consilioque cupieramus, passa haud aegre concessit. Nihil alioquî deterius commisisse potuisset, quam si nos disjunxisset. Verancio vero admodum accidit volupe, quod privata, quae tibi fuit cum eo familiaritas, in publici muneris consortium reciderit, quo ut jam conjunctiorem cernit, ita et auctiorem firmioremque futuram non desperat. Reliqua posterius. Vale. Constantinopoli, 20. Januarii 1555.

V.

Amhád pasának Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius Achmat passae.

555. Jan. 25. Per aviso de V. vostra illustre signoria saprà, come alli XX. del presente mese arrivò quà a Constantinopoli il terzo collega nostro signor Augerio à Busbeche, familiare gentilhuomo del serenissimo re nostro si-

*) Talán: ‚ad tuas.'

gnore in luoco de signor Giuvan Maria Malvezzo con la spedizione, con la quale esso Giuvan Maria venir dovea. Per la qual cosa pregamo la vostra illustre signoria, che si interponga appresso la soa altezza a ciò ne faccia venire tutti tre insieme alla soa felice Porta, come è il voler del serenissimo re nostro per trattare e finire il fatto della pace, per la quale semo mandati a soa altezza. Ne ci è altro che diciamo per hora salvo chè ancora la pregamo con instanzia per la facultà di puoter venire alla sudetta felice Porta e concluder quello che già tra il Gran Signor et il re nostro serenissimo è comminciato, a ciò chè dimorando più in lungo non nascessero maggiori scandoli nelli confini, stando le cose in questo modo dubie et indeterminate. Signor Iddio la conservi sana e felice. Da Constantinopoli nel XXV. di Gienaro 1555.

VI.

Az császár ellen való conjuracziónak kinyilatkozása.

Midön szultán Musztafát császár megölette, 1555 jan. 26. minekelötte még császárhoz bément vóna egynehány fő jancsár ment vót az jancsáraga hirénél köl szultán Musztafához congratulálkodni és reverenczját neki tenni, hogy valami ajándékot vehettek vóna töle, mely jancsárokat, midön imár Musztafát megölték vóna, Hrusztán passa az jancsárokat mind mazullá teszi, kik közzöl egyik jancsár fiú vót, az többi acham-oglanbul lött jancsár vót, kik megbusulván, hogy mazullá tötték vóna öket, mindnyájan Kuzul bashoz *) szöknek, az egyiktöl megválva, a ki jancsár fiubul lött vót jancsárrá. Az nem akar Kuzul

*) Értsd: a persákhoz.

bashoz menni, hanem hogy dervissé legyün, egy sehhez megyen a dervisek közzé, és midőn ott a sehnél egy jó falka ideig lött vóna, és kedve szörint szolgálta vóna (a seh a törököknél szent gyanánt tartatik, nagy religiosus embernek, mint minálunk egy apátur), vélte az seh, hogy az jancsárbul lött dervis a rajta lött boszuságbul tiszta szívvel gyűlölni a császárt, hozá hívja és mond neki : Im én teneked két levelet adok; menj el, e két levelet vidd sah Tahmaznak Kuzul basnak, ki téged megajándékoz jó módon, és emberré es teszön. Az a két levelet elveszi, és midőn elindult vóna a levelekkel, gondolja magában: hogy nem jó vóna neki szerencsára a levelekkel oda menni, nem tudván mi legyen a levelekbe. Megnyitja a leveleket, hát a levélbe a vót irva : tudjad hogy ez embert én bocsátám hozád, kit hogy jól megajándékozz, igön kérlek, és tégy jól vele, mert megérdömli; továbbá tudjad, hogy rivid nap az császár fejites neked köldöm, kiért igen vigyázok éjjel nappal, ki ett nem messze hozám vadász minden nap, kevesed magával, hatvan hetvened magával; imár im vagyon ett nálam titkon több hatszáz embernél, és ezer emberre való fegyveremnél több vagyon, csak időt várok hozzá, hogy megmivelhessem, kit, hiszöm, hogy rivid nap megmivelhetönk a te kivánságod szörint.

E levelet látván az dervisből lött jancsár, gondolja magába, hogy ellyen dolgot öneki nem gonosz vóna császárnak vinni, és öneki megjelenteni, ki ő neki fejibe járna. És midőn császárhoz ment vóna, találja császárt vadászatba, kinek midőn köszönt vóna, császár megkérdeti, micsoda ember vóna és mi dolga vóna. Ki a választ adja a császárnak : én jancsár vótam előbb, és mazullá töttek vót, és im most

vissé löttem ; de im én két levelet hoztam a csá-
rnak ömagának, kit szükség hogy ömaga meg-
asson. Császár a levelet elvéteti, és midőn meg-
asta vóna, elcsodálkozik rajta, és hozá szólitatja
ervist, megkérdi, hol vette vóna a leveleket. Amaz
gmondja neki minden kezdetét a dolognak, hogy
ıt lött vóna dervissé, és a sehnek jól szolgált
ıa, és ő adta vóna neki a leveleket, és látta
ıa, hogy császár ellen vónának, nem akarta vóna
. vinni, hanem császárhoz. Meghagyá császár neki,
y sohová ne menne, császáres azonhelyen megtér
adászatbul, senkinek semmit nem szólván. Másod
› egynehány ezer emberrel az ömaga udvarabeli
›pel megyün oda az seh házához, és az sehet kihi-
ja, és neki adja a két levelet, mondván : lás-
sz-e e két levelet, ki levele, és mi vagyon a le-
be? Az seh hogy meglátja, megesmeri az ő leve-
; az embertes előállatja a kinek adta vót a levele-
. Amaz nem tagadhatja, elijed; császár mindjárást
gfogatja mind őt smind a kik vele vótak, és béköld
házakba, és a föld alatt találnak rejtekboltokat
at, kikbe többet találtak hat száz embörnél az
:okba; és fegyvert többet három ezer emberre va-
ál, puskát, kézivet, kopját, gerelyt és afélét. Ki-
midőn császár eleibe hoztak vóna, megbeszélik
i, miképen gyűjtötte vóna őket a seh az császár
zedelmére, es hogy még kivöl még ennél többenes
ának. Kiket császár mindönött megkerestetött,
d megfogdostatta őket, többet három ezer ember-
; mastes mindönött keresik őket, és még azt mond-
, hogy meg nem öletött vóna bennek csak egyetes,
em mind fogva tartatja őket. Az dervisnek kedig
y sok ajándékot és nagy timárokat adott. Mast

úgy beszélik, hogy ellyen dolog történt vóna az ezüszáron. Constantinopoli 26. Januarii, 1555.

VI.

A királyi felségnek Verancsics és Zay.

Ad majestatem regiam Verancius et Zay.

1555. febr. 6. Quoniam ea tota pecunia, quam nobis attulit Augerius collega noster novus, coacti sumus debita nostra persolvere, aliam summae ejusdem a Zacharia Scaramella accepimus, freti spe illius, quam diu jam nobis per Venetias majestas vestra misit. Imminente enim hac profectione nostra Asiatica, quae subita erit, ubi primum mandato Turcae advocabimur, mature voluimus de impensis curam gessisse, quum prodigere prope nos in aula ejus oportebit, si pacem confecerimus, non impendere. Quare supplices petimus, ne quid ex hoc temeritatis nobis imputetur, cambio, ut vocant, nondum confirmato, quum secus certe fieri nulla potuit ratione. De quo quia latius ad tuae majestatis camerae thesaurarios omnia perscripsimus, eandem pluribus non molestabimus.

De liberatione filii nostri ciausi plurimum et a patre et ab iis duobus passis Ibraino et Hrúztano sollicitamur, nec facile invenimus, quid pro eorum voto respondeamus, nisi quod majestas tua nunquam fuit nec est in referendis gratiis vel huic principi vel passis ejus de collatis in se officiis et amicitiae fructibus*), unumque Kara Hamzam et huic de quo agitur, et multis aliis ingratitudine sua erga tuam majestatem commissa obfuisse. Verum eniterentur omnes pro viribus, ut ad hanc pacem incrementa aliqua af-

*) Kimaradt ‚avara' vagy rokonértelmű más szó.

ferant, majestatem tuam esse et semper fore gratissimum regem. Quum igitur hic idem clausi nostri filius, pace firmata, a primariis quoque passis et fortasse etiam ab ipso principe repetetur, non videretur nobis alienum, si interim majestas tua rescire dignaretur, ubi nam sit? quo, si opus fuerit, eo pacis etiam progressus adjuvetur.

Mirándam, Joannis Castillegii consanguineum, Venetias mari expedivimus, inde Viennam profecturum; nam reditum nostrum expectare non potuit.

Reliquum est, rediit hodie etiam Durgut-chaa, a principe, tenui, ut ajunt, buccina expeditus, de cujus statu ut adhuc nihil, ita paulo post aliquid cogniturí, et ad tuam majestatem scripturi. Quam feliciter valere cupimus. Constantinopoli 6. Februarii 1555.

VIII.

A királyi kamara tanácsosainak Verancsics és Zay.

Verancsics et Zay camerae regiae quaestoribus S.

Meminisse vos non dubitamus, quod ad hanc le- 1555. febr. 6.
gationem, quam trimestrem tantum fore omnes putabamus, non majore cum pecunia nos expedivistis, praeter eam, quae ad apparatum rerum necessariarum itineri collata nobis fuerat, quam IIII. millium florenorum monetae hungaricae. Quae summa istic adhuc apud magistrum solutionum relicta, duo dumtaxat millia aureorum nummum et circiter DC. accepimus ac inter nos divisimus; quumque hi aurei nummi fuissent nobis pro hungaricis denariis 148 attributi, hic nonnisi pro 112. expositi sunt. Quae jactura quanta

sit, videtis. At in hac voragine impensarum per sesqui annum quam commode suffecerit nobis, tanta familia comitatis, quae in tres menses erat data, facilis est consideratio. Quare quum et exponere cogeremur, et existimationi principis ac decori etiam nostri non deberemus deesse, alieno aere, non sine graviori fenore usi sumus, satis alioqui difficulter contracto. Quibus debitis persolvendis ne inhumani erga amicorum officia esse videremur, omnem certe illam duorum millium aureorum pecuniam, quam Augerius collega noster nobis attulit, uno die insumpsimus, et aliam subito comparare coacti sumus simili summa propter iter Asiaticum, quod ferunt et longum esse et difficile. Freti itaque spe duorum illium millium aureorum, quos majestas regia curavit nobis Venetiis numerandos, scripsitque toties, eosdem nos dudum jam accepisse arbitrari se, a Zacharia Scaramella 2399 coronatos Venetos ad ejus summae rationem sumpsimus, et cambium eorum Venetias ad Dominicum Gaztelu regium oratorem transmisimus ea fiducia, quod vos, uti jam de voluntate regis edocti sumus, cum iisdem Scaramellis et eorum principali supranominatum cambium conficietis, quo oratores, qui hic moraturi sunt, non laborent circa impendia. Rogamus itaque vos, ut id nobis non vertant temeritati, sed potius a necessitate nos excusent, deque hoc ipso cambio celerius transigant, quum iidem amici in*) pecuniae nobis datae ac dandae stagnum quoque et cynabarim et mercurium sint accepturi, verum eo pretio, quo Venetiis res ejusmodi prostant; nam eas huc alia via conducere nulla est in promptu ratio, quemadmodum latius Augerium vobis perscripturum speramus.

*) Kimaradt: ‚vicem' hagy hasonló értelmü szó.

Quum autem in hac pecunia accipienda necesse fuit, omnes nos subscribere ob mercatoris majorem cautionem, Augerius quoque nostro rogatu subscripsit, nec id alia causa, quam nostro commodo, quum adhuc ipse ut recens provisus in exordio sui muneris nondum laboret eo incommodo, quo nos ad hoc tempus laboravimus. Eum itaque apud vos excusatum hac de re iri cupimus; cui nos quoque vices reddere non gravabimur, si quis usus ejus simillis postulaverit. Verum his omnibus sincere atque simpliciter vobis, uti par fuit, expositis et recensitis, oramus vos, ut benigne velitis omnia interpretari et in nos esse munifici, non nostro sed publico commodo. Valete. Constantinopoli VI. Februarii 1555.

IX.

Gaztelunak Verancsics és Zay.

Verancio e Zay al m. Dominego Gaztelu S.

Agli cinque del presente recevessimo da voi una lettera con un summario di nuove d' Alemagna, di Fiandra e di Franza, et intendessimo il tutto molto volontieri, pregando Iddio, che li successi del imperatore nostro sacratissimo voglia prosperare di ben in meglio. Perchè al fine eziandio qui quella sola riputazione ci raccomandi et respetta se quello malamente battezzato sarà sommesso e redutto nella via.

E quanto al buono et amorevole offizio, che n' avete prestato appresso soa magiestà, e questi nuovi amici circa el constituire del cambio per le provisioni nostre e d' altri ambasciatori che staranno qui, li ringraziamo con tutto il puotere nostro, e li ufferimo

ogni possibilità nostra e valore, se pur c'è in noi. Ne puotemo dir altro sopra ciò, se non, che tutto ha fatto e transatto prudentissimamente, e con commodo delle ambedue parti.

E cerca il metter nelle polizze più longo tempo agli pagamenti, e specificare le summe de danari ricevuti in ducati, non d' oro, ma correnti veneziani de VI. lire e IIII. soldi, respondemo, che la jattura, la qual si fà in ori forestieri, poi che quelli sono sbassati, non è piccola, e perho ogni modo è da schifarla. Nondimeno dandossi à noi la roba a prezio che corre quì, e se costì quella si pagasse a duo correnti, dicono i mercanti, che non farebbono vadagno alcuno, e non faciando quello, non ci ne anche puotrebbono servire, cosa che saria di gran impedimento alle maneggi de prencipi. Perciò affermanno, esser il loro consueto, di nominare nelle polizze di cambii scudi non ducati, nelli quali i pagatori prenderebbono maggior botta. Si chè quello si puol far in ciò, voi lo vedete. E veramente vadagnando li sopra nominati mercanti sopra li scudi non più che IIII per cento, non è par cosa che non si puotesse tolerare. Perche torli a pegno da Giudei o da altri huomeni di questo luoco, se ne perde 15. e 20. per cento. E diciamo cosa pruovata nel passato anno tal che ne par doversi mantenere li simil amici.

Parimente si puol responder cerca li termeni de pagamenti, segondo le ragioni de istessi mercanti, li quali dicono, non star il fatto ne in do, ne in tre mesi, ogn' hora che scorresaro (?) senza esser satisfatto alle polizze, ne usino per altra causa, in far li termeni de 30. over di 40. giorni in ditte polizze, chè per una certa riputazione di loro professione, a ciò

andando le polizze tali in altre mani, non paressero discaggiuti, faciando largi partiti e maggiori del commune consveto a chi prestar danari. E, cussi per far il fine, ne par, che a queste raggioni non si puol contradire. Tuttavia il tutto si rimette nelle mani de vostra illustre signoria; e quella quando verrà alla constituzione del ditto cambio, ordeni, faccia e fermi costi ogni cosa con li principali di Scaramelli, come a lei piacerà e puotrà meglio per utile de soa magiestà.

Noi tra questo mezzo havendo ricevuto per il nuovo collega nostro da soa magiestà dui millia hongari, e quelli subito il primo giorno sborsati tutti agli creditori nostri de uno anno, ne è sta forzo provederci d' altre spese per el viazzo de Asia. E, cussi puochi giorni avanti che da voi vennero sopra dette lettere, in speranza de quelli, che da Venezia spettamo, per grazia de soa magiestà togliessimo tante robe in seta e panni da ms. Zacharia Scaramella, si come conoscerete per le polizze, le quali puoi non puotessimo mutare per già dette cause.

Parne dunque la cosa molto opportunamente acascata, essendo tra questo mezzo venuta la benigna risposta da soa magiestà sopra la confermazione del cambio, già più volte menzionato, con li signori Scaramelli e lor principale; delli quali non puotemo non laudarci molto, e massime qui da ms. Zacharia, il quale havendo fin dal principio offerto a noi per el commodo e honore della magiestà del nostro signor e roba e vita, quella tal summa subito, che la dimandassimo, nela concesse molto cortesamente, quantunque ancora non fusse fatto certo ne avisato di voler de soa magiestà verso il suo servizio.

Dove conosciuta questa prontezza delli detti con suo principal insieme, ne pare cosa degna, che sieno raccomandati a soa magiestà e sodisfatti nelli tempi loro, a ciò alla giornata si portino meglio nel suo offizio verso soa magiestà.

Le lettere date a ms. Fazzini ch' ancora non le ha havute, credemo, chè ancora non era arrivato costi il bailo Trivisano con lo quale parte da qui, faciando esso bailo il camino suo a posta più lento, per toglier da se la sospizione della peste che de quà haverebbe puo lerto (?) condur seco. In quelle lettere scrivessimo el successo della guerra di Persia.

De questa del presente anno parlassi il medesimo, ne si [illegible]o li suoi apparati.

Della pace col Persa simil mente si ragiona, come fina mo, cioe chè si farà, e chè nò; pur andando inanti l' apparato delle armi tuttavia.

Noi come havremo il mandato dal Signore, andaremo a truovar quello.

Dell' armata nulla ancora dirvi puotemo, salvo che l' altro giorno arrivò quà il nuovo generale per nome Pyally aga.

De Durgutto suol questo che restarà nel primo stato. State sano. Da Constantinopoli nel VI. di Februario 1555.

X.

Mihály testvérének Verancsics.

Verancius Michaeli fratri S.

Quum in apparatu sum Amasiam ad magnum Turcam proficiscendi, immo etiam in meditationibus actionis ejus, quae de pace bene conficienda mihi incumbit, eamque perdifficilem fore arbitrer propter adversariorum concursum, succincte ad tuas litteras respondebo, quas X. Novembris ad me dedisti. 1556. febr. 6.

Curam proventuum episcopatus mei non est cur molestius obeas, praesertim quod de mandato regis ad finium conservationem remissi sunt, ita ut pretia eorum in pecunia mihi a quaestoribus suis integra reponant. Quicquid igitur te in hoc posthac agere oportebit, utere duorum, archiepiscopi et palatini consiliis, neque committas, ut tibi ipse concites aliquod odium, vel apud hos vel apud totam aulam, neque etiam simul in aliquam apud regem adducas contumaciam; te autem, ut optasti, commendavi litteris meis et camerae quaestoribus, et Nitriensi ac Transsylvaniensi episcopis, nostroque Tahino, ut te una omnes fine praecipuum ac unicum rerum mearum curatorem agnoscant, et ad tuas manus mea attribuant. Nec dubito, acquieturos meae voluntati, tuique mei gratia rationem habituros, dummodo te cum omnibus modeste geras, eisque ita accommodes, ut verum te esse intelligant.

Joannem Peccium moveas officio, postquam aegre, ut scribis, illi praesit. Nec enim inviti venari oportet. Ejus autem loco hominem

probum et industrium, sed etiam maturum et dexterum substituas, qui in ea provincia aliis etiam in rebus commodo mihi esse possit, non tantum in reditibus administrandis.

De vicario Agriensi agas comice. (?) Jam enim eos proventus, quos ipse curat, multo angustiore statu puto esse, quam quum istinc discesseram.

Valentinus et Antonius coloni mei, postquam primos judicii impetus de occiso meo janitore evaserunt, enitendum tibi esse existimo omni ratione, ut ad finem usque subducas eos periculo. Alioqui omnia rite et pro aequitate gesseris, ne quid temeritati atque insolentiae tibi imputetur. Rem cum amicis, cum dominis et procuratoribus nostris primum conferas diligenter, sic demum agenda ages.

De re familiari bene curata, vasisque et locis domus omnibus fructibus redituum meorum impregnatis laudo te et multis gratiis expleo atque afficio, hortorque, ut pergas in optimis coeptis, nec de fratris animo erga te vel quid minimum diffidas, tuncque magis etiam confidas cum ei castigeris. Nemo enim qui odit errantem, corrigit.

De legatione nostri Badoarii novi dudum, paucloque ante ad eum litteras dedi, quam Venetiis movit.

Quae demum thracico caballo pensari tibi desideras, gratissima sunt, votisque tuis haud dubie satisfaciam, si salvus rediero.

Joannem quod non destituis, libenter audio. Juvanda enim sunt bona ingenia, liberiusque educandi ingenui, nec sic, ut nos noster avunculus Statileus, quos et ad obitum suum et ad senium nostrum durissime pressit, ac in obscuro esse studuit. Sed jam ipse

in Deo conquiescat, nos divina dona agnoscamus non humana.

Per Dominicum Regulum conterraneum nostrum misi parenti, novercae et cognatis xeniola. Parenti, ut pietati morem geram; mulieribus, ut in bono, quod dicit Paulus, vincam malum. Tu tamen, si de rebus omnibus sic sentis, ut te semper sapientem judicarim, toto certe conatu eniteris, ut et familiam retineas in concordia, et patris senium, vitamque et quietem omnibus rebus anteponas, quod mandato quoque Dei commoneris. Vale. Constantinopoli, VI. Februarii 1555.

XI.

János testvérének Verancsics.

Verancius Joanni fratri S.

Etsi mihi de te ab omnibus optimae spei omnia nuncientur, eademque Michael etiam frater noster litteris suis affirmet, sic ut non putem pluribus te ad virtutem et bonos mores mihi esse commonendum: tamen quia aetas adolescentiae, qua nunc es, semper lubrico statu consistit, nec facile permitti possit in quam partem potissimum inclinaverit, te etiam atque etiam moneo hortorque, ut quod de progressibus tuis jam persuaseris, effectu etiam comprobare elabores. Nam incepisse, parum et prope nihil est, si etiam non profeceris. Plura ad tuas per Augerium datas nequeo respondere propter multa, quibus hac profectione in Asiam distineor. Vale. Constantinopoli, VI. Februarii 1555. 1555. febr. 6

XI.

Oláh Miklós esztergomi érseknek Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius Nicolao Olaho Strigoniensi archiepiscopo.

1555. febr. 6. Imminente jam nobis hac profectione Asiatica, nequaquam aliis rebus vacare possumus. Quare si per hunc tabellarium prolixius ad tuam amplitudinem non scribimus, excusari nos postulamus. Illud tamen non praetermittemus, Gallum toto conatu, nervisque contendere, ut pacem nostram impediat. Res tamen nostrae non omnino sunt sine spe, ut rerum praesentium facies clamitat, et multorum conjectura polliceri videatur, quamquam omne hoc negotium in exitu consistit. Nos vero quanta maxima possumus et industria et ingenio et diligentia ad gerendam rem apparamur, Deum potissimum exorantes, ut nobis adsit. Sed interim quicquid istic ad hanc rem pertinens vel ex Polonia vel ex locis aliis oriętur novi, curabis nos quam celerrime edocendos. Vale. Constantinopoli, 6. Februarii 1555.

XI.

Nádasdy Tamás nádornak Verancsics.

Verancius comiti palatino Thomae a Nadasd S.

555. febr. 6. Magno me solatio afficit tua incolumitas ex tuis litteris cognita, mihique nihil potest esse gratius, quam quod his fortunis meis et libere et familiariter

uteris, quas tuis et meritis et virtute et beneficio acceptas refero, measque haud dubie tunc esse agnoscam, quum authori usui fuerint. Sed his omissis, valde doleo non habuisse vina dulcia meum Pornonium, et quae gustui tuo convenire potuissent. Alioqui majorem in modum peto te, ut et Pornio ipso et fructibus ejus sic uti velis, ut in posterum dulcioribus vinis tibi se probare meminerit.

Quae de rebus publicis cognoscendis attigisti, abunde quum ex litteris regiae majestatis et amicorum, tum ab novo collega nostro intellexi. Et placuere quidem omnia quae istic aguntur, maxime de Germanorum erga imperatorem nostrum obsequiis et Anglorum erga filium studiis. Hic tamen non puto nos sine negotio rem gesturos concursu omnium adversariorum nostrorum. Nam ad pertinaciam Turcarum tres Galli nuncios habebimus in palaestra: unum, qui hic excubat assidue, alium, qui recens ex Galliis, tertium, qui ex Polonia heri, et quartum Hungarum, qui paulo ante a Petro Petrovio advenit. Freti tamen divino auxilio nihil terremur portis inferi.

Accepimus etiam, a Polonorum rege venisse oratorem cum Isabellae reginae nuncio, qui si qua in parte legationis nostrae causa venit, agas cum caeteris nostris primatibus apud principem, ut de hoc quoque, si res postulabit, quam celerrime informemur.

De captivo Nicolao Solyom nihil adhuc scire potuimus, nec nobis constat, vivitne, an obierit. Verebelyi et Clocucius principis captivitate tenentur, nec ulla pecunia redimi possunt, quum hujusmodi captivi nec venui nec redemptioni exponi soleant. Verum quia donati sunt Turcae Dely Sabacio, homini apud nos notissimo ab hoc principe auxilio duum millium

aureorum captivi, nos eidem Dely Sabacio nominavimus quosdam nostrae gentis, quibus etiam Michaelem Verebelyi et Stephanum Clocucium adjunximus, et rogavimus, ut eos eximat, spe non solum lucri sed etiam favoris quorundam nostrorum optimatum eidem facta. Promisit omnia, et jam in hoc totus est, ut postulatis nostris morem gerat. Alioqui si sic minus eis successerit, et poterunt pecunia liberari, tuam nos voluntatem non posthabebimus.

De episcopatus mei proventibus salvo rege, incolumique te et Nicolao Olaho, duobus meis ac fortunae meae progenitoribus, nulla equidem sollicitudine teneor, praesertim postquam mandato regiae majestatis commodo reipublicae nostrae accomodati sunt, quemadmodum ex tuis accepi litteris. Nam si patriae beneficio vitam ipsam periculis exponimus, cur fluxis et perituris rebus, etiam si non uteris, *) parceremus? Quare ipse etiam omnes illos valere homines jubeo, ut jussisti tu, qui publicis privata anteponunt. Vale. Constantinopoli, VI. Februarii 1555.

Amhád pasának, az első vezírnek, Verancsics és Zay.

Verancius et Zay al signor Achmat passa primo vesiro.

1555. febr. 9 Hoggi XX. giorni sono, ch'il terzo compagno nostro è arrivato quà dal nostro serenissimo re con la commissione che subito si mettessemo tutti tre in camino per trovare l' altezza del Gran Signore, e

*) Katona, ceteris'-nek irta, de Verancsics, talán tollhibából, világosan ,uteris'-t irt.

quello che resta della legazione nostra, negociassemo e finissemo a laude del gran Iddio, e con buona e benigna grazia de esso Gran Signor, siccome havemo ancho tutti tre insieme comminciato a trattar le cose della detta legazione col signore Givan Maria, in luoco del quale soa magiestà regia ha mandato un altro gentilhuomo suo per nome che quì sta sottoscritto. Per tanto non obstante ch'il thyhaia del passa di Buda, el quale l' ha condotto, partì per costì subito, che quì giunsero a dar la nuova della soa venuta, e portava ancora sopra ciò le nostre lettere, queste altre ne è parso(?)di mandarvele per pregar quella, che fusse contenta di farne venire costì alla felice Porta et altissimo conspetto del Gran Signore senza altra dimora, per puoter finir quello, che tra l' altezza d' esso Gran Signore e di nostro serenissimo re s' ha comminciato a trattare cerca el fatto della pace, molto veramente desiderata dalli puoveri sudditi de tutte doe bande. E con queste offerendone agli honori e piaceri de vostra illustre signoria, li pregamo da Iddio sanità et ogni bene. Da Constantinopoli nel IX. di Febraro 1455.

XII.

Gróf Zrini Miklos bánnak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay comiti Nicolao Zrínio bano.

Quae nobis scipseras de Andrea Guzyth captivo liberando, et de equo a Zinano passa postulando, oblivioni propterea non tradidimus, quod ad ea nihil rescripserimus. Caeterum quod ad equum attinet, quia quo tempore priores tuae litterae allatae fue-

rant, eo jam Zinanus ita cum morbo conflictabatur, ut videri nobis minime posset, functi itaque illius temporis officio cum Hruztano passa fratre Sinani, egimus diligenter, ut petitioni tuae non deesset, nosque obtulimus ejusdem equi curam, ut optabas, gesturos, si nobis illum credidisset. Verum quid tecum postea ambo egerint, ignoramus. Alioqui nuper etiam mortuo jam Zinano, posteriores litteras tuas Augerio collegae nostro ad eum datas Hruztano exhibuimus, eumque postulavimus, ut quod frater de memorato equo non perfecerat, obitu interceptus, ipse perficeret. Perfecturum se obtulit, sed quid tandem praestaturus, ex re tu videris. Nos vero non unum sed XI. equos, si per nos miserit, perlibenter deducemus, eoque etiam multo certe libentius, si plures, quum tibi omni tempore gratificare studeamus.

De Andrea Guzyth, quod hortatus fueras, hoc est. Ipse, quum principis ipsius captivus sit, nullo pacto vel redimi vel obtineri posset, nisi si ex gratia donaretur aut profugeret, hacque de causa nullam hactenus viam invenimus, qua illum liberare possemus. Verum nudius quartus, quum Dely Sabacius, Turca tibi bene cognitus, ab hoc principe rediisset, retulit nobis, donatum fuisse se ab eodem principe duum millium aureorum numum captivis ejus carceris, ut iis jacturas suas in Hungaria acceptas repararet. Nos itaque Andreae liberandi ex hoc occasione arrepta, aliquot captivos nostrae gentis cum hoc ipso Andrea nominavimus et rogavimus illum vehementer, ut eos eligeret, curaretque liberandos, promissione illi facta, nihil eum detrimenti percepturum. Annuit; jamque aggressus est, curam eos eximendi. Nec de exitu pollicemur quicquam, at hominem quotidie ad

officium urgere non cessamus. Dubia tamen et haec via est, adigit ad majora miseros quam sint solvendo, quo uni corpori duas cutes detrahat. Verum quam maxime possumus, ad honestum ut accedat, suademus. Nostra tibi alioqui nunquam est opera defutura, in quibus vires aderunt. Vale. Constantinopoli; VI. Februarii 1555.

XIII.

Verancsics Gregoriancz Pálnak.

Verancius Paulo Gregoriancio episcopo Zagrabiensi S.

Luculentissima non solum omnium rerum nova- 1555. febr. 6.
rum epistola tua sed etiam amoris, studiique tui erga me singularis prolixius sane multo responsum a me exigebat, quam quod id temporis facere possim, quo nunc demum optatam huic legationi nostrae catastrophen aliquam imponendi sollicitudine una cum collegis meis non aliter occuper ac detinear, quam athleta quispiam in certamen descensurus omnes penitius tum vires tum artificia sua secum meditetur; tantum abest, ut ad te de Ponto, Propontide, Hellesponto et de nobilissimo situ ac portu urbis Constantinopolitanae historiam texere valeam, quum interim dies et noctes in tragoedia verser. Excusatum itaque habere me, oro, non graveris, mihique quicquid in praesentia feriarum hujus officii concesseris, paulo post, Deo juvante Optimo Maximo, omnia accipies a me uberiora. Vale. Constantinopoli, VI. Februarii 1555.

XIV.

Thurzó Ferencz nyitrai püspöknek Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Francisco Tursoni episcopo Nitriensi S.

1535. febr. 6. Quod ad id tempus nihil de captivo Antonio Baicio tibi rescripserimus, non oblivione officii sed studio fecimus, dantes interim omnem operam, ut de liberatione ejusdem Antonii certi aliquid scribere possemus, quum tibi non in hac re tantum, sed etiam in majoribus gratificari cupiamus. Verum quum idem Antonius Hruztani passae sit captivus, eumque, uti nobis dictum est, summa cura servat pro cujusdam alterius captivi permutatione, quem affinem ejus esse ajunt, quique initio fuit in potestate Zagrabiensis episcopi Pauli, postea in Varadiensis Matthiae, et nunc in cujus sit ignoremus: hac itaque ratione difficilis est illius liberatio, nisi inveniretur memoratus Hruztani affinis et ea via pro ipso Antonio ageretur. Interim tamen ut omnem lapidem moveamus ipsius Antonii beneficio, tua vero gratia, quum Turcae Dely Sabacio, homini multum apud nos versato duum millium aureorum numum hic princeps dono captivos dedit, jacturis suis, quas accepit in Hungaria, recuperandis, nos eidem Sabacio aliquot ex nostratibus nominavimus et diligenter petiimus, ut non alios excipiat quam quos ipsi insinuavimus, facta spe illi non lucri solum sed et favoris quorundam regni nostri optimatum. Recepit, se hortatu nostro omnia facturum, et nunc in eo est. Quid tamen tandem praestabit, incerto est, quia quoscunque excipiet, multam operam dabit, ut majorem summam ex eis exprimat, quam pro qua illi concessi sunt. In iis autem ascripsimus et Antonium Ba-

ium; in quo eximendo oportebit Sabacium magnam industriam adhibere et non exiguum laborem insumere. Nos tamen non cessamus urgere hominem, ut et Antonium et caeteros eximere contendat, tibique gratificari non praetermittat. Vale, nosque tui studiosissimos esse scito. Constantinopoli, VI. Februarii 1555.

XV.

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek a király.

Reverendo devoto, magnifico, ac nobili fidelibus nobis dilectis Antonio Verancio episcopo Quinqueecclesiensi ac praeposito Pornensi, Francisco Zay de Chemor generali nazadistarum nostrorum capitaneo, et Augerio a Busbecke aulae nostrae regiae familiari, nostris consiliariis et oratoribus ad serenissimum imperatorem Turcarum destinatis.

Verancsics kezével: Redditae 21. Maji 1555. Amasiae.

Ferdinandus divina favente elementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende devote, magnifice ac nobiles, fideles 1555. febr. 31. nobis dilecti. Accepimus litteras, quas vos, Quinqueecclesiensis et Franciscé Zay, de 29. Decembris ac 1ma, 5ta et 7ma Januarii, mensium proxime praeteritorum ad nos dedistis, gratoque, et clementi admodum animo cognovimus, quaecunque pro egregia vestra fide et diligentia per illas nobis significandas duxistis, inter alia autem nobis valde gratum accidit, quod in postremis vos intellexisse scribitis, quod scilicet jam tum collega vester Adrianopolim venisse ferebatur. Non dubitamus enim, ipsum non modo iam dudum ad vos appulisse, sed vos omnes etiam una jam Amasiam versus ad imperatorem Turcorum deductos esse, quin etiam, antequam praesentes acceperitis, in me-

diis tractatibus versari. Quare non opus est nunc pluribus ad dictas litteras vestras respondere, cum mens et voluntas nostra vobis nostro quidem judicio ex instructione ipsi Augerio data clare constare possit.

Hoc tamen omnino necessarium fore duximus, vt primo quoque tempore, quid in finibus nostris rerum agatur, et unde [vobis impensae sint accipiendae] intelligeretis.

Rerum quidem Hungaricarum statum ex adjecto extractu cognoscetis, videbitisque quam candide et sincere induciae ex parte bassae Budensis, et Turcarum suorum observentur. Et poteritis etiam de hujusmodi violentiis tum apud Ahmath Passam, vel quicunque supremum vezirium aget, tum apud ipsummet quoque Turcorum principem conqueri, ostendentes, licet nobis non desit justa et aequa causa vim vi repellendi, nostrosque subditos armis, et quibuscunque possimus modis tutandi: maluisse tamen nos saepius quidem provocatos a vendicanda injuria abstinere, et rem potius ad magnitudinem ejus deferre, ut ei constantiam nostram retinendae et stabiliendae cum sua magnitudine firmae pacis ac amicitiae declararemus, neque vere dubium nobis esse, quin magnitudo ejus, vobis nostro nomine id petentibus, sedulo sit curatura, ut milites sui, qui assiduis rapinis, excursionibus, et depraedationibus utriusque nostrum subditorum quietem turbare et impedire nituntur, compescantur et puniantur.

[Caeterum, quod ad impensas attinet, cum in curandis illis duobus millibus ducatorum, de quibus toties scripsimus, is quem ex proximis litteris intellexistis, error admissus fuerit, aliam rationem inivi-

mus, qua vobis, si necessitas requirat, de impensis provideatur, et caveatur, ne quid incommodi rebus nostris ob defectum sumtuum adferatur, dedimusque consiliario nostro, et apud illustre Venetorum dominium agenti Dominico de Gaztelu negotium, ut cum Scaramella, qui sese vobis hac in parte morem gesturum pollicitus est, agat, quo vobis isthic unum, vel duo usque ad 5000, id est: quinque millia ducatorum numeret, quia dictus Scaramella sibi de his, quae vobis isthic numeraturus vel daturus est, per negotiatorem aliquem Germanum Venetiis in Domo Alemannorum, seu Fontico sufficienter caveri postulat, tractatum est eo nomine a consiliariis nostris camerae nostrae aulicae cum negotiatore quodam hujus civitatis, Mathia Manlich nomine: Is promisit se ad suum factorem, seu negotiorum gestorem, Venetiis in Fontico existentem, daturum litteras, eique hujusmodi cautionem usque ad praememoratam summam suo nomine faciendam, demandaturum, dummodo tamen a vobis litterae obligatoriae vel quietantiae tunc adsint, per quas quid vobis isthic datum vel numeratum fuerit, apparere possit, quod et ipsum ad dictum agentem nostrum, fratri seu procuratori Zachariae Scarabellae significandum scripsimus. Quare, si sumtibus defeceritis, habetis jam informationem et consensum a nobis, a quo, et quantum pecuniarum mutuo petere queatis? non dubitantes, quin pro vestra singulari erga nos fide sumtibus, quam fieri poterit, maxime parsuri sitis.]

In his enim exequemini bene gratam voluntatem nostram, benigne erga vos singulos recognoscendam. Datum in nostra, et imperii civitate Augusta Vindelicorum die XXI. *mensis* Februarii, anno Domini

MDLV, Regnorum nostrorum Romani XXV. aliorum vero XXVIII. Ferdinandi m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkirmoser m. p.

XVI.

Remer Kristóf Zsigmondnak Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius Christophoro Sigismundo Remero S.

15. febr. 21. Hesternas tuas litteras intelleximus. Nec fuit opus tam solicita enumeratione eorum, quae nobis sunt perspectissima, ut de statu praesentis tuae fortunae et de conditione, qua sis domi, quamque acerbis captivitatis aerumnis conficeris, quum nulla possit esse adeo tenuis et moderata, quae non ingenuo modo sed etiam plebeo homini non sit quam gravissima. At nos si nuper eo subito tuo ad nos adventu, abituque visi sumus durius quidpiam egisse tecum, tu propterea non statim debes de nostra erga te benevolentia desperare, quod uno animo et una voluntate adscribimus, verum quia et negotium tuum difficile est, et nos non decet ita praecipitanter de magnis rebus, praesertim apud hanc gentem deliberare, ut postea locum aliquem poenitentiae faceremus. Parati alioqui tuae liberationi adesse omnibus his et modis et rationibus, quae ubi commodo fuerint tibi, nobis non afferant negotium. Et haec omnia per longiorem mutui sermonis collationem tecum nos transigere oportet, ut maturius de tota re statuere possimus.

Caput itaque hoc est.

Quum tu nondum factus es certior, num te herus tuus Durgut velit manumittere, idque quanta pecunia: illud imprimis putamus esse necesse, ut de his duobus firmiter edoceāris, meminēris tamen nostra nomina supprimere, quum hoc agere aggredieris, ne redemptionis tuae pecuniam in majus Durgut afferat, conditione nostra motus; quandoquidem id si accideret, gravaremur et nos et tu. — Aliud est: Quod ubi de summa, quae poterit esse tolerabilis, convenies, sic demum nos pro te [illegible] ut, si ad praestitutum tempus pacta a te non aderit pecunia, tunc eam a nobis expectet, quum in patriam rediverimus, dato illi nostro syngrapho, quod eam citra dubium ad Budense passa remittemus; nec ullo pacto ita nos obligare possumus, ut si eandem pecuniam tu ad diem non remiseris, ea hic a nobis repetatur, ne quo ejus gratia detineamur, si quo casu solvendo non essemus. Nam alioqui si sic eveniret, paterēmur et nos multum incommodi, et res majestatis regiae impendimenti, quod cavere magnopere debemus. Nunc autem tantam pecuniam simul deponere, certe non est nostrarum virium, nec adhuc talium mercatorum amicitiae subnixi sumus, quibus id oneris imponere citra pudorem queamus. Agas itaque ut melius poteris. Vale. Constantinopoli, XXI. Februarii. 1555.

XVII.

Gaztelunak Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancsics, Zay et Augerius Dominego Gastelu S.

1556.mart.2. Noi, se altramente non sessemo disviati dal proposto nostro, che già havemo fatto a questi quatro giorni accompagnati da buoni angeli pensemo tutti tre di mettersi al camino d'Asia a trovar questo principe. Vostra signoria sarà contenta de indirizzar queste nostre inchiuse a soa magiestà, nostro signore; acciochè ancora sappia la certezza della partita nostra.

Scrissimo a quella eziamdio per el prossimo spazzo. E perchè erano lettere di momento, vossemo chè ne daste aviso per el primo, se vi sarano stà capitate salve. Ne tenete altro mezzo nel mandar a noi le vostre lettere, che quello che già havete inteso, attento che non ne è per venir a meno, ne miglior puotemo havere in questa condizione di nostri tempi.

Il Persiano, come ragiona il publico, non vol pace, promettendo da una parte, che quella vole, e da l' altra scortezando le frontiere di questo, el quale con prestissimi e strettissimi commandamenti si sforza a refar e produr'esercito, se non son baje, che se danno al vulgo per spander romori, tal chè per ogni modo questo ancora anno se tien da molti, chè sarà guerra. Noi giudicamo, che sarà molto mancho, che di fuor si parla. E questo si per una ò per altra via, non partandosi questo dalle soe spalle, cioè da frontiere, le quali tutta via preme con le suoi guarnigioni, di maniera chè facilmente sarà forzato quello, di accostarsi al partito per differir gli suoi

guai, che col suo particular puotere non è sufficiente a spegner quelli da si.

Agli Franzesi sono date, chi dice LX, e chi LXXX galere. Ma par, chè il numero di LX sarà più vero. E quella summa, che sarà di più, saranno fuste di corsari.

Gli nostri principi doveranno esser provisti; ne s' appigino in avenire alle sentinelle d'altrui, per non patire il danno, che di Pesto, over, come si dice hoggi, di Bostici, fu ricevuto. No altro ci è di fuori via.

Di particolari. Piacieravi l'attender ch'il cambio nostro sia ben sodisfatto, à ciò li nuovi amici nostri possino esser contenti. Costà che molto vi pregamo. Avisandola appresso, che questa nostra andata in Asia ne assorberà danari, come mare, tanto dicono esser quelli luochi mal commodati, non mentovando oltra ciò quello, che nella corte si spenderà al solito. State sano. Da Constantinopoli nel secondo di Marzo, 1555.

XVIII.

Verancsics és Zay Gaztelunak.

Veranc[illegible]c. Zay a m. D. Gaztelu.

Noi col aggiuto del Signore hoggi passemo a Scutaro in Asia, e dimane de li si aviaremo verso Amasia, dove dicono esser questo prencipe. Pregamo la signoria vostra, che le aggiunte nostre mandi a soa maestà nostro signore per el primo, che li occorerà, aciò essa anchora maestà intenda certamente el giorno della nostra partita. A Franza si danno galere secondo le communi voce che forse da essi na- 1555. mart. 9

scono cento e le corsare. Ma secondo le relazioni degli amici particolari et huomeni senza passioni non saranno pur più di LX. e le corsare. Il nuovo capitano Pialy-agga uscirà di fermo con esse galere, e saravi anchora il Durgutto, come consegliere e pedagogo alla soa nuovità della presente impresa. El prencipal consiglio di Franzesi è, come si ragiona, che si sovenga a Siena. E per tal effetto le stazioni della armata saranno: Elba, Piombino, e Port' Hercole, se vi si lasciaranno accostare. E daranno anchora noglia al Gienovese, si puotranno. Orechiaranno dunque, per dirvi anchora adesso, e vedranno bene li nostri sacratissimi prencipi, quello havranno a fare, aciò essi anchora habino in ordene l'apparecchio delle forze e presto, perchè costoro si spediscono a tutte prescie. Li quali perho non saranno punto armati meglio, chè nel passato anno. E faranno il fatto degno della loro grandezza e molto al proposito della vittoria per cui sudano, se alla Siena daranno migliore e maggior stretta, e prima che li inimici se facianno inante. Ma Iddio faccia male al Franzese, che si spietatamente combatte e straccia la christiana religione, che quì non è huomo, qual non lo maledica. È pur tra noi non gli mancha parteggiani. Tal che se non si riduchi alla chiesa con destra mano, o non s' abatti con lo armato braccio, stenderà le avvelenate corna, che della Italia fara quello, chè fece la malvaggità di Paleologi de Constantinopoli. Dal quale fù date queste nel nono di Marzo 1555.

XIX.

Egy török nagyságosnak.

Magnifice domine, amice honorande! — Habet dominatio sua magnifica Judaeos quosdam captivos, interceptos per Uzcocchos apud Anconem ad Cerullum castellum, uti dicitur nobis. Inter quos duo sunt, Jacob Toledanus barba ruffa, et Salomon Abanszabath cognomento, statura brevi, quos potissimum Judas Toledanus redempturus plurimum apud nos instit, ut eorum liberationem curaremus, quod officium libenter suscepimus gratia commodi tuae magnificae dominationis. Quare offert hic Judas pro utroque jam supramemorato captivo aureos ducentos venetos vel turcicos, 200 tantum, quum se pauperrimum hominem esse asserit; caeterum nec captivos etiam ipsos esse tanta fortuna, ut possent eam pecuniam pro se dare, quam exigit tua dominatio. Quid igitur hac in re habeat animi, num eos velit manumittere, et id quanta pecunia, rogati petimus ut nos faciat certiores, praesertim si cogitat, curam hanc nostram fore illi gratam. Quandoquidem hoc ipsum negotium in nos si rejecerit, ita illud tractabimus pro suae dominationis commodo et voluntate uti ab eadem edocebimur. Interim vero ut eos mitiore velit tenere carcere etiam atque etiam rogamus, sciatque hunc Judam Toledanum Jacobi redimendi fratrem esse germanum. Bene et feliciter valeat. Constantinopoli 10. Martii 1555.

*) Mind Verancsics a felebbi levélben, mind Busbeck ide hátrább világosan martius 9-dikére teszik az indulás napját, de Konstantinápoly itt talán a vele szemben fekvő, Scutari helyett áll, ha a napban vagy évben nincsen hiba.

XX

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek a király.

Reverendo, magnifico, ac nobili, fidelibus nobis dilectis, Anthonio Verantio, episcopo Quinque-ecclesiensiensi, praeposito Pornensi, Francisco Zay, generali Nazadistarum capitaneo, Augerio a Busbecke, aulae nostrae regiae familiari, nostris consiliariis, ad serenissimum imperatorem Turcarum destinatis.

Verancsics kezével:

Perceptae Constantinopoli 24 Junii 1555.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae, etc. rex.

Reverende, magnifice, ac nobilis, fideles nobis dilecti! — Allatae sunt nobis cum litteris serenissimi principis Turcarum vestrae quoque litterae ad diem sextam, et duplicatae ad octavam proxime praeteriti mensis Februarii datae, ex quibus, ut ex aliis quoque omnibus prioribus litteris vestris solitam vestram tractandorum negotiorum nostrorum diligentiam, prudentiam et industriam luculenter perspeximus, quam, ut antea semper plurimum probabamus, ita nunc quoque admodum grato et clementi animo a vobis accepimus, erimusque eorum omnium, de quibus nos fideliter monuistis, memores, idem studium de caetero quoque a vobis expectaturi. Non putamus autem nunc pluribus ad singula respondendum esse, sed sufficere, si brevibus, quae scire desideratis, in hisce litteris nostris perstringamus.

[Primum, quod attinet ad nunciata et litteras Petri Petrowich: miramur sane insignem hominis le-

vitatem, qui huiusmodi sua commenta et fabulas imperatori Turcarum, ac passis suis nunciare et scribere non erubescat, cum nobis nec in mentem quidem venerit, tales ad reginam Isabellam litteras scribere aut ejusmodi tractatus agitare, quibus filio ejus Transsylvaniam pro dote polliceremur. Nos enim eam provinciam neque nunc, neque posthac, Deo propitio, cedere intendimus.

Ad haec, licet superiore aestate nebulo quidam Varsoviae captus fuerit, qui se nostro nomine a nonnullis consiliariis et subditis nostris ad tollendum e medio dictae reginae filium subordinatum fassus est, tamen falsa sunt ista omnia et commentitia, nobisque praeter veritatem impinguntur. Quod sane, ut omnibus manifestum fieret, obtinuimus a genero nostro serenissimo rege Poloniae, ut capitvum illum in potestatem suum receptum denuo, praesente commissario nostro, cum interrogatoriis ad hoc deputato, per torturam examinari jusserit, idque examen in horas exspectamus.

Insuper illud quoque a veritate alienissimum est, quod de nonnullorum baronum et nobilium Bohemorum ante dictae reginae, et filii sui studiosorum poena in litteris nugatur: neque enim quisquam eorum hac de causa suspicionem aliquam apud nos unquam incurrit, neque etiam ullus alicujus nobis suspicionis causam praebuit, tantum abest, quod quempiam ipsorum propterea capi aut plecti fecerimus.

Immo nec his, quae de illustri marchione Brandenburgensi electore scribit, fides est adhibenda. Nam dilectionis ejus existimatio, sinceritas, integritasque major nobis esse videtur, quam, ut eandem se hisce rebus immiscere credamus.

De oratore autem dicti serenissimi filii nostri regis Poloniae, quem regis Franciae orator venturum jactat, nihil constat nobis, an aliquis a serenitate ejus serenissimae sororis suae nunciis adjungatur, nec ne? Neque nos in eius expeditionem consensimus, nec credimus etiam, serenitatem eius apud Turcarum imperatorem, vel passas suos quidpiam, quod nobis, vel fidelibus subditis nostris nocere possit, agitare. Quare non est, quod hisce rumoribus moveamini a via et modo tractandi vobis praescripto, sed instructioni, qua abunde monemini, quid hac etiam in parte a vobis fieri velimus, insistatis,] non dubitantes, si quid ejusmodi incidisset, quin dudum vos de eo edocendos curavissemus.

Quod autem sedulo operam dare velitis, ne separemini, sed, ut simul ad portam principis Turcarum accedere, commissaque negotia exequi possitis, nobis valde probatur: neque enim alius est sensus instructionis nostrae, divisionem istam concedentis quam, ut in hanc tum demum condescendatis, quando secus fieri minime posse cognoveritis. Verum tamen litterae principis Turcarum spem nobis fecerunt, nihil ejusmodi metuendum esse.

Quod Dely Sabacz facultatem represaliarum, seu arrestandi aliquos mercatores nostros causa pecuniarum sibi ab haeredibus quondam Nicolai a Salmis debitarum impetraverit, molestum nobis accidit. Indignum enim est, aliquem alienam culpam sustinere. Quare denuo committemus illis serio, ut homini citra moram ac tergiversationem satisfaciant.

De commissariis juxta voluntatem principis Turcarum constituendis, qui damna utrinque in confiniis sub induciis illata cognoscant, nihil dum a passa

Budensi acceptum est. Quando autem deinceps aliquid ejusmodi afferetur, nos quoque desuper id, quod fidelibus nostris subditis et aequitati convenire videbitur, praecedente matura deliberatione, statuemus.

Caeterum non cessant Turcae etiam nunc, uti ad nos tum a serenissimo filio nostro rege Bohemiae, tum ex multis aliis locis subinde perfertur, rapinis et caedibus in ditionem nostram, posthabitis et mandatis domini sui principis Turcarum, et induciarum jure violato, quotidie grassari, et non solum vi, sed dolis etiam, practicisque arces et loca nostra aggredi et tentare, uti ex adjunctis scriptis fusius cognoscetis, quae omnia in eum usum vobis mittimus, ut rem isthic, quatenus vobis consultum videatur, proponere, et pro remedio laborare sciatis, siquidem talia ista sunt, quae diutius tolerari omnino nequeant.

Quod pecunias a Scaramella mutuo levaveritis pro necessariis Asiatici itineris impensis, bene fecistis, nec dubitamus, quin jam acceperitis, vel propediem accepturi sitis litteras, quibus vobis significavimus, unde imposterum pecunias, et quantam summam mutuo petere poteritis, adeo, quod hac etiam in parte vobis abunde provisum esse existimemus.]

Filius chiausii vestri a quonam, et ubi captus teneatur, nos non latet, quin, postulantibus primariis [illegible]assis, quatenus hoc negotium pacis ex animi nostri sententia successerit, restitui poterit; sed recte profecto et vere respondistis; quod Hamzabeghi ingratitudo huic et aliis captivis plurimum obsit. Dimisimus saepe et alios plures Turcas ad instantiam passarum, pro quibus nulla unquam gratitudinis significatio nobis exhibita fuit, et perpauci ex nostris ab illorum parte, dimissi sunt.

Porro commendationis vestrae humillimae pro Stephano Nagy clementem rationem habebimus, et viatici quoque uberioris in futurum talibus tabellariis nostris constituendi non obliviscemur, ac tandem vobis quoque egregiam operam, fidem, sollicitudinem et diligentiam vestram pro nostra in vos benignitate et gratitudine liberaliter rependere propensi erimus.

[Postremum scitote, nos etiam accepisse litteras vestras de adventu Augerii die XXIII. Januarii datas, in quibus, cum nihil appareret, quod maturam responsionem requireret, hucusque tacuimus, licet neque nunc satis videmus, quid ulterius ad eas vobis rescribamus, praeterquam, ut approbemus et laudemus omnia, que tum vos egisse apud Hruztanum passam et Ibram passam scripsistis; nec displicere nobis mutationem doni per nos passis illis deputati, idque ex causis in dictis litteris vestris expresse demonstratis.] Et haec sunt, quae per hasce litteras nostras ad vos perferri voluimus. Datum in nostra et imperii civitate Augusta Vindelicorum die XXIX mensis Martii, annó Domini MDLV°. regnorum nostrorum Romani XXV°. aliorum vero XXIX°. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas D. vice-cancellarius m. p. M. Singkhmoser. m. p.

XXI.

Busbeck, társaival, Verancsicscsal és Zayval a szultánhoz utazik, s előadja, mint fogadtattak általa.*)

Rebus ad iter compositis et acceptis ducibus, die Martii 9. transmisimus in Natoliam. Sic enim Turcae hodie Asiam vocant. Nec sumus eo die longius, quam Scutarium usque progressi. Is pagus est in littore Asiatico, veteri Byzantio oppositus, eo loci ubi olim, aut certe paullo superius, Chalcedonem nobilem civitatem fuisse existimatur. — Inde postridie digressi, — eo die ventum est in pagum, quem Cartali vocant. — Ex Cartali venimus Gebise, Bithyniae oppidum, quod olim Libyssam fuisse putant, Hannibalis sepulchro celebrem. Quarta, postquam Constantinopoli discesseramus, mansione veneramus Nicomediam, vetus et fama clarum oppidum. — Nicomediá, transmisso montis Olympii jugo, in pagum Kasockli venimus; ex hoc Nicaeam, sed serius, caepta jam prima vigilia. — Nicaeae sequenti die mansimus. Puto me eadem in aula quievisse, in qua olim habitum fuit concilium Nicaenum. Jacet Nicaea in ripa lacus Ascanii. — Profecti Nicaea venimus Jenisar, ex Jenisar Ackbyuck, inde Bazargyck Bosovick sive Cassumbasa, in arctissimis angustiis montis Olympi situm. — Ex his angustiis in latissimos campos descendimus, in

---

*) Kivonat Busbeck Legationis Turcicae epistola primá-jából (Augerii Gislenii Busbequii omnia quae exstant, Basel, 1740, 64—96. ll.), melyet a Verancsics irományai között itt felmerülő hézag pótlására ide iktatandónak véltem.

quibus primam noctem sub tentoriis egimus. Id enim visum ad tolerandum calorem aptius. Locus dicebatur Chiausada. — Ex Chiausada venimus in Karaly; ex hoc in Hazdengri, deinde in Mazotthoy; ex Mazotthoy, transmisso Sangario fluvio, qui defluit in Pontum ex Phrygia, venimus in Mahathli; ex eo in Zugli; inde Chilancyck; ex Chilancyck in Jalanchich; ex Jalanchich in Petughin; inde attigimus Ancyram, quam Turcae Angur vocant. Ancyrae mansimus unam diem. In magnis caloribus parum properabamus, nec causae esse credebant Turcae, cur amplius festinaremus, morante adhuc oratore regis Persarum, cum quo nos eodem fere tempore volebant venisse Amasiam. — Veterum numismatum ibidem (in tot pagis quot supra nominavimus) magnam passim copiam reperiebamus. — Ancyram venimus mansione a Constantinopoli XIX. Est id oppidum Galatiae, Gallorum aliquando sedes, Tectosagum Plinio et Straboni non ignotum. — Hic pulcherrimam vidimus inscriptionem, et tabularum aillarum, quibus indicem rerum a se gestarum complexus est Augustus, exemplum. Id quatenus legi potuit, per nostros homines transscribendum curavimus. — Ancyra venimus in pagum Balygazar; hinc in Zarakuct, mox in Zermec Zii, inde venimus ad ripam fluvii Halys. — Adstabat forte ibidem homo rusticanus: ex quo per interpretem quaesivimus, num is fluvius piscibus abundaret, et quemadmodum caperentur. Respondit ille: piscium esse satis, sed capi non posse. — Habebat alter e meis collegis Franciscus Zay retia, quae mox ad piscationem expediri jussit. Capti cum alii pisces, tum frequens Danubio silurus. — A ripa fluminis Halys (Turcis Aitoczu dici puto) venimus ad Goukourthoy. Inde Choron, post

in Teke Thioi. — Ab hoc loco mansio una tantum intercessit, nimirum Baglison, ut veniremus Amasiam, quam quidem attigimus trigesimo die postquam discesseramus Constantinopoli, Aprilis septima; venientibus aliquot occurrerunt Turcae, qui gratulentur adventum, et honoris causa deducerent. Amasia urbs fere praecipua est Cappadociae, — jacet sub adversis collibus ad utramque transfluentis Iridis ripam. — Ad supremum passam Achmat, reliquosque salutatum ducti sumus. Nam princeps ibi aberat, egimusque de mandatis, quae habebamus a caesare, passis, ne causae nostrae statim viderentur iniquiores, haud admodum aedversantibus, et totam rem ad principis sui voluntatem rejicientibus. Qui postquam venit, sumus ad eum introducti. Sed ille nec orationem, nec rationes nostras, nec mandata animo aut fronte satis benigna suscepit. — Veluti fastidiens, nihil aliud respondit, quam: Giusel, giusel: hoc est, pulchre, pulchre. Ita sumus domum dimissi. — Ita nos quidem cum exigua spe, quicquam eorum quae postulabamus obtinendi, discessimus. Venerat Maji decima orator Persicus, — (ei) pax illico data, quo nobis, quibuscum plus futurum videbatur negotii, major cura injiceretur. — Nihil nos, quod quidem aequitatis speciem haberet, a Turcis potuimus impetrare. Tantum de semestribus induciis, dum deferri responsum, referrique posset, inter nos convenit. Veneram ordinarii oratoris loco futurus, sed cum nihil etiamnum esset de pace confectum, visum est passis, ut cum litteris Suleimanni ad regem meum abirem, ad quas, si ei videretur, responsum referrem. Ita denuo ad principem introducor. Injiciuntur mihi palmatae duae, amplae, talares, quibus vix par eram ferendis. Meis

quoque famulis omnibus donantur diversi coloris vestes sericae: quibus induti me comitabantur. Procedo cum hac pompa, — et principem, acceptis ejus litteris, panno aureo tectis et obsignatis, valere jubeo. Ex famulis quoque honestiores salutatum ad eum admissi. Postremo passis similiter salutatis, discedo Amasia una cum collegis postridie kalendas Junias. Mos quidem est, ut discessuris oratoribus prandium in divano — praebeatur: sed amicis. Nostrae res nondum erant pacatae. — In summis Junii coloribus itineri nos dedimus. — Venimus Constantinopolim die Junii vigesimaquarta. — Constantinopoli ad quatuordecim circiter dies moratus, dum me reficio, iter ingredior Viennam.

XXII.

Ferdinándnak Szulejmán.

Sultan Sulyman monarcha Ferdinando Jesuitarum*) gubernatori.

15. Junius. Nuper quum venissent ad excelsissimam justitiae conservatricem, omnibusque jus suum tribuentem portam nostram (quae omnium principum, regum et imperatorum est jucunditas, quies et portus) oratores cum litteris vestris, benevolentiam erga nos et portam nostram (quam Deus semper conservet) significantibus, exposuistis omnem vestrum amorem, apertam, sinceram et indesinentem erga nos voluntatem in omni humilitate, ut etiam audivimus et intelleximus ex ore et verbis duorum vestrorum oratorum; et

*) Értsd: Christianorum.

quicquid pertinet ad Transsylvaniam, partes et negotium ejus, qualis esset voluntas vestra; et insuper quomodo regina multis suis litteris vos impulit, ut illam secum permutaretis; et omnino quidquid loquutum, conventum et contractum inter vos est: quomodo sibi et filio suo ducatus duos dedistis, unde quilibet rex posset vivere, propter amicitiam, quam cum illis fecistis, et finaliter ad voluntatem illorum satisfecistis, quod omnino a vobis factum esse in honorem magnitudinis nostrae, ipsi exposuerunt; quumque nihil operati essetis nisi bonum, tamen postea omnes scripturas suas authenticas et juramenta voluerunt subvertere. Notificaverunt amplius, desiderium vestrum esse, ut vobis concederemus regionem Transsylvaniae, et praeter supradicta omnia, quae copiose et cumulate sunt delata ad nostram sapientiam imperatoriam, respectu istius regionis et filii regis Joannis specificatum intelleximus.

Quumque ita sit, quod favore divino nobis propitio regiones Hungaricae, et partes Transsylvanicae, cum omnibus appendicibus acquisivimus gladio nostro imperiali acutissimo, ita ut nunc connumerentur inter alias nostras regiones imperatorias; sintque adeo nunc in manu et possessione servorum et subditorum nostrorum: ex illis aliquem locum seu partem dare sine ratione, famae nostrae imperatoriae non videtnr conveniens, sed omnino remissi animi; et jam antea, quum regi Joanni, regi Hungariae, et postea filio suo regio Transsylvania cum vexillo nostro concessa esset, id sane dederamus eleemosynae gratia, quoniam erant ipsi fideles et affectionati omnino ad excelsam portam nostram, sicut et nunc versus quoscunque potentes principes, qui ad nostram excelsam por-

tam amorem, fidelitatem et signa ejus ostendunt, nostra gratia effunditur. Unde quum eam regionem nostro acutissimo gladio acquisissemus, et servitoribus nostris concessissemus in eleemosynam, essetque in manibus ipsorum, ut inde viverent, sine nostro imperiali mandato de illa permutationem facere voluntas nostra imperatoria non permittit; quin etiam filius ipse regis Joannis, quomodo ex illo loco, vellet nollet, constrictus fuerit abire, per oratores ad excelsam portam nostram significavit; et quomodo in praesenti secundum mandatum nostrum venit in fines Hungariae ad repetendum focum paternum, postulans ut sibi in auxilium daremus nostros servitores beglierbegos et sanziakos, cum aliis nostris exercitibus, qui in finibus sunt, quos Deus semper adjuvet, orans, ut sibi ad illos mandata nostra daremus, quae jam sane data erant secundum postulationem ipsius. Sed quum in praesenti vestri oratores, qui missi erant ad excelsam portam nostram, petiverint licentiam ad vos revertendi, ut exquirerent voluntatem et sententiam vestram super isto negotio Transsylvaniae et redditione ipsius, insuperque pro tractatu foederum et pacis, ad id exquirentes sex menses, intra quos possint ipsi ire et reverti ad nos; et ut interea sint induciae inter nos; idque ipsis concessum esset: in fide Christi magistro Augerio data est licentia a magnitudine nostra, ut eat et revertatur intra id tempus, simulque expedita sunt mandata excelsae portae nostrae ad subditos nostros, qui in finibus sunt, ut interea dum veniet responsum vestrum super foederibus istis et redditione Transsylvaniae, observent ipsi dictas inducias; et certe non contrafacient.

Unde et vos similiter facite et mandate domino et subditis illis vestris, qui in finibus vestris sunt, ut et ipsi idem faciant, secundum conventa et promissa juramento, nec contraveniant. Interea dum orator vester ibit et revertetur, miseri subditi ex utraque parte sint in quiete et sine ullo impedimento; et auxiliante Deo, quum ipse orator vester reversus fuerit, ferens responsum vestrum, et contulerimus quid speciatim sit voluntatis nostrae: inclinabimur ad responsum dandum.

Quodque antea non attendimus ad illas partes Transsylvaniae, nec de ea cogitavimus, in causa fuit, quod Cazilbas nobis non esset obediens. Sed nunc Deo adjuvante, quum in regnum suum intrassemus, omnino illum punivimus; et postquam a regressu nostro ab illo in his partibus hybernavimus, ipse intelligens, quod debilis est et impotens resistere contra nostrum innumerabilem exercitum, vidit clare, sicut est sol in die, ad nihilum se reductum iri. Unde cum omni bono animo et sincera dilectione misit ad excelsam et liberalem portam nostram famosos et egregios milites oratores, qui cum innumerabilibus muneribus XI. die mensis Maji venerunt in hunc locum; et salutem invenit, exosculando extremitates portae nostrae; et ex parte ipsius multam benevolentiam et fidelitatem, cum prompti servitii exhibitione ad portam nostram attulit, et quum errorem, quem in fide nostra habebat, reliquisset, foedera multa inita sunt inter nos, ut secundum rationem subditi ex utraque parte in tranquillitate maneant, ut ipse petebat et nostra excelsa porta ad postulatum ipsius concessit; et vinculum unitatis confirvamimus, ipsiusque orator gratias multiplices et honores a nobis nostrisque consequutus

est; posteaque quam cum nostra benevolentia dedimus licentiam redeundi ad dominum suum, die 2. Junii discessit a nobis. Unde gratiae Deo omnipotenti pro beneficentia sua sunt agendae, quod ex hac parte omnia, quae volebamus, secundum voluntatem nostram imperatoriam sunt finita; indeque ad sedem nostram imperatoriam ire deliberavimus, Deo altissimo adjuvante, brevi tempore; et urbs Constantinopolis clarificabitur nostro adventu clarissimo, adeo omnino expectamus, omnia habitura bonum exitum. Igitur opottet ut etiam vos responsum vestrum intra illud tempus, quod concessimus, non differatis, et cum hominibus vestris ad excelsam Portam mittatis. Datum in sede nostra Amasia Cappadociae, die 10. Redzsep (962).

XXIII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Sacratissimo regi suo Verancius et Zay.

1556. Jul. 1. Quum ex aliis litteris nostris Augerio collegae nostro datis constabit majestati tuae facinus Emerici cognomento Magni, vajvodae, ut vocamus, nazadistae praesidii Comaroniensis, comitis nostri, quod apud nos Amasiae perpetravit, locum ejus jam vacare in classe tanto ejus demerito, haud dubie credimus. Et quia alius nobiscum est ejus ordinis miles, nomine Michael Giwry, nunc emeritum ab hoc stipendio tempus agens, armis tuae majestatis silentibus, vir quidem probus, fidelis, militaris, et cui Franciscus Zay facile testimonium et visae et experientia pluribus locis cognitae ejus virtutis praebet; quum praeterea

hic etiam nobiscum quam diutissime permanendi nullam nec refugit nec deprecatur moram, cupidus inserviendi tuae majestati: quare supplices petimus, ut innatae suae clementiae et liberalitatis ergo velit eidem Michaeli pro ipsius quum praeteritis tum futuris meritis locum supramemorati Emerici gratiose conferre, quo dignum esse vel ea etiam causa arbitramur, quod Tattae quoque superiori bello non mediocri cum laude gesserit praefecturam. Quicquid igitur gratiae et munificentiae suae in hunc ipsum Michaelem petitione nostra contulerit, nos etiam nostris obsequiis curabimus promereri. Tua majestas felix valeat. Constantinopoli, prima die mensis Julii 1555.

XXIV.

Magyarország tanácsának Verancsics és Zay.

Verancius et Zay consilio regni Hungariae.

Quid ad vos id temporis privatim possemus scribere, amplissimi viri, aliud equidem non invenimus, quam quae ad regem scripsimus, eaque quoniam ab eo intellecturos esse non ambigimus, ipsi a tot scriptionibus consulto supersedebimus propter non alienas causas. Illud vero non reticebimus, quod et princeps hic et passae ejus durissime gesserunt se cum rege nostro; quod vobis sole jam clarius constitisse, certum est. Nec dubitari oportet, nunc demum rem regni nostri in maximum, maximeque anceps discrimen conjectam esse, cui si mature opportunis aliquibus consiliis non prospexeritis, verendum est, ne paulo post graviora sentiatis. Quae tamen Deus Opti- 1555. jul. 1.

timus Maximus procul avertat! Super autem omnia, si via aliqua est aut submovendi Joannis regis filii a Transsylvania, aut in meliorem semitam et in saniorem cogitationem, piamque regis voluntatem reducendi, nunc certe omnes vires intendendas esse consulimus. Quia quid hinc inposterum vel securitatis vel commodi vel famae et sanctae amicitiae ex foederibus, quae tam duris conditionibus offeruntur, sperare possimus, existimamus et nos hac legatione perspexisse, et vos jamjam perspecturos, sic ut magnopere falli et frustrari nos certissimum est, quum huic nihil unquam a crepundiis suis, uti conjicimus, magis doluit, nihil tulit aegrius, quam quod aeque de nostra atque de Persica pace, uno tempore pro arbitratu suo non triumpharit. Quippe omnino sibi persuaserat, quod nos quoque regem nostrum pedibus ejus abjecissemus, uti Persa abjecit suum. Quare maxime nunc putamus esse enitendum, ut his undique imminentibus periculis talibus occurratur rationibus, quae et regi et vobis videbuntur esse magis opportunae. Quia hostes firmissime apud se crediderunt, Hungaros jam prorsus viribus defecisse, et nihil praeterea eis vincendis restare, quam ut princeps quoque eorum, quod ipsi hostes dictitant, succumbat herba porrecta victori.

Vellemus posse gratiora scribere, sed quoniam nequimus, vix etiam non emorimur. Elati enim hostes, hinc pace Persica et Galli in Christianos insania, illinc deditione Pueri et tot rebellium quorumdam studiis, quos plurimos apud nos habere sese, jactitant, nobis certe nihil amice, nihil suave occinunt, ut qui manifeste subjectionem regis nostris exigere videantur. Igitur quid tandem et vos et ejus majestatem agere oporteat, ne de nobis tam maximis spebus

hostes potiantur, vel ex his intelligite. Nos vero quam diligenter, quam acriter fideliterque munere nostro hic perfuncti simus, et scripta nostra testabuntur, et collega noster referet Augerius, qui nobiscum una egregie laboravit; nec hostes quoque tacituros arbitramur, tametsi non parum aliquando sedulitate et vehementia nostra visi sunt fuisse laesi. Quo magis omnis haec nostra actio debebit a vobis serio considerari, ut celerius publicis rebus consulatis, ne improviso extremis opprimamini.

Haec de publicis. De privatis: quoniam vobis nos curae esse non dubitamus; haud dubie perlibenter domum rediremus, si quae adesset honesta ratio. Quamquam si quid adhuc erit, quod hic agamus publico commodo, en nostra servitus, en opera! Observamus tantum, ut gratia tutelaque vestra tam nos hic non destituamur, quam istic nostri ac nostra. Valete feliciter. Constantinopoli, prima Julii 1555.

XXV.

Guzman Mártonnak Verancsics Antal.

Antonius Verancius Martino Guzmano S.

Exstitit mihi sane quam gratissimum, requiri 1555. Jul. 1.
meum abs te officium, quod tibi ita dudum tradidi atque addixi, ut magnopere etiam percupiam ac petam te, eo ut uti velis quam saepissime et quam liberrime, quum in vita nihil aeque amem, quam summorum hominum gratiam atque amorem demereri. Quare mitto tibi per Augerium Busbecchum collegam nostrum scyphos coriaceos, Turcis vulgo zomacchos

appellatos XII., quorum V. longioris formae sunt, in sese complicati; quadrati vero reliqui, et domi magis quam foris in usu habiti, quod ensi alligari perraro soleant. Pluribus autem distinctos coloribus non licuit invenire, quum Turcae vascula ejusmodi coriacea, quibus potant et aquantur, non multo aliis coloribus distinguant, quam hos videbis. Misissem etiam alia vasa ejusdem operis et materiae, sed collegae inpraesentia cum expedito apparatu festinaturo ad regem nolui esse oneri, ne alienis impedimentis molestius a cursu remoraretur, cujus equi asiatico itinere fatigati, etiamnum dubito, an Viennensi, ut res poscit, sufficient. Verum si in patriam sospes rediero, plura ipse afferam, quam tu etiam desiderare potuisses, postquam qui auro, argentoque cumulatius abundent, concupivere coriacea, quae egò etiamsi non sim avarus, libens commutarem cum argenteis minime Mydam imitatus, cui quum essent omnia aurea, lapidea esse cupiebat. Hoc autem genus opificii an uspiam gentium nobilius, et majore arte atque elegantia exerceatur, quam apud hanc, vix scio. Quo fit, ut mirum videri non debet, si homines nostri vasa ejusmodi tam curiose expetant. Quadratis in altero latere, quo plani sunt, ansulae argenteae trium digitorum captui idoneae applicari solent. Quibus apponendis nec voluntas mihi, hercle, defuit, nec obstitit avaritia; sed quia ipso in procinctu collegae nostri emi eas contigit, minus omni ex parte absolutos mittere potui, in quo me ut excusatum habere velis, etiam atque etiam rogo.

De legationis nostrae exitu a collega nostro cuncta intelliges. Qui ut in hujusmodi muneribus obeundis aptissimus sit et humanissimus, ita diser-

tissime etiam non principi solum sed et tibi et aliis senatoriis viris hoc officii genere satisfacturum non dubito. Nec est, quod sim his longior; tibi tantum curam ac tutelam mei commendatam esse pervelim, teque magnopere peto, ut si quae alia sint in his regionibus, quam vasa coriacea, mihi quam familiarissime mandes atque injungas, idque ea fiducia, ut experturum te plane confidas, non solum quanti ipse te et animo et judicio meo faciam, sed etiam quantum officiorum meorum in te conferre studeam atque desiderem. Quod ut facilius aliquando praestare possim, in patriam sane tandem revocari, etiam si videbor tibi ineptire, magnopere velim, quum legationes hujus loci adeo graves mihi esse videantur, ut vix dignas putem, quae a liberis, ab ingenuis et ab hominibus virtute aliqua praestantibus suscipiantur. Quamquam mihi alioqui nullum tam grave muneris genus ullo tempore poterit a rege nostro, optimo et clementissimo principe imponi, quod ejus gratia non sim et leve et lene existimaturus, illud unicum ingenue confessus ac testatus, apud hanc gentem nec episcopum, nec sacerdotem nostri dogmatis decere publica agitare negotia, nisi si cui evangelicae functionis ministeria incumberent et martyrii honores ambirentur. Vale. Constantinopoli, prima Julii 1555.

XXVI.

Lucretius János Albertnek Verancsics.

Verancius Joanni Alberto Lucretio S.

1565. jul. 1. Librorum eorum causa, quos inquirendi mihi provinciam injunxisti, omnia fere in hac urbe perverti Graecorum, Armeniorum et Judaeorum neglecta jam et multa carie confecta scrinia. Sed praeter duos hebraicos cum desideratis abs te interpretibus non inveni, eosque ad te per Augerium Busbecchum collegam nostrum misi. De Maroniticis nullum offendi vestigium, quorum hic etiam memoria interiit. Qui restant, eos aut omnes aut partem brevi expecto ab Hierosolymis, si qui modo in ea civitate poterunt inveniri, in qua quum adhuc aliquot ejus gentis coenobia supersint, tum etiam per totam Syriam coloniarum reliquiae inveniantur, mirum fieri putarem, si aliqui inquirentibus non occurrerent, inquirendorum autem curam fratri Bonifacio, monacho professionis Franciscanae, Ragusii oriundo, Asiae commissario, viro religioso apprime docto, et mihi summa, vetereque amicitia conjuncto imposui. Erat enim Amasiae agens causam pro liberatione montis Syon per Turcas haud ita pridem occupati et religionis suae coenobiis insessi, possessique. Quare scito, me non fugisse officium, nec operam ac studium intermittere, quo te non multo post vel ex toto vel ex parte faciam compotem tui desiderii, quum idem frater Bonifacius venturum sese huc ad calendas Septembres obtulit, ultimum apud hos passas finem causae suae accepturus. Tibi itaque

persuadeas, Lucreti, velim, me non secus optare satis tuis et votis et mandatis facere, quam viri, cui me deditissimum esse agnoscam et gratificari maxime cupiam.

De statu nostro et de legationis nostrae cursu quicquid scire volueris, ab Augerio collega nostro intelliges, qui quidem dignissimus est, ut et gratia regia majestas amplectatur, et in gravibus ac magnis rebus utatur ejus opera. Nobis vero huic Nassae (?) exemptis ac in patriam revocatis, quod maximae immo etiam ingentis gratiae ac munificentiae loco simus accepturi, belle, feliciterque nos rem gessisse judicari debebimus, si hinc evadere sciverimus, utcunque reliqua perfecerimus. Quae quidem si ipsi Platones, Theophrasti, Catones, Cicerones et quicquid fuit Athenis veterum Academiarum agitassent, absit verbo jactantia, qua alioqui semper vel natura ipsa carui, vix certe melius, vix felicius egisse potuissent, negata Transsylvania, quam nos etiam nunc pernegamus et mordicus retinemus.

Offmano, Marsalco ac doctori Jonae, summis regis nostri senatoribus obsequia mea de meliore nota commendes, tu vero officia amplectere. Vale. Constantinopoli, prima Julii 1555.

XXVII.

Saland Józsefnek Verancsics.

Verancius Josepho Salando medico S.

Quod prius ad tuas litteras non respondeRim, quae quidem mihi magnopere fuere et gratae et jucundae, Asiaticum iter, et haec ultima legationis [1555. jul. 1.]

nostrae actio, si erit ultima, intercessit. Tantum enim attulit nobis negotii, ut hausti prope molis ejus magnitudine, vix ei visi sumus sufficere potuisse. Et quanquam causa ipsa nostra undiquaque aperta, clara, plana, aequaque et penitus sine omni nodo ac difficultate esset, ea tamen ab difficilibus ingeniis, ne dicam aliter, excepta, Atlanticum pondus videbamur subiisse, quemadmodum Augerius Busbecchus collega noster et tibi et omnibus aliis amicis nostris poterit referre, et testificari, qui ea fortitudine atque constantia simul nobiscum in eadem harena depugnavit et conflictatus est, ut eum hominem in aetate juvenili constitutum, sane magno et praestanti tum animo, tum ingenio esse judicarem. Tui alioqui per omne hoc tempus semper, Josephe mi, et memini diligenter, et repetere consuetudinem nostram sic cupii, ut quae mihi singulariter amantur ac desiderentur. Quare habebis hoc meum silentium excusatum. Nec diffido habiturum, quando id officii nostri a rege quoque nostro desiderari passi sumus, quum nec tabellarios satis certos haberemus, nec possemus usque in finem horum animum de re, quae nobis cum illis agebatur, consequi, adeo in solum quoddam punctum tota et tanta res nobis, vel potius inter nos et hostes perducta fuerat, ut utrisque incertum maxime esset, quonam demum finis ejus inclinare debuisset. Sed de hoc satis. De bona vero opinione regis Maximiliani, quam dicis eum de me concepisse, laetatus equidem sum, et magnopere laetor quum tanti regis gratia, tum isto tuo testimonio, tibique habeo gratias immortales, quod me tantis curis et periculis pene obrutum accessione voluntatis erga me tam praeclari principis solari, ac levare plane non praetermiseris. Cui me ita

recipio omnibus in his rebus, mihi a patre ejus sanctissimo rege demandatis eniturum fide atque industria mea, ut etiam inposterum nunquam ea opinione falletur, interim tamen ut me in ejus majestatis clementia velis, enitarisque pro tuis viribus continere, quotiescunque in sermones illius te praesente incidero, etiam atque etiam rogo. De bolo Armeno, terra sigillata sive Lemnia, non est, quod labores. Dives his revertar si revertar sospes. De statu ac rebus harum regionum Augerius coram referet. Sed nihil est, quo delectari poteris, adeo omnia vetera nova horum barbarie suppressa sunt, et fere abolita. De Augerio vero, ejusque animi dotibus et voluntate erga me quod scripsisti, recte profecto sentis, nam et amore illum semper complexus sum eximio, et judicavi esse dignum, qui propter virtutes suas magni habeatur, mihique optatior collega vix ullus alius dari potuisset. De reliquo quid attinet dicere? Magistratus eum nobis ostendit, quem egregie et viriliter gessit. Atque ego dudum illum his in muneribus versatum exercitatumque fuisse credidi, tam gnaviter, tam prudenter, tam caute, et senili ac veterana quadam gravitate nobiscum gessit hoc negotium. Unde polliceri non dubito, quod, si pax nobis ex sententia contigerit, plurimum hac legatione rebus regiis commodaturum Augerium, quod persuasum cunctis esse et cupio et suadeo. Genuina dexteritate non caret. Vale. Constantinopoli, prima Julii. 1555.

XXVIII.

Paksi Jánosnak Verancsics.

Verancius Joanni Paxio S.

1555 jul. 1. Nos hic impensis plurimis exhaurimur, nec usque adeo pecunia regis uti audemus, ne nobis largiora nostra impendia vitio verterentur a quaestoribus ejus camerae, quamquam oratoribus ejusmodi impendia, qui principis dignitati, et suae existimationi student, nullo nec loco, nec tempore, civili, seu domestica parsimonia restringi debent, ne sordidi habeantur, quod vel hic eis cavendum est, qui legatos agunt. Ubi, si dona et largitiones tua sponte non ingeras, aut saltem facile petitus porrigas, ea profecto impudentissime efflagitaris, impudentiusque objurgeris, si aversus obsurdescis et manum astrinxeris. Quare ad propriam etiam nobis interdum est accedendum. Propterea Michael Jurius unus ex nazadarchis classis regiae, qui nos sunt ad hoc iter comitati, quum sit in meis partibus, mihique summa sedulitate operam navat, nequeo non ejus merita mea liberalitate et grati hominis officio compensare. Eapropter quum hinc haud facile possit uxori ac liberis suis necessaria vitae alimenta suppeditare, omnem hanc ejus curam et sollicitudinem in me ipsum suscepi, tecumque eam mihi, tua erga me benevolentia fretus, communem facere non dubitavi, quum nec mihi nec ipsi quoque tam longo ac periculorum pleno itineri tutum sit committere pecunias. Igitur te majorem in modum peto, ut familiae ipsius Michaelis eo numero

aureorum numum subvenias meo nomine, quo omnem vitam, dum nos hinc redierimus, sine rerum necessariarum defectu poterit traducere; quod si gratia mea perfeceris, rem sane non tam onerosam, quam multum etiam piam, mihique oppido gratam perfeceris, quum id officii, immo et beneficii in me collatum fuisse judicabo. Ne autem tantum pecuniae eroges gratuito, mandavi Michaeli fratri meo germano per litteras, his tuis inclusas, ut summa ejus pecuniae quantacunque fuerit, eam tibi mox a lectis litteris et mandato meo cognito perofficiose restituat. Sin vero ad meum reditum satisfieri tibi censueris, in te sit quicquid vel per me ipsum, vel per meos fieri libuerit. Me etenim nunquam nec ingratum, parcumve ad officia referenda, nec tardum ad mutua persolvenda invenies. Haec his pro Michaele Jurio, homine mihi necessario et valde commodo. Aliis perscribam publica, et quidem prolixius, ne semper de laconismo meo expostules. Vales. Constantinopoli, prima Julii 1555.

XXIX.

Paksi Jánosnak Verancaics.

Verancius Joanni Paxio S.

Nos ad XXIII. diem mensis qui nunc in cursu 1555. jul 1. est, salvi omnes Amasia Constantinopolim rediimus, publici negotii res adhuc pendet et nostrae paci duo potissimum videntur obfuisse: nova pax Persica, Turcis exoptatissima, et Galli antiqua contra nos odia. Sed persicis omissis causis, quibus mea quidem sententia minus fortasse laboraremus, si impietas gallica turcicum in nos furorem non exstimularet, principem hunc assiduis petitionibus terebrando, ut,

rejecta regis nostri amicitia, et pace impedita, hac etiam via rebus suis magno discrimine implicitis opitularetur. Jam enim, ut vulgo dici audio, et omnium foeneratorum mensae non silent, et publicis et privatis opibus malignatis, suorumque etiam viribus aliqua ex parte destitui coeptus, quod pii subditi principis impietati diutius contra rempublicam christianam servire perhorrescant, in Joannis quoque regis filii fortuna invenit, qua quid infirmius esse possit tute optime nosti. Sed et Gallus novit, simulat tamen, dum suae consulat, Puerique ejusdem periculo suis malis medeatur, ut Senensium casu proxime. Eum enim et ab affinitate et ab amititia regis nostri abstrahere omni arte atque ingenio conatur, et turcica illi ostentat, polliceturque patrocinia, quo sic facta et constituta Turcae ansa belli hungarici, et hic regi nostro, odio imperatoris ejus fratris, injiciat negotium, et illic Puerum atque eos, qui ejus vesaniam amplectuntur, in perniciem praecipitet. Quo nostri quidam vel nunc maxime debebunt oculos aperire, ne ipsi quoque tam vanam spem, tamque plenam periculi fortunam sequuti Pueri, ultimum quodpiam adeant excidium. Quum et Puer, si vicinum et jam in parentem acceptum regem simul cum consultoribus et curatoribus suis rejecerit, seque externo et longinquo commiserint, qui praesertim rerum suarum desperatione impulsus, sic se immerserit amicitiae turcicae, ut jam prorsus evertere statum christianum non vereatur, utrique proculdubio pari erore fallentur. Sed haec obiter et supra modum dolenter, quod nos Christianorum, eorumque christianissimorum lacerti turcicis telis petant. Verum ignoscat Deus, et mentem meliorem iis nostris donet, qui gallica vanitate moti tam

perniciosa patriae machinantur. Nota tibi scribo, compater. Quia quicunque hactenus vel populi vel civitates gallicae amicitiae involucris passi sunt (se) irretiri, ii profecto magnam et fortunarum et libertatis jacturam fecerunt. De quo sciscitare complures Italiae status, exulumque pene numerosissima agmina, ac postremo nunc Senensium casum, qui quidem omnes nisi gallicis praxibus fuissent captati, eos imperator noster Carolus V. nunquam profecto sibi subjicere tentavisset, nec antiqua jura imperii excutere curavisset, omnium vetere ac firmata jam libertate et pace magis laetatus, quam servitute, et armorum molestiis. Nos vero, si scire cupias, quid tandem in re pacis nostrae apud Turcam egerimus, quid peregerimus, quo studio, quibusve nervis in ea consequenda enixi sumus, ut officio nostro ex vestra omnium sententia fungeremur, non est, compater, quod et tu avide debeas desiderare, et ego alacriter scribere, praeterquam de sola negotii actione, quae, nisi amore fallamur proprio, tanta cum ratione, ordine, vi, et contentione nobis est obita, ut mirandum esse debeat, quod nihil pro aequitate et voto confecerimus. Sed coram ab Augerio collega nostro cuncta disces uberius. Quum nos hinc non obtentae rei gravissimo colore perculsi, illinc taedio quoque ejus prolixitatis insuavissimae affecti, non scibere aliquid sed cogitare de illa vix vel tantillum possumus. Quoniam interim nobis vitam etiam ipsam omni acerbitate acerbiorem esse putemus, saepius animo repetentes, et prope oculis jam jam ipsis intuentes, qua nos tristitia, ubi redierimus, sitis excepturi, veriti etiam odia, et calumnias multitudinis, quas alioqui et principis sapientissimi, et primorum omnium prudentia mitiga-

turas nobis confidimus, qui aequius de his judicabit, quam vulgi frequentia. Nos nihilominus etiam cum hoc metu mirifice domum jam redire cupimus, quod in hujus principis potestate videmus esse situm, idque diutius futurum arbitramur, quia ii nondum ab ingenio recesserunt, nisi Deo nostro Optimo Maximo atque aeterno fuerimus adjuti, tanquam Petrus e Tulliano. Aegre alioqui nihil simile interea laturi, si tantumdem etiam temporis ob salutem et quietem patriae obsides esse debimus, ea spe maxime freti, quod mora perficiendae rei longior saepe-numero efficaciorem exitum afferre soleat.

De Agriensi vero episcopatu quod scripsisti, nescio quid respondeam tibi, tamen maximas habeo gratias pro opinione tam excellenti, quam de me suscepisse te, et habere ostendis. Atqui majores et pinguiores dignitates majoribus sane conferantur ac dentur. Ego etiam cum Jauriensi facile in gratia pro conditione horum temporum permanerem, ut cum abbatiae meae Pornensi vicino et contiguo, si modo ex eo Gregoriancius parens meus charissimus et praesul integerrimus ad Agriensem transivisset. Cui ego quidem certe omnia et commoda et ornamenta tribui atque concedi percupio. Quum mea alioqui nec virtus tanti est, nec adhuc tanta in hunc regem munera exstent, ut candidatum mihi episcopatus ejus esse liceat, qui est in Hungaria omnium maximus. Tibi tamen ne nihil fortassis ad hanc epistolae tuae partem respondendo, superbum me esse judicasses, haec rescripsi pro officio, satis et dives et contentus futurus, si mihi regis gratia affuerit nec deerunt primorum patrocinia.

Non ignores postremo, Emericum Nagy unum

regiae classis nazadarchorum qui nobiscum profecti sunt, transfugisse a nobis ad reginae nuncium eo nomine, quod in partes Joannis regis filii reverti vellet, in quibus antea etiam fuisset. Ejus defectio attulit nobis non exiguam perturbationem, quum ad passas perductus, multa eis et de finibus istis, quibus tu praesis, et de nobis improbissime effudisset, perniciosa et nostrae et finium nostrorum incolumitati machinatus, perinde ac tanti esset, ut homo omnium apud nos postremus, ea praestare posset, quae de se promitteret. Perturbatus tamen magis ipse est ubi levitas ejus constitit. Nam quum nos vidissemus illum obstinate et perditissime defectioni suae inhaesisse, et patrocinio passarum sic a jure et potestate nostra prohiberi, ut eum in viam revocare nullo pacto possemus, habito mox de industria contemptui, perditioni etiam ac infamiae suae hominem reliquimus, unde a passis quoque sensim despicatus, oblivioni datus est, nec vel unius numi argentei minutuli viatico adjutus est e publico, mendicatoque hinc cum eodem nuncio divenditis vestibus penulatus tantum abierit. Plures alii tam ex nazadarchis, quam ex gregariis famulis missionem flagitaverant, sed ne Hungari oratores existentes, Gracculorum, Armeniorum, Arabumque et id genus semihominum obsequiis uti cogeremur, eam omnibus uno verbo denegavimus, sperantes brevi nos ipsos quoque redituros, utinam autem sine bello, quod certe negata Transsylvania valde est metuendum. Sed sic multo magis, si nostri proceres factionibus disjungentur, ac Pueri fortunae innixi, exterorum se se fidei et consiliis committent, qui periculis alienis, suis se subducere conantur. Quod nisi mature circumspexerint et prospexerint nostri, sponte

sane sua accersent sibi gravissimam perniciem. Ad me, et ad collegam meum Franciscum Zay (quod) attinet non est obscurum, quonam causa patriae periculo laboremus. Non poenitet tamen etiam gravius, diuturniusque etiam periclitari pro vestra omnium incolumitate, qui domi securitate fruimini, modo ipsimet non desitis vobis ipsis, ab invicem secedendo, et mutuis armis contendendo. Vale. Constantinopoli, prima Julii 1555.

XXX.

A királynak Verancsics és Zay.

Sacratissimo regi Verancius et Zay felicitatem.

1555. jul. 8. Ad III. diem mensis instantis movit hinc Augerius collega noster Viennam versus, qui tametsi adversa nonnihil valetudine vexabatur, molestiamque illi etiam aestus caniculae sint allaturi, eum tamen, ut est injuncti sibi muneris studiosissimus exequutor, sollicitatus etiam negotii magnitudine, quod plurimum refert, ut quam celerrime ad majestatem tuam perferatur, non dubitamus iter toto conatu maturaturum.

Hic princeps movit Amasia Junii XX., et tricenis castris Constantinopolim venturum nunciant. De cujus classe nihildum aliud attulere, quam quod laboret ingenti pestilentiae lue, quemadmodum utraque etiam civitas haec, sed multo magis Galata, in qua eum quoque ademit nobis hominem magno nostro incommodo, cujus opera litteras ad majestatem tuam mittebamus. In cujus locum atque officium et si alter ex eadem familia successit, ita ut facultate mittendarum

litterarum non carebimus, illius tamen diligentiae et dexteritati hic non respondebit. At satis utique faciet nostrae necessitati, dum his brevi temporis difficultatibus eximemur. Ad pestis vero metum quod attinet, quia neque cum Turcis, neque cum Christianis satis hoc tempore tuta est nobis conversatio, solitudinem prope servamus, omni invisentium usu seposito. De litteris autem tuae majestatis, quas ad nos proximis mensibus dedit, omnes accepimus. Sed ad earum singulas quod peculiariter suo tempore, ut par erat, pro nostro officio non rescripsimus, causa est, quia et sero nobis redditae sunt, et praepostere, quum interim neque cum passis quicquam firmiter confectum haberemus, neque, quibus tuto uti possemus, certorum copia tabellariorum occurreret. Ex eo tamen loco non plures, quam ternas dedimus, idque maxime anxii, num perferentur tempori, atque incolumes. Nunc vero postquam reversi sumus Constantinopolim, velut ex angustiis in patentia, priorem diligentiam resumemus, et solita sedulitate utemur in scribendo. Illud hac epistola nullo modo omissuri, quod ad [filium ciausi nostri pertineat, cujus rem non expectet majestas vestra tanti esse, ut eam curari sit necesse, nam prorsus ea conditione non est, ut ad pacem nostram vel tantillum momenti afferre possit; redemtioni igitur servandum censemus, quia ut sine omni existimatione et summa impuritate est pater, ac multa pollet pecunia, ita filio clementia majestatis vestrae pro adipiscenda libertate non conferatur gratuito, postquam Turci gratiam et humanitatem et munificentiam principum religionis nostrae non agnoscunt, quod vel hoc ipso tempore in Karahamza, et in iis, quibus fuerat a majestate vestra dono missus, ex-

perti plane sumus, quippe qui liberalitate et officiis nostris magis contra nos insolescunt, quam concilientur nobis. Sed de his plura Augerius. Majestas vestra optime et feliciter valeat. Constantinopoli, millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto, septima Julii].

XXXI.

Gaztelu Domonkosnak.

A ms. Dominego Gaztelu.

1555, jul. 7. Che da noi si puoche lettere havete ricevuto nelli passati mesi, che semo stà in Amasia, la colpa è nasciuta dalla puocha fidanza, che s' ha havuta nelli messi d'altri. Hora ritornati in questa città alli XXIII del passato, sani e salvi, ripigliaremo la solita diligenza del ufficio nostro. E, quanto alle suoe lettere a noi mandate con quelle de sua magiestà nostro signore, saprà, come tutte li havemo ricevuto, benchè, altre in Amasia, altre qui, è prima l'ultimi per la causa de varii romori, che gierano sparsi del nostro ritornare. Hora lodato sia Iddio, che liberati da quei paesi molto rudi e mal commodati, o diremo di Cappadocia, o di Gallacia, siamo, qui non parlando altro de Bithynia, ch'è assai raggionevole. Ma in Amasia se dimoravamo ancora uno mese, talmente è luocho senza ogni buono genio, gierimo nel vero tutti falliti, delle vitte havendo già comminciato a mancare. Il signor Augerio, el quale colto d'una fevre continova, che era quasi etica, non sapemo, come sodisfarà etiamdio al camin di Vienna. Ma nella città d'Amasia quello havemo fatto cerca

l'ambasciaria nostra, già per avanti in brevità vi scrissimo, e scrivemo ancora adesso, perchè trattata la cosa con forze d'Hercole e d'Achille, cosa che ne dopplica i dolori, in un suol punto fussimo al fin ridutti: o la Transsilvania, e pace; o, si no, guerra aperta per il vicino anno. Et a deliberazione tale non più, che VI. mesi di tempo ne concessero, si chè rimandato il signore Augerio con questo nodo, parti di quà nel VI. giorno del corrente. Noi restamo ancora nel offizio per voler di questo signore, non già per il nostro, fino chè la soa magiestà si risolva di tal proposta, molto e dura, e fuori d'ogni raggione et honestà, a Franciosi molto suave, e, se piace agli Dii immortali, etiamdio più che honesta per esser christianissimi. Del qual triompho assai si puonno a vantare, e molto via più, che della pace Persiana. Benchè essa ancora per tempo giunse agli danni nostri, e fece grande giunta a sforzi et agli desiri delle nemici, ne sapemo dirvi altro, se non dolersi delli dimore nostre, le quali molto anojorno il corso delle facende nostre. Pur sia cossi come Iddio vole, che alla fine non è per mancare a quelli, che col suo volere tenno concordia. Le nostre spese d'Amasia furon multo larghe, come per il signor Augerio soa magiestà sarà avisata. E perchè al partir di quà, togliessimo robba da ms. Zacharia Scaramelli, non truovandosene alhora col danaro per la absenza della corte, senza la quale non ci è quì spazzo delle mercancie, puocho bene facessimo. Perchè parte donate in fatto del negozio, parte mal vendute e sbaratate in quà in là per la bisogna, che hora per hora ne occorrevano come una restia di mare, havemo ricevuto assai danno *maggiore*, che speravamo l'utile. Ne

per via alcuna fù rimedio a schiffare il ditto danno, come in paese strano, nudo, e tra la gente, alla quale non si puol accomodare l'uomo nostro, over altro, sia che forestier si voglia, se non a loro modi, per non dir altre cose, che vi sono ben intese. Semo dunque di novo forzati tor danari per questi mesi, che ne restino a tristolare in questo luocho. Ma perchè addesso ancora esso ms. Zaccharia non si attruovava in danari, con difficultà n'ha servito de ducatti veneti cinquecento a raggione di △ Veneti d'oro, over di valuta loro, segondo la informazione vostra. E tal danaro per la maggior parte è speso nelle sodisfazioni delli nostri cariazzi, delli ciausi, jagnicieri, e più altre persone Turchesche, che gierino puoste alla custodia et alli usi nostri. Questo conto familiarmente nel corso rendemo a voi, acciò da Lei ancora per occasione siamo iscusati là, da onde escono le rendite di tal danari, se fusso il bisogno; non puotendo farsi maggior sparagno in simil luochi, e si fatti travagli. Li prigioni spagnoli, che già qualche tempo ne rechiedesti, mai ne essi ne gli padroni loro s'hanno puotuto attruovare, si come demostravano le lettere ad essi indirizzate. Dove vi pregamo il perdono, se non sete stà da noi servito in ciò al vostro piacere. Della armata di costoro non se intende altro, se non chè patisse di peste, come ancora queste doi città, ma più quella de Galata, nella quale gieri morse il Baldisera di Cagnolini nipote de ms. Piero et Antonio Dellavecchia, giuovene molto amico nostro e servitore affectionato de sua magiestà nostro signore; di maniera che ne par, siamo privati della mano destra; ma n'è restato ms. Pietro Gerardi similmente nepote delli soddetti amici, el quale

non mancarà di proseguire il solito officio, e sapete, quale, senza chè vi lo nomano. Questo Signore partì d'Amasia nel XX^mo^ di zugno, dicono la maggior parte, che al arrivar a Constantipoli farà logiamenti non più ne meno, che XXX^ta^. E già di quì li se va incontro. Ne altro per adesso, suol, che della ottenzione di Sienà molto s' havemo rallegrato. Iddio faccia, che anche delle altre imprese di questo anno delli nostri sacratissimi principi sentiamo lieto et honorato fine al beneficio della unione e fermezza del stato christiano. State sano. Da Constantinopoli nel 7. di Lujo. 1555.

XXXII

Zeffo János tisztelendő atyának Verancsics.

Il Veranzio al R. P. Frà Giuan Battista Zeffo S.

Noi al contrario de quellui, che disse: veni, vi- 1555. jul. 10.
di, vici: andassimo, vedessimo, na non vencessimo. Et il negoziare fu veramente di tal maniera diligente e forzevole, che dette maraviglie non suolamente agli huomeni nostri, che li si attruovarano, ma ancora a quelli, con li quali havevamo il maneggio. *) — Commìnciamo il fatto della summa modestia, e .... della benevolenza per la condizione del stato suo, che da ogni lato era ossesso e combattuto. E, di quì scorrendo per le parti de ufficii passati, presenti, e dall'avenire, venemo puoi con tutte le vele agli argomenti della amicizia, dalla quale speravamo il più. E ne quelli dimorati il tempo de parecchi giorni, per vedere di quanto era puodere la detta amicizia a farne

*) Kimaradt az ige.

v encitori, puonessimo quì ogni nostra industria e miglior ingegno, senza perho molta arte e colorato dire, lo quale costoro chiamano inganno e froda. Non ascuoltata, ne raguardata molto l'amicizia, non modestia, non uffizii, se non si rendeva il rechiesto; togliemo inante le ragioni, la equità e simil altre parti, che la causa nostra non quì, ma appresso l'Acheronte havrebbono fatta salva et acetta. E quivi entrati nelle dispute, lamenti e contese a voci, e nomi chiari e ben scoperti de tutto quello e quelli, per li quali la nostra causa era travagliata, si facessimo largamente intender. Dove al fine molto manco attesi, et al quanto con dispiacer uditi, chè la verità gli feriva, e montavano al sdegno, si ridussimo alli proferte di danari, che furon grandi, et a noi mai maggior usati. Ne fù possibile di fare pur uno effetto desiato, quantumque in mille foggie di Proteo havessemo tramutato la industria e l'ingegno nostro. Che dunque al fine? Quello suol, che nella prima venuta nostra, cioe: la Transsilvania o guerra. E cussi expedito il signore Augerio verso soa magiestà nostro signor, per tal rispuosta, che nelli sei mesi dovrà rehaversi, noi tra questo mezzo ancora sentarimo con voi. Havete aviso de questa nostra Amasiana, e forse ultima azione, s'el re si lassarà persvadere. Ma me ne dubito, per esser la condizione troppo caricosa e precipite. E vedrassi puocho di puoi. Hora io vorrei havervi quì per la conversazione solita, la qual m'è stà sempre e chara e dulce. Pur vedendo el fuocho della peste, ch'adesso oltre ogni misura preme i Galateni, più tosto voglio, che siate costì, che quì, e che vi desiamo da sio, non da l'altro mondo. Stareti dunque lontan da queste rive

a vostro piacere fino che sentirete esser scorsa questa tempestà, la quale agli VI. del presente ne rapì il misser Baldisera nostro di Cagnolini, lo quale non altramente lamentamo, che uno singular fratello. Iddio conceda a lui il suo aspetto, e noi benignamente ancora alla penitenza riservi. Altro di quà non havemo, che vi puotissimo scrivere, suol che questo Signor è partito da Amasia, e sarà quì fra puochi giorni. Et io non puotendo havere e goder voi, vorrei godermi delle vostre lettere, delle quali se non sarete avaro, me farete richissimo, e ciò se della presenza no, almeno della memoria vostra. Al patre predicatore darete una salutazione cordiale, et affectionata a mio nome. E se fino mo havete bruscato qualche buona medaglietta, sapevolmente uso presonzione, vogliate arricordarvi delle dimande nostre e delle promesse vostre. Ma che dissi, non haver altro che scrivervi, e ho pure, che quasi m'havea scordato. Mivi rallegro e congratulo della abbazia novamente havuta. Iddio vi la faccia a buon pruo, s'è tale, e se ben non è, piacemi perho a vedere questi andamenti della fortuna, la quale vuol per ogni modo che Mytriate (?) e le mie divinazioni vengino all effetto. Ma vorrià che pescaste nelle maggior aque, che queste per le reti vostre sono basse. El mio collega Francesco Zai vi saluta. State sano. Da Constantinopoli nel X. di Lujo. 1555.

XXXIII.

Gróf Zrini Miklós bánnak Verancsics.

Antonius Verancius comiti Nicolao Zrinio bano S.

1555. jul. 15. Magna occasio, eaque sane fortuito oblata nobis est ad Andream Guzyth e captivitate liberandum. Est hic in clientela sororis hujus principis socrus Lutffii passae, non ita pridem ante Hruztanum moti officio, foemina quaedam, quae habet filium captivum apud Franciscum Tahium, nomine Elesz, cognomento vero Mataszovit. Quod ipsa foemina unde inlellexerit, ignoramus, per internuncios tamen curavit ad nos deferendum. Quum igitur magno ejusdem filii amore et desiderio teneatur, toto conatu et cogitatione incubuit, ut permutatione alicujus captivi nostratis hominis possit eum redimere. Andreas hac mulieris tenacitate, tum voluntate cognita, omnem ei status sui conditionem et fortunam per amicos insinuavit, et quam maximam potuit spem de salute et liberatione filii fecit, si se prae omnibus caeteris, quicunque hujusmodi sortis homines illi offerentur, eximendum carcere constituerit. Mulier, tota re Andreae sciscitata et perspecta, sic ejus quoque libertatis, salutisque amplexa est, ut alium captivum, quo filium redimat, nullum sibi proposuit, quam hunc ipsum Andream. His nos omnibus diligenter intellectis, sedulo etiam ab ipsa muliere scire studuimus, an esset firma aliqua in captivos principis facultate. Renunciavit eam sibi in hoc non deesse, tanta quorundam magna-

tum gratia ac favore polleret. Sciremus itaque, non ei anxio labore opus esse, uno verbo hominem in suàm potestatem fore, modo per nos ipsa quoque firma spe aliqua de filii sui liberatione secura redderetur. Interim autem et Andreas convenit nos, nobiscumque eadem colloquutus, quae nunciarat mulier, per omnes demum superos obsecravit, haec ad te quam primum deferenda curaremus, teque obnixe peteremus, ne hujusmodi liberandi illum occasionem velis praetermittere. Qualem quum a tot captivitatis suae annis consequi a fortuna nequiverit, veretur in majorem modum ea si forte frustrabitur, nullam se inposterum similem habiturum. Te itaque non solum petimus, rogamus, obsecramus, verum etiam obtestamur, ut ejusdem Andreae liberationem velis non gravate capessere, agereque cum Francisco Tahio, ut ei memoratum captivum concedat. Quod quum gratia tuae amicitiae, tum pietatis suae studio facturum, quo est in omnibus rebus, minimè dubitamus, praesertim quando pretium captivi non sit amissurus. Quicquid igitur hac in re cum eodem Tahio perfeceris, nos haud mora edoceto, ut huic et mulieri et Andreae certi aliquid respondere et polliceri possimus, ne spe dubia et longiore pendeant. Quum alioqui ferrum etiam, ut dici solet, sollicite cudi oporteat, dum igne candet; quia properandum, ne, si hac via destituetur mulier, aliam ineat, Andrea nostro intermisso, quandoquidem nulla ratione filium suum in captivitate tabescere patietur, dum vivum sentiet; Andreas vero quum Francisco Tahio captivi ejus pretium se repositurum bona fide recipiat, simul ac sospes in patriam redierit, tum nos quoque ex nobis eam operam liberationi ejus pollicemur, consequuti opportu-

nitatem non vanam, qua major desiderari non poterit. Vale. Constantinopoli, XV. Julii. 1555.

XXXIV.

A királynak Verancsics és Zay.

Sacratissimo regi suo Verancius et Zay.

1555. jul. 26. Quod superiores litterae causa suae prolixitatis non potuerunt capere, his perscribemus. Est hic Joannis Mariae Malvecii antecessoris nostri non exigua supellex pecuniarum, vasorum argenteorum, et quorundam lapidum pretiosorum, quae, ut nobis asserunt, XV. circiter millium ducatorum, et hoc fortasse numero plurium summam facit. Eam Hruztanus passa, quo tempore ipse Joannes Maria in septiturrim conjectus fuerat, publico nomine interceperat, cognoverat, aestimaveratque, et in emporium urbis hujus, quod Turcae Bezestanum vocant, sub sigillo principis ac Joannis Mariae deposuerat, inibique adhuc detinetur ac premitur, direpta a satellitibus reliqua. Quapropter ne isthaec etiam quae supersunt, intercidant, operae pretium erit, si majestas tua scribet ejus causa Ahmato passae, eum petendo, ut memoratae supellectilis, tanquam suae, petestatem nobis facere velit. Aut si hoc nomine nolit nos pro ea agere, ipsa tua majestas tales inveniat repetendae causas et rationes, quae magis videbuntur idoneae atque appositae ad eximendam de horum manibus; quum alioqui procul dubio perituram certum est, nisi tuae majestatis nomine repetetur, quandoquidem dubitan-

dum sit, an hoc etiam recuperari poterit, si pacis nostrae negotium in bellum transferetur.

Sed hic subjicimus privatam quoque quamdam sollicitudinem nostram. Quae quidem etsi sit vetus, minusque et loci hujus et temporis, ea tamen Amasiae renata improviso, ob res oppidanorum Cheviensium, quas Agrienses milites annis superioribus, interceperant, non parva nos affecit molestia. Missis enim duobus nunciis Amasiam, gravissime questi sunt apud passas de ejusmodi damnis sibi illatis et irrogatis injuriis, commemoratis etiam vulneribus, caedibusque, quibus fuere affecti ii, qui vehebant mercimonia, totam vim querimoniae potissimum in Franciscum Zay contorsere, et vociferati sunt, quum culpae hujusmodi perpetrati facinoris milites ejus, tum ipsum et praedae et consilii exstitisse participem, tamquam alterum Agriensis praesidii praefectum. Contendentes simul omnibus nervis, ut idem Zay sic Turcico jure subito astringeretur, postquam in manu esset, ut donec tam de damnis quam de caedibus in memoratos oppidanos commissis satisfaceret, non relaxaretur. Biduo igitur antequam Amasia decedere vellemus, misit passa ad nos duos ciausos sciscitatum initio, quid nam id rei esset, postea etiam monitum atque hortatum, ut, quia Chevienses querimonias veras esse constaret, Franciscus Zay curaret eis satisfaciendum quod jure teneretur, et sciremus ambo, principem eorum nullo pacto passurum subditos suos a regiis in hunc modum divexari et damnis affici, praedamque omnibus obviis fieri ; et id genus plura.

Nos et vultu et animis dedita opera turbati, ostensurique, quod rem indignam accepissemus a passis, respondimus: Mirari nos talia ab eo nobis

fuisse nunciata, qui totum Turcae dominium prudentia sua gubernaret, quandoquidem videretur in eum nos contra omnem jus gentium velle adigere tractatum, qui nec loci hujus, nec temporis foret. Caeterum meminisset, litteras fidei nobis ab ejus principe non litis Cheviensium causa, sed pacis inter eum et regem nostrum renovandae gratia fuisse datas, quare nolle nos ad haec illi aliud renunciare, quam ut nobis ea securitas et fides servetur, qua huc deducti sumus. Regem denique nostrum esse justum principem, causamque Cheviensium illic esse cognoscendam, ubi ortum accepisset, non in Turcia. Quapropter quum ejus quoque agitandae et transigendae tempus advenerit, sciret etiam ipse passa, regem nostrum non solum de Francisco Zay sed etiam de omnibus aliis suis subditis in alienorum subditorum causa jus administraturum, quoscunque cum iis habere controversiam accidisset, potissimum vero hujus principis, cum quo sibi tanta intercedit vicinitas, tamque amanter et sincere pax ac foedus renovandum, percutiendumque desideratur. Quibus dictis fuit ibidem inter nos et ciausos nonnulla verborum altercatio. Aderant enim et Chevienses, nec abstinebant garritu atque conviciis, sed et ciausis acrius quiddam ingerentibus, quo fortasse tentarent animos nostros, an terreri vellemus, quod pluribus referet coram Augerius collega noster, qui simili modo aderat negotio, nos de industria maturato fine hujus colloquii omnem sermonem succidentes, ut abirent cum his, quae jam a nobis acceperunt, monuimus, quandoquidem nihil praeterea haberemus id temporis, quod eis loqui possemus. Sic a nobis digressis, putabamus passam adhuc aliquid renunciaturum, sed nec verbum. Ab amico

tantum quodam relatum, commotum fuisse intra se nostro responso et rem omnem Constantinopolim distulisse, quum neque eo loci jam geri poterat existentibus nobis in procinctu recedendi.

At ii nuncii non quiescunt. Nam redierunt etiam ipsi Constantinopolim, ubi exspectant principem, et novum libellum querimoniarum in utrumque nostrum dicuntur condere, eumque principi porrecturos, suasu fortasse quorumpiam nostrorum hostium evulgant, idque referri nobis student. Appenderunt autem ad veterem causam novas calumnias, gravius negotium nobis reddituri. Ubi enim omnia loca, eaque multa turcicae ditionis enumeravere, in quibus aliquando belli temporibus grassatus Franciscus Zay, nuncque ejus milites in hisdem ditionibus ajunt praedabundos excursare, saevissimum ducem in Turcicum genus esse obloquentes, tandem Verancium quoque, qui nunquam accinxit gladium, et si accinxit aliquando, eum tamen semper innocentissime quidem certe tractavit, gladiatorem confinxerunt, accusantque, quod ipsius etiam miles populetur Boraniam et Simigium comitatus, agrosque Quinqueecclesiarum urbis ad portas usque pervastet. Caeterum rem sibi admodum videri absurdam, minus a Turcis animadverti, quod hic nos legatos agamus, istic fines eorum per arma nostra populemur; et sane meritos esse, qui non solum damnemur carceribus, sed gravissimis cruciatibus enecemur; pluraque id genus portenta. At nos quamquam his non vehementer moveamur, statu legationis nostrae tuti, considerantes tamen gentis ingenia, a quibus nunquam vel latum unguem recedunt, non possumus non subvereri aliquid, praesertim si de Transsylvania secus a majestate vestra respondebi-

tur quam desideratur, quo tempore non his solum calumniis, sed quibusvis aliis et multo gravioribus procul dubio molestias nobis injicerent. Quapropter si tuae majestati videbitur factu fore necessarium, quod nos maxime fore, judicamus: optaremus, ut, quum ad ea respondebit, quae per Augerium collegam nostrum nunciarunt, scriberet etiam de hoc peculiares litteras ad Ahmatum passam, quibus amice moneretur, ne quid in nos committat praeter expectationem et jus gentium. Nos alioqui non aliter hisdem utemur litteris quam quantum usus rei postulabit. Tua majestas felix atque incolumis aeternum valeat. Constantinopoli XXVI. Julii. 1555.

XXXV.

Gergely deáknak *) és fogolytársainak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Gregorio Litterato et ejus comitibus captivis S.

1555. jul. 26. Dolemus plurimum de angustiis et incommodis vestris, amici nostri charissimi, sed quum nos quoque id temporis minus pecunia subnixi sumus, dum ea et mercatores nostri egeant, qui nobis mandato regis suppeditant, et diutius ab eorum pendemus opportunitatibus, quum pecunias ipsi quoque a creditoribus suis accipiant, vobis certe, nec pro necessitate vestra nec pro voluntate nostra possumus uberius opitulari. Ideo si inpraesentia votis vestris non satisfacimus,

*) Bornemissza, Egernek hős védője.

amur, ut ignoscatis. Brevi tamen tam de stragu-
t vestibus vestris, quam de omnibus aliis neces-
ibus, quae vos premunt inopia supellectilis, curam
mus, idque ubi primum nobis quoque a mercato-
s nostris. prospectum fuerit. Caeterum ubi nos
istis, ut apud passam vellemus agere de obsoniis
ris, e publico vobis decernendis, quum adhuc ne
am quidem panis fuisse illinc vobis attributam
entamini, scire debetis, nunc prorsus intempesti-
i esse id attingere, donec princeps advenerit,
n propediem affirmant affuturum. Nam nobis
que, licet causam nesciamus, magna ex parte so-
annona in tantum est subtracta et diminuta, prae-
im equorum pabulum, ut nostra pecunia paulo
us quam ex toto degimus, jubemurque opperiri
io animo reditum principis.

Sed huc accessit et Muztaphae hujus novi
rtus, cujus tumultibus ita est occupatus passa, ut
vobis, nobisque, sed ne rebus quidem suis com-
le vacare possit, quum neque ministri publicae
is annonae dividundae quicquam suo arbitratu
uere valeant, quam quod loculis suis replendis
sit. Omnem rem habetis. Nec est cur interim sol-
i sitis paucula hac pecunia accepta, memores et
ni nostri erga vos propensissimi, et ut custodes
curatores vestros tam nostris quam vestris polli-
s in officio et amicitia conservetis, quandoquidem
s quoque non deerimus, quo vobis minus sint mo-
i, et quum possint, non recusent esse commodi.
ete. Constantinopoli XXVI. Julii. 1555.

XXXVI.

Verancsics és Zay Hoggi, Domane és L'altro uraknak *).

Il Verancio et Zay a ms. Hoggi, Domane et L'altro S.

1555. jul. 28. Le vostre de gieri havemo inteso, ne ci hanno apportato altro, che tanti passati domane, apodomane, lunedì, apolunedì, e marte similmente. Ne da due mesi in quà arrivà questo vostro domane, questo lunedì, questo marte, ch'ogni giorno promettete. Di maniera che non sapemo dirvi altro, salvo che essendo noi da voi intesi, e voi da noi no, usate il dovere, et al fine voi ancora lasciateve intendere. Perchè tanto Hoggi, Domane, e L'altro, parmi esser quello, che non si deve aspettare più che tanto, che niente. E pur bisogno è che noi habiamo danari. State sano. In Constantinopoli nel XXVIII. di Lujo. 1555.

*) Álnevek, valószínüleg tréfából, mert a bankárok nem siettek a pénzküldéssel.

XXXVII.

Gaztelunak Verancsics és Zay.

Il Veranzio e Zay a ms. Dominego Gaztelu.

Dopo che noi semo venuti a Constantinopoli[1555. aug. 1.] d'Amasia, ne da voi, ne da soa magiestà, il re, nostro signore, havemo ricevuto lettere. Cosa che ne dà grande maraviglia, essendo giunti tra questo tempo doi spacci da Venezia. Noi pure non restamo dal offizio, dandovi a sapere, come questo signore arrivò in questa città gieri assai stracco, e debole per li suoi consueti dolori delli piedi. Non ci è perho il male del pericolo. Ne altro de soa altezza per adesso si puol sapere, e manco scrivervi por esser troppo frescha lo soa giunta.

Delli romori d'un huomo nuovo, chi ha levato la testa nelle parti de Ponto sopra Varna in distretto de Dobricia, e fassi il Muztapha, figliuolo del gran Turco, che già fù amazzato dal patre nella andata di Persia doi anni fa, e credemo, che ciò havete hoggimai inteso, e forse ancora no, per esser troppo nuovo, et uscito alla luce con la presente luna. Delle pruove di segni, che fa, a ciò sia creduto e ricevuto per vero Muztapha, sono grande e molto verisimile. Et essendo etiandio gagliardo delle arme et apparato da prencipe con padiglioni, veste, cavalli, simil altri ornamenti, con acarezzare et apresentare tutti quelli, ch'a lui congiongono, fa tutto questo imperio stupire, e venir nel dubio, ch' esso sià, che esser si dice.

E perchè dall'altro canto si tiene esser nel vero qualche huomo malagievole, e sollevato d'altronde non dà si istesso, gli se ha mandato esercito con li jagnicieri incontro. Lui è come si dice, con più, che, con 14 mille cavalli; li mandati adosso, passerano il doppio con uno passa et altero beglerbego di Grecia capitani. E postissi questi ancora alla campagna, spartiti dal monte Hemo, stansi cussi, con espettazione, o di conoscere si l' è Muztapha, o di far la giornata seco, non buttandosi giu della impresa.

Ma o l'è vero di questo sollevato, o no, ch' ancora non si crede fermamente, noi, a dirvela come l'è, dubitamo assai de qualche trama per le parti nostre, di che semo certi, che soa magiestà ne tiene buon conto per le spie, ch'ha nelli confini. Alla quale vostra signoria indirizzando le inchiuse al solito, li s'ufferimo. E state sano. Da Constantinopoli, nel primo d' Augusto 1555.

XXXVIII.

Atyjának, Ferencz úrnak Verancsics.

Il Veranzio a ms. Francesco patre suo S.

1555. aug 9. Io per aviso e consolazione vostra, patre mio carissimo et honoratissimo, ritornato son a Constantinopoli, esto sano, e senza ogni desastro e dispiacere, salvo che ancora da cerca quatro mesi dimoraremo in questa corte, se non intravengi qualche altro tramezzo, fino che si harà la rispusta alle ultime dimande di questo signore, le quali nelli primi giorni del presente furon notificate al sacratissimo re, nostro

signore. Voi perho non vi pigliate di ciò fastidio alcuno, perchè ho certa fedanza nel signor Iddio, che la soa divina magiestà non mancherà di guidarci col aggiuto e con la soa buona grazia in sin a tanto che ne rimeni al desiato porto. Bisognando tra questo mezzo ch'e noi s'affatichiamo di servire con verità et affezzione alla soa gloria, poscia che in ciò siamo chiamati e puosti. E voi come pio e prudente Cristiano, et huomo che già è nelli anni, che si sogliono dedicare a Iddio, sempre vi acconciate et agguagliate al suo volere, non lasciandovi vincer da queste tenerezze humane, le quali havete più del dovero delicate, ne darete orecchia ad ogni voce di romori volgari, che di me costì discoressero manco lietie rispondenti alli desiri vostri, che di maligni huomeni ci è ne assai da per tutto; non essendo io per mancare, di darvi spessi avisi di tutto quello, ch'a me puotesse intravenire. E de qui vengo a lamentarmi un puoco con esser voi al solito del costume vostro, come già dissi, molto in tutte le cose tenero, semplice, scoperto, e sopramodo avezzo alle passioni con jattura della e mia e vostra riputazione. Sei giorni sono che arrivò quà il calogiero Pahomia con le vostre lettere di XX. del Ottobre d'anno passato, vecchie assai, nondimeno parimente grate, per la cognizione che mi dettero della buona salute vostra. Ma la orazione di calogiero me turbò tanto, ch'harebbe voluto, non mi fusse stà mai venuto inante. Già più e più fiate v'ho detto, v'ho pregato, v'ho esortato e a boccha e con scritti, che li morbi de casa non scoprite ad ogni uno, che vi viene alla faccia, perchè et io prendo molto scorno e voi puoco honore. Ogni uno sa il vostro odio contra Michele, contra la soa moglie, e

le contese, che vi occorrono con la famiglia. Puol esser, che Jesu con la soa sancta pace, che ne lassò nel testamentó per una certa fermezza del stato cristiano tra voi ritorni? Puol esser, che la charità bendetta, la quale e la perfectione, et ornamento de Cristiani vi congiunga, e che cessate hoggimai esser ingrati e sconoscenti verso Iddio, che vi ha dato si belli doni nella vecchiezza vostra? Ne vi dico quali, ma sapeteli voi, perli quali da ogni uno sete honorato. Et io alla giornata mi sconfondo più per le confusioni vostre, che per li pensieri e pericoli, nelli quali mi ritruovo fino a capo involupato, donde veramente la maggior parte delli soddetti honori vostri nascono é provengino. E quando intesi da Pahomia calogiero cose e cose e cose, Dio, che dolor hebbi? E la colpa è vostra, patre mio honorando, che sapendo voi le vanità e le varietà delle cose del mondo, non le moderate in casa vostra con la prudenza; le quali meglio certamente si puolno coprire, che prohibire acciò non accaschassero, attento che è forzo di errare e travagliare agli ingegni humani, massime della gioventù, e di quelli, che puoco sono esperti delle raggioni humane; non vi mentovando adesso gli diffetti naturali et assunte dal uso antico, e viziosa consvetudine delle matregne. De si fatti avisi spesse volte vi do, patre mio carissimo, e so, che vi offendete. Ma ricevendo io molto maggior offesa di questa vostra, non posso con voi non usare al meno l'ufficio del vescovo, se quel del figliuolo non recevete. Lasciate dunque queste risse, che tra voi nudrite. Altrimente vi prometto, che da tutti voi in si fatto modo mi rivolterò, che più e più volte da voi chiamato, non vi daro rispuosta. Hor me inten-

dete. Ma veramente l'è ultima vergogna quel ch' io sento. E sarà molto danno maggiore s' Iddio vi si sdegni ne questi nuovi favori, ch' ha porto alla casa et alla stirpe vostra. Il che acciò non vi intravengi, v'ammonisco, usate da seno il mio consiglio. Quello, che vi mandai per ms. Dominego Regulo, nostro paesano e cittadino, dateme a sapere, s' havete ricevuto. Avisandovi apresso, ch'ho scritto a Michele, e commandato con diligenza, acciò vi puorti altresi oltre tutte le altre provisioni commune della casa. Ne voglio, di quanto mi resta a dire, che la matregna nostra, fuoco di casa nostra, habbia da fare nelle cose nostre. Et avertite bene, che l'intento mio serve alli figliuoli e suoi e vostri. Ma lei non pensando punto al fine, dove consiste la perfezzione e pruova de tutte le cose, perde il suo e presente e futuro per la viziosa malignità nella quale ogni matregna è conceputa e nasciuta. Ma voi, patre, state pur sano et allegro, ch' io non cerco altro, che concordia tra voi e Michele con el contento della vecchiezza vostra, la quale per Iddio giuro, me è più nel animo, che la mia. Essendo hormai io ancora, se non m' inganno, ugvalmente con voi canuto, e forse stracco ancora degli anni, delli quali reposti i cinquanta dua, nel corso di sessanta somo intrati. E voi ciò sapete meglio. Ma quel ch' è il mio consiglio, vivete il resto delli vostri in riposo, in lodar Iddio et in solazzo. Ne vi lasciate governare dalla donna, la quale vuol dal maschio esser governata, per non perder il tutto, governando il tutto. State sano. Da Constantinopoli, nel nono d'Agosto 1555.

XXXIX.

Gàztelunak Verancsics és Zay.

Veranzio e Zay á ms. Dominego Gaztelu S.

1555. aug. 17. La favola del nuovo Muztapha, che quì era sollevato, et havrà fatto non piccol testa, rîusci al fine chiaramente in un ladrone, lo quale questi X. giorni passati colto et allacciato delli suoi prencipali, gieri fù condotto quà, e puosto alla questione non più, che di due ove tre hore, subito fù legato alla coda de cavallo, e tirato per tutta questa terra col merito cruciato, dando allo carnefice per li più segnalati luochi dove il naso, dove l'orecchia, e simil altre parti, che soglono honestare la faccia humana, in fine fù fisso ad uno gancio di ferro con li dua delli suoi devoti, puosti di quà, e di là per accompagnare le suoi pene. Era quì per questo scelerato multa perturbazione nasciuta. Ma poi che è ridutto al suo fine, si pensa, che di curto il tutto s' aquetarà. Le genti, che le gierino mandate adesso, sono rechiamate e mandate in più parti, li quali facciano inquisizione de tutti quelli, li quali haranno havuto a fare con la soa insania, e presi che saranno, d'altro castigo non si punironno, che della morte di più maniere Delle novelle di costì non vi dicimo altro, salvo che è tempo hoggimai, che ne rinuovate e confermate di qualche generoso fatto delli nostri serenissimi principi, perchè quì non c'è altro che il solito di Franzesi, agli quali ogni dì in casa nascono le novità, e servono tutte le pazze.

La vecchiezza, quel che vedemo, del signor Andrea Doria puoche facende fa, e ch' è, che non è, questi torneranno con qualche buttino. Il capitan antico harà suolamente salvato le suoi zurme. Se di ciò non si parlasse qui, noi ancora tacciessemo, ma li inimici di Dio parlano, e noi non puotemo di non dolersi, si di scorni come delli danni. Lettere da voi nissuna ancora havemo havuto, benchè che d' Amasia siamo hormai vecchi, cosa che ne tien assai solliciti. Della quale pregamo, che ne sciogliete. E state sano. Constantinopoli, nel XVII. de Augusto 1555.

XL.

Guzman Mártonnak Verancsics.

Verancius Martino Guzmano S.

Vulgari fama intellexi N. N. praefectum. N. vita excessisse, quod et me et collegam meum quanto dolore affecerit eloqui sane non facile possum, idque quum propter peculiarem et privatum quendam affectum, qui nobis erat erga illum, tum propter publicum vulnus, quod ex amissione tam commodi, tamque idonei viri ad inserviendum rebus publicis et rex et ea regni pars accepit, quam audiebamus non amicorum nostrorum modo, sed et hostium testimonio tam secure in ejus tutela, rerumque vigilantissima administratione conquievisse. Non enim ea jam nationis nostrae sunt tempora, ut ejusmodi viros solita ubertate producat. Ad summam profecto quandam, quod dolentissime dico, veluti sterilitatem redacta fecto interim etiam regno tanta hostium va 1555. aug. 19.

reparari sine ingenti negotio minime queat. Verum quia de his lamentari magis et queri possumus, quae nobis adimit mors, quam ullam spem de recuperandis habere et nancisci: si verum sit, quod obierit, manes ejus in Domino requiescant, quandoquidem omni honore, celebritateque sempiternae memoriae digni sunt, in ejus vero locum quoniam mature alium ei parti regni multa designari suadeant, praesertim belli imminentes ab hostibus minae, quum jam et regem curam eam occupasse existimem, ego qui pro meis quantuliscunque viribus absens etiam semper consuevi studere patriae rationibus ob quietem, honorem, et commodum ejus majestatis, non ignaviter neque frigide pro ipsa regni parte nunc quoque decertando, si me non fallit opinio, et sollicite contendendo, ne in hostium potestatem deveniat, fretus ejusdem quidem regis gratia et clementia erga me multo ampliore, majoreque quam pro meis meritis, sumpsi audaciam promovendi ad praefecturam N. N. collegam meum *), commendando illum, si quid modo tribui potest meo judicio, de o nibus partibus, quae in viro ejusmodi muneri praeposito requiri soleant. Jam biennium est, quod unas aedes incolimus, et demum uno omnium rerum convictu vitam agimus, nec alium inveni, deprehendique totum hoc tempus. quam quem tibi commendo atque insinuo. Et si quas de ejus virtutibus cogis me exprimere, perspexi in eo ingenium, consilium, prudentiam, animum fortem, spiritum generosum, gravem, severum, vigilantem, rerum gerendarum peritum, plurimae demum experientiae, et in reges nostros fidei, ac solidae omnibus in suis actio-

*) Zayt érti.

nibus constantiae. Quae quidem ornamenta tametsi omnes homines, quibus insunt, praeclaros, illustres, et summis dignos honoribus efficiant, in iis tamen, qui bellicis rebus praeponuntur a principibus, majore quadam necessitate requiruntur, quum rem saepe numero uno conflictu et constituere et evertere possint, talesque citra omnem controversiam fieri oportet, qui soli utilia, memorabilia, et lande digna edunt facinora. Habes jam totum hunc hominem, quem si in tua studia et favores praesenti negotio recipies, ac regi nostro, amplissimisque ejus utriusque consilii senatoribus commendare, non tam sollenniter quam amanter, diligenterque volueris, mea et gratia et petitione, quum, me hercule, ipse id ex me officii nunquam postulavit, neque ejus est conscius, patriae sane nostrae pulcherime prospicies, remque mihi omnium gratissimam praestabis, meisque etiam aliquando officiis tuae amplitudini pensandam. Vale. Constantinopoli XIX. Augusti, 1555.

XLI.

Gaztelunak Verancsics és Zay.

Il Veranzio e Zay a ms. Dominego Gaztelu S.

Ancora da voi dopo la ritornata nostra d'Amasia 1555. sept. 8
nissuna lettera havemo ricevuto, havendo noi più volte scrittovi, cosa, che non puol non esserne molesta, dubitandossi, che e nostre e vostre parimente comminciassero esser intercette. Perho non restarete nel avenire darne lettere eziandio per li Scaramelli e loro principali, come fate per quelli Dellavecchia,

acciò per più vie siamo commodati, e non restiamo sprovisti alle occorrenzie di costoro: delli quali non ci è altro per adesso, salvo che castigato questo ladrone del nome di Muztapha, e lasciate le genti, che contro a lui gierimo esposte in campagna, il gran signore dopo dimane va ad aboccarsi col figliuolo Bajasitto, del che molti sono raggionamenti e varie opinioni. Ma doppo la ritornata d'esso signore meglio si conoscerà il tutto. E noi desiderosi di sapere qualche buona novella delli nostri prencipi, e di resto del mondo, chiedemola per lo scrivere più spesso. E state sano. Da Constantinopoli nel III. di Settembre 1555.

XLII.

Királyuknak Verancsics és Zay.

Sacratissimo regi suo Verancius et Zay.

1555. sept. 4. Plurimum per hosce dies apud passas primum, deinde apud principem quoque institerunt Chevienses, ut eis a Francisco Zay tanquam a collega olim Stephani Dobonis de damnis per Agrienses illatis satisfieret, vel saltem securos idem faceret suis syngraphis, et se coram ipsis passis de futura satisfactione obligaret. De quo quum nobiscum passae per internuncium egissent saepius diligenter, et intellexissent ex responsis nostris, causae huic per id tempus non esse in nobis locum, nec ullam rationem extare honestam atque juridicam, qua ad illam subeundam astringi possemus vel deberemus, judicavere nos non esse ulterius sollicitandos. Chevienses tamen hac censura passarum non contenti, summo de-

mum principi supplicem libellum porrexere, tanquam ad eum provocatione a passis facta, egereque omni conatu, ut eisdem contra Franciscum Zay jus inpraesentia agendi concederetur. Illud tamen non obtinuere, quia mox princeps edoctus a passis de tota re et de libertate status nostri, ipse quoque judicavit, nullius alterius rei jure in nos hac legatione agi licere, hortandos tantum esse, ut ejus et passarum nomine scriberemus ad majestatem tuam, eamque peteremus, ut memoratorum Cheviensium causam velit gratiose primo quoque tempore istic apud se jure produci facere et cognoscere, deque illius fine prorsus justitia mediante constituere, et mandare ut hujusmodi judicii, ubi primum perfectum et absolutum fuerit, matura fiat exequutio. Quo quum factura sit majestas tua tam huic principi, quam passis ejus rem gratissimam, tum se longe omnium dignissimam, nos eandem supplices oramus, ut, postquam hoc negotium eo provectum sit, ut ad aures etiam principis hujus pervenerit, sic dignetur pro sua magnitudine et clementia illud admittere et jubere peragi, ut idem princeps ac ejus passae plane perspiciant, majestatem tuam omnibus in rebus justis, honestis, et possibilibus studere eorum optatis et voluntati: vicissimque ipsi quoque agnito tuae majestatis erga se animo, ad gratificandum eidem in majoribus rebus, quod futurum confidimus, propensiores efficiantur. Felix atque incolumis valeat. Constantinopoli IIII. Septembris 1555.

XLIII.

Gergely deáknak és fogolytársainak Verancsics és Zay.

Verancius ac Zay Gregorio Litterato et suis comitibus captivis S.

1556. sept. 6. Aerumnas et necessitates vestras, quas hodiernis litteris ad nos perscripsistis, intelleximus, vosque multo et graviora pati credimus, quam de quibus expostulamini. Contra tamen cursum fatorum et divinam voluntatem quum humana vis impotens et imbecilla sit, decet nos, si sapimus, et spiritu Dei ducimur, omnibus his acquiescere, quae ipse Optimus Maximus Deus nobis imposuerit, quum interim et tempori aequo animo cedere prudentis est, quod saepe numero commodius componit omnia, quam ulla vel vis humana vel virtus potest. Verum his paucis solati vos ad fortitudinem et tolerantiam, aeque sane etiam ipsi consolandi, quibus non de est, quod in dies metuant, misimus vobis subsidio pecuniam per Judaeum Abrahamum quantam postulastis, donatis etiam custodibus vestris et vestro tabellario non tenuiter, eos oravimus, ut sint vobis aequiores, et ad omnes operas vestras promtiores. Nec in vos hoc tempore largiores esse potuimus ob nostrorum etiam fontium siccitatem, vestri alioqui aliis etiam in rebus non obliviscimur, modo facultas aliqua nobis certa offeratur, qua votis vestris omnibus succurrere possemus, quod magnopere optamus et fraterne pollicemur, ta-

metsi in fortissimos ungues incidistis. At in Deo sperandum, et habenda aequanimitas est, quando cum fortuna contendere non licet. Proinde quod ad illam partem attinet litterarum vestrarum, qua partim significastis, nunciatum vobis fuisse ab Ahmatto summo passa, brevi vos in potestate nostra fore, partim rogastis, ut pro aliquibus obsoniis e publico vobis impetrandis, laboraremus: de altero magnopere sane laetati sumus, et precamur Deum, ut id concedat. Quid tamen de hoc et vos et nos aut sperare aut desperare oportebit, responsum demonstrabit, quod ab rege ratione Transsylvaniae dabitur. Alterum perlibenter faciemus, quamquam ne pro nostris quoque, qui quotidie nobis ministrorum avaritia minuuntur, solliciti simus ob decorem et existimationem nostri principis. Non deerimus tamen vestra causa Ibrainum. principis hujus interpretem praecipuum, et summi passae clientem intimum interpellare, et illi necessitatem vestram commendare. Est enim nobis citra dubium benevolus amicus, sic ut non desperemus ejus patrocinio provisum vobis quamprimum fore. Valete. Constantinopoli VI. Septembris 1555.

XLIV.

Zeffónak Verancsics.

Il Veranzio al rev. P. frà Giuan Battista Zeffo S.

Una sceda et una parte delle vostre lettere, patre[1555. sept. 12.] mio commissario molto reverendo, honorando e desiato, ch'havete dato al patre frà Theophilo da sancto Pietro, lessi l'altro giorno molto volontiere, et assai mi

rallegrai prima della salute vostra, puoi che sete per ritornare in quà con le prime navi. Cosa, che per mia fè, mi fù non suolamente di grande consolazione, ma ancora tanto deletevole, che nel desnar di quel giorno, che facessimo in questo chervanzarai con il detto patre frà Theophilo, e vostro frà Thomaso, fussimo tanto lieti che tutto ne passo con voi commune. Hor dunque tornate, patre mio, e venite, che doppo la morte del nostro Baldisera divenuti semo in tutto solitarii, benchè assai più liberi ad ogni pratica si de fuori nostra, come di drento con noi d'altri. Ne patimo d'altro, suol della sollecitudine d'animo, non puotendo montar la punta per intrar nel porto, che già con la navigazione danni dua cercamo, ne capimo quello per li contrasti de mille sbandati venti. Ma di ciò al tornar vostro, nello quale spero, et aspetto insieme con esso voi quelli compagni, il magno Alexandro in oro, il Philippo suo patrenel argento et il Prusia con la Arpya Chia ne rame facciandovi certa fede con la mia presente, che mi saranno molto grati e molto acetti, pregandovi, che apresso di questi rè si puotessi havere qualch' uno de quelli imperadori Constantinopolitani, che già nel vostro partire vi dette in nota, ciò è d'un Dencentio, de un Leontio, d'un Philippico, d'un Anastasio juniore, d'un Gallo secondo, e di Theodosio, Tiberio e Leone, tutti tre chiamati terzii ne loro titoli, sappia, che mi veranno più che gratissimi et acettissimi per causa, che già vi dissi; offerendomi alla sodisfazzione d'ogni spesa, che farete in essi. Della abbazia recaduta altruove, dogliomi quantó e como debbo. Ma chi sà, se questo fallo della fortuna vostra vi tornerà più felice puoco dipuoi? A me il re Giuanni fu III. volte

a farmi vescuovo, ne riusci la cosa per la invidia delli mei proprii domestichi. Dolsemi ciò quella tale vie più, che nissuna ingiuria, che dalli nemici fusse venuta. Puoco dipuoi morse il re, mancorno i suoi satrapi, si spirituali come seculari, ne vissero troppo gli invidi mei domestichi, e voltatosi sotto sopra in brevissimo tempo tutta quella malvaggia fazzione per il gran giudizio della divina ira, tutti III. ancora quegli vescuovati cadero nelle mani d'Ottomano. Io, come fui prima, restai libero e sciolto de molte fastidiose riputazioni. E, se in qualunque de quelli erà fermato per aventura, non diveniva puoi in disaventura, restando manco d'un suffraganeo, o volete dire, d'un parochiano della villa? E, di che sorte. Cussi fatto ricorso col miglior intelletto e raggione alli voleri de Signor Iddio, al fine me n' avitte, che gl'appetiti primi erino molto falsi, e che quello che alhora mi negava la fortuna, alla miglior età e tempo è stato delle cose più saldo et honorato, che gierà quel de re Giuanni, e della posterità suoa, mi riservava, come et io hora pruovo, e molti, con li quali vissi insieme, vedendo, sene danno maraviglia, e lodano Iddio nelli suoi mirabili. Hor voi ancora in guisa de questo mío proprio esempio, che famigliarmente ve l'ho discorso, lasciate simil minuaglie si leggiermente scuorrere, come son venute; che le vostre reti, non partandomi dalla metaphora con voi in ante ancora usata, sono per li dentali, non per le menole. Ma sempre buttate quelle nella destra parte, ch' il resto voi sapete. Et io pronto a patire senza passino, che siate Franzese, date opera che vi appresentione d'altre suoe raggioni patronate, non di queste, che tengono in Galata. Ubi est messis Solimani.

Ne ci è altro, che vi dica, suol che mi offero ad ogni vostro piacere, che per me vi si puotrà prestare. State sano. Da Constantinopoli nel XII di Settembre. 1555.

XLV.

Gaztelunak Verancsics és Zay.

Il Veranzio e Zay a ms. Dominego Gaztelu S.

1555. sept. 20. Altro de quì non ci è, se non che questo signore aboccatosi col suo figliuolo Bajasitto, e passato seco quatro giorni molto amorevelmente, giove di prossimo ritornò a Constantinopoli, expedito quello nel suo zangziacato in Bithynia. Hora, puoco inante havendo castegato ancora quello ladrone, che falsamente s' havea nomato Muztapha, par, che tutto questo stato è riassetato e ripuosto nella quiete. Quanto alle cose domestiche. Ma quanto alle straniere, travagliano molto i ragionamenti della espeditione d'Hongaria, se tale rispuosta non si haverà dal nostro sacratissimo re, signore, la quale puossa a questo aggradire. Di maniera che non semo senza affanno per simil cosa. Pur Signor Iddio facci et inspiri soa magiestà, e li aversarii suoi a fare tutto quello che sià per lo meglio delli cristiani stati. Noi ancora da voi niente. E già divenuti semo in dubio, se in Venezia sete o no. Perchè se vi fusisse, non credimo, che tanto tempo n' hareste tenuto senza le vostre lettere, delle quali havemo per il vero maggior sete, che de nissun altro liquere. Ne vi puodemo altro scriver, suol, che con celerità siete contento di spe-

dire queste alla corte, acciò soa magiestà, se l' sarà possibile, lo legga avanti che si risolva nella respuosta, che farà per quà. E con questa offerendone agli piaceri vostri, baciamovi le mani. E state sano. Da Constantinopoli nel XX. di Settembre. 1555.

XLVI.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Ferdinando regi Romanorum etc. Antonius Verancius et Franciscus Zay.

Allatae sunt nobis litterae majestatis vestrae Au- 1555. oct. 10.
gusta nudius quartus, quae erant decimanona Augusti datae, nosque magna et voluptate affecerunt et desideria nostra, quae de eis habueramus, cumulatissime expleverunt. Nullas enim post eas, quas 19 Martii dederat, acceperamus, quod nos non sine sollicitudine habuerat, ignorantes quidnam in causa foret, quod nihil tamdiu nobis scriberetur. Verum soluti hac sollicitudine, laudetur Altissimus, quod et majestates vestras omnes salvas atque incolumes esse, et negotia earum in Germaniis commodius procedere intelleximus.

Quae vero recens his in locis emerserunt et agitantur, hujusmodi sunt. Proxime quum hîc princeps a colloquio filii rediisset, videreturque nihil jam gesturus in quosdam saevius, uti omnium erat opinio, posteaquam tractavisset filium tam indulgenter, qui multa commiserat animadversione non indigna: ultima die Septembris Ahmathum passam intra aedes suas jussit strangulari. Octobris vero prima Hruzta-

num in priorem locum reposuit, idque eo cum favore atque gratia, qua major apud hos nulla esse possit.

Magna certe utraque novitas et mutatio, neminique prorsus hoc tempore vel haec vel illa expectata, praesertim tam repente, et nulla praemissa significatione, quo magis nemo est, qui de hoc utroque tam insperato eventu non stupeat, horreatque. Et si necis Ahmathinae quaeratur causa, una tantummodo vulgi sermonibus circumfertur: controversia quaedam de reditibus Kayri sive Aegypti, quae inter ipsum Ahmathum et Aly passam suscitata habetur de repetundis, quemadmodum Marco Singkhmosero secretario majestatis vestrae scripsimus ordine copiosius. Tametsi haec ipsa causa non huic quidem controversiae, sed uxori ac filiae imperatoris tota impingitur, quae illum et intemperiis et muliebribus suis oppugnationibus impulerunt et expugnarunt, ut crediderit Hruztanum reestitui mimine posse, nisi per Ahmathi necem. Jam itaque denuo hic Hruztanus regnat, ad eumque inposterum omnia, quae hic rerum nostrarum geri oportebit, erunt dirigenda. Nos illum praeparato satis honesto munere, postridie restitutionis ejus adire statueramus, quo ei gratularemur, sed adhuc admissi non sumus. Nec scimus causam, tametsi quater jam audientiam nobis curaverimus, postremoque renunciatum sit ejus nomine: ut si nihil haberemus aliud negotii, quam gratulationis curam, domi gratularemur nobis ipsis. Sic usi omni industria et conatu ad id cum decore majestatis vestrae et illius benevolentia obtinendum, ubi frustra nos conari vidimus, a sollicitando ulterius desiimus.

Caeterum quod ad res nostras attinet, majestatem vestram optime facturam ducimus, quod intra

praescriptum tempus faciet responsum principi. Quia quanto diutius hoc extrahitur, tanto et ille magis ac magis commovetur, verba sibi dari existimans, et de violatione induciarum minus curat, passis simul ejus palam dictantibus, celerius regem pro voluntate sui principis venturum tandem ad propositam sibi pacem, si in ejus finibus latius grassabitur, dum serius de institutis rebus deliberat. Quod sane creberrime audimus, et inducias ac fidem publicam citamus, sed incassum omnia, quum interim nec latum unguem (quod majestas vestra scire a nobis cupiebat), eos a pertinaci proposito animadvertimus decedere, non cessantibus nobis omnia tentare et experiri, ut viam aliquam ad leniendos eorum animos invenire possemus. Parum etiam de praxi illa nobis excogitata et aggressa pollicentes adhuc, quod eam prosequendi nulla nobis oblata est ad hoc tempus opportunitas propter principis aulaeqne ejus universae perturbationes, Hruztanique exilium, cui deberetur si amicitiae majestatis vestrae memor esset ac moveretur. Verum jam his omnibus in novam et quandam stabilem formam revocatis, Hruztanoque in pristinum restituto, memoratae praxi non deerimus, utemurque ea via pro nostris viribus, quae nobis magis arriserit et faciliorem sese ostenderit. Quanquam non existimamus daturos nobis tam facile vel aures vel verbum quodpiam favorabile, dum de voluntate majestatis vestrae circa Transsylvaniam fuerint certiores, visuri quid sit eis responsura. Quandoquidem non sint omnino sine spe, quod vel metu eorum potentiae grata eis respondebit, nec adducet in discrimen sua reliqua Transsylvaniae causa. Unde adhuc maxime urgent institutam pertinaciam, prohibentes etiam mentionem fieri

ejus provinciae, tanquam unguem a quopiam gravissimo hulcere.

Propterea majestas vestra scire dignabitur, quod tantum abest, ut ii irarum et furoris sui aliquid in nos ob Transsylvaniam suscepti remiserint, ut consequuti pacem et otium in toto oriente, in dies etiam magis exacuant, hientque toto ore quum ad ipsam Transsylvaniam, tum ad Agriam et Viennam; initio scrutantes omnes homines, qui isthinc capti adducuntur, quisnam sit Viennae ipsius status, quae munitiones, qua sit parte debilior, quam magno pollet populo, quibus tenetur praesidiis, num facile capi poterit, audebit ne principi suo resistere; et id genus complura; divulgantes insuper, a Deo principem jam id aetatis non efflagitare aliud quam expugnationem Viennae et emori. Sed sequens dies haec discutiet, curanda illa sunt, quae jam agunt palam, et machinantur obliti et Dei et foederum.

Excursionibus reverendissimi domini Varadiensis versus Tibiscum amnem ad demoliendum castellum Bala-Szent-Miklos appellatum mirifice offenduntur, nec ullius pensi ducunt, antene, an intra inducias illud erexerint. Quare ratum habentes quid a finitimis in arcem Kapuswywar, in Corotnam, aliasque ejus orae castella commissum sit, denuo nunc mandatum est passae Budensi, ut statim invadat Papam, Dewecier et Somlyo, et deinde his locis in potestatem redactis, Jaurinum quoque, si poterit, capiat et retineat, sin minus, exscindat solotenus, viamque illam Viennam versus futurae expeditioni aperiat et tutam reddat.

Misere praeterea in Thraciam et per omnes alias Europae provincias. conscribendam quinquaginta

millium hominum agrestium turbam, quam educturi sunt cum ligonibus et aliis instrumentis fossilibus, Viennam, Palottam, Agriam et caetera loca fossionibus aggeribusque oppugnaturi, quibus machinae et vis militaris nihil obesse poterit.

Welibeghus quatriduum est quod huc appulit, triduumque vix consumpsit in petitione adempti zangziachatus. Pro Hathvano Albam Regalem obtinuit, et jussus est quam celerrime in Hungariam redire.

Arzlanbeghus in Graecia propius Albaniae fines in maritima ora positus est, sed quo loco, ignoramus.

Si vero certa aliqua a nobis futurae in Hungaria expeditionis istorum cognitio quaeritur, ea quidem nec nobis nec aliis plane adhuc constat, licet in utramque partem maximi serantur sermones. Qui omnino futuram ajunt, inimici nostri sunt, et quod fieri cupiunt, asseverant futurum, sed et conjectura pertinaciae, quam audiunt esse in principe et passis ejus causa Transsylvaniae. Qui futuram negant, minus ducuntur passionibus, et ad eas causas, quas jam ante ascripsimus, duas adjiciunt: alienum Hruztani a bello animum, deditumque principis aerario augendo; et inopiam tritici, qua omnes fere horum provinciae dicuntur maxima laborare praeter Aegyptum et Peloponnesum. Et cum hac ratione comitatus nulli solito more in Hungariam evehendi queant comparari sufficientes, arbritrantur expeditionem minime posse fieri, daturosque operam hostes, ut hunc quoque ipsum insequentem annum tam terriculamentis et minis, quam mediocribus hic illic habendis praeliis, et diversis commentis praesentes tractatus concernentibus, extrahant, quemadmodum et duos proximos. Verum clementissime rex, quum adhuc difficile sit ho-

stium animos atque consilia perspicere christianis praesertim hominibus, et omnium rerum apud majestatem vestram sit consilium, nos tamen sentiremus, ut hujusmodi incertis opinionibus non daretur locus, sed ut majestas vestra in omnem eventum sic prospiciat et praeparatas vires haberet, ut quandocunque hostes erumperent, posset eis praesto obsistere, quum ipsi, ut vultures cadaveribus, semper paratissimi immineant nostris ditionibus vexandis et diripiendis.

Classis Turcica et Gallica vel Turcarum testimonio magna et gravi clade in Sicilia, in Corsica, apud municipium Calvi, apud portum Herculeum et Plumbinum in Tuscia affecta est, quae vel a janizerorum caede facile potest aestimari, quorum ajunt supra trecentos desiderari; sed quando redibit Constantinopolim, certius omnia cognoscemus et majestati vestrae scribemus.

De tumultibus Persae filii languidiores sunt rumores, putamusque nihildum hostile in fines principis hujus, uti ferebantur, attentasse, immo eum proxime ad nuptias suas una cum patre invitavit. Nam Georgiani cujusdam reguli filiam duxit in uxorem.

Zalla Reys, Algieri praeses, Constantinopolim accersitur, ad respondendum querimoniis suorum provincialium; nec ejus filio dabitur Rhodus sed cuidam Ally Purthucho.

Duchaginus quoque passa ab Aegypto revocatur et timent multi, ne sequatur Ahmatum passam simili via. Nec Durgutthum securum faciunt ob rem nunc male in Tyrrheno mari gestam. Nam omnis in illum furit indignatio, intelleximusque scriptum fuisse summo classis trierarcho, ut hominem observet ne se subducat, et si praescius erit, fugam illum cogitare, ma-

nus ei injiciat et vinctum eum deducat Constinopolim. Nos vero quas per Turciam misimus majestati vestrae litteras de Hruztano restituto, his earum exemplum adjecimus, ut gratiose dignetur intelligere, nostrae in hoc nos sedulitati non defuisse, ubi primum tabellarium Venetum nobis elapsum fuisse accepimus, qui eo momento fuit expeditus admodum clandestine, et mercede cursus duplicata, quo Hruztani audita est restitutio. Alia id temporis non occurrunt. Deus majetatem vestram sacratissimam cum serenissimis liberis etc. servet. Datae Constantinopoli 10 Octobris, 1555.

XLVII.

Maximilián cseh királynak Verancsics és Zay.

Ad Maximilianum regem Bohemiae etc. Antonius Verancius et Franciscus Zay.

Non ignoramus partium nostrarum fuisse, ut 1555. oct. 1.
jam tandem aliquando coepissemus litteras nostras ad majestatem vestram dare, et fungeremur incessanter hoc officio, cujus cessationis causa non parum reprehensionis metuimus. Verum quia peculiares notas cum ea non habuimus, veritique fuerimus tanti momenti res nudis epistolis committere; quum praetera haud dubie cognoverimus, quod majestas regia dominus noster elementissimus, omnia cum vestra majestate communicet per suas litteras, quaecunque subinde a nostris accepit: factum est, ut ad hoc tempus errori huic institerimus, cui errori nostro immo etiam crimini, veniam humillime postulamus, obsecramusque summis

precibus, ne solitam ejus a nobis gratiam velit subtrahere. Quam quidem semper, quoad vixerimus, omni tum fide, tum studio promereri enitemur. Nunc vero postquam majestatem vestram intelleximus Viennae a sacratissima majestate regia rebus Hungaricis moderandis fuisse relictum, est nobis, de quo eam commonefacere debuimus gratia periculi cujusdem nostri summovendi.

Diebus proximis Ahmatus passa haud ita multo ante suum obitum fecit Gregorium Litteratum cum quodam Croata, milite gentis nostrae, Gaspare Saffaryth (nescimus quonam spiritu agitatus) ignominiose suspendio enecare: quem certe, postquam ita de eo statuere libuerit, gladio longe honestius poterat tollere, ut virum militarem et fortem. Quare si qui e nostris quoque, qui Turcas apud se captivos habent, vellent hujusmodi injuriam, quae certe est gravissima, simili vindicare injuria, quod futurum non ambigimus, supplices petimus, ut re communicata cum amplissimis dominis consiliariis, dignetur ei majestas vestra quam maturrime occurrere monitis et mandatis suis. Quandoquidem si quid tale accideret, proculdubio immunes nos ii ab injuriis suis non praetermitterent, ne interim loquamur de periculis, in quae nullibi gentium facilius conjiciuntur homines, quam apud hanc, quae, quandocunque male faciendi est animus, tot causas vel momento uno nasci facit, quot et quales necessarias fore judicaverit. Ideo dignetur majestas vestra pro sua clementia gratiose hac in parte nostrae incolumitati consulere. De quo supplicamus etiam regiae majestati. Potissimum autem scribendum erit, quum uxori Gregorii, et collegae olim suo Paulo Zarkandy, qui est in praesidio Agriensi, tum magni-

fico bano, ne quid ageret propter Saffaryth, cujus erat clientelae. Deus Optimus Maximus salvam et felicem majestatem vestram quam diutissime conservet. Datae Constantinopoli 10 Octobris, 1555.

XLVIII.

Singkhmosernek Verancsics és Zay.

Ad Cinkmozerum Verancius et Zay.

Ea quae ad nos de Germanicis rebus proxime 1555. oct. 16.
perscripsisti, et boni profecto consuluimus, et maximi officii, summique tui erga nos amoris esse ducimus. Quandoquidem et voluptatem nobis magnam attulerunt et maximam ademerunt sollicitudinem, dum vel inde a mense Majo, quo Amasiam profecti fueramus, nihil de sacratissimis nostris principibus, nihil de statu nostrae patriae, nihil demum de Augustanis comitiis acceperamus; a quibus, ut de eis aliquid hac epistola colloquamur, non Hungariae regnum modo, sed etiam tota respublica christiana eam sane opem hac potissimum tempestate videtur sperare et exposcere, qua quidem post divinam, omnibus saeculis incolumem staturam, permansuramque non est dubitandum. Quo magis exclamare libet: O Germaniarum principes praestantissimi et in toto fere orbe milites christianae religionis soli tutelares, adhucne ejus defensionem, adhuc liberationem moramini? An ad vos pertinere nostram viciniam non putatis, vel parsurum vobis communem hostem arbitramini, quum effractis portis domus nostrae in vos ipsos irruperit? Erat olim Hungaria omnibus sane christianis regnis, quod mul-

tae memorant historiae, murus et antemurale propugnaculum; vobis certe fuit semper porta, immo et ensis et clypeus; et hoc ipsum etiam num maxime. Non igitur tuebitur vobis porta domus vestrae? qua si demum (quod absit) hostis potietur, quid spei, quid commodi aut opis, quum miserae ipsi Hungariae ab omnibus Christianis destitutae, quae omnes ante tuebatur, tum vobis ipsis in hoc ense, in hoc clypeo reliquum erit; ubi non per angulos modo regionum sed per habitationum vestrarum singulos vestros furibundus persequetur? Putatisne, tunc magnopere vobis tam intenta studia profutura, quae seorsum quisque vestrorum suis tantum tuendis finibus accommodat, non autem simul toti reipublicae? quae si salva atque incolumis fuerit, cui vel domus vel ditionis ac fortunarum suarum salus atque incolumitas desiderabitur? Quis proinde non fruetur otio, quis non quiete, non laetitia, non suis legibus, non libertate, non religione, non divitiis denique et vita et coelo? Sed de his nos fortasse severioribus nimis libere et supra conditionem ac fortunam nostram disserimus. Verum quia conpensandum nobis est officium officio, jureque de his rebus responsa quoque fieri debent, de quibus fuere proposita, ineptissime fecissemus, si alienum quidpiam respondissemus ad tuas litteras. Quare quum haec familiariter inter nos communicabantur: tum de periculis ac malis queri quid vetat? non videmus; quum etiam necessarium esse judicemus, quandoquidem neque vulnera nostra sentire ipsi soleamus, nisi quum dolor eorum eruperit.

Igitur quod adhuc in Germaniis apud quosdam Galli amicitiae et praxes locum habeant, non lamentandum modo nobis est sed etiam deplorandum. Ete-

nim quotus jam hic annus est, quod regiones christianas ductu et consiliis ejusdem Galli Turcicus percurrit furor, ensis depascitur, ignis consumit, vastat miles, exhaurit captivitas, et dogma labefactat atque pessumdat? quis item maria Turcae aperuit? quis Italiae monstravit littora? quis in Hungariam fecit, quis jam in Germanias facit ac sternit iter? Nonne Gallus? quis praeterea caesarum ac regum nostrorum, quis totius imperii consilia, voluntates, studia et conatus ad eum defert, redditque etiam de potentia atque opibus rationes? Nonne Gallus? Quis omnium demum reipublicae christianae statuum disjungit animos, concordiam perturbat, arma distinet et corrumpit vires, ne cujus auxiliis ad cupiditatis suae apicem contendit, violaretur? Idem nimirum Gallus; quia dum terra et mari caesares ac reges nostros bello persequitur, nihil sane terra, nihil mari relinquit, quod confundere, quod evertere, ut vincat, non audeat. Necdum hoc, ut conjici licet, vel Germaniae ipsae, vel etiam totius orbis nostri principes adeo vehemens, minime alioqui latens, virus perceperunt; quum Gallo hac aetate nostra interim nescimus, an ulli unquam amici, ulli fuerint socii, qui successu temporis varios rerum suarum casus, varia discrimina, fortunarumque et libertatis jacturam non fuerunt experti. Nec vacat modo producere exempla. Sed si ad plures et Italiae status et Germaniarum principes respexeris, qui in sacratissimi imperatoris nostri gratiam, jura et potestatem concesserunt ac reducti sunt, nonne populi et nationes universi orbis compertum habent, eos hujusmodi mutationem fortunae non imperatoris avaritia, non saevitia, non cupiditate perdita subiisse, qui omnium quidem libertate semper est laetatus,

semper omnium otium studuit propagare; sed ambitione Galli, qui ut hujus ipsius aliquando ambitionis consequeretur fructum sibi propositum, neminem non solum potentum et pollentium divitiis in suas partes non sollicitavit, verum imbecillibus quoque industria sua excussis, in Joannis etiam regis filio opem invenit, sed Transsylvaniae et Hungariae reliquiarum periculo. Quod ut principes isti nobilissimi velint exempli vice accipere, non certe fecerint a prudentia sua alienum; quoniam Gallus, percurrendo mare et aridam, ut novas subinde sibi hic cum iis, illic cum illis amicitias et societates jungeret: eas profecto non diutius colit, neque servat, quam donec in portum cupiditates suas perduxerit; quumque illi commenta sua non successerint, negligit et amicos suos, et socios, omnemque in eos culpam rejicit, ne gratiam referat. Et hic interroga ejus exules, quod ad praeterita: quod ad instantia, Senenses patres et Albertum ducem. Verum interea agit aliud idem Gallus nihil, quam ut aliis praxibus ecclesiam, aliis Venetos, aliis duces et status Italos, aliis Anglos, istos vero principes aliis a defensione et cura reipublicae christianae distrahat, et imperatorem ipsum ac ipsos principes imperii, quorum jam hostis et portas prope occupavit et ad latera properat accedere, ab eodem hoste propulsando avertat atque impediat, perinde ac illapsum Turcam in Germanias Gallus ad illum illinc expellendum consequutus, si diis placet, fastigium quod venatur, solus sit suffecturus: in quo quam maxime fallitur, quid nos dicere oporteat, per se res ipsa patet. At at quod magis mirabere, judicabisque dignum fore posteritatis memoria, reverendissimus dominus Polus cardinalis Anglus in ea oratione, quam proxime

apud caesarem de pace habuerat, Galli citabat quasdam litteras, quibus ille asserturus justum se bellum contra caesarem gerere, publici boni causam attulerat, nimirum quod ei obsisteret ne monarchatum Christianitatis occuparet. Haeseramus admiratione tam frivoli argumenti. Quasi vero id nequiret caesar, Galli potentia inhibitus, si christiano sanguini et libertati nollet parcere, ut non parcit Gallus, cujus opera et ille multus quotidie funditur et haec minuitur. Dignam belli causam et praeclaram excusationem: Carolum caesarem catholicum et christianum principem prohibet monarcham fieri; Zuleymauum Turcam atque ethnicum facit. Nisi fortasse quod alioqui novere et lippi et tonsores, ipse per Zuleymanum eum sibi spondeat et polliceatur. Quae quidem vel animo ipso complecti, nedum oculis cernere qui citra horrorem posset neminem arbitramur. Quo magis mirum videri debet, si et isti clementissimi principes, et omnes totius orbis caeteri non ejusmodi perspiciant, abominentur atque avertant, quod facturos haud quidem dubitamus. Sed ubi scribis, multa paci obsistere, ac potissimum de religione controversiam; tum privatorum finium, majorem quam publici status curam, dum alienis studiis plurium animi circumducti, differunt legitima et necessaria: narras tu quidem nobis gravissimum malum, et jam prope a saeculo apud christianos status in usum versum, quo quidem etiamnum haud dubie perimus et plane sempiternum eodem peribimus, si Galli praxes diutius quibusdam in Germaniis placebunt, et patientur ab unitate seduci. Verum non esset ab re, si Graeciae civitatum recordarentur, neque examinare eos pigeret, quidnam illis suum cuique liberum olim domi profuerit imperium;

si propter bella et seditiones intestinas simul omnes commune imperium amisere. Philippus enim, qui eis a Macedonia imminebat, ubi unum eorum imperium in plura divisum vidit, mox voluntatum quoque inter eos discrepantiam sequuturam, inde in seditiones et arma prolapsuras, et demum haud ita multo post consumptis bellorum assiduitate viribus in infirmitatem casuras animadvertit: subito appulit animum ad eorum fractam jam potentiam in sua jura redigendam. Quoniam vero id, vi raptum fieri nequiverat, antiquis enim hisque maximis opibus pollebant, novam rationem vincendi commentus est. Contendentibus enim mutuo singulis, auxilia singulis, ut petebatur, suppeditabat et colebat amicitiis: quo omnium in invicem fovendo fastus atque odia, omnes primum et meritis sibi devinciret, et fiducia suae necessitudinis compleret; postea ut quaeque prior viribus defecisset, haec in tutelam suam recideret; et ad postremum singulatim omnes in hanc necessitudinem inpulsae, universae potestatis suae forent. Nec fefellit eum opinio, quemadmodum tute nosti reliqua. Atqui hoc exemplum, si expendimus diligentius, Turca sane nobis in oppressione regni Hungariae affaberrime retulit pro Philippo; quando bis illud, Joanni primum regi, praemium destituti regis Ludovici, tradiderat, et nunc postremo uxori ejus ac filio omni aequitate jurium regis nostri violata contendit tradere, postquam eos videt omnem spem reliquam in se posuisse. Quod quidem malum si sexu mulier, aetate puer et consultores eorum pravitate minus intelligant, nec perpendant, quid sit quod agunt, quamque gravi feriant vulnere Christianitatem, nihili ducant, principes isti christianissimi, obsecramus, intelligant, perpendant, perspiciant,

tamque pestilens vulnus prohibeant, quum possint, et remediis locus datur. Nec ambigant alia quoque reipublicae christianae regna facile in hoc ipsum malum posse incidere, Hungariae praesertim proxima, si perniciosae et saepe jam memoratae Galli praxes, turcici furoris ministrae et ad tumultus exitiabiles posteritatis Joannis regis stimuli diutius per ea libere vagabuntur; neque illis primo quoque tempore, Deo propitio, viris vero infestis obviam ibitur. At forsan ais: quid tam multis opus? mihi quoque haec nota sunt omnia. Credimus equidem, scire te omnia; verum multos esse, non refragabere, quibus ne audita quidem fuere aliquando. Quare quum nos his versemur in locis, ex quibus omne hoc malum pandi intuemur: magnam sane animi molestiam pateremur, si de illo sileremus. Deus itaque immortalis! quam acerbus dolor est, tam crebras hinc arcium nostrarum expugnationes, illinc ditionum vastitates audire, et in captivitatem quotidie fere per myriadas homines nostros adduci cernere, tum contemni ab omnibus, et apparatuum minis terrefieri. Dura profecta et acerba sunt ejusmodi. At illa quis non multo et duriora et acerbiora judicabit, qui publicam miseratur atque deplorat conditionem? Solis enim principibus nostris pro christianae reipublicae incolumnitate dimicantibus, eam alii et suis et hostium armis palam infestant: alii ejus periculo privatis rebus student: quidam ingeniose suppressis belli causis, egregie destituunt: caeteri verbis detinent et alieno judicio curant: isti, maxima sane et fortissima Christianitatis pars, in quos omnium malorum Hungariae sors et series incumbit, de religione disputant, nec respiciunt, quam prope jam intentat et injectat Turca suam vim, sua dogmata

Plura hic non addimus. Nimis enim etiam nunc terminos suos excessit epistola. Verum pacem animorum, unitatem armorum, odia Turcae sociorum consulimus. Nam tempestive religionis cura non urgetur, gratia praesertim aliena, si patria, hoste jam in oculos incursante, deseritur indefensa. Haec ad tuam epistolam. Nunc ad Ahmatti necis causam, quam promisimus regiae majestati ad te perscripturos, quod agere cum principe verbosius non conveniat, ejusmodi praesertim, quae rem nostram non cernant.

Unum itaque dumtaxat est, propter quod suffocatum Ahmattum esse ajunt: Aegypti, quam Turcae Miszyr vocant, reditus. Eam enim provinciam IX. annos Ally passa, secundus nunc vesirius tenuerat; quumque princeps Ahmattum in Hruztani locum subrogasset, hunc quoque Ally passam revocare ab Aegypto, et in vesirium placuit adsciscere, dato illi successore Ducagino quodam passa, suo, ut ferunt, consanguineo; magna tamem et opera et consilio Ahmatti, propter amicitiam, quae illi secum fuerat. Eaque causa, vel ab ipso rei hujus initio maxima simultate arserunt mutuo. Quod etiam Amasiae nobis dicebatur; quemadmodum magnificum dominum Augerium, collegam nostrum, meminisse et retulisse majestati regiae, non dubitamus. Ambo itaque ii duo passae, daturi operam, ut sunt accusati, peculatui, nequibant fortasse commode ob Ally passam: cui ut Ahmattus invidiam et periculum apud principem suscitaret, assidue litteris urserat Ducaginum, ut reditus pecuniarios auctiores faceret, mittendosque in aerarium Constantinopolim sedulo curaret. Igitur auctis priore anno 150 millibus ducatorum, et missis, non mediocriter emicuit industria Ducagini,

promota etiam commendatione Ahmatti. Tum princeps, animadversa re, suone instinctu proprio, an suggestione Ahmatti, quod magis affirmatur, incertum est, inconsideratum tamen non praetermisit, quaesivitque ab Ally: Unde hoc incrementum fecisset Ducaginus? cur non fecerit ipse? Caeterum IX annorum, quibus tenuerat Aegyptum, ubinam forent incrementa? Respondit se provinciam majorum legibus tenuisse et censuisse; nec illam voluisse insolitis exactionibus desolare, quemadmodum ii, qui nunc sibi discrimen struerent. Sic tanta re in controversiam adhuc Amasiae perducta, hic eam princeps summa severitate et celeritate cognosci atque absolvi voluit; sperans se aliquot centum millium ducatorum lucrum facturum. Quare productis libris utriusque partis, rationum negotio acerrime in divano ventilato, haud dubie in Ally passam omnis culpa videbatur esse casura, nisi serio et firmis argumentis tutelam sui arripuisset, habuissetque, quibus se tutaretur. Paulo enim ante, quam in hoc forum descendisset, assequutus unas litteras Ahmatti ad Ducaginum datas, quibus scripserat: oportere illum undecunque possit summa celeritate pecunias cum incremento curare et mittere, si tandem Ally passam tolli velit, eas porrexit principi, declarans se ab adversario non accusari veris criminibus, sed calumniis peti, ut opprimeretur. Et sub id tempus accidit aliud, fortunae putamus beneficio, quod ei singulare attulit auxilium, insperatum illud quidem, at certum. Eunti enim in templum principi libellus supplex ab homine quodam offertur plebejo, in quo Cayri quidam civis querebatur, omnibus se fortunis ab Ally passa, citra omne jus, et nullius convictum criminis, fuisse spoliatum,

et insuper caedis metu, quam sibi minabatur, solum vertisse. Succensus hoc libello magis ac magis princeps, quum legendum Ally passae porrexisset, ajunt, dixisse turbatissimo vultu: En vide Ally, si vel hoc unum damnationi tuae sufficeret? Ille vero: Maxime, inquit, princeps. Verum si se hoc sic habet, cur hactenus adversarii mei praeterierint, et accusationibus, quas de me produxerunt, dudum non adscripserint? Quare, ut de hoc quoque clarius informeris, jubeas hominem in medium venire, et coram tibi reddere rationem. Assensus est. Tum homine in medium constituto interrogatoque: quidnam esset, de quo fuerat questus? obmutuit correptus metu. Rogatus dehinc iterum: quidnam fuerit in libello? ignorare se respondit; quandoquidem libellus ejus non fuisset. Cujus ergo? vel a quo ipsum accepisset? Venisse, ait, ad se ciausum quemdam cum libello memorato, et petiisse, ut eum principi porrigerem; nec praeterea quicquam se de illo scire. Tum extemplo attracto etiam ciauso et fateri vera de libello jusso, respondit ille quoque: nihil ad se de illo pertinere, nec scire aliud, quam quod eum sibi Ahmattus passa tradidisset, et praecepisset, principi porrigere, quum a templo in regiam reverteretur. Hic apparuit, constititque et Ally passae innocentia et Ahmatti crimen, propter quod vita quoque exutus est. Caeterum una haec et potissima causa necis ejus in vulgi haeret sermonibus: sed non creditur; quia verior uxori et filiae principis impingitur, quarum expugnatus princeps intemperiis (ut effascinationes reticeamus, de quibus ipsi Turcae palam loquuntur) non existimavit, ut effectus docet, posse se in pristinum statum reponere Hruztanum, nisi Ahmattum sustulisset. Qua sententia omnes sunt, qui extra vulgum degunt.

De Belgicis et Paedemontanis rebus, quae attigisti, ea cum corollario etiam earum, quae per alias partes Italiae gesta sunt ac gerantur, cumulatissime a Dominico Gaztelu accepimus, gaudemusque quod litterae nostrae proximi temporis salvae isthuc pervenerunt, excusantes nostram de his incuriam, quibus dies defuerat. Etenim saepe numero id oblivionis partem notarum obscuritas, partem plurium rerum scribendarum sollicitudo scribentibus inducere consuevit, dum intenti quandoque in tardiorem discessum tabellarii, serius diem apponimus propter appendices, si quos sequens dies attulisset. Veniam itaque huic negligentiae postulantes, Augerium collegam nostrum avidissime non expectamus solum, sed etiam desideramus, rogaremusque, ut celerius ad nos remitteretur, nisi VI. mensium curriculi finem propinquum intuentes, jam eum in via esse crederemus. Utinam ipse jam ad nos rediisset, quo ipsi quoque nos ad nos rediremus. Bene valeas et felix vivas. Datae Constantinopoli XVI. Octobris. MDLV.

XLIX.

Gaztelûnak Verancsics és Zay.

Al Gaztelu Veranzio e Zay.

Molto bene et a sufficienza v' havete sodisfatto 1555. oct. 16.
per li mesi passati con li suoi presenti lettere del VIII. del XXIII. e del XXV. d' Agosto, delli quali eravamo tanto desiderosi, e pieni hormai de sospetto che nel camino fussero smarite per qualche senestro

caso. Ma lodato sià il Signore, puoi che non si è intravenuto altro; ringraziando lei apresso summamente della memoria, che di noi tiene, e dell' uffizio, con loquale alla giornata si cortesamente ne rinuovi e sostente.

Et a raguaglio delle suoi, altro quì di nuovo non ci è per adesso, suol che nel ultimo di Settembre questo signore fece strangolare drento del suo seraglio il signor Ahmat passa. E nel primo d' Ottobre ripuose il signor Hruztano nel pristino suo stato, molto con maggiore dignità e riputazione, per haverli usato, che questi principi rare volte usorno perinante. Et è cosa veramente di maraveglia e questa e quella. Ma cussi sequì, et il signor Hruztano e maggiore via a più, che mai fu prima.

La causa, che l'Ahmatto esstinse, è stà, come ragiona tutto el mondo, una certa lite, che erà tra esso et Ally pasa, per li vettigali de Cayro over Aegypto, li quali il presente governatore di quella provincia, detto Ducagino passa, havendo accresciuto per el primo anno più, che de 150 mille ducati d'oro, summa via più maggiore, che soleva esso Ally passa mandare nello erario, antecessore del Ducagino. Dove havendo esso Ally governato la istessa provincia anni IX, videbatur peculatus lege teneri, e veniva a pericolare per la caccia, che li faceva il passa Ahmatto a favore del Ducagino, e suo forse eziandio utele. Et Ally al fine truovato certe lettere d'Ahmatto al Ducagino, che chiaramente lo calumniavano, con mostrare la via, comesi dovea toglier di mezzo, acciò essi dua puotessero fare il fatto suo, le puorse al signore, e subito che furono lette, talmente respirò la soa causa, che giudicato innocente, quello altro caschò

nel laccio, che havea teso al compagno. Ne più è sequito altro strepito di questa lite, benchè ancora pende e tien sospeso il passa Ally. Et il signore commandato, che la facoltà d'Ahmatto si vendino e per far li far la sepoltura con una meschia, reconciliaturus ejus iratos Manes. E molti suono che dicono, non esser stà questa causa che uccise Ahmatto, ma quella, che ripuose il signor Hruztano, la quale perchè la conducono dalla casa del signore, più si crede e manco raggiona. Ne dubitamo, che de altri l' havrete più distintamente.

Le nuove delli nostri sacratissimi principi ne rallegrano assai. Ma il parto d'Inghilterra che non hebbe il suo effetto, e d' havere dispiacer, lo quale s'el seguiva, come s'esperava, erà di molta fermezza alle cose di là. Et in Dio speranza, in quo et a quo omnia; ipsi laus et gloria in saecula, amen.

Le disputte ancora delli signori Alemanni sopra le cose della religione, assai ne perturbano, essendo multo fuor di tempo, e fuoco de Franzesi. Ne è dubio, che disputando hora, quando bisognia guerreggiar, utrumque postea cedat illis praepostere, quando remediar voranno, et sarano (quod Deus avertat) intercetti da quelli casi, dalli quali per tempo non haverano tenuto l' avedimento. Ma pregamo Iddio, che li dia tal lume, che lasciate, non diccimo le baje o barle di Franzesi, ma prattiche manifeste, di perder il cristiano stato, possimo hormai vedere quello, che di quì glise aparecchià e puotràli intravenire, se noi di mezzo sarimo tolti.

Il signor duca d'Alva è molto in ogni luoco lodato per le faciende, che gli succedono si felicemente, e fassi temer si dalli suoi soldati come da gli inimici.

Cosa nel vero che è molto necessaria a quelli capitani, li quali combattono per finire e far beh guerregiate le guerre, non per mantener quelle. Iddio prosperi ogni sforzo a soa excellenza.

Le nuove e casi della armata s'ha quì largamente inteso il tutto, et è non picol sdegno contra i Franzesi. Ma non si crede perho, che un buon cacciatore scanni li suoi levreri, quando tal volta lascino a fuggire la preda. Cussì ancora questo signore più oltre farrà justa, di non stimare simil danni, e servare li suoi levreri d'huomeni per le caccie di più oltre. Iddio li dia senno, dicimo, a Franzesi, che hormai sarià tempo di ricognoscersi, e raguardar alla anima et alla fede, della qual sono.

Li stracci, che li finitimi de questo signore fanno sotto le presente tregue in Hongaria, non sapemo se ne l'habbia inteso. Ma quì si raggiona della presa di più luoghi, havendo fuori giusti apparacchi e faciando cose di manifesta guerra. Ne puol occorrer quì, si la non s'occorre. Di maniera che commìnciamo molto dubitare di puoter far qualche bene. Tutta via sara quello, che Iddio vorrà. E semo certi, che soa majestà attenda alle necessarie provisioni.

E quanto al summario del manegio nostro di Lujo, havuto in Amasia, e spanto costì per Franzesi, a scornarci, è da dire, che gli sodetti Franzesi non havendo punto di vergognia a mentire delle cose manifestamente trattate, come è il costume Turchesco, perchè volete, che dichino la verità delle secrete? Perho i Franzesi respettando l'honor suo molto puoco, puoi che quello si largamente hanno posto, e sbaratato giù dalla faccia, el ne pareva per il vero, che n' anche della respuosta nostra erino degni l'rag-

gionamenti loro. Pur pel il contento de vostra illustrisima signoria, quella sappia, che da noi ne la Transsilvania mai fu promessa al Turco, no fatto eziandio un menimo cegno del tributo d' essa di 150 mille ducati. E se ciò i Franzesi hanno affermato, altri veramente non lo harian puotuto fare, perchè a dire simil minchiomarie, è cosa loro, attento che come facilmente giuocano con la fortuna del stato cristiano, cussì molto manco osservano norma della lengua.

Delle summessioni e della abezzione delle parole, che dicono noi haveri usato, el bisogniaria scriver un libro. Ma perchè non semo de costumi loro, ne semo avezzi a lodare noi istessi, lasciamo questi criminali a un altro tempo, quando saremo insieme, che a contarli quella tale a bocca, pensamo, che passaranno meglio che nelle carte. Noi nondimeno restati fermi in quel vestigio, che non ci permetteva render la Transsilvania; ne per essa prometter maggior tributo, che duplicar il solito, che erà di X. mille ducati: essi Franzesi nella dimanda della armata, e nel pregar questo signore che non facesse pace col nostro re, aggiunsero anco supra che è necessità, in tutto estreme, con dir, che il re loro era forzato a tior quella pace dal imperatore nostro, che esso imperatore si havesse voluto porgier, attento, che per altra via non erà sofficiente a sostenere la soa possanza.

Hor dunque giudicate voi tra noi. Ma per esser hoggimai li loro cose sfazziate e prostitute, lasciamo da canto le ciaraterie loro, e partiamo de più honorate.

La soa magiestà ne scrive per le lettere, che alle nostre erino aggiunte, come di conto dovia rimandare il signor Augerio con la resoluzione del negozio. Iddio

faccia, che torni hormai; perchè noi, se bene non si lamentamo, patimo perho tanti travagli incommodi e desastri, che l'è cosa soprahuomana puediera. (?) Ma nissuna ritorna bella, che senza fattica e pericolo A vostra illustrissima signoria etc. State sano e felice. Da Constantinopoli 16. d. Octobris MDLV.

L.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Ferdinando regi Romanorum Antonius Verancius et Franciscus Zay.

1555. oct. 25. Etsi nos consilia, conatus, aliaque omnia, quae in fines nostros ad insequentem annum hostiliter molirentur, indagare omni studio ac diligentia non intermittimus: tamen quia omnis hostium cura expeditionis futurae videtur adhuc esse suspensa, expectatione responsi de Transsylvania, quod fortasse non alienum ab eorum sententia sperent futurum, nondum omnino vel palam, vel sollicite*) bellicos apparatus aggressi sunt expedire propter quosdam paucos. Triplices enim emisere curatores. Alios in Graeciam et Thraciam, qui commeatus omnis generis curent et conscribant servitia cum ligonibus; de quo proxime etiam scripsimus. Alios Istrum versum, qui et parata quaecunque invenerunt, tam bellica, ut sunt saykae et nazadae, quam oneraria navigia, vulgo transil dicta, intercipiant, sistantque nomine principis, et nova omni in loco fieri faciant, in quo alias quoque fabri-

*) Talán tollhiba: ‚occulte' helyett.

cari fuerunt solita. Postremos vero in Pontum, ad caedendam materiam novis triremibus, et quae in promtu fuerit, Constantinopolim transmittendam, quam ajunt 20. triremibus esse sufficientem.

Audimus praeterea et Transsylvaniae novas injici pedicas.

In Moldaviam de alio vojvoda designando habentur consilia, qui suane insania, an passarum artificio adductus, nobis plane non constat, victus tamen cupiditate ejus dominationis, dicitur se tria loca in potestatem Turcae traditurum promisisse: fodinam Rodnam, Chycho et arcem Kykelleu, si se caeteris competitoribus praetulerit. Nos camerinam hujusmodi non existimamus alios movisse, quam ipsos passas, qui hac via juris alieni vellent armatos suos in Transsylvaniam ipsam citra negotium immittere; quod inventum quanti momenti haberi debeat, si praesertim vanum non erit, loqui nos non oportet, quum nihil potest esse notius, quibus incommodis committetur. Et quia hoc non solum in divano tractatum fuisse accepimus sed etiam a clientibus quoque peculiaribus illius, qui promovetur, ad nos est delatum, affirmatumque id ita agitari: non est res negligenda, quo facile declaratur hostes nostros nihil adhuc institutae sollicitudinis et pertinaciae remisisse. Alexandro vero, qui nunc Moldaviae rerum potitur, abrogata earum omni potestate, quod vojvodatum auspiciis Poloni regis, non Turcae, quaesierit et obtinuerit, jussum est, ut quamprimum conferat se Constantinopolim, interim nepote quoque ejus recepto, quem huc obsidem sui misit, quum ipse avunculus expetatur.

Consultavere etiam de classe Viennam subdu-

cenda, si Comaronio potiri non potuerint. Nec aliam rationem eos invenisse relatum est nobis, quam ut navigia imponant curribus, obicemque Comaronii terra in hunc modum transmittant.

Militibus quoque omnium ordinum edictum esse sermo est, ne qui gratia impendii minuendi equos divendant, ac posthabeant arma, quod plerumque apud hanc gentem tenuiores et qui sunt pedestris ordinis, bello confecto facere consueverunt, quandoquidem ii quoque propter impedimenta et viae lassitudinem equis carere minime queant.

Ferunt ad haec et alia quaedam his similia, sed non ejusmodi, quae anxiorem quandam sollicitudinem praeseferrent, quum eis multo plura ad similem apparatum sint pertinentia, quandoque haud dubiam expeditionem facturos certum est annum etiam ante denunciari atque apparari oporteat.*) Eaque nunc quoniam enumerandi non est tempus opportunum, omittimus, subjungemusque alia, quae his videntur adversari.

A principis thesaurario, quem Turcae theffthedarum vocant, acceptum est et relatum nobis ab homine Turca non levis fidei, quod dum Ahmat passa in vivis fuit, eam perpetuo ursit sententiam, ut anno proximo bellum omnino fieret in Hungariam, ductore vel ipso principe vel ejus legato, dummodo non omitteretur; nec id quidem ulla certa ratione inductus, sed stimulo pudoris, quem ex Agria non capta subierat; fuisseque etiam principem adeo ejus suasionibus ad eam rem imbutum, ut fere persuasus esse videretur expeditionem faciendi, seque eotum firmissime credidisse, quod bellum esse debuisset.

*) A leiró kéz hibáit figyelmeztetésem nélkül is észreveszi az olvasó.

Nunc nihil minus credere, quum Hruztanum longe alia sententia indutum esse cognoverit, audiveritque pro ea prudentia et rerum experientia, qua multo praestabit Ahmat passae, omnia contraria principi suasisse, firmisque ostendisse rationibus, quod bellum nec per se, nec per legatum vel intra biennium gerere possit, maximis proximo bello Persico incommodis acceptis; milites nondum omnes apud suas domos constitisse, eosdem maximos fecisse sumptus, multa amisisse, nihil lucri fecisse, et alienum aes, qui praesertim ex agris victum habent, multum etiam supra suos reditus contraxisse; nec posse vel publici credita proventu persolvere, quem effundere coacti fuerint; unde sint petituri, quo et a privatis se liberent et denuo tam raptim ad bellum instruant, nullam prorsus constare certam rationem. His caritatem frumentorum accessisse, difficultatem bellorum omnium maximam, qua quum universus fere orbis communiter hoc tempore laboret, nec vel tanta suppetet ipsis copia, ut Constantinopolim commode nutrire valeant, nedum sufficientes ad bellum commeatus comparare possint. Quisnam . . . . . *) illis debeat quando hinc neque exercitui . . . . . hostili solo haberentur? His demum . . . . . Ahmatti voluntate, ... consilioque avocasse . . . . . thezaurarius, nullam vel cum principe vel sine eo futuram sperare expeditionem, una excepta causa, nimirum si hoc interim major vis aliqua in eorum fines a majestate vestra immitteretur, cui finium praesidia resistere nequirent; sed neque sic alio apparatu quam tumultuario et qui subito hinc inde corripi ac cogi possit.

*) Kiszakadt hely, *mit* a következő pontok is jelentenek.

Haec ad litteras majestatis vestrae rescripsimus, quae prima die Septembris Augusta Vindelicorum datae et 23 Octobris nobis redditae, monebant nos, ut consilia et conatus et ea hostium omnia summo tum studio tum diligentia indagare deberemus, quae in fines nostros molirentur. Nec certa ulla vel cura, vel cogitatio habet*) alia, quam ut haec ipsa pro viribus nostris sedulo vestigemus, confestimque omnia, quae consequeremur, ad majestatem vestram conscriberemus, facientes eandem humillime certiorem, quod nullos prorsus Venetorum tabellarios sine litteris nostris abire patimur, quos baili singulis diebus quindecim expedire solent.

Sed haec fortasse nimis multis. Verum quae de his hostium consiliis et conatibus in praesentia habe . . . . . vestra videt. Varia quidem satis sed certio . . . . . restat ut majestas vestra ita in utramque partem . . . . . consilia, ut quaecunque erunt ad bellum necessaria . . . . quo possit omnes hostium motus vel indictos vel effusos insperato excipere. Quum hoc infidum hominum genus nonmodo pacta foederum et juramentorum religionem, sed nec fidem, nec Deum ipsum novit, et illudit sane omnibus nationibus, quae illis fidem habent, quod vel nunc in expugnatione arcium Kapuswywar, Zygeth, Babochia et Corothna, si modo vera sunt quae huc afferuntur, egregie comprobarunt, ne vel vetera attingamus vel loquamur de futuris, quae sunt haud dubie commissuri, si nunc jam tandem ad ingenium eorum non respexerimus.

De praxi nobis instituta egimus diligenter, pluresque ad eam idoneos viros tentamus, eum praeser-

*) Kimaradt ‚nos'.

tim gynaecei eunuchum, Verancii conterraneum, de cujus opera promiseramus nobis non pauca. Verum nihil hactenus processit, omnes enim capitale esse dicunt, moveri eam apud passas, et credibile est aures nobis non praebituros interim, donec ultimam majestatis vestrae de Transsylvania cognoverint . . . . . tamen non hic consistemus, sed instituto studio . . . . . usuri impigre omnibus, quas . . . . . majestati vestrae fore cognoverimus.

. . . . . Hruztanum passam nondum fuimus ut . . . . postquam . . . . . initio nos non admisit, sic e decore majestatis vestrae potius futurum existimavimus, quam si intempestivius aditum ursissemus. Munus quoque quod ei paraveramus, opportunitati conservamus. Quamquam diebus proximis, quo tactus spiritu, ignoramus, jussit tamen videre, an ita commode haberemur et obsonia nobis ea ipsa integritate suppeditarentur, qua ejus tempore suppeditabantur, initioque inscripta fuerant. Et si quae diminutio facta fuisset sub Ahmattho passa, uti jam erat prope ex dimidio, denuo prior omnium ratio redderetur. Quid ex hoc conjici possit, adhuc non consequimur, sed ajunt valde effectum esse leniorem modestioremque, et prorsus priorem exuisse Hruztanum, sed dubium adhuc, si nobis quoque ut aliis. Quod quum ad manus secum venerimus, cognoscemus.

Interim quoniam accepimus Augustana comitia Viennam translatum iri, gauderemus admodum si sic esset. Quia si isti principes et sua et nostra pericula propius intuerentur, sperandum haud dubie foret, quod et ipsi uniti vestris majestatibus . . . . . publicae saluti succurrerent, et majestatis vestrae in

major . . . . . venirent existimationem quam Galli et . . . . . destitutos esse a principibus christianis . . . . . principes et Romanum Pontificem in suas partes . . . . laterare.

Verum in majestate vestra omne est omnium rerum consilium. Nos nec fidei nec officio nostro deerimus, quoad vixerimus. Deus eandem majestatem vestram diu secundet. Datae Constantinopoli 25. Octobris MDLV.

LI.

Verancsicsnak és Zaynak Ferdinánd király.

1555. oct. 25. Reverendo devoto, ac magnifico, fidelibus nobis dilectis, Antonio Verancio, episcopo Quinque-Ecclesiensi et praeposito Pornensi, ac Francisco Zay, generali nazadistarum nostrorum capitaneo, consiliariis et oratoribus nostris, ad praesens ad Turciam destinatis.

Verancsics kezével: Perceptae Constantinopoli 4. Decembris 1555.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae, etc. rex, semper augustus etc.

Reverende devote, ac magnifice, fideles nobis dilecti. Cum praesentibus habuistis litteras ad serenissimum imperatorem Turcarum una cum earundem exemplo, quas magnitudini ejus reddatis. Existimamus

enim operae pretium fore, quod magnitudo ejus primo quoque tempore tam de reditu nostro, quam collegae vestri expeditione certior reddatur: neque nos aliud ad praesens vobis scribendum putamus, cum omnia, quae vos scire et agere volumus, ex Augerio collega vestro, qui hunc tabellarium paucissimis diebus subsequetur, abunde cognituri sitis. Datum in civitate nostra Vienna die vigesima quinta mensis Octobris anno domini MDLV. regnorum nostrorum, Romani XXIIIII° aliorum vero XXIX°. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Ferdinando regi Romanorum etc. Antonius Verancius et Franciscus Zay.

Motus tandem Persae non fuere falsi, de quibus 1555. nov. 1
binis jam litteris nostris, primisque ambigue, postremis nihil fere affirmantes, scripseramus, quia quum haud dubie veri esent, summa tamen industria tegebantur ab hostibus, ne in publicum prodirent.

Est in Persia insignis quaedam civitas cum regione ampla et fertili, Zalmanaz nuncupata, quae producens salem nobilissimum, et triticum et omne genus reliquarum frugum maxima copia, sola ditionum ejus regni caeterarum sufficiens habebatur, quae omnibus victum suppeditare posset. Haec quoniam

Turcae tenetur praesidio, summaque molestia reliquum quod sibi adjacet, afficiat, quum nimis intime posita sit, ut apud nos esset Fylek, et ad Taurim usque civitatem grassentur ac census exigant ejus milites, videtur sero Persa animadvertisse, pacem se cum hoste suo minus sibi et decoram et commodam fecisse, equidem nudam et sine ullis conditionibus, neque vel ea sola urbe ad restituendum sibi pacta, quae tanti momenti pluribus esset nominibus, nisi dedita opera id sibi excessisse simulaverit; nam sic institutam esse ferunt, ut nec Turca, nec Persa ea carere possit, si et ille partem suam Georgianorum, Vannum et Babiloniam tueri commode velit, et hic quod habet regni reliquum. Sic ductus Persa poenitudine, summa instantia dicitur Zalmanaz urbem repetere a finitimis, eaque nisi fuerit reddita, bellum minatur. Nunc igitur frequentissimi et occultissimi inter finitimos et hunc principem commeant hac de re nuncii, dum quid de ea fieri debeat, agitatur. Persae autem filius, quum ejus restitutionis moram diutine ferre nequiret, nuptias simularat, ut praetextu earum cogeret exercitum et repetitam civitatem caperet inproviso. Unde coactis supra viginti millibus hominum, tam propinque ad eam nec intellectus venit, ut non plus quam iter diei abesset. Verum consequutus hoc loco paternis nunciis, jussus fuit redire et operiri donec petitioni illorum Turca respondisset. Quod videtur datum fuisse finitimis, dum quid facere debebunt, edocebuntur a suo principe, ne pax inter eos perturbetur.

Haec sunt quae de Persa verissime habentur, nec ea nos serius etiam cognoscere potuissemus, nisi hominem nostrum cum quodam Turca nobis amico in

Amasiam ad Angurum civitatem, olim Angiram et Ancyram appellatam, de privatis quibusdam rebus nostris misissemus, qui ibi et per iter ab ipsis cursoribus tota de re plane edocti, nobis clam et satis caute retulerunt. Quare si ea pax perturbabitur, quid de nostra sit sperandum, majestas vestra videt.

Aliud est, quod adverti summa cura debet. Passa Budensis dedit proxime litteras ad hos passas, quibus scripserat, exploratorem suum in civitate Viennensi per 14 dies fuisse, eaque tota diligentissime perlustrata unum duntaxat locum invenisse, per quem facillime poterit expugnari. Quare majestas vestra dignabitur occulatiores ei Argos apponere et neminem non excussum admittere praesertim Albensium, Kewiensium et reliquos qui ex ditionibus hostium adibunt. Quamquam praeter hos cavendum etiam ab iis erit, quibus credimus, et in quos minus ponemus suspicionis; quum difficile sit malis temporibus bonos esse posse. Haec autem ab eo nobis nunciata sunt scriba publico, qui etiam Eremitae consilium ad Joannem Mariam detulerat, quo praesidium majestatis vestrae in Transsylvaniam missum, Turcis se proditurum, per Ulaman obtulerat.

Classis Turcica nudius tertius appulerat, satis et tristis, et viris spoliata. Dicitur supra dimidiam hominum partem et inter hos plures quam 400 janizeros amisisse, bombardas vero circiter 14, triremem nullam. Et nisi conflictui supervenisset Durgutthus, qui alio praedatum et ad excubias secesserat cum tribus triremibus, tota ferme in nostrorum ventura erat potestatem.

Nec est quod his addendum habeamus praeterquam, ut primum cura Papae, Palotae, Jaurini, Tyr-

naviae, fodinarumque et Agriae urgeatur. Magnam enim horum locorum mentionem passim fieri audimus. Tum ut iis ad diem dignetur majestas vestra respondere; sed sic, pro judicio nostro, ut nihil praecipitemus, exitumque praeter alia et motus Persici exspectemus, quem procul dubio amicus ille noster futurum credit, et nobiscum hostem, si idem motus consequetur, aequiora de pace transacturum. Cui ut Deus Optimus Maximus immittat tale bellum, oremus, quod maxime aversatur, postquam nolit eam pacem accipere, quae illi porrigitur. Verum fiant omnia ad ejus laudem et gloriam; majestatemque vestram sacratissimam servet. Datae Constantinopoli, prima Novembris MDLV.

LIII.

Verancsicsnak, Zaynak, és Busbecknek a királytól utasitás.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

1555. nov. 14. Instructio pro reverendo, magnifico, et nobile, fidelibus nobis dilectis, Antonio Verancio, episcopo Quinque-Ecclesiensi, praeposito Pornensi, et Francisco Zay de Chemer, generali nazadistarum nostrorum capitaneo, nec non Augerio a Busbeck, nostris consiliariis et oratoribus ad serenissimum ac potentisimum inperatorem Turcarum expeditis, ad cujus praescriptum sese in declaranda magnitudini ejus voluntate nostra in negotio restitutionis Transsylvaniensis, et prosecutione caeptorum cum magnitudine ejus pacis tractatuum accomodare et gerere de-

bebunt, et quae praeterea Augerio ipsi soli in transitu apud passam Budensem agenda et exequenda erunt.

Quamprimum dictus Augerius Budam appulerit, omni studio celerem audientiam a passa Budensi obtinere laboret, atque concessa ipsi, litteras nostras credentiales reddat, et verbis nostris salutem cum animi nostri propensione erga se dicat.

Deinde vero referat ei, se modo a nobis remitti ad excelsam portam serenissimi Turcarum imperatoris, ut magnitudini ejus referat responsum nostrum super postulatis quibusdam, quae magnitudo ejus per ipsum ad nos perferri voluerit, et quia a nobis in mandatis habeat, ut iter, quantum possit, acceleret, ideo se vehementer rogare, ut illico sibi fidos comites et duces itineris, quibus tuto ac omni mora postposita, eo deducatur, adjungere velit.

His expositis, orator noster praefato passae nomine nostro dicere pergat, nos accepisse litteras ipsius die prima praesentis mensis Novembris datas, et inde intellexisse excusationem, quam adferat de arcibus nuper occupatis, nempe, quod non aliam ob causam eam expeditionem susceperit, quam, ut praedones et latrones, ditionem et subditos, militesque praefati domini sui infestantes, compesceret, et quod postquam cognoverit, arcem Zygeth nostram esse, exercitum inde reduxerit, petereque, ut inhibeamus praefectos illos nostros, ne ibi praedones foveant. Atqui non opus futurum fuisse, tam duram compescendi illos rationem suscipere, quos ipsimet ad instantiam passae pro demeritis punire poteramus. Arces enim interceptas perinde nostras fuisse ac Zygeth, utpote in ditione nostra sitas, et a subditis et officiali-

bus nostris possessas, qui nostro eas beneficio tenuerunt. Caeterum commissuros nos, uti petat, officialibus et militibus nostris in Zygeth, ne latrones interteneant, modo etiam ipse passa circumvicinis Turcis injungat, ne Zygethiensibus, ut subditis et militibus nostris, in ingressu et exitu, nec non victualium provisione aliquid negotii facessant,quin etiam Strigoniensi zanziacho prohibeat, ne quid contra inducias in damnum ditionis nostrae moliatur.

Praeterea, quum induciae sex mensium, quas magnitudo ejus novissime, dum adhuc in Amasia esset, nobis, ut interim orator noster ire et redire posset, concessit, jam ad finem vergant, nec nobis dubium sit, quin magnitudo ejus easdem non ita praecise ad sex menses restrinxerit, quum antea saepius nobis inducias pollicita sit tamdiu observandas, donec tractatibus istis de pace, in quibus cum magnitudine ejus stamus, suprema manus imponatur, et oratores nostri rebus confectis vel infectis ad nos redierint, adeoque difficile et incommodum existat de pace tractare, dum arma vigeant. Proinde nos ab ipso postulare, ut inducias, sex mensium elapso etiam termino, nihilominus usque dum ipse orator ad Portam veniat, et una cum suis collegis super hoc cum domino ipsius, serenissimo imperatore Turcarum latius tractaverit, ac deinceps desuper responsum reportetur, firmiter et inviolabiliter per se et suos observet, quandoquidem idem nostra quoque ex parte sedulo praestituri sumus.

In quo sane conficiendo et obtinendo orator noster omnem operam, studium et industriam aliis quoque rationibus ac persuasionibus, quas huic proposito servire, et commodas esse cognoverit, adductis,

ponere debebit. Ad haec, quum magni referat, ne princeps Turcarum de responso nostro ante oratoris ipsius adventum certior reddatur, propterea necessitas requirit, ne passa Budensis id aliqua arte eliciat, sed solitis excusationibus a sciscitando eo revocetur; poterit tamen generaliter illi dici, tale responsum esse, quo princeps Turcarum tamen procul dubio bene contentabitur.

Rebus autem apud hunc passam confectis, et acceptis comitibus itineris, orator noster quidquid egerit, illico nobis rescribat, et ipse inde Constantinopolim pergat. Ubi demonstrata collegis suis praefatis hac instructione, curent una omnes tres, ut sibi quamprimum accessus concedatur ad passam, quicunque in praesentiarum supremus principis vesirius erit; eidemque exhibitis litteris nostris credentialibus, et salute verbis appositis more solito dicta, addita etiam magna congratulatione, si forte Hruztanus pristinum locum interim adeptus fuerit, ostendant, attulisse ipsum Augerium responsum a nobis super his, quae serenissimus Turcarum imperator ratione Transsylvaniae per eum nobis nunciaverat, quod ipsi tunc etiam succincta et summa, qua fieri potest, modestia oratores commemorent, ostendentes persuasissimum nobis esse, magnitudinem ejus illo, tanquam justo et aequo, tandem contentam fore, addita petitione, quod ipsis a magnitudine ejus primo quoque tempore audientiam impetrare velit, quo etiam coram magnitudine ejus illud proponere queant.

Caeterum, si tum oratores nostri interrogarentur de causa morae Augerii expeditioni interpositae, respondeant id, quod etiam in sequentibus dicetur, nos abfuisse a regnis et provinciis nostris in sacro Ro-

mano imperio, ubi nos negotia ejusdem diutius, quam proposuerámus, detinuerunt. Cum autem in negotio hoc nihil extra regna et provincias nostras statuere et concludere potuerimus, expeditionem quoque ipsius magis accelerare nequivisse.

Deducti porro in conspectum principis Turcarum, et facta pro more verbis nostris debita salutatione, redditisque, qua par est reverentia, magnitudini ejus litteris nostris credentialibus, primo omnium magnitudini suae significent, nos ex litteris magnitudinis suae, quas per Augerium ad nos dedit, lubenter admodum cognovisse, quod magnitudini ejus in bello Persico omnia tam feliciter successerint, nec minorem laetitiam postea ex publica fama nobis allatam, quando nimirum magnitudinem ejus incolumem etiam et salvam in sedem suam imperialem Constantinopolim rediisse audivimus. Ita nos magnitudini ejus tam de secundis in bello Persico successibus, quam etiam de prospero reditu quam plurimum congratulari.

Caeterum intellexisse nos praeterea ex iisdem magnitudinis suae litteris: Quod quum magnitudo ejus regnum Hungariae et Transsylvaniae, aliasque provincias invicto gladio suo subegerit, ipsamque Hungariam quondam regi Joanni, et Transsylvaniam postea ipsius filio, uti fidelibus suis in zanziackatum contulerit, nequaquam sane convenire, quod quispiam se sponte in alienum locum intrudat, vel quod absque suo consensu et voluntate aliqua provinciarum per magnitudinem ejus subjugatarum a quopiam permutatio fiat, prout facta fuerit invito Joannis regis filio, qui magnitudini ejus per nuncium suum significarit, quod coactus Transsylvania excesserit. Quum autem nos eo animo in hisce tractatibus nunquam fuerimus,

ut vel illustrissimum illum orphanum, matremve ejus serenissimam circumveniremus, vel ipsum serenissimum Turcarum imperatorem offenderemus, cum quo jam multos annos firmam amicitiam et bonam vicinitatem, missis ad magnitudinem ejus tot oratoribus, nunciis et litteris, constituere studuimus, sed potius omnes vias ac rationes perscrutati simus, quibus magnitudini ejus et animi nostri integritatem et singularem ejusdem benevolentiam conciliandi, diligentiam, operam et studium nostrum testatum redderemus, eamque voluntatem etiamnum retineamus, id quod magnitudo ejus in proximis bellis Persicis, dum in longinquis regionibus abfuit, manifeste experiri et prospicere potuerit, si secum perpendat, quod interim nos omni occasione rei bene gerendae neglecta, licet ejusdem passae, zanziacki, officiales et milites spretis et posthabitis magnitudinis suae mandatis, nunquam fines, subditos et milites nostros infestare, ad arma provocare, arcesque et loca nostra clam et aperte oppugnare ac capere, novas munitiones erigere, ac mille denique modis inducias violare cessaverint, ab omni hostilitate, et licita quoque et justa defensione continuerimus. Itaque, quum hujusmodi animi nostri propensionem magnitudini ejus non solum per ipsos oratores nostros, datis ad eos hac de re frequentissimis mandatis, multoties declaraverimus, verum etiam reipsa, uti ante dictum est, comprobavimus: merito equidem vicissim etiam nos a magnitudine ejus apertam aliquam benevolam animi sui significationem expectasse, nempe quod aequissimis postulatis nostris locum relictura, nec ulterius in Transsylvaniae, et tantillae terrae, quantam vix pugnus capit, concessione difficilem se exhibitura fuisset; praesertim, quum

ex omnibus nostris prioribus tractatibus, qui hactenus cum magnitudine ejus nobis intercesserunt, (in quibus, sicuti speramus, nullam unquam fraudem aut fallaciam deprehendit) novissimarum etiam actionum nostrarum sinceritatem et candorem judicare, atque metiri et manifeste cernere possit; quod scilicet dictam provinciam nec vi, nec fraude, nec serenissima regina Isabella, ejusque illustrissimo filio invitis, immo nec in contumeliam aut contemptum magnitudinis ejus (quemadmodum et fortassis adversarii et obtrectatores nostri persuadere nituntur) occupaverimus, sed nobis saepissime sponte oblatam ad manus nostras, reservata magnitudini ejus muneris honorarii pensione, inde quotannis debita ac solvi consueta, pacifice et absque omni armorum strepitu receperimus, nec credentes magnitudinem ejus curaturam, quis eam provinciam teneret, modo ipsa annuo tributo suo non defraudetur; quodque dictos serenissimam reginam et illustrissimum ejus filium aliis luculentis ducatibus et reditibus integre fere contentaverimus, quin etiam illud, quod illis vigore tactatuum adhuc solvi ac praestari debet, sed hactenus propter certas ac rationabiles causas dilatum est, propediem, ut infra dicetur, praestare propensi simus. Quoniam autem serenitas et dilectio illorum, hujusmodi dilationis (cujus ipsimet causa sunt) fortasse pertaesi, frequentes ad magnitudinem ejus querelas perferunt et magnitudo ejus causam pueri illius omni studio tutandam et agendam suscepisse videtur: nos quidem sedulo operam daturos, ut hac quoque in parte magnitudo ejus nullum amicitiae studium in nobis desiderare possit. Siquidem facturos nos quicquid pro ratione regii nostri muneris, et salvo honore ac dignitate facere poteri-

mus; quin immo nos magnitudini ejus certe et sancte promittere, quod praefatam serenissimam reginam ac illustrissimum ejus filium citra longiorem moram tam benevole et paterne in his, quibus se laesos fuisse questi sunt, contentaturi simus; quod illi conditione per nos assignata optime contenti futuri, nec aliam postulaturi, vel a magnitudine ejus oblatam accepturi, sed potius quod brevi apud magnitudinem ejus litteris vel nuncio talem animi sui satisfactionem et contentationem declaraturi sint. In ea vero contentatione nos habituros praecipuam rationem honoris et nominis magnitudinis suae, ut omnibus hominibus eam solius magnitudinis suae respectu et authoritate factam esse constet, et praefati serenissima regina, ejusque illustrissimus filius illum quoque statum ac conditionem benignitati magnitudinis suae acceptam ferant, eique eo nomine in perpetuum gratias agant. Quum itaque haec ita se habeant, et magnitudo ejus ipsamet considerare queat, quam alienum ab omni aequitate foret, si restituta Transsylvania, pro qua jam illustrissimi regis quondam Joannis filio duos insignes ducatus contulimus, nobis et Transsylvania et ducatibus simul carendum esset. Nos vero intuitu ipsius principis Turcarum serenissimam reginam Isabellam cum illustrissimo ejus filio tam benevole et paterne contentaturi simus, quod magnitudo ejus labore illos in pristinum restituendi, deinceps non opus habitura, quin immo jam, quod optabat, honestum scilicet matri et puero statum et conditionem a nobis consequutura sit, eamque talem, in qua multo commodius, tranquilliusque, quam antea vivere possint, multos principes christianos sibi sanguinis vinculis conjunctos in propinquo habituri; nos vero cum

magnitudine ejus, suisque subditis officialibus de*) militibus, tam Moldaviensi ac Transalpinensi vajvodis, quam caeteris passis, beglerbegis et ministris Turcicis quiete, amice et in bona vicinitate degere cupiamus, eandemque magnitudinem ejus ratione Transsylvaniae non antiquo solum et consueto, sed majore quoque ac ampliore censu, prout inter magnitudinem ejus ac ipsos oratores nostros concordabitur, quotannis honorare parati simus, adeoque longe gloriosius futurum sit magnitudini ejus, et apud posteros in perpetuum memorabile universo nomini et posteritati Ottomanicae, praefatum censum a nobis primo Christianitatis rege, ipsiusque potentissimi Caroli caesaris fratre, quam a foemina et puero annuatim percipere, ut interim taceatur de summa illa laude, quam magnitudo ejus ista occasione adipiscetur, et paucissimi in orbe terrarum principes adepti sunt, quod scilicet magnitudo ejus uno, eodemque pene tempore orientem et occidentem pacarit. Ideo nos, posita fiducia in summa liberalitate et benevolentia magnitudinis suae, non dubitasse pristinam amicam petitionem nostram eidem denuo offerre, eamque rogare, ut tandem approbata plena supradictorum serenissimae reginae Isabellae et illustrissimi filii sui contentatione, quam nos facturos pollicemur, ac deinde rejectis, explosisque obtrectatoribus et adversariis nostris, qui nobis magnitudinis suae amicitiam invidentes, subinde integritatem nostram in petenda pace apud eam in dubium vocare non cessant, promissis et honestissimis oblationibus nostris benevole acquiescat, et permissa in manibus nostris Transsylvania cum ejusdem pertinentiis et regni Hungariae reliquiis, ad praesens

*) Ugy látszik tollhiba ‚et' helyett.

in manibus nostris existentibus, pacem nobiscum inire non gravetur, quandoquidem hac ratione non minus tum amplitudinem et existimationem magnitudinis suae sit illustratura, tum etiam saepe dicto puero benefactura, ac si in pristina sententia repetendi Transsylvaniam,*) et filius quondam regis Joannis amplissimam, et optatum vitae et status conditionem acceptam laturi simus.

Hac propositione coram serenissimo principe Turcarum, vel oretenus, vel in scriptis, prout rationi temporis, loci et personarum tulerit, facta, oratores nostri solita industria et diligentia optatum responsum obtinere studeant, et his, si quas noverint, alias etiam commodiores rationes et persuasiones addant, repetitis etiam his, quae in duabus prioribus instructionibus diffuse continentur, quatenus ad rem fecerint, et passas ac praesertim supremum vesirium Ahmat passam magnorum munerum et largitionum promissis causae nostrae conciliare studeant; quin etiam majorem census pensionem subinde juxta limitationem in proxima instructione expressam offerant, majori etiam summae non parcentes, si pecunia res recte geri, aut animus magnitudinis suae placari, atque ad permittendam nobis Transsylvaniam cum caeteris ejusdem pertinentiis, regnique Hungariae reliquiis, quas modo possidemus, flecti posse videatur. Qua quidem in re, quum ipsis oratoribus nostris haud ita facile sit modum determinare, ipsorum ob id judicio, prudentiae, industriae et fidei committimus: tum tributi augmenti, tum etiam hujusmodi largitionum et promissorum modum ad cujusque personae meritum, authoritatem et qualitatem attemperare. Non dubitamus enim

*) Így látszik, kimaradt valami.

ipsosmet pro sua egregia erga nos fide et observantia, nihil nisi ubi et quantum opus erit, atque etiam quatenus depositum iri videbitur, profusuros esse.

Praeterea, quoniam inter alias personas praeter passas et vesirios duo sint viri, qui prae caeteris apud principem Turcarum magna authoritate pollere, et semper fere lateri magnitudinis ejus adhaerere dicuntur, nempe Imbrahor passy, et Kappyaga, non erit abs re, quod oratores nostri illos quoque largitionum spe in partes nostras pertrahere, et eosdem ad interponendam authoritatem in hoc negotio promovere studeant. Quod mediantibus etiam litteris nostris credentialibus, quas propterea ad utrumque dedimus, facilius factu putamus.

Caeterum si princeps Turcarum et passae sui nec muneribus, nec rationibus a sententia et obstinato instituto Transsylvaniam postulandi abduci possent, sed assidue eam quondam filio regis Joannis reddi debere perseverarent, nec contentationem per nos oblatam ulla ratione admittere vellent: tum poterunt oratores nostri replicare, quod nos nihil minus expectaveramus a magnitudine ejus, quam tantam in repetenda Transsylvania perseverantiam; speraveramus omnino amicitiae nostrae et praememoratarum amplissimarum, aequissimarumque conditionum per nos oblatarum apud magnitudinem ejus saltem nunc benevolam rationem habitum iri, maxime si magnitudo ejus esset cognitura, saepe dictae reginae et illustrissimo ejus filio nullam posthac justam de nobis conquerendi causam reliquam fore, et simul etiam magnitudini ejus dictae provinciae consessionem apud omnes homines non hujus aetatis modo, sed posteros

quoque magnae laudi et gloriae futuram. Nam de petita restitutione Traussylvaniae nondum potuisse nos propter temporis angustiam certi quidpiam statuere, vel magnitudini ejus respondere; et potissimum, quod negotium hoc nonmodo nos ipsosmet, sed alios quoque principes christianos, regnaque et provincias nostras, maximeque fideles nostros regnicolas et subditos regni nostri Hungariae concernat, sine quorum scitu, consilio et consensu, quemadmodum antea in recipienda Transsylvania pro consuetudine et more principum christianorum tanquam rex verus et legitime coronatus nihil incepimus, ita nunc certi aliquid concludere, et magnitudini ejus respondere nobis haudquaquam integrum existat: itaque constitutum et deliberatum nobis esse, propediem generalem regni conventum agere, ut porro saltem intelligamus, quid a nobis in hac parte respectu magnitudinis suae praestari vel decerni queat, cui nimirum animi nostri candorem per omnem occasionem demonstrare desideramus. Caeterum id non potuisse fieri tempestivius propter nimiam praefiniti termini brevitatem. Litteras enim et nunciata magnitudinis suae in tertio primum mense, postquam ab excelsa magnitudinis suae porta, quae tum in Amasia usque erat, Augerius discessit, ad nos Augustam Vindelicorum allata esse, ubi etiam ardua illa sacri Romani imperii negotia tamdiu nos detinuerint, quod tempestivius qam ad XXIII. proxime praeteriti mensis Octobris huc redire nequiverimus; neque etiam absentibus nobis a regnis et provinciis nostris, in his rebus propter praemomoratas rationes quidpiam potuisse tractari. Postquam autem huc appulimus, et consideravimus rei difficultatem, et summum residui termini brevitatem, unius mensis inter-

vallum non superantem, quod intra eum nec illa, quae ad tam arduae rei resolutionem requiruntur, deliberari possent, et nobis cerneremus juxta litteras jam semel atque iterum ad magnitudinem ejus hac de re datas incumbere, ne oratorem nostrum Augerium diutius detineremus, et sic magnitudini ejus de expeditione illius dubitationem et suspicionem moveremus, non aliud responsum nos vidisse, quod hoc tempore magnitudini ejus daremus, quam id, quod superius descriptum est, nempe ut magnitudini ejus summa nostra fiducia, quam in ipsius aequanimitate et liberalitate repositam haberemus, denuo in memoriam revocata, et declarata eidem voluntate nostra erga praefatos serenissimam reginam ac illustrissimum ejus filium, in pristina nostra petitione Transsylvaniae persisteremus, atque rationes, per quas magnitudinis ejus bonam et propensam voluntatem in perpetuum erga nos stabiliremus, et in ea una cum ipsa serenissima regina Isabella, atque ejusdem illustrissimo filio conquiescere possemus. Eaque propter nos magnitudinem ejus iterum atque iterum rogare, si omnino nolit nobis permittere Transsylvaniam, (licet meliora speremus) ut saltem tam ardui negotii deliberationem ad tam breve temporis intervallum non adstringat, sed nobis competentem terminum duorum, vel unius ad minimum anni de hoc negotio mature, cum quibus opus est, deliberandi atque tractandi concedat. Nos enim nihil intermissuros, quod salva dignitate et existimatione nostra a nobis fieri queat, et quod ad declarandam magnitudini ejus animi nostri sinceritatem pertineat. Nam etiamsi jam apud nos statutum et deliberatum foret, juxta desiderium et voluntatem ipsius principis Turcarum saepe dictam provinciam

filio quondam serenissimi regis Joannis restituere, tamen intra tam exiguum et praeproperum terminum, nec de modo quidem fiendae restitutionis, sicuti necessitas et ratio utriusque nostrum dignitatis ac status poscunt, tractari potuisset, quod ex primis tractatibus, quando eam provinciam ad manus nostras recepimus, ad quos etiam non parvo temporis spatio opus fuit, colligi queat.

Porro ex hac occasione oratores nostri modum et viam quaerere debebunt, si serenissimus princeps Turcarum priorem nostram petitionem de reliquenda nobis Transsylvania non esset admissurus, saltem inducias, quantascumque impetrare poterunt, obtinendi, et in eo omnem operam at studium intendant.

Sin autem serenissimus imperator Turcarum et passae sui his quoque nullatenus moverentur, sed ipsis oratoribus nostris, uti antea factum est, objicerent, quod nolente filio quondam Joannis regis in Transsylvaniam redire, ipsi eam provinciam possidere, vel alicui ex regnicolis tenendam conferre vellent, ideoque omnino instarent, sibi expresse significari: num saepe dicta provincia cedere velimus, nec ne? Tunc rursus replicent oratores nostri, quod quum salvo honore nostro, absque consilio et consensu aliorum christianorum principum et regnorum, provinciarumque nostrarum, quibus ex hac parte astricti et alligati simus, in hujusmodi alienationem et resignationem consentire nequeamus, et tamen propensi simus, omnes rationes inire, quibus magnitudini ejus sine honoris et famae nostrae labefactatione gratificemur: nos magnitudinem ejus summopere rogare, ut quemadmodum nos magnitudinis ejus honorem et existimationem nullo loco aut tempore negligimus, ita

nostrae quoque reputationis benevole rationem ducat, nos in posterum nunquam a pace et amicitia cum magnitudine ejus sub honestis et aequis conditionibus ineunda alienos fore; aliud tamen quod respondeant, praeter ea quae in antecedentibus continentur, sese a nobis in mandatis non habere, et propterea a magnitudine ejus benignam veniam ac licentiam redeundi et nos de omni rerum statu informandi petere.

Caeterum quum ipsi oratores nostri in proxima actione, dum omnes occasiones rei ex animi nostri *) conficiendae quaererent et experiri vellent, si forte principi Turcarum et passis ad vota de Transsylvania responderemus, num ab ipsis etiam in illum eventum vicissim aliqua recompensatio obtineri posset: nos sane tutius fore putamus, ut in posterum a proponendis ejusmodi articulis, in instructionibus nostris non expressis, aut alias ab earum substantia discrepantibus, abstineant, ne forte inde nobis et regnis, fidelibusque subditis nostris aliquid praejudicii adferatur. In reliquis tamen, quae substantiam instructionum nostrarum non excedunt, poterunt praefati oratores nostri actiones suas ad circumstantias temporis, loci et personarum referre, nec opus est omnia illis ad unguem praescribere, quandoquidem tum propria solertia et industria, tum longo rerum isthic tractandarum usu comparata experientia probe foro**) uti, et quae rebus nostris profutura videbuntur, suo tempore et loco proponere et agere scient.

Quantum ad reliquas conditiones pacis vel induciarum, si quae obtinerentur, attinet, quas ipsis

*) Kimaradt, úgy látszik, ‚sententia.'

**) Ezen itt értelem nélküli szó helyébe Miller ezt írta, hogy ‚scirent'.

oratoribus nostris in duabus nostris prioribus instructionibus proponendas demandavimus, et quarum illi formam, qua eas petere statuerant, negotio ad votum nobis succedente, per Augerium ad nos transmiserunt, cum hoc tempore nulla videatur de illis agendi commoditas, maxime ubi de petenda nonnullarum arcium sub induciis interceptarum restitutione agitur, non opus est quod oratores nostri in postulandis et obtinendis illis multum operae et sollicitudinis adhibeant, ne forte illarum instanti petitione reliqua majoris momenti negotia interturbentur ac impediantur. Itaque ipsorum oratorum nostrorum prudentiae, judicii et dexteritatis erit, si forte negotia ad bonum finem tenderent, ut ex illis conditionibus eas solum seligant et proponant, quas obtinendi sine principalis negotii periculo certa spes apparuerit.

Insuper quanquam praememoratam resolutionem et responsionem nostram in tria membra distincte et singilatim proponenda partiti sumus, tamen per id nolumus prudentiam, fidem et dexteritatem ipsorum oratorum nostrorum, quin etiam commoditatem atque occasionem rei gerendae ad unguem huic nostrae instructioni quoad modum in tractatibus procedendi alligari, quin ipsis benigne permittimus, ut praescriptam propositionem oretenus vel in scriptis, ac diffusius vel compendiosius, prout commodissimum erit, proponant, dictaque tria, vel una oratione complectantur, vel eo ordine, quo a nobis descripta sunt, perstringant, modumque tractandi et agendi negotium ad qualitatem et formam rerum, personarum ac temporis, quam ipsi intuebantur, attemperent, a substantia tamen instructionis non recedant.

Praeterea quum in prima propositionis seu re-

solutionis nostrae parte mentio fiat integritatis nostrae et respectus, quem ad absentiam serenissimi Turcarum imperatoris in observatione induciarum habuimus, quod scilicet multoties etiam ab officialibus, militibus ac subditis magnitudinis suae provocati, nos ab omni hostilitate continuerimus: debebunt oratores nostri querelas nostras supra enarratas, vel in prima alterave propositione, aut quandocunque commodissimum videbitur, latius juxta informationem ipsis a serenissimo principe domino Maximiliano rege Bohemiae etc. filio nostro charissimo nuper transmissam (cujus exemplum eam ob causam ipsi quoque Augerio dedimus) extendere ac temeritatem passae Budensis in occupandis arcibus nostris tempore induciarum, sub verbo ac fide principis firmatarum, exaggerare, atque omni studio postulare, ut magnitudo ejus de caetero prospiciat, quo officiales sui ea, quae jusserit, majore diligentia exequantur, nec mandata magnitudinis suae tam parvi faciant, sicuti facere videntur.

Quicquid autem iidem oratores nostri ad praescripta responsi acceperint, et in quo statu rem omnem positam viderint, de eo ut quamprimum certiores reddamur, studeant, quo tempestivius, rectiusque nos quoque rebus nostris prospicere queamus.

In quibus omnibus exequentur bene gratam, atque expressam voluntatem nostram, clementer erga eos recognoscendam. Datum in nostra civitate Vienna die XIIII. mensis Novembris anno Domini MDLV. regnorum nostrorum, Romani XXV°. aliorum vero XXIX.° Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LIV.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Ferdinando regi Romanorum Antonius Verancius et Franciscus Zay.

Considerantes nos multo diligentius statum rei, 1555. nov. 16.
cujus gratia huc missi sumus, ex proximis litteris majestatis vestrae, quas dedit ad nos Augusta Vindelicorum die prima mensis Septembris, quibus jubebamur institutam nobis praxim urgere et sollicite tentare, quod plane perspectum ex hoc haberemus, pacem finibus istis nostris in omnem eventum summe esse necessariam, dedimus operam diligentem, ut honesto modo aditum ad Hruztanum passam haberemus. Sic die instantis mensis quinto, misso illi per interpretem nostrum, ductu ipsius passae interpretis, munere, quod eidem initio disposueramus, his verbis ex Italico in Turcicum versis, et scripto complexis usi sumus.

Noi subito, excellentissimo signor passa, che fussimo certificati della restituzione vostra nella sedia e degnità soa pristina, della quale sempre mai insieme col nostro serenissimo re havevamo havuto summo desiderio e ferma speranza, usassimo ogni diligenza di venir alla vostra presenza per congratolarseli, come tutti gli altri ambasciatori et baili e signori de questa felicissima porta facievano. Et erà il consueto debito di farlo. Ma perche a nome de vostra il-

lustrissima signoria fussimo prohibiti da questo buono e sincero uffizio, per rispetto (come a noi si diceva) del gran concorso di congratolaterii del paese, che ne quelli giorni la teneva occupato, sempre a dì d'hoggi semo stà in espettazione, sperando che dopo il simil concorso, a noi ancora sarebbe fatto qualche motto e data la facultà di venire alla soa nobilissima porta, per esequire l' uffizio della congratulazione nostra supradetta. Hora dubitandosene, che per questa dilazione il detto uffizio nostro non cascasse in qualche grave biasimo, havemo stato amorevole presonzione di essequire con essa lei la sodetta nostra gratulazione a nome del nostro re serenissimo, per gli huomeni nostri, puoi che per noi istessi non conciedeva la staggion di tempo. Honorando la signoria vostra illustrissima appresso con questo puoco di presente. E pregandoli dal summo, uno e vero Iddio ogni prosperità e lungha vita.

Quae quum legisset et considerasset munus sex vestium, praesertim vero duarum, quae erant intextae auro, operis novi et pretii, altera centum quindecim, altera quinquaginta octo ducatorum, mira dicitur et hilaritate et humanitate tam munus quam verba nostra excepisse, actisque nobis, immo majestati vestrae gratiis per eundem interpretem nostrum fructibus nobis munus pensavit, jussitque ut postridie illum adiremus. Quod nos non praetermisimus, sed ad eum profecti, usique ea ipsa gratulatione coram, qua absentes usi fueramus, benignissime ad omnia respondit, seque ita mitem, mansuetum, affabilem nobis ostendit, ut prorsus visus sit nobis novum ingenium induisse et multo meliora ex se promisisse omni sermone et oris habitu quam nunquam hactenus. Et

licet obiter fecisset mentionem tarditatis responsi, subjunxissetque illud ipsum, quod semper alias: Non oportere in re praesenti uti tot litteris, tot nunciis, tot tractatibus; duo verba tantum etiamnum interesse inter majestatem vestram et hunc principem: Velle scilicet, vel nolle votis ejus de Transsylvania respondere; caeterum neminem hanc optare et curare pacem, praeter se. Et alia quaedam ejusmodi.

Ad quae nos nihil respondimus dedita opera, ex diametro (quod dici solet), ne intempestive alicui molestiori contentioni causam praebuissemus, servantes omnes conatus nostros proximae actioni et majori de ultima majestatis vestrae voluntate cognitioni, nolentes interim diversum aliquid a sensu ejusdem protulisse. Verum refricatis mutuis et veteribus inter majestatem vestram et illum officiis amicitiae, adducta in medium pace etiam proxima quinquennali, quod eam ejus solius operae majestas vestra semper referret, et ab eadem hanc etiam futuram speraret processuram, in his dumtaxat versati sumus, quibus ei probaremus animo sincerissimo majestatem vestram ejus amicitiae fidere. Cui etiam quando huc destinati fuimus, hoc negotium totum imprimis crediderat, nihil apud se certius habens, quam quod illius benevolentia nunquam illi esset defutura.

De adventu autem responsi omnem spem illi exhibuimus, fiduciam nostram ostendentes, nunc demum tale majestatem vestram facturam, ex quo haud dubie ultima ejus voluntas sit constitura, modo ejus quoque amicitia, illi, cui confidat, non desit.

Sic dimidium fere horae una satis comiter colloquuti, discessimus omnino non tristes. Paulo vero post consequutus est nos ejus ianbegh,

qui retulit nobis, optare passam, ut si quid reliquum esset panni illius intexti auro, et novi operis, curaremus adhuc ei duas vestes ejus pecunia.

Nos hac petitione non secus habita, considerato rerum statu, quam si ea ipsa nobis dari debuissent, sedulo, etsi non ejusdem generis panni, cujus nullae jam apud mercatores amicos nostros superfuerant reliquiae, vestes tamen quatuor generis alterius, sed aeque et dites et pulchras comparavimus, eique nona die mensis instantis per eundem interpretem nostrum, Hazzano illi adjuncto, misimus itidem dono majestatis vestrae nomine. Nunciando praeter caetera, memoratos pannos esse solutos, et satis pretii relaturos si placuissent. Esse praeterea nobis a majestate vestra mandatum, ut in majoribus eidem gratificaremur, quando sciremus, quod non solum amicitia sed etiam rebus ejus uti voluisset.

Admiratus nostram promptitudinem, renuit initio recipere, quod propter decorem id esse diceret, satis nos fecisse nostro officio, nec jam ad majora obligari gratuito; verum persuasus hoc etiam munus accipere, quod nos summa industria curaveramus, egit gratias amplissimas.

Caeterum compututato hoc utroque munere insimul, constitit ad 560 fere ducatos aureos, quandoquidem ministris etiam ejus aulae plures nos donare oportuit pro horum more, quem ut aliquando excutere possimus, faxit Altissimus; quia sunt ultra omnem humanae conversationis modum.

Verum nihil damni neque hoc praesenti, neque elapso munere, quod ei proxime exauctorato in adventu Augerii dedimus, arbitramur majestati vestrae fecisse; quum multos jam etiam hactenus poe-

nituerit, qui actum de ejus fortuna crediderunt, nec illum aliquo officio prosequuti sunt. Et quantum omnium hominum sermo et haec ejus tam nova comitas videtur polliceri, procul dubio mitiorem ad pacem nostram ipsi quoque nos futurum speramus, quia ut jam aliis etiam litteris scripsimus, domi etiam habiturus est hic princeps, quod agat, annonae maximam caritatem et novas de motibus filii Persae suspiciones; quum heri etiam et hoc jam tertio allatum est patrem ejus decessisse. Quanquam hoc mirifice publicum celant et clandestine compositionem sollicitant. Qua causa minime venturum huc tam repente posse existimamus. Nec cessamus rei veritatem indagare. Est tamen haud dubie aliquid, et quicquid veri consequetur, quod compererimus, certiorem majestatem vestram omni diligentia facere maturabimus.

De aliis rebus hujus principis, quod scribamus, non habemus, nisi quod bene valet, quod Adrianopolim concedere nequivit, ob frumentorum caritatem, et quod omnia, quae diebus proximis de futuro bello tanto fervore miscebantur, videntur conticuisse. Sed sic fortasse vicinitate hyemis et collegae nostri expectatione. Nam Isabellae quoque nuncius Cambray ille Gallus, dicitur adventare, qui procul dubio multa interim perturbabit, dum collega noster redierit, si modo Isabella regina ad se, et ad aequitatem, melioraque rerum suarum consilia nondum redierit.

Nos autem, perspecto Ibraino Polono, nostro ad hos dies interprete, prorsus a majestatis vestrae commodis alieno et addicto nimis reginae Isabellae et Gallo, eum nonnihil seposuimus ac sensim declinamus, quod etiam Hruztano exosissimum haberi audimus, ut qui Ahmatthi passae fuerit cliens, et parum

candide hac privatione ejus de illo senserit. Hazzanbegh vero, quem supra memoravimus, hominem aetatis provectae, solidum, Galata oriundum, et summe non modo charum sed etiam intimum ac perfamiliarem ipsi Hruztano, nullaque prorsus affectatione et fastu praeditum, nobis conciliavimus: qui quidem neque Gallos admodum colit neque amat; cujus officio, si nos non fellerit, speramus in omnibus rebus nostris commodius nos usuros, quam usi sumus Ibraini. De quo plura majestas vestra dignabitur ab Augerio intelligere. Ei jam et munus bayrani, vestes et subsidia pecuniarum porreximus, quia jecit ipse etiam non exile fundamentum suae operae novae, nihil etiam de fide illius dubitantes, quem nobis omnes etiam amici nostri commendant.

Quum has vero litteras clausuri essemus, allatae sunt nobis litterae majestatis vestrae in majore forma, cum his, quae ad imperatorem quoque Oeniponti 4. die Octobris datae et cura Gaztelu per proprium ejus hominem via Ragusina missae sunt. Ad quas, quoniam praesens festinat tabellarius, nihil nunc possumus respondere. Hoc tamem biduo dabimus operam, ut omnia diligenter exsequamur, quaecunque nobis praeceperunt. Et postea per eundem hominem, quicquid nobis respondebitur, perscribemus.

De domino autem Varadiensi multae sunt querimoniae: quod scilicet ipse violarit inducias, et vexandis proxime arcibus in Simigio, causam dederit. Verum id rationis frustra usurpant hostes, nosque non hic violationis induciarum ponimus principium, sed in Budensi passa primum, deinde in mandatis bellicis, per Oruch chauss anno superiore ab Ahmath passa in Hungariam missis; quae prorsus omnia in istis finibus perturbarunt, quemadmodum ex Amasiana actione

nostra potuit majestas vestra cognovisse. Quia si tum temporis Fileck et Salgho et alia a finitimis eorum intercepta, cum captivis reddi faciebant, punitisque induciarum violatoribus, ipsae quoque induciae denuo in suam integritatem restituebantur, quod decebat fieri, haud dubie ea pars violasse inducias merito fuisset judicata, quae aut nova castella erexisset, aut ante inducias constructa molestasset, et in alterutros fines invasisset. Quum itaque eaedem induciae non fuerunt integritati suae post primam violationem redditae, et interim Baala quoque Zenth Miklos erectum est: Turcae potius peccaverunt induciis quam Varadiensis, qui castellum oppugnaverit. Sed utinam expugnasset, aut conatu irrito non stimulassot crabrones, quandoquidem nos etiam, ut putamus, tempori scripsimus, hostes vel quam levissimas quaesituros causas, ut eas arces nobis eripiant: quo subjugato toto Simigio, et Danubium ab haidonibus liberent, et propius Zallam comitatum accedant, eumque deinceps grassationibus suis reddant obnoxium.

Est etiam, quod de captivis quoque omnis aetatis possimus scribere, quorum ex omnibus regni partibus adeo magnus numerus quotidie Constantinopolim adducitur, ut profecto miserum etiam audire est, nedum oculis cernere; quae res vel sola in tantum hostibus erigit animos, ut jam foedera etiam nobiscum observare dedignentur. Et haec plerumque semper sub induciis facere consueverunt, quas praeter eorum voluntatem diutius extrahi vident.

Ideo videretur nobis, clementissime rex, fore consultius, quod alioqui humillime dicimus, si jam finis aliquis huic legationi imponeretur; quia nulla alia ratione cessabunt a populationibus, parum in-

terim et juste et humaniter rationibus ac petitionibus nostris exauditis, in sua jura trahentes omnia, armis et potentia sua freti. Sed haec obiter. Deus majestatem vestram sacratissimam prosperet, atque diu salvam et incolumem conservet. Datae Constantinopoli XVI. Novembris MDLV.

LV.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Ferdinando regi Romanorum Antonius Verancius et Franciscus Zay.

1555. nov. 19. Magna quidem nos habet sollicitudo injuncti hujus muneris, omnesque tum industriae, tum ingenii nostri nervos intendimus, adhibemusque, hoc praesertim sane tempore, quo jam propius illius finem accedere videamur, ut hoc munus recte et majestati vestrae ex sententia gerere conficereque possemus; verum quod summam ejus scribere id temporis occurrit, hoc est: Passae nobis et spem pacis omnem adimunt, et incutiunt metum ad insequentem annum de futuro bello, si non redderetur Transsylvania. Et quoniam neque audire volunt de largitione, quantumvis maximam nos effusuros obtulerimus, ad reliquias quoque Hungariae obtinendas omni desiderio, studio, vi, cogitatione et conatu moliuntur, nec vel inducias quantumvis mediocres, cum permissione Transsylvaniae concessuros se nobis ostendunt. Adeo uni verbo, uni voluntati ac pertinaciae inhaerent.

Privati homines, et qui utique capiunt aliquid

secretiorum sermonum a primoribus, negant omnino, bellum posse fieri anno proximo; idque tum ob annonae publicam inopiam, tum ob novas quasdam suspiciones motuum Persicorum, qui etsi adhuc non sunt confirmati, at nequaquam tamen vanos esse ajunt, ut antea etiam scripsimus; nosque satis animose usque in finem hortantur ad constantiam, quum . . . . . .*) ut hac arte extorqueant, quod exigunt. Caeterum . . . . fieri, ut ubi omnia experti fuerint, quibus nos in sua vota sperarint impellere, iisque demum frustrati fuerint, si non firmum ac longum, at saltem temporarium et necessarium otium ac quietem ab hostilitate sua concedant, quandoquidem ipsi quoque haud dubie conquiescere nonnihil et vires reparare ac renovare desiderant; verum nihil prorsus arcanae eorum vel voluntatis vel consilii consequi potuimus, praeter haec ejusmodi, quibus quantum inniti aut duci majestas vestra poterit, dicere nos minime possumus. Illud tantum: ut collegam nostrum cum firma et perbrevi resolutione negotii quamprimum dignetur remittere, quia alioqui procul dubio erupturi sunt in aliquod majus inconveniens, quam fortasse isthic opinetur. Quum interea illud etiam poterit forte fortuna accidere, ut ubi compertum plane habuerint, non reddi sibi Transsylvaniam, celerius ac facilius ipsi quoque mitiora incipiant agitare consilia, quando simul acceperint, Imperium quoque ad Hungariae opem conspirasse, de quo hic jam latissima fama circumfertur.

Quantumcunque tamen vel induciarum, vel supramemorati otii hostes nobis concesserint, amicitiam

---

*) A papiros rongyollása miatt két sor hiányzik.

obtulerint, et fecerint fidei: non erit eis tuto omni ex parte credendum. Habent enim omnino persuasum, quod in obtinendis Hungariae reliquiis nihil jam sit illis negotii . . . . . *) debilitent et intercipiant ac initio omnium Papae . . . . . eodem tempore montanarum quoque fodinarum invadant et curent occupanda, de quo et consilia dudum audivimus eos instituisse et emisisse mandata; quicquid igitur majestas vestra cogitat, nos latet at . . . . . finem huic legationi . . . . imponendum, Hungariaeque de tutela mature providendum esse judicamus.

Ad maritimum horum apparatum quod attinet; erit haud dubio multo quidem major quam fuit proximus, publico id sermone affirmante, classis tamen non Gallorum auspiciis nec eorum ductu exibit. Seorsum Turcae rem suam gerent, quod multo Gallis commodius futurum, sibi vero et utilius, et securius arbitrantur, quam si una grassabuntur: quum difficile il illis, iis illi obtemperare soleant, diversitate morum, religionis, linguae et similium distracti, quemadmodum hac expeditione proxima dicunt se Turcae plane perspexisse. Deus majestatem vestram servet. Datae Constantinopoli 29. Novembris 1555.

---

*) A papiros e helytt s alább is az óság miatt kiéve.

LVI.

Ferdinándnak Verancsics és Zay.

Ferdinando regi Romanorum etc. Antonius Verancius et Franciscus Zay.

Proximae litterae majestatis vestrae per igno- 1555. nov 24.
tum tabellarium ad nos allatae magnam etiam perturbationem nobis gravi periculo comitatam adtulerunt. Profecti enim die 22. mensis instantis ad Hruztanum passam, memoratas ei litteras patefecimus, querimoniamque arcium interceptarum exequuti, ac dimissi, jussit nos, ubi nunciasset, in divanum venire, ibique agere caetera.

Vix tunc reversi in hospitium, ejus nos consequuntur homines, de tabellario earundem litterarum postulant, eumque ad passam mitti exigunt. Quem quum producere nequiremus, sinceriter omnem ei rationem significavimus, quonam pacto in manus nostras eaedem litterae pervenissent.

Diu non credidit, tantoque animi motu in nos exarsit, ut durissime etiam habere cogitaverit, nisi hominem omnino in medium produxissemus.

Conflictati hac vexatione triduum extrema prope veriti, tam impense solliciteque urgebamur ad impossibile, nescimus tandem quanam ratione nobis propicia ferociam tamen remisit.

Die post 25. summo mane in divanum accersiti, et honesto aulae apparatu, tamquam tunc recens appulissemus, excepti, in horam ferme integram collo-

quium nobiscum extractum est minime turbulenter, passis non multa interrogantibus, nobis ad omnia quanto melius, opportunius et magis ad rem poteramus, respondentibus, omnem sermonem et sua argumenta eo deducere videbantur, ut de regno Hungariae nihil ad majestatem vestram pertinere ostenderent, ac induciarum violationem Varadiensi, culpamque et causam arcium interceptarum omnem impingerent, ac probarent, quod Budensis passa nihil contra inducias, nihil in contemptum, nihil in praejudicium verbi principis sui commisisset, quandoquidem ex partibus majestatis vestrae dicerent fuisse initio fines eorum lacessitos ac vexata et tentata castella. Hisque de causis nihil eundem passam injuria contra fas egisse, sed merito et jure belli ea domino suo ditionis ilius partis Hungariae conatum recuperasse, quae potentia majestatis vestrae male tenebantur, uti et reliquum Hungariae teneretur.

Respondimus eis ad singula, retexendo tam ea, quae egimus Amasiae ratione legitimi juris, quod majestas vestra habet ad Hungariam, quam quae ad sinceritatem et religionem modumque induciarum observandarum, quae primum Budae transactae, deinde quater jam ferme instauratae et confirmatae erant, pertinerent, et qui eas, quoque tempore, quibusque in locis principio violaverint.

Tum demum omnia recensuimus, quae ad subducendum accusationi Varadiensem facere videbantur; subjuncta idemtidem restituendarum arcium et dandorum mandatorum ad Budensem passam petitione, quo in posterum sanctius inducias servare cogeretur, quemadmodum majestas vestra ab hoc exemplo petitionis memoratae, quam dominis pas-

sis porrexeramus Turcice versam, dignabitur intelligere.

Nihil tamen effecimus et responsum est: Budae sex tantum mensium datas fuisse nobis inducias ad hanc pacem tractandam et constituendam: easque jam in tertium usque annum majestatem vestram minus sinceriter extraxisse, verba dumtaxat dando huic principi et de Transsylvania nihil concludendo, neque ad propositum atque ad tempus respondendo.

Ad quae nos quoque nihilo lenius, qualia propositio exigere videbatur, quaeque hic omnia enumerare propter brevitatem intermisimus, respondimus.

Tum illi: Hucusque etiam magno detrimento nostro finem hujus rei distulistis, et differetis multo etiam majore gravioreque, si pergetis adhuc ulterius differre, uti hactenus distulistis. Quum milites nostri finitimi ubicunque per Hungariam grassantur: per regnum principis sui grassantur, non per regis vestri; nec loquendum vobis de his restituendis ullo tempore, quae semel incidunt in nostras manus: quod repetere etiam regem vestrum, alienum est ab ejus dignitate.

Caeterum si rex vester arces aliquas permitti sibi in Hungaria pacifice possidendas desiderat, quamprimum aut restituat Trannssylvaniam, aut unico verbo, id se nolle, respondeat; nec in posterum opus esse sibi, regem vestrum facere*) de eadem provincia libere retinenda: quam si tanta vi auri vellet redimere, quantum est mare Propontidis, non ea solum ipsa, sed (sicut prius de pugno ejus terrae loquebantur), sic nunc unum folium arboris cujuspiam illius non concedetur. Sic principem eorum apud se habere constitutum.

*) Kimaradt: ‚mentionem' vagy hasonló értelmü szó.

Durus hic sermo nobis exstitit. Sed praeterea nihil aliud obtinere potuimus. Quum interea petitionem quoque majestatis vestrae non solum praesentem de his arcibus, sed etiam veterem de toto regno, in medium prolatam, apertis verbis sugillaverint.

Postulata itaque sententiae nostrae venia, nobis videretur, ut majestas vestra, si adhuc collegam nostrum non expedivit, cognitis his dignetur subito eum cum absoluto et valde simplici responso expedire ac jubere ad nos maturare; quia ejus ii moram inpatientissime ferunt, nec volunt pluribus verbis sibi responderi, ut nobis semper Hruztanus ingerit, quam his, pro Italico more, binis dumtaxat syllabis: O si, o no.

Et nos quidem adstricti ejusmodi difficultatibus, emorimur ferme prae dolore: nec scimus, qua fronte redibimus, si, ut velimus, redire non poterimus. Verum frustra est cum iis jura, leges, aequitatem, officia, benevolentiam usurpare, idque pro more nostrarum gentium similibus uti rationibus, quando potentiam suam eminere intelligunt. Quod jam toti orbi haud dubie innotuit, nedum nobis, qui eos a tot annis habemus, toleramusque in intimis nostris visceribus.

Sinpliciter autem et paucis Turcae responderi sibi volunt; quia quod jam saepius experti sumus, quanto homines nostros exquisitioribus et firmioribus argumentis secum agere conscipiunt, tanto de iis majorem suspicionem fraudis concipiunt; seque ab illis, tamquam ab instructis circumveniri arbitrantur. Unde nunc etiam edixere nobis domini passae: satis nos et loquutos et conatos fuisse pro Transsylvania retinenda; nihil tamen adhuc profecisse, neque profecturos in posterum vel pro reliqua parte Hungariae obtinenda, nisi eadem Transsylvania restituta.

Quare quum nos quoque ipsi quid praeterea vel agamus vel loquamur circa hoc negotium, rebus haud dubie sic se habentibus, non habeamus, omnino eis paucissimis citissime et ad conclusionem demum putaremus esse respondendum, ne majestatem vestram ob responsi tantam tarditatem diutius calumnientur. Alioqui nos mandatis ac voluntati vestrae majestatis nullo neque loco, neque tempore, quod supervivemus, defuturi sumus. Quam ne illud etiam lateat, quod Hruztanus passa eodem congressu contulit cum Zay, quoque subjungemus.

Quum enim essent jam nos e divano dimissuri, finito colloquio, cujus jam partes Verancius obierat, conversus ad eumdem Zay: Vos, inquit, Hungari, qui primores sitis, quid agitis? cur nondum resipiscitis? verba mea ac consilium meum suscipite, et a suibus Alemanis (quod, petita venia, referimus) ad caesarem nostrum transite. En vobis ipse ad caput meum jurejurando polliceor, quod idem caesar totum regnum Hungariae in vos omnes Hungaros per zangziachatus distribuet, atque ita vobis conferet, ut in eo pacifice sempiternum permanere possitis.

Ad haec Zay: Hoc, inquit, nos nullo pacto facere possumus, ut dominum ac regem nostrum deseramus, qui nos a parvulis prope educavit et nunc etiam fovet, ac non solum nutrit alimentis, sed etiam ad honores et dignitates promovet; prohibente nos ab hoc facinore, et fide nostra et honore nostro, et quemadmodum etiam dominatio vestra indignissime ferret, deseri ac destitui a quopiam servitore suo, qui pane et sale ejus adolevisset, crevissetque: ita nobis quoque id committere non expediret.

Tum passa iterum: Videtisne, ait, Hungari, q[illegible]

rex vester agat? Fraudes tantum nectit ex fraudibus, et manifeste ostendit, pacem se cum imperatore nostro nequaquam velle, dum, ne reddat ei Transsylvaniam, tergiversatur. Vos tamen interea peritis et consummamini, Hungari, de quibus Alemani parum curant, nec admodum malo vestro dolent: quandoquidem non multo majore odio Turcas nos prosequuntur, quam vos Hungaros, propterea etiam quosdam ex vobis sustentant tantummodo, satis aegre ac tenuiter, quum sine vobis esse nequeant.

Zay vero: Nunquam sane rex noster tergiversatus est, nec agit, inquit, fraudibus in negotio pacis, sed eam semper summo studio et sincero corde vel ab ipso initio expetivit, amicitiamque ac concordiam cum principe vestro nunc etiam desiderat: quemadmodum et largitione munerum et oblatione tributorum, oratorumque missione majestas sua declaravit; ejusmodi oratores, ne loquar de praeteritis, nunc etiam hic apud vos detinentur: quum insuper eo etiam testificatus est amicitiam se, non inimicitiam cum ejus magnitudine velle, quod annis superioribus, quando longissime aberat ab suo imperio, et erat apud Persas cum exercitu, subditique ejus multa incommoda et molestias fidelibus suae majestatis irrogarent, sua tamen majestas nunquam vel unicum armatum emisit contra ejus magnitudinem, quo magis de sua illi quum integritate, tum erga eandem benevolentia fidem faceret, quemadmodum hic Ferhat quoque (interprete demonstrato) non ignorat, vos vero ipsi quoque, domini passae, optime scitis, quod rex noster potuisset eo tunc temporis, si voluisset egisse aliquid, at nihil voluit, quo omnibus modis et rationibus declararet, recte se et sine ulla simulatione pacem optasse ac

nunc quoque optare; modo id agnoscere ejus magnitudo velit, cui quod hactenus in restituenda Transsylvania non ad vota respondit, nihil ad me dicere attinet, quum collega meus, episcopus, satis abunde vobis sit loquutus: id scilicet nulla re alia a rege nostro fuisse factum, quam summa fiducia benevolentiae principis erga se vestri, de cujus vice minime desperabat. Caeterum eandem Transsylvaniam sit ne etiam in posterum redditurus, juxta magnitudinis suae petitionem, nec ne, majestas sua scit, nos ignoramus. Quamquam hoc plane credimus, quod majestas ejus tale de hac re etiam factura sit responsum, quo haud dubie demonstrabit, se sincerissime amicitiam suae magnitudinis exoptare.

Ubi vero dominationes vestrae ostenderunt, sibi ab aliquibus fuisse persuasum, quod Alemani Hungaros non amarent, id minime credant, quoniam viros bonos semper inter nos amaverunt, improbos autem ne nos quoque ipsi amamus.

Hic iterum passa: Consultius vobis esset, inquit, Hungari, si susciperitis consilium, antequam magis pereatis. Nonne cernitis, quid gentes nostri caesaris contra vos agant? quonam pacto in dies vos perdant? Et sane magis e re vestra foret, si memoratos sues Alemanos (quod iterum, pace petita, referimus, nam hoc epitheton saepius usurpabat) una ex parte vos caederetis, nos vero ex alia. Sic enim celerius imponeremus ejus finem. Sic vos in arvis illorum messem, in vinea vindemiam faceretis; sic auro, sic argento, sic terris eorum ac domibus eorum ipsi vos potiremini, et magno in otio sub tutela nostri caesaris secure uxoribus ac liberis vestris perpetuo frueremini.

Tum Zay: Haec, inquit, quoniam a fide et ab bo-

nore nostro aliena sunt, nequaquam convenit nos committere: quia etsi Alemanos, Hispanos, Italos, Gallos, Bohemos, Polonos et nos Hungaros linguae varietas disjungit, una tamen atque eadem fides omnes conjungit et omnes uno atque eodem modo in Deum credimus. Quare ad nos hoc non attinet, ut alii alios deseramus, quandoquidem hucusque etiam iram Dei maximam pertulimus, quod mutuas caedes et saevitiam inter nos exercuimus. Verum cessabimus tandem, Deo dante, ab hujusmodi intestinis seditionibus; quoniam tanto jam Hungari simul cum Alemanis devinxerunt sese foedere, ut separari ab invicem minime poterunt.

At passa demum: Non oportebat, inquit, adhuc heremitam fratrem Georgium interficere.

Immo, respondit Zay, longe futurum fuisset satius, si homo adeo improbus jam a multis annis caesus extitisset: quia si ipse cum Isabella de Transsylvania regem nostrum non ursisset, nullo nunc idem rex noster et princeps vester sollicitaretur negotio; nosque etiam Hungari in tantis malis non versaremur. Verum ille omnium hominum perditissimus, dum et regi nostro et principi vestro dat verba infinitis mendaciorum structa imposturis, quo utroque eorum cum Joannis regis posteritate decepto, principatum sibi pariat atque constituat, Dei potissimum justa sententia incidit in meritas poenas, vitaeque eum finem habuit, quem sceleratis factis quaesiverat.

Nec praeterea verbum est additum, sed dimissi sumus. At haec qualia sint, majestatis vestrae censura est, dominorum vero Germanorum cura esse debebit non postrema. Nobis humillime adhuc adjicientibus de expeditione maturrima domini collegae nostri, cujus exspectationi unum mensem dicuntur passae

adjecisse; postea si iterum non appulerit, nobis erunt pertimescendae injuriae. Sic enim audimus, omnia alioqui majestatis vestrae arbitrio relinquimus, quam Deus servet. Datae Constantinopoli, 29. Novembris 1555.

LVII.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Ferdinando regi Romanorum Antonius Verancius et Franciscus Zay.

Gaspar Czerneky tabellarius vestrae majestatis 1556. nov. 14.
appulit Constantinopolim, secunda die mensis instantis, nec ad nos recta sed ad Hruztanum passam deductus est, ubi omnes litteras jussus expromere, ipse etiam de omnibus est examinatus, quaecunque visa sunt eidem Hruztano questione et scitu esse necessania. Nocte eadem litteris in Turcicum versis, die postero in divano eaedem litterae perlectae sunt, denuoque, etiam tabellarius cuncta perquisitus; nec, Dei gratia, quicquam ei excidisse audivimus, quae obesse potuissent. Gessit enim se non imprudenter. Postea vero, relatis eo ipso tempore omnibus ad imperatorem, quae et litterae habuerant et a tabellario acceperant, animis aliquanto (quod amici nobis retulerunt) conquieverunt, accepto certo nuncio de collegae nostri haud dubio reditu.

Nos etsi gravissime tulissemus hanc incivilitatem, nequiverimusque non significare, id fieri minime debuisse, quum ab oratoribus et litteras accipi, et de mandatis intelligi oportebat, quae tabellarius attule-

rat, non ab ipso tabellario, idque clam oratoribus; tamen, quoniam peculiare est Turcarum contra jus, fas et mores gentium laudatos agere, incassumque et fortasse cum errore etiam aliquo contendissemus minus tempestive, nihil neque ferociter, neque confidenter egimus, cognita morum pertinaciae extrema contumacia proximo congressu, quem cum eis habuimus. . . . .*) quod habere nos indignius videbatur . . . . . et tabellarium peroptime excussum quaestionibus . . . . . nisi molestius per interpretem Ibrainum sollicitassemus. Concessus tandem est et tabellarius et litterae restitutae. Sed uno die post tabellarium litterae. Adeo contemptim, negligenter et cum stomacho omnia. Nec de his nobiscum quicquam gerunt, quae vel majestas vestra, vel serenissimus rex Maximilianus ad nos scripserat. Die tantum insequenti, quae fuit quinta mensis memorati jam, profectus idem Hruztanus cum principe venatum, nunciavit nobis, quod collega noster postquam a majestate vestra brevi esset rediturus, vellemus in memoriam revocare, quam multa et nos cum ipsis ad id temporis verba consumpserimus et nobiscum ipsi, neutros tamen quicquam ad effectum perduxisse, nimirum quod nos eis verba tantummodo dare de industria studuerimus. Nunc jam demum ubi collega noster advenerit omnia prorsus verborum involucra omitteremus, et unum duntaxat paucissimis proloqueremur, quod eorum princeps expeteret, nisi pejora perpeti vellemus, quam Joannes Maria perpessus sit.

Exhorruimus ad agrestem inpudentiam. Verum

*) A papiros felső szélei az ósság miatt részben elkopván, több szó veszendőbe ment.

hic etiam pressimus animi nostri motum, nosque ad conflictum summi negotii reservavimus, eique in hujus modum pro veritate modeste respondimus

Nihil et Joannem Mariam eorum, quae perpessus est, commeruisse, et nos longe minus, quibus pejora minitentur. Solari tamen nos ejus magnificae dominationis prudentiam et intellectum singularem, quo quum plane perspiciat, oratores nos ac ministros regis nostri esse, non consanguineos, neque cohaeredes regnorum ejus, certo tenemus ejus dominationem . . . commissuram, ut ea a nobis . . . . . juris nostri sunt, nec mandati. Alioqui et horum, quae . . . . . nunciavit memineremus, et quum collega noster redierit, non alia certe vel agemus vel loquemur, quam quae nobis a rege nostro praecepta fuerint. Quum autem omnia honesta, et plena erga hunc invictissimum principem suum, majestatem suam sincerissimae et firmissimae benevolentiae renunciaturam non dubitemus, tum etiam ejus dominatio erga nos mitiorem, erga vero regem nostrum amiciorem futuram confidimus. Sed haec de litteris et tabellario.

De rebus vero ipsis, quae tantum querimonias in se habuerunt, de vexatione et populatione finium, nihil est prorsus, quod pro voto rescribere possimus. Et sane pudet etiam nos, quod adeo simus inutiles majestatis vestrae oratores, qui nihil hactenus ab iis exorare potuimus. Verum nostro ne id fato fit, an hostium confidentia, quae profecto excessit jam omnes humanae rationis et audentiae*) limites, praesertim contra majestatem vestram, ejusdem majestatis vestrae censurae est; nobis tamen omne genus

*) Igy; későbbi kéz ‚audaciae'-re változtatta.

sermonis interdixere, edixereque apertissime, non esse jam quid in posterum loqui nos velint, nisi prius unico verbo responderimus, quod ad restituendam vel non restituendam Transsylvaniam attineret. Quapropter libellum etiam querimoniarum, nunc postremo missum, non interpretari modo passae sibi non sunt passi, sed ne in manus quoque accipere libellum voluerunt, ad id solum tota re dilata, quod collega noster attulerit.

Mirabiliter et obstipo prope capite in hanc unam pertinaciam iucubuerant, . . . plane intelligant, ... de Transsylvania nos quoque his prospectis, illud unum agendum esse judicamus, ut ad rem tandem veniamus, demusque omnem operam, ut gravioribus etiam conditionibus si non pacem, at saltem inducias aliquas obtineamus, dum majestas vestra bello se commode praeparet et alicui rerum suarum mox nasciturae Dei beneficio occasioni spatium detur. Nam inducias quoque nedum pacem, et si dubium sit, an sint hostes concessuri, si tamen eas concedent, eousque concedent, dum et ipsi paratiores in arma esse poterunt: quandoquidem illud majestas vestra firmissime dignetur credere, decrevisse hunc principem, vel mori vel potiri Hungariae reliquiis, et urbe Vienna, in eaque, si vicerit, finem ac metam gestis suis collocare. Quapropter neque in posterum vel paci vel induciis eorum fides erit adhibenda, nisi in quantum majestas vestra fines suos armatis munitos habuerit, quod vel his induciis cognosci facile potuit, si priora fortasse nobis excidissent. Dicunt enim hostes, dolos et furta militaria non teneri induciis. Et si ratione aliqua justa astringantur (quod de passis etiam loquimur), ad vim recurrunt. Sua esse omnia, ad ma

jestatem vestram nihil pertinere. Caeterum si pugnare rex noster possit, quid se tutetur foederibus? sin vero nequit bello contendere, cur non cedat? Qua intemperie nuper etiam offudit nos in divano Hruztanus, eo nos adigendo, ut majestatem vestram subjiceremus abjectius eorum principi, qui non potuimus non respondere, ut nos intelligeret. Nimirum sciret, regem nostrum, et cum amicis pace atque offciis tractare et cum inimicis bello armisque . . . . . Passae Budensis grassationem neglexisse quod . . . nequivisset, sed hosti suo similem esse noluisse; credatis mandata principis nostri sanctius a subditis observari. Caeterum esse eidem regi nostro tantam in reliqua Europa usque ad aliud mare, quod nos Oceanum vocamus, authoritatem, opes et potentiam, ut vos et Hungariae reliquiis, et urbe Vienna (quod avertat Deus) potiti, ubique tamem cum eodem rege nostro et cum filiis ac nepotibus ejus, rem sitis habituri. Alioqui quandocunque jusserit nos, si modo unquam jusserit, ut ante pedes principis vestri exponamus, quod proxime Persa de se fieri Amasiae oratori suo jusserat, credite domini passae, idem nos quoque haud mora facturos, ubi primum mandatum acceperimus. Interim tamen quia rex noster imperatori vestro amicus est, non subditus, oramus vos, ut inter eos pacem potius et amicitiam procuretis quam bellum, nec a nobis exigant alia, quam quae ab oratoribus liceat, et fas esse consuevit.

Ad quae nullo fere responso facto, ad Zay vertit sermonem, et quae secum habuit, ex prioribus litteris cognoscentur; verum si forte requiramur, quid utique restat nobis vel pacis vel induciarum spei in tanta hostium propositi pertinacia? Certe quod dica-

mus, nihil plane habemus, sed amici et quidem ii, qui ex Turcis sunt, eam nobis vel hoc ipso videntur . . . quod . . . . Hruztanus minis nos . . . . . itidem olim quoque cum magnifico domino Gerardo dicatur . . . . . tandem paci, quae tunc confecta est, defuisse. Solere hominem magno conatu inique agere, ut postremo ad aequitatem descendat; nos tamen ignari futurorum, in eventum intuemur, nec spe falli alia, quam de qua alii s scripsimus, et si junior Persa eruperit, extincto se niore, quod utrumque indies magis ac magis n unciatur, tamque jam late et passim ut ex foro etiam ad nos afferatur, quamquam nos omnino publice confirmatum cura fortasse magistratuum, ne ad hostes reliquos fama evagetur.

Restat, ut dominus collega nester ad nos maturet divinis comitatus auspiciis, probemusque magnopere, quod Jaurinum muniatur, sine cujus firmitudine procul dubio Comaronium quoque minus firmum esse videbatur. Verum majestas vestra dignabitur Murano quoque meliorem custodiam adhibere, esto quod sit remotius nonnihil a finibus, latro enim Fylekynus (quod hic non ex vili loco accepimus) magna sollicitudine arci illi insidiatur, in eamque si successus ei faverit, spreta et pacis et induciarum reverentia, conabitur illabi.

Dedita etiam opera Welicianus quoque Strigonio praefectus est, ut insulae Ciallokewz et domino Joanni Paxy immineat, a quo non ita pridem ad Vesprimium profligatus, nunc omnibus modis . . . . . quaeret rationes, ut ea . . . . sua enim sponte ad hoc semet ipsum devovit . . . . . erit dominus Paxy, ut et sibi et insulae illius ripis invigilet.

Classis quoque hostilis apparatus sollicite pro-

cedit, et perstat sermo de numero centum triremium ex navali Constantinopolitano praeter pyraticas, quas supra 56. futuras perhibent. Et mussat rumor Tunetanam Golettam tentaturos. Sed incertum est adhuc, et maritima omnino erunt munienda, quandoquidem nequeant hostes conquiescere, donec Plumbinensis cladis vicem orae cuippiam compensent ac reddant, idque inproviso. Quo magis animadvertere oportebit, ne animos nostrorum devertant ab his muniendis et custodiendis, quae potissimum invadenda secum conceperant. Galli vero silent. Princeps venatur. Nec a regina quisquam adhuc venit, praeter Cambraynum, qui etiam tacitus sedet et ait se tunc proloquuturum et mandata sua editurum, quando a majestate vestra quoque collega noster redierit. Cujus nos maxime cupidi majestati vestrae felicitatem precamur. Datae Constantinopoli, XIIII. Decembris 1555.

LVIII.

Mihály testvérének Verancsics.

Verancius Michaeli fratri.

Valere te ac caeteros omnes nostros ex senten- 1556. jan. 4.
tia, quod ex litteris tuis de XXX. die Octobris anni elapsi apud Pornonem datis et XXI Decembris mihi redditis intellexi, equidem solita mea erga vos pietate mirifice laetor. Fuit etiam mihi pergratum, quod mea vel monita, vel castigationes, vel utrunque potius aequo animo acceperis, nec enim secus te facturum arbitratus sum, non diffisus, probe te intelligere, quod paterne *agerem. Quum fatear* insuper, nullo me pror-

sus alio motum et inductum fuisse animo ad ea tibi persuadenda, quam ut et prodessem vobis, et vos mutuam in charitatem conjungerem, edoceremque dona Dei agnoscere, quae quum ex me procedere videantur, vobis potissimum esse data perspiceretis. Sed quod te confidam prudentem, maximeque Christianum esse, nec minus voluntatis meae observantem, quam paternae pietatis studiosum, scireque etiam quomodo patri, quomodo hominibus quoque morem te gerere oporteat, tota nunc in te re familiari nostra incumbente, me vero longius a vobis peregrinante, nolo de hiis plura scribere.

De celebritate quidni nominis mei, quidni? gaudeo equidem, si quid est, quod nos homines esse putent, dum regno et regi de nobis optime merito fideliter et non sine decore apud tam magnum principem inservimus. Quae celebritas si vos quoque (qui sitis mei) aliqua parte contingat, Deum inprimis laudetis, et illi grati esse memineritis.

De salute vero mea quod sollicitari debeas non est; postquam enim eo jam provecti sumus in hoc altum plenis velis: nihil sane restat, quam ut forti animo et fluctus omnes perferamus et eum cursum urgeamus, qui salvos in portum reducat. Sin secus, ut hominibus, acciderit, nihil profecto accidet, quod majoribus etiam accidere non solet, quando fatorum hora eruperit. Eam igitur solam propone tibi mea causa sollicitudinem, ut Deum Optimum Maximum assidue preceris, ne mihi gratiam subtrahat, quam dixerat Paulo etiam sufficere. Sed jam ad reliquum tuae epistolae.

De Justinopoli intellexi, sed non consulo, quod cogitas. Locus est, ut tota reliqua Istria, primum

(nisi me fallit opinio) insalubris; deinde (ut uno verbo concludam) paulo etiam foecunditate agrorum civitate nostra felicior. Quod me bene perspexisse non ambigo, quum ipse etiam et urbem viderim aliquando, et per agros ejus iter egerim. Sed his te non deterreo, nec obsto animo tuo, satis enim et agrorum copia subnixa ea civitas est, et partibus suis dotata, nimirum situ, elegantia, nobilitate, politia et bonis legibus. At cur advena et peregrinus in alieno solo, antequam pellaris tuo, fieri velis, non video. Caeterum quum novitatem generis, quam e Bosna pulsi a Turcis avi nostri Sibenicum jam supra annum centesimum et XXV-um contulerunt, vix dum exueris, in aliam recentem, si te conjicies, quis probabit, quaeso? Si item ultro nobilitate, quod migrantibus usu venit, excideris, quae tibi in urbe nostra, et conditione majorum, et industria ac virtute nostra (absit verbo jactantia) vetus jam sit, et a primis honoretur, Deique beneficio eo existimationis indies evehitur, ut ampliorem, spectatioremque fieri adhuc plane confidere possis, quis hoc sanum dixerit consilium, ipsumque non irriserit? Laborasse demum jam per annos fere XL., ut aliquid splendoris non ipsi solum familiae nostrae, sed etiam patriae, quae nos genuit, quae aluit, quae tot saeculis gremio suo summa pietate fovit atque complexa est, assequeremur, nunc, quando jam florere nonnihil caepimus, si hoc splendore, quantulumcunque Deus voluit esse, alibi fruituri, eam desereremus, nota certe ingratitudinis non careremus, nec id secus quam milites desertores, qui in acie locum et stationem excedunt.

Quum autem senium quoque satis jam magno vestigio attigeris, quid juvaret avorum sedibus com-

mutandis studere? Equidem illud metuerem, si dum huc atque illuc commigras, et rem ab asse apud alienas instituis, vita excederes, tuosque nec hic, nec illic firmos, statu novo non perfecto, relinqueres, et eveniret tibi illorum instar, qui magnis amnes navigantes, dum ancipites deliberant, utram ad ripam appellant navim, saepe numero praeternavigant portum, rapidoque interim aquarum cursu longius rapti; in aggeres etiam limi aut in caudicem illisi aliquem, naufragium faciant.

Habes quod sentiam, de tuo Justinopolim desiderio, ad quam penates tuos transferre nulla honesta ratione potes. Et quum te Sibenicences etiam cautes sustentare et nutrire satis valeant, uti civium ac plebis nostrae tot myriadas sustentant et nutriunt, meum est consilium, ut Sibenicensem Spartam ornare pergas, nec diffidas, rem nostram incrementa habituram, collocata in Deum fiducia, qui manum a nobis non retrahet, quam sic caepit porrigere, si pietati, amori, et mandatis ejus institerimus et meminerimus, ea in nos eum contulisse, quae nullos in majores nostros contulerit. Ergo non titubes, frater, sed positis jam quos habes firmiter fundamentis, constanti animo supraaedifices, surget enim haud dubie opus Domino adjuvante, quod dudum tibi etiam non credenti pollicebar. Tantum a Deo et a virtute non recedamus. Nolebam de his tam multa, sed contemplatio tui longius me traxit, dum ad te scribens, tecum mihi videbar colloqui.

In Transsylvaniam quod profectus sis, etsi tibi scripseram, ne te isthuc conferres, tamen postquam contuleris, non displicet. Juveris enim rem meam familiarem plurimum. At vide etiam atque etiam, mo-

neo, quo pacto agas hoc turbulentissimo tempore itinera tanto Turcorum metu ubique obsessa, et verseris inter homines mutuis dissidiis et intestinis seditionibus flagrantes. Non fugit me, quod alias quoque caverim tibi ab hujuscemodi casibus. Verum hoc tempore caveo diligentius, quum te altiora periculorum intrasse conspiciam. Quare in colligendis et efferendis redituum meorum pecuniis, quas cupio fieri numerosas, eam curam et prudentiam adhibeas, quae prorsus abs te omne periculum avertet. Nec id alia ratione obtinebis, quam si et amicos et comites et servos denique tuos celaveris, quumque in Austriam redire volueris, nonnisi magno cum aliquo magni viri comitatu redeas.

Dum autem isthic moram traxeris, cave, ne vel praesulem laedas, quem ego summo amore et veneratione colo, vel ea committas contra capitulum, quibus ad vetera, eaque sane injusta ejus erga me odia cumulus quispiam adjiciatur. Nam etsi merita mea praesentis muneris in rempublicam magna sunt et Transsylvaniae non minus quam Hungariae utilia, tamen quia non omnes homines intelligunt beneficia, quae sine labore percipiunt, nos etiam cedendo illis, bene de eis mereri non cessemus, et gratiam a Deo, qui sua causa omnia fieri et in se rejici mortales jubet, expectemus.

Reliquum est, ut reverendissimo domino Transsylvaniensi commendes mea officia, et ita quotidie ejus reverendissimae dominationi inservias obsequerisque diligenter, ut meas etiam vices suppleres.

Idem facies, cum magnificis dominis wayvodis ac eorum prowayvodis et venerabili capitulo.

Equos *quos jam pridem* per litteras jussi Jauci-

num nostrum mihi comparari, tu cures comparandos, si ipse distulisset.

De meo autem reditu non a me discas, quum Joannis Mariae mora detinemur nos hic, dum isthic ipse. Nihil tamen adhuc est periculi. Gaspari Pestino et Georgio Fabio fratribus nostris meo nomine dic salutem et eam plurimam. Vale. Constantinopoli IIII. Januarii MDLVI.*)

LIX.

Busbeck írja egyik barátjának. **)

1556 . . . . Hiemabat annus, pluviaeque et frigus et venti caelum contristabant, quum iter Constantinopolim repetere jubeor, nullum habiturus evangelium pro nuncio, quem referebam. Hic tu mihi: „Bis ad eumdem?“ Pro quo ego tibi: „Bis, quae pulchra.“ Et ita est profecto: quo consiliis honestis plus est adjunctum laboris et periculi, eo majus decus et pretium est. Ego mense Novembri digredior Vienna, longum iter ad inhospitalem Pontum remensurus. . . . . Constantinopolim veni initio Januarii, itineris incom-

*) A Malvezzi János Mariára vonatkozó sorokból világos, hogy ‚MDLVI.‘ hibából áll ‚MDLV‘ helyett, ha csak „Joannis Mariae mora“ helyett nem kell ‚Busbequii mora“ olvasni, ki, mint maga írja, „initio Januarii 1556“ érkezett vissza Konstantinápolyba, s így talán „januarius 4-én‘, mint e levél keletének napján még nem érkezett ide. Egyébiránt Erdély viszonyai 1556. elején nem voltak olyasok, hogy Mihály ott testvérének érdekében működhetett volna, s ez oknál fogva is hiszem, hogy a kelet éve hibásan van kitéve.

**) Busbeck felebb idézett munkájából pótlékul ide iktatva, mert Verancsics irományai között, ha kiveszszük a felebbit, 1556-ból, egyetlen egy levelét sem találtam.

modis unius de comitibus meis jactura defunctus, quem febris ardentis impetus consumpserat. Collegas meos offendi incolumes; caeterum magnas in rebus Turcicis factas mutationes; gravi liberatum periculo Bajazetem, Suleimani minorem filium, et patri reconciliatum; Achomati passae, primo vesirio, fractam laqueo gulam; Rustanum in pristinum dignitatis locum restitutum. . . . . Nunc dicam, quam adversa principis et passarum et reliquorum Turcarum voluntate exceptus sim. Nam, quum passae, ut est eorum mos, priusquam ad regem suum introducant, audire ex me vellent, quid referrem; ubi viderunt, caesarem nolle de suo jure decedere, sed censere aequum, servari pacta, quae neque vi, neque dolo cum Joannis wayvodae sive praefecti Transsylvaniae vidua ejusque filio fecisset: graviter et indigne ferebant. Tantos longinqui temporis felicitas huic genti spiritus fecit, ut nihil iniquum putet, quod velit; nihil aequum, quod nolit. Igitur nobis graviter minari et magnum denunciare periculum coeperunt, si cum hujusmodi mandatis in conspectum regis sui venissemus, ad quem quum nihilominus admitti postularemus, illi negabant, velle sic periculum nostrum secum communicari; quot enim sibi esse capita (sic ipsi loquuntur) ut nos cum tali responso coram principe suo sistere auderent? Neque enim obscure haberi eum a nobis ludibrio, quod ipse non esset laturus humaniter; adesse eum cum victore exercitu, rebus contra Persas prospere gestis praeferocem et superbum, filio, imperii aemulo (ex quo cognosci posset, quanta esset iracundia) e vivis sublato; quid ei posset esse optatius, quam ducere in Hungariam, exercitumque multis laboribus affectum, spoliis et copiis Hungarorum reficere, et ad suum

imperium adjungere, quod reliquum esset ejus provinciae, quod sane esset non multum? Proinde quiesceremus; si saperemus, neque quietum excitaremus, neque mala nostra acceleraremus: satis illa ventura tempori. Hujusmodi passarum sermones congruebant, nam quod ferc levissimum nobis denunciabant, erat, ut duo in tetrum carcerem compingerentur, tertius naso atque auribus truncatis (quae mea pars fuisset) ad dominum remitteretur. Ad haec praeter hospitium nostrum commeantium vultus truces, infesti oculi, nihil, nisi saevum et atrox portendentes, notabantur: ab eoque tempore nos multo asperius tractare coeperunt; arctius inclusos tenere; neminem ad nos pati introire; nulli de nostris prodeundi potestatem facere; ac reliquis rebus omnibus paene ut captivos, non ut oratores habere. . . . .

LX.

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd király.

1556. febr. 8. Reverendo devoto, magnifico, et nobili, fidelibus nobis dilectis, Antonio Verancio episcopo Quinqueecclesiensi, praeposito Pornensi, Francisco Zay de Chemor, generali nazadistarum nostrorum capitaneo, et Augerio a Busbecke nostris consiliariis et oratoribus apud serenissimum imperatorem Turcarum existentibus.

Verancsics kezével: Redditae 6. Aprilis 1556.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex. Reverende, magni-

fice, ac nobilis, fideles nobis dilecti. [Postquam novissime ad vos Quinqueecclesiensem et Zay scripsimus id quod factum est, per viam Venetam die 27. mensis Novembris, diversis vicibus plures a vobis litteras accepimus, nempede 10-ma, ac 25-ta Octobris, item de 1-ma et binas de 16-ta Novembris; et nuperrime primum quinque eodem tempore simul una nobis allatae fuerunt, 29-a Novembris, ac 17-ma et 19-na Decembris datae, et cognovimus inde, quaecunque vobis subinde isthic evenerunt et innotuerunt, in quibus quidem rebus et gerendis et ad nos perscribendis tum eximiam vestram ergo nos fidem atque observantiam, tum etiam singularem prudentiam, industriam et rerum agendarum dexteritatem manifeste declarastis. Itaque primum omnia, quae vos egisse scripsistis, et nobis agenda fideliter consuluistis, benigno admodum et grato animo probamus, neque vero quicquam habemus, quod modo vobis rescribamus, cum abunde sitis informati de mente et voluntate nostra, videamusque ex anteactis, nullo vos monitore egere, sed sponte occasionibus rei bene gerendae, si quae alicubi emerserint, sedulo instare, praesertim cum non dubitemus, quin in hanc usque horam negotia illa in alterutram partem bonum, vel malum finem sortita fuerint; qui quidem cujusmodi sit, magno desiderio expectamus. Deus Optimus Maximus faxit, quod omnia ad laudem et gloriam divini nominis sui, et Christianae reipublicae salutem atque incrementum cedant.

Caeterum pro singulari illa benignitate, qua vos prosequimur, molestum nobis accidit, quod vobis expeditio tabellarii per viam Venetam molestiam et perturbationem peperit, nec possumus cogitare, quomodo id factum sit, cum mens et voluntas nostra mi-

nime fuerit, quod is occultari deberet: commiseramus enim consiliario et agenti nostro Gaztelu, ut litteras illas per proprium tabellarium non occulte, sed aperte ad vos mitteret, eaque propter etiam in litteris imperatori Turcarum scriptis expresse ostendimus causam, quominus illas per viam Hungaricam mittere voluerimus, quemadmodum haud dubie ab exemplo illarum intellexistis; gaudemus tamen Hruztanum passam tandem ferociam remisisse, et vos periculum evasisse; hortamur autem, et requirimus vos benigne, ut in futurum etiam nos subinde de omni rerum statu informare pergatis]. Id enim erga vos omni benignitate nostra regia recognoscemus. Datum in civitate nostra Vienna die tertia mensis Februarii anno Domini MDLVI. regnorum nostrorum, Romani XXVI. aliorum vero XXX. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LXI.

Verancsicsnak Zaynak és Busbecknek Ferdinánd király.

1556. mar. 19 Reverendo, magnifico, ac nobili, fidelibus nobis dilectis, Antonio Verancio, episcopo Quinqueecclesiensi, praeposito Pornensi, Francisco Zay de Chemor, generali nazadistarum nostrorum capitaneo, ac Augerio a Busbecke, nostris consiliariis et oratoribus ad serenissimum imperatorem Turcarum destinatis.

Verancsics kezével: Perceptae 15. Maji 1556.

Ferdinandus divina favente clementia, Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende devote, magnifice, et nobilis, fideles nobis dilecti. — [Accepimus nudius quartus litteras vestras de 12-ma superioris mensis Januarii datas, et inde non lubenter cognovimus responsum nostrum per te Augerium illuc novissime missum a Hruztano passa et caeteris passis tam aegre, inhumaniter, et dure exceptum, ut vobis ob id fortior et arctior custodia imposita sit. Sperabamus enim illos jam tandem mitiores futuros fuisse; sed quia honestae et aequissimae rationes nostrae nullum apud eos locum hactenus habuerunt, vos vero non videmini propterea gentis illius more terreri, sed magno et infracto animo tractatibus demandatis insistere, nec cuiquam rei bene gerendae occasioni deesse, jure equidem merito diligentiam, fidem, industriam et magnanimitatem atque constantiam vestram summopere laudamus, et quae eatenus per vos acta et gesta sunt, clementi et grato animo accipimus atque probamus, nec dubitamus, quin deinceps etiam officium vestrum sedulo sitis facturi, et nihil prorsus intentatum relicturi, quo animi tum passarum, tum ipsiusmet imperatoris Turcarum placari, et ad pacem vel inducias ineundas induci posse videbuntur, idque eo magis, quod Christiana respublica in tali statu versetur, ut nobis pax vel induciae non possint non valde utiles esse.

Et quoniam vos cumprimis magnam fiduciam in litteris regis Poloniae, filii et consanguinei nostri charissimi, et serenissimae reginae Isabellae posuisse videmus, quas a serenitatibus illorum ad portam imperatoris Turcarum postulaveramus, operae pretium nos facturos arbitramur, si vos de illius negotii statu in praesentibus clementer edocuerimus. Itaque vos celare nolumus, quod litteras illas obtinere non po-

tuerimus, sed serenissima regina Bona quando hac in Italiam transiit, multa nobiscum coram de modis et rationibus componendi illas controversias inter nos et dictam serenissimam reginam Isabellam, ejusque filium existentes tractavit, praesente secretario serenissimi regis Poloniae, qui paulo ante nobis responsum reginae Isabellae, fratri et mediatori datum tulerat; in eo tractatu ita nos accomodavimus voluntati et desiderio ipsius serenissimae reginae Bonae, etsi antea quoque multas aequissimas et honestissimas contentationis et concordiae conditiones proposueramus, quarum nulla unquam a serenissima regina Isabella ratio habita fuit, quod serenitas ejus reginalis visa sit iis, quae nos facturos pollíciti sumus, omnino adquievisse; hujusmodi autem nostram deliberationem et conclusionem postquam sciptis comprehensa fuit, supra dicto secretario ad serenissimum principem suum perferendam dedimus, serenitate ejus simul paterne et diligenter monita, ut considerata magnitudine periculi, sibi et regno ac provinciis suis, totique Christianitati aeque ac nobis et nostris regnis, provinciisque imminentis, sororem et nepotem a sinistris machinationibus ad salubriora consilia revocaret, eosque induceret, ut nobis et imperatori Turcarum placarent, et motus in Transsylvania atque Hungaria a Petro Petrowyth, Bebekis et aliis sub nomine et auspiciis ipsorum excitatos, prorsus sedarent. Porro hujus scripti exemplum misimus etiam saepe dictae serenissimae reginae Bonae, quae jam interim hinc profecta erat, petiimusque, ut filiam cum nepote rursus ex itinere ad acceptandum conditiones oblatas per litteras vel nuncium hortaretur, quae ut antea hic curam receperat, se maternam auctoritatem

deinceps quoque haud gravatim hujus negotii componendi gratia interposituram, ita nunc mittat hortatu nostro unum ex secretariis suis, qui id nomine suo apud filiam et nepotem exequatur. Unde facile videbitis negotia ista, quae hucusque satis lente processerunt, non omnino a via concordiae aberrare, sed de optato illorum exitu bene adhuc sperandum fore.

Caeterum aliud est, quod tractatibus vestris et diligentiae ac industriae vestrae, uti veremur, omnium vehementissime obstabit (de quo haud dubie fama jam dudum isthuc pervolavit) intempestiva scilicet ordinum ac statuum Transsylvaniae defectio, qui, nobis de ipsorum et reliquiarum regni nostri Hungariae defensione atque conservatione diesque noctesque laborantibus et cum caeteris regnis ac provinciis nostris tractantibus, praepropere de ope nostra desperaverant, et revocato plane in regnum Petro Petrowyth, plene rebellarunt, missis ad nos nunciis, per quos factum excusarent, ita quod pauca tantummodo loca quaedam munita in potestate nostra adhuc remanserint. Posteaquam igitur contra voluntatem nostram jam sublata sit causa, propter quam imperator Turcarum hucusque nobis pacem et inducias negabat, existimamus duplicem modum in futurum tractandi hinc vobis enatum esse, de quo vobis per praesentes potestatem et facultatem concedendam duximus, scientes id propter casum, quem tum non metuebamus, in instructionibus vestris non contineri, ut scilicet foro uti, (?) et si Transsylvania a principe ipsomet recuperari non posset, saltem pro residuo, et reliquiis regni nostri Hungariae, caeterisque regnis ac provinciis nostris pacem vel inducias petere, ac divina benignitate concludere queatis, perinde vobis

benigne et expresse committimus, ut quoad temporis loci et personarum qualitas tulerit, apud imperatorem Turcarum et passas ejus, dissimulatis mandatis nostris, ulterius pro permittenda nobis Transsylvania sub annua pensione instetis, ostendentes, quod cum magnitudo illius magnam sibi injuriam et contumeliam illatam putet, quod eam provinciam ex manibus reginae Isabellae, ejusque filii, ac fratris quondam Georgii, nec non Petri Petrowyth receperimus, nunc magnitudini illius e diverso summae laudi fore, si eandem provinciam sibi a regnicolis restitutam nobis e manu sua liberaliter concesserit; inculcantes subinde, quod reginae Isabellae filius non audebit Transsylvaniam ingredi, praesertim cum adhuc potiora fortalitia a nobis teneantur; et quod nulla sit fides habenda a magnitudine ejus Petro Petrowyth, qui homo levis, inconstans et perjurus non reginae Isabellae, aut filii ejus, nec ipsius imperatoris Turcarum honorem aut commodum quaerat, sed privatam utilitatem sequatur, omnesque vias sit initurus, exemplo Fratris Georgii, ut deceptis et imperatore Turcarum et regina Isabella, ejusque filio, ipse solus sibi dominium Transsylvaniae vendicet, quemadmodum et nos, accepta a nobis arce Munkach, deceperit, fidemque nobis et juramento et litteris reversalibus datam et obligatam solverit, prout ea uberius appositis et idoneis argumentis per vos dilatari, majorisque tributi et largitionum promissione insinuari poterunt. Quodsi autem frustra omnia proponi et tractari de Transsylvania viderentur, concedimus, imo volumus, ut saltem pro iis locis, quae adhuc in Transsylvania tenemus, et si illa nullo pacto obtineri possent, iis quoque dimissis, et solum pro reliquiis regni n [illegible] ariae, ac caete-

teris regnis et provinciis nostris pacem vel inducias aliquot annorum honestis et tolerabilibus conditionibus in instructionibus vestris contentis atque expressis, tanquam ex vobis ipsis, ne quid mandati vos accepisse sentiant, obtinere studeatis et enitamini, promittatisque nobis id ratum gratumque fore, et si opus foret, personarum vestrarum oblatione et detentione, quoad tabellarium vel nuncium pro hujusmodi ratificatione ad nos expedire, eamque a nobis consequi valeatis; quemadmodum ipsimet per hasce litteras nostras nos id ratum, gratumque habituros, reipsa et firmiter vobis pollicemur, concedentes etiam vobis eo nomine plenam et amplam facultatem agendi, tractandi et concludendi, et munus honorarium annuum tum ipsi imperatori Turcarum, tum passis propterea, quantocunque res transigi poterit, offerendi et promittendi, et ad duplum usque ejus, quod antea pendebatur, gradatim ascendendi, sicuti de Transsylvania in mandatis habebatis; non dubitantes, vos in constitutione et determinatione ejus sponte nihil inutiliter profusuros esse.

Statueramus vobis hanc voluntatem nostram de petendis induciis, dimissa Transsylvania, aliis tamen argumentis coloratam, per viam Budensem, ac sine notis seu ziffris scribere, et una litteras ad imperatorem Turcarum ac Hruztanum passam dare, per quas tractatibus vestris apud illos fides fieret, sed allatis litteris vestris, sententiam mutavimus, ne forte si pulchrior vobis occasio de Transsylvania recuperanda affulsisset, ipsimet rebus nostris obessemus; sed ne passae Budensi, a quo jam postulavimus salvum conductum pro tabellario, suspicionem aliquam moveamus, dabimus alio argumento per illam viam litteras,

et conqueremur de Turcis finitimis, quod non observent inducias, prout revera non observant, sed passim per omnes regni partes pro libitu grassantur, et nuper prope montanas civitates ultra viginti pagos diripuere, ac supra tria millia animarum inde abduxerunt; itidem Canisam versus conati erant, sed successu ibi frustrati, et a militibus nostris in magno numero profligati, et caesi sunt, praeda, quam egerant, a nostris recuperata. Cum autem multum commoditatis allatum videatur, si ratio et modus aliquis excogitari posset, qua vobis etiam per Venetam viam litterae, quas passis proponere queatis, mitti possent, ita quod vobis pro temporum statu semper integrum esset, illas aut occultare, aut una cum tabellario ostendere: non abs re erit, ut nobis, quae vestra in hoc sit opinio, quamprimum significetis, ne imposterum aliquis error mittendis ea via tabellariis committatur.

Porro benigne probamus, quod summam illam ducatorum pro muneribus passarum, et aliorum officialium Turcicorum, de qua scribitis, a Scaramellis mutuo acceperitis, jussimusque statim eam pecuniam creditoribus, ut decet, exsolvi.].

Haec sunt, quae vobis in praesentiarum significanda duximus, quibus aliud nihil addimus, [quam avide nos litteras vestras, de quibus modo nobis spem fecistis, expectare.] Vos in praememoratis exequuturos esse bene gratam et expressam voluntatem nostram, singulari benignitate erga vos singulos recognoscendam. Datum in civitate nostra Vienna die XIX. mensis Martii, anno Domini MDLVI. regnorum nostrorum, Romani XXVI. aliorum vero XXX. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M[illegible] [illegible]hmeser m. p.

LXII.

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd király.

Reverendo, magnifico, ac nobili, fidelibus, nobis 1556. mar. 27.
dilectis, Antonio Verancio, episcopo Quinqueecclesiensi, et praeposito Pornensi, Francisco Zay de Chemor, nazadistarum notrorum generali capitaneo, ac Augerio a Busbecke, consiliariis et oratoribus nostris ad serenissimum et potentissimum imperatorem Turcarum destinatis.

Verancsics kezével: Perceptae 3. Maji, sed 29. Aprilis appulsae 1556.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende, magnifice, ac nobilis, fideles nobis dilecti. Tametsi superiore anno quinquagesimo quarto in mense Augusto, postquam jam antea per litteras apud serenissimum et potentissimum imperatorem Turcarum gravati essemus de mandatis magnitudinis suae, tum ad passas, sancziakos, capitaneos, officiales et milites suos, tum ad vaivodas Moldaviensem et Transalpinensem datis, de reducendo in Transsylvaniam quondam regis Joannis filio, magnitudo ejus nobis rescripserit, et promiserit nihil negotii aut molestiae nobis vel in Transsylvania, vel in aliis partibus exhibitum iri, sed omnia pacata fore, quoad vos oratores nostri ad magnitudinem suam perveniretis, cum eadem tractaretis,

ac demum ad nos rediretis, eaque de re jam alia data fuisse mandata ad beglerbeghos et caeteros officiales militesque suos limitaneos, ut scilicet inducias pro securitate et tranquillitate colonorum sancte, firmiterque observarent: tamen his non attentis, nunquam cessaverunt hactenus magnitudinis ejus sancziakii, officiales et milites, in confiniis istis existentes, inducias multis modis violare, arces nostras clam et aperto marte intercipere, excursiones in ditionem nostram facere, nostrosque subditos et milites hostiliter infestare, diripere, captivos abducere et trucidare, ac diversas et intolerabiles violentias exercere, de quibus, ut meministis haud dubie, aliquoties ad serenissimum, et potentissimum imperatorem Turcarum litteras plenas querelarum et gravaminum dedimus et interea omni studio ac diligentia prospeximus, ut nostri fideles subditi ac milites lacessiti etiam sese ab omni hostilitate continerent, sed inducias firmiter observarent; ad quas querelas nostras hactenus quidem nec a magnitudine ejus, neque a vobis quicquam responsi accepimus, cum nec tabellariorum, quos ad vos miseramus, quisquam adhuc redierit. Verum non dubitamus, quin magnitudo ejus, ut princeps integritate ac justitia, prudentiaque excellentissimus, intellectis ejuscemodi querelis et gravaminibus nostris, nihilominus praefatis sancziakis, capitaneis, officialibus et militibus suis inducias firmiter observandas iterum atque iterum mandaverit; sed tantum abest, quod illi sese a violentiis et hostilitate continuerint, quod non contenti injuriis, nobis violenta invasione et occupatione arcium nonnullarum nostrarum in Simigio superiore autumno et antea alibi quoque interceptarum illatis, etiamnum passim per regnum nostrum Hungariae

igne, ferroque populabundi grassentur, et ante paucos primum dies in comitatibus Barsiensi, et Nitriensi (ut fidedigno testimonio accepimus) plus minus viginti quatuor villas seu pagos in praedam verterint, et inde amplius tribus millibus animarum in captivitatem abduxerint; ex alia vero parte prope Canisam aliquot etiam villas invaserint, et magnum colonorum numerum abducere conati sint, et haud dubie abduxissent, nisi a militibus nostris impediti, repulsi et fugati fuissent; quos adhuc minime quieturos credimus, quandoquidem eos quotidie congregari, et ad vastandos fines nostros accingi, assidui rumores circumferuntur. — Quae cum aliena sint tam a verbo serenissimi Turcarum imperatoris, qui nobis ut ex supradictis magnitudinis suae litteris constat, tamdiu inducias observandas promisit, quoad vos rebus apud magnitudinem ejus confectis, vel infectis ad nos reversuri essetis, quam ab omni aequitate et ratione, ac publica consuetudine, cum difficulter et nequaquam libere ac utiliter de pace et amicitia tractari possit, si nulla armorum suspensio intercedat; nos vero tanta integritate ac diligentia illas nostra ex parte observare studeamus, et istam candidam voluntatem, curam et diligentiam nostram bis etiam, dum serenissimus Turcarum imperator bello Persico implicitus ab hiis finibus longissime abfuit, satis superque re ipsa comprobaverimus: proinde vobis benigne mandamus, ut hiis omnibus coram magnitudine ejus, vel passis ejus ordine ac diligenter expositis, instetis et operam detis, quod magnitudo ejus citra omnem moram seria et firmissima mandata dare velit ad quoscunque suos passas, beglerbegos, sancziakos, capitaneos, officiales, milites et subditos in confiniis

his existentes, ut sese ab omni injuria et hostilitate fidelibus subditis et militibus nostris inferenda contineant, pacifice ac quiete vivant, atque ut illi, qui inducias violare ausi fuerint, debitas poenas persolvant, id quod nostra quoque ex parte diligenter admodum curavimus, ac deinceps quoque curaturi sumus. — Quidquid igitur in his effeceritis, vestrum erit operam dare, ut primo quoque tempore cognoscamus. In quibus omnibus exequemini bene gratam, et expressam voluntatem nostram benigne erga vos recognoscendam. — Datum in civitate nostra Vienna die XXVII. mensis Martii anno domini MDLVI. regnorum nostrorum, Romani XXVI. aliorum vero XXX. Ferdinand m. p. Ad mandatum regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LXIII.

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd király.

1856.mar.27. Reverendo devoto, magnifico, ac nobili, fidelibus nobis dilectis, Antonio episcopo Quinque-ecclesiensi, Francisco Zay de Chemor, et Augerio a Busbecke, nostris consiliariis, et oratoribus ad serenissimum Turcarum imperatorem ablegatis. Constantinopolim cito, cito, cito.

Verancsics kezével: Perceptae prima Maji, 1556.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende devote, magnifice, et nobilis, fideles nobis dilecti. — [Intellexistis haud dubie satis clare, et dilucide ex instructione, quam tibi Augerio, novissime hinc ad excelsam portam serenissimi ac poten-

tissimi Turcarum imperatoris proficiscenti, dederamus, ut ad illius praescriptum cum magnitudine ejus pacem vel inducias fovere studeretis, graves et arduas illius rationes, propter quas voluntati et desiderio magnitudinis ejus de restitutone Transsylvaniae hactenus satisfacere nequiverimus, nempe quod illas regni partes nequaquam in contumeliam ipsius serenissimi ac potentissimi Turcarum imperatoris occupaverimus, immo easdem neque vi, nec dolo illustri condam serenissimi regis Joannis filio eripuerimus, sed nobis multoties et maxima cum instantia a serenissima regina Isabella, et fratre condam Georgio, ac Petro Petrowyth oblatas, uti membrum regni Hungariae optimo jure receperimus, reservata et salva pensione, quae antea serenissimo Turcarum imperatori annuatim inde solvi ac praestari consueverat, ipsaque serenissima regina, ejusque illustri filio aliis bonis possessionariis, ac reditibus annuis majori ex parte contentatis, collatis etiam ei duobus amplissimis et luculentissimis ducatibus; quibus nos simul una cum Transsylvania carere, futurum esset ab omni aequitate alienissimum, praesertim dum residuum quoque, quod illis adhuc vigore tractatuum initorum debetur, nos soluturos et ita illos contentaturos, obtulerimus, quod nunquam sint reditum in Transsylvaniam desideraturi; quibus rationibus et impedimentis illud quoque accessit, quod nobis, ut vero ac legitimo Hungariae regi, nequaquam licuerit provinciam illam semel receptam sine fidelium nostrorum ordinum ac statuum regni Hungariae scitu atque consensu tanquam membrum a corpore avellere atque alienare, cum quibus ea de re propter brevitatem spatii nobis ad respondendum praescripti, et absentiam nostram

neutiquam mature deliberare potuerimus, sicut absque aliorum quoque principum christianorum et regnorum provinciarumque nostrarum scitu, consilio et consensu, quibus in hac parte adstricti et obligati simus, in hujusmodi petitam cessionem et alienationem Transsylvaniae salvo honore, dignitate atque existimatione nostra, consentire nequiverimus. Eas sane causas et rationes non dubitamus vos pro solita vestra fide, diligentia et industria serenissimo Turcarum imperatori vel magnitudinis suae passis et consiliariis ordine ac diligenter exposuisse, nostraque mandata, quoad ejus fieri potuit, omni studio perfecisse. Quae rationes et causae cum tales sint, ut merito magnitudinem ejus ad concedendam nobis dictam provinciam jam dudum permovere debuissent, nosque pridem optatum a vobis responsum expectassemus, et plane credidissemus, serenissimum imperatorem Turcarum consideraturum fuisse, quam longe decentius et laudabilius foret magnitudini ejus, a nobis primo Christianitatis rege, quam a foemina et puero pro Transsylvania annuam pensionem recipere: hactenus tamen nihil plane, quid egeritis, aut in quo statu negotia versentur, cognoscere potuimus. Quoniam autem rem longius, quam opinio nostra erat, extrahi videmus, aliud non possumus suspicari, quam quod necquicquam eorum, quae nos facturos recepimus, aliquid momenti, seu ponderis apud serenissimum Turcarum imperatorem et magnitudinis suae passas habuerint, sed magnitudinem ejus in pristina sententia et voluntate efflagitandi Transsylvaniam, perseverare. Caeterum de hac potentissimi Turcarum imperatoris perseverantia nonmodo ex mora responsi, sed aliis quoque diversis indiciis conjecturam feci imprimis,

quod Petrus Petrowyth jam Transsylvaniam, ad recipiendum loco et nomine illustris filii serenissimi quondam regis Joannis, illius possessionem, ingressus sit, quem possemus quidem, Deo propitio, una cum complicibus et adhaerentibus suis coercere, loca ac fortalitia nostra tutari, si armis et vi rem gerere vellemus, hoc maxime tempore, quo et nos divina benignitate in sacro Romano imperio tam in rebus profanis, quam ad sacram religionem nostram pertinentibus, publicam pacem fecimus, et inter sacram caesaream, et catholicam majestatem, fratrem et dominum nostrum charissimum, serenissimumque Hispaniarum, et Angliae regem, fratrem ac nepotem nostrum charissimum, ac regem Franciae christianissimum inducias firmatas esse constat. Sed quia nuper ordines atque status Transsylvaniae, missis ad nos solennibus nunciis, humiliter nobis supplicaverunt, ut pro securitate et tranquillitate provinciae illius benigne concedere dignaremur, quod ad fidem et obedientiam praefati condam regis Joannis filii redire, et in ea juxta voluntatem serenissimi Turcarum imperatoris manere possent, videnturque ab ineundis nobiscum hoc nomine novis tractatibus non alieni tam illustris ille puer, quam serenissima ejus mater, serenissimo quoque rege Poloniae filio et consanguineo nostro charissimo operam suam interponente: nos sane ut majorem sanguinis humani jacturam caveremus, et magnitudini ejus nunc etiam manifestum, testatumque faceremus, quod eodem adhuc sincero et candido animo in magnitudinem ejus simus, quo antehac fuimus, et idem studium ad firmandam, stabiliendamque cum magnitudine ejus pacem et bonam amicitiam geramus, quod antea saepius non obscuris argumen-

tis magnitudo ejus perspicere potuit, praecipue dum magnitudo ejus expeditione Persica occupata fuit, ubi scilicet, ut aliquid ab amicitia alienum ageremus, non potuimus, vel pulcherrima rei bene gerendae occasione oblata, induci, vel injuriis aut violentiis permoveri, quibus tum etiam, uti hodie adhuc faciunt magnitudinis suae passae, sanziaki, officiales et milites contra magnitudinis suae mandata, fines, subditos ac milites nostros afficiebant, eos subinde infestantes et ad arma provocantes, arcesque et loca nostra clam et aperte oppugnantes et intercipientes, novas munitiones erigentes, et mille denique modis inducias violantes. Ob has causas, et imprimis in honorem serenissimi Turcarum imperatoris, non obstantibus supra dictis rationibus, quae diversum nobis suadere videbantur, supplicationi praefatorum statuum ac ordinum partium regni Transsylvaniae gratiose annuimus, in eventum, quo serenissimus Turcarum imperator pristinam voluntatem suam non permittendi nobis Transsylvaniam, adhuc retineret, eamque omnino postularet. Proinde vobis benigne, et expresse committimus, ut quod temporis, loci et personarum qualitas tulerit, apud magnitudinem ejus vel passas ejus ulterius pro permittenda nobis Transsylvania sub annua pensione instetis, ostendentes, quod cum magnitudo illius antea magnam sibi injuriam et contumeliam illatam putet, quod eam provinciam ex manibus reginae Isabellae, ejusque filii, ac fratris condam Georgii, nec non Petri Petrowyth receperimus, nunc magnitudini illius e diverso summae laudi fore, si eandem provinciam, sibi a regnicolis restitutam, nobis e manu sua liberaliter concesserit; inculcantes subinde, quod reginae Isabellae filius non audebit Transsylvaniam ingredi,

praesertim, cum adhuc fortalitia potiora a nobis teneantur,, et quod nulla sit fides habenda a magnitudine ejus Petro Petrowyth,qui homo levis, inconstans et perjurus non reginae Isabellae, aut filii ejus, nec ipsius serenissimi Turcarum imperatoris honorem aut commodum quaerat, sed privatam utilitatem sectetur, omnesque vias sit initurus, exemplo fratris Georgii, ut deceptis et imperatore Turcarum et regina Isabella, ejusque filio, ipse solus sibi dominium Transsylvaniae vendicet, quemadmodum et nos, accepta a nobis arce Munkach, deceperit, fidemque nobis et juramento datam atque promissam, et litteris reversalibus firmatam solverit. Siu autem serenissimus et potentissimus imperator Turcarum nulla ratione, vel modo ad permittendam nobis Transsylvaniae pacificam possessionem adduci poterit, nihilominus pacem vel inducias honestas cum magnitudine illius renovare et firmare, ac de Transsylvania cum serenissima regina Isabella, ejusque illustri filio benevole et paterne concordare parati sumus, dummodo de reliquis omnibus regni nostri Hungariae partibus, civitatibus, oppidis et arcibus, quae ad praesens in potestate nostra sunt, a magnitudine illius nihil nobis negotii vel difficultatis moveatur, sed pax vel induciae tam horum locorum, quam eorum, quae in regnis Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae, terra marique possidemus, et caeterorum quorumlibet regnorum ac provinciarum nostrarum occasione firmentur et observentur. Quocirca si frustra omnia proponi et tractari de Transsylvania videbuntur, concedimus vobis clementer, immo volumus et benigne atque expresse committimus, ut in illum eventum apud magnitudinem ejus, vel illustrem Hruztanum passam, de cujus pristina erga nos benev

lentia, et ad publicam pacem propensione, summaque auctoritate multum nobis pollicemur, enitamini et elaboretis, tanquam ex vobis ipsis proponentes, ut magnitudo illius, habita ratione sinceri et candidi animi nostri, quo in magnitudinem illius, ut manifestum est, affecti sumus, saltem pro iis locis, quae adhuc in Transsylvania tenemus, vel si nec ista ullo pacto obtineri possint, saltem pro caeteris dominiis, oppidis, castris, arcibus et locis, eorundemque redditibus et proventibus, quae in Hungaria, Dalmatia, Croatia et Sclavonia, terra marique non ipsi modo tenemus, sed subditi quoque nostri cujuscunque status et ordinis tenent, perinde ac caeterorum regnorum et provinciarum occasione, pacis vel induciarum aliquot annos, honestis et tolerabilibus conditionibus, sub honesto etiam honorario munere, quotannis magnitudini ejus et passis suis pendendo nobiscum ineat, ut tandem non frustra nos magnitudinis suae amicitiam expetivisse sentiamus, et sic vel etiam miseri subditi et coloni aliquando respirare et ab injuriis belli liberati, otio, quiete et securitate frui queant, prout magnitudinem ejus pro bono et commodo publico ad praecavendam ac vitandam majorem humani sanguinis jacturam, ac pro regni Hungariae quiete et respiratione, causa dissensionis jam sublata, Transsylvania nimirum a nobis dimissa, in renovanda et firmanda nobiscum pace atque amicitia a nobis tanto animi candore expetita, nihil amplius difficultatis moturam esse confidimus. Quidquid igitur in hac parte per vos actum et conclusum erit, id nobis ratum gratumque fore pollicemur, de quibus omnibus ut primo quoque tempore certiores reddamur, clementer admodum a vobis postulamus. Exequemini enim in his

bene gratam atque expressam voluntatem nostram, clementer erga vos recognoscendam. — Datum in civitate nostra Vienna die XXVII. mensis Martii anno Domini MDLVI. regnorum nostrorum, Romani XXVI. aliorum vero XXX. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LXIV.

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd király.

Reverendo devoto, magnifico, ac nobili, fidelibus 1556. jun. 15.
nobis dilectis Antonio Verancio episcopo Quinque-ecclesiensi, Francisco Zay de Chemor et Augerio a Busbecke, nostris consiliariis et oratoribus ad serenissimum Turcarum imperatorem ablegatis. Constantinopoli, cito, citius, citissime.

Verancsics kezével: Receptae 9. Julii 1556. Constantinopoli.

Ferdinandus, divina favente clementia, Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende, magnifice, ac nobilis fideles, nobis dilecti. - [Acceptis litteris vestris, quas tabellarius noster Ladislaus Zabo nobis attulit, cognovimus quo ordine et modo commissionem vobis datam de offerenda isthic coram imperatore Turcarum et passis ejus Transsylvaniae restitutione, reginae Isabellae facienda, quatenus nobis residua Hungariae parte pacifice dimissa, pax vel induciae concedantur, aggressi atque executi sitis idem re, cum omnia ac-

lita vos fide, diligentia et industria egisse perspexerimus, merito actionem illam vestram clementer laudamus ac probamus, una cum his omnibus, quae in litteris vestris humiliter ac fideliter nobis suggessistis. Cum igitur jam imperatori Turcarum ad litteras suas responderimus, affirmantes, vos ea, quae de Transsylvaniae remissione isthic proposuistis, jussu et voluntate nostra dixisse, ac insuper etiam ad vos mandata dederimus, ut coeptum tractatum ad finem optatum perducere studeretis, sicuti ab exemplis earum litterarum nostrarum cognoscere poteritis: visum est operae pretium fore, ut illae litterae, in quibus dicta mandata nostra continentur, ita attemperarentur, ut eas etiam. quando opus erit, proferre et ipsi Turcarum imperatori vel passis ejus ostendere possetis, in hanc vero epistolam, clam vobis reddendam, secretiora jussa nostra conjicerentur. Primum autem est, quod tametsi nos quoque suspicemur, imperatorem Turcarum ex quo jam medio passarum suorum omnes regni nostri Hungariae reliquias propter Transsylvaniam a nobis intempestiva rebellium nostrorum defectione alienatam flagitare coepit, idem sub involucre verborum illorum, ubi scribit omnia ea reginae Isabellae filio se contulisse, quaecunque potenti suo gladio debellata et subacta patri ejus olim dederat, innuere ac imprimis tacite etiam Cassoviam, Julam, Varadinum et reliqua loca in Hungaria extra Transsylvaniam existentia requirere, nos tamen concessionem nostram ad solam Transsylvaniam restrinximus, quasi ea de sola Transsylvania intelligeremus, et Transsylvania remissa nulla Hungariae loca a nobis exigi crederemus. quandoquidem nihil eorum, quae extra Transsylvaniam in manibus nostris sunt, dimittere vel cedere intendimus,

sed ea omni conatu obnixe ope divina retinere contendemus. Quando ergo ad tractatum aliquem deventum fuerit, meminisse horum debebitis, nec loca illa utpote Cassovia, Jula, Varadinum et caetera quae in illis sunt partibus, extra Transsylvaniam sita, Transsylvaniae nomine comprehendantur, sed in potestate nostra deinceps quoque sub nomine Hungariae dimittantur, et hac conditione salva, omnes rationes, vias et modos inibitis, quibus aut perpetuam pacem, aut inducias ad decem vel octo vel tot annos, quot obtineri poterunt, perficiatis et concludatis.

Quodsi hic aliqua difficultas inciderit de regnicolis extra Transsylvaniam in Hungaria existentibus, qui a nobis desciverunt, et Turcae petituri essent, ex quo illi sese jam ad fidem atque obedientiam reginae Isabellae filii, vel imperatoris Turcarum contulissent, ut illi in eadem pacifice dimitterentur: tum respondeatis idem, quod de Jula, Varadino, Cassovia ac caeteris locis extra Transsylvaniam existentibus superius vobis perscripsimus. Attamen poteritis tanquam ex vobis polliceri, si hoc illi postulaverint, quod conclusa pace et induciis, propter amicitiam et benevolentiam ipsius Turcarum imperatoris capitibus illorum haud dubie parsuri, eosque rursus in gratiam recepturi simus. Verum de hac re non est, quod aliquid ultro offeratis, nisi illi rem istam in controversiam et tractatum essent adducturi.

Quod autem ad pensionem muneris honorarii attinet, de qua vos scribitis, spem exiguam esse, quod imperator Turcarum vel minorem quam solitam triginta millium aureorum ducatorum sit acceptaturus, vel superioribus annis pendi intermissam, nobis sit condonaturus. Cum igitur hac etiam in parte expres-

sum mandatum requirere videamini, benigne vobis committimus, quodsi hac via rem transigi posse putaveritis, non solum triginta millia ducatorum aureorum annue nostro nomine offerre, sed gradatim usque ad quinquaginta millia etiam ascendere possitis, quin immo si spes esset firmam pacem vel inducias pecuniis conseqnendi, centum millibus etiam ducatorum non debebitis rem infectam deserere, ita tamen ut imperatori Turcarum inde octuaginta millia cedant, Hruztano pussae decem millia, et reliqua decem millia inter caeteros passas, atque officiales Turcarum imperatoris, quibus dare oportebit, dividantur. Neque necesse erit, quod fateamini, vos tantae largitionis facultatem habere, sed quinquaginta millium finem vobis esse praescriptum, de reliquo vos tanquam consiliarios et oratores nostros polliceri, quod pecunia ejus causa, tractatus vestros non simus habituri irritos.

Sed quoad intermissam pensionem, si illa posceretur, respondere poteritis, quod intermissio illa pensionis nobis adscribi nequeat, ex quo induciae illae quinquennales nostra ex parte minime violatae fuerint, atque nos haud gravatim illam posteriori quoque biennio ad cameram magnitudinis suae missuros fuisse, si non essemus quarto ipso pacis anno a finitimis Turcis contra pacem armis petiti, atque ad bellum necessario provocati. Utcunque tamen se res habeat, si nobis intra illas et has novissimas inducias non fuissent tot arces per insidias et aperto marte ereptae, tot incursiones in ditionem nostram non factae, neque tot millia animarum abducta, nos sine negotio illa quoque duorum ultimorum annorum munera daturos fuisse et adhuc daturos esse, si interceptae arces nobis restitutae fuerint.

Et quia alteris litteris nostris ad vos datis, jubemus benevolentiam imperatoris Turcarum captare, a domus suae otomanicae gloria et aliis argumentis ibidem deductis, subjungendo: si magnitudo illius nullam eorum rationem esset habitura, quod etiam nos ad suscipiendam justam ditionis nostrae defensionem cogeremur, vestrae erit prudentiae, ea ipsa argumenta postea inter tractandum vel amplificare vel minuere. Si namque loci, temporis et personarum circumstantiae hoc admitterent, existimaremus, non incommode adjungi posse, quod magnitudo ejus cogitare queat, amplissimas monarchias, quales Assyriorum, Medorum, Persarum, Graecorum et Romanorum, atque aliae olim fuere, cum alia de caussa tum vel maxime, quod mole sua laborassent, corruisse atque interiisse, et quod principes divina benignitate divinisque beneficiis non contenti, prosperisque successibus elati, dum se ad majora, etiam si in altissimis constituti sint, attollere conantur, saepius a Deo Optimo Maximoque, domino dominorum et rege regum subito praecipitati fuerunt. Haec autem noluimus alteris litteris inserere, ne si forte aut passae litteras resignarent, aut vobis redditas referre juberent, offensi duriore hujusmodi commemoratione, qua gens illa est superbia et barbarie, omnem tractatuum progressum interturbarent atque convellerent. Vos igitur ex his reponite vel reticete quaecunque proponenda vel reticenda videbuntur.

Praeterea, ne ignari quoque sitis eorum, quae hic interea inter nos et passam Budensem aguntur, duximus vobis cum praesentibus etiam exempla esse transmittenda litterarum illarum, quas ille per dictum Ladislaum ad nos dedit et nos illi respondimus, et quid demum ei per proprium quoque nuncium nunci-

averimus, ut huc quoque actionem vestram accommodare queatis.

Postremo dum in hac deliberatione nostra versaremur, supervenerunt etiam litterae vestrae de 9-na (quarum binae erant), item de 17-ma ac 28-va Aprilis, nec non de 1-ma Maji proxime praeteriti (prout priorum quoque nullas interceptas fuisse vel alias periisse credimus). Et licet istae omnes praeter postremas datae fuerint antequam animum nostrum de remissione Transsylvaniae accepissetis, tamen quia illa, quae in eis continentur, magna et accurata consideratione sunt digna, et ad tractatus, quos cum eunucho isto vafro in futurum habebimus, non parum nobis videntur allatura momenti; ideo non absque causa gratissima nobis extitere. Quoniam autem nihil etiam attulerunt, cujus causa quidpiam eorum, quae ad imperatorem Turcarum et ad vos scribere decrevimus, immutandum censeamus, habebatisque jam antea et instructiones et litteras, quibus vos subinde de voluntate nostra informavimus, ideo in praesentiarum non est quod ad easdem modo rescribamus, sed caetera, quae hic praevidere non possumus, ad fidem et industriam vestram, atque etiam instantias vestras, quatenus ad praesentem rerum statum commodae fuerint, benigne rejicimus], volumusque vos scire, quod in praemissis omnibus exequuturi sitis bene gratam atque expressam voluntatem nostram, clementer erga vos recognoscendam. — Datum in civitate nostra Vienna die XV. mensis Junii, anno Domini MDLVI. regnorum nostrorum, Romani XXVI. aliorum vero XXXI. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LXV.

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd király.

Reverendo, magnifico, ac nobili, fidelibus nobis, 1556 aug. 15.
dilectis Antonio Verancio, episcopo Quinqueecclesiensi, Francisco Zay de Chemor et Augerio a Busbecke, nostris consiliariis et oratoribus apud serenissimum Turcarum imperatorem existentibus. Constantinopolim cito, cito, cito.

Verancsics kezével: Perceptae 2. Octobris 1556.

Ferdinandus, divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex, semper augustus.

Reverende, magnifice, ac nobilis, fideles nobis dilecti. — [Posteaquam hinc dimisimus chiausium, qui praeterito mense Junio cum Ladislao Zabo et Turcarum principis litteris ad nos venerat, cum responso nostro magnitudini ejus dato, allatae sunt nobis paucis diebus post ternae litterae vestrae de 13-tia, 16-ta et 18-va Maji datae, supplentes ea, quae priores vestrae per supranominatum tabellarium nostrum nobis redditae, propter loci et temporis incommoditatem capere non poterant; nunc vero alias a vobis accepimus, quas nimirum de 29-na Maji ad nos scripsistis. Quam quidem diligentiam et sedulitatem vestram benigno et grato animo laudamus et probamus; memores etiam futuri fidelis consilii vestri de mittendis posthac more solito per Budensem et Venetam viam

litteris, quandoquidem nulla alia mittendorum tabellarium ratio excogitari et inveniri potest. Caeterum loco responsi vobis clementer significamus, quod non levem spem conceperamus, Aly passam Budensem, sicuti et litterae vestrae, et alia plura indicia et argumenta nobis videbantur polliceri, tractatus pacis vel induciarum nobiscum habiturum esse, simul atque provinciam sibi demandatam attigisset, praesertim cum etiam locumtenens ejus, Budae residens, ipsum hujus rei facultatem et mandatum habere asseruerit et ad observationem induciarum sese obtulerit, affirmando, excursiones eas, quas Turcae antea in ditionem nostram contra inducias fecerant, eo tempore a militibus Turcicis factas fuisse, quo Thoigon passae imperium fuit abrogatum, et illi passa seu rectore destituti libere et impune evagari potuerint, prout ipsemet quoque passa in litteris suis nobis ejus rei non vulgarem spem dederat; sed de his quae postea subsecuta sunt et quae adhuc in finibus geruntur, manifeste apparuit, illum voluisse verba dare nobis. Nam cum nuncium proprium ad eum deputassemus cum litteris, ut intelligeret, quod consilii sui rationem habuissemus et principi suo de Transsylvaniae et reliquarum in ea arcium remissione et cessione ad votum respondissemus, ipse qui jam antea oppidum et arcem nostram Zigeth obsederat, dictum nuncium nostrum non admisit, sed litteris nostris, quarum vobis etiam copiam fecimus, acceptis, eum e Buda ad nos remitti fecit, et postea in responso suo dissimulatis ac silentio praeteritis iis, quae de Transsylvania remittenda ei significavimus, nihil ad rem rescripsit, easque litteras querelis et ostentatione complevit, nec ab eo tempore, etiam si nos plures litteras ad ipsum dederimus, uni-

cum jota respondit, sed dictum oppidum et arcem nostram Zigeth omni conatu, quantum potuit, a die 11-ma Junii usque ad 22-am Julii vehementissime oppugnare perexit. Nam plures insultus et impressiones fecit, et tandem praesidiarios nostros ad deserendum oppidum, et solius arcis oppido ipsi adjunctae propugnationem compulit: quae desertio oppidi non fuit admodum violenta, sed spontanea quaedam loci pro paucitate praesidii nimis ampli cessio, et perierunt in ea ignibus suppositis et gravibus nostrorum eruptionibus multi Turcae. Porro hostis oppugnationis impetu inde in arcem converso, eam in tribus partibus vehementissime concussit et fossas lignis explere conatus est, ut e loco editiore facilius eos invaderet, quae nostri secundo combusserunt, hostisque institutum impediverunt; denique terra easdem fossas adeo implevit, quod in pluribus partibus aequus ad vallum accessus patuerit Verum Deo propitio, fideles illi milites nostri tam fortiter sese tutati sunt, quod hostis ipsis praevalere non potuerit. Cum itaque passam frustra saepius ab obsidione dehortati essemus, intelligentes quantum nobis et fidelibus nostris regnis atque provinciis in conservatione arcis illius situm esset, cognovissemusque Bosnensem passam cum sanziakis Herogmiense et Cliniense, aliisque nonnullis Turcis copias suas conjunxisse ut, praefato Aly passae ad arcem Zigeth suppetias ferrent, necesse habuimus copias nostras equestres et pedestres tam levioris quam gravioris armaturae, quae tum in promtu nobis erant, sub ductu spectabilis et magnifici, fidelis nostri comitis Thomae de Nadasd, per regnum nostrum Hungariae palatini, colligere, hisce mandatis, ut ipse pro temporis occasione, vel contra passam usque ad Zi-

geth pergeret vel locum aliquem Turcicum oppugnaret, cujus defendendi necessitate hostis obsidionem solvere cogeretur. Consilio itaque inito idem palatinus cum bano regnorum nostrorum Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae comite Zriny ac Joanne Lenkovicz, generali finium nostrorum Croaticorum et Sclavonicorum capitaneo, Francisco Tahi agasonum nostrorum magistro, et peditum nostrorum germanorum supremo praefectoNicolao libero barone a Polweyler et baronibus Banfi, militibusque cujusque ductui subjectis nec non auxiliis, quae tam brevi temporis spatio ex Austria, Styria et Carinthia contraximus, ad decem millia hominum stipendiatorum ascendentibus, nec non gentibus levatitiis viciniorum regni nostri Hungariae comitatuum, Babolcsam versus castra movit, eamque 19-na Julii obsedit, ac postridie bombardis quatere coepit eo animo, ut hostem ab obsidione Zigethiensi removeret; nec defuit eventus consilio. Etenim passa cognito exercitus nostri adventu, remissis ad Quinque-Ecclesias majoribus tormentis, addita eis duorum sanziacorum comitiva, ipse cum exercitu, quem ad quindecim millia equitum, demta rusticorum turma, ascendisse ferunt, ad 22-am Julii sub Babolcsa in conspectu exercitus nostri adfuit; et ea ipsa die fluvium Rinnam transgressus, exercitum nostrum adorsus est, cujus trajectum milites nostri fortiter prohibentes, hostem bis ultra fluvium rejecerunt; postridie, quae fuit 23-a Julii, summo mane exercitu nostro in vallum arcis Babolcsae irrumpente, rursus coeptum est parvis praeliis dimicari, iisque magis ac magis invalescentibus, valde acriter utrinque pugnatum est. Habebant enim hostes in altera fluvii ripa opportuno loco dispositas quatuordecim bombardas tam majores, quam

campestres, quae in milites nostros hostem caedentes et ultra fluvium repellentes, emissae, non parum damni dederunt militibus nostris a fronte cum exercitu Aly passae a tergo cum Turcis, qui in Babolcsa erant, rem gerentibus. Itaque conciderunt utrobique multi strenui viri, divina tamen benignitate nostri in istiusmodi praeliis parvis superiores et victores extiterunt et circiter unam horam a meridie, collecto universim exercitu, cum omnibus impedimentis, bombardis, curribus et apparatibus bellicis, agmine non turbato sed composita acie et volitantibus vexillis, nullis imissis vel vexillis vel bombardis, imo quatuor vexillis ab hoste reportatis ex iniquo loco in tutum se receperunt, hostesque ad speciem quodammodo insequentes, strenue repulerunt, neque in recessu vel unicum hominem amiserunt, prout etiam post praefata praelia a Turcis ultra ducenta septuaginta capita Christianorum non reperta esse, ex illorum vero parte duplo et triplo plures occubuisse dicuntur. Passa autem dispositis ad Babolcsam, quae ad loci illius tutelam pertinent, exercitum suum rursus ad obsidionem arcis Zigeth reduxit, verum milites illi nostri praesidiarii trigesima die Julii, eductis ex arce bombardis, castra hostilia multis ictibus et aperto marte petiverunt, et Turcarum aliquot capita in oppidum et arcem retulerunt. Tandem passa nocte sequenti, soluta obsidione cum exercitu suo Quinque-Ecclesias retrocessit, quae quidem sinistra Aly passae instituta et conatus ostendunt eum plus de bello, quam pace nobiscum constituenda cogitare, id quod de caeteris quoque Turcis suspicamur, eosque hoc tempore ad ineundas nobiscum inducias non admodum propensos esse judicamus, colligentes id non solum a coeptis Aly passae, sed ex aliis quoque multis *indiciis*, praesertim conatibus Bosnensis

passae, qui interea dum haec gesta sunt, cum auxilio supra nominatorum duorum sanziacorum collecta valida Turcarum manu in Croatia ditionem nostram hostiliter invasit et arcem nostram Koztanovicz a castellano et praesidiariis ejus citra necessitatem debitam recepit. Unde postmodum evenit, quod alia etiam arx vicina Novigrad a suomet praesidio exusta et deserta fuerit, magno partium illarum nostrarum periculo et detrimento. Porro haec vobis in eum finem significamus, ut, si forte aliter vobis relata fuerint, vos rei veritatem teneatis et actionem vestram ad praesentem rerum statum accommodare sciatis. Nos sane etsi fidelium subditorum nostrorum defensioni et iis quae ad incolumitatem et securitatem eorum spectant, deinceps quoque deesse nequeamus, tamen imposterum etiam a pace vel induciis sub honestis ac tolerabilibus conditionibus ineundis non erimus alieni, et his, quae in proximis litteris nostris de remissione Transsylvaniae et arcium, quas in ea adhuc tenemus, serenissimo Turcarum imperatori polliciti sumus, constanter et sincere satisfaciemus. Etenim expedivimus hac de causa sub finem Junii ad serenissimum regem Poloniae, filium nostrum charissimum, reverendum fidelem nobis dilectum Joannem ab Ujlak, electum episcopum Tinninensem, consiliarium nostrum, postulantes a serenitate ejus, ut tanquam mediator, cujus fideli et filiali opera hactenus etiam in negotiis, contentationem serenissimae sororis ac illustris nepotis sui concernentibus, usi sumus, fidum aliquem suum et idoneum hominem in Transsylvaniam mittat, qui dictas arces ad manus tertias serenitatis suae recipiat, et deinde ad manus serenissimae reginae Isabellae et illustrissimi filii sui tradat, ita tamen, quod illi se-

renitatem ejus nomine nostro assecurent et promittant, quod Stephanus Dobo, Ladislaus V ss, Georgius Bochkay, ac reliqui omnes et singuli fideles nostri capitanei, servitores et milites in praedictis arcibus Transsylvanicis existentes, et etiam captivi, scilicet Dominicus Dobo, praefati Stephani frater, et caeteri quicunque fuerint, cum ipsorum uxoribus, liberis, familia ac bonis et rebus, atque etiam bombardis, munitionibus et adparatibus nostris bellicis tam Cibinii et in praefatis arcibus, quam alibi existentibus ex Transsylvania exire, ac ad nos libere ac pacifice venire a Petrowythio atque aliis permittantur; et ut dicti serenissima regina Isabella et filius ejus illustrissimus viceversa nonmodo reliqua omnia et singula oppida, castra et loca in Hungaria extra Transsylvaniam existentia, in manibus nostris relinquant, nec ullo unquam tempore per se, vel per alios ipsorum titulo, nomine et auspiciis occupari seu attentari faciant vel permittant, quin immo, si quae jam fuissent per rebelles nostros sub ipsorum nomine occupata, ea nobis plane reddi curent, in eaque nullo modo, colore aut praetextu sese ingerant, et insuper ducatum Oppoliensem et Ratiboriensem, caeteraque bona in Silesia habita, quae ipsis pro dote et recompensatione Transsylvaniae dederamus, ad manus nostras restituant; ac demum dictum quoque Petrum Petrowyth mandatis suis, vel quibuscunque modis inducant, ut ipse etiam arcem Munkach nobis, omni tergiversatione postposita, reddat, hac quoque conditione adjecta, ut episcopus Transsylvaniensis a fide et obedientia nobis debita non cogatur recedere vel ab episcopatu suo removeatur, sed si ibi residere voluerit, hoc ei tuto concedatur, salva tamen dicto reginae Isabellae

filio fidelitate et obedientia ejus episcopatus ratione praestanda; et similiter ut caeteri quoque nostri fideles, qui bona in Transsylvania tenent, iisdem non priventur, sed si ibi habitare voluerint, iisdem illos praesentes secure frui ac gaudere permittant, vel si maluerint, ea illos libere vendere, permutare et per quemcunque contractum alienare sinant. Quo facilius autem hinc inde restitutio fiat, tam arcium, bombardarum et reliquorum adparatuum, quam utriusque partis captivorum, siquidem etiam nos parati sumus illorum homines, qui apud nostros capti tenentur, liberos dimittere, paterne sumus hortati serenissimum regem Poloniae, ut non solum arces, verum etiam captivos nostros et bombardas ac adparatus bellicos per commissarium ad id deputandum ad manus suas recipiat et hos simul cum supradictis fidelibus nostris, eorumque uxoribus, liberis, familia, rebus et bonis in Transsylvania existentibus Cassoviam usque tuto et secure deduci faciat, quos posteaquam salve eo pervenisse cognitum erit, vicissim quoque dictis reginae Isabellae et illustri filio praefatae arces una cum captivis ipsorum, quos nostri tenent, statim restituantur: ad quae nondum quidem accepimus a serenissimo rege Poloniae responsum, verum tamen uti ex litteris praenominati episcopi et oratoris nostri cognovimus, serenitas ejus a postulatis nostris non aliena videtur]. Quae omnia vobis benigne significanda duximus, sumusque propensi vestras curas, molestias et labores, quos in diuturna et difficili ista legatione perfertis, erga vos singulos omni regia nostra benignitate recognoscere. Datum in civitate nostra Vienna die XV. Augusti anno Domini MDLVI. regnorum nostrorum, Romani XXVI. aliorum vero XXX. Ferdinand m. p.

Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

Postscripta : [Supervenerunt, adjunctis litteris nostris nondum prorsus absolutis, aliae a vobis ad 13-mam Junii et 1-mam proxime praeteriti mensis Julii datae, unde rursus cognovimus, quis tunc temporis apud vos rerum status erat et quae nobis pro solita fide vestra scribenda duxistis, ad quas non est, quod modo pluribus in hac appendice replicemus: cum haud dubie jam dudum litterae nostrae, quibus et Turcarum principi respondimus et vobis mentem nostram declaravimus, isthuc salvae pervenerint, et vos praesentem statum finium nostrorum ex istis litteris nostris abunde addiscere queatis; hoc solum annectendum censuimus, quod vos scire omnino necessarium credimus: nos fidelissimi et prudentissimi consilii vestri tam de confirmando Mosci et Russorum proposito, quam de propulsandis Turcarum injuriis et defendendis finibus nostris benignam rationem habituros, uti hactenus etiam habuimus, et sedulo operam daturos, ut pacem seu inducias, quas amicitiae et benevolentiae delatione hucusque nunquam potuimus, armis saltem tandem consequamur. Eam sane ob causam jam etiam charissimum filium nostrum, serenissimum principem, dominum Ferdinandum, archiducem Austriae, in expeditionem mittimus, qui divina ope ante finem hujus mensis hinc movebit, Deus Optimus Maximus dilectionem ejus rebus feliciter gestis salvam et incolumem nobis reducat. Quantum vero ad expensas vestras attinet, effecistis solita vestra diligentia, ut hac quoque in parte nihil in vobis studii aut fidei requiramus.

Itaque allatis litteris cambii, Scaramellis et pannos nuper ab eis acceptos et quidquid in futurum in pecuniis vel pannis vobis dederint, vicissim numerata pecunia Venetiis solvi curabimus, quemadmodum etiam hucusque nostro jussu fieri debuit, et factum esse plane credimus, nisi forte in novissima solutione quidpiam difficultatis emersisset, quod nobis nondum satis constat; erimus autem inclinati ipsis Searamellis egregiam suam in nos voluntatem et studium alioquin etiam omni regia nostra benignitate recognoscere.] Datum ut in litteris. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LXVI.

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek Ferdinánd király.

1556. dec. 9. Reverendo devoto, magnifico, ac nobili, fidelibus nobis dilectis Antonio Verancio episcopo Quinqueecclesiensi, Francisco Zay de Chemor, ac Augerio a Busbecke, nostris consiliariis et oratoribus apud serenissimum Turcarum imperatorem existentibus. Constantinopolim, cito, cito, cito.

Verancsics kezével: Perceptae 5. Decembris 1556.

Ferdinandus divina favente clementia, Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende, magnifice, ac nobilis, fideles nobis dilecti! Gratissima quidem est nobis opera, cura et diligentia vestra, quam [tum in prioribus multis, tum etiam in novissimis litteris vestris ad diem 23. mensis Augusti non impigre vos praestitisse cognovimus, ut subinde de statu negotii vobis commissi certiores redderemur; verum e diverso id nobis cumprimis mo-

lestum accidit, eam esse temporis iniquitatem, quod vos tamdiu frustra laborasse et desudasse necessum fuerit, et quod eo quoque tempore, quo vestras litteras ad nos dedistis, nulla adhuc spes rei bene gerendae affulserit, adeoque ne veniam quoque redeundi, hactenus impetrare potueritis. Itaque propensi erimus, cum Deus vos (uti speramus) salvos atque incolumes reduxerit, digna vobis tot laborum, curarum et periculorum praemia retribuere, omnemque gratitudinem et benignitatem conferre, nec videmus quid aliud vobis nunc agendum sit, dum nullus fidelissimae et diligentissimae actionis vestrae fructus sperari potest, quam ut omnes rationes ac vias ineatis, quibus vos ex illa custodia extricare et ad nos redire queatis: quod ut primo quoque tempore divina ope perficiatis, pro nostra in vos benignitate vehementer desideramus. — Quantum vero ad ea attinet, de quibus nos fideliter humiliterque admonuistis, agnoscimus in his quoque vestram in nos fidem ac praeclarum studium, cum illa sint ejusmodi, quae ipsimet minime negligenda judicamus, prout etiam nequaquam a nobis negliguntur, aut segnius tractantur, quod partim proximae litterae nostrae, partim praesentes testatum vobis reddent. Nuperrime enim intellexistis, quid ad Babociam et quid ad Zigettum a militibus nostris Dei auxilio gestum sit, et quid denique cum serenissimo rege Poloniae per reverendum episcopum Tinniensem tractaverimus; nunc vero scire debebitis, quod serenissimum filium nostrum archiducem Ferdinandum, uti nos facturos scripsimus, cum justo exercitu Canisiam versus expediveramus; qui cum aliquamdiu isthic castra habuisset, misit expeditam exercitus partem cum aliquot machinis murifra-

gis Korotnam versus, eumque locum ex improviso Dei ope aggressus expugnavit; quo exemplo territi Turcae qui Babociam tenuerunt, arcem eam deseruerunt et incenderunt, ac paulo post aliae quoque illorum locorum arces, nempe: Sellie, Geresgal, Sancti Laurentii et Sancti Jacobi cum nonnullis tormentis minoribus in potestatem nostram redactae sunt, ita quod liberior saltem et tutior nunc ad Zigettum aditus patefactus fuerit. Ipse serenissimus filius noster Chorgoiam castra posuit, ut hostium conatus, qui duce Aly passa conjunctis etiam Bossnensis et Themesiensis passarum copiis, non procul a Zigetto consederunt, divino auxilio reprimat, et quae ex usu nostro ac regnorum et provinciarum nostrarum futura videntur, contra illos suscipiat. Ex altera Danubii parte exercitus noster rem contra rebelles nostros prospere quidem initio gesserat, captis arcibus Tarc, Kyoyuar et Naghida, aliisque nonnullis castellis non magni nominis. Postquam vero arcem Georgii Bebec, Kraznohora vocatam, obsidione cinctam oppugnaret, et pater ejus Franciscus Bebec, ascito Turcarum auxilio, suis suppetias venisset, praefectis nostris nec adventum illius nec hostium numerum satis exploratum habentibus, factum est, quod dum nostri milites, hoste semel atque iterum repulso, in tutiorem locum sese recipere vellent, propter penuriam et defectum jumentorum, cum quibus jam antea rustici profugerunt, et itineris seu viarum illarum alpestrium summam difficultatem, decem vel duodecim bombardae amissae fuerint, exercitus tamen ipse non magnam et nullam pene accepit cladem, siquidem se in tutum recepit, et jam iterum contra rebelles movit, operam daturus, ut Deo favente, illis, si potuerit, vicem

reddat. Porro capitaneus etiam noster Iaurinensis Adamus Gallus non impigre suum officium fecit, non modo praeteritis mensibus ad Albam-Regalem excursione feliciter facta, cujus famam Constantinopolim quoque penetrasse audivimus, verum etiam nuper ad Strigonium oppidum re bene gesta. Ingressus namque ad 27-mam proxime praeteriti mensis Septembris ante lucem cum valida militum manu oppidum Strigoniense, quo noctis in silentio per Danubium devectus fuerat, circiter tercentos Turcas et ducentos Rascianos, Turcarum stipendiatos, trucidavit, adeptisque spoliis amplissimis, tum paratae pecuniae et aliarum rerum, tum septingentorum boum et pecoris minoris bis mille capitum, nec non mulieribus et pueris abductis, caeteris vero rebus ac mercibus, quae auferri non poterant, una cum oppido funditus combusto, salvus et incolumis ad locum stationis suae rediit. Interea autem neque nos hic otiosi dormitamus. Nam (quod Deus Optimus Maximus nobis pro divini nominis sui gloria et universae Christianitatis commodo faustum et felix esse velit) omni cogitatione, omni studio, et omni denique conatu nostro incumbimus iis consiliis et rationibus, quae ad defensionem ac salutem regnorum et provinciarum nostrarum pertinent, sperantes, nos ad id propositum nostrum non solum a regnis et provinciis nostris, verum etiam ab ordinibus sacri imperii amplissima auxilia consecuturos, quibus ad annum insequentem hosti viriliter resistamus. Ad legationem autem episcopi Tinniensis: frustrati sumus ea spe, quam de optato responso consequendo conceperamus, quod regina Isabella cum filio praeseferat de postulatis nostris aequissimis et honestissimis, quae in novissimis litteris nostris vo-

bis exposuimus, nihil plane statuere velle prius, quam Transsylvaniam ingressa fuerit, et cum nonnullis regnicolis convenerit, quod se, affirmet, nec illis ignaris, nec sine voluntate ac scitu imperatoris Turcorum de tantis rebus quidpiam tractare vel concludere posse. Quo animo et qua integritate illi concordiam inter nos adjuturi, et publicam pacem ac tranquillitatem promoturi sint, ipsimet facile considerare potestis. Dedimus tamen iterum litteras ad serenissimum regem Poloniae, ut una nobiscum periculo Christianitatis obviam eat, et sororem atque nepotem ad saniora consilia deducere studeat, ne scilicet diutius tam honestis et aequis postulatis nostris refragentur, aut imprudenter cuivis confidentes, se ipsos et afflicti regni nostri Hungariae reliquias inextricabilibus aliquibus laqueis implicent. Interim etiam tradentur ad manus illorum arces Transsylvaniae, quas nos reddituros polliciti sumus. Id quod vos scire, necessarium fore duximus, quia non dubitamus, quin haec omnia longe secus isthic pro more hujus gentis circumferantur. Quod reliquum est, vos, si poteritis, in futurum etiam nos subinde de rebus omnibus certiores facere pergatis.] Exequuturi in eo bene gratam voluntatem nostram, omni regia nostra benignitate erga vos recognoscendam. Datum in civitate nostra Vienna die nona mensis Octobris anno Domini MDLVI. regnorum nostrorum, Romani XXVI. aliorum vero XXX. Ferdinand m. p. Ad mandatum sacrae regiae majestatis proprium. J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LXVII.

Singkhmoser Márknak Verancsics és Zay.

Verancius et Zay Marco Singkhmosero S.

Gratissimae nobis semper veniunt etiam brevissimae litterae dominationis tuae magnificae, et tametsi quandoque unum quiddam tantummodo addant ad locupletissimas regiae majestatis, illud tamen non suave solum, jucundumque nobis fit, sed etiam tantum animis nostris addicit solamen ac lumen aperit mentibus, ut nullae profecto sunt, ex quibus non aliquid assequimur, quo et firmiores simus in hac palaestra, et magis sapiamus.

Pro tanto itaque ejus erga nos officio, immo etiam beneficio gratias agimus immortales, rogamusque, ut his nos nullo tempore carere velit, quoties mittuntur regiae. Nec expetimus intima et quae prohibentur, sed ejusmodi, quae tuto liceat vel cuique scribere, dummodo semper aliquid; non ignara desideriorum absentium, qui quae vel in triviis gerantur domi, ea scire summae voluptati habent.

Nos si saepe non, et rarius et serius hoc eadem erga tuam dominationem magnificam officio fungamur, fit certe libertatis ac securitatis nostrae defectu, quo nequaquam tabellas multiplicare audemus. Qua etiam causa crebro prudentes committimus, ut quum unas et item alteras litteras simul ad majestatem regiam damus, easdem his quoque explemus et prope

infarcimus, quarum quidem magna pars longe interdum commodius, decentiusque ad amicos scriberetur quam ad principem. Quod criminis quum et agnoscamus et fateamur non inviti, tum certe majestatem regiam pro magnitudine suae majestatis clementer a nobis accepturam non dubitamus, ut qui summe etiam de minimis docere studeamus, tuam vero dominationem excusaturam confidimus, quae ipsam quoque aliquando tolerassae cognovimus. Freti alioqui ejus erga nos benevolentia, multo majora etiam, quam sit hoc, polliceri nobis de eadem non veremur.

Nunc jam ad binas ejus litteras, quas postremo nobis misit, ut pauca et familiariter respondeamus. Laetissimum supra quam dici possit, nuncium habuimus, quo nos tua magnifica dominatio de tot victoriis exercitus regiae majestatis, ductu prudenti, industrio, felicique ac fortunato serenissimi archiducis Ferdinandi domini nostri curavit tam amanter facere certiores, summisque precibus vota simul nuncupando, Deum Optimum Maximum oramus, ut eundem sic in posterum ab his primis bellicis ejus auspiciis tam faustis, omnique laudum celebritate dignissimis, gratia sua velit amplecti, augere et efficere, ut eum totus aliquando christianus orbis suspiciat.

Verum incolumitati illius maxime cavendum esse ducimus, his praesertim militaribus suis primordiis, et hac aetate juventutis, quae semper quum in summis viris, tum omnino in principibus ad obeundas urgendasque res praeclaras consuevit esse ardens et prompta, et eo tunc multo etiam ardentior ac promptior, quando jam rerum gerendarum initia consequuta sit fausta, fortunataque et gloriosa; et fatemur equidem, non esse nostram Minervam de his aut mo-

nere aut consulere. Sed quid? Filius principis est et is quidem rarus. Quumque et nos, qui ministri sumus, affectibus nostris non caremus, nec possumus illi non timere, cui, quum ob eam virtutem, quae jam ex eo amplissima latissime prospectat, tum quod tanto animo, tamque mature ac lubens pro salute et libertate gentis nostrae inceperit sese periculis objicere, bene velimus : non arbitramur ita nos intempestive isthaec attigisse, ut alienum vel a ratione rerum, vel a temporum praesentium conditione quippiam commiserimus. Tantum enim, tamque spectatum, et jam caesaris atque imperatoris filium hic inter tot firma Turcarum praesidia, illhic in mediis rebellium latibulis versari, locaque suspectae fidei cum castris peragrare, non est profecto leve negotium. Ut igitur anno proximo in inferiore Pannonia a Turcis defendenda non fuit sine Theseo et sine firmis viribus, ita certe et in superiore rebellibus eripienda sine simili comite, justoque exercitu haud quaquam esse debebit. Subditorum enim hostilitas quum sit alia certa, alia dubia, multo ea sane, quae fit ab hostibus, debet esse haberique tum suspectior, tum periculosior. Exorta enim a pravitate et perfidia, non a jure ipso legitimo, neque cum hoste nata, caret etiam virtute et justa audacia, ad dolosque recurrit. Contra quos haud dubie semper fuit opus, ut industria, ingenioque duplici, ita et vi et conatu, et armamento duplici. Ad quae si paulo diligentius ille quoque noster exercitus curam intendisset, qui hisdem in rebellium locis eodem tempore nonnihil minus commode exitum reportavit, non est dubitandum, quin eam etiam expeditionem victricem habuissemus, ut habuimus Zigetinam et Babochianam.

Crebro tamen usuvenire bella gerentibus consuevit, ut et vincant quandoque et vincantur. Et una sola consideratur ratio, qua quis vel vicerit vel victus fuerit. Apud nos duo interdum et non admodum raro committi solent. Parvarum copiarum divisio ac disjunctio, et stratagematum exploratorumque non magna studia. Quare si is quoque exercitus cum eo fuisset conjunctus, qui fuit apud Zigetum, quid non una profecissent? Eaque regni parte in libertatem vendicata, praesertim vero Quinqueecclesiarum urbe capta, admotaque Albae Regali formidine, quis futurum dubitasset, quod rebelles quoque ad saniorem mentem sine etiam hostis praesentia, vel sponte sua sese referre curavissent? Si praeterea idem exercitus copiam exploratorum habuisset, nequaquam dolis rebellium de adventu passae Budensis credidisset, locumque firmiter tenuisset, in quo solo dimicationis ejus tam diutinae et fortissime sustentatae victoria considebat. Quibus de rebus etsi cuique loqui longe sit facilius quam praesenti experiri, clarum est tamen, quod si nostris peculiare esse posset, studiose uti dolis, vel (ut honestius dici solet) astutiis militaribus, quae sunt stratagemata, pollereque exploratorum irrequietis officiis, Deus bone! quid non a robore ac virtute Germanorum, a vi et fortitudine Bohemorum, ab animis demum et promptitudine Hungarorum speraretur?

Ac si vel a Turcis exempla de his sumere non pigebit. Quam longe a Constantinopoli in Europam, in Asiam, in Africam fines suos prolatos habeant, et tamen nulli fere dyvani eis praetereunt, quibus aut exploratores aut tabellarios non et emittant et recipiant, fitque studio et diligentia hujusmodi, ut pene quotidie, sive

domi in otio sive foris in bello agant, omnia intelligant, quaecunque et in suis provinciis et in regnis nostris gerantur. Nobis nulla cura, nulla impensa minor est. Quae tamen, quum et paratur bellum, et est jam initum, maxima omnium esse deberet iis, quibus victoria placet.

Paulo haec liberius cum tua dominatione, familiariter tamen et confidenter (ut cum amico) contulimus, idque non, quod isthic opus sit nostro consilio, nostris monitis (uti jam ante diximus), sed quoniam hic nonnisi solis dolis geruntur omnia, eorumque vectores ducesque exploratores sint, vellemus equidem sic et ducibus et militibus nostris hoc esse persuasum, ut ipsi quoque hostili cuneo, non tantum suo cuneo sed etiam malleo simul opposito, majore cura id genus telorum usurparent. Dolus enim an virtus, quis in hoste requirat? Et jam ab his ad alia.

De discessu sacrae majestatis caesareae in Hispanias, collato in majestatem regiam, fratrem suum, dominum et regem nostrum clementissimum imperio, in filium vero serenissimum regnis et provinciis suis reliquis, multi hic multa opinantur. Nos non aliud credimus, quam quod optimo et maximo consilio utrumque perfecerit, atque oramus Deum, ut etiam utrumque approbet, ac fortunet ejus consilium, et feliciter eo perducat, quo est institutum.

Caeterum nisi de pace oratores essemus, de bello aliquid dicere, ut ad amicum, non ommitteremus. Sed vix sane audemus.

Attamen si hic furens Hercules bellum forte fortuna maluerit, quam pacem, nullo certe opportuniore tempore bifariam invadi posset, quam hoc ipso, modo turbulenti quidam alii nostrae religionis principes in-

testinas turbas serere desinerent, causaeque praeter eas, quas ad majestatem regiam perscripsimus, nec paucae sunt, nec leves. Et mirum maxime est, quod latenti quadam sollicitudine rerum suarum aduri hac tempestate videatur. Quae etsi non omnino facile potest a quovis etiam intimo ejus homine, nedum a nobis, vel apprehendi vel exponi, est tamen non exiguum quiddam quo laboret. Ideo utinam omnium principum christianorum voluntates unum sentirent, unum saperent, unum denique vellent. Idque hoc potissimum tempore, quod eos invitat et occasiones praebet. Verum fortasse magis optanda quam speranda postulamus. At Gallo jam sedato et reducto ad officium, summus saltem pontifex inter tot filios reges non tumultuaretur. Cujus quidem motus eos omnes animos videntur hostibus restituere, quos imperatoris et Galli concordia demissos esse credebamus. Totus orbis ejus sanctitatem execratur. Sed his in aliud tempus dilatis, tua dominatio magnifica non gravabitur summa diligentia, quum amicis omnibus, quos scripserat salutis et reditus nostri teneri desiderio, tum etiam utriusque consilii dominis amplissimis nos commendare et in eorum gratia conservare. Sibi ea de nobis omnia firmiter pollicita, quae ab amantissimis sui cupere et expectare consuevit. Bene et felix valeat. Constantinopoli VIII. Januarii MDLVII.

LXVIII.

A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck.

Ad majestatem regiam Verancius, Zay, nec non Augerius a Busbecke.

Quod initium erit praesentium litterarum: annum hunc novum sacratissimae vestrae regiae majestati et serenissimis liberis ejus, dominis nostris charissimis, laetum, faustum ac felicem precamur. Caeterum jam et November excessit et December, et nos adhuc haeremus Constantinopoli, apparetque non obscure, omnes rumores, qui paulo ante erant partim de dimissione cujuspiam aut quorumpiam ex nobis ad majestatem vestram, prorsus falsos et plane fictos fuisse. Nec jam vel minimum spei retinemus, fore, ut hinc moveamur, nisi si vel a majestate vestra vel ab ipsis hostibus novae aliquid rei in medium prodierit, cogemurque interim hic loci (velimus nolimus) in hunc modum nihil agentes, desidere, et parum etiam percipientes, quid ab hiis geratur. Nam rumores quum hoc etiam tempore et multi sint et diversi, ita aeque adeo iidem et contrarii sibi sunt et male cohaerentes, ut non facile dignoscere possimus, quibusnam credi et locum dare oporteret. Quamquam falli propterea nos non existimamus, quando hostes eo magis de bellis cogitare sentiamus, quo magis eos desiderium ac voluntatem pacis videamus simulare. 1557. január 8. és 16.

Igitur quicquid post ultimas litteras nostras XV. et XXII. Novembris datas de conatibus Turcicis colligere potuimus, his significandum duximus.

Et primum praeter multa, quae pariter vulgo foris de eventu pacis et de expeditione contra nos futura opinentur (uti etiam ante scripseramus), nos quanto majore diligentia verum indagamus, tanto sane magis eo adduci videmur, ut credamus, bellum hos et mari contra caesarem et terra contra vestram majestatem habituros, quod jam et publica murmura et apparatus minime segnes declarant, qui fiunt non solum in navali circa triremes, sed etiam in omnibus armamentariis tam principis quam passarum, expedientibus etiam reliquis omnibus impedimenta sua, et vasa et instrumenta omnia ad bellum necessaria, transmissa etiam cura in Asiam, comparandorum jumentorum gratia oneribus ferendis. Nec videntur quasi secus posse facere, quam movere quippiam belli, si et injuriarum superiori aestate mari acceptarum meminerint, quibus quidem gravissime lancinantur, quotiescunque in mentem veniant, et rebelles nolint indefensos relinquere, a quibus fere quotidie litteris ac nunciis sollicitantur, ut se contra vestram majestatem tueri velint. Quum ad haec et repulsione a Zigeto et demum aliis damnis, quae postea quoque in diversis locis ab exercitu vestrae majestatis acceperunt, maxime vero apud Strigonium. Cujus casum adeo hic supprimendum passae curaverunt, ne populi turbarentur, ut eum ne nos quoque certo prius cognoscere potuerimus, quam perlatae sunt a majestate vestra litterae.

Etsi igitur omnia videamus bello esse similia, nihil tamen etiamnum affirmare possumus, cujus rationis bellum sit futurum, ducetur ne ab ipsomet principe, an ab aliquo satraparum et in quas partes potissimum. De quo quum certiora prodibunt et ad nos

pervenerint, sedulo cuncta significabimus, tametsi non admodum ea nos praestaturos confidimus, quae et res ipsa postularet, et nos ipsi magnopere vellemus, quamdiu aberimus a curia; verum hoc etiam statu non remittimus industriam, curantes omni studio, ut ex hominum amicorum et fidelium officiis quotidie aliquid assequamur. Et celari vel ad mensem ferme unum et medium minime poterit, quicquid de ratione belli decernetur, quia tunc et gregarii militis incipient fervere apparatus et secundum exibit belli edictum, quod fit (ut ajunt) Februario, si bellum esse debebit, quum jam primum initio Decembris Adrianopoli promulgatum fuisse accepimus. Sunt qui dicant: Non esse hanc promulgationem magni faciendam. Morem gentiesse, quotannis hujusmodi edictis uti, quo et finitimis sint formidini et ne ipsamet quoque nimis a bello tuta, solutaque ejus cogitationibus, armorum etiam studium posthabeat. Hortantur itaque ad spem retinendam, quod res posset alium adhuc sortiri exitum Deo propitio. Verum (quod sit nostri judicii) nos sane nescimus, quid pacati ab hoc hoste polliceri nobis debeamus, si et in sententia, omnibus bonis et honestis rationibus inexpugnabilis, perdurat, et apparatibus minime jam occultis tam firmiter vacat atque insistat. Quum et mores, qui sint illi, quemque et animum et fidem erga majestatem vestram vel ab hac triennali legatione conceperit gesseritque, et modo etiam gerat gratia partim hominum perditorum, partim augmento suae tyrannidis, non ignoret; in solis sane armis post divinam opem (putamus) omnem fiduciam collocasse tutissimum fore, postquam omni conatu reliquo frustrati sumus.

De classe vero. De omni quidem et cura et stu-

dio praeparatur, fietque numero quo maximo poterit per maritimas hujus principis vires, nisi nos et privati amici et publicus sermo et etiam nostra ratio seducat. Proxime enim lustrato navali, et triremibus opera amicorum recensitis, non multo plures 160 sunt numeratae, e quibus, rejectis emeritis et ineptis jam ad navigandum, vix tandem 100 emitti poterunt, quanquam de 80 etiam et de 125 et de 130 vulgo dubitent. Quas quidem omnes (demptis 35, hoc anno a carina fabricatis) ex veteribus, hisque jam toties cum fluctibus colluctatis refecerunt. His autem quaecunque postea accesserint, erunt Rhodienses, Tripolitanae, Alexandrinae et quae custodiae maritimarum regionum autumno superiore foris relictae fuerant, cum pyraticis reliquis. Adeo quod ad 150 triremes, cum biremibus, jam nunc galleottas vulgo vocari coeptas, si accesserint, omnes maritimi eorum conatus hoc tantum numero constabunt. Nam et paucissimas habent satis firmas triremes et remigibus illas aegerrime instruere consueverunt, primum ob nauticae sortis hominum non sufficientem copiam ad justam classem, deinde quod provincialis plebes ad hoc lecta ministerium, quicunque ex ea polleat pecunia et fautoribus, omnes fere etiam duplo ac triplo stipendio redimunt se ab injuria remigii. Humiliores vero et qui vi corripiuntur, inutiles haberi solent, ut qui nec artem nauticam didicere in Mediterraneis, nec tam subito insueto labori accommodare se valeant. Quum captivos ex ergastulis non adhibent, nisi quando major necessitas ingruit et poscit subitus casus, ut accidit anno proximo ob triremes nostras, quae in ipsum ferme Hellespontum invectae sunt improviso. Et arbitrantur hoc etiam sic futurum propter majorem ap

Accepimus nempe, esse huic principi in Africa apud Algierum et Bugiam, inibique aliis in locis aliquot millia captivorum, quos fertur remigio addixisse futurae classis; proque illis huc advehendis, ubi primum hyems nonnihil remiserit et aperuerit navigationem, praefectum quendam Ulucaly nominatum designasse cum 20 triremibus. Quod si, ut est dictum, consequentur, aliis etiam litteris nostris meminerimus, quo de earum profectione trierarchi nostrae classis edocti, observent latrunculos et in eis, Deo comite, experiantur fortunam.

Tota autem classis hostilis quonam potissimum sit vim suam illatura, etsi de Melita et insulis Balearibus dicta fuisse nonnulla intelligamus, quasi expeditionem imperatoris nostri sacratissimi ab Algiero remotura, si eo navigasset, uti nunciatum est a Durgutto passis, nulla tamen certa ratio adhuc reddi potest, etiam quod de Melita non sit ambigendum conditione sui situs et viciniae hostilis causa, qua nullo tempore satis videtur posse esse secura. Nos tamen his locis multo magis timendum esse arbitramur, quae nondum nominentur; eaque simul ac exierit, et aliquid consequemur, perscribemus diligenter. Opera interim et studio non intermisso, ut aliquid cognoscamus etiam antea. Sed de classe, terrestrique apparatu hactenus.

Jam de fame Adrianopolitana, quae et certa et satis valida, idque non solum victus humani sed etiam pabuli jumentorum, cujus causa remissae sunt huc omnium familiae minores et equorum greges, et spahiis etiam, caeterisque omnibus ordinibus militaribus, praeterquam praetorianis facultas data domum, aut quocunque magis libuerit digredi, ubi minore penuria laborabunt.

Hanc autem famem adeo nunciant esse seriam, ut contentione panis apud pistores sua pecunia obtinendi quotidie multi homines opprimerentur, multis verberibus et nonnullos etiam exanimatos fuisse constat. Unde quoniam hujusmodi casus tumultusque latius procedebant, dum inedia vulgi vix eam moram sustinere posse videbatur, quae conficeret et excoqueret panes, quin etiam irrumpentes in pistorum aedes alii in artoptis nondum subactae massae, alii in furnis semicoctis panibus vim afferre cogerentur, publici ministri omnibus tam pistoribus quam cujuscunque alterius generis annonae dominis praefecti sunt, quo et distributio cum ratione fierit, et prohiberentur rapinae ac rixae.

Mandatum insuper ministris, ne cuippiam largirentur abundantius quam quod uni sat in diem foret, idque etiam intra modum, quo vel sola inedia vitaretur, satietatis cura omissa, interim dum frumentum alicunde incepisset augeri.

Illud quoque edicto imperatum, ut et passae et cadylescheri, caterique primores universi, et quibus essent in propinquo praedia, servitiorumque et jumentorum haberent facultatem, sua opera externam annonam curarent invehendam, et se et suos alere. Urbana nonnisi in cives et in hos conferretur, qui opibus et hiis carerent commoditatibus.

Multo sunt plura quae de hac fame referri possent, sed consulendum brevitati visum, et ea contrahere, duobus non praetermissis, quae consideratione iis putavimus esse non indigna, qui et judicant et solliciti sunt de istorum expeditione.

Unum est, quod non solum Thracia, in qua est Adrianopolis, fame hujusmodi obsidetur, sed etiam

omnes ei adjacentes hinc et inde regiones, metusque publicus est, eam et diuturniorem et latiorem in hunc annum fore quam exacto fuerit. Id autem ex eo, quod ubique feruntur agricolae sementem alieno fecisse tempore et minus rite solitaque diligentia exaratis atque excultis agris. Nimis enim valida diuque pertinaci siccitate impeditis arationis temporibus et omnino expectatione imbrium inaniter praetermissis, integri ferme autumni successere pluviae, pluviis vero hiemis nives et frigora. Sic novalibus justa cultura destitutis, alii tumultuarie omni spe proventus sorti commissa jecere semina, alii ne id quidem potuere ob sementem panis inopia adhuc superiori fame consumptam.

Alterum vero. Quia Constantinopolis quoque non sua sed illatitia annona victitet, nutriaturque hinc Ponti et Bithyniae, illhinc Aegypti et Graeciae fructibus, quum sit vel veterum scriptorum testimonio, nedum nostri saeculi hominum judicio sterile solum Thracia: attamen ipsa etiam coacta est hoc anno Constantinopolis Adrianopolim sustentare, non mediocri suo incommodo, quod nunquam antea a primordio Turcicae dominationis in Europa memorant populi ejus accidisse, remque (?) illi non ita multo post metuunt victus caritatem, quam alioqui etiam solus Aquilo paulo diuturnior soleat quandoque ad inediam redigere; et palam omnes demirantur, quonam hic princeps animo, quave ratione sit hac tempestate bellum terrestre gesturus. Qui tamen adhuc non remittit pertinaciam, nec perferre potest, quod omnibus ejus tum optatis tum imperatis non a majestate vestra mos geratur suo arbitratu, perinde ac novus quispiam Sennacherib Assyrius. At pergat in ferocia, ut furori suo libeat, postquam pacem nolit. Forsitan

Deus jam ejus blasphemias et arrogantiam contra se pertaesus, rem sit acturus christianam et vestrae majestatis, isque trahetur fatis suis ad extrema, quemadmodum et Sennacherib Assyrium tunc demum corripuere sua, quando ultra omnem modum humanae superbiae tumefactus, et Deum vivum, Deum Ezechiae coepit contemnere et se omnipotentem esse credere.

Verum Turca torqueat se et minetur quantum velit, nunquam tamen vel ab ipsis initiis dominationis suae fuit ullo bello minor, magisque imparatus et sollicitus rerum suarum, quam hoc erit, si illud suscipiet, et causas, praeter caeteras, quatuor invenimus praecipuas, nec illas quidem vel obscuras, vel exiguas, quae magnam illi virium partem videntur esse detracturae: Maritima expeditio, Persae inquies, Sarmatici motus et domestici metus, qui sunt ex filiis. Nam haud dubie et imperium domi erit ei custodiendum, non exiguo praesidio, et inhibendus Persa, resque maris non leviter neque segniter tractandae, et succurrendum sociis Tartaris, qui alioquin bello Hungarico vix ei adesse poterunt, nisi etiam nunc ab imminentibus Moschovitis tuebuntur.

Non ad haec defuturae sunt graves etiam remorae. Instans primum necessitas rei frumentariae et futurae suspicio; tum militaris detrectatio belli ob jam ferme septenne a perducta in controversiam Transsylvania consumptum tempus in expeditionibus, et ob impendia incommodaque ac jacturas proxime apud Persas acceptas. A quibus necdum se se refecisse lamentantur, seduloque etiam, nec id quidem occulte, et pro pace nostra Deum exorantes, et conviciando principi, morosi et insani senis nominibus

perstricto, quod nulla, more majorum, vacatione militibus consuleret, urgeretque intempestiva bella.

Non perinde mediocriter omnium et primorum et communium hominum animi consternantur ob res anno proximo tam mari, quam etiam terra tot locis improspere gestas, idque eo magis, quod portenta praecessere, quorum eventus (ut sunt maxime superstitionibus Turcae dediti) omnes vel ex his tam adversis successibus in se et in fortunam suam vertunt, finem jam eorum appropinquare dictitantes. Unde mulieres etiam, conjunx et filia, (nunc rerum Turcicarum moderatrices) sumptis sibi firmioribus argumentis ad amovendum eum a sententia belli, in hoc omne studium consumunt, suadentes, id si haud quaquam fieri possit, saltem legatis illud permittat, ipse se domi contineat, dum et portentorum minae praetereant et siquid illi portendere videbuntur, id potius domi, quam foris exciperet, minus in hunc modum et dominationem ejus accepturam detrimentum et jacturam facturus hones.

Quae, quum sic nobis ab amicis referantur, audimusque etiam vulgo, et videantur aliquid in se habere, quod ad majorem rerum nostrarum faciat rationem, visum est eadem paulo prolixius describere, non quod pax non debeat esse omnibus modis et aliquanto gravioribus potior, cui certe nos omnes nostros sensus, omnes conatus, omne studium praecipue adhibemus uti semper adhibuimus, sed in eum eventum si omnino bellum constitisset. Quod revera poterit adhuc divina providentia facile intermitti, uti potentium principum etiam in ipsa rerum actionumque eruptione voluntates ad mutanda consilia semper sunt in manu gratia meliorum. Quae mutatio

si evenerit, in hac etiam re praesenti nihil oberit, (arbitramur) pluribus isthaec indicasse. Sin secus, multum etiam proderit ad confirmandos militum ac ducum nostrorum animos, hostium vires et difficultates praescivisse habereque exploratas.

Caeterum si hostes bellum hoc (quod avertat Deus) omnino gerere contra nos voluerint, quanquam hoc adhuc tempore nequeat facile affirmari, quasnam in partes, quaeve in loca haud dubie signa sunt prolaturi, quantumvis etiam nunc opinione vulgari recepta (uti Turcarum feritas ante etiam tempus consuevit esse jactabunda) per omnium ora volitet Viennae nomen, nos tamen Agriam et eum superiorum partium tractum, Danubio Tibiscoque interjectum, veremur petituros, quo et Joannis filii statum hac recente ejus restitutione constituant, et rebelliones infidelium vestrae majestatis confirment, fidelium vero excitandas curent. Hisque ex animi sententia confectis, (quod illis Deus non concedat) sic demum tot Viennae hinc et inde obsessis propugnaculis et perinde ac lacertis accisis, ineant de illius oppugnatione rationes. Haec de hoc nostra est conjectura, quicquid tamen in posterum, plane quod verum erit, assequemur, impigre significabimus. Et jam ad litteras vestrae majestatis, quae 9. Octobris datae, 5. Decembris fuere nobis redditae.

Dici profecto non potest, quantum in hoc loco nulla in parte laeto, non laetati duntaxat sumus, sed etiam exultaverimus, rem serenissimo archiduci Ferdinando, auspiciis vestrae sacratissimae majestatis, tam contra Turcas quam etiam contra rebelles prospere feliciterque successisse, et precamur Deum Optimum Maximum, ut tantae virtuti eam etiam fortunam,

hoc est gratiam suam adjungat, qua semper, cum vixerit, floreat victoriis, quum augmento generis sui felicis atque augusti, tum totius reipublicae Christianae reparationi, salutique et tutelae.

Ubi vero majestas vestra benignissime nobis hinc nos tandem extricandi concessit facultatem, gratias habemus humillimas et immortales, uti domino et regi nostro clementissimo, fatemurque, eam nobis summe et laetam et gratam venisse, sed non tam nostra quidem ipsorum causa, quam certe rerum et commodorum vestrae majestatis, quum fortasse multo minus hac in pace obtinenda fuisset laboratum, si aut in hanc, veluti nassam quandam non decidissemus, aut ea nos celerius extricassemus. Quia si hostes tamdiu nos in potestate sua non detinuissent, quos (insani) veluti quoddam magnum pacis hujus ac salutis libertatisque Hungariae depositum habere sese existimant, (quasi nos homunculi ii revera essemus, nec vitas potius nostras auderemus exuere, quam ut Hungaria nostri causa vel mediocre detrimentum acciperet) sperassemus, quantum pro judicio nostro, ex his quae quotidie cernimus, quod et hanc pacem minus morari praesumpsissent, nec tam insolenter fuissent in induciis debacchati. Quamquam nunc pacem venditant carius, certe tunc leviore foro concessissent, quando aequius utrobique alligata retinaculis, minore essent illius et spe et potestate.

Haec tamen acta sunt. Verum etsi nos petitioni dimissionis nostrae non leve dudum fundamentum posuerimus, quemadmodum jam ex quaternis fere postremis litteris nostris potuerit majestas vestra clementer perspexisse, quibus haud dubie non praetermittemus etiam inposterum succisivis occasionibus

semper aliquid superstruere, ne videamur nobis esse dissimiles, consilium tamen est, id pedetentim eo modo facere, quo jam antea perscripsimus, identidem pacis voluntate significata, donec ad easdem litteras aliquid a majestate vestra per hanc hiemem recipiamus. A qua nonnihil pendere nos necessum esse duximus, quousque adhuc vel semel admoneretur hostis pacis, si sic forte majestas vestra decrevisset. Alioqui quaecunque nobis mandata ad postremum de ultimis rebus dare dignabitur, ea summa fide, summaque constantia ac studio diligenti, domino Deo adjutore, exequemur, si modo ad agendum denuo nos prodire aliquando patientur. Quia etsi in caeteris sic habeamur, ut ad hoc tempus habiti sumus, egregie tamen detinemur, quasi a quibus aliqua usura speraretur.

Ad serenissimum Poloniae regem quod attinet. Ejus majestatem fuisse monitam, ut rem tandem Christianam velit cum majestate vestra capessere, arbitramur id optime fuisse factum, ut quod summe necessarium erat. Quum illud etiam committi non deberet, ut regnum tam pium, tamque affine regnis vestrarum majestatum pestes Hungariae educaret et emitteret. Porro si alii quidam principes christiani (quos non nominamus) christianam quietem, non probando sane consilio perturbare et libertatem ac salutem etiam ejus in discrimen adducere non vereantur: cur majestas illius regis tam potentis adhuc connivet ad occidentis prope jam Hungariae mala, quum in eodem cum majestate vestra limine constitutus etiam in eadem navi consultius ante a longo venientia tela providere et mutuis vicinorum, affiniumque regum conatibus excipere, quam tunc ad ea nequicquam ocu-

los aperire incipere, quando jam ictum in pupillam factura evitari nequibunt. Faxit Deus, ut consilia vestrae majestatis et approbet et sequatur.

Quae vero alia sunt. Hic princeps (ut est affirmatum diebus proximis) Constantinopolim redire decrevit, sed prius 15. dierum venatione expleta in locis Jamboly nuncupatis et circum amnem Tumzam interfluentem Adrianopolim, sub Aemo monte sitis, eamque venationem sic ducturum ajunt, ut a 21. Decembris, qua dicitur movisse Adrianopoli, ultima praefati numeri Constantinopolim regrediatur. Ubi quum aderit, speramus omnia certius constatura.

Interim tamen quod ad summam praesentium rerum videtur attinere, ut ea multa paucis complectamur, procul dubio unum affirmare, quod solide esset verum, nequaquam audemus tuto. Hoc enim tempore, ut dies quaelibet prodit cum suis rumoribus, ita et varia et multiplicia sunt, quae vel vulgo jactantur ab omnibus, vel secreto a paucis. Et dum hunc in modum de bello contra nos futuro multa firmiter asseverentur et de eodem non futuro multa, apparatus tamen incepta sedulitate procedunt, et calent, et significatio belli multa est. Quod quidem nos humillime dixisse voluimus, ne quid temere de his et intempestive perferremus. Posse enim et illud fieri, ut dicti apparatus, pro Turcarum more, qui fuco omnes res gerere soleant, in Persam tandem convertantur, sed quoniam ipsa natura consueti sunt dolis, et hos plerumque fallere consueverunt, qui eis credunt et fidunt, salutare erit iis omni tempore, quorum interest, esse paratis.

Non praetermittemus aliqua etiam de Durguttho pyrata addere, quem nuper obiisse rumor

hanc urbem pervaserat. Sed falso. Oppidum enim quoddam inter Mauros profectus oppugnatum, letale vulnus acceperat, verum ubi frustra aliquot diebus vexasset idem oppidum, destitit; inde reversus Tripolim et curato vulnere, fecit hos certiores: sacratissimum imperatorem nostrum certo expeditionem in Algierum maximam parare, (uti supra etiam attigimus) stimuloque hujusmodi gravissime puncti, ipsi quoque apparatum suae classis majore sollicitudine urgere ad finem et de tutela rerum africanarum magis cogitare coeperunt.

Et quod postremum erit, de Persae quoque motibus subjiciemus, qui solum nondum sunt extincti, sed etiam indies jam novi cujusdam Muztaphae exortu videntur magis ac magis excitari. Recens perlatum est, apud Zichos, nunc Circassos appellatos, gentem ponticam, Colchisque et Iberis, qui sunt Giorgiani, conterminam, hunc ipsum Muztapham esse suscitatum. Nec id quidem rumore levi, sed ex legato Babyloniorum, quem nunciant venisse Adrianopolim ad hunc principem. Nam quum ejusdem Muztaphae mater ex genere Circassorum fuerit oriunda, autumant hunc esse quempiam ex agnatis veri Muztaphae, qui ulturus necem consanguinei, (sic his initiis dicitur) ad id erupit audaciae. Verum quicunque ille sit et unde genus duxerit, constabit melius postea. Nunc tamen hoc habetur: magnis jam eum hoc nomine provincialium suorum conflatis viribus, cum Persa etiam societatem iniisse, et Syrvanum oppidum, ejusdem nominis provinciae metropolim, quae est (uti nos ex Turcarum sententia colligimus) in Media Atropatia, occupasse, erat enim in hujus principis potestate, et perrecturum inceptis, constanti animo nunciant. Quo facile cernitur, huic ipsi principi non immerito viven-

tes filios esse formidandos, cui jam parricidii poenam etiam sepulti minitentur, et miratur universa nationis hujus multitudo, quinam Pythones hunc Muztaphamtoties ab inferis revocare inceperint. De quo tametsi proxima quoque non aestate modo, sed etiam autumno, fuerint in hac civitate rumores, eos tamen nos perscribere ad majestatem vestram non satis animi habuimus, ut quae nimis frivola esse putabamus; at jam latius sese diffundentibus et nitentibus testimonio, simodo vero, judicavimus etiam oportere, ut majestati vestrae constarent, postquam et illud diceretur, eam Asiae partem non exiguos in hunc principem tumultus parturire, brevique etiam erupturos et valituros plurimum, Muztaphae hujus accessione ad Persam. De cujus exortu et si magna cum asseveratione sentiant et loquantur multi, nos tamen adhuc dubii sumus, ut qui verum fieri longe prae ceteris optaremus. Posse enim facile accidere, ut id commenti ab iis confictum, effusumque fuisset in publicum, qui hunc principem a sententia belli hoc tempore gerendi deducere conantur. Quod non admodum ambigue dicitur de Hruztano et mulieribus ante memoratis, quorum maxime id conari interest, primum, ut dum hic princeps vivit et quidem in otio, ac procul a periculis domi, ipsi regnent, ut regnant, et vitae consulant; deinde si eundem decedere contingeret, et illum ei successorem arbitratu suo reponerent, cujus beneficio gratitudinis securi et regnare et vita frui continuarent. Nam ex duobus filiis, ut alii alium expectant in paternum locum, ita et mater et cognatus, qui soli fere nunc rerum Turcicarum potiuntur, non carent suis studiis in alterutrum. Similes de his et voces et judicia audimus. Verum adhuc restat, quod

et de Muztapha, Persaque nondum sane domito, et de caeteris omnibus aliis veriora firmioraque cognoscemus.

Interim tamen si nos hic diutius morari etiam in posterum nonnihil contigerit, et majestas vestra cursorem aliquem ad hos mittendum dignabitur decernere, optime factu fore existimaremus, si antequam terra idem cursor expediretur, via nos Veneta de omnibus, quae agenda forent, gratiose edoceremur. Quia nobis in curia non existentibus, litteris haud dubio cursori clancularie traditis, casum timeremus, haeque si forte fortuna intercideren, plurimum sane et haereremus et laboraremus, quum vix fieri possit, ut in tot cursorum excussionibus haedem litterae semper incolumes evadant.

Sed ad haec illud etiam scitu vestrae majestatis non erit alienum. Globos enim ac pulveres bombardicos, resque munitionum alias, quas diebus superioribus significaveramus, hostes septem circiter triremibus Budam misisse, ea omnia apud Varnam Ponti civitatem deponi mandarant, eo consilio, ut illhinc exacto brumae tempore, curribus Selistriam, quod oppidum ad Istrum situm est, inde vero flumine navigiis subveherentur. Nunc hoc, mutato consilio, quanam causa, nescimus, eadem tamen huc reportari simul cum sumptibus ad Heleiarios datis commisere. Interdixereque similiter, quum nominatim janizeris, ne ad principis filios transirent, tum etiam omnibus utriusque freti Propontidis vectoribus, ne caeteros quoque cujusvis ordinis homines, vitam stipendiis agentes, in Asiam transmittant, quod complures hinc ad memoratos filios, illinc ad Persam quoque ex omni fere ordine conferre sese perceperant, quemadmodum,

et haec et de revocatis munitionibus eo ex homine accepimus, cui hactenus nihil frustra credidimus. Res autem hujusmodi quoniam ad discrimen de ratione belli faciendum, contra nos ne, an contra alios sit illud futurum, non exigua significatione videntur aliquid afferre. Quanquam adhuc tamen diligentius videbimus.

Et demum de Ulamma, quem Frater Georgius Heremita scelerate Lyppa emiserat, ac de Ducagino passa paulo ante Aegypti praefecto, de quo plura in Ahmatti passae obitu eramus prosequuti. Ambo superiore Decembre vita excesserunt, Ulamma in praefectura sua circiter kalendis ejus mensis morbo longiore oppressus, Ducaginus vero festis diebus nostri natalis non sine suspicione veneni raptim sublatus. Postquam enim ex provincia exauthoratus redierat, omni conatu operam dedit, ut denuo ad officium et dignitatem restitueretur. Itaque revocato ex Hungariae finibus beglerbego, et illi quinto vesiriatu promisso, Ducaginum placuit designare beglerbegum, et res tota Hruztano authore gerebatur. Verum die ipsa, qua Ducaginus pronunciatus est beglerbegus, ad Hruztanum post jam (ut dicunt) vespertinum crepusculum venit, gratias eidem non solum habiturus, sed etiam re laturus. Nam opulentissimum munus attulerat. Ibique expleta gratiarum ceremonia, subsequuta sunt etiam pocula. Quorum uno fortasse infelicius gustato, domum rediit aeger, decessitque in diem tertium. Sic secreto referunt. Pestem vulgo causantur. Ubi tam longarum literarum fine posito. Deus Optimus Maximus majestatem vestram unaqne serenissimos liberos servet atque secundet. Datae Constantinopoli 8 Januarii MDLVII.

Post scripta. Ea die qua dictum erat nobis, principem hinc venatum profecturum, non est profectus ob nimias nives et magnitudinem insolitam hiemis, intra tamen paucos dies profecturum et huc Martio redieturum ajunt, nihil omnino etiamnum opinione reditus ejus imminuta.

De obitu etiam Ducagini passae diversum narrant quam nos scripseramus. Die qua de dignitate beglerbegatus factus est certior, uxorem principis dona ad illum, vestes aureas XII, et epulas magnifice instructas misisse honoris gratia et gratitudinis suae argumenta. In quibus quum quiddam hausisset alienum ab epulis, ea adhuc ipsa die in vitalibus sensit malum, urbeque ea raptim in villam, quae non remote erat, ad sororem profectus, nocte insequenti decessit.

Relatum etiam secus est. Beglerbegum, quando ex bello rediit Adrianopolim, convenisse gratulatum, ibique quum una fuissent epulati, vixdum regressus domum, tormina circa cor sensisse, subitoque veneni suspicione perculsus, ad sororem se (ut supra diximus) proripuisse, atque ea nocte excessisse vita.

Quae autem causae illum sustulerint potissimum, non satis constat, quum plures referantur. In primis tamen adeptione successionis Otomanae dominationis merito veterum excellebat, et erat generis sui ultimus haeres. Magna etiam opum ac pecuniae in Aegypto contractae opinione pollebat. Quod quidem apud Turcas hominibus aeque consuevit esse periculosum, ac nota scelerum.

Affixum quoque, quod accepto nuncio de abrogatione provinciae et Ahmatti nece, cujus suffragio ean-

dem provinciam obtinuerat, tale quiddam in ira (morsu arrepto digito) effudisse turbulentius: se de iis suo quandoque ulturum tempore, quorum alterius imperio, alterius opera fuisset provincia deturbatus. Idque de principe et de Hruzthano passa intellectum, notatumque ab utroque.

Verum nec in morte defuit ei calumnia. Successorem ex Aegypto nunciasse: adeo se expilatam reperisse provinciam, ut eam summam pecuniae, quam intulerat ejus antecessor Ducaginus, nulla ratione poterit exigere, nisi funditus velit ipsam provinciam evertere. Quo artifex hujus tragoediae, Ahmathum quoque non injuria fuisse sublatum, visus est voluisse ostendere; isthaec tamen quomodocunque acciderunt et sese habeant, nequimus clarius scribere, quam vulgo referuntur. Quum ad haec nuptiarum quoque filiae Hruztani ambitus et beglerbegatus sollicitudo accesserit, factusque utriusque voti compos, idque eo fortasse facilius, ut celerius periret; quum et Hruztanus apud hunc principem potissimum parem habere formidet et beglerbegus curiae solutus molestiis (nam vesiriatus illi decretus fuerat) libertate foris in provincia frui maluerit, ambo videntur sibi una opera consulere voluisse; sed porrecti veneni causa uni soli Hruztano ascribitur, ubicunque et a quocunque porrectum fuerit, mirus est enim artifex rerum similium, ut qui telam ad finem perducere omnibus viribus et tota industria contendit, quam cum socru instituisse fertur. Haec pro correctione eorum, quae properantius in litteris scripseramus. Constantinopoli XVI. Januarii. MDLVII.

LXIX.

A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius regiae majestati.

1557. febr. 16 Quo statu sint in praesentia bellici hostium apparatus, nacti occasionem mittendarum litterarum, Ragusinorum opera nobis nondum usitata, paucis humillimeque vestram majestatem facimus certiorem. Classis enim eorum, quae est ex hoc portu exitura, ad summum pro communi, eaque constanti opinione, aut erit 100. aut 110. triremium. Remiges habebit ex Asiaticis, ex captivis, et e vagabundis hominibus, maritimarum rerum non ignaris, totumque in his (ajunt) constaturum robur, quae captivis vagabundisque instruentur, futuras tamen pauciores illis, quas complebunt Asiatici, homines Mediterranei, nauticae imperiti. Tanto autem studio ac sedulitate paratur, ut ab ejus opera ne ipsae quidem noctes ad quietem operariis concedantur, cui festinationi si pro incepta sollicitudine institerint, haud dubie citissime absolvetur, emitteturque (uti arbitrantur) tempestivius aliquanto quam annis superioribus; loca vero quaenam petere constituerit, etsi haudquaque adhuc vera notitia prodierit in opertum, Maltaque et Oranum in sermone haereat multitudinis, peritiores tamen, et ii, qui proprius praefectos maris versentur, sentiunt omnino littora potius Italiae infestatura. Urgeri principem hunc memoria primum injuriarum, quas duobus annis superioribus

triremes ejus ad Plumbinum, in Aege mari, et sub ipso Hellesponto acceperunt, deinde Gallo etiam occulte gratificaturum, ut ab urbe Roma obsidio divertatur. Hincque summum pontificem a pertinacia belli suscitati non recedere, ac ducem Alvam commentis tantum detinere, tempus mora extrahendo, quoad et Gallicus miles in Italiam descendat et classis Turcica prodeat. Eaque causa si quid in victoria exercitus ducis Alvae consistet, quod majestatum vestrarum, publicique status christiani e re foret, esse eandem victoriam maturandam, omnes hic vulgo videntur expetere, quicunque aerumnis et vastitati Christianitatis dolent, beneque precantur vestris majestatibus, eas solas christianae salutis ac libertatis vindices agnoscentes. De terrestri quoque apparatu aeque nunc etiam multa diversaque et invicem sibi contraria quotidie referuntur, nec adhuc plane quicquam pro comperto habetur, quod futurum certo affirmare possemus. Una ex parte grata atque optabilia summa cum confirmatione spargunt in publicum: desitum esse a consilio belli Hungarici et pacem nostram indubie futuram; caeterum ne principem quoque ipsum belli gerendi causa, usquam hoc anno profecturum, id jam firmissime esse constitutum, probarique duabus maxime rationibus: quod nec janizeris mense Januario, quum penderentur eis stipendia, sit denunciatum, ut se ad bellum pararent, nec census quidam ac lixae castrensibus ministeriis obeundis fuerint per Graeciam et Thraciam provincias imperati, quod utrumque ex usu pro eorum disciplina semper hoc ipso tempore fieri consuevit, quandocunque ipsemet princeps ad bellum proficiscitur. Nihil interim aliud praeterea curaturum quam incolumitatem et solatia. Quinta

enim decima die mensis instantis, quae fuit heri, certo tandem venatum ad eundem locum, Jambolii nuncupatum, de quo scripsimus etiam prioribus, iturum, eique venationi diebus 40. datis, Constantinopolim redituram, ubi duabus neptibus, altera ex filio Mehmet jam defuncto, altera ex filia Hruztano passae nupta, maritatis, in Asiam trajecturum, ibidem apud (ut quidam volunt) Prusam in Bithynia, ut vero alii, apud Magnesiam in Lydia, quo loco Zelimus ejus filius obtinet zangziachatum, nepotis ex eodem filio Zelimo circumcisionem celebraturus. Ignorarique omnino, quid acturus, quove postmodum illinc concessurus, nisi si jam Persiam territabit et Bithyniam, tanquam ex Thracia satis superque ad hoc tempus territasset Hungariam. Motus nempe Persae, atque exortus et progressus Muztaphae novi adeo jam videntur confirmari, ut hic nemo est ex omni hominum genere, qui hoc non credat, non de his loquatur, praebente rei testimonium etiam adventu quorundam ex Asia regulorum et legatorum, quos (ajunt) questum venisse aeque de Muztaphae ac de Persae violentiis. Quum praeter Gorgianos, Curthos et Babylonios, regulus etiam quidam primarius Mangrellorum (qui olim erant Colchi) cum trecentorum ferme hominum comitatu dicatur adventurus, questum et ipse, quod a Circassis sibi finitimis et cum Muztapha conjuratis, infestaretur.

Ex parte altera ipsos quoque terrestres apparatus, uti eos incepere, minus segniter urgent, et tametsi ipsum principem non profecturum ad bellum contra nos, omnino credi volunt, missurum tamen validiores copias, magno consensu omnes affirmant, loquunturque etiam de peculiaribus. Exituros cum his copiis passam Mehmettum nomine et Gracciae beglerbe-

ghum, qui hiemis etiam hujus initio ambo erant in Hungariam expediti, jussosque esse tam mature instructos et paratos fieri, ut cum primis herbis movere debeant, ac ne herbas ipsas quoque dent equis uno sedentes loco, sed pergendum nulla mora itinere retardato, quo rem quam celerrime aggredi possint, et offendant imparata destinata loca; causaque celeritatis hujusmodi mandata quoque ipsius Mehmetti nomine data jam fuisse ad Hungariae praesides et publicos reddituum curatores, ut ii Budam curent omnibus viribus commeatus convehendos, illi se ad bellum parent.

Versant etiam consilia (uti delatum est ad nos, non ab incerto homine) quanam ratione, quibusve insidiis et Zigettum et Agriam et caeteras arces finitimas tentabunt. Daturos nimirum omnem operam, ut Marcum Horvath praefectum Zigetti pertrahant in insidias per eruptiones, ad quas facilem, promtumque esse cognoverunt, quum non alia ratione eam arcem sperent sese capturos, quam hujusmodi; adeo illius viri virtuti tribuere videantur, ut eo incolumi Zigettum etiam viribus suis inexpugnabile esse arbitrentur. Quid igitur et cum Marco ipso et cum aliis ejus ordinis praefectis agendum erit, ne renoventur nobis exempla Matthiae Ally, Gregorii litterati et plurium aliorum, qui ante eos confidentius usi eruptionibus hujusmodi, miserrime perierunt, majestatis vestrae novit providentia. Huc nobis et illud adjicientibus, quod similiter ab amico accepimus, magni officii nomine, quandoquidem adhuc lateret et momenti videretur non esse contemnendi: nimirum proximis diebus fuisse Adrianopoli reginae ac ejus filii nuncios, et per eos exposuisse huic principi, Stephanum Dobo

nondum ex arcibus, quas postremo in potestate sua retinuerat, excessisse. Aliam esse praeterea Fogaras nominatam, omnium caeterarum ejus provinciae munitissimam, quae quum ad spectabilem et magnificum dominum palatinum pertineret, praefectique ejus nollent eis esse addicti, nisi fide simulata, nondum tutam vacuamque hostibus esse Transsylvaniam, et se una secum gravissime periclitari, in his enim arcibus magna haberi vestrae majestatis praesidia, nec aliter illa exigi posse, nisi magnitudinis ejus auxilio. Demum suarum ad id imbecillitate virium atque opum declarata, orasse summa instantia, ut eis sua potentia adesse velit, cujus auspiciis ipsam Transsylvaniam possiderent. Sic (ut idem amicus referebat) benignissime auditi, votis quoque non fuere frustrati. Rem mirifice principi placuisse, ut vel tunc optatam maxime, maximoque quaesitam studio, quando Petrus Petrowyth occupabat Transsylvaniam. Constituta enim causa dissidiorum in misera provincia, id solum videbatur opperiri, ut ea quandoque magis succenderentur atque erumperent, quo postea evocatus ad opitulandum ei parti, quae esset impotentior, praetextu protectionis hujusmodi, utrarumque tolleret libertatem, eaque potiretur provincia, exemplis prope jam infinitis. (Misera Christianorum quorundam coecitas.) Verum hunc maximo ex his, ad occasionem ultro sibi oblatam, erectum animo, et benevolentiae ostentatione eidem reginae ac filio omnem implorat am opem promisisse, futurumque ut Mehmet passa, Graeciaeque beglerbegus non jam in Hungariam sed in Transsylvaniam cum exercitu supramemorato proficiscantur.

Haec nos ad majestatem vestram sic scribere voluimus, ut sunt relata nobis, dubitantes alioqui satis in-

terim, an essent vera. Sed quia consideravimus esse possibilia, et ejusmodi, ex quibus grave posset incidere periculum reliquae Hungariae, si quempiam ex his casum, quo jam dudum sollicitamur, perciperet Transsylvania, scitu vestrae majestatis judicavimus esse non indigna. Quum ex his hostium versutiis, quibus non solum nobiset toti mundo, sed etiam aeque amicis ac inimicis tenebras offundere adnituntur, ne conatuum eorum vera consilia perspiciantur, magni nos cujuspiam mali fraudem erupturam etiam nunc haud dubie formidamus, quanquam fortasse minus ei (ut spe concepit) successuram, si divina providentia motus Asiatici procedent. Nam illud quoque recens allatum est, principem quendam religionis Muhametanae, Thyoheillan appellatum et finitimum Persae, diem suum absque legitimo haerede obiisse, totumque regnum quod ei erat, eidem Persae, subditis consentientibus, testamento legasse, fuisseque jam profectum Persam ad regni memorati possessionem occupandam. Quod regnum ea ajunt pollere magnitudine, ut ex eo 40. millia hominum possit educere ad bellum. Non mediocris sane accessio, si veram esse constiterit.

Quicquid igitur hic fingit, quicquid simulat ac dissimulat, certe non videntur esse obscurae causae, cur hoc anno dicatur nolle ad bellum proficisci; de quo nunc supersedentes plura scribere, de nobis ipsis reliqua prosequemur, ut quo statu simus, ex nostris litteris constet vestrae majestati, ne rumoribus locus relinquatur, qui aliena forsitan a veritate perferunt. Nam ut libertati nostrae nihil est adhuc restitutum, ita nec angustiis diminutum, omnes alioqui incolumes, non alia de quopiam bono eventu spe sustentati, quam quae ex vulgari opinione ducatur, quum plane scire,

quid sit tandem successurum, existimemus, omnino esse impossibile. Et quoniam a discessu quoque principis hujus Adrianopolim nihil prorsus moliti sumus rerum gerendarum, quod ad nullam actionem admittimur, restat, ut humillime supplicemus, dignetur majestas vestra crebrius nos clementer de his instruere, quaecunque ad hanc nostram functionem pertinere videbuntur, ut si forte ab iis subito quopiam mota produceremur, cogeremurque ad aliqua proposita minime expectata, praescitaque raptim respondere, ad quae non essemus praeparati, non haereremus cum aliquo rei incommodo. Quamquam interim si ab eadem majestate vestra nihil novi mandati supervenerit, decretum sit, casu tali, in his consistere, quae postremo accepimus: verum ne quid ineptius committeremus erroris, quod facile casu posset evenire, edocti cupimus esse tempestive, furias enim et subitanea horum pavemus ingenia. Quum ad haec proxime etiam sit nunciatum nobis Adrianopoli, ante nobiscum passas nihil acturos, quam legati reginae venerint, qui jam quotidie dicuntur expectari. Quo tempore maxime nos id negotii habituros putamus. Esse itaque ad luctam praemuniti debemus etiam necessario. Nisi quid aliud novae voluntatis animum vestrae majestatis subierit ob istorum immodicam insolentiam Deus majestatem vestram, serenissimosque liberos tueatur. Datae Constantinopoli 16 Februarii. MDLVII.

LXX.

Királyuknak Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius regi suo.

Quae de adventu cujusdam reguli Mengrellorum ex Colchide, proximis litteris, opera Ragusinorum 16. Februarii datis, scripseramus, ea jam habemus certiora. Quandoquidem deductus a Trapezuntino zangziacho, postridie ejus diei, quo memoratas litteras dedimus, mari huc appulit. Caeterum reddituri de adventu et conditione ejus rationem, ne si forte celebriorem aliqua fama hinc ad nostras nationes extulisset, quam sit, quod sub nomine omnium Mengrellorum regis (appellatione hujusmodi recens fortasse usurpata) sit advectus, magnam cujuspiam potentiae existimationem putent aliqui huic hosti nostro accessisse, dignabitur majestas vestra scire, non alia posse de illo dici (ut paucis omnem rem complectamur) quam de quopiam Aegyptiorum rege, qui apud nos hodie Zinganorum nomen obtinuere. Hic enim tametsi satis (quod ajunt) latae terrae et magno populo praesit, nullis tamen opibus, nullis memorandis viribus pollet, et sese non aliter gerit, quam quispiam unus e populo. Omnibus enim, non tantum suis comitibus, qui sunt plebes rustica et silvestris turba, sed etiam quibuscunque aliis, qui se visunt, communis est expositus. Et nisi regis titulo uteretur, nemo crede- 1557. mart 1

ret esse regem. Nullus ei est cultus domesticus, nullus gravitatis habitus, nulla servanda dignitatis ratio, summa duntaxat erga omnes facilitas. Quippe quum nostro etiam nomine quempiam e suis hominibus adduci ad nos curassemus, aliquid cognituri de illis regionibus, et id petitionis nostrae casu ad eum fuisset perlatum, jussit nobis responderi, se etiam esse christianum, et quod non tantum e suis quempiam ad nos mittere, sed etiam ipsemet venire paratus esset, modo ei facultas concederetur ab urbis hujus praeside, quandoquidem aeque ac nos, diligenti custodia servatur. Nec est quod addamus praeterea, quum vel ex hoc, quanti sit habendus, facile cognosci possit, qui suammet ipse attulerat legationem, nulla vi, nulla necessitate coactus, sed sola cupiditate, de Cercassis, populis sibi finitimis, ulciscendi, a quibus patrem ejus occisum fuisse referunt. Gesturus enim hac aestate contra eos bellum, parum viribus suis terrestribus adversus gentem sua multo fortiorem visus est confidere, nisi etiam navales habuerit. Quare opem triremium ab hoc principe petitum venisse dicitur, allato ei munere: patera, e pretiosa quadam gemma excisa, de cujus adhuc plane non constat nomine. Nam dudum redacta est sub sigillum hujus principis. Verum si quae vulgo dicuntur credi liceat, tanti splendoris eam esse ajunt, ut affatim praebeat lucem nocturnis tenebris. Scribere haec non fuissemus ausi, sed quia res est ejusmodi, de qua fiet fortassis etiam ab aliis mentio, nos quoque silentio eam praeterire noluimus.

Dictum est etiam, quod ad haec sui quoque sit facturus tributariam deditionem, a qua fuit immunis hactenus Nondum attamen constat, nec si consti-

terit, magni referet juxta ea, quae jam exposuimus. Quum sit regnum ejus et hominibus nulla ex parte felix, et ubertate terrae tenuissima. Suppelex enim, quam huc attulit secum, non alia est, quam cera vel sericum, praecipui sane fructus domestici soli. Ex quibus et passae sumturi sunt munera et ipsimet sumptus erunt, dum hic morabitur, quandoquidem hoc hominum genus nullum habeat nummi usum, nullam auri atque argenti facultatem, permutatione tantummodo rerum et mutuo domi victitant, et cum externis commercia tractant.

Verum quid sit tandem vel gratiarum vel beneficii pro tam pretiosa patera, et libertatis multo pretiosioris dispendio hic Mangrelus, nomine Dadian, relaturus, clarius postea videbitur, nunc vix eum triremes (quantum pro quorundam judicio) existimant hoc tempore impetraturum ob expeditionem classis, quae jam alio, de rebus longe magis huic principi importantibus, quam sunt Bosphoranorum ineptiae, destinata est, nisi si quas alterius generis naves ei concesserit, minores triremibus, sed aeque rostratas et idoneas bellis navalibus, ut sunt triremes. Quae quoniam ad nos pertineant minus, hic de his desinimus, et ad Gallum transimus.

A quo simili modo sub hoc tempus novus legatus Adrianopolim venit monsignor Della Vigna nuncupatus, successurusque Codognato, qui aeque dictus est triremes postulasse, ut Mengrellus, et quaedam de induciis cum suo rege factis, non staturas scilicet firmas recepisse. Quod tamen adhuc hic nemo videtur velle credere, donec certius vel de firmitate vel de imbecillitate earundem induciarum non constiterit. Qua causa ne nos quoque pluribus utemur in praesen-

tia, de his ea jam perscripturi, quae cum proximis etiam attigerimus, postea tamen ab amicis facta sunt nobis confirmatiora. Proxime enim quum ex iis unus principis hujus non postremus dapifer et probatae nobis amicitiae homo convenisset nos, Adrianopoli rediens, ut saepe solet, quando est quod scit ad res nostras attinere, retulit cautissime, perque omnia religionis suae sacra dejurando: vim horum totam in eo jam et animorum et consiliorum versari intendique, ut occasione, qua accersuntur in Transsylvaniam reliquorum praesidiorum vestrae majestatis, ex ea provincia exigendorum causa, eodem commode et quiddam quasi aliud acturi illabantur. Et nisi saniore consilio tempestive providerint, qui ejus provinciae statum moderantur et curant, haud dubio non eos solum, sed et reginam et filium ejus in fraudem casuros. Nec dici posse, quam ardenter hic princeps cupiat potiri Transsylvania, ut quam dudum decreverit basilicae suae redditibus adscribere, alio quopiam pupillis ablegatis, uti fecit, quum Buda eos exturbavit. Illud quoque hoc adjecto, parum priori simile. Hos eosdem firmissime tandem animos suos ad pacem nostram inclinasse, pudere tamen post tot pertinaciarum suarum ineptias eam nobis ultro jam et sine honesto aliquo praetextu, quem adhuc a majestate vestra porrigi vellent, objicere, tam multis occasionibus ejus concedendae sua culpa praetermissis. Et nunc jam hac de causa mitti a majestate vestra vel unicum hominem cum suis litteris ejusdem pacis petendae gratia, mirifice optare, fierique haud dubie, ut pax ipsa consequatur. Eos enim pacem nobiscum facere omni studio desiderare et quaerere, quum alibi quoque his belli curis, his difficultatibus rerum

suarum sint hac tempestate impliciti, et non aliter commode sperare se posse illis occurrere, quam si pacati fuerint ab Hungaria.

Ejusmodi sermones tametsi nos antea etiam a multis et prope passim ab omnibus vulgari audierimus, eos tamen non magnifecimus, ut quos fictos, vanosque putavimus, quemadmodum multi sunt, et fuere alii, indies certius quippiam et solidius opperientes; at postquam eosdem tam constanter affirmari ab hoc viro perspeximus, supprimere diutius noluimus. Alioqui quum et hoc maxime pacem videatur polliceri, et illud bellum minari minime dubium, quid vel credamus ipsi nos, vel majestati vestrae affirmemus, sane non videmus. Putavimus tamen, operae pretium fore, ut quomodo nobis referantur, eodem vestrae quoque majestati constarent; futura eadem magis tunc de veritate ipsa certior, quum de his etiam a finitimis mussari caeperit. Nam et celerius et facilius isthic hujusmodi secreta elucescunt, ubi sunt eruptura, quam hic, ubi fuerunt fabricata.

At jam hoc tempore tandem quid isthic agat cum vestra majestate, nos omnino ignoramus, operam cum omni diligentia adhibentes, ne eandem illa lateant, quae hic vel agunt (quantum scire possumus) vel quae curant evulganda, neglecto interdum etiam delectu, ut uberius de omnibus aliquid attingamus, magnopere adhuc de istorum dolis solliciti, quid ex hac varietate, quae habetur, de eorum conatibus animadvertendum et agnoscendum esse debebat.

Nam praesidum etiam finitimorum tam crebra commutatio, eam certe non alio spectare putandum esse ducimus, quam ut opportunioribus locis aliis atque aliis praepositis, eo unum quemque et consilio

et conatui suo accomodent, quem latenter moliantur. Ally enim passam quum hic furiosum ac turbulentum hominem esse judicent, Chazzunum vero astutum et caventem pericula, ut jam et aetate et viribus effetum senem, majestas vestra considerare dignabitur quosnam in eorum loca suffecerint: Budae nimirum Mehmet passam e Bosnensi zangziachatu notum, Themesvaro ac Lippae Arzlanbegum a Ponto ipso pene revocatum, duo prorsus diversa ingenia, alterum mite (ut hic senti unt) et simulandae paci peridoneum, cujus cura in vicinia vestrae majestatis Budae versabitur, alterum acre et ad arma promptum, Arzlanbeghi videlicet, quem ad Transsylvaniae limitem, et ad Giulae ac Varadini portas transtulerunt. De quibus si fortasse verbosius agere videbimur, quam cum majestate vestra conveniret, humillime supplicamus, dignetur nobis ignoscere, si et de his rationem habendam putavimus.

Nam dum idem amicus videretur ab insidiis horum sincerius nobis cavere, adjecit: Num id ipsum fallaciae agnovissemus eo tempore, quo majestatem vestram Tuygon passa ad dimittendos tandem oratores, quos erat dimissura, tam instanter sollicitabat? Respondentibus nobis, quod nihil prorsus. At, inquit, eo etiam tunc, quum dubitabant passae, oratores ipsos non venturos propter furias Al'y passae, qui tunc quoque finium vestrorum quietem perturbabat, Tuygonem ei ut hominem sedatum et bene moderatum suffecerunt, facta eidem a Hruztano promissione de majore salarii sui incremento, si ejus industria legationem hanc a majestate vestra elicuisset, quae nisi veniebat, futurum erat, ut omne consilium hujus principis de filio occidendo et de profectione Persica,

quod jam dilationem non ferebat, impediebatur, magno ejus cum periculo, quum nequaquam diu ea pernicies, quam in filium conceperat, celari potuisset. Quae quidem omnia quoniam ex consequentibus rebus a profectione nostra facile comprobari et credi potuerunt, visum est non alienum fore ab officio nostro, si haec obiter ad majestatem vestram perscribemus, idque non propter illa, quae jam praeterierunt, sed quae possint adhuc accidere, ne dolis eorum diutius circumveniamur. Ad quos illae etiam voces videntur haud dubie pertinere, quae jam cum hoc novo vere inceperunt auribus nostris obstrepere:

Principem hunc tametsi mittat in Hungariam exercitum, eum tamen non offendendi quempiam causa mittere, sed tuendi sua, quum intelligat vestram quoque majestatem examinis proximi integras adhuc habere sub signis copias, et novum militem eumque numerosum in Germania comparare; jussisse enim eum omnes finitimos suos tranquille agere, cavereque omnino, ne sint ipsi ad lacessendum primi. Verum si a gentibus vestrae majestatis fuerint priores provocati, erumpant, et rem fortiter gerant. Caeterum si inferiores fuerint, nec poterint vim illatam sustinere, ipsummet principem sine mora cum tota sua potentia sequuturum. Haec ad nos qui perferunt, non omittimus eis per ironiam respondere: Quasi vero ipsi priores majestatem vestram non lacessissent, quotidieque jam prope a quadriennio non lacesserent, commemoratis temporibus omnium praefectorum, qui hoc interim Budam et reliquos istos fines tenuerunt, fuereque latissime grassati.

Verum hic etiam erit ad ingenium eorum respiciendum, quum oblivione prioris suae perfidiae quodam

quasi modo aeque subdolo objectata, reque nulla adhuc ex parte ad effectum perducta, ab hac jam aestate initia omnium metiri volunt. Ubi monemur ab amicis, eo pertinere hujusmodi, ut vana fiducia futurae quietis majestate vestra illecta, reddant eandem ad parandum sese minus sollicitam, ipse vero hostium princeps (ut cui nunquam desint causae ad concitandam inimicitiarum calumniam) observata opportunitate temporis, subsequatur passam et beglerbegum, tanquam ad resistendum imbecilles. Usum fuisse hoc stratagemate, quando praemisso Budam Mehmet passa, Jahya nuncupato, eandem intercepit, usurumque hoc etiam fortasse tempore, ad augendum ea opinione terrorem hostibus, quod praemisso jam tanto exercitu, eum ipse quoque esset secum deducturus, qui sylvas sterneret et exhauriret flumina. Quum revera quoties id eum expeditionis hunc in modum suscipere contingat, praeter suos praetorianos ordines, qui vix excedunt XX. millia armatorum, adjuncta iis numerosa jumentorum multitudine, quae trahunt impedimenta et machinas et servitia, secum alios non adducit. Quippe quod praeterea quidquid roboris majoris habuerit, id totum cum antesignanis erit, passa et beglerbegho. Praescitis itaque his, quicunque rerum, morum ac bellorum turcicorum peritiam habent, suadent, omni studio atque conatu ante hos ipsos egregie esse excipiendos, quam a principe consequantur, si sic praesertim res accideret disjunctim, ut amicus edocuit, nullum dubium haberi debere, dicens, quin iis profligatis et victis, princeps quoque eo ex loco fugam sit facturus, quo de suorum clade cognovisset.

Reliquum erit de acceptis et datis litteris, quod majestatem vestram scire humillime desideravimus ab

ea enim praeter unas de 9. die Octobris anni elapsi datas, nullas habuimus, ipsi senas jam a quinto mense dedimus, 4. nimirum et 24. Octobris binas, 15. et 22. Novembris totidem, Januarii vero anni hujus 8. unas, et Februarii 16. unas. Quae si fideliter majestati vestrae fuerunt redditae, summopere laetabimur. Deus Optimus Maximus eandem liberosque tueatur. Datae Constantinopoli prima Martii MDLVII.

Post scripta. Quae scriptis his litteris occurrerunt non praetermittenda, haec sunt: Recens ii decreverunt in Hungariam duas cohortes equitum Uluffegriarum dextri lateris et sinistri eorum, qui Charippigithi vulgo nuncupantur. Quarum quaelibet erit hominum duntaxat 600. Et ea designata est Budensi, haec Quinqueecclesiensi praesidio, movebuntque haud dubie circiter x diem hujus lunae Martii. Quove Mehmet passa Budensis novus beglerbegus majore imperio, tam in hos, quam in reliquos finitimos uti possit, et fortasse quapiam etiam alia latenti causa vesiriatum quoque illi contulerunt quintum, futurumque multi etiam ex Turcis ajunt, ut sensim aliorum etiam ordinum partem aliquam in istos fines summittant, dolis utique suis trifariam: in Zigethum, in Agriam et in Transsylvaniam, arridente occasione vel hac vel illac promovendis. De his enim et clam et palam crebrius audimus, crescentibus etiam tumultibus Persicis, uti jam scripsimus.

Datae ut supra.

LXXI.

A kamarának Verancsics és Zay.

Verancius et Zay dominis camerariis.

1557. mart. 2. Quum is dominus Zacharias Scaramellus, Leonardi frater, qui proxime fuit apud majestatem regiam et dominationes vestras magnificas, esset hinc discessurus, profectione sua omnino ad majestatem regiam, dominum nostrum clementissimum, instituta, ab eodem pro reliqua parte impensarum nostrarum anni hujus, nostrae legationis quarti, a mense Junii 1556 ad 1557 accepimus 2000 aureorum, nos videlicet duo, Verancius et Zay. Et quia intelleximus, magnificum Gaztelu diem suum obiisse non sine dolore nostro maximo, litteras nostri cambii solito more primum Venetias ad novum oratorem, si jam in demortui locum successit, deinde Viennam ad magnificas dominationes vestras *) si idem magnificus dominus orator nondum Venetias sese contulisset. Rogamus igitur easdem, ut numerata pro humanitate sua amicis nostris Scaramellis memorata pecunia, ne velint id a nobis gravate accipere, quod suo tempore promereri omnibus nostris tum officiis tum obsequiis non praetermittemus, uti apud eas, quas reverenter et colimus et observamus. Datae Constantinopoli, 2. Martii MDLVII.

*) Kimaradt: „mittemus" vagy más rokonértelmü ige.

LXXII.

Verancsicsnak, Zaynak és Busbecknek a király.

Reverendo devoto, magnifico, ac nobili, fidelibus nobis dilectis, Antonio Wrantio, episcopo Quinqueeclesiensi et praeposito Pornensi, ac Francisco Zay de Chemor, generali nazadistarum nostrorum capitaneo, nec non Augerio a Busbeck, consiliariis et oratoribus nostris ad serenissimum Turcarum imperatorem ablegatis. Constantinopoli.

Verancsics kezével: Perceptae 4. Maji 1557.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Reverende, magnifice, et nobilis, fideles dilecti. Cum 1557. mart. 8. nobis sit demonstratum [notas seu ziffras, quibus hucusque utrinque in scribendis litteris usi sumus, post obitum condam agentis nostri Dominici de Gaztelu, cui eas, ut homini spectatae in nos fidei, concredideramus, ut et ipse si quando necessitas postularet, iis ad vos uteretur, pervenisse ad manus cujusdam famuli sui, non putavimus tutum ziffris iis deinceps secreti aliquid committere. Quare vos benigne monemus, ut oblitteratis et intermissis illis, posthac ea ziffra utamini, quam tu Augeri a secretario nostro latino superioribus annis accepisti, qua jam ad nos et illum litteras dedisti.]

Porro quia non dubitamus, [quin cupiatis cognoscere, num illae omnes litterae, quas ad nos superiotemporibus scripsistis, nobis redditae fuerint,

nec ne, scire debetis, quod a die 9. Octobris superioris anni, qua postremum ad vos scripsimus, accepimus litteras vestras de 14. Septembris, de 4. et 23. Octobris, et 15. Novembris, ad quas vobis respondere supervacaneum existimavimus, tum quia dubitavimus, litteras nostras propter arctiorem custodiam ad vos perferri non posse, tum etiam, quia omnem vobis tractandi et negotiandi facultatem ereptam fuisse audivimus, ita quod nihil plane habuerimus, quod vobis scriberemus, uti nunc quoque nihil prorsus habemus, nisi] quod fidem, studium et laborem vestrum benigna mente agnoscamus, et quod dignos vos judicemus, quos singulari gratia prosequamur, quam sane voluntatis nostrae erga vos propensionem aliquando re ipsa vobis declarabimus, omnino persuasum nobis habentes, si quam denuo consequuti fueritis commoditatem fidelium regnorum et dominiorum nostrorum tranquillitatem et securitatem promovendi, vos pristinae diligentiae vestrae non esse defuturos. Datum in nostra et imperii civitate Ratisbona die tertia mensis Martii anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo, regnorum nostrorum, Romani vigesimo septimo, aliorum vero tricesimo primo. Ferdinand m. p. Ad mandatum regiae majestatis proprium J. Jonas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

LXXIII.

A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck.

Majestati regiae Verancius, Zay et Augerius.

Franciscus Bebeck venit Adrianopolim die Mar- 1557. apr. 9
tii 24, totusque in eo esse dicitur, ut ipsum principem in Hungariam contra vestram majestatem educat, sed nemo est, qui hoc eum impetraturum existimet. Princeps enim et aliis non exiguis causis impeditur ac detinetur, ne belli gratia quoque personaliter proficisci possit, ita et Persae motibus maxime a nobis in Asiam retrahitur, eaque publica est opinio, iidem motus si ratione aliqua tolli ac sedari nequiverint, bellum haud dubie potius in Asiam quam in Hungariam translaturum. Ii autem motus tanti sunt, tamque in dies magis ac magis coepere confirmari, ut a 28. Martii ad Aprilis 8. deni prope cursores ex illis finibus advenerint, plane et firmissime nunciantes, Persam uno jam cum exercitu Tebrisium in Armeniam majorem venire, cum alio filiorum alterum ex provincia recens obtenta adventare, alterum cum tertio sub Muztaphae nomine occupasse Sirvanum, et magno conatu vastandis Georgianis insistere, huncque in modum tripartito constituti, quinque ab hoc principe finitima loca repetere ac minari bellum, nisi ea sibi restituerit. Esse praeterea in arce Van ejusdem legatum Persae qui cum hac petitione advenisset, cupereque a passis praesidem edoceri quidnam de eodem legato fieri vellent.

Nos et hujusmodi, et quae hactenus de his tantopere circumtulere rumores, diu sane dubitavimus, an esse vera credere deberemus, considerantes eorum praxes, qui summa et irrequieta dicuntur esse sollicitudine ut hunc ipsum principem domi in otio contineant. Verum nunc postremo tandem ex hac tam frequenti cursorum copia fidem videmur adhibuisse. Alioqui dudum etiam tota vis hujus hostis fuisset in Hungariam promota, nisi certo, manifesteque bellum Persa intentaret, quo fit, ut (quemadmodum vel a Turcis ipsis audimus) magis terreatur ac sudet quam nostro, tot rebellium nostrorum fretus opportunitatibus; sed afferentibus quotidianis fere nunciis etiam de vestrae majestatis apparatibus omnia maxima, addente et Bebeccho multo ingentia, quo facilius persuadeat propter quae venit, magnopere ajunt principem hunc esse ancipiti, dubioque consilio, quidnam rerum agat, quum jam ei inter duos filios, qui supersunt illi, apparentius seditiones exarserint, non tam quod ad imperium contenderent superstite patre, quam quod uterque sibi ab alterutro metuat ipsius imperii causa, si quibuspiam subitis fatis pater tolleretur. Classem hoc interim et Gallo postulante, tantis Italia fervente apparatibus, Moscisque et Russis et Circassis Pontum perturbantibus, sibique et Tartaris et Mengrellis opem imperantibus, adeo difficulter et de rebus maritimis et de terrestribus deliberare dicitur, ut etiamnum in consultationibus versatur, incertus contra nosne potissimum an contra Persam signa explicet, numque classem Italico mari tuto possit committere ob inconstantiam Italiae principum et Galli furias, qui non desunt, etiam coram oratoribus, et factas proxime sine suo scitu inducas, et mox leviter ruptas exprobrare.

Igitur tametsi omnia jam quae tum ad terrestre bellum, tum ad maritimum attineant, habeant expedita, tamen adhuc silent, mirisque involucris utriusque belli hujus rationes, tantique causas silentii supprimunt, atque occultant, nihil omnino pronunciantes, quonam vel classem sint emissuri vel terrestres vires illaturi. Quo fit, ut quanto ipsi diutius deliberationes ejusmodi tegant, minusque adhuc illas vel in hanc, vel in illam partem declarent, tanto nos quoque magis suspicemur, eos omnia clandestine summa industria curare, ut alibi omnibus belli causis dilatis ac summotis, illud in Hungariam subita eruptione traducant. Quare quum ad certiora pervenire nequeamus, operae pretium erit, bene tempestiveque majestatem vestram ad omnes hostium incursus, consiliaque clandestina esse paratam, quando putandum sit, neque Bebeckum levibus causis motum huc venisse, neque sine magnis fundamentis Gallum cum Romano pontifice conjurasse, et Turcicam classem postulare. Quum ad haec et Myrciem vajvodam Transalpinum passa Hruztanus in dominium restituere velle dicitur, Petrasckone Constantinopolim revocato jussoque interfici, si non paruerit. Cura haec Zoccolo cuidam, ejus primario satrapae demandata, haud dubie mirabilis tela et in Hungariam et in Transsylvaniam texitur.

Et quod attinet ad hunc principem, non admodum ex sententia cessit ei Jambolana venatio, subito enim et nocturno igne primis diebus venationis in aedes ejus irrumpente, totum ei stabulum cum equestri suppellectile consumpsit, visque incendii tam valida fuisse fertur, ut equis duntaxat aegerrime servatis, esto quod ustulatis omnibus, ex ipsa suppellectile unica sella earum, quibus ipse peculiariter utebatur,

non potuerit eripi, prodigioque magno et inauspicato casu hoc habito, Adrianopolim, venatione destituta, 21. Martii rediit, inde Constantinopolim ad nostrum pascha reversurus uti initio constituerat, ut vero postea ad kalendas Majas vel etiam serius aliquanto, quod et Bebecki insanis praxibus de bello in Hungariam deducendo velit nonnihil temporis dare, et familiari anniversarioque pedum dolore ita correptum esse ajunt, ut equum nequeat insidere. Appulit autem Adrianopolim homo pestifer cum Georgio Tarczay, idque solum (quod jam diximus) totis viribus, studioque ardentissimo conari nunciatur, ut hunc principem in Hungariam ducat, tantas inquiens majestatem vestram coegisse jam et sub signis habere pluribus locis armatorum copias, tam equestres quam pedestres, ut, si duos passas ex vesiriorum ordine emiserit, non sunt ei suffecturi, nisi ipsemet aderit. Caeterum si ad fortunam totius obtinendae Hungariae aspiret, velitque Joannis filium in Transsylvaniae statu constituere, ipsemet venire non praetermittat. Nec profectionem suam hujusmodi ad insequentem annum differat, quia si hoc instantiviribus vestrae majestatis non obstiterit, nequicquam proximo conaturum, quandoquidem tanta hoc ipso anno, tamque multa crederet majestatem vestram confecturam, ut ad recuperationem totius Hungariae parum sit ei defuturum. Opus igitur esse illius praesentia. Hungaros enim omnes occultis secum esse foederibus conjunctos, ejusque magnitudini, ubi primum affuerit, concursim deditionem sui facturos, aliaque id genus pestilentissima multo plura. Exceperunt autem illum, quantum audimus, satis honeste et plausibiliter, ut illos solent, qui eis proditiones suppeditant, subitisque donis ve-

stium, equorum, armorumque ab omnibus primoribus prope certatim offusum etiam zangiacchatu insignivere. Nec praeterea quicquam de ejus vel certioribus vel etiam de aliis actionibus accepimus, tametsi magni jam vagentur rumores, haudquaquam futurum voti compotem. Obstare enim profectioni principis et uxorem et passas, Bebeckumque palam etiam ab ipsis passis inhiberi, ne id urgeat hoc tempore. Esse principem non solum senio jam ad externa suscipienda bella imbecillem, sed etiam adversa valetudine gravatum impeditumque tumultibus Asiaticis.

Se vero aliud non habere studii, quam ut ei quietem curent, Hungaris alioqui non defutura a magnitudine ejus necessaria auxilia, quicunque secum hac essent erga illum voluntate. Hunc in modum prima initia conatuum Bebecki intelleximus, caetera paulo post sedulo perscripturi, quaecunque consequentur, obtinereque poterimus. Quamquam illud jam pro re certissima multis videtur esse persuasum, sermoque magnus ac latissimus est, principem ipsum nusquam hoc anno personaliter abiturum belli causa, nec generalem expeditionem habere posse, missurum tamen passas et beglerbegos quocunque usus postulaverit, uti jam antea scripsimus.

Sedne et hoc omittamus. Non desunt praeterea qui tumultus Persicos, Muztaphaeque novitatem, praxes eorum esse fictas, qui secundo a principe loco rerum dominationis hujus potiuntur, causa non omnino multis nota, nisi si ea, quod opinentur quidam, eos hoc anno minime posse ulla in parte bello vacare praesertim nostro, ob inopiam commeatuum, et quod, quandoquidem a pace Persica excidere, nostrae vero nollent assentiri, ut utrumque bellum et alterutrum

aggredi periculosum ducant non confecta pace vel nobiscum vel cum Persis, hicque haerent diutius consultantes. Quod quoniam certo cognoscere non sit adeo facile, nobis praesertim strictius et pro hostibus adhuc habitis, plura dicere non audemus, adhibentes interim omnem curam, ut quicquid in dies rerum moveant, observemus, vestramque majestatem certiorem faciamus.

De classe vero dimittenda, ut enim non est adhuc plane Gallis concessa, ita jam minorem etiam futuram esse ajunt, estque non exiguus sermo, quod Neapolim Galli et summi pontificis gratia navigabit, quandoquidem regnum illud communibus auspiciis conaturi sunt e potestate majestatum vestrarum eripere. Accepimus autem esse quosdam et praecipue Aversae comitem ac Pepulorum quempiam, qui cum hostibus sentirent, eisque et Aversae et Aquiliae urbium potestatem essent facturi, quo graviore Neapolis obsidione premeretur, cui periculo mature erit occurendum; alioqui nihil affirmamus, audita referentes remque meliori judicio permittentes.

Verum nec Viennam adhuc esse speculatoribus expurgatam, e Galli oratoris domo intelleximus, esse duos ejus nationis homines in ipsa Vienna ferme jam a quinquennio, nomenque alteri Cajo Gallo est, alteri Francisco Capitan da Nizza. Quorum Cajus aurifaber est, scit bene alemanice, et habet barbam nigricantem; Franciscus musicen novit, et conversatur plerumque cum cantoribus vestrae majestatis, homo barbae subruffae et oblongae; natus hic annos circiter 46, ille vero 43; sic sunt depicti nobis, nec scimus quantum sit hujusmodi relatoribus fides adhibenda, ne forte nobis illudere voluerint, ut asseclae adversari-

orum. Res tamen quoquo modo se se habeat, e re erit fuisse cognitam vestrae majestati. Quum hoc saeculum non nisi proditorum et perditorum hominum videtur periculiares proventus attulisse, postquam et ii bellis hisque christianis studere inceperunt, quorum esset potissimum pacem colere et conciliare dissidentes. Sed omissa horum cura vestris majestatibus, supplicamus, ut si hos homines libuerit inquiri, dignetur cautissime tectissimeque jubere agere omnia, omni prorsus alieno mortali inscio, ne, si qua Gallorum versutia fuissent nobis proditi, quisquam de interceptis huc referri possit, quod non esset sine nostro periculo.

Reliquum est, esse nos sollicitos, quod nihil ab Octobre litterarum vestrae majestatis accepimus. De his potissimum, quae nos ad postremum agere oportebit, si, quum huc princeps redierit, subitò quippiam per dolum de pace a nobis tanquam virga circumscriptis coeperint passae exigere, quod ejusorum serviret opportunitatibus, uti jam ternis litteris humillime significavimus. Res enim quando sic in longum protelantur, saepenumero solent ex occasionibus mutationes quaspiam consiliorum in animos principum inducere. Propterea cupimus de omnibus pro clementia vestrae majestatis esse instructi, ne quid praeter ejus sententiam committeremus, esto quod habeamus quod agamus, si praeterea nihil supervenerit secus, quemadmodum etiam de hoc fecimus aliis nostris mentionem. De casu Dominici Dobo magnopere dolemus, illudque molestissimum est, quod ad eum nullo modo penetrare adhuc potuerunt nostra officia, in arce enim Septiburri, quam Turcae Jediculam vocant, arctissime detinetur, nec id quidem commodo loco, sed in una

turrium squallida et solitaria, compedibus gra
mis onustus, non majore in diem stipe pro
quam unius asprae, sic ut fame etiam maceretur.
omnes vias quaerimus, ut quantum per nostrum
que non admodum liberum statum fieri possit,
mitatibus ejus subveniamus, ea ex liberalitate
nos quoque ipsi gratiosissime a majestate vestr
stentamur. Quam Deus etc. Datae Constantinop
Aprilis 1557.

LXXIV.

Jacobus Palaeologusnak Verancsics.

Antonius Verancius Jacobo Palaeologo.

1557. apr. 12 Ad binas tuas humanissimas litteras, et al
quae postremo fuerant, etiam officisissimas, uni
spondeo. Nihil esse in me quod tibi usuique tu
sit expositum, primum pro virtute tua et pro his
bus, quae in te divino munere lucent, deinde pro
in te benevolentia, qua tibi ita afficior pluribus
nibus, ut nequeam non aeque tuus ac meus
Igitur quicquid fuit illud viatici, quo te sum in
liam discedentem prosequutus, hinc factum esse
stimes tantique, metiaris, quanti non aurum aut a
tum ponderat, sed quanti animum meum erga t
cias. A quo nondum quidem quicquid aliud in te
fectum esse scito, quam signa sui, et quae ad
menta eorum pertineant, quae in recessu serv
ei tempori, quod et mihi ad praestandum et tibi a
cipiendum maturius, fortasseque etiam opport
erit. Nam hic quam astrictis velis navig
certi portus, parum etiam nostri compotes,

explicem, videre te et perspicere non dubito. Boni itaque consules omnia, et haec ad priores tuas sufficiant. Quod vero ad postremas attinet, nihil est quod isto tuo abitu oneris velim tibi imponere, praeterquam ut me, ubicunque fueris, habeas in amicis, curesque, ut quam securissimo itinere utaris, victorque invidorum tuorum revertare ad tuos, gratia et veritatis plenus. Vale. Constantinopoli XII. Aprilis MDLVII.

LXXV.

A királynak Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius regi.

Alium Bebeckum (si modo verum sit) exortum 1557. maj. 22.
esse majestati vestrae in Hungaria, noverit, nec ne, ignoramus. Verum quod proximis diebus magna cum asseveratione nobis est de illo patefactum, id pari diligentia perferre ad eam quam citissime curavimus. Quum enim amicus quidam noster quem inter alios Adrianopoli per hos elapsos menses in vigiliis rerum nostrarum habuimus, Constantinopolim rediisset, exposuit nobis, magnificum dominum Nicolaum Zryny Croatiae banum clandestine, instar Francisci Bebeckii a majestate vestra defectionem moliri, seque opera Ally passae eunuchi, nuper ad Bosnensem praefecturam a Budensi translati, in hujus principis potestatem ac tutelam tradere velle, si vicissim arcium ei suarum incolumitatem promiserit, et jus obtinendae dominio suo totius Croatiae concesserit. Nuncium praeterea ejusdem Ally passae, qui haec ad principem et ad Hruztanum passam adtulerat, quum esset praefato amico nostro magna et vetere amicitia conjunctus, ultro eidem, dum in curia una conversarentur,

ejusmodi retulisse, postremo litteras etiam ab Ally passa his de rebus ad principem et passam datas ad legendum porrexisse, in quibus haec eadem hunc in modum erant exarata, adjectumque insuper, quod de hac domini bani voluntate quaternas idem Ally passa haberet apud se litteras, quas proferre semper posset, quandocunque juberetur. Principem vero ad haec sine ulla mora responderi praecepisse: illi se et ea, quae postularet, benevolenti animo concedere, et insuper, ubi vellet, zangziackatum unum polliceri.

Quod verum sit, nec ne, nihil est prorsus, quod possimus affirmare, et cupimus id a vero alienum fieri, quemadmodum et prior similis in eum contorta calumnia nulla fuit comprobata.

Verum nos ita rem ad majestatem vestram deferimus, nihil ei addendo nec minuendo, uti eam ab aliis accepimus, Reliqua ejus erunt providentiae et curae, nobis sane interim ex toto corde dolentibus, quod ejusmodi tam enormia de tanto viro referantur, de cujus profecto quibusvis incommodis etiam cogitare per nos nollemus, si secus fieri posset, officio enim et nostrae fidei, etiam si de nostris fratribus (quod avertat Deus) ejusmodi agerentur, nunquam deesse possumus. Quo etiam magis, videntes rem momenti esse maximi, eam hac peculiari et compendiosa via pro possibilitate nostrae industriae significandam maturavimus. quum expeditionem soliti tabellarii Veneti, per quem, Deo dante, longiores daturi sumus litteras, dilatam esse intellexissemus.

Ut autem, quae etiam de Bebecko habita sunt, celerius ad majestatem vestram perveniant, sicut idem non mediocriter videtur sua opinione deceptus, ita vix fieri poterit, quin iis maximam perturbationem

haud ita multo post homo turbulentissimus injiciat, quorum causa tanti flagitii nomen assumere non dubitaverit. Illud itaque imprimis palam est: eum huc praeter omnem sententiam reginae, Petrovii et reliquorum hujus ordinis venisse, deinde quid in occulto rerum habuerit cum hoc principe ac passis, quoniam ulla de re non est cuiquam satis tutum affirmare, supersedemus a vulgaribus. Caeterum quod in publico semper ostentavit, hoc habuit propositum, ut Fylek et Salgo arces suas postularet remitti sibi, juxta quod promissae erant, si in incepta rebellione perstitisset. Petita igitur Fylek imprimis, respondit ei passa: nondum huic rei esse tempus, nec eam se ulla ratione audere in mentem principi revocare, nisi si proprii capitis periculum adire velit, et instante illo, quantum sibi licere animadverterat, hoc dissuadente mille causis, spe tandem frustratus desiit, male contentus, et in quemdam metum haud mediocrem conjectus, quum et ad principem serius deduceretur, omnibus modis passa prohibente, ne id loqueretur, et de alia ratione in divanis consultatur, qua eum delinirent, et sic dimitterent placatum, postquam arces non redderentur, ut in officio constans permaneret, eodem interim Bebecko alia ex hoc suspicante, parum jam omnino de reliquis rebus sollicito, nisi de qualicunque reditu, modo incolumi. Quae omnia miro quodam fato visa sunt incidisse, causa tamen non latente.

Postquam enim regina cum filio in Transsylvaniam pervenisset, et Bebeck magnificentius prae caeteris fuisset jactatus operam suam de adductis in optatum statum, petierat arcem Gialu et abbatiam Colosmonostrensem conferri sibi pro elapsis bene meritis, utque in posterum [illegible]orum beneficio in

Transsylvania eos commorari vellet, haberet mansionem, quae duo loca quum fuissent illi denegata, non a regina solum et Petrovio, sed etiam a tota provincia, indignatus est, et ab eis tumultuarie recedens, effudit subiratior quippiam hujusmodi per metaphoram: Se quoque daturum operam, ut unde sigillum illorum penderet, et suum pendere possit. Quod ad reginam et ad suos quum perlatum esset, in suspicionem venere de ejus erga se animo; paulo deinde post audito apparatu illius in Turciam, rati futurum, quod metuerant, quandoquidem vel tum fortasse quiddam simile ex appensione sigilli conceperant, nuncium Sebastianum Erdewdy cum Mahmutto dragomano, qui tamdiu apud reginam desederat, ad hunc principem expediunt, datis ei praeter ea, quae communiter acceperant, secretis, etiam peculiariter mandatis, quorum altero in ipsum uteretur dragomanum opportunitate servata, altero in Bebeckum ea re postulante, de qua jam in suspicionem venerant. Ambobus itaque negotia sua Adrianopoli agitantibus, secretus nuncius reginae litteras ad passam defert. In quibus, asscriptis quibusdam legitimis causis, eum orabat, ne in posterum Mahmutti dragomani uteretur in Transsylvanicis rebus ministerio, sed alio quemcunque ipse censuisset. Quod id ipsum prosequente etiam nuncio sua oratione, passa commotus mirabatur et quaerebat unde tam repentina reginae in Mahmuttum prodisset indignatio, quem ante prae caeteris complexa. neminem alium mitti ad se contenderat.

Quae confestim eo hujusmodi erupere, ut passa quae fortasse nunquam de reginae multorumque aliorum in Transsylvania *) et de ipsa Transsylvania

*) Kimaradt, úgy látszik, egy szó.

cognovisset, ex his praeter omnem expectationem, ut cognosceret ansam accepit. Demisso enim ab se nuncio, et Mahmutto accersito, interrogatoque, quidnam hoc rei esset, ille mirari et stupere primum, vicissim dehinc a passa quaerere: num haec essent a regina, an ab aliis? et si tam acerbe atque indigne eadem regina de se ad Portam scribere potuisset, qui tam bene et de ipsa et de filio ejus meruisset; ac similia plura. Demum lectis ibidem etiam litteris ejusdem reginae, et re tota planius perspecta, ne sibi quidem diutius in officio, quod reginae ad id tempus praestiterat, ratus permanendum, ea coepit passae initio de singulis suggerere et post de omnibus simul, quae (utinam) brevi in multorum non recidant perniciem.

Factus autem hoc pacto Mahmuttus a regina alienus, vertit se ad Bebeckum, et quum illum videret hinc tristem de non impetratis arcibus, illinc passam sollicitum, qua videlicet eum ratione contentum redderet, astutus homo et alioqui malignitatis etiam argutus artifex, modum aggressus est ostentare, sed incertum an prius communicato cum Bebeck consilio. Sugillata porro conditione reginae ac sexu, aetate filii, senio et pusillanimitate Petrovii, omnium denique in Transsylvania aliis atque aliis defectibus perstrictis, unum Bebeckum esse in Pueri partibus dicere perseveravit, qui dignus haberi possit, cui et reginae et filii et totius illius provinciae administrandae committeretur potestas. Additis fortasse huc etiam causis, quae hinc enasci possent ad eam provinciam facilius obtinendam. Et hac re mox in medium prolata a passa, quae ei visa sit fieri opportuna, coeptum est publice primum apud principem et deinde in divano de illa agi. Quandoquidem Bebeckus etiam nihil accipere

paratus, nedum hujusmodi, quo tantummodo salvu hinc se se posset eripere, voluntati passae acquievit.

Hoc tempore nuncius reginae passam conve niens, summa ope conatus est eum ab hac voluntat removere, et palam ejusmodi convicia jactare in Be bekum, tum etiam de regina ac de ejus filio dicere provideret diligenter, quid et quantum essent Bebec crediturі. Trina eum jam defectione esse memora bilem, nec pro eo quicquam se polliceri, caeterum supplices postulare, nè illis, quos in Transsylvaniae principes fecerint, alium dominum inponant, sat sibi esse magnitudine principis Turcarum, nec se egere nutriciis aut gubernatoribus hujusmodi, nempe qui multo et fide praestarent Bebeko et sufficientes es sent, qui pro dignitate Transsylvaniam moderaren tur ac regerent, et in ejus magnitudinis obsequiis con tinerent; Bebecus autem si suo vetere gradu conten tabitur, videlicet, ut sit consiliarius et senator, non ei apud se honores defuturos. Sin minus, ipse vidisset.

Tum passa majore fide Mahmutto habita, eaque opportuna his rebus quandoque fore de quibus idem disseruerat, spe sibi certiore constituta, tantum abest, ut reginae ac filii intercessioni dederit locum, ut etiam expectatissimum id ei obvenerit controversiae, nihil aliud inter beneficiarios suos, qui sunt ex Christianis, curantes magis quam lites et dissidia. Eaque causa nihil morati apud se Bebekum, sed eo supremi con siliarii, nutricii et gubernatoris Joannis filii ac matris ejus insignito titulis, XI. Aprilis dimisere per Transalpinam, nulla hoc interim alia mentione ha bita de Petrovio, quam quia senio ipse jam ad bella caeterasque curas publicas esset invalidus, apud eos dem in otio et quiete resideret; Bebecus vero, ut con-

ditionis homo primariae et adhuc aetate integra, ibidem summa praefectura fungeretur, et praesset rebus bellicis, Puerique statum contra omnes hostes tutaretur. Quove tantae administrationis molem commode tueri ac sustinere possit, vires ei utriusque Valachiae et Graeciae beglerbegum promiserunt, quoties armis rem geri oportebit et ipse praemissarum quippiam occasionum porrexerit, quod erit amplectendum si forte pax nostra non confierit. Ad haec datis pluribus, quam ferme 62. etiam mandatis ejus nomine ad Hungariae et Transsylvaniae proceres, quibus omnes ad studia hujus principis pellicere enitetur, et contra majestatem vestram ejusque subditos concitare et commovere debebit, quicunque Turcae imperia et Joannis filii fidem recipere aspernabuntur, honorifice tandem expedivere. Nec his plura. etc. Datae Constantinopoli 22. Maji MDLVII.

LXXVI.

A királyi felségnek Verancsics, Busbeck és Zay.

Verancius, Augerius et Zay majestati regiae.

Qua die ultimas litteras nostras de 26. Maji ad majestatem vestram dedimus, et triremes illae omnes 40. constitutae sunt extra Propontidem, eadem ab hoc principe acre mandatum supervenit ad praefectum rei suae navalis, ut adhuc quanta maxima celeritate fieri possit, 30. instruat, easque ipsemet, tribus quibusdam Bithyniae zangziachis sibi adjunctis, post reliquas educat. Mirum fuit hoc omnibus in hac urbe audisse, suspectaeque hactenus eorum fraudes majorem visae sunt fidem accepisse. Apparantur itaque 1557. Jun. 8.

hae etiam triremes magna properatione, et, ut quaeque prius instructae fuerint, sic jussae sunt excedere, numero earum trigenario in 25. contracto, quod pluribus remigum inopia dicantur ob rem subitam non sufficere.

Quae praeterea hisdem litteris de quodam Francisco Turturino, cive Chio, scripseramus, ea non fuerunt potissimum ducis Ferrariae, sed Genuensium. Ii enim erectis animis ad vendicandum se se in absolutam libertatem, foedus cum Turca, Venetorum instar percutere et conjunctionem inire curant. Resque hujusmodi quoniam visa est non posse fieri sine gravissimo sacrae caesareae majestatis et serenissimi regis Philippi praejudicio, usi sunt eo praetextu litteris memoratis expresso, tamquam peropportuno ad hunc conatum quam occultissime perficiendum, opera nimirum ejus hominis, qui et Ferrariae ducis inquilinum ageret, et natione Chius esset, admodum ex utroque aptissimi ad tegendas apud homines tantae rei suspiciones. Quod urbis ejus tam inopinatum consilium quum adhuc ad paucorum hic etiam plenam notitiam pervenerit, putemusque quam celerrimam habendam illius esse rationem, summa diligentia significandum maturavimus, idque eo etiam majore, quod quum ad nos ex quibusdam Gallorum sermonibus sit delatum, tum quod affirment, esse jam transactum. Impigre itaque huic quoque tanti momenti periculo occurratur, ne maritima ejus loci, non solum ad Liguriam in officio, Tusciam in sollicitudine, qua parte in papae ditione subjaceat, commode retinendam, sed etiam ad regnum Neopolitanum et totam Apuliam tutandam, imprimis idonea opportunitate haedem majestates spolientur.

Ne autem vera haec esse dubitetur, die 5. ab his intellectis, convenit nos Ibrainus, principis hujus interpres, sciscitatum, quando essemus passam adituri. Ingressique secum in majorem sermonem, studio aliquid ab homine magis malitioso quam cauto assequendi, quod futurae actioni nostrae commodare posset, varia praesentis temporis in medium objectavimus, quumque ad res Italicas pervenissemus et quorundam statuum urbiumque fecissemus mentionem, quae essent magni momenti ad tuendam rem majestatis caesareae et serenissimi Philippi regis, confestim ad Genuae et Neapolis commemorationem interloquutus ejusmodi quidam effudit: Jam exiguam spem majestatibus suis in his urbibus restare. Esse principem Salernitanum in mari cum triremibus, eumque opperire quiddam et habere tam terra quam mari intelligentias, Genuenses siquidem labare animos in quaedam nova studia, et Neapoli papam, Gallumque quosdam e praesidibus nostris clam in suis partibus obtinere; demum Genuenses non amare Philippum regem, et quaedam sero ad hunc principem pervenisse, quae si tempestivius cognovisset, longe secus rem apparatuum suorum fuisse gesturum.

Ejusmodi omnia, quae clare et superiora confirment, et alia insuper detegant, majestas vestra videt, nos vero ubi rem Genuensium cognovimus, subito singula hujus generis cum amicis et per amicos vestigati diligenter, comperimus, quantum per nos fieri potuit, mox a colloquio Turturini cum passis datum fuisse mandatum supramemoratum de 30. triremibus augmento reliquae classi, futurumque forte fortuna, ut ipsa classis in Italiam naviget, si occasio inservierit, in qua sola praesens conspiratio spem

videtur collocasse. Nec defore, ut adventu ejus, cu
jus speculator Salernitanus erit, Neapolitanae priu
insidiae, deinde Genuensium conatus patefiant, ne
aliud esse, Philippum regem a Genuensibus non amari
quam quod occasione secessus majestatis caesarea
et jam decrepitae aetatis Andreae Aurii, effugiun
quaerant (ut quidam sentiunt), ne in jus domus ma
jestatum vestrarum redigantur. Quanquam ad hae
et papae et Galli potuerint studia hausisse; de qui
bus rebus quum majestatum vestrarum sit reliqu
cogitatio, tum adhuc nos curam tractus Segniensi
humillime urgemus. Audimus enim ducem Ferrariae
nondum resedisse, et certo litteras fidei pro suo ora
tore ab hoc principe petiisse, sed opera legati Galli
exempti jam officio nomine, Codognati. Quod nobi
retulit qui ducis ad eundem hac de re litteras legit
Caeterum has quoque postremo triremes emittendas
magna ex parte illius nomine fuisse concessas, perstat
que ea opinio in quibusdam, quod per occasionem
tentaturae sint tractum Segniae memoratum; propte
rea videndum erit, ne illis apud Anconam, Ravennam
et in Pado apud ipsum ducem portus praeparentur
ex quibus patet Segniam brevissimus et facillimu
excursus. Verum quo judicio quave ratione cred
possit, ut isthaec classis utrobique operam suam com
mode navet, nullo firmo robore instructa, non vide
mus, functuri tamen nostro officio, ea veritate plan
expressa, quae nobis constare potuit, sic omnia per
scribimus, ut in praesens referuntur. Alioqui nec tan
multa sine aliqua latenti causa vulgarentur, si qui
verae rei non subesset. Ideo Segniae et Flavona
in omnem eventum si cavebitur, non erit a re alienum

De nostris rebus quod scribi potest. Die 3. mensis instantis hic tandem princeps rediit Constantinopolim, satis male habitus, et prope fractus pedum doloribus Adrianopoli perpessis. Nos (ut jam diligenter curavimus) divanis proximis in curiam accersemur, quod hos primos ob recentem principis reditum suis rebus impenderunt. Nec adhuc publici sermones refrigescunt, finem jam tandem optatum affore nostro negotio. Sed hic sermo, haec opinio multitudinis est. Quum duo nos admodum de hoc ipso optato fine perplexos habeant: Causa rebellium, et Waradini ac Giulae (quod hic increbuit) amissio. Metuimus enim futurum, ut, jam ii et terminos Hungariae magis vestrae majestati astringant, et renuentibus nobis rata habere hujusmodi, ne quid alienum a mandatis vestris committeremus, ipsi in furorem erumpant, et demum nobis omnia desperatiora objiciant. Haec autem perplexitas ex eo est, quod aliis litteris post eas binas de quibus jam antea meminimus, non fuerimus instructi via Veneta (uti sperabamus) de hujusmodi novis eventibus, praesertim in quos istae arces inciderant. Sed utcunque haec se se res habeat, nos, et si jam hoc praesertim legationis hujus tempore non mediocriter aestuemus, difficultatem maximam ex his pertimescentes, satagemus tamen, Deo adjuvante, ut omnia (si fieri poterit) commode transigantur.

Nec alia habemus in praesentiarum, nisi quod denuo videntur obmutuisse motus Persici, postquam plane constitit, principem hunc non educturum in Hungariam expeditionem. Qua quidem sola causa (uti multi credunt) idem Persa tumultuari coeperat, eo animo, ut hoc in fines nostros abeunte, ille quoque recuperare suos tentavisset, quum interim et de ejus

oratore fama cessarit. Quae res Persica quoniam (uti jam saepe scripsimus) tanquam aestus freti cu juspiam crebra incrementa et decrementa patiatur fit, ut multi existiment, quieturum, quum ipse etiam occasiones suas observet. Hic autem quoniam ho interim magnopere videatur pendere ab Italicarum re rum exitu, operae pretium foret, ita in eam victoriam totis viribus incumbere, ut in eam, qua ii etiam de missuri sunt animos, si divina ope obtinebitur. Deu majestatem vestram servet. Constantinopoli, 8. Juni MDLVII.

LXXVII.

Taxis Rogernek Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius a Roggiero de Tassis

1557. jun. 8. Per aviso de vostra signoria saprà, come agli tr del presente rezevessimo una soa con una altra d ms. Leonardo Scaramelli, e quella erà di 8. d Marzo; delle dua sone, una de XI de Febraro, l'altr de 16. di Marzo con una de soa magiestà nostro si gnore; non sia sollicita, perchè le havemo havute salv a suo tempo, e già dato le il suo contracambio, l quale fine mo havrete puotuto ricevere. Hora li mar damo altre nostre per soa magiestà, le quali s' effor zerà indirizzare con ogni prestezza, e qualla maj giore che puotrà.

Del uffizio che ha usato appresso soa magiest cerca la provisione delle nostre spese, è stato molt necessario, e cio più per la riputazione de soa ma giestà cha per altro, alla quale del nostro ancor non semo per mancare, benchè [illegible]sarim

fuora di tanti fastidii, pregando la perho, che tra questo mezzo non resti da sollicitar la cosa, acio di quello che noi spenderemo quì in servizio di soa magiestà, gli amici nostri costi non patiscano.

Delle nuove d' Italia ne fa cumulatissimo piacere, dandone spessi avisi, perche quì non mancano al solito di spargier cose, che fanno per la riputazione contraria. E quantunque puoessi aggiutino con le menzogne, pur intertengono gli studii che fan per loro. Voi farete grande e segnalato uffizio, esortar gli magziori nostri alla vittoria da senno della detta Italia, over congiura in essa fatta, la quale se la si ottenerà, Iddio autore, causarà veramente eziandio de quelle cose, che saranno in favor nostro.

El gransignore agli 3. già di sopradetti ritornò a Constantinopoli assai debole per la infirmita, d' Andrianopoli, ne fa altro per adesso, ch' usar remedii per rihaversi.

Alla armata che già è ita fuore de 40. galere, agli 26. del passato furono agiunte 25. altre, con le quali queste 4. over 5. giorni escie il suo ordenario capitaneo, Pially agga detto per nome.

Noi questa sequente settimana saremo al tratato con li passa e forzaremosi d' arrivare al ultimo, che già è tempo doppo gli 4. anni, gli quali nel presente mese farano il suo compimento. Altre che vi daremo, vi chiariranno il tutto di quanto se concluderà.

A ms. Leonardo Scraramelli ringraziarete a nome nostro della littera, delle suoi offerte e del aviso degli andamenti de ms. Zaccharia suo fratello. Essendoli buoni e cordial amici. Ne altro. State sano. Da Constantinopoli nel 8. Zugno MDLVII.

LXXVIII.

A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius regiae majestati.

1557. jul. 1. Quidnam tandem, hac ultima nostra apud hu principem actione, juxta mandatum vestrae majest tis, quod postremo ad nos dedit, profecerimus, et his litteris nihil adhuc certi, absolutique ad majest tem vestram scribere possumus, sedulo tamen cura dum esse nobis duximus, ut vel id saltem matu sciat, quae hactenus egimus, quum non ignoremu eandem majestatem vestram diu jam et finem toti rei sollicite expectare et hac tarditate maxime cor moveri, quae quidem iis tota est imputanda, qu nisi ad molestiam usque ursissemus, adhuc fortas tractationem nobiscum distulissent.

Verum quum X. Junii apud passam Hruztanu fuissemus et ei omnem rem paucis exposuissemu quid videlicet ad postremum, pro desiderio et ma dato vestrae majestatis vel de pace vel de dimissio nostra fieri peteremus, in divanum tandem 28. n cum munere, quod Augerius attulerat, deduci fec ubi tota re simili modo coram omnibus passis ser et paucissimis acta (satis jam per quadriennium d lationibus datum, nec posse majestatem vestram di tius inter spem et desperationem pacis atque amic tiae hujus principis pendere dubiam, et nunc p stremo scire decrevisse; sit ne eam habitura eo mod quo semper ad hoc tempus fuerit postulata, nec n

et si non, ut omnes demum dimitteremur), satis quidem duriter: ne vel verbum de Hungaria faceremus, non solere principes victores hostibus devicta regna concedere, verum non longa contentione responderunt, quia etiam nos sermonem stringebamus, ultima rerum perurgentes. Quumque conclusissemus: hos nos terminos non excessuros, fuisse satis hactenus disputatum, et nunc tandem ultimum ad omnia expectari rssponsum, desierunt, nosque mox ad principem induxere. Apud quem quoniam Augerii erant partes munus exhibendi, ut qui illud cum novis mandatis, responsisque attulerat, verba etiam fuere facienda. Ibique idem Augerius oratione usus quam brevissima, et ad rem ac personam principis pernecessaria, nimirum, concessa Joannis filio pro voluntate ejus magnitudinis Transsylvania, par esse, ut majestas vestra Hungaria per ejusdem magnitudinem pacifice potiretur; sin secus, ut saltem nos incolumes, juxta salvum conductum magnitudinis suae, omnes in patriam redire pateretur: praeter omnem spem, ob tempestates proximi temporis, et accepti et auditi sumus quam benignissime, responditque idem ipsemet princeps: visurum se scilicet et responsurum.

Igitur quidnam conclusive nobis respondebitur, proximis divanis cognoscemus, et majestatem vestram omni festinatione certiorem facere curabimus.

Quia autem proximis diebus interpretem nostrum, civem quendam Galatinum, probum virum et eo non indignum officio, ob levissimam quandam causam, et, quod majus est, etiam prorsus insontem, turcicis legibus judicatum mortis supplicio affecerunt, nosque veriti, ne rem secus rumores isthuc perferrent, quam revera successerit, majestati vestrae humillime

significamus: casum hunc non nostra causa evenisse nec quicquam aliud nos perpessos, quam molestiam ob indignum facinus, et quod nulla auctoritate nostra, nullo favore, nulla demum pecunia hominem servare potuerimus; idque duntaxat consequuti, quod conatus nostri, quos ad eum liberandum intenderamus, summo cum honore et existimatione majestatis vestrae, non a Christianis modo sed etiam ab ipsis Turcis excepti sunt, et mirifice celebrantur.

Plura mox, et rem ordine totam, vel nos dimittemur vel non, ubi cuncta peregerimus, ad majestatem vestram sedulo perscribemus. Quam Deus Optimus etc servet etc. Datae Constantinopoli prima Julii, anno Domini MDLVII.

LXXIX.

A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius regiae majestati.

1557. jul. 8. Nec his quoque totum actionis hujus nostrae ultimae progressum describere ad majestatem vestram possumus, finem ejus ignorantes, qui adhuc pendet et est in expectatione, satis quidem molesta nobis, quod et majestatem vestram eo sollicitari non ambigimus. Verum quid in ea ipsa actione post proximarum nostrarum, mensis hujus prima datarum, sit consequutum, scire majestatem vestram operae pretium duximus, ut indicium ferme clarissimum totius legationis hujus exitus.

Quum enim 28. elapsi mensis in divano et apud principem cum muneribus fuissemus, quemadmodum postremis nostris supramemoratis litteris scripsimus,

tertia instantis Hruztanum passam accersiti convenimus, ubi colloquutus nobiscum per integram ferme horam, variis argumentis et coloribus summa sermonis adhibita comitate et prorsus sine omni commotione animi, postremo, quum jam credidisset forte fortuna sufficiens se fundamentum jecisse his, quae jam tandem post elapsum quadrienium tunc primum erat aggressurus, dixit: Quodsi rex vester tantam in me habet revera fiduciam, qnantam vos semper mihi eum habere declarastis, et nunc etiam declaratis, rogantes me ejus nomine, ut partes meas pro pace inter imperatorem nostrum et ipsum regem vestrum facienda interponam, certe et ipse rex vester consilio meo debebit acquiescere, et vos non aliud facietis, quam quod ego vobis faciendum demonstravero. En cernitis, quam diu nihil vobiscum tractatum est propter vestram in eo pertinaciam, quod imperator noster nunquam est regi vestro concessurus. Nunc igitur ut ipse quoque sincerum me amicum esse eidem regi vestro declarem, tractemus jam inter nos de modo dicta pace, eique, si habetis assentiendi potestatem, assentiri non recusetis, quam videlicet ipse vobis proposuero, quum illa aliter nequaquam frui poteritis. Nam scitis, Agriam, Palotam, et Zigetum arces in ditione imperatoris nostri contineri, et ex eis reliquos fines nostros maxima et assidua incommoda accipere, nec interim ulla ratione inter imperatorem nostrum et regem vestrum pacem posse componi stabilem, nisi hisdem arcibus in potestatem nostram redactis. Quare si rex vester pacem cum imperatore nostro habere velit, has ille reddat arces, deinde missis in medium utrinque primoribus et justis viris, qui inter nos et

vos limites ponant, pacem postremo, quam optatis, tributi pensione referetis.

Ad quae nos, videndo eorum versutias, et q nolunt pacem, nisi cum iniquissimis pro majest vestra conditionibus, quodque tempus duntaxat trahunt, grave quodpiam bellum contra majestat vestram occulte maturantes in proximum tempus, multis respondimus, et ea tantum, quibus aut op tam pacem extorquere possemus, quam omnino speramus, aut prorsus re infecta dimitteremur, jestatem inprimis vestram candidissimo animo sp omnem rerum suarum, quantum ad hanc pacem net, in ipsum solum collocasse, et scire se eam habiturum, nisi per ipsum, optare tamen et pet majestatem vestram sic dominatio ejus magnifica dem consulat, ut hujusmodi suum quod suadet c silium velit ad ejusdem petitionem accommodare, q demum erit verum argumentum benevolentiae ips magnificae dominationis, qua diceret se se majes tem vestram complecti. Eaque propter quod de Ag Palota, et Zigeto proposuisset, nos de hoc ne lo quidem vel posse vel audere, et ab initio mandat habuisse, idque postea saepius ac postremo m etiam per tabellarium mense Aprili missum, no fuisse renovatum, ut hac duntaxat conditione asse remur paci, si hic princeps majestatem vestram in omnino Hungariae parte, adusque Transsylvani limites suos protendente, libere pacificeque permi set, quam tunc temporis obtinebat, quum nos huc missi sumus. Quocirca nunc etiam oblato solito n nere honorario quotannis pendendo, et duobus vet bus remittendis, uti antea quoque cum restitutio Transsylvaniae obtuleramus, hac ratione memorat

pacem a magnitudine sua postulamus, sicut semper hactenus eam postulavimus. Alioqui si id minus majestati vestrae concedendum statuisset, nos juxta salvum conductum ejus magnitudinis abeundi facultatem postulare, ut qui praeterea quae hic agere deberemus, non essemus habituri, pace hunc in modum nobis denegata.

Haec fuit summa substantia hujus colloquii. Quae vero in eo intercessere alia, ea differimus ad litteras, quibus totam actionem perscripturi sumus, quum Deo volente ultimum finem contingemus. Sperabamus autem, his divanis omnino nos iri absolutos, uti vox omnium affirmabat. Verum quia interim ex Hungaria allatum fuisse dictum est, quod validus majestatis vestrae exercitus prodiisset, quodque Zolnok esset interceptum, et obsidio Strigonium duceretur, collatoque hujusmodi motu, ad petitionem nostram tam brevem resolutam et constantem audivimus fuisse illis visum, nobis non esse ante respondendum, quam peculiari nuncio Budam secunda hujus mensis misso edocerentur, quid majestas vestra moliretur. Unde responderi nobis interim non existimamus, donec idem nuncius Buda redierit, cujus rei expectatio, etsi nobis ingrata sit, et permolesta, summae tamen dexteritati oportet nos insistere, ne illos in aliquas intemperias adigamus.

Quoniam autem nec nos ad voluntatem suam pellicere, ut vellent, possint, et occultae quaedam legationes Italicae ad optata quaedam eos erexerunt, unum hinc e Gallis in Franciam expedivere mari cum mandatis minime levibus, veremurque (ut conjicimus) regem illum eos sollicitatum misisse, ne pacem, de qua hic jam inceperunt rumores vigere, cum

caesarea et serenissimi regis Philippi majestate
stauret, offerentes, se anno insequenti bellum
jestati vestrae illaturos. Videnturque ideo nos
haud dubie tamdiu primum per hiemem, mox per
et jam per totam etiam aestatem fumo pacis jact
detinuisse et pressisse, ut et bellum Hungaricum
anno evitarent, postquam illud gerere nequiverunt,
quid a rege Gallorum eis respondebitur, quemve tum
tus Italici exitum contra majestatem caesaream et se
nissimum regem Philippum sortientur, cognoveri
Nam illum Turturinum quoque Gernuensium clan
larium nuncium, de quo aliis plura scripsimus, ad Se
tembrem huc rediturum ajunt, ubi nimirum res si
creditas, et quae fieri interhos et illos oportet
quibus operam navat, maturuerit. Nec de his
praesentia plura, nisi quod nos solito more litter
crebro ad majestatem vestram damus, ab ea vero n
plures, quam binae postremo, alterae Ratisbona, al
rae Praga, nobis sunt redditae. Quod quidem eo
gnificamus, ut, si majestas vestra quoque saepi
scripserit, dignetur scire, eas ad nos non fuisse pe
latas. Quam Deus etc Constantinopoli VIII. Ju
MDLVII.

LXXX.

Taxis Rogernak Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius Zay al signor Roggiero de Tassis.

1557 Jul. 8. Queste altre nostre, pregamo che parimen
vestra signoria habbia raccommandate, accio c
prestezza possino marciare verso la corte de soa m
giestà, nostro signore. Ne ci è altro de quì sequi
puoi altre nostre di sopra ultimamente scritte, su

che ancora costori ne dimoraranno qualche giorno, segondo compiendemo alli andamenti loro. Del che Signor Iddio soà lodato. E vostra signoria sarà contenta di sollicitare il modo, come già per inante ne scrisse, aciò li amici nostri Scaramelli siano pagati e sodisfatti delli presenti danari, che da essi havemo havuti, e con queste vi indirizamo li dua cambii, uno delli ducati duo millia per uso di Veranzio e Zay tolti, e l'altro delli otto centa nonantaquatro, li quali tutti tre semo stà astretti di sborsare per la liberazione del nostro dragomano, li quali perho sono in gran periculo, che non smariscano, si come ancora esso dragomano non havemo puotuto liberar da caso. E ciò sarà non suolamente al nostro commodo, ne ancora al honor de soa magiestà, quando non si mancherà alli detti amici, cari veramente in questo luoco e nel presente tempo. Delle suoi lettere similimente la pregamo, che ne voglia far participe ogni spazzo, si ben non ci sarano di quelle de soa magiestà, che d'altronde nulla habiamo. State sano. Da Constantinopoli nel Lujo MDLVII.

LXXXI.

A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck.

Ad majestatem regiam Verancius, Zay et Augerius.

Ad 22. diem Julii orator Galli, qui hic reside- 1557. aug. 4
bat, proximoque Martio priori successerat, subita expeditione profectus est in Galliam, de cujus profectione varia hominum fuere judicia. Alii missum fuisse ab hoc principe, alii non, sed sua sponte suaque privata causa motum, accepto commeatu recessisse. Quoniam autem per eos dies latentibus authoribus (ne-

scimus) quid de tractatu seriae pacis summi Pon
cis et Galli cum serenissimo Philippo rege alla
fuerat, ea non incerta, late jam vigente fama, v
ejusdem Philippi regis et in Gallia apud Picar
et in Italia tam in Brutiis quam in Insubribus
superiores, judicarunt initio multi, eundem orato
jam in occulto satis habere persuasum, eam pa
indubie successuram, et voluisse libertatis suae ca
mature sese hinc subduxisse, ne forte hic
ipsius pacis confirmatio deprehendisset. Postea tar
re diligentius a pluribus rimata et perspecta, il
tandem omnibus creditum est: missum fuisse ab
principe ad ipsam pacem perturbandam, quod
magnopere sollicitaretur et esset anxius. Promi
enim ei regi ad insequentem annum expeditione
in Hungariam, et in Italiam classe, quantum ma
mam facere poterit, conatus est eum totis viribu
memoratae pacis consilio revocare.

Venerant sub hoc tempus et a regina atque
filio nuncii, Lippam ac Temesvarum, limites eis
huc eo tunc ad Transsylvaniam adjunctos, qua
exacti sunt Buda, postulantes. Quibus respond
passae: Revera ea duo loca fuisse illis initio in p
sessionem cum Transsylvania attributa, eadem
men quum sua culpa postmodum amisissent, princip
eorum denuo ab hostibus, et negotio et detrime
suorum militum non exiguo recuperasse tenereq
et eos non ignorare. Verum irent, et Giulam ca
rent quemadmodum cepere Varadinum. Postea
surum eundem principem, quid erit sibi hac de p
tione illorum faciundum. In ejus siquidem potest
esse eadem loca illis et reddere et non reddere, et
metsi summa et beniguitate et munificentia praes

nescire tamen se, quid tunc demum sit facturus. Tristes hoc responso et apparenter indignati, non sine testibus nuncii, auditum est, eos dixisse recedentes: duos fuisse, qui illos ea spe limitum replevissent, Gallum et hunc principem, eaque fiducia non solum reginam cum filio in Transsylvaniam redire illectos, sed etiam Transsylvanos ad eos recipiendum inductos, potissimum tamen authore Gallo; caeterum quia jam de promissione alterius dudum desperassent. hoc nominato principe, brevi se alterum quoque, videlicet Gallum tentaturos. num promissorum meminerit. Quibus si ipse quoque satisfacere aut non potuerit aut noluerit, certum est Transsylvanos sententiam mutaturos. Ex quo quid suspicari possit, majestatis vestrae est et judicii et censurae.

Nos autem (ut jam ad actionem muneris nostri veniamus) prima die hujus mensis, quum nunciassemus passae Hruztano, vellet jam tandem ultimae expeditionis nostrae serio curam assumere scireque, quod haec tam diuturna tamque indebita nostra hic detentio communibus rebus nullum esset commodum allatura, ea ipsa die privatim nos accersivit. Ubi non longa praefatione usus, hanc nobis expeditionem fecit: Voluntatem esse sui principis, ut majestas vestra primo quoque tempore deductis ex arce Zigeth munitionibus ac praesidio, eandem quoque demoliatur et solo aequet, simulque ut et duorum annorum honorarium munus, quod pendendum restat, ad Portam ejus mittat, et deinceps quod annuatim pendendum erit, augeat, sic demum eundem suum principem majestati vestrae eam Hungariae partem, positis inter se et illam limitibus, permissurum, quam in praesentia teneret, secumque perpetuam pacem his conditioni-

bus facturum, quibus priorem fecerat, duoque no
Verancius et Zay, majestatem vestram de hi
cturi, redirent, Augerius vero hic remaneret, c
quae interim consequerentur, tractaturus.

Hac expeditione nos omnes, ut quae vi
minus esse ex sententia et mandato majestatis v
non contenti, primum omnium de positione li
clarius informari voluimus, ut postea nos etia
ratione clarius eidem explicaremus, quosnam
majestas vestra quoque requireret, et quid ess
sura de tollendo Zigeto. Interrogato itaque,
locis et cujusmodi essent limites posituri, resp
Permissis omnibus in potestate vestrae majestati
hoc tempore possideret et in manu sua haberet, v
de his postmodum utriusque partis commissari
ros primates, bonos et regni peritos.

Tum nos de duorum alterutro solliciti,
pace nimirum honesta et resoluta, vel de dimi
expedita, quia non explicaverat, quod nos optal
et res postulabat, diximus, principem ejus, de h
ria duorum annorum intermissa pensione, deque
naria, quae in posterum esset futura annua, non
tere esse sollicitum, si modo eam pacem cum
state vestra confecerit, quae decens, aequa et co
fuerit. Verum meminisse ipsum passam, sic p
pem suum Joannis filio Transsylvaniam reddi
jestate vestra voluisse, ut quicquid Hungariae
Transsylvaniam esset, exceptis his, quae magnitud
obtineret, id vicissim majestatis vestrae ditio
juris censeretur, et pacifice, uti antea, possi
Quare nunc etiam alia majestatem vestram ab
magnitudine non exigere, quam haec ipsa, in
Cassoviam, Monkach, Huszth, Varadinum, Gi

alia plura loca, quae per eas regni partes, induciarum hoc tempore in controversiam attracta, partimque adempta, partim infesta obsessaque, hostilitate tenerentur, intelligit. Eaque causa instare nos pro gratiore expeditione, scientes, majestatem vestram nulla ratione Zigethum sublaturam, nec hujusmodi conditionibus contentam fore, nisi et Zigethum suo loco salvum permanebit, et de Cassovia Giulaque et aliis supramemoratis locis aequum responsum acceperit. Quum interim nec Verancius cum Zay sint hujusmodi ad majestatem vestram conditionem pacis perlaturi nisi coacti, ut quam eidem non placituram; nolentes et hic vanam aliquam spem illis relinquere, rem forte fortuna majestati vestrae ratam fore; et ad eandem inaniora vento deferre, unde et honoris sui detrimentum facere, et gratiam ejusdem offendere potuissent.

Simili modo Augerius quoque id displicere sibi declaravit, quod scilicet hac ratione dividere nos non deberent, pace scilicet pendente et adhuc incerta, idque expresse fieri contra mandatum vestrae majestatis, quum pace facta, non esset officium detrectaturus, ut a majestate vestra injunctum sibi atque impositum; caeterum si optatiorem expeditionem facturi non essent nobis, se quoque cum collegis missionem postulare, sin ea sibi negaretur, solenniter protestaturum in divano et nunc etiam protestari, hic se imposterum non aliter quam coacte et praeter omnem suam voluntatem remansurum, qnae autem essent reliqua, a collegis non dissensurum.

Passa tum summa comitate et familiariter Augum alloquutus, ut aequo animo apud hunc principem hoc tempus non gravaretur remanere, cum libera tum secura fore, seque in amicum

plus quam germanum pollicens, iterum atque ite
cohortatus est: ne ejus consilio, atque huic paci, q
ipse (per caput suum jurando) insciis reliquis pa
non sine negotio et sollicitudine sua, opera vero
lierum ab hoc principe impetrasset, refragare
belli jam jam impendentis ante daremus causam, q
has ipsas conditiones pacis Verancius et Zay ad
jestatem vestram detulissent. Omnes omnino totis
ribus urgebamus eum, ut aequiora nobis pande
plusculumque ibidem in deliberatione cunctati, q
ita subito ad assentiendum expeditioni hujus
nequiveramus induci, dimisit nos, in alium cong
sum re dilata, nobis haud quaquam invitis, quia
terpretem latinum non habueramus, sed hungar
quem passa clam polono adesse jusserat, sua
dam latenti causa, qui quidem quanto usui erat
sae, tanto nostro non erat, quod Augerius illum
intelligebat, nec ejus opera uti potuerat, quando
xime debuerat.

Hoc tamen biduo, habita cura de latino, e
solito nostro interprete, denuo passam adibimus,
clarius acto negotio tam de Zigetho, quam de reli
locis supramemoratis, dabimus operam, ut singill
ad illud totum (quod jam in regno vestrae maje
obtulerunt) de his etiam particularibus intelliga
plenioremque informationem ad majestatem vest
perferamus. Nec id existimavimus nisi necessari
opportune nos facturos, quandoquidem ipsa re
ad conclusionem coeperit jam appropinquare, et
testati vestrae majestatis proponitur ad eligend
quod voluerit. Eoque animo et Verancius et
sunt, ut hanc facultatem redeundi, etiam quicqui
posterum passae responderint, non inte

quum ob mandatum postremum vestrae majestatis, tum ne in aliquas novas horum pedicas incidant pertinacia minime utili. Et interim postquam sic Turca velit, ne hic legatus vestrae majestati in omnem eventum desit, et ex iis, qui redibunt, majus fortasse domi commodum percipietur, quam si diutius tanto cum comitatu apud hos frustra tenerentur : quum alioqui et inposterum omni tempore laborare et periclitari pro voluntate vestrae majestatis, nunquam siat defuturi.

Verum hoc tempore intervenit etiam orator Persae, qui nudius tertius Constantinopolim intravit, magnusque sermo est, non prius hos de industria expeditionem nobis facere voluisse, quam ipse appulisset, quod ipsorum fortasse quippiam interesse putarint, sic fieri debuisse. Nos et si Amasianum fere tempus ob oculos habeamus, consideremusque, quod in utramque partem posset accidere, habito tamen mandato vestrae majestatis, finem re etiam infecta, his nostris actionibus imponendi, discrimen experiri in negotio prorsus ignoto et dubio non sumus ausi. Quum alioqui vix quisquam est, qui eum principem arma contra hunc moturum existimet, donec sedere eum domi intellexerit. Nam seniorem Persam procul dubio paci esse studiosum, non obscure ferunt, filium vero belli, sed eum longe ultra Parthiam abesse, ibidemque cum finitimis assidue concertare, nullumque patri morem gerere. Quicquid tamen hoc interim cum oratore Persae tractabitur, post discessum Verancii et Zay sedulo curaturum Augerium Deus etc. Datae Constantinopoli 4. Augusti MDLVII.

LXXXII.

Lenkovics Jánosnak Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius Joanni Lenkovith.

1557. aug. 12. Pro duobus quibusdam Judaeis Salomone et Jacobo Constantinopolitanis, quos dominatio vestra magnifica habuerat captivos, proximeque huc ad suos, pacto cum eis pretio redemptionis, ad sponsionem Ambrosii Vukovith suae majestatis regiae subditi et praesentis magnifici domini aggae janizerorum genitoris, dimisit liberos, idem dominus agga mittit nunc ad dominationem vestram magnificam per Lucam patrem suum et speciales alios quosdam homines in sortem redemptionis eorundem Judaeorum equos et certas alias res, juxta voluntatem et petitionem vestrae magnificae dominationis. Qui quidem equi et res aliae si suo valore summam redemptionis praefatam expleverint, cupit genitorem suum sponsione liberari, sin minus, offert se reliquum quoque haud ita multo post, quod ad integrum supplementum pertinuerit, summissurum ubi primum de defectu eadem dominatio vestra magnifica faciet illum certiorem. Rogat nihilominus interim, ut idem ejus genitor denuo sponsione non retineatur, nec aliqua in parte sui aut suarum rerum molestetur, quin potius, ut illum insuper ob respectum ejus benevolenter habeat commendatum. Quod quidem omni se ad amicitia atque officio gratitudinis eidem compensaturum, actis insuper gratiis, quod suos fratres ad

eum venire permiserit. Nos vero ad hujus rei commendationem requisiti, vestram magnificam dominationem rogamus, ut velit nostra etiam nonnihil causa ejusdem domini aggae voluntati gratificari, quantum vestrae magnificae dominationis quum voluntati tum aliorum rerum suarum rationi non adversabitur. Bene et feliciter valeat Datae Constantinopoli 12. Augusti MDLVII.

LXXXIII.

A királyi felségnek Verancsics, Zay és Busbeck.

Verancius, Zay et Augerius majestati regiae.

Duo ex nobis, Verancius et Zay, dimissi sumus 1557. Aug. 17. ad majestatem vestram cum ea nimirum relatione, ut majestas vestra quae in Hungaria hoc tempore possideat, teneat et hic princeps similiter; caeterum ut Zigeth arcem omnio demoliri faciat, locumque ejus destituat, et sic demum missis huc duorum annorum honorariis muneribus, quae erant intermissa, de reliqua pace deque annuo imposterum solvendo honorario munere transigatur.

Quae conditio, quoniam de Giula, de Varadino, et de rebellibus ne loqui nos quidem patiuntur, volentes majestatem vestram prorsus ab his abstinere, quaecumque in sua et suorum potestate existant: non videmus, quam sit huic ipsi conditioni vel gratulandum vel innitendum; et quia nihil juxta vestrae majestatis optata extorquere potuimus, cum his duo nos revertemur, cum quibus redire noluerimus, reservantes explanationem omnium ad reditum nostrum, quae nunc hoc discessu nostro distracti minime explanare

potuimus. Res autem tales sunt, quae maximam exigunt considerationem.

Hunc vero cursorem, quod tam raptim cum his litteris nostris ad majestatem vestram praemiserimus, passa jussit, qui vellet, ut omnino statim his intellectis, majestas vestra arma deponeret, et quietos fines esse juberet.

Nos autem ne fuissemus visi eidem passae reluctari voluisse, morem ei gessimus. Verum ea sententia non sumus, ut majestas vestra huic eorum fuco eredat, seque ac fines suos exarmet (esto quod grassationes fieri prohibuerit), donec nos aderimus et totum actionis hujus nostrae progressum rationemque ac exitum exponemus, maturaturi summo studio, ut quam celerrime advolemus.

Ne demum simile quiddam nobis quoque Verancio et Zay accidat, uti Malvezio acciderat, majestati vestrae supplicamus, dignetur finitimis mandare, ne quid ab eorum hominibus incommodi accipiamus. Nec his aliud adjicimus, quam quo tempore has dedimus eidem cursori, nos quoque Verancius et Zay eodem hinc movimus. Deus Optimus Maximus conservet eandem et liberos suos, dominos nostros clementissimos. Datae Constantinopoli 17. Augusti MDLVII.

LXXXIV.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

Reverendo Antonio Verantio, episcopo Quinque-Ecclesiensi, consiliario nostro, ac egregio Francisco Zay, nazadistarum nostrorum supremo capitaneo, oratoribus nostris apud imperatorem Turcarum etc. fidelibus nobis dilectis.

Ferdinandus divina favente clementia, Romano- 1557. sept. 28.
rum, Hungariae. Bohemiae, etc. rex semper augustus etc.

Reverende, et egregie, fideles nobis dilecti. — Committimus vobis, ut postquam isthuc Comaromium, ex itinere isto vestro appuleritis, adventum eo vestrum fideli nostro spectabili et magnifico comiti Thomae de Nadasd, regni nostri Hungariae palatino, etc. nunc ad Jaurinum, cum exercitu nostro in castris existenti, nulla interposita mora, ad scitum detis, ac vos, relictis istic impedimentis vestris, quae vobiscum affertis, ambo statim in curru kochy huc ad nos festinetis, ut nos hic, intellectis a vobis omnibus negotiis, de toto statu rerum coram uberius tractare possimus. Secus non facturi. Datum Viennae vigesima octava die Septembris anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo. Ferdinand m. p. Nicolaus Olahus Strigoniensis A. m. p. Joannes Listhius m. p.

LXXXV.

Verancsicsnak és Zaynak a király.

Reverendo, ac magnifico, fidelibus nobis dilectis, Antonio Verantio, episcopo Quinque-Ecclesiensi et praeposito Pornensi, ac Francisco Zay de Chemor, generali nazadistarum nostrorum capitaneo, consiliariis, oratoribus nostris.

Ferdinandus, divina favente clementia, Romano- 1557. oct. 16.
norum, Hungariae, Bohemiae, rex semper augustus etc.

Reverende, magnifice, fideles nobis dilecti. ditae nobis sunt litterae vestrae de XIV. praes mensis datae, et inde cognovimus, vos cupere i mari, quid vobis sit agendum de quatuor illis Tu quos passa vobis adjunxit, ut vos huc ad nos cor rentur? Itaque vobis benigne committimus, ut eo biscum huc adducatis, executuri in eo benegr atque expressam voluntatem nostram. Datum in tate nostra Vienna die XVI. mensis Octobris Domini MDLVII. regnorum nostrorum, Ro XXVII. aliorum vero XXXI. Ferdinand m. p. mandatum saerae regiae majestatis proprium J. nas D. vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser

LXXXVI.

Ferdinánd királynak Verancsics és Zay.

Summa successus ultimae actionis legator Antonii Verancii, Francisci Zay et Augerii a becche apud principem Turcarum Zoleimanum tae. 1557. mense Augusto.

Ad sacratissimam regiam majestatem domi suum clementissimum.

Ea duo nos, sacratissime et serenissime rex, tonius Verancius et Franciscus Zay, exposituri jestati vestrae hoc nostro reditu, quae apud princi Turcarum Zuleimanum et passas ejus cum coll nostro magistro Augerio a Busbecche ultima id poris actione egerimus, singillatim omnia suo or referemus, idque hoc praesenti scripto, ut cu vestrae majestati et plenius et facilius constent, q si oretenus referrentur. Habuit enim eadem ac

rimum et contentionis, difficultatisque, et omnis ejus ratio videtur esse diligenter expendenda.

Quare, quum idem Turcarum princeps Adrianopoli Constantinopolim superiori Junio remigrasset, eam solam nos sollicite curam habuimus, ut, quae postremo ad nos majestas vestra per Michaelem Molnar tabellarium suum mandata dederat, sine omni mora exequeremur. Jam enim ab adventu ejusdem tabellarii quatuor menses praeterierant, quibus nihil egeramus, verebamurque, nostrae negligentiae iri imputatum, quicquid passae sua fortasse peculiari quapiam opportunitate, et majestatis vestrae incommodo dedita opera differebant. Eos itaque ubi primum assequuti sumus, et connivere jam ad petitiones nostras de actione aggredienda nequivere, initio omnium aditum ad Hruztanum passam postulavimus, ut ei tam de suo, quam de principis sui salvo reditu, pro legatorum officio, gratularemur, habentes interim constitutum, ut eidem rem quoque nostram cum dexteritate in memoriam revocaremus, et ejus finem totis viribus juxta mandatum urgeremus. Sic tandem Junii ejusdem IX. quum appulisset tertia duos potiores interpretes publicos Ibraimum Polonum, et Ferhattum Hungarum ad nos misit, qui quum plura et varia nobiscum contulissent, captati fortasse initio quippiam de his (uti plane apparebat), quae ad agendum haberemus, subdidere tandem, passam nunciasse, de aditu ad se nos non laboraturos, quippe qui nobis semper pateret. Si quid tamen novi ad tractandum haberemus, significaremus illi; sin minus, frustra nos eum cum veteribus adituros, quae dudum intellecta probe tenerent.

Tum nos haud difficili consideratione assequuti, quorsum hujusmodi jacularentur, quove res etiam

nostra esset evasura, si quae ad ipsum passam Hruztanum privatim, publiceque ad omnes caeteros coram agitanda haberemus, ea non a nobis, sed ab internunciis, hominibusque non nostris sed eorum cognovissent, renunciavimus: Constitisse ei his etiam postremis a majestate vestra allatis litteris, ita nos hoc tempore esse ejusdem oratores, ut a principio fueramus, habereque eodem modo, quod agamus nunc in hoc pacis negotio, ut hactenus per totum ejus cursum habuimus. Eaque causa, quia nos ad magnitudinem hujus principis, et ad ipsos dominos ejus passas summos vezirios, quorum ipse Hruztanus principatum teneret, missi sumus et non ad alios, optaremus ad eos deduci, ut coram audiremur non autem per internuncios.

Visum autem est, sic ei esse respondendum, quia saepius ante adventum Michaelis Molnar dictitaverat: nos veteres esse oratores, nec jam quicquam necessariorum mandatorum habere, oportereque majestatem vestram adhuc alium quempiam oratorem mittere, et submittere opportuniora ad pacem componendam mandata.

Die tum postero, quae fuit X. Junii, quum fuisset passa his assensus, privatim nos admisit Ubi gratulationis officio perfuncti, hujusmodi eum compendio alioquuti sumus: Quoniam dudum ejus dominatio perlegerit quae proxime ad nos majestas vestra scripsit, existimare nos, ea non esse jam denuo repetenda, et duo tantum majestatem vestram his litteris declarare voluisse: alterum, quod majestas vestra etiam nunc eodem esset pacis atque amicitiae hujus principis desiderio, quo jam fuit ab integro quadriennio, alterum, quod ea omnia eidem vestrae majestati placuissent, grataque et rata essent, quaecunque nos ad hoc tempus cum illis apud eorum principem egissemus, age-

musque etiam imposterum, donec tota res finem sortiretur. Postremo, quia quae ad hanc ipsam pacem componendam, quantum ad partes majestatis vestrae attineret, honesteque et commode pro utrisque fieri posset, satis abunde eis exposuerimus, nullo adhuc responso habito, nunc ad postremum jussos esse, ut responderi nobis curaremus, adjectis ad haec etiam aliis quibusdam, praesertim vero de fiducia vestrae majestatis, quam in eodem passa haberet, ostentati accuratius, totam rem in ipso esse collocatam, ab eoque exspectari omnia, conciliantes utique hominem nostrae causae. Nihil alioqui interim omittentes, quod ad tuendam, fortiterque eandem promovendam nos *) convenerit.

Quae ad haec passa respondit, vultu satis placido minimeque turbulento, ea paucis cursimque fuere dicta, monitis nobis adhuc initio congressus, ut eo tum essemus breviores, quod nobis auditis, arduum quodpiam negotium illi incumberet, nec vacare diu nobis posset; quae tamen attigit, ea hujusmodi fuere, notatu sane non indigna: Jam diu nobis, si meminerimus, esse responsum, nihil videlicet principem eorum, hoc etiam tempore majestati, vestrae in Hungaria permissurum, quae ad Budam regno antea integro pertinuisse constarent, nosque ea causa, omni prorsus cura Hungariae posthabita, his jam de rebus ageremus, quae Austriam, Moraviam, et alias vestrae majestatis provincias, Hungariae vicinas concernerent, si ejus pace atque amicitia frui vellemus. Quumque illi hoc ipsius orationis contextu nos quoque daremus responsa, digna fide atque offiicio nostro, et qualia ab eo proposita merebantur, haudquaquam suc-

*) Kimaradt, úgy látszik, „agere," vagy más rokon értelmü szó.

cumbendo, intulit non omnino sine aliqua latente malique animi energia: esse Augerium Alemanum hominem, nec mirari se, quod rem vestrae majestatis tantopere, tamque fortiter tueretur. Verum duos collegas ejus reliquos, Verancium et Zay etiam indigne, minusque recte agere, quod quum ipsi essent Hungari, subactique a suo principe cum caeteris Hungaris forent, idipsum tamen agere pergerent, quod Augerius, nec agnoscerent se se ipsius sui principis mancipia.

Ad haec nos quoque quod opportune potuissemus respondere, et si non deerat, ne quid tamen perturbationis attulissemus publico negotio, praesertim id temporis, quando jam nobis tota res in ipso cardine versaretur, temperavimus atque ei sic respondimus: Satis nos bene intelligere, quinam essemus, caeterum ea tantum agere, quae ab rege nostro in mandatis haberemus, quae sciremus esse nostri muneris. Quibus ipse non admodum attente exauditis, nisi forte simulaverat, subjecit, se nihil tandem his ex verbis nostris percepisse aliud, quam quod redeundi potestatem peteremus, de quo postea plura esset nobiscum loquuturus; hisque dictis, abitum nobis manu demonstravit, nosque ab eo recessimus, satis dubii, quemnam esset res nostra finem habitura. Quumque postea plures dies, sedentibus nobis inaniter elabi incepissent, nec quicquam omnino intelligeremus, quid essent acturi, haud dubie denuo nos diutius neglecturos, et rem novis dilationibus, silentio nobis imposito, suspensuros arbitrati sumus, quamquam alioqui non destitimus interim, quotidie fere cum antedictis interpretibus dedita opera expostulare, ut per eos querelae nostrae deferrentur; sed quum hac ratione parum proficeremus,

ejusmodi in divanum ad eosdem passas die Junii XX. scripto destinavimus: nimirum quoniam duo jam menses essent ab adventu tabellarii vestrae majestatis, quem optaverant, nec adhuc tamen ab ipsis producti fuissemus ad agenda, quae hoc praesenti tempore officium nostrum postularet: valde nos metuere, nequid nobis aequaliter, tam ab ipsis passis, quam a vestra majestate imputetur, si diutius inaniter silucrimus, remque ac finem legationis nostrae curare neglexerimus. Eos propterea rogare nos magnopere, velint jam tandem adeundi sese facultatem facere, ut quae haberemus cum illis ad agendum, ea tempestive ageremus et transigeremus, ne si sub hac dilatione et mora inopinatum quippiam apud confinia emergeret, omnis primum in nos ministros, deinde in ipsam majestatem vestram, regem ac dominum nostrum, culpa conferretur. Nec frustra, quod putamus, usi hoc stimulo, XXVIII. dicti Junii, jam prope nihil sperantes tale, passa nos in curiam cum munere, de quo proximis litteris scripsimus, venire jussit, nuncians quod ad principem quoque esset nos deducturus.

Profecti itaque in curiam, munereque eodem pro decore ac dignitate majestatis vestrae illato, primum passas, pro more gentis convenimus, hujusmodique ad eos verba habuimus: quamdiu videlicet, quamque diligenter, sincereque majestas vestra perseveraverit hactenus in desiderio et petitione pacis hujus eorum principis, satis jam abunde universo orbi cognitum esse, nedum ipsis passis atque ipsorum principi. Ideoque, quia majestas vestra semper, ad hoc usque tempus, frustrata fuerit hujusmodi desiderio et petitione sua sane quam sincera et candida, nec jam eanposse diutius *pendere* dubiam, inter praefatas

pacis spem et desperationem, nunc postremo tand certior fieri per nos decrevisse, si sit memoratam cem habitura, nec ne. Misso huc potissimum hac causa praesenti etiam nuncio suo cum litteris, firn sime mandatum nobis, ut si eo modo dicta pax jestati vestrae non concederetur, qui modus sa jam numero a nobis fuisset ipsis declaratus, et non impetrata ipsa pace, dimissionem peteremus rediremus omnes. Nosque volentes hujusmodi vest majestatis obedire mandatis, haec omni cum hon et reverentia eis exponere, rogantes, ut pacem eor principe nulla ratione concedere volente, vellent tem ipsi passae petitionem nostram deferre ad magnitudinem, nostroque apud eandem nomine inte dere, ut juxta salvum conductum, verbo suo pro bis vestrae majestati datum, dignaretur tandem absolvere, et dimitti benigne facere, ne hic diut hac inutili mora tempus atque operam consumen domi etiam majestatem vestram gravissime offen remus.

Tum Hruztanus: mirari se, inquit, quod qu diu jam continenter ab eis audiamus, principem rum nihil prorsus in regno Hungariae majestati strae velle concedere, quaecunque antea pertinu ad Budam, de hoc tamen nos nondum cessasse qui. Ubinam aliquando vel legerimus vel viderin elapsorum temporum principes devicta regna at provincias hostibus possidenda remisisse? vos quonam pacto imperatoris nostri quaeritis amiciti qui regnum gladio ejus acquisitum, et vestigio e percalcatum, vestro jure, vestraque potestate cons ditis retinere; aliaque id genus plura, brevi in fi hortatione adhibita, ut perspiceremus bene

nobis dicerentur, illud haud dubie innuendo et inculcando, ut pacem pro ipsius atque ejus principis arbitratu et quaereremus et acciperemus.

Ad quae nos vitando ea, ex quibus novae et prolixae disceptationes duci possent, quum nihil prope jam sit relictum nobis, quod cum eis de Hungaricis rebus toties non excusserimus, paucis respondimus: majestatem vestram jam inde a penetrata eorum principis in Hungariam potentia, eodem principe non invito, libenter et pacifice prius viciniae causa per amicitiam tantum, deinde per foedera, muneraque honoraria Hungariam tenuisse. Saepe etiam postmodum, eundem eorum principem tum nunciis, tum litteris suis liberam facultatem majestati vestrae fecisse, ipsam Hungariam possidendi, uti eam ad hoc usque tempus possedit, et modo etiam possidet, si Transsylvaniam Joannis filio, pro ejus magnitudinis voluntate concessisset. Nunc igitur concessa eidem filio Transsylvania, non quidem alia causa, quam duntaxat, ut magnitudini suae gratificaretur, cur in eadem Hungaria majestas vestra imposterum quoque jure non permanere possit? aut quam honeste, quamve juste ex ea detrudi debeat? praesertim quum nos quoque non ullo alio nomine huc transmitti voluerit, quam ut vobiscum apud suam magnitudinem tractaremus, et conficeremus memoratae jam toties pacis reconciliationem, quantum videlicet ad ipsius Hungariae rationes attineret; vestram demum majestatem non esse ejus magnitudini hostem, idque jam quadrienni pacis petitione toti mundo palam fecisse, et eos ac eorum principem non ignorare. Caeterum hoc etiam apertius eandem majestatem vestram testificari, ab amicitia magnitudinis ejus *recedendi* animum non habere, quod

illius munificentia uti desiderat atque contendit, non aliter ab hoc suo studio et voluntate recessura, quam coacta.

Eotum subjiciente quaedam magis tumultuarie et cursim, quod ad principem ingredi omnes una festinabant, nosque videbant perstare in proposito, dixit, majestatem vestram omnes causas porrexisse atque in dies porrigere, propter quas eorum principem non haberet amicum ex sententia, quippe cujus voluntati necdum sese accomodare vellet.

Subjunximus, nullas hactenus majestatem vestram belli causas illis porrexisse, viaque armorum quicquid superiori tempore visa est attentasse, id et se et sua defendendi causa fecisse, non consilio laedendi aliena; quantum autem curavit accomodare sese voluntati ejus magnitudinis, ex cessione primum Transsylvaniae constare, deinde ex eo etiam clarissimum esse, quod hoc quoque tempore assidua finitimorum eorum hostilitate infestata atque ad arma provocata, a voluntate tamen et petitione pacis atque amicitiae ejus magnitudinis nondum destitisset. Hisque de causis facile ea vestrae majestati ab ejus magnitudine posse concedi, quae postulat, nimirum, ut in illa regni parte conservetur adusque Transsylvaniae limites, in qua permansit hactenus. Magnitudinem eorum principis ad caeterarum victoriarum praeconia, quae hucusque armis obtinuit, fore gloriosiorem munificentia, et maximo suo tum honori, tum commodo facturam, si hinc Joannis filio in altero terrae pugno collocato, hinc in altero majestate vestra permissa, aeque utrumque amicum sibi confirmandum censuerit.

Ad quae nullo firmo responso dato, surrexerunt,

nosque ad principem deduxere. Apud quem, quum habuissemus loquendi potestatem, saepe ante expetitam, hoc tempore summe etiam opportunam, quo principem ipsimet per nos de summa totius rei coram serio alloqueremur, Augerius (uti aliis nostris perscripsimus) sic ad cum verba fecit: Serenissimus rex noster, maxime et potentissime princeps, plurimam salutem et felicitatem magnitudini vestrae precatur, eidemque mittit munera, ut intelligat magnitudo vestra, neque nunc deesse voluntatem majestati suae, neque ad honorandam vestram magnitudinem defuturam. Petit autem majestas sua a magnitudine vestra bonam pacem et amicitiam, et ut quemadmodum majestas sua primo voto magnitudinis vestrae Transsylvaniam libenter concedit filio Joannis regis, sic e contra magnitudo vestra reliquam Hungariam sub annuo munere honorario majestati suae concedere non gravetur. Nihil enim tam magnum est, quod majestas sua a tanto et tam magnanimo principe impetraturam se non confidat, quod si tamen id obtineri non possit, quandoquidem aliud, quod amplius agamus nos non habemus, tunc summo studio rogamus, ut saltem magnitudo vestra nos oratores salvos et incolumes ad regem, dominum nostrum, et in patriam diu desideratam redire permittat, secundum morem omnium gentium, secundum salvum conductum magnitudinis vestrae, et ejusdem magnitudinis vestrae laudatissimam consuetudinem.

Quae quum summa attentione, mitique et ad benevolentiam quandam, vix unquam alias ita vultu erga nos composito, audisset, appareretque, quod plura etiam loqui nos, si voluissemus, fuisset passus, nos tamen veriti, secus eam nobis audientiam successuram, memores

Amasianae nimis severae ac tetricae, quod praesertim ne nunc quoque illius votis essemus morem gesturi, passurique in ejus voluntatem pertrahi, nudam rem, eamque paucis comprehendendam nobis esse duximus. Quamquam quaecunque alia his adjecissemus, verba tantum et phalerae extitissent, quae quidem, quum apud hos nullum locum soleant obtinere, quae eis adversantur, ne umbram quoque eidem scilicet rei adjicere voluimus, ut simplicitate sua efficacius animo ejus, quod vellemus, inhaesisset. Sic demum et peroratione nostra et relatione interpretis admodum benigniter expectata, paucis respondit, visurum se scilicet et responsurum nobis.

Die post quinta, quae fuit Julii III. ad Hrutanum passam accersiti sumus, ubi nobiscum modeste, placideque horam ferme integram colloquutus, eam tandem conditionem pacis, quam superioribus litteris nostris de Agria, Palota et Zigetho attigimus, non sine quodam artificio, prius per varia divagatus proposuit, sumpto ab his verbis exordio: Si videlicet sic esset, quod majestas vestra tantam in ejus opera atque amicitia fiduciam haberet, quantam nos diu jam eandem habere saepenumero testati sumus ac testaremur etiam tunc, par quidem esse, ut etiam consilio ipsius uteretur, nosque pariter acquiesceremus, si rite utilitati ejusdem vestrae majestatis prospiceremus; aliaque id genus coetera, quae quum litteris nostris superioribus latius complexi sumus, hic esse repetenda non duximus, utpote jam abunde cognita; verum accuratius tunc, quod non scripseramus, nobiscum de nobis questus, per duritiem nimirum nostram stetisse, quominus hactenus de pace quicquam conclusum fuerit, quippe qui nunquam bene monenti assentiri volue-

rimus, in eas tandem erupit minas, ut imperatorem eorum anno insequenti cum tota sua potentia exspectaremus in Hungaria, nisi conditionem his de tribus locis, saepe jam nominatis, acciperemus, idque nobis esse faciendum, quod ipse suaderet, si saperemus, et commodis tum vestrae majestatis, tum subditorum suorum quieti, securitatique consulere satageremus.

Cui nos de industria responso ad bellicas minas non dilatato, vitantes contentionem, saepe jam frustra cum illis habitam, sed in Deum rejecto illius exitu, cujus providentia res etiam Christianae regerentur et sustentarentur, subjunximus, neminem melius commoda vestrae majestatis ac subditorum suorum quietem securitatemque cognoscere ipsa vestra majestate, et subditis ejus, nosque in obeundis mandatis domini ac regis nostri non debere eodem velle esse sapientiores, sed tantum et sapere, scireque ac praesumere quantum intelligeremus esse ejus voluntatis. Ut autem et subditi vestrae majestatis, qui illam in regem suum elegerunt, fidei, regiminique illius sese ultro publicis votis subdiderunt, vicissimque majestas vestra eisdem omnem ex sese tutelam, libertatemque vetusto jure gentis concedi solitam repromiserit, ita certe non aliam et subditos vestrae majestatis quietem securitatemque agnoscere, firmamque judicare, quam qua sub christiano principe suo frui possint. Hincque fieri, quod nec majestas vestra fideles suos subditos ulla ratione honeste queat deserere, nec eandem iidem sui subditi, qui sacramenti datae fidei meminerunt, accepta autem a majestate vestra Agria, Palota, Zigeto, et haec intra loca eidem limite posito, quid hoc esset aliud, quam tota excessisse Hungaria, nempe quando ex urbe Viennensi, et fines di-

tionis, sibi factae reliquae, quotidie facile cerneret, et uno sagittae ictu pertingeret? quod majestatem suam facere, quam sit absurdum, vel ipsimet non ignorarent, qui tam mordicus sua retineant et tueantur, eaque causa ne nos quoque, ut voluntatis vestrae majestatis bene memores, vel cogitare de hoc, nedum loqui audere et posse.

Tum ille omissis, quae nos dixeramus, caeteris, et quaenam inquit, ista est regis vestri electio? nonne imperator noster devicto rege Ludovico totius regni Hungariae sit factus dominus? (in quem lapidem saepissime impingunt, aegerrime ferentes, non solum esse majestatem vestram legitimum Hungariae regem, sed etiam dici) unde nos hoc etiam tempore coacti nonnulla de consuetudine et jure quorundam regnorum inter Christianos attingere, quod eis esset in eligendis regibus, adhibita obiter etiam haereditariorum ratione, edocuimus eum non jejune, tametsi paucis, jus utrumque majestatem vestram in regno Hungariae obtinere, nec eo se posse dejici sine magno et suo et serenissimorum filiorum suorum praejudicio; quo autem eadem majestas vestra in dicto regno Hungariae et jure suo et principis eorum munificentia pacifice, libereque sub annua muneris honorarii pensione permanere possit, ut permansit hactenus, ad eas majestatem vestram cum sua magnitudine conditiones descendisse, quae jam dudum a nobis, ut sufficientes et idoneae ad constituendam pacem tanto candore quaesitam, pronunciatae, locum sane merito habere a quadriennio debuissent, praesertim quum facta jam Transsylvaniae cessione Joannis filio, in ejus magnitudinis desiderium, duorum quoque annorum munus honorarium, quod belli causa, a finitimis

suis moti, erat intermissum, jam dixerimus non esse eidem magnitudíni suae negaturam; videlicet si suo etiam vicissim voto ab eadem amice respondebitur.

Ad quae quum respondere diligentius velle videretur, subitoque quodam quasi furore percitus, ab duorum annorum intermissione pensionis honorariae sumpto dicendi principio, nimirum quod merito ea pensione majestas vestra obligaretur, uti debita, ejusdemque culpa a suo cursu impedita, forte beglerbegus Graeciae intervenit, inceptoque mox sermone alio, oblivione, an studio, nescimus, eum tamen ad ea vertit, quae non admodum momenti maximi, ad statum peculiariter nostrum attinerent, causa demum sciscitata cur tam solliciti, dimissionem peteremus, eo est provectus, hoc atque illud disserendo, ut inferret nihil nobis deesse, affatimqun eorum principem omne genus annonae, pabulique, et quod tum nostro, tum jumentorum nostrorum reliquo victui necessarium foret, suppeditare,et quaedam alia hujusmodi, haudquaquam conditioni illius decora, praesertim teste beglerbego, et in faciem nobis.

Cui nos quoque convenienter responsum facturi, majore nonnihil etiam ob praesentiam tanti testis diximus: eo nos dimissionem ita sedulo postulare, quod a majestate vestra jussi essemus, quando jam hic tanto tempore frustra consumpto, videretur nihil nobis de perficienda pace succedere. Caeterum nos de bona tractatione magnitudini suae et ipsi domino passae ingentes habere gratias, verum esse nobis domi etiam nostrae quod edamus et bibamus, eaque causa non venisse nos huc, ut ederemus et biberemus, sed ut de pace ageremus, eaque vel conclusa,

vel non, mox posimodum ad majestatem vestram redirenus.

Non obscure hic erubuit, re tamen subridendo in jocum versa, jactatis modo in beglerbegum oculis modo in nos, respondit : non ideo fuisse se sic loquutum, quod haec nobis exprobraret, aut quod ignoraret domi nos non esse inopes, verum solere ubique gentium in oratores declarari, quocunque animo in eorum principes essent ii rerum domini, ad quos fuere missi, fierique ea in nos, quae fierent non nostra sed regis nostri causa; quae quidem omnia aequum esset nos agnoscere et boni consulere, minimeque etiam gravari hac dimissionis nostrae mora, quum exstet memoria, alias quoque Hungarum quempiam oratorem, per septennium integrum apud eos fuisse habitum, idque non alia de causa, quam ut interim res utriusque partis commodius eum finem sortiri potuissent, qui utrique cessisset ex sententia, quemadmodum hoc etiam tempore nobiscum ageretur.

Nos hoc, ut jam saepe antea ab interpretibus auditum, sine responso praeterire non passi, ne ratum habuisse visi fuissemus, recte id eum quidem afferre in medium, subjunximus, sic esse sane, ut diceret, verum scire, nunc etiam Hungaris eam oratoris illius, qui fuit Barnabas Bellay nomine, detentionem in mentibus haerere, eaque non leviter offendi, et dolere pariter quod illud exemplum vetus, ne tunc quidem in laude habitum, in nobis modo renovetur, tanto praesertim salvo conductu et tanto principis verbo ac bonitate fretis, quod certe fieri pro aequitate et omnium gentium jure non deberet.

Tum ille induciis quinquennalibus, successu Transsylvaniae, casu Malvezii nostro tempore, et de

hinc omnibus hujusmodi exteris ordine repetitis, et in disceptationem adductis, omnes principis sui inimicitiarum contra majestatem vestram causas ex hisdem rerum interventis fuisse egressas, comprobare nitebatur, dicens, eundem principem suum pacem illam inducialem cum majestate vestra et cum majestate caesarea non sua necessitate, commodove, aut suo aut subditorum suorum, sed Venetorum, Ragusinorum, Genuensium, coeterorumque similium, partim amicorum, partim sociorum suorum, insulas et oras maritimas incolentium securitati atque otio consulturum pepigisse, quod quidem nos haud scimus, quid attinebat de his tribus populis commemorasse, quum arma vestrarum majestatum Christianos non soleant infestare; sic ei tamen dixisse placuit, illud adjiciendo: pacem eandem non a suo principe, sed a majestate vestra fuisse interruptam, unde postea et Transsylvaniae controversia, et Malvesii aerumnae, et haec demum nostra diuturnior detentio, aliaque multa turbulenta in finibus nostris fuissent causata et consequuta; contortaque ad postremum culpa omnium in majestatem vestram, intulit, nullam eidem imposterum fidem esse adhibendam, nihil etiam in Hungaria concedendum, jusque omne libertatis, vitae ac mortis nostrae nec jam in vestrae majestatis esse potestate, nec in nostra, sed in ipsorum principe, quo ne salvo conductu tantopere niteremur, nihil hunc jam prodesse nobis, ad sex menses illum fuisse datum, nosque his elapsis, mox in eorum arbitrium concessisse, foreque imposterum, dum eorundem principi libuerit.

Haec tam acriter circa finem colloquii enunciata, serione an dissimulanter gratia beglerbegi protulerit, quod haud dubie ita fuisse, alter interpretum su-

periorum nobis affirmavit, nos omnino dubitavimus; at ne quid hoc ultimo statu rerum muneris nostri decessisse nobis constantiae, nosque adhuc habere in arcanis, quod necessitate esset nobis remittendum, existimasset, qua quidem spe et cogitatione ad extremum usque destitui minime potuerant, ut potentia insolentes, nos quoque paulo efficacius respondimus. Haec nimirum verba si princeps eorum ad majestatem vestram plane perscripsisset, quando nos ad se deducebat, sciret ipse passa, longe alio consilio majestatem vestram fuisse nos huc missuram, aut fortasse ne missuram quidem. De authoribus vero violatarum induciarum quinquennalium, quique inter majestatem vestram et magnitudinem eorum principis dissidiorum causas praebuerunt, eos nos, quia saepe jam in finitimis ipsorum eis demonstravimus, nec putemus necessarium esse, toties hujus controversiae veritatem retexere, cui nunquam hactenus locum dare voluerunt, nunc nos omnia studiose praeterire. Verum si praeteritarum turbarum causas, de quibus ad nos nihil attineret, in nos magnitudo sua conjiciet, nosque salvi sui conductus jure et fiducia spoliabit, quo liberos securosque ad se venire voluit, liberosque et securos ab se dimittere verbo suo promisit, pace vel confecta, vel infecta, potentia id quidem poterit facere ejus magnitudo (in ipsius enim manibus sumus), an tamen juste, honesteque, et sine suggillatione nominis ac famae suae poterit, videat.

Ad quae dum respondere incepisset, digreditur beglerbegus, indeque ab hoc argumento rerum abductus, denuo coepit nos identidem monere et cohortari, ut si rebus majestatis vestrae rite consulere vellemus, consilio ipsius assentiremus, et sic dum ipse

a suo instituto non recedit, in nostro nos persistimus dimisit nos, adjiciens, quod de his ad principem esset relaturus.

Toto tunc nos accuratius considerato passae Hruztani habitu, quo sese nobis exhibuerat, spe jam dudum et e publicis et e privatis locis non levium amicorum relatibus imbuti, quod illis ipsis divanis expediri omnino deberemus, haud dubie ipsi quoque id futurum credidisse nonnihil videbamur. Tamen et his, qui tunc habebantur, et consequentibus frustrati sumus. Et quia dum haec aguntur, allatum est, jam adventare oratorem Persiae, cujus fama sub reditu principis hujus prorsus obticuerat; appulereque etiam Joannis filii nuncii, Temeswarum ac Lyppam, limites siquidem antea illi traditos ad Transsylvaniam postulantes; denuo coepimus de dimissione nostra desperare, existimantes hinc nova impedimenta nobis exorta esse, versique tota sollicitudine ad investigandum, quidnam sese expeditioni nostrae tam repente interposuisset, forte Ibrainus interpres convenit nos, tum eodem quoque summa diligentia rogato rei hujusmodi tam insperatae causam, respondit, prorsus se ignorare, et nihil sperasse tale, nisi si passae prius a nobis opperirentur responsum de tribus locis, quam accerseremur, seque putare non alienum nos facturos, si eos scripto admoneremus nostri negotii, passa enim Hruztanus postquam nobis Agriae, Palotae, Zygethique proposuisset conditionem, ut majestati vestrae clarius ratio de hac expectatione responsi exponatur, hortatus etiam fuerat nos, ut biduum triduumve in hospitio deliberaremus, quid in hoc animi haberemus. Nos vero ostensuri majestatem vestram omnes conditiones, quae et juxta petitionem nostram,

saepius jam apud eos factam, et secundum mandata vestrae majestatis tum initio, cum non ita pridem nobis data, de toto loquerentur, aspernaturam, neve etiam spei quippiam injiceremus illis, quod non aegre adhuc possemus ab instituto proposito dimoveri, quantulamcunque regni portiunculam vestrae majestati promisissent, modo concessa etiam pace, diximus, non egere nos ea deliberatione vel momento minimo temporis, quum actutum eodem loci paratissimi essemus ad respondendum, uti et respondimus juxta praemissa.

Usuri nihilominus consilio interpretis, et diligentia nostra, minime segniter jam incepta ad obtinendam expeditionem, haec ad passas XII. Julii transmisimus. Nimirum quia jam nos ad ea, quae nobis proxime fuerant proposita, abunde et finaliter responderimus, nec esse quicquam, de quo alia a nobis deliberatio super illa re expectetur, postquam ea negentur nobis, quae jam toties ab initio, uti promissa atque adeo etiam debita postulaverimus, eorum nos illustrissimas dominationes magnopere rogare, dignarentur tandem nobis a magnitudine sui principis, vel benignum responsum cum eorum concessione impetrare, quae (uti jam diximus) diu peteremus, vel saltem justam dimissionem pro clementi magnitudinis suae promissione obtinere. Quandoquidem et tempus jam ipsum nimis sane longum frustraneae detentionis nostrae, et omnis tam divina quam humana aequitas postulet, ut hujusmodi dilationibus finis imponatur.

His nostris litteris in divano lectis, quid tandem agendum passae de re nostra censuissent, nihil prorsus intelleximus, quum ne verbo etiam unico quic-

quam nobis renunciare curarint. Ciaus bassy tantum, qui divanorum tempore summi cujusdam apparitoris passarum obsequia juxta morem gentis obire solitus, et litteras nostras intulerat, suo nobis renunciarat nomine: dixisse passas brevi sè nostro quoque negotio operam daturos. Quo responso non contenti, sollicitavimus etiam interpretes, quidnam dixissent passae ad nostras litteras, numve quippiam responsi per eos transmisissent. Sed ne iis quoque habentibus, quod ex mandato eorundem passarum reserere possent, per totam interim urbem increbuit, deferrique etiam ad nos inceptum est, haud dubie ex peditionem nostram per id tempus futuram. Sed passas duo expectare: festa bairani, quae jam imminebant, et adventum Persae oratoris, qui etiam non longe aberat, fierique alterum partim propter existimationem eorum, partim ut nos Persae potentia, Persam vero nostra territent, nihilo sane dissimilius quam Amasiae, utrosque in sua vota pertrahere enixuri. Alterum vero epuli gratia, quod legatis, cum quibus pacem jam habent constitutam, publice in curia, expeditionis eorum tempore solent exhibere, quia tunc jejunii sui religione prohibiti, quo noctibus duntaxat vesci morem habent, exhibere fas non fuerat. Quod utrumque etsi non erat tale, ut magni fieri debuisset, quum et alterum frivolum duximus et vehementer execrati sumus, postquam unius aut ad summum duarum horarum epulo tanti mementi rem in mora retinere oportuisset; quum tamen nec obtinere, quod vellemus, possemus, nec ulla nobis ad extorquendum vel via erat vel ratio, coacti sumus hoc etiam tempus opperiri, et credere, quando sic volebant, maxime his nos morari de causis. Cui morae XII.

diebus datis, passas denuo sub ipso bairano monuimus per litteras, multis nos verbis nolle jam eos molestare, verum paucissimis rogare, ut expeditionis nostrae meminissent, et nobis juxta promissionem proprio ore principis eorum responderent, quum jam aliud non haberemus, quod nobis esset expectandum.

Verum ad hanc etiam petitionem nostram, quum omnino siluissent per triduum, duximus esse excusandos ob celebritatem bairani, quod festum summum et fere unicum toto anno habere consueverunt. Prima tamen die Augusti iterum ad sollicitandos conversi, haec ad interpretem Ibrainum paucis scripsimus: Adiret privatim supremum passam mox lectis nostris litteris, et cum summa instantia rogaret nostro nomine, vellet jam tandem serio expeditionem nostram promovere, ac scire detentionem nostram ibidem ita diuturnam atque indignam, nullum rebus communibus afferre commodum, quicquid interim aliud animo suo vel princeps ejus vel ipse volutaret; caeterum, ut quaecunque nobis respondendum commisisset, id ad nos extemplo perferre non gravaretur.

Mature tum functo interprete officio suo, Persae quoque orator appulit Scutarum, eaque adhuc ipsa die, postquam domum e divano redierat, nos etiam jussit ad se accersiri, et his est verbis alloquutus: Vos quandoquidem magnitudinem principis mei pro pace et pro expeditione vestra tantopere urgetis, ego quoque jam hoc utrumque vobis impetravi, sed non sine maximo labore atque industria, quia et caeteris passis collegis meis insciis, qui ad bellum magis quam ad pacem inclinant, et opera ac favore mulierum assidue per tam longum tempus, quo vos hic apud nos habuimus, opperiendo, et inquirendo occa-

siones, quibus animum principis mei ab expeditione contra vos facienda, quam omnino molitur et habiturus est procul dubio, nisi meum consilium receperitis, avocare et ad pacis voluntatem transferre possem. Unum igitur Zygetum est in medio, quod si loco suo non summovebitur, pax quoque memorata nullo pacto componi poterit. Ea enim arx, quum in se ab initio semper haidones et praedones foverit et fovet etiam modo, qui latissime per ejusdem principis mei fines grassantur, nec idem jam illam diutius potest tolerare: decrevit omnino aut bello aut conditionibus pacis eradicandam.

Quare Augerio collega vestro hic apud se retento dum res tota perducetur ad finem, curam quoque eorum habebit, quae interim occurrerint, vos duos, Verancium et Zay, jubet ad regem vestrum proficisci et referre illi: esse ejus magnitudinis voluntatem, ut primo quoque tempore, deductis ex ea ipsa arce Zygeth praesidio ac munitionibus, eandem etiam demoliatur atque disturbet. Missis deinde iterum oratoribus, et per eos duorum annorum munus honorarium, cujus erat intermissa pensio, sic demum pacem secum perpetuam his conditionibus habiturum, quibus priorem habuerat; ea insuper Hungariae parte in sua potestate retenta, quam modo retineret, cumque his limitibus, qui constituentur postea inter suos et regis vestri fines. De munere autem annuo imposterum pendendo, quod vult sibi augeri, deque aliis, quae ad ipsam pacem attinebunt, cum iisdem oratoribus, et cum hoc simul, qui hic remanebit, transigetur, nimirum si rex vester his conditionibus annuerit.

Nos hisdem conditionibus non contenti, ut quae haud quaquam convenirent cum commissionibus ve-

strae majestatis, perturbationem animorum nost
non exiguam vultibus demonstravimus, innuentes
dignas et ab aequitate esse alienas ; verum ant
ad proposita ejus responderemus quicquam, p
omnium placuit de limitum positione, de quibu
rat mentionem, clarius informari, quaerentes
sionem, qua nos etiam pari ratione clarius eide
plicaremus, cum alioqui saepius antea declar
quosnam et princeps ejus majestati vestrae in
garia limites, promiserat remissa Joannis filio Tra
vania, et quibus rationibus memoratam pacem
ejus principem et majestatem vestram rite fie
porteret, quove etiam majestas vestra animo
acceptura disturbationem Zygethi, interrogav
quibusnam locis cujusmodique limites essent po
Respondit: Velle suum principem, ut quae ma
vestra de regno Hungariae in sua hoc tempore
ret manu, ea libere pacificeque retineret, quae
ipsee et sui deditii, ejusdem juris essent, suo p
nomine tenerentur. Caeterum de limitibus part
ac ponendis commissarios visuros, qui utrinque
boni, primates, et periti rerum ac status regi
legabuntur in medium.

Ibi nos altero die de duobus, hoc est, de d
sione vel cum pace honesta petitaque, vel sine
si quae minus aequa ac decora offeretur, juxta
datum vestrae majestatis solliciti, diximus: long
aequiores conditiones ad eam pacem componend
magnitudine ejus expectasse, quam essent hae,
nobis proposuerat, alios enim fines majestati ve
vi sua et rebellium opera adimere, alios per eon
nes pacis ultro sibi concedi postulare, quid hoc
aliud , quam manifesta impedimenta eidem paci

ponere, hunc in modum limites majestati vestrae astringere, et fines ejus ditionum sibi patefaciendo et reddendo armis suis obnoxios, rem nimirum contra verbum suum committendo, quod ab inito tractatu pacis memoratae semper hactenus unum illud extiterit; se majestati vestrae eam Hungariae partem, quam tunc possidebat, quae nos huc pacis ejusdem gratia deducebat, permissurum, si Joannis filio Transsylvaniam concessisset; motam itaque majestatem vestram magnitudinis ejus benevolentia atque amicitia, verboque ejus maxima fide habita, et oratores suos initio ad eundem misisse pacis gratia, et postea Transsylvaniam quoque Joannis filio concessisse, sperans sibi magnitudinis suae verbum, Hungariae ratione datum, non defuturum. Hujusmodi concessio Transsylvaniae, quum per os nostrum publice in divano magnitudini suae fuerit facta, meminisset idem dominus passa, quanam ratione, quove tenore verborum illam fecera mus, inveniet, quod non alio, quam ut majestati vestrae serenissimae idem ejus princeps liberam pacificamque Hungariae possessionem usque ad limites Transsylvaniae permitteret, intra eosdem limites et Giulam, et Varadinum, et quaecunque alia in illis partibus sunt loca, intelligendo, quae nec tractu Transsylvaniae comprehenduntur, nec unquam ad Transsylvaniam pertinuere, ea vel frater Georgius, vel quicunque alius tenuisset antea. Et quia Transsylvania Pueri nomine petebatur, majestas quoque sua petitionem hanc de sola Transsylvania semper ab initio intellexit, quam solam etiam per nos oratores suos, tali protestatione praemissa, restituit, ut nisi vicissim majestatem vestram ejus magnitudo in possessione Hungariae ita permitteret, quemadmodum et tunc ei decla-

rabamus, et ante saepius declaraveramus, e
Transsylvaniae concessio, per nos videlicet facta,
stranea, invalida atque irrita foret. Caeterum ali
ne nunc quoque a magnitudine sua postulare, q
ut majestas vestra in hisdem Hungariae limi
permittatur, qui ei a magnitudine sua fuere prom
Sic enim majestatem vestram putaturam, pacem
moratam, ut sibi honestam, et magnitudini suae h
stissimam futuram. Quam si hunc in modum ejus
gnitudo concesserit, ei nos, ut oratores et ministri
strae majestatis, subscribemus, sin minus, plane
ceremus, nos his propositis conditionibus non as
tiri, nec audere etiam eas ad majestatem ves
perferre, quandoquidem expresse jussisset nobis
infectis etiam rebus rediremus, si cum integr
promissis ab ejus principe regni limitibus pax n
concederetur, eaquepropter alterum nos de duobu
stanter postulare, ut jam tandem, si magnitudo
pacem velit, aut pacem ipsam expedite faciat,
enim jam tempus discessus; aut si nolit, id
que ejus magnitudo expedite facere dignaretur.
utrumque nos pro mandato vestrae majestatis esse
ratos, nec licere ulli nostrum hic remanere inf
pace, confecta vero etiam jussum esse, ut rema
unus, qui hic negotiis fungeretur. Fecimus hoc
etiam de pensione duorum annorum intermissa n
tionem, non oportere magnitudinem ejus esse sol
tam ipsius pendendae pensionis causa, quam n
promisissemus, venturam haud dubie subito, si
pacis juxta et magnitudinis ejus verbum et pro
vestrae majestatis concluderetur, sin secus, eam
non polliceri.

Hic interloquutus passa, dixit, eam promissionem Hungariae factam quidem esse vestrae majestati a suo principe, et staturum etiam fuisse promissis suis, si tunc Transsylvaniam Joannis filio remisisset, quando petebatur; quia tamen serius eam remiserit, et quidem eo tum, quum jam ipsius eam populi tradiderant, principem quoque suum absolutum fuisse illius temporis promisso, et alioqui liberum ei esse semper, de suo agere, quae libeat, nimirum alia dare, alia adimere, et subinde possessores etiam ditionum suarum commutare, atque hujusmodi plura, more consueto satis insolenter.

Paucis subjunximus, redire ad rem festinantes: posse quidem magnitudinem suam licite agere cum suis subditis, cum amicis aliam esse tenendam rationem, et regem quidem nostrum esse magnitudinis suae amicum, ac propterea eundem aequam, honestamque pacem ab eadem postulare, exigere promissa ut ab amico et confoederato principe. Nec malitiose, aut animo inimico majestatem vestram fecisse, quod serius Transsylvaniam remiserit. Sed fretus fiducia amicitiae, quam se in ejus magnitudine habere existimabat, diutius tentavit, ut eam liberalitate ejus potius, quam armis suis retineret, si armis uti voluisset, num totam eam provinciam tueri contra adversarios suos nequivisset, quibus unica, vel ad summum duae arces restiterunt, donec benignitate majestatis vestrae jussae sunt deditionem facere. Verum omissis hujusmodi conditionibus, ad quorum finem esset jam perventum, ad Zygetum et ad alia nostri muneris rediimus, diximusque, petitionem de disturbando Zygeto, fore majestati vestrae molestissimam, nosque

plane scire, hanc conditionem majestatem vestram nullo pacto accepturam.

Respondit: si non acceperit, bellum habebit, quod meus princeps quum in Hungariam deduxerit, quomodo ei et Zygetum et totum reliquum Hungariae resistet; sub cujus potentia terra etiam constremiscat? ideoque timendum illi erit, ne arcis unius causa totum regnum amittat; vos quoque, qui homines prudentes sitis, bene ista perpendite ac perspicite, vestroque regi ita consulite, ut damnum unius arcis tam exiguae maximam jacturam non faciat; et quia vobis data est conficiendae pacis hujus authoritas, cavete ne regi vestro causam belli pariatis, neve pedes illi ante tempus succidatis, et hujusmodi plura.

Respondimus, principem illorum esse sane potentissimum, semperque habere facultatem, quum vult, bella suscipere et gerere. Verum nostros etiam principes tutelae suae et suorum gratia belligerare consuevisse et scire, amicitiam tamen vestri potius quam inimicitiam semper sinceriter desiderasse et desiderare etiam nunc, si modo animum ejus perspectum habeat, caeterum alia nos non posse agere, quam quae nobis sunt commissa, et sciamus esse majestati vestrae tum commoda, tum honesta; eaque causa nisi optatiora nobis tam de Zygeto, quam de Hungariae memoratis limitibus idem passa protulisset, redituros quidem nos ad majestatem vestram, sed de propositis conditionibus nihil relaturos, nisi tantum, quod infecta pace rediissemus, optantes, ut hac ratione omnes tres simul abire paterentur.

Respondit: optatiores conditiones dari nobis non posse, caeterum postquam nos his ipsis jam oblatis conditionibus eodem loci subse[illegible] et assentiri non

vellemus nec possemus, ut saltem duo nos, Verancius et Zay, eas ad majestatem vestram perferremus et eandam de voluntate principis sui edoceremus.

Qui nec hoc ipsum quoque adeo facile suscipere volentes, quum diceremus, esse illi peculiares homines, qui ejusmodi res ad ejus principem pertinentes possint ad majestatem vestram deferre, curantibus ea duntaxat nobis, quae vellemus solida fieri, et non dilationibus involuta, ac ne speciem quidem revera futurae pacis habentia:

Subjecit, idque non semel, sed saepius, secus nequire fieri, quam ut dictas conditiones ad majestatem vestram perferremus; sic majestati vestrae commodius futurum, sic velle suum principem, qui omnino antequam quicquam secus agat, cuperet intelligere, quid sit majestas vestra ad easdem conditiones responsura.

Tum nos, visa passae de hoc pertinacia, haesimus aliquantulum, quasi cogitabundi, quidnam in re tanta, tamque improvisa essemus acturi, durum enim erat, quod objecerat, nec se ratio ulla certa exhibebat, qua subito deliberari posset, praesertim quod cum dexteritate nobis agendum cum furioso et insolenti foret; volentesque eotum, omissa interim contentione de Zygeto, ad alia quae restabant particularia descendere, (uti ad majestatem vestram non ita pridem scripseramus) rupit colloquium, nosque abse dimisit, dicens: postea se plura nobiscum loquuturum, quum alioqui satis multa etiam eo congressu transegissemus cum illo, sed tantum de Zygeto, in quo tangi nolebamus, et de limitibus generaliter; venitque ea nobis dilatio peroptata, quia perspecta hunc in modum ultima ejus principis voluntate, et quasi

formula eorum, cum quibus erat nos dimissurus, melius nos praeparavimus ad ea, quae postremo agere et concludere debebamus.

Die itaque postmodum octava ejusdem Augusti jussit nos accersiri, ubi interrogatis nobis, quid decrevissemus de his, quae paulo ante proposuerat, respondimus de Zygeto et de limitibus a principe suo majestati vestrae promissis, ea ipsa quae prius, quum alia sententia esse non possemus, nisi si mandatis vestrae majestatis contrarium agere vellemus; verum quandoquidem ita fuisset principi suo constitutum, ut nos duo, Verancius et Zay, ad majestatem vestram rediremus, eam de propositis ad finem conditionibus pacis hujusmodi edocturi, id quidem nos facturos, restare tamen adhuc nobis plura, quae huc faciunt, et de quibus cognoscere nos oporteret, quo plenius de tota re majestatem vestram possemus informare, igitur eundem passam interrogavimus, quid de Gywla, de Varadino et de aliis locis in eadem regni Hungariae parte constitutis, et intra praefatos limites majestati vestrae promissos, comprehensis responderet nobis? nos enim antea etiam egisse pro hisdem locis summa diligentia, agereque etiam modo, quandoquidem eis majestas vestra nollet privari, et par esset, ut eidem vestrae majestati pacifice permitterentur juxta ejusdem ipsius promissa principis, quae illi fecit, quum eandem de possessione Hungariae assecuravit, si Transsylvaniam Joannis filio concessisset; nunc enim intercepto contra omne jus ac fas induciarum Varadino, Giulam quoque adversarii ejusdem cum auxiliis ipsius principis dicantur velle oppugnare, quum simili modo arcem etiam Hwzt interceperint, nulla ratione vel induciarum habita, vel verbi ipsius

principis, quo omnes regnorum ac provinciarum vestrae majestatis fines eo usque securos fecerit, donec de memorata pace transactum foret.

Respondit: omnium hujusmodi locorum interceptionem et disturbiorum, quae post adventum nostrum ad eorum portam exorta sunt, causam a vestrae majestatis finitimis processisse, et justo bello acta ab eis fuisse omnia, quum interim et finitimi vestrae majestatis paria facere, ubicunque et quandocunque potuerunt, non praetermiserint; ideo quae majestas vestra per id tempus amisisset, amissa putaret; alioqui principem suum ea nequaquam concedere aut concessurum; quaecunque vel in Hungaria, vel in Transsylvania Joannis filii nomine possessa antea fuissent, ea ipsa velle etiam imposterum sui juris ac potestatis censeri et esse.

Subjunximus: ubi igitur promissa ejus principis, quae majestati vestrae fecit, locum sint habitura, si hisdem promissis obtenta ab eadem majestate vestra Transsylvania, illi etiam Hungaria adimatur, quae tota erat in promissis secundum eas partes ejus, quas in sua potestate habebat, quum nos cum hac legatione in Turciam expediverat.

Respondit paucis: actum esse de his, nosque frustra conari ac verba facere, et majestatem vestram ea jam parte contentari debere, quam illi princeps ejus concessisset, quum eam etiam negare constituerat, nisi ipse cum mulieribus sese apud eum pro majestate vestra interposuisset.

Tum nos et de arce Hwzt et de rebellium bonis quid agendum foret, quaesivimus, nam et Hwzt alieno tempore, in magnam injuriam quum inducia-

rum, tum ipsius ejus principis ignominiam verbi, rap-

tum esse, et rebellium ditiones sive bona non debere simili ratione a jure majestatis vestrae rescindi et abalienari, quocunque rebelles ipsi a fide vestrae majestatis excidere voluissent; regnum esse vestrae majestatis, et pro improbis atque infidelibus semper posse probos et fideles reponere.

Respondit: idem principem suum de re rebellium sentire ac velle, quae de aliis ad Joannis filium pertinentibus; neminem praeterea eundem principem ab se rejicere et indefensum relinquere solere, quicunque ad eum, et ad tutelam ejus sese contulissent; propterea nec de his quoque loqui nos oportere, ea nunquam principem suum vestrae majestati redditurum, pro quibus instaremus, nisi si praeter morem majorum suorum agere velit.

Venimus post haec ad Monkacz, meminisse, inquientes, arcem illam non bello fuisse captam, sed per compositionem Petro Petrowyth traditam in permutatione Transsylvaniae et Temeswari, cum regina atque ejus filio transacta, eaque causa suadere omnem et divinam et humanam aequitatem, ut postquam majestas vestra principi ejus de Transsylvania gratifacata libens fuisset, eidem restitueretur.

Subjunxit: non satis sibi constare statum causae arcis Monkacz, egisse nos de hoc cum Ahmat passa, verum cum alios oratores majestas vestra miserit pro concludenda pace, illum per eos informabit, et tunc quicquid erit aequitatis et justitiae de ipsa arce transigetur, quanquam alioqui nesciret, quonam pacto reddi possit, si quum Petro Petrowyth pro Themesvaro fuerit data, nec Themesvarum idem Petrowyth cepit a vestra majestate, sed princeps ejus, tamquam arcem suam, quae male majestati vestrae

tradita fuerat: nullam culpam in Petrowyth conjici, et consequenter neque arcem ipsam Monkacz ab ipso repeti posse; verum de hoc etiam postea erit agendi tempus, vos tantum cum his ad regem vestrum properetis, et curetis, ut intellecta principis sui de pace voluntate, quam citissime fieri poterit, eidem renunciet, quicquid animi ad ipsam pacem habuerit.

Nos hoc loco, etsi omnia, quae cum Petrowyth in collatione arcis Monkacz acta sint, exposuissemus, declarato insuper et chirographo ejus fidei, qua se majestati vestrae in perpetuum obstrinxerat, jus ejusdem majestatis vestrae super arce illa defendentes, nihil effecimus, rem passa in aliud tempus differente; et sic responsum ei ad alia facturi, diximus: in proficiscendo ad majestatem vestram nullam nos moram commissuros, caeterum jam nunc plane nos videre, uti et coram fateremur illi, quem sit ex conditionibus animum majestas vestra habitura, quum nullam agnosceremus talem, ad quam posset accedere; quum astricta majestate vestra in tam exili portione regni, quae quasi pugno comprehendi quiret, et annum munus honorarium princeps ejus augeri sibi postulat, et duorum annorum exigit intermissa, velitque prius ea ad suam portam mitti, quam de pace transigatur; propterea nescire sane nos, quomodo hoc utrumque fieri possit, quum majestas vestra et annuum minui potius cogatur, quam adaugeri, ditionibus suis regni Hungariae diminutis, et intermissa non ante mittere, quam confecta et pronunciata pace. Diximus etiam, eadem munera intermissa non ex debito sed ex benevolentia fuisse ejus principi promissa, quum jure belli, per Aly passam moti, fuissent retenta, cupida nimirum vestra majestate [illegible] etiam stu-

dium ipsius amicitiae eidem declaratum esse. Sed a haec nec aurem adhibuit dummodo illis largiat respondit tantum: quod quia ea etiam pax, quae majestati vestrae polliceretur, aegre fuisset impetrata necessum esse munera intermissa praemittere matur quo idem scilicet passa habeat firmum argumentum liberius et solidius apud principem suum de ipsa pace agere et perficere, alioqui vereri se, frustratum in ai hanc occasionem majestas vestra praetermisisset.

Cui nos, quum videbamur nihil proficere, alia non respondimus, quam quod de his majestas vestra visura esset.

Caeterum ubi idem passa de perpetua pace fa cisset mentionem, de hoc quoque interrogavimus, quonam pacto nos perpetuitatem illam oporteret intelligere; respondit: durante vita vel majestatis vestrae, vel sui principis, et quousque causa aliqua a majestate vestra non porrigeretur belli; similiter si placuisset vestrae majestati, tempus brevius praefigere, id ejus principem vestrae majestatis arbitrio relinquere, adjiciens: sic eam servaturum, ut quam vel cum Gallo, vel Venetis haberet.

Tum nos hoc animo principis ejus laudato, de Giula iterum, et de Cassovia, de qua nondum fecera mus mentionem, institueramus sermonem, verum interpres Hungarus, Ferhat nomine, inhibuit nos, ne de his loqueremur, quae adhuc in manu essent vestrae majestatis, postquam in oblatis conditionibus habebatur, ut majestas vestra retineret, quae possideret in praesentia; sic omissa consulto commemoratione Cassoviae isthac de causa, quum alioqui longius etiam esset a Transsylvaniae finibus constituta, qui verserentur in controversia, de reticuimus, ad

ntes efficere, ne ab adversariis vexaretur, sed pa-
ca, liberaque (uti erat in manu vestrae majestatis,)
em simul cum jure et facultate recuperandi cae-
, postquam non restituerentur ultro, relinquere-
eadem; ad haec respondit, quae ante loquutus
rat, nequire prorsus fieri pro quibus instaremus.
consumpta concertatione hujusmodi circa particu-
a, vicissim ei alia proponendo, alia respondendo,
gentes aequiora, ad postremum nihil praeterea ob-
re potuimus, quam quae initio pronunciaverat,
la etiam facta spe, significatione apparenti, quod
alia idem ejus princeps induci possit, idque pro
colloquii tempore, quia postmodum attigit quid-
n de Zygeto, uti loco suo dicemus, quo ostendit in-
rabilem suum principem non fore.

At nos perspecta tunc ejusdem principis ipsius
tinatione, in his duntaxat et iniquis et parum ho-
tis conditionibus fixa, quas passa nobis proposue-
etsi solita constantia erat in animo, illi refra-
di et obsistendi, quemadmodum aliis in rebus hac-
us pro mandato faceramus, tempus extrahendo,
ec eos ad aequiora deduceremus: quia tamen jam
semel passa Hruztanus edixerat nobis, ibidem
diutius adhuc mansionem habituros, quandocun-
cum his ad majestatem vestram proficisci recu-
emus; quare veriti in errorem aliquem incidere,
ique novae cuipiam molestiae causa vestrae ma-
ati, quae jam strictissime mandaverat, ut re etiam
cta rediremus: totis viribus in eam petitionem in-
uimus, ut omnes tres dimitteremur, postquam nec
positae conditiones essent convenientes paci, nec
raremus meliores. Passa igitur ubi dixit, nequire
, ut rediremus omnes, principem enim decre-

visse, ut duo remmittantur retento tertio, nos quoque Verancius et Zay primum qui dimittebamur, uti jam ante consultaveramus, quid ad ultimum facto opus erit nobis, si res hunc in finem desiisset, eundem passam alloquuti, diximus, quod nos ad majestatem vestram rediturí, de mandato quidem ejus rediremus caeterum caventes, ne et ipsis vanam aliquam spem relinqueremus, easdem conditiones, praesertim de Zygeto et de astrictione limitum posse fieri ut apud majestatem vestram locum obtineant, et ad eandem vento leviora deferremus, unde et honoris nostri et gratiae vestrae majestatis jacturam facere possemus, eidem passae protestari nos, quod haud dubie scimus, eas conditiones majestatem vestram non accepturam, ut ab honore et existimatione ejusdem alienus, quodque nos nec hisdem conditionibus annuissemus, nec eos de voluntate nostra, sed de mandato ejus principis ad majestatem vestram essemus perlaturi.

Simili modo magnificus dominus Augerius, collega noster, pari protestatione usus, dixit: sibi displicere quod sic eum a nobis dividerent pace pendente, et adhuc incerta, idque omnino et expresse fieri contra mandatum vestrae majestatis, quum confecta ipsa pace, non esset detrectaturus hoc officium, ut impositum atque injunctum; quapropter, si optatiores conditiones proponere nobis princeps ejus noluisset, se quoque cum collegis absolutam dimissionem postulare. Sin minus, iterum atque iterum protestari, illi se non aliter remansurum quam coacte et praeter omnem majestatis vestrae voluntatem, nihil interim a collegis dissidendo, quaecunque fuissent caetera.

Passa his protestationibus auditis, quas hunc modum consulto bifariam feceramus,

nonnihil videbatur, comiter tamen, familiariterque primum magnificum dominum Augerium, collegam nostrum, cohorratus est, ne gravaretur ibidem remanere tantisper, dum a majestate vestra responsum afferretur, deinde etiam nos duos, ut praeterea non exigeremus alia, sed maturaremus vestram majestatem edocere de hujusmodi voluntate principis ad pacem, quemadmodum et ante ad majestatem vestram scripseramus, et superius commemoravimus, eidem interim domino Augerio promissa omni libertate et tractatione non honesta et amica solum sed etiam fraterna, subjungens: oportere imprimis omnino de his majestatem vestram cognoscere, mentemque suam ejus principi atque illi primo quoque tempore declarare; nosque hujusmodi necessitate adducti eidem paruimus, et eotum his completis ordine hic expresso, discessimus ab ipso, vixque hospitium ingressi, subsequuta sunt nos a principe dona, vestes et non multae pecuniae, passa Hruztano nunciante, postridie nos ipsos quoque expeditionem habituros.

Postero itaque die, uti nunciaverat passa, in divanum deducti, eadem quae privatim apud Hruztanum passam egeramus, ibidem coram omnibus retexuimus, ansam praebente ipso Hruztano, novaque jam cum omnibus passis contentione inita, non solum superiorem de Zygeto, sed etiam de caeteris particularibus. Verum aeque frustra conati sumus, atque cum solo Hruztano, in unam enim eam ipsam sententiam dudum consenserant, ut et Zygetum disturbaretur, et ad caetera nihil pro nostro voto ibidem quoque publice responderetur nobis, ut neque Hruztanus passa quae responderat.

Atque his in hunc modum sese habentibus, ibidem quoque eadem protestati sumus, quae ante apud solum Hruztanum protestati fueramus, idque solennius aliquanto propter locum et personas, rogatis in fine, ut si fieri posset, gratiora vestrae majestati et de Zygeto et de aliis particularibus nunciarent, ne omnino et majestati vestrae et ipsorum principi quadrieane hoc legationis nostrae tempus sine fructu successisset.

Tum Hruztanus passa: si, inquit, adeo grave erit vestro regi Zygetum demoliri ac omnino tolli, quae est arx exigua, et majorum multo impensarum causa, quam emolumenti, admonete ipsum regem vestrum, ut inveniat aliquem modum ac rationem, qua princeps noster induci possit ad eam illi incolumem permittendam. Quae quum ab interprete intellexissemus, non exigua sane laetitia, eoque etiam majore affecti sumus, quod insperata. Verum dubii, sic fuisse passam locutum, interpretem, antequam responderemus passae, quaesivimus: quomodo hoc dictum passae intelligendum foret? De largitione, respondit; quod nobis plurimum placuit, verum dum solidius consequi ab interprete contendimus, nec subito respondemus passae Hruztano: nequaquam, subjunxit Aly passa, sed prorsus deleatur. Hanc esse principis voluntatem, hoc decretum, nec pacem ullo modo posse fieri, arce illa incolumi.

Magis tunc nos ambigui, revera ne Hruztanus passa verba illa protulisset, an interpres assentari nobis voluisset, quod et Aly passa tam valide, confestim, manifesteque Hruztano restiterat, et ab eodem Hruztano, quum apud eum fueramus, minime hujusmodi attactum erat, languide credidimus, at credi-

dimus nonnihil tamen, quia dubium non est, ipsum Hruztanum cum suis mulieribus omne genus belli longinqui aversari, pacem vero cum majestate vestra, quantum jam postremo perspicere potuimus, studiose etiam procurare, spe promissi praemii aureorum videlicet XXM. quandoquidem dum loqueremur privatim cum eo simul, non praetermisit obiter nos primum interrogare: an meminissemus promissorum, deinde etiam committere, ne quid de his cum caeteris passis attingeremus, quae liberius nobiscum contulisset; qua etiam de causa summoto hac ultima actione interprete Ibraino, cujus semper ad hoc tempus usi eramus opera ob latinam linguam, Ferhatum Hungarum adhibuerat, cui magis privata sua confidit, quam alteri; unde idem etiam Ferhat aliquoties nobis et tunc et prius affirmaverat, malle Hruztanum XX. dentes ex bucca amittere, quam promissos XXM. aureorum non recipere; quare ipsum passam hoc dixisse utique credidimus, cessavimusque eos praeterea tam de hoc quam de aliis negatis stimulare, primum, quod frustra conabamur, deinde, ne si animadvertissent, nimis nos hoc verbum avide arripuisse, denuo nobis malignitatem aliquam objecissent; quum demum sic loquuto vehementiore spiritu Aly passa, Hruztanus postmodum non adjecit verbum, simulque et ipsis et nobis in silentium nonnihil fixis, surrexerunt, nosque ad principem induxere, cui pro more manibus osculatis, passa etiam Hruztanus demonstravit, qui ex nobis apud ejus magnitudinem esset remansurus, quive ad majestatem vestram redituri, nullumque ibidem permissi verbum facere, exivimus.

Caeterum exposito hujus actionis nostrae toto suo progressu ab initio ipso ad finem, jam loca ejus quae-

dam percurremus, quae tenui nostro ingenio consideranda esse judicavimus. Igitur quae nobis pasa Hrurtanus in divano proposuerat, restare adhuc Zygeto gratiam, res ejusmodi est, de qua non audemus solide quicquam affirmare, verum quia inter ipsum Hrurtanum et Aly passam maxima simultas haeret, quod hic etiam satis sit apud principem gratiosus, quumque et ille paci studeat, et hic bellum videtur velle, accommodando sese comice principi, plurimum vereatur paci nostrae palam favere: ideo opinamur, quod de industria sic obiter, et quodàm tumultuario modo nos voluerit commonefacere, posse adhuc Zygetum superesse, ne omnino desperatum de eo crederemus, resque ad bellum manifeste inclinare incepisset. Potuit tamen illud etiam subesse, quod id artificiose nobis insinuarint ea causa, ut consulerent partim fastui et existimationi sui principis, partim ut difficultate nobis de impetratione dictae arcis inculcata et prope persuasa, ad majorem aliquam vel temporarii muneris additionem, vel ordinarii pensionem, sic re ejusdem arcis ad novas petitiones et promissiones largiores, ne dirueretur, dilata, *) de quo tamen latius postea majestas vestra poterit consultare.

Habent considerationem etiam protestationes nostrae dupplicem: ne enim et magnificus dominus Augerius, qui remansit, et nos qui reversi sumus, hoc utrumque temere visi fuissemus fecisse, postquam sic ab eo principe prope cogebamur facere, neve idem dominus Augerius ullo tempore imposterum incurrisset hostium quampiam calumniam, quod vel pro nobis duobus, Verancio et Zay, vel pro Joanne Maria Malvesio esset obses, quos saepe etiam antea omnes simul vexare

(* Kimaradt, úgy látszik, egy

non erubuerunt; deinde, ut majestati vestrae semper liberum, esset occasionibus sese offerentibus, Transsylvaniam denuo jure legitimo recipere, quandoquidem princeps ille, obtenta a majestate vestra pro Joannis filio Transsylvania, verbo suo de promissa ob id eidem Hungaria cum limitibus saepe jam nominatis, non steterit, si non steterit; idque juxta hujus ipsius quoque pacti protestationem, qua irritam cessionem nostram prorsus fecerimus, si memorata promissa non servasset.

Illud autem, ut majestas vestra libere possideat in regno Hungariae, quae modo possidet, itane sincere intelligendum sit, ut dictum est, an secus, nos certe dubitavimus, quum limites inter se et majestatem vestram sic vellent ponere, ut qui coloni in utrisque finibus cesserint, suorum duntaxat limitum dominis, quique integros proventus ac census pendant, *) quod quam firmiter majestas vestra, ne fiat, prohibuerit, in memoria semper habuimus, et ad hoc usque tempus id fieri posse constanter negavimus. De re tamen hujusmodi nullam nobis hac actione mentionem fecerunt, saepe tamen antea etiam contenderunt nobiscum, secum stabilem ac diuturnam pacem minime futuram, quod finitimi nunc etiam palam edicunt, et clamitant, ita pacem fieri oportere non aliter, quum secus nunquam desolationes poterunt reparari; nos, quae ad haec ubique illis responderimus, praeterimus modo, ut brevitati consulamus, verum quum legimus principis ejus litterarum ad majestatem vestram traductionem, nec aliam in illis reperimus mentionem, quam de solo Zygeto disturbando, interrogavimus passam: cur in eis non curavit adscribendum,

*) A *szöveg e helyütt is kissé* roncsolt.

quae oretenus nobis dixerat, nimirum de hoc ipso, ut quae majestas vestra nunc in Hungaria possideret, imposterum etiam possideat, et de duorum annorum intermissis muneribus honorariis; respondit: principem suum id solum litteris suis voluisse exprimere, circa quod potissimum pacis negotium versaretur, reliqua oratoribus committi solere, ut fide publica praeditis; ideo satis futurum, quum ex nobis majestas vestra illa acceperit; nos enim omnino volebamus, ut etiam isthaec ascriberentur. sed noluit, quum ne ejus quoque litteras ad majestatem vestram impetrare potuerimus; dicebat enim, morem illis non esse, ut captivorum litterae domini litteras comitarentur: sic desiimus.

Et jam si majestas vestra jubet nos dicere, quid de ista pace, quae offertur, inpraesentia vel judicemus vel sentiamus, ut qui multa apud hostem et audiverimus et viderimus, diu sane per eos dies, quibus in hoc tractatu versati sumus, nobiscum agitavimus, hanc ipsam pacem reverane idem hostis velit an secus, quum quae intra hoc tempus advenisset fama ea non incerta de victoria serenissimi Philippi regis tam in Galliis, quam in Italia habita, et quod summus pontifex ac rex Galliarum cum eodem essent de stabili pace tractaturi, summaque celeritate Galli orator ad regem suum fuisset expeditus, Persae quoque supervenit legatus, per quem, uti ab interprete Hungaro, atque ab aliis etiam fide dignis hominibus accepimus, commercia primum mutua utrorumque populorum, deinde loca quaedam munita in majore Armenia, limitumque positionem in utriusque finibus, et demum, ut filio suo sangziacatum Babiloniae concederet, postulaverat, hisque concessis sibi, pacem ex se, et fir-

mam et stabilem offerebat, sin minus, aliud se de dicta, pace cogitaturum denunciarat.

Supervenientibus ad haec a majestate etiam vestra de dimissione nostra litteris, postquam de pace nihil fieret, atque hinc et inde crebris nunciis de ejusdem pro hoc anno bellicis apparatibus, maximum ex utroque stimulum fertur habuisse de dimittendis quibuspiam aut quopiam ex nobis cum expeditione qualicunque, dummodo expediret; hisque omnibus in cumulum collectis, et potissimum de periculis suis ex periculis Galli sollicitus, ne a societate sua recideret, raptim atque uno tempore et Gallum oratorem ad suum regem, et nos ad majestatem vestram, non sine latenti quopiam artificio, expedivit, nimirum offerendo regi Galliarum mare et montes, et horrentia duo bella, terrestre et maritimum, auxilio contra communes hostes ad futurum annum, ne cum eis in gratiam rediret, vestrae vero majestati pacem nec sinceram, nec satis decoris, utilibusque conditionibus praeditam, hoc autem eo consilio, quemadmodum pluribus ex locis habuimus, ut et hoc reliquum instantis anni tempus expeditione dictae pacis sine bello, ad quod imparatus erat, transigeret, et interim per hiemem explorato, perspectoque erga se animo Galli, cognosceret demum, quid imposterum de pace cum majestate vestra perficere debuisset. Nam si ipsum Gallum viderit plane ab sua societate ad saniora consilia reversurum, haud dubie sperandam esse ab eodem cum melioribus conditionibus pacem, sin evenerit secus, et placebit Gallo Turcae pollicitatio, dubitandum est, ne has quoque in praesentia oblatas incipiat revocare, Galli amici erga se voluntate et constantia fretus; et hac quidem sententia, non solum sumus nos duo,

sed nobiscum etiam collega noster magnificus dominus Augerius est, et ii omnes, quos fortunae ac magnitudini vestrarum majestatum favere, studereque cognovimus; quum enim hoc tempore non pauca, uti jam saepe scripsimus, concurrant, quae praefatum principem hostem nostrum vereri, et sedere domi cum parta opinione potentiae, hostesque tantum apparatibus suis territando, ut fecit proximum quadriennium,*) cum ea sola certe jactura plurimum demittet audaciae, si quo casu Galli fiducia privabitur; quod quidem unicum instrumentum ad pessumdandam christianorum principum et statuum unitatem nullo non impendio, nulla non molestia servandum sibi quam diutissime fieri potuerit, constitutum habet, de quo alioqui, quia ex divina providentia majestatum vestrarum cura est, loqui nos desinimus.

Et quod postremum hujus actionis erit, plura alia et varia sunt, quae dum cum passis ageremus occurrere. Haec tamen ad summam collegimus, quo majestati vestrae totam rem in unum veluti corpus congestum exhiberemus, veniam supplices postulantes, si quid commisissemus, quod vestrae majestati non probaretur, uti non dubitamus commisisse nos, et inutiles servos fuisse, homines enim sumus, iique parum sane ad hujusmodi reipublicae munia idonei, verum quum semel assumptae provinciae nec fide, nec vigilantia, nec studiis nostris, quantum fuit in nobis, defuimus, reliqua omnia, quae praestitimus, ex gratia vestrae majestatis, etsi eidem placuerint, metimur, exhibentes nos imposterum quoque vestrae majestati ad omne genus servitutis cum majoribus etiam vitae nostrae periculis, quam fuit haec, cui nos pro suo sa-

*) Itt is kimaradt egy sor.

pientissimo consilio benigne adhibendos esse judicaverit.

His adjicimus duo; passa enim Hruztanus ter nobis privatim ad se accersitis, postquam eramus omnino expediti, nec jam quicquam negotii nos habituros sperabamus, identidem duo memorata inculcavit. Alterum: ut summo studio ejus nomine cum majestate vestra ageremus, quatuor quosdam captivos, partim ad Zygetum, partim in aliis locis captos, vellet ob respectum suae amicitiae liberos facere et illi remittere, gratificaturum se hac re suo etiam principi non mediocriter, quod captivi memorati primatum quorumdam suae aulae essent mancipia. Alterum: ut eandem, quam diligentissime sciremus ac possemus, oraremus, sic sibi de accipiendis praesentibus conditionibus pacis faciundum esse constitueret, et tale responsum principi suo daret, quo nec apud eundem principem suum, nec apud reliquos passas, vezirios collegas suos, erubesceret, si imposterum quoque, quoties aliis de rebus vestrae majestatis curam gesserit, patrocinia sua apud eundem principem suum habeant locum. Nos itaque majestati vestrae hac petitione Hruztani passae exposita, reliquas etiam ejus instantias exequi accuratius supervacaneum esse duximus, quum quod erit in his vestrae majestati faciendum, solus ejus novit prudentissimum consilium. Verum ut est alterum deliberationis difficillimae, ita quod ad alterum attinet, ingratis et insolentibus hostibus hoc amicitiae genere gratificari judicamus non oportere gratuito, quum prorsus et damnosum et frustraneum foret, sitque vel Karahamzabegus argumento, pro quo nec relatae sunt ullae gratiae nec habitae, et insuper quod est indignius habendum, mox denuo potentiorem, et

nostrarum rerum peritiorem, in fines nostros diris armatum immiserunt, quo apud nos in captivitate accepta incommoda ulcisceretur. Id quod jam adeo praestat sedulo, ut hostilium praesidum sive zangziacorum habeamus molestiorem nullum, nullum magis perfidum et inquietum. De nominibus autem captivorum, et cujusmodi hominum fuerunt mancipia, postea reddemus rationem, quum majestas vestra mandabit.

TOLDALÉK.

Verancsics és Zay a szultánnak s a nagyvezírnek.

Actio legatorum Antonii Verancii et Zay de Transsylvania. 1555. *)

A.

Potentissime Imperator. Serenissimus rex noster intellexit, quod altitudo vestra non bene fuerit informata de negotio Transsylvaniae, quum eidem vestrae altitudini fuerit persuasum, regem nostrum vi armorum occupasse, et ex ea serenissimam reginam Isabellam cum suo illustrissimo filio expulisse, in contumeliam non solum ipsius reginae et sui filii, sed etiam altitudinis vestrae. Illud etiam addendo, quod decrevisset, nolle inposterum nec pacem, nec amicitiam cum altitudine vestra tenere, nec eidem solito more tributa honoraria pendere.

Quae res quum sit falsa et conficta ab illis, qui totaliter vellent animum altitudinis vestrae a rege nostro alienare et eam contra ipsum concitare, supra modum dictus rex noster fuit conturbatus, et dicit, quod si res talis fuisset vera, merito et altitudo vestra deberet illi indignari, et ipse alia via prospiciendo suis negotiis, non misisset huc ad celsitudinem vestram pro pace suos oratores.

---

*) [illegible] t későbbi kéz — Verancsics Faustusé — iktatta jele[illegible] [illegible].

De quo informando paucis altitudinem vestram, in vera et simplice veritate recensemus primum, quod serenissima regina cupida simul cum filio et aliis suis adhaerentibus quod tractatus concordiae olim inter Serenissimum Joannem regem et regem nostrum factus perduceretur ad exequutionem, et ut eis alium aliquem statum concederet, in quo quieta et secura, cum filio suo et suis adhaerentibus vivere posset: ab aliquot annis ante assidue sollicitavit ipsum regem nostrum, et petitionibus et precibus valde instanter, ut Transsylvaniam cum partibus regni Hungariae inferioribus, Themesvaro scilicet et Lippa et Solymos et Beche et Bechkerek in suas manus acciperet, et illis daret in recompensationem aliquem alium statum, et bona in partibus regnorum et provinciarum suarum, in quibus cum suo filio secura, sine lite, controversia et bellorum cura degere posset.

Propterea quum videret rex noster tantam reginae et suorum propensitatem in resignanda illi Transsylvania cum partibus Hungariae inferioribus supranominatis, existimavit, rem se eis facturum gratissimam, si illos contentasset, et eorum postulatis complaceret atque assentiretur, credendo insuper certissime, quod neque majestas vestra debuisset illi succensere, quandoquidem non cogebantnr ad hujusmodi resignationem et permutationem. Nam res omnis et tractatus ipse voluntarie, amicabiliter et sine omni contentione et vi agebatur, utpote inter eos, qui utrique magnitudini vestrae erant aequaliter adjuncti, et utrique eandem recognoscebant muneribus et tributis honorariis. Et sic demum concluso tractatu, et firmatis pactis cum regina, filio suo, et reliquis suis, majestas regis nostri exequutura tractatum antea cum

Joanne rege factum, prout regina et sui cupiebant, assecuravit ipsam reginam de sua dote centum et quadraginta millium aureorum hungaricalium, filio vero simul cum matre dedit in Silesia duos ducatus honorificos, et satis bene bonis civitatibus et castellis commodatos, et sane tales, in quibus filios etiam suos tenere non erubesceret. Ad haec, ut majorem etiam in dictum filium Joannis regis benevolentiam suam declararet, promisit ei filiam suam in uxorem se daturum, accipiendo eundem non solum in sanguinem et prosapiam suam, quod multis aliis apud nos principibus non soleant concedere, sed etiam in verum filium, facta illi promissione, quod eum suo tempore, et honoribus esset aucturus et majoribus bonis, simodo ipse quoque sic se gesserit erga suam majestatem, ut verum filium deceat, quemadmodum apparet in litteris reginae super antedictum tractatum factis.

Haec omnia ubi primum fuere confecta et conclusa, rex noster subito, memor amicitiae et confoederationis, quam habet cum celsitudine vestra, designavit oratores novos ad altitudinem vestram cum muneribus et tributis honorariis, tam Hungariae quam Transsylvaniae, eosque citissime coepit expedire, quo de omnibus memoratis tractatibus celsitudinem vestram edoceret, seque in strictiorem amicitiam ejus exhiberet, postulando, ut se quoque in eo loco et favore apud se habere vellet, in quo et Joannem regem et suos posteros habuerat. Quod nunc etiam vult et postulat a vestra celsitudine sincero et candido animo.

Hanc suae majestatis legationem statim dominus Ally passa, Budae tunc beglerbegus, impedivit et prohibuit ad felicem portam celsitudinis vestrae proficisci, educto in fines suae regiae majestatis exercitu.

Nec, toties ab ipso rege nostro rogatus, ut ab armis conquiesceret, donec de omnibus, quae erant ratione Transsylvaniae peracta, altitudinem vestram edoceret, potuit adducere, ut tumultuari seque impedire desineret. Verum producto exercitu in aciem ex suis stationibus, coepit oppugnare sua confinia. Tum nostri quoque homines coacti necessitate ad defensionem sui, ipsi etiam simili modo in contentionem proruperunt, quantum potuerunt, omniaque fuere in illis finibus perturbata; et successionem hujus negotii totum sic dominus Ally passa significavit felici portae majestatis vestrae, ut ipsi visum fuit, non vero ut se res habuerat, quo magis ac magis rem regis nostri apud altitudinem vestram aggravaret.

Nihilominus impeditus hoc pacto rex noster ab Ally passa in dimissione novorum oratorum, non destitit aliis viis mittere ad celsitudinem vestram litteras, et per Joannem Mariam veterem oratorem suum eandem de praefato Transsylvaniae tractatu certiorem facere et informare. Quod diligenter ipsum Joannem Mariam fecisse, postea saepius ab eodem intelleximus.

At de hac prohibitione et insultibus domini Ally passae orta sunt tandem omnia illa disturbia, quae illud regnum postmodum gravissime afflixere, citra omnem culpam regis nostri, qui ab eo tempore, quo fecit cum magnitudine vestra inducias, et misit nos ad celsitudinem vestram pro pace, nunquam cepit arma, nec vel unum armatum militem misit in celsitudinis vestrae fines, non obstante, quod interim dominus Tuygon passa, successor Ally passae, cum finitimis zangziacchis invaderet fines regis nostri et subditos ejus vexarent, nonnulli etiam ex eis partim

furarentur, ut zangziacchus Karahamza Fylekvar, partim obsidione et vi bombardarum expugnarent, ut dominus passa Tuygon Salygo, et alii atque alii alia loca et pagos vastarent, et captivarent homines, idque sine ullo respectu induciarum et honoratissimi verbi vestrae altitudinis, quo ipsae induciae erant firmatae et securitas regni nostri constituta. Cui verbo firmissime credendo rex noster, sine et armis et militibus continebat se eo tempore cum suis subditis.

Postea vero si qui insultus a suae quoque majestatis subditis fuerant subsequuti contra subditos vestrae altitudinis, dignabitur bonitas vestrae altitudinis scire, quod provocati moverunt se ad sui defensionem, non autem ipsi provocaverunt alios, quemadmodum alio scripto vestrae celsitudini probamus.

Quod autem eo tempore neque tributum honorarium missum est vestrae magnitudini ratione Hungariae, haec ipsa quoque intermissio non regis nostri dedita opera intermissa est, sed belli causa, quod ipse dominus Ally passa in regis nostri finibus suscitaverat. At nunc, quando divina favente clementia praesens pax renovabitur et nova statuetur limitatio propter multa, quae sunt postea regi nostro adempta, majestas sua denuo ad ejusdem tributi pensionem revertetur, eoque diligenter magnitudinem vestram posequi et honorare curabit.

Jam quod ad Transsylvaniae negotium attinet, exequemur.

Ait rex noster serenissimus, non vi, nec dolo, nec in praejudicium vestrae magnitudinis occupasse Transsylvaniam, uti intellexit, magnitudini vestrae fuisse persuasum, sed ultro et spontanea cessione sibi a regina et suis esse traditam. Nec dubitat meminisse ve-

stram altitudinem, quod nunquam reginam ipsam ac suos sollicitaverit armis pro reddenda aut cedenda sibi Transsylvania; verum ipsamet cum suis non subito aut tumultuario motu impulsa, sed aliquot annis ante, maturis ducta consiliis, per assiduas tum litteras tum nuncios suos institit apud nostrum regem, ut tractatum cum Joanne rege, marito olim suo, habitum vellet ad exequutionem perducere, et ab se ac filio suo recepta Transsylvania ac partibus regni Hungariae inferioribus, alibi in ditionibus suis sibi et suo filio provideret.

Rex itaque noster tot petitionibus, immo potius precibus adductus, credens se nulla in parte magnitudinem vestram offensurum, si ejusmodi reginae ac suorum votis promtum se exhiberet. Nam quum rex ipse quoque noster agnoscat se amicum, confoederatum, et ita junctum esse vestrae magnitudini, ut ab ea divelli minime vult: nequaquam visum est illi, in praejudicium vestrae magnitudinis facturum, si ab iis Transsylvaniam in suas manus acciperet, qui nolentes uti donis ac beneficiis vestrae magnitudinis, sponte illam offerebant.

Quare confecto cum eis memorato tractatu et conventione, quemadmodum ipsa regina cum suis aliis cessit ejus majestati Transsylvaniam et inferiores regni Hungariae partes cum Cassovia et corona, qua Hungariae reges coronantur, ita rex quoque noster omnia illis ex se concessit, de quibus mutuo convenerant, adeo ut regina et tunc et postea, non solum litteris suis, sed etiam nunciis professa et testata est, se cum suo filio esse satisfactam.

Ubi itaque, imperator potentissimei, fiunt hujusmodi tractatus concordiae, conventiones, permutatio-

nes, resignationes, pacta, pax, et sponsales filiarum promissiones, ibi certe (quod probatur evidentissime) non est discordia, non inimicitia, non fraus, non arma, non jus, non injuria, nec demum ulla res, quae inferat displicentiam.

Quare ultro rogatus rex noster ad hujusmodi concordiae tractatum ineundum, quum praeter commissarios suos solis servitoribus eorum comitatos neminem in Transsylvaniam mittere statuerat, utpote ad rem amicabiliter et sine strepitu contentionum conficiendam, monitus fuit ab eisdem, ut milites etiam cum commissariis mitteret. Paruit, sed vix plures misit quam VI. aut VII. millia, uti voluerunt, qui monuerant; et ii quidem milites, si rem vi geri oportuisset, non certe Transsylvaniam aut Themesvarum, sed vix domum unam expugnare potuissent.

Patet itaque ex hiis, imperator potentissime, quod rex noster nihil vi, nihil dolo gessit contra reginam ac suos in Transsylvania, sed ex mutuo omnium inter se consensu ac voluntate.

Propterea ubi nunciatum est regi nostro a domino Hruztano ac reliquis passis nomine vestrae magnitudinis, ut omnino Transsylvaniam filio Joannis regis restituat, dicit sua majestas magnam sibi et prosapiae suae a regina et suis adhaerentibus fieri injuriam, si tam levi ejus et suorum mutabilitate accideret, ut juribus suis hac in parte privaretur, nec ad ipsius quoque aequitatem magnitudo vestra respiceret.

Nam majestas sua cum magnitudine vestra non litigat, cujus benevolentiam, amorem et liberalitatem exposcit, sed cum iis, qui juxta communes nostras leges tanto desiderio inita pacta, tamque firmiter mutua fide robora-ta tam indebite violare atque infringere non dubitarunt.

Quae quum ita se habeant et confidat rex noster magnitudinem vestram penes pietatem etiam aequitatis esse studiosam, rogat adhuc magnitudinem vestram, velit magnitudo vestra pro suo in omnes, qui magnitudini vestrae conjuncti esse volunt, amore et providentia, ad nostri etiam regis statum, conditionem et affectum respicere, quem gerit erga magnitudinem vestram, atque ita demum viam aliquam reperire, quo praesens negotium inter serenissimum regem nostrum, ac reginam et ejus filium sic complanetur, ut utrinque habita existimationis magnitudinis vestrae ratione, et rex noster, ex benevolentia liberalissimique animi sui consensu retineat Transsylvaniam, et regina cum suo filio eo statu contententur, quem et expetiverunt tantopere, et pro arbitratu suo obtinuerunt, sperantes in dies ab ejus majestate meliora, uti etiam illis sese in tractatu obtulit.

Nam quod ad regem nostrum attinet, dicit sua majestas, quod quum Transsylvaniam neque molestaverit, nec a regina unquam postulaverit, sed ultro traditam diu sollicitatus acceperit, et quam plurima in hoc impenderit, ut voluntati et petitionibus reginae ac suis satisfaceret: nequaquam ipse adhuc modum potuit invenire, quo sine gravissima infamia ac dedecore praefatis reginae et suis Transsylvaniam possit remittere, et magnitudo vestra, quae est imperator maximus et sapientissimus, non ignorat, oppressionem esse maximam principibus, injuria ad aliquid, maxime vero ad indecora impelli.

Dicit itaque rex noster, diu se, potentissime imperator, cogitasse et consilia captasse, quonam pacto sic ad hanc petitionem de Transsylvania magnitudini vestrae responderet, ut ejus animum quietaret.

Verum quum majestas sua nunquam antea majore difficultate in suis rebus laboravit, aliud ad respondendum non potuit invenire, quam ut etiam atque etiam magnitudinem vestram roget, ne se, qui certe omnium hoc tempore regum christianorum rex primus sit, inconstantia adversariorum suorum (quod aliter dicere non possumus) uni mulieri, uni puero et uni privato homini conetur succumbere. Quandoquidem si id ejus majestatem subire oporteret ignominiae, certe natum se non fuisse aut multo antea obiisse maluisset.

Igitur quanti magnitudo vestra, quae potentia maximos principes antecellit, unum tantum regem confoederatum et amicum suum hancque, ejus primam petitionem sit factura, oramus, ut nunc demum pro sua celeberrima nominis fama non gravetur declarare. Et velit etiam cogitare, quod ex praesenti magnitudinis suae judicio ac deliberatione multi principes et nationes christianae intentae sunt, ut perspiciant, quanta, et quantum aequitate, tum existimatione amicos et confoederatos reges apud se magnitudo vestra contineat.

Ad reginam vero et ejus filium quod attinet, licet, inquit, majestas regis nostri, tam mater quam ejus filius obliti mutui et firmati jam foederis et meritorum ejus erga se nimis cito, concitarint magnitudinem vestram contra illum, et hostes sese ei ostenderint, quem amare potius debuerant, quam odisse, quum eis (uti ipsimet optaverant et fatentur) morem gesserit: tamen adhuc offert se majestas sua, et fraterno matrem et paterno filium ejus complexurum, *) accedente magnitudinis vestrae authoritate et respectu, si in meliorem viam reversi, maluerint ejus majesta-

*) Kimaradt, úgy látszik, „amore.“

tem amicam habere, quam inimicam. Quandoquidem ubi primum opera et consilio magnitudinis vestrae fuerint ejus majestati reconciliati, et noster rex jam promissam praefato filio filiam suam tradiderit in uxorem, non dubitet magnitudo vestra, quin denuo sit in eos benigne affectionem et benevolentiam suam conversurus, ac majoribus etiam tum rebus, tum honoribus eosdem aucturus. Quia quum ipse rex noster sit rex maximus, eos certe, quibus in matrimonium filias suas locat, non parvos nec abjectos esse studet; sic nec Joannis regis filius de liberalitate ac paterno ejus majestatis animo desperet.

Quod autem est ultimum, quoniam rex noster ad hoc usque tempus nemini unquam honorarias tributorum pensiones fecerit, singularis certe erit gloria vestrae magnitudinis, quod illi facere inceperit. Dignum itaque est, ut, postquam ob ejus amicitiam, et confoederationem magnitudo vestra tanta uteretur gloria, ita et majestas ejus vota sua a magnitudine vestra consequatur.

Haec sunt, quae ad negotium Transsylvaniae, reginae et ejus filii pertineant. Quibus bene et feliciter in salutem magnitudinis vestrae obtentis et firmatis, ad alia deveniemus.

B.

Potentissimo imperatore. E consueto appresso li cristiani principi, che li patti, le convenzioni delle concordie, de permutazioni, de vendizioni, e de tutti simil contratti con lettere obligatorie sigillate con sigilli, e sottoscritte di proprie mani delli contrahenti, sieno confermati e testificati. Li quali da puoi per

nissun modo puolno infringiere e revocare, se non che il consenso intravenesse de tutte due parti.

Per la qual cosa essendo re nostro accusato appresso la grandezza vostra, che per forza e col inganno in pregiudizio de vostra grandezza habbia occupato la Transsilvania, e cacciato fuor d' essa la regina Isabella col suo figliuolo : esso re nostro volendo pruovar, questo esser falso, e confinto da quelli, li quali se sforzano alienar l' animo e la benevolenzia de vostra altezza da lui, e quella farglie la inimica.

Noi per commandemento d' esso re nostro porgiemo a vostra altezza dui essempi delle lettere obligatorie, che la regina sopra l' accordio della rezignazione del stato di Transsilvania ha fatto e dato al nostro re, testificando con la parola soa, che re nostro amichevolmente, e senza ogni forza et inganno ha con lei contrattato, e che si lei, come il suo figliuolo, pienamente pe la Transsilvania e per le parte inferiore di Hongaria, cioe per Themesvaro e Lippa, e altre pertinenzie de detti luochi habbia contentato, di quanto hanno desiderato.

Ne è da dubitar, che quando la vostra altezza potentissima et sapientissima et justissima, intenderà li detti essempi delle lettere date e fatte sopra l'accordio tra la regina, suo figliuolo e re nostro, chiaramente crederà che li lamenti e le accusazioni della regina e delli suoi siano falsi.

Et oltra di ciò essendo per vedere la vostra altezza come nello exordio de dette lettere tratta la celsitudine vostra, e quanto honorate grazie rende a quella per tanti benefizii che dalla celsitudine vostra ha recevuto, e come indebitamente revoca e rompe gli patti, che con la parola, con sigillo, e con la

mano soa ha approvato e roborato. E finalmente in che modo la reputazione e la grandezza de vostra celsitudine puoco honoratamente considerata, con ingenio di donna, insieme col Petrovith, se sforza tirarle al odio et alli danni del nostro re; il che altramente di lei non se puol dire, vedendossi apertamente per li fatti et andamenti suoi. Di maniera che quando la grandezza vostra intenderà tutto questo dalle istesse lettere della regina, re nostro e certissimo, che la vostra altezza, si come la pietà ha sempre avanti gli occhi, cussi ancora dalla equità e giustizia mai si parti, ne declinarà per instituto della regina e di Petrovith là dove l' honore, la reputazione, la celeberrima fama e nome suo felicissimo puotesse sminuirsi. Perchè sa bene el nostro re, che vostra altezza è dotata di tal giudizio, con lo quale facilmente e sapientemente conservando uno cussi grande imperio, e tenendo quello in unità, molto più facilmente puossa travedere, quello fa e vole la regina, e come ancora li suoi inconvenienti desiderii si possono evitare, essendo per si molto manifesti.

Se dunque il nostro re pregato spontaneamente dalla regina e dalli suoi, a simil accordio cerca la resignazione della Transsilvania, e quello insieme con la regina e con li suoi tanta con carità e paternal affetto ha abrazziato, e sodisfatto a tutte le loro dimande, come le lettere e della regina, e de Petrovith fanno testimonianza, con che raggione adesso volno annihilare la loro parola? con che animo la data fede volno rompere, e finalmente con che faccia ritornino alla grazia, et al lucidissimo conspetto de vostra altezza? Il che non essendo dubbio, chel e presente lettere apertamente demonstrarano a vostra altezza, e noi

affermemo, che se la mitta (?) de vostra benevolenzia, de liberalissimo animo suo, e di benefizii suoi conferisse nella persona de nostro re, li quali ha conferito prima in re Zuanne e puoi nella soa posterità, certo è, esso re nostro molto altramente e con megliore e più honorate demostrazione harebbe dechiarato la soa gratitudine verso la altezza vostra, come inavenir ancora è per dechiararle, se la altezza vostra non lo alienarà da si et alle presente suoe dimande, convenevole eziandio alla raggione, vorà liberalmente e da spezial suo amore consentire.

La qual cosa quando vostra altezza se degnarà a far, molto veramente alla preclara fama, al honore et alla gloria sua accescierà ogni celebrità. Perchè la equità e le raggioni che nostro re ha in presente negozio, essendo largamente manifestate appresso tutti li principi cristiani e molte nazioni, non è dubio, che anca la observanza, che vostra altezza tiene della giustizia, molto più largamente sarà divulgata et illustrata. E principalmente quando non permetterà che le raggioni del nostro re siano senza considerazione estinte.

E perchè le original lettere di questi essempi sono conservate nelle mani del nostro re, nè quelle si puolno securamente mandar in quà, in là, dice el nostro re, che la altezza vostra puotrà far le veder per qualche huomeni suoi fideli gni volta, che de esse harà dubio. Perchè se in verità soa magiestà non havesse in sue mani tal lettere, mai se havrebbe fatto proponer alla altezza vostra. Ma hormai venendo alle lettere della regina, quelle sono tali.

Noi Isabella per Iddio grazia, regina d' Hongaria etc. recognosco per le presente mie lettere, che

havendo noi havuto di continuo quel pensiero, come e in che modi lo regno de Hongaria e Transsilvania, che era nella dizione nostra e di nostro figliuolo, al benefizio della Cristianità puotessemo conservar salvo, essendo stà in molte cose non senza e nostro e di regno d' Hongaria grandissimo male, ben insegnata le perfidie turchesche, venendone eziandio spesse volte alla memoria il caso di Buda, con che promesse del principe de Turchi deleggiata da quella sedia regale senza ogni nostra dignità, e con gran danno de questo regno son stà spenta.

Ma per beneficio d' Iddio liberata de la, havendo ne finalmente aveduta che ne anche in Transsilvania per li anni, che stette in quella, puoteva esser secura dalla perfidia de Turchi, desmentigata della dignità nostra, di nostro figliuolo, e de tutti li nostri commodi, quella suol cosa cioè a compire et esequire li pensieri nostri, giudicai sopra tutto esser utile e proficuo, che io insieme col mio filiuolo e con regno più presto si commetessimo nella fede e defensione delli principi cristiani, de li quali sempre havemo fatto gran stima, e dalli quali l' animo nostro mai non è fatto alieno, cha che gli altri non puotessero dire, che esso regno d' Hongaria e Transsylvania per la causa e opra nostra è cascato nel puotere di Turchi, con grandissimo danno de tutta la Cristianità.

Ben dunque tra di noi tutto questo considerata e digiudicata, essendo del pio e paterno animo della sacratissima regia magiestà di Romani, d' Hongaria etc. consangvineo nostro colendissimo, verso di noi et illustrissimo nostro figliuolo, duca Joani, fermamente instrutta, et eshortata ancora benignamente alla confermazione de tutte le cose sopradette dalla sacra-

tissima cesarea e catolica magiestà, con li illustrissimi e magnifici signori Giuan Battista Castaldo marchese di Cassano, Tomaso Nadasdino conte de Castro Ferreo, et Andrea Bathory conte de Zathmar e Zabolch, commessarii d' essa sacratissima magiestà regia de Romani etc. nella causa della contradote nostra con vertù et authorità de pieno mandato, a trattare e diffinire le cose e li negozii nostri, e di nostro figliuolo, per essa magiestà regia dati e concessi, havemo convenuto in condizioni sottoscritte etc.

Isabella Regina.

Noi Isabella per Iddio grazia regina de Hongaria, Dalmazia, Croazia etc. recognosco per le presente lettere nostre, che dopo la morte del serenissimo quondam principe signor Giuanne re de Hongaria, Dalmazia, Croazia etc. signor et marito nostro carissimo, essendo in questo regno d' Hongaria sequiti moti grandissimi per el mancamento di coloro, alli quali esso principe havea dato gran beneficii, e noi suola col figliuolo nostro, che ancora vagiva nelle cune, e con alcuni altri puochi, nelli quali restavà qualche ricordanza delli beneficii recevuti, truovandone in Buda nel quella sedia regale exposta a tutti gli pericoli della perfidia del principe di Turchi, che ne occupavà molte parte di questo regno, e tenendo la memoria di studii del serenissimo re, principe, signore e marito nostro carissimo, con li quali e si medemo e questo regno con le soe parti suddite (se Iddio li derà più longa vita) pian piano s' afforzava di liberare dalla tirannide di Turchi, e condurlo alla pristina libertà e protectione degli principi cristiani: nissuna altra cosa in tutte le actioni nostre havemo havuto

più principale, cha, intrando nelli andamenti d' esso serenissimo principe, signore marito nostro, con summa diligenza nostra procurassemo la salute si de questo regno come nostra, e del figliuolo nostro carissimo.

E dechiarando apertamente molti fatti turcheschi, che loro mai non hanno cercato l' imperio per li alteri ma per si istessi, nissuna altra cosa ne pareva esser più disconvenevole, havendo recevuto da essi tanta calamità, cha se la simulata amicizia degli Turchi in pernicie de questo regno, e nostra, e di nostro figliuolo più longo tempo usassemo, la quale non tanto fu a noi per il desiderio assunta quanto per la necessità. Per la qual cosa, uscita noi de Buda, se bene e con tributi e con gran presenti il crudel animo di principe de Turchi non mancassemo a placare, et se afforzassemo far ogni cosa quanto era nel puoter nostro, quello che e voleva, e lui non cessasse mai dal instituto suo, giudicando quello suol esser pio e molto grato a Iddio, quando contra di noi, che erimo alieni della sua religione, e contra tutta la Cristianità facesse qualche cosa dura.

E benchè dappoi la perduta di Buda havevamo tal condizione per la benignità d' Iddio ottenuta in Transsilvania, la quale per la nostra dignità, e per quella del nostro figliuolo ne pareva esser a bastanza: nondimeno havendo sempre con grandissimo ardore desiderato l' imperio delli principi cristiani, e se fussemo stà certificata del pio, clemente e paterno animo si della secratissima cesarea di Carlo, come della regia magiestà Ferdinando, consanguinei nostri colendissimi, verso di noi: posta in oblivione la dignità nostra e li commodi nostri, alli quali sempre bisogna anteponer li commodi publici, noi insieme col fig-

iuol nostro carissimo più presto nella fede e defensione delli principi cristiani s' havemo voluto commettere, cha ascoltar le voci de molti, che harebbon puotuto dire: questo regno per oper' e colpa nostra esser caschato nel puoter di Turchi.

Noi dunque già da molto tempo in quel pensiero, a che modo e per quel raggionevol mezzi si santo proposto dal animo nostro puotessemo dechiarare verso la Cristianità, e del sincerità del medemo nostro animo far securi li vescovi, e li principi: questa honesta e salutar occasione ne occorse, de li illustrissimi e magnifici signori Giuan Battista Castaldo marchese di Cassano, Tomasso Nadasdino conte di Castro Ferreo, et Andrea Bathory conte di Zatmar e Zabolch, commessarii d' essa magiestà regia nella causa del illustrissimo duca Giuanne nostro figliuolo carissimo, dati e comessi per essa sopraditta regia magiestà, con vertù, authorità e pieno mandato a tractare e deffinire le cose e li negozii nostri, e del nostro figliuolo, con li quali havemo convenuto ne lle condizioni infrascritte. Isabella Regina.

Le qual condizioni, si quelle che con la serenissima regina, come quelle che col suo illustrissimo figliuolo sono stà fatte, per astringer e darle in brevità alla notizia de vostra altezza, sono tali.

Havendo la detta serenissima regina firmamente deliberato diuscir col suo figliuolo de Transsilvania, e quella, con tutto quello, che haveano eziandio in Hongaria, insieme con la corona regale commetter nel puotere della magiestà del nostro re per cause già sopra dette, si contenta essa regina serenissima di rihavere la soa contradote di ducati d'oro hungari 140 millia, li quali il serenissimo re Giuanne suo marito

per ditta contradote segondo l' uso delli principi cristiani gli haveva obligato e promesso del suo nel tempo di suo maridazzo. Et hora per farla secura de la detta contradote, la magiestà del nostro re gli dette nelle mani et in suo puotere un ducato in Slesia detto Munsterberg con tutte le soi città, castelli, ville, suddìti, possessioni, utilità proventi e libertà per la parte de sopradetta contradotte col tal condizione, che in termene di tre anni tutto restò d' essa contradotte gli fusse integralmente satisfatto, pagando li una certa summa al anno. E questo quanto con la serenissima regina.

Quanto col figliuolo, vostra altezza sarà contenta de intender, che segondo il serenissimo re Giuanne, patre suo, già per avanti tutto il regnò de Hongaria con la Transsilvania e con tutte le raggioni, che lui havrà sopra quello, havea ceduto e resignato alla magiestà del serenissimo re nostro, et alli loro heredi e successori per la transazzione con giuramenti confermata, cusi ancora el suo figliuolo per imitar el patre e demostrar insieme con la matre d' esser contento di quello, che esso patre havea fatto, tutte le raggioni, che havea nel regno d' Hongaria e di Transsilvania, ha ceduto e resignato a soa sacratissima magiestà sopradetta, e suoi heredi e successori.

Et in cambio de questo la magiestà de re nostro gli ha donato e conferuto in Slesia un ducato d' Oppolia perpetualmente et irrevocabilmente, a lui et alli suoi heredi, posteri e successori con tutte le sue citta castelli, oppidi, villaggi, possessioni e tutte le altre utilità e libertà suoe con intrada non piccola al anno, acciò si in potestà et authorità fare e disponer d' esso ducato come del suo, tutto quello, che li piacerà.

Iterum: la magiestà del nostro re, e stà contenta, ha convenuto col detto duca Giuanne, che se per aventura mancasse detta magiestà regia o suoi heredi e suceessori della prole masculina, che in esso duca Giuanne, e negli sui heredi successori debbia ritornar id regno de Hongaria con la Transsilvania, e tutto resto, che esso regno s'apertene, dobbiando farsi il simile de ducato d' Oppolia, se detto so duca Giuanne o suoi heredi e successori mancassero della prole maschia e legitima.

Iterum: Gli hà promesso ancora la magiestà del nostro re, che sempre nel detto ducato lo mantenerà e defenderà con le suoi proprie armi, spese, forze e fatige contra tutti, li quali lo volessero molestare.

Iterum: che de mo inanzi esso duca Giuanne per rispetto del detto ducato d' Oppolia sia havuto da ogni uno per vero e legitimo duca, et in quello per la magiestà caesarea sià confermato, inalzato e consecrato, come duca cristiano, con questa condizione, che ricognoscali re de Bohemia con le solite usanze delli altri duchi antecessori suoi.

Iterum: la magiestà del nostro re li ha promesso per le bombarde et instrumenti della guerra, che havea in Transsilvania in altri luochi suoi con la matre insieme, darli o altre tante bombarde et instrumenti della guerra, o pagarlichi segondo la soa valuta.

Iterum: se per qualche disaventura accadesse, che fino che il detto duca Giuanne con la matre soa serenissima sarano in Cassovia, venesse a pericolar il regno d' Hongaria e Transsilvania con le sue altre parti, la magiestà del nostro re s' ha obligato di man-

tener e dare al detto illustre duca, et alla matre soa serenissima tutto quello, che gli ha promesso, pur che per la causa loro non si causasse tal pericolo.

Item: volendo la serenissima regina, che fin che starano in Cassovia, tutte le lettere fatte sopra el presente trattato debbia la sacratissima magiesta del re nostro, e suoi heredi e successori, far di nuovo transcriverle e confermarle, acciò la detta convenzione sià più certa e valida, la soa magiestà sacratissima ha fatto e eseqvito il tutto.

Et al fine: Perchè la serenissima regina ha pigliato in bene tutte le obligazioni della sacratissima magiestà sopradetta, insieme col suo illustrissimo figliuolo duca, tutte le cose loro hanno dato e remesso nello arbitrio della detta magiestà regia, e parimente essa ancora magiestà regia gli ha dato speranza insieme con la sacratissima magiestà cesarea suo carissimo fratello, di accrescire col tempo el stato del detto illustrissimo duca Giuanni, e dargli per moglie una sua figliuola, massime s'el se portarà ben con le magiestà loro, e manterenà con la matre insieme constantamente tutto quello che tra loro e la magiestà del nostro re, è transatto e concluso. Date in Alba Julia nel XIX. di Lujo MDLI.

Io Piero Petrowyth de Zuraklin conte etc. recognosco per le presente mie lettere, che il serenissimo e potentissimo principe e signor Ferdinando per favore della divina clemenzia re de Romani, de Hongaria et de Bohemia, signor mio clementissimo, havendossi degnato tutto et integro castello de Munkach che è nel contato de Bereg, con tutte le soe pertinenzie e ciascadumi altri sui justi proventi et utilità commettere alla fede mia, e quello ancora assignar a me per

lo uso e luoco della mia habitazione e residenzia mia, per mezzo delli illustrissimi et magnifici signori signori Giuan Battista Castaldo marchese di Cassano, signor Andrea Bathori conte di Zatmar e Zabolch, e signor Tomaso Nadasdino conte di Castro Ferreo, commissarii de soa regia magiestà nelli trattati, che sopra di questo furno fatti e conclusi in Transsilvania, che io lo detto castello Munkach, fina che sarà vivo, tenga e posseda con questa lezze e condizione: che il detto castello in tempo della mia morte possa legare et inscrivere a chi me piacerà, per la summa de dieci millia fioreni acciò quello sia tenuto e posseduto fina tanto, che a quel tale la sopradetta summa de dieci milli fioreni per istesso re serenissimo, o per suoi figliuoli, heredi e successori, re de Hongaria, sarà pagata, et detto castello rettornarà nel serenissimo re, o de li figliuoli suoi.

Et io Piero Petrowyth la soa regia magiestà della mia fideltà e de la conservazione e cessione del detto castello, vogliando come è il dovero, far certa e secura, per la fede mia cristiana, per lo honore et humanità mia ho promesso, si come eziandio per le presente lettere mie prometto, che al prefato clementissimo signor mio, come al coronato re de Hongaria, et agli sui fioli, heredi et successori, re de Hongaria, la vera e sincera fideltà prestaro, et il detto castello Monkach conservaro nella fede et obedienzia di soa regia magiestà. Et eziandio per li castellani et officiali mei, si quelli, che al presente in quel sono come quelli, che nel avenire sarano constituiti, faro conservarlo. Et a questo li istessi castellani et officiali constrengiero con giuramento ogni hora, che accaderà di fare qualche mutazione di loro officii.

Obligando appresso di ciò tutti quelli over quello, a chi nel tempo della mia morte li sopradetti dieci millia fioreni per mi testamentalmente saran cassati, che quando la detta summa de dieci millia fioreni per soa magiestà o per nome suo sarà deposta e pagata subito senza ogni inducio, difficultà, interfugio e colore, over presto alcuno de che sorte sia se voglia, ma puramente e simplicimente, a soa magiestà regia over agli huomeni d' essa magiestà a questo deputati, e dopo soa magiestà agli heredi e successori suoi, legitimi re de Hongaria, insieme con tutte le suoe pertinenzie liberamente e simplicemente rimettino e restituischano. Et ad observare inviolatamente tutte le sopradette condizioni generalmente e particularmente con fidelità e sincerità per tutti casi, che puotrebono avenire, sotto li antedetti legami della fede, de honore et de humanità a me e li preditti castellani et officiali e legatarii mei, che serebono obligo de fatto, e voglio che siano oblegati.

Quanto puoi se apertien alli edificii del detto castello Munkach, et alle pertinenzie e li suddit suoi, prometto che li suoi edificii e munizioni, quanto li sarà di bisogno, mantiniero; e li coloni over sud diti soi tutti, contentando me di mei giusti e legitim proventi, li conservaro nelle loro raggioni e libert antiche e solite, e faro che gli mei officiali facian el simile. — Et in fede e testimonio di tutto questo che di sopra è detto, le presente mie lettere col mi sigillo e propria mano ho subsignato. Date nell città Eperyes el prossimo di de Giobbia dopo l festa della conversione de san Paulo nel anno d MDLII.

Petrus Petrowyth.

C.

Potentissimo imperatore. È passato hormai un anno e mezzo, che noi ambasciatori del serenissimo re Ferdinando, nostro signore, stemo rinchiusi nella custodia de vostra altezza, tra qual tempo perchè molti tumulti e risse, e damnegiamenti e pregionie d' huonemi nelli confini del nostro re, tra le genti de vostra altezza, e di nostro re, a grandissima ingiuria delle tregue sono succedute; e la causa delli detti tumulti, risse, damnegiamenti e pregionie, solo al re nostro è imputato dalli prefecti de vostra altezza, li quali mandando a quella ogni dì da tutte le bande suoi noncii, lettere, accusazioni et lamenti, hanno fina questo tempo di tal maniera a suo modo informato gli signori passa e l' altezza vostra di fatti suoi, che essendo tutti tali fina al minimo laudati, et appresentati di maggior stipendii, non puoterno pensar altro, se non, che tutto quello che in detti confini contra el nostro re, contra la parola de vostra altezza e delle tregue hanno commesso, habbiano fatto bene e con dovero di equità.

E tutto questo con che raggione sia stà fatto, non sapemo, ma in ciò non se ha puotuto statuire cosa alcuna di fermezza, ne di raggione, non havendo si ancora inteso le raggioni e le respuoste del nostro re, le quali da noi, che non erimo molto lontani de vostra altezza, si doveano ascoltare, e conoscere come da gli ambisciatori, li quali hanno commessione di parlar e trattar con vostra altezza e con li suoi passa de tutte quelle cose, che alla giornata poutessero intravenire. Promittendo a vostra altezza che si ancora a nui fusse stà data la facoltà di venire a conspetto di quella ogni volta, che il bisogno delle cose del no-

stro re havesse recercato, talmente havessemo parlato, per la giustificazione del nostro re e delli suoi sudditi, che più delle volte li inimici e accusatore de soa magiestà havrebbono tacciuto, e la vostra altezza sarebbe avisata et informata molto meglio della integrità e sincerità e buon animo del nostro re verso di se. Dove pregamo strettamente la altezza vostra, che è sapientissima, che voglia considerare, quanto è contra ogni dovero, e fuor della equità, che alle orecche et alla vista vostra ogni dì da infiniti adversarii et inimici nostri esso re nostro è ingiuriato, oppugnato et accusato delle cose ancora, che mai ne anche se ne habbia in pensato. Ne fina questo tempo pur una volta semo stà lassati a parlare e respondere, et a render il conto dalle raggioni del nostro re, acciò si la altezza vostra, come gli signori passa, havesseno meglio cognosciuto la verità, cheascoltando li suoli noncii et ambasciate delli aversarii nostri, si quelli che vengono per nome della regina et Petrovyth, come quelli, che mandano li prefetti finitimi de vostra altezza.

Perho non havendo puototo già più, che da un anno e mezzo parlar nella causa del nostro re, avanti del conspetto de vostra altezza, ne hora puotemo racontare a buoccha tutto quello, che è da dire, per la reverenza della amplissima presenzia de vostra altezza: l' officio nostro e la fede nostra, che tenemo al nostro serenissimo re, ne sforza presentare a quella in questo scritto tutto el successo della violazione delle tregue, e dimostrare qual parte primamente ho violato quelle, faciando il tutto con quella modestia, che dovemo, e brevità, che maggior puotremo, saperemo. E tal successo subito che vostra altezza haverà ben inteso e conosciuto chiaramente, sarà cer-

tificata di quello che li promettemo, e per se istessa conoscerà, che a quella parte tutti li incovenienti, tumulti, risse, damni e pregionie sopradette, che puoi ne quelli confini tra le gente de vostra altezza e del nostro re sono sequìte, doverano imputarsi, e per raggione meritare ancora esser castigata, e l' altra absoluta d' ogni colpa.

Dandò dunque il principio della offesa delle sopradette tregue al signor passa Tuygon, beglerbego de Buda, exponemo alla vostra altezza, le suoi lettere della fede, che si chiamano salvo condutto, le quali assecuravano la soa magiestà, si della salute e libero ritorno delli soi ambasciatori, che era per mandando alla felice porta de vostra altezza con tal ordene, con tal presenti et apparati, con li quali a vista del tutto non suolamente imperio de vostra altezza, m' ancora de tutti li stati cristiani dovesse esser amplamente e con celebrità la vostra altezza honorata, si come anche tal cordial commessione de soa magiestà fu per noi ministri diligentemente exequita, quando venemo a basciare le honoratissime mani de vostra altezza.

Ma partiti da Vienna et arrivati a Buda, vi dimoramo alquanti giorni, dove per aventura in quel medemo tempo erano ancora giunti li huomeni da Piero Petrovyth, li quali sollicitavano con gran instanzia il signor passa, che vensso con gran prestezza a trovarlo con lo esercito de vostra altezza, et indur lo in Transsilvania.

Il signor passa (come a nui se diceva) vedendo la facilità, che Petrovyth li mostrava, inchinava molto l' animo suo a tentar la fortuna, quantumque non havesse il mandato da vostra altezza (cosa ch'è

da credere) perche un tanto e si giusto imperatore non da fuora li suoi mandati in un tempo contrarii uno al altro. Pur esso signor passa procurando di haver simil mandati, intertiene tra questo mezzo gli huomeni de signor Petrovyth con speranza di far quello, che desiderava.

Alhora noi andati dal passa, li racontamo primamente quello, che della soa expedizione havevamo inteso, da puoi lo pregamo con summa diligenza, che non si muovesse a requizizione de Petrovyth, ne de nissuno in arme, per andar a molestare il nostro re, havendo la vostra altezza fermato la pace delle tregue con esso re nostro, fina tanto che noi ambasciatori de soa magiestà venessimo a truovar la vostra altezza, e finissimo con essa la pace, per la quale erimo mandati, e dechiarata li ancora tutta la continenzia delle tregue e delle lettere de vostra altezza, con le quali erino assecurati li confini de soa magiestà; e noi ambasciatori non restamo ancora de dir li e protestar li, che se lui inpersona soa andasse, overo qualch' un altro con le gente de vostra altezza mandasse, lui senza ogni causa violava e rompeva non solamente le sopradette tregue, m' ancora offendeva grandissimamente lo honore e la riputazione de vostra altezza, et era per dar la causa a tutti li inconvenienti, danni e contese, che dapuoi tra li sudditi de vostra altezza e del nostro re erino per suscitarse ne quelli confini, attento che ancora nella pace è consveto esser licito, a defendersi da coloro, che comminciano l' offese, ma a comminciar quelle, è cosa capitale e contra ogni buon costume de gli huomeni che tienno raggione, conto delli patti, con la fede de tutte dua bande fermati.

Al fine il signor passa dato a noi molte promissioni delle parole, et Petrovyth delli fatti, partimo noi da Buda verso Constantinopoli, e lui puocho di puoi con le sue genti verso Zegedino, a congiungersi col Petrovyth, e far la deliberata impresa. Ne ancora la vostra altezza havea oldita bene la ambasciaria nostra, che poi partandossi vostra altezza per la guerra di Persia, ne venne la nuova del muovimento, che il signor passa havea fatto, et erà andato nel Zegedino per farli il resto della massa del esercito, e consegliarsi col Petrovyth di tutto quello, che erino per far insieme.

Turbato el re nostro grandissimamente per tal muovimento del detto passa sotto le tregue, che quasi el dì davanti erano stà fatte, non mosse forza contra forza, ne preso l' arme contra arme, come meritamente puoteva, ma mandato lettere al detto passa lo dimandava quello, chè facesse? se da si o de vostra altezza o dalli signori passa: dove fusse la fede o la reverenza delle tregue? s'el facesse conto della parola e del mandato de vostra altezza, over non stimasse punto ne tregue, ne vostra altezza, ne li suoi mandati? Pregando la appresso et essortando. che senza causa, che avanti il tempo e la composizione della pace o non pace, non se muovesse, ne usasse arme, ne cercasse occasioni di romper e violar le confermate tregue. Attento che non li era per mancar il tempo de guerreggiare eziandio da poi ogni volta che la detta pace non fusse conclusa.

Non ascoltò il signor passa le buone parole ne le honeste eshortazioni del nostro re, alla giornata accrescendo l' esercito, muovea col Petrovyth e con li suoi congiurati in tutti quelli contorni nuove

sedizioni, instigando alle rebellioni molti sudditi del nostro re, li quali securi hormai d' ogni periculo, de inimici, per la securanza de vostra altezza nelle tregue fatte, se haveano posto al ozio et alla quiete. E quelli che constanti nella fede del suo re, non volevano esser rebelli, erano sforzati a pensar delle arme e delle loro defensione per simil insulti del detto signor passa e di Petrovyth.

E che questo sia el vero, il signor Giuan Maria collega nostro, che nel partir de vostra altezza verso la Persia, fu espedito al re nostro, per la cosa, che si sa, arrivato che fu in quelle bande de Hongaria truovo esso signor passa Tuygon e Petrovyth con tutti li zangziacchi, e le gente de vostra altezza a Zegedino, pieno d' sdegni e di fuochi, et hormai parato al partirse per la impresa sopradetta. Alhora recevuto nuovo mandato de vostra altezza, che li portò esso signor Giuan Maria, si fermò el passa, e fu li interrotta la proposta impresa. Tal che li ritornando a Buda lassando andare l' esercito alle soe guarnigioni, obedi ben al mandato de vostra altezza, quanto se apperteneva alla soa persona, e di non andar in Transsylvania. Ma non obede in tutto el resto. Perchè partando lui verso Buda, lasciò appresso il signor Petrovyth, il zangziakbey de Zolnok con le genti soe e quelle de Hatvan e di Zegedino, e li dette commessione, che tentasse la fortuna di Waradino, e quello s' el pigliava, lo consegnasse in mano de Petrovyth per la soa stanzia.

E questi soldati con signor zangziaccho de Zolnok e con Petrovyth andati verso il Waradino brusciando, lo spogliando, amazzando e desolando il tutto per donde andavano, nel paese del nostro re fecero

del male assai, ma non habbero tutto lo intento loro, perchè le guardie in quelli luochi insleme con li offesi et aflicti sudditi mossossi inanti alla soa defensione. Si defensero, quanto puotero. E faceva si quella tal e maggior perturbazione tra l'una e l'altra parte. Mare con li sui mandati subito prohibiti le soe guardie e li suoi sudditi, e fece li metter giu l' arme, dicendo che lui era per osservar le tregue, e la fede soa, havendo certa fiducia che ancora l' altezza vostra fusse per far il simile, castigando la inobedienzia delli suoi finitimi.

E questo è il primo insulto fatto nelli confini sotto le sopradette tregue, lo quale ha la vostra altezza inteso alhora quando fu fatto, o non: non sapemo, ma la cosa stà cussì. E vostra altezza si degnarà d' intender quello adesso, e veder con la soa sapientissima cognizione, quanto presto il signor Tuygon passa se messe a perturbar il nostro re, senza ogni causa, e li suoi sudditi; e veramente se vostra altezza ben consideri: assai più presto che le lettere del suo salvo condutto, che dette al nostro re, erino ben asciute e complicate, già il signor Tuygon passa gli faceva ingiuria. Ne si puol escusar esso signor passa, che ciò facesse per el tardar della espedizione de signor Giuan Maria, el qual a pena erà arrivato alla presenza del nostro re, e noi de vostra altezza,

Hor vede dunque chiaramente la altezza vostra. che il signor passa Tuygon fu primo a violare le tregue et offender non solamente al nostro re, ma ancora transgredir la parola de vostra altezza e dare la causa a tutto el resto, che di puoi è seguito tra tutti dua confini, essendo cosa certa che il mal principio ha mal progresso e peggior fine. E questo è quanto

per la prima causa delle tregue rotte. Hora venemo alla altra.

Arrivato che fu Giuan Maria ambasciator alla presenza del nostro re, et expose a soa magiestà il desiderio de vostra altezza cerca el fatto della Transilvania, ben che li fusse stà cosa molto molesta, che tal animo di quella non l' ho havea inteso avante che noi fussemo stà spediti a questa excelsa porta, perchè di questo ancora negozio ne havrebbe dato la soa magiestà tal informazione a trattarlo, che nella espedizione sua non sarebbe stà bisogno di commetter tanta dilazione, per intender, quale era animo di ciò de soa magiestà regia; non dimeno, puoi che la cosa è accaduta in questo modo, la magiestà del nostro re vogliando di ciò, come d' una cosa de grandissimo momento, e molto al honor suo importante, con diligenza e maturità deliberare, fu afforzato di consegliarsi non suolamente con li signori e privati del suo regno, m' ancora con alcuni altri principi finitimi e confederati suoi, si come in tal casi è consveto a farsi tra gli principi cristiani, per la communione de li stati loro, desiderando summamente di dar tal resposta alla altezza vostra, la quale et a vostra altezza aggradasche, et ad esso re nostro non fusse di carico, ne di vergogna.

La qual cosa essendo in fatto assai difficile, non era possibile a esequirla in un momento, trattandossi per mezzo delli ambasciatori in lontan paesi, quì con questo e là con quel altro, fu forza, che la deliberazione della detta cosa venesse a differirsi. Ne perho questa tal dilazione fu maggiore di quatro lune, lasciando le due, le quale il signor Giuan Maria consumò nel camino per la soa malattia e tempi del verno,

nelli quali parti de quì. E questa dilazione (quanto noi giudicamo) offese più quelli, che offendono el nostro re, che la altezza vostra, la quale essendo principe grandissimo e sapientissimo, sa ben, che molti grandi et potenti principi non poteno alcune volte far et exequir le cose loro, segondo li disegni et volontà loro; cussì se anche il re nostro non ha puotuto in puoco tempo et in uno subito satisfare al desiderio de vostra altezza, quello harà escusato per la causa sopradetta.

Ma questa tal dilazione fu molto al proposito della regina e de Petrovyth et altri loro congiurati, per puoter calumniar el nostro re appresso l' altezza vostra e gli suoi passa. Perchè subito da quel tempo in quà, hor con le lettere, hor con ambasciatori et noncii comminciarou accusar quello de diverse cose, e massime che simulatamente cercasse la pace, che havesse tutto il pensiero alla guerra, e facesse occolti apparati delle forze e delle gente suoe per andar sprovistamente àdosso delli confini de vostra altezza.

Il che se fusse stà da credere, imperatore potentissimo, che alhora sarebbe stà visto quando la vostra altezza guerreggiava in Persia. Ma perchè dal principio della venuta nostra in quà, mai re nostro se mosso in arme, ne fece pur un soldato a tal fine, come la vostra altezza hormai de ciò è molto ben certificata eziandio delli suoi: queste veramente loro calumnie sono stà tutte busie. E se, quando li detti noncii della regina et Petrovyth andorno fina ad Aleppo a truovar la vostra altezza, ancora a noi se permetteva a venir là, come el dover voleva per audir le raggione de tutte dua litiganti, non è da dubitare, che chiaramente dimostravimo a vostra altezza tutto quello, che

dicevano tali nemici contra la integrità e sincerità del nostro re, non era il vero, attento che lui ne anche pensava de guerra. E della pace pensava tanto, che adesso eziandio partandosse la vostra altezza alla medema impresa di Persia, non cerca, ne voleva altro, se non pace. Ma lasciati noi in Constantinopoli come erimo, restamo in silenzio, é senza defender la causa e la raggione del nostro re. E li noncii della regina e Petrovyth furno nella excelsa porta de vostra altezza molto favorevolemente recevuti, olditi, creduti et expediti. Perchè tutto quello che haveano desiderato, subitamente li fu concesso, per non esser noi a puoter usare le raggione del nostro re. E prima gli triplici mandati, altri alli beglerbei et zangziachi et akanzia de quei confini, acciò prestamente sotto el capitaneato del signor Mehmet passa di Bosna tutti se mettesser armati in campagna; altri alli woivodi de Moldavia et Transalpina, a che si sforzassero al despetto del nostro re indur subito il figliuolo del re Giuanni in Transsylvania, se in quello esso re non lo lasciasse intrar de buona volontà; il terzo a tutti li signori baroni e sudditi si della Transsilvania come d' Hongaria, eshortando quelli e commandandol ancora, che se voltassero alla fedeltà e devozione d' esso figliuolo, acertando ogni uno, che non solamente gli haveva dato la Transsilvania, ma ancora che lo havea fatto re de Hongaria, cosa che fina hora mai è stà intesa de vostra altezza, et non si crede, parlandossi sempre della suola Transsilvania per il detto figliuolo, non de Hongaria. Ne si puol persvader il nostro re, che tal punto fusse stà posto nelle soe lettere sopradette, per la commessione de vostra altezza, ma da qualche altre puochi amici del

nostro re, e troppo liberi nel maneggio delle honorate lettere de vostra altezza. Et al effetto, di portar al passa di Buda et altri gli detti mandati de vostra altezza, fu designato Oruch ciaus con doi interprete de vostra altezza: Ferhat e Mahmutt, li quali che buone opre fecero di là, furno quelle, che al mal commenciamento dal signor passa di Buda, nel romper le tregue, aggiunsero animo a tutti gli altri prefetti de vostra altezza, a romper e violar la pace de mal in pezo, come anche fecero.

Ma tra questo mezzo il serenissimo re nostro non sapendo cosa alcuna della expedizione de Oruch ciaus et li ms. dragomani, che porteno li mandati della guerra sopradetti, fatta la deliberazione della cosa di Transsilvania in spazio de quatro lune come è detto de sopra, subito expedisse il signor Giuan Maria verso la excelsa porta de vostra altezza, e quello a gran pena arrivato a Comaron, li furno portato tutti gli sopradetti mandati dalli istessi, a quali erano indirizzati, insieme con la nuova, sopragiungendo una sopra altra, che le genti de vostra altezza erano uscite armate in campagna, e che non pensava altro, che guerra e forza.

Alhora perturbato il nostro re del caso nuovo e non sperato, vedendossi cussì alla sprovista e sotto le tregue colto, havendo doi ambasciatori appresso la altezza vostra, e già remandando il terzio, molto si dubitò del male, ne seppe far altro in quel momento, de tal inconveniente, cha retegnir il signor Giuan Maria del suo camino, e mandar lettere a vostra altezza per le poste, vogliando intender, che mutazione fusse stà fatta del animo della altezza vostra verso di se e della osservazione delle tregue, non attacandossi perho niente alle arme tra questo mezzo,

ma guardando suolamente quello, che facessero le dette gente. Le quale abutinate in questa guisa e faciando tuttavia l' effetto delle loro commessioni, non mancando niente al officio suo, ancora da Oruch ciaus naque un altra causa di romper molto meglio le dette tregue, che già erano rotte, perchè essendo il consveto delli soldati d' ogni sorte a non star con le mani giunte, subito che sono armati e produtti fuora sotto le banderie, tanto maggiormente quelli de vostra altezza, che haveano commessione, non si puotero contegnir da far ingiurie e danni al nostro re, e fu tanto buona opera della espedizione d' Oruch ciaus e di quelli mandati, che dumenta (?) espetta il serenissimo re nostro la resposta alle sopradette soe lettere de vostra altezza e si confida nella fermezza delle tregue: le dette gente de vostra altezza, che già erino uscite con li signori passa Mehmeth et Tuygon, gli fecero di notabil scrizzi. E prima il

Karahamza, prefetto de Zechen, havendo rubbato la superior parte del castel Fylek, ne puotendo obtenir le due altri, il signor passa di Buda li venne in agiuto con esercito ordenato e con le bombarde, e le dette dui parte d' esso castello Fylek prese a forza de soldati e delle bombarde, e delà puoi partito col inpeto, ossediò altro castello d' una puoverissima vidua, soddita de soa magiestà, chiamato Salygo, lo quale battuto e percosso ben da bombarde, quello ancora preso.

Arzlan puoi, prefetto d' Alba regale, per mostrarsi ancha lui puoter qualche cosa, senza altra causa andò et abbrusciò la munizione de Palota, con damni grandissimi d' huomeni, de cavalli, e di puoveri sudditi di quel luoco.

Quelli ancora de Vesprimio fecero la parte soa sotto il castello detto Somlyo,

E quelli di Geresgal sotto Zygeth e Pachod.

El Welibego ancora, prefetto d' Hatwano, fece il simile col suo puotere, andato a posta ben ordenata verso Porozlo et Agria, et quello fece la pregionia de Gergel Deack, come li altri presi con lui fanno testimonianza.

Combaterno ancora altri il castello, detto Ciobancz, altri Thyhan, et altri Olahwar con abrasciamenti de molti luochi e ville di quelli contorni, ciascheduno della soa visinanza, faciando appresso non suolamente danni di fuocho, ma ancora delle occisioni e pregionie d' huomeni, e sforzando molte città, oppidi e ville alla dedizione, le quali avanti le tregue erano stà sempre libere et a suolo re et alli suoi fideli sudditi; cosa ch' è molto contra la raggione et integrità delle tregue. E questo si puol pruovar per lettere d' alcuni officiali de vostra altezza.

Li medemi insulti, excursioni e danni, quelli ancora prefetti et officiali de vostra altezza, che sono agli confini de Bosna, de Croazia, in Clyssa et in Posega, fanno assiduamente in tutti quelli luochi, Warasdino e gli vicini, tal che in Constantinopoli alquanti centenara de presoni sono stà questo anno passato condutti e veduti, e questo sotto le tregue; ne li è alcuno, chi a nostro re facesse raggione, m' ancora questi tali che fanno simil rapine e danni, dicono ch' il re nostro desola li paesi de vostra altezza, ogni dì lui perdendo qualche parte del suo.

Ne per tante ingiurie e tanti danni mai se mossò esso re nostro al contrasto, si come havemo anche let-

tere de signor Tuygon passa, con le quale testifica questo, guardando esso re nostro et osservando la soa parola soa e di vostra altezza.

E se pure tra queste indebite excursioni e violenzie de li exerciti de vostra altezza, li sudditi ancora d' esso re nostro in alcuni luochi se mossero a prender arme, e parimente fecero del male e danni nelli sudditi de vostra altezza: quello non si dee maravegliare ne dolere del nostro re, perche adessi sudditi de soa magiestà è stà data la causa da quelli de vostra altezza, come già di sopra se ha veduto. Tal che anche la raggione voglia che se defendessero dalle ingiurie e facessero de quelle alli altri, pensando hormai tutti, che non ci è più ne pace ne tregua, vedendossi cussì d' ogni banda. E perho la colpa non se dee imputar a coloro, li quali s' hanno defeso dalle offese, ma a quelli, li quali hanno commenciato offender li altri. Perchè non è cosa da creder, che nostro re, lo qual cerca amicizia e pace per la solenne e palese ambasciaria, voglia ancora guerra, e dia le cause alle inimicizie.

E questa tal offesa puol ben la vostra altezza conoscere, che la sia nasciuta dalli sudditi de quella, per li continui lamenti del nostro re, li quali non suolamentè ogni dì faceva col signor passa di Buda, m' ancora con la altezza vostra, mandando li fina in Persia le soe lettere, e pregando quella, che commandasse alli suoi finitimi, che stessero in pace, e non li facessero forza ne danni, ne cercassero occasione alle risse, attento che lui non era per mancare alla soa parola, quanto se aperteneva di osservar le tregue, e di rimandare il signor Giuan Maria più presto, che fusse stà possibile. E questi lamenti intendendo la al-

tezza vostra con benigno animo, più volte per le soe lettere mandate ad esso re nostro, ha dechiarato di haver havuto dispiacere, commandando di nuovo alli suoi finitimi, e massime al signor passa di Buda, et altri prefetti, che non molestassero detto re nostro ne gli suoi confini, denotando a tutti, che con soa magiestà havea tregue e pace, e che vole per ogni modo, che quelle per li suoi fussero osservate. E ben che tal mandati fierno dati alquanti agli sopradetti finitimi, non dimeno mai nessuno de quelli finamo è stà debitamente obedito, si come mostran gli effetti, faciandossi de là a un modo, e quì a vostra altezza e agli suoi passa dandossi intender a un altro, incolpando sempre mai a nostro re gli suoi sudditi. Nè questo altramente, imperatore potentissimo, che a guisa de quel lupo, che è in proverbio, lo quale volendo devorare una pecorella, con la quale era solito a bever spesso de un medemo fiume, non havea licita causa. E finalmente truovandossi un giorno insieme al detto fiume, il lupo conturbò quello con il piede, e comminciando far calumnioso lamento con essa, che gli havea conturbato la aqua, manggio quella. Hor cussì fanno finitimi de vostra altezza con li nostri, li quali fanno nascer le cause tali ogni hora, che volno, per molestare quelli che amano pace, e del suo sonno contenti.

Dove puoi li finitimi de vostra altezza principalmente se lamentano, che li haidoni et alcuni altri sudditi del nostro re, scorreno li confini de vostra altezza a guisa de latroni, e fanno danno alli suoi finitimi sudditi; il medemo che non si faccia ancora dagli martolosczi et alcuni altri predoni della banda de vostra altezza (come si fa), è cosa quasi impossibile, che non si facci per la grandezza delli confini; perho

quando si fecero le tregue in Buda con signor Ally passa, tra vostra altezza e nostro re, fu multo ben avertito questo passo, e fatto sopro esso un capitulo, el quale insegnava, come si doveano punire li tal ladroni e malfattori de tutte dua parte. E questo capitulo, que de sotto l' havemo posto acciò l' altezza vostra possa vedere e conoscere, che il tratto delle tregue fu veramente fatto con buone condizioni etc. etc.

Cussì dunque bisognava castigare li detti ladri e malfattori, come il detto capitulo demonstrava, e no per ogni piccol cosa metter in arme tutto l' esercito con le bombarde, et andar oppugnar e pigliar castelli e ville, e huomeni, faciando fuochi et altri simil male, che se fanno nella pronunciata guerra.

Del pagar ancora delli censi di villani, medemamente nelle dette tregue fu fatto buona ordenazione, tal che signor Welibego se lui in persona era andato con tanta gente, e schinoder (?) li censi de puochissimi villani, perchè havendo fatto questo effetto non tornò a casa soa? Ma volse andare ancora a Porozlo, e de li eziandio verso Agria, e mettendossi lui nella imboscata, mandò a posta alcuni puochi, li quali tirassero fuora li soldati d' Agria, come quelli che sapeva, che uscirebbono alla defensione de loro territorio per honor suo. E che lui era per fare una bella botta, e questo sotto le tregue; come anche li venne fatta. Ma senza ogni dovero è cosa, la quale a vostra altezza per la soa equità non dee piacére, quantumque perho il tutto a un altro modo si da intender a vostra altezza; e tali sono ancora appresentati, senza ragguardo nissuno che habbiano transgreduto li suoi mandati, puoi che la cosa gli è ben succeduta.

De queste raggioni, imperatore potentissimo, havemo grande copia. Ma per non attediare la celsitudine vostra con lungo dire, puonemo quì il fine, pregando quella, che per la grandezza soa, per la quale è stimata al mondo fortunatissimo e dignissimo principe, voglia benignamente avertire a queste dui principal cause della rotta e della violazione delle sopradette tregue, e conoscere, che la prima è proceduto dal signor passa Tuygon, beglerbego di Buda, e l' altra dalli mandati, che portò in Hongaria della felice porta de vostra altezza Oruch ciaus, li quali mandati se non si mandavano, il signor Giuan Maria ritornava senza fallo subito al fine delle quatro lune sopradette, ne si faceva tra li confini tanti tumulti et inconvenienti, li quali da queste dui prime cause sono nasciute, non da nissuna altra cosa.

E perchè, potentissimo imperatore, il danno è stato fatto alla magiestà del nostro re, come quello el stava securo sopra la parola de vostra altezza, dimorava senza e arme e guardie: prega quella, che per queste raggioni sopradette instrutta et informata della equità et innocenzia del detto nostro re, voglia esser contenta di farli restituire si li detti castelli Fylek e Salygoh con tutte le possessioni e villaggi, tra questo tempo, che noi semo venuti quì, occupati, parte per forza, parte per le dedizioni del nuovo fatte; come l' huomeni presi in che luocho se voglia, e di che condizioni siano: conveniendossi questo alla buona fama, al preclarissimo nome et alla equità de Dio e della altezza vostra, et alla conservazione delli afflitti popoli, li quali in quelli luochi sono sudditi si de vostra altezza, come del nostro re. E signor Iddio facia che a laude soa si concluda in bene.

D.

Magnifico signore. Per dar brievemente alla notizia de vostra signoria il negozio del nostro re, per lo quale noi semo venuti quà, è tale.

Nelli passati anni desideroso re Zuanne de pacificarsi col re nostro, con lo quale havea contrasto per el stato de regno d' Hongaria, quello più e più volte ricercò, che volesse venir seco a tal partida, affermando che il gran signore era di ciò contento, e che li havea dato puotestà di accordarse col detto nostro re.

Si che pacificatisi et accordatisi insieme per mezzo di ambasciatori segondo li consveti tra li principi cristiani usati, convenero in tal maniera: Che morendo primo il nostro re, esso re Giuanne restasse pacifico et absoluto re nel detto regno, senza contesa de nissuno di suoi descendenti. E se moresse primo Zuanne, lasciando dopo di se qualche figliolo, che esso re nostro succedesse a lui nel dominio di sopradetto regno, e faciando il figliuolo de re Zuanne duca con qualche honorato stato, li desse ancora per moglie una delle soe proprie figliuole. Qual accordio fu accettato e confermato da tutte dua parti con lettere della fede obligandosi un e l' altro di mantenere tal accordio.

Morte dipuoi prima re Zuanne, che il nostro re: la regina col suo figliuolo e li soi adherenti desiderosa di uscirne con li sopradetti fuora di Transsilvania, subito comminciò sollicitare el nostro re con ambasciaria e lettere, acciò volesse mandar alla esecuzione l' accordio fatto con re Zuanne suo marito, e che puoi pigliasse in le suoi mani la Transsilvania, Themesvaro e Lippa, e duovesse haver cura di sodis-

far el gran signore ogni anno quanto se apperteneva alli karacchi *) ordenarii per la detta Transsilvania, Themesvaro et Lippa.

Il nostro re non havendo per avanti mai per nissuna via molestato la regina, ne cercato di havere la Transsilvania in suo puodere, come tutto quel paese è testimonio, e sa lo ancora il gran signore, per molto tempo non si volse in questo inpaciare. Pur finalmente masco per infinite dimande, et eziandio per le pregierie della detta regina, assentò al detto accordio, non pensando punto, che il gran signor dovrebbe dolersi di tal accordio, essendo suo confederato, e dando li el karaccio per l' altra parte del detto regno, tal che ne karacci, ne presenti soliti erino per mancar al honore e reputazione di soa grandezza. Anzi pensava e credeva per certo, che dovesse haver agrato, quando un tanto re, usando la soa liberalità e suoi piaceri, venesse congiungersi più strettamente con la soa grandezza, che era prima,

Cussì fatto e finito l' accordio sopradetto, e contenta si la regina, e suo figliuolo, come tutti li altri suoi adherenti, di quanto haveano desiderato e voluto: subito apparecchiò li ambasciatori, persone honorevole con presenti e karacci d' Hongaria et Transsilvania, e quelli comminciò espedire alla felice porta del gran signor, per informar quello di tutto el successo del accordio, lo quale havea fatto con la regina, suo figliuolo e li suoi adherenti cerca el stato de Transsilvania, pregando lo appresso summamente, che la soa grandezza volesse consentir benignamente al detto accordio, e confermasse quello con la soa parola, recevendo esso re nostro in quello conto e

*) Harács, adó.

luoco appresso di se, nel quale havea havuto re Zuanne per avanti.

La espedizione di suoi ambasciatori impedì el signor Ally passa, che a quel tempo era beglerbego di Buda, ne lasciò mai passar quelli; ma subito messosi in campagna con le genti del gran signor, comminzia apizzar la guerra in tutti li confini del nostro re, e dette causa, che puoco di puoi venesse in quelle bande il signor Ahmat passa, e Mehmet beglerbego con tutte le forze della Romania, li quali preso il Themesvaro, Lippa e Zolnok con multi contati, che prima gierino nel puoter del nostro re, tutto quel tempo in fin che noi ambasciatori venemo a questa felice porta, tenetero in guerra el nostro re, ne fu possibile a soa magiestà di mandar li ambasciatori sopradetti con li soliti karacci alla soa grandezza, per esser occupata nelle defensioni suoe e delli sudditi suoi.

Mossa tra questo mezzo, e stimulata la regina e suo figliuolo con li adherenti suoi da puoco lodevoli consegli, al pentirsi dello accordio, lo quale già havea fatto con re nostro, con gran fermezza et obligo della fede, come appar nelle lettere soe obligatorie, che noi havemo mandato al gran signor per li mani del signor Ahmat passa, gli fu forza di componer, e vestire quel suo indebito pentirsi di tal raggioni, le quale puotessero muover questo invictissimo imperatore a mostrarsi benigno a tanta soa instabilità e delli suoi, e che tutta la colpa dovesse transferire esso gran signore nel nostro re.

Per tanto expedito il Petrovyt verso li confini del gran signor a manegiare questa sua inçonstanzia, puoso tutto il sforzo di peravader ad esso gran signor

et alli suoi passa, che il re nostro a grande ingiuria de soa grandezza havesse scacciato essa regina col suo figliuolo de Transsilvania, e che per forza delle arme e delle inganni havesse occupato quella.

Qual accusazione e calomnia vedendo il nostro re, esserli de molto gran peso, non havendo havuto mai animo partirsi dalla amicizia e confederazione del gran signor, mandò noi ambasciatori alla soa grandezza per narrarli, et informarlo di tutto quello, che in quel regno d' Hongaria era sequito per conto della Transsilvania. E che fermamente perseverava di mantenersi, nella soa amicizia. desiderando di renovar seco la interrotta pace; e finalmente per dechiararli ancora, che non havea occupato la Transsilvania per forza, ne per inganni, ne a pregiudizio over ingiuria de questo invictissimo imperatore, ma che li era stà data per la volontà da essa regina e gli suoi adherenti, per via e modo de amicabile trattato et accordio, come è usanza di fare tra gli principi cristiani, e come copiosamente tutto questo successo havemo descritto in turchescho, e mandato alla soa grandezza per el magnifico signor Ahmat passa insieme con le lettere della regina e di Petrovyth, con li quali se hanno oblegato per la loro fede, honore et humanità, di mantenere fermamente tutto quello di che s' erano accordati col nostro re.

Hora al fine la regina e Petrovyth fatte le loro pratiche in questa guisa, par, che la grandezza de questo signore e gli suoi passa habbiano indutto a creder queste artificiose e fente loro machinazioni contra re nostro, di maniera, che fina mo altra parola non [illegible] mo havere dalli signori passa, se non, che la [illegible] zza per ogni modo vole, che il detto

detto re nostro restituische la Transsilvania ad essa regina e al suo figliuolo.

Per la qual cosa dice il nostro re, che la Transsilvania non ha tolto per forza, ne con inganno, ma per sola spontanea cessione delle detta regina, suo figliuolo e delli suoi. Si come chiaramente pruovano le lettere sopradette della regina e Petrovyth, le quale havemo dato al signor Ahmat passa. Producanosi dunque quelle et altre, che insieme sono mandate alla soa grandezza, e vederasi, che esso re nostro non ha usato ne forza, ne inganno contra la regina e li suoi, e che sempre ha havuto la soa magiestà grande et honoratissimo respetto della soa grandezza pregando quella, che raguardasse benignamente alle soe raggioni, e che da se non lo ributasse per conto d' una instabil donna, per un putto et uno huome privato, attento, che esso re nostro e disposto e parrecchiato sempre per la detta Trassilvania come per la Hongaria darli karacci e doni, et honorar quello de buon amico e confederato, come era solito prima, non desiderando altro, che la soa benevolenza et fraternal conjonzione.

Ne la soa magiestà litiga col gran signor, ma con quelli, con li quali ha fatto l' accordio, ne hora volno star alli patti, e la promessa fede; ma solum li par cosa intolerabile, che con tanto suo scorno sia sforzato per una donna contra ogni raggione a ceder alla soa inconstanza.

Per tanto prega, e pregarà ancora in avenire la grandezza del signor. che non voglia dar luoco alle calumnie della regina e delli suoi; perchè lui altramente dalla amicizia de soa altezza per soa propria volontà non è per partirsi mai, usando seco la vera et imperiale liberalità, salvo se essa istessa lo cac-

ciarà da se. Ne perho subito se ne partirà da lei, ma più e più volte tornarà al solito tenor del animo suo, lo quale offerische a soa altezza con regale sincerità.

Quanto puoi se appertene al stato della regina, del suo figliuolo, dice re nostro: che lui oltra la dote della regina di 140 millia ducatorum, ha e li dui ducati, che già ha dato a loro, e la soa figliuola propria con la dote; non sarà esso figliuolo abandonato, immo sarà accresciuto più di honori e de beni. Al quale dando la privata soa figliuola, che a molti altri nobilissimi principi cristiani non se darebbe, non bisogni pensare, magnifico signore, che non lo dovessa accrescer in tutti li honorati commodati conti, tra li altri principi cristiani; pur che ne essa reina, ne suo figliuolo usassero forza et ingiurie contra soa magiestà, ne concitassero al sdegno questo gran signor contra esso re, lo quale nissuno menor pensiero tiene, che inimicarsi con soa altezza.

Il che appare chiaramente per la nostra ambasciaria, e per el tributo ancora, che questi giorni presentassimo alla soa grandezza per conto della Transsilvania, essendo anche un altro hormai in ordene di terzo anno, e mandarasi subito, che noi saremo ritornati con benigna resposta de soa grandezza.

E se il tributo per Hongaria de alquanto tempo non è puortato, come era el solito, vostra signoria magnifica sappia, che la guerra fu in causa, la quale subito dopo il fatto de Transsilvania messe Ally passa a soa magiestà, come di sopra havemo detto, e largamente si puol veder nelli scritti, che havemo mandato al gran signor per le mani de signor Ahmat passa. E vostra signoria puotrà il gran signor *) che ac-

*) Kimaradt: „far certo," vagy hasonló jelentésü ige.

conciandossi questa cosa de Transsilvania e della pace, che cercamo, el nostro re non mancarà per niente di far le solite pensioni e presenti, e usar tutti quelli officii verso la sua grandezza, che sarà possibile, per amare et honorare quella.

Ma per far el fine a questo raggionamento, magnifico signore, questo è il fatto della Transsilvania, exponendo lo brevemente a vostra signoria e pregando quella, che lo voglia intender per soa gentilezza, e puoi aggiutar la causa del nostro re appresso soa grandezza di quanto sarà possibile alla authorità soa. Ne altro dimanda el nostro re, se non prima: che detto signore invictissimo non voglia alienar da se il nostro re; dipoi: che li voglia di sua buona volontà e special favore conceder benignamente la possessione della Transsilvania; e finalmente: renuovar seco la amicizia e la pace, e haverlo in conto di constante principe nella considerazione, che con lei tiene.

Del figliuolo de re Giuanne già è detto, e non sarà manco racommandato a soa magiestà insieme con la matre, che alla soa grandezza. Pur vogliano essi più presto esser amati, che odiati.

A vostra signoria raccommandamo gli officii nostri, ma prima il nostro re, lo quale non sarà immemore mai del piacere e commodo, che da vostra signoria receverà in questa presente soa causa.

E.

Illustrissimo signor passa. Ne ha dimandato la signoria vostra: che tributo è questo, lo quale havemo adesso portato. E se detto tributo veramente è tributo, o solamente è presente. Perho rispondendo sopra ciò: la signoria vostra saprà, che el presente, lo

qual faremo alla altezza del gran signore, sarà delle coppe; e li dieci millia ducati d'oro, che havemo portato, l'è tributo per la Transsilvania del passato tempo, quale sarà segondo dopo quello, che la soa magiestà fece venire per il mezzo de fratre Georgi. E ciò non si, come se del fatto della Transsilvania fusse hormai concluso, cosa che vi pareva offender, ma per denotare, che soa magiestà è desiderosa d' unirsi con soa altezza cossì e meglio ancora, che fu prima, offerendosi perho di persequire molto cordialmente la detta pensione per li tempi, che deeno venire, ogn' hora, che la pace, che trattemo, sarà concluso.

E quanto del tributo d' Hongaria sa bene la signoria vostra, (come per avanti ancora trattassimo con el signor Hruztan passa) che la guerra la quale apizzò in quel tempo il signor Ally passa, beglerbego di Buda, non suolamente fu causa de grandissima afflizzione di quel regno, m' ancora perturbato el corso di quel tributo, lo quale si dava per conto della Hongaria. Nondimeno rinuovata e confermata la sopradetta pace tra el nostro serenissimo re et il gran signor, si limitarà e concluderà ancora, quello si doverà dar in avenir, per conto di tal tributo; attento, che il nostro re non cerca, ne desidera altro, che esser congiunto in buona amicizia con el gran signore.

E se prima el sópradetto tributo della Transsilvania non è stà mandato, la dilazione della ambasciaria nostra è stata in causa, la quale si sperava che più presto se havesse dovuto a finire; ma non è da dubitar, che il tutto se finirà in bene, pur che la grandezza del signore non excludi el nostro re del suo

cuore, ne della soa amicizia, la quale si è stà sempre grata e cara.

F.

Imperatore potentissimo. Per la reverenzia della grandezza vostra, non è luoco di parlar molto, perchè appar che ogni cosa più presto è da sperare dalla singolar humanità de quella, che dal molto raggionare.

Perho tutto quello, che ne è parso esser bisogno a dechiarare la equità della magiestà del nostro re, alli magnifici signori passa, conseglieri de vostra grandezza, havemo consegnato in scritto.

Hora pregamo solamente la vostra altezza con le parole del nostro re, che la causa de soa magiestà come benigno et amante patre si degni a intender, e favorire a quella.

E si come la soa magiestà sempre ha havuto avanti gli occhi il suo honore, e per haverlo in avenire, cussì prega, che anche la altezza vostra non voglia patire che a soa mngiestà soa fatta qualche vergogna et ignominia.

La soa magiestà fatigata et astretta con molte lettere e noncii della regina, quando fece la permutazione della Transsilvania, assecurò primamente la dote d' essa regina, et a lei insieme con figliuolo dette doi ducati in Slesia, dove regnar puotresse con ottima intrada. Dipuoi al figliuolo ancora promesse per moglie la soa propria figliola, con che mostrò palesamente di haver lo fatto uno di suoi proprii figlioli.

E tal honore la soa magiestà regia principalmente glie a fatto per respetto della grandezza vostra.

Adesso per via de grandissima ingratitudine mossi da suola leggierezza, si sforzano di rivocare et annihilare li patti, le promesse, li giuramenti, le

lettere e l' obligazione, che de una e l' altra parte con li sigilli sono stà authenticamente confermate.

Cosa che è contra la divina volontà, perche Iddio ha in odio la vanità et inconstanzia.

Ne si curano punto, che questo senza grande scorno et infamia di re nostro, non se puol fare.

Ma volno, che il nostro re per tutto el mondo sia publicato come inprudente, se tal contrato havesse fatto, li quali era bisogno a rivocare, e de nissuna authorità, se per giudizio de vostra altezza dovea esser sforzato ceder alla regina et a Petrovyth.

E di tal espetazione tutti li principi cristiani son tenuti suspesi, per esser cosa gravissima e di gran momento.

Immo ancora con le fente calumnie la sincerità de soa magiestà cerchano di farla sospetta alla grandezza vostra, la qual nella amicizia e buona opinione della grandezza vostra restar e perseverare desidera, e summamente molesta.

Ma la soa magiestà, certa della humanità de vostra altezza, e della conscienzia della ottima volontà soa, ha singolar fiducia, che soa magiestà non ha fatto niente senza sincerità, e che della utilità et honor della regina, e suo figliolo gran respetto habbia havuto, et che in grazia de vostra altezza in avenir ancora e per haverlo; la grandezza vostra ancora non desiderarà el scorno, e la ignominia del re amico e confederato suo, la quale expurgar puoi mai si puotrebbe.

Cussì la altezza vostra per la humanità del suo giudicio, e per un pugno di terra, che a nostro re amichevolmente concederà, consequirà, che per la presente età e quella del avenire, la liberalità de vostra altezza con grandissima laude sir dicata.

Ne suolamente quelli sarano laudati, li quali molte cose fortemente harano tolto dagli inimici, ma eziandio quelli, li quali alli amici qualche cosa haverano benignamente conceduto.

Ne li posteri le vittorie solamente degli imperatori numerano, ma ancora le amicizie; ne solum si parlarà, in che modo ogni uno harà afflitto gli inimici, ma ancora come harà trattato et honorato li amici.

Le quale cose essendo di questa maniera: la soa magiestà più presto ogni altra cosa patirià che remaner priva dalla fiducia, che ha della humanità e liberalità de vostra altezza, qual soa liberalità ne demostrarà al re nostro.

Havendo in si fermamente deliberato di perseverare nella pristina benevolenza et amicizia della altezza vostra, et honorare quella non suolamente con li tributi, dopo che de essi sarà definito e transatto, ma ancora con ogni sorte di gratitudine.

E sarà cosa degna di gloria e di altezza de vostra celsitudine, che alla speranza di soa magiestà parimente la benevolenza de vostra altezza responder voglia. Il che la prega col singolare affezzione.

Imperator invictissimo. Havendo inteso el nostro re, che la grandezza vostra era difficile nel concederli la Transsilvania, perchè pareva, che soa magiestà se l' haveva ingiustamente usurpata, se era deliberato, che dovessimo demostrar a vostra grandezza la buona e sincera intenzion sua, e come con volontà della parte adversa, non con fraude, ne per forza di nostro re, la detta Transsilvania era divenuta nelle sue mani, e che alla detta parte adversa soa magiestà haveva talmente sodisfatto, che non puoteva se non giustamente lamentarsi.

Item: che non intendeva esso nostro re, di tiorniente alla grandezza vostra, ne pregiudicar al honer suo, ma di possederlo come ricevuta dalle mani della grandezza vostra, e pagarle il tributo ordenario.

Anzi ancora : che si quella in segno di maggior honoranza soa volesse, che gli fusse accresciuto el tributo, e donata qualche summa da danari, che la soa magiestà era parata di sodisfar al suo volere di quanto saria stato possibile alle soe forze.

Per il che essendo cossì della grandezza vostra inteso l' animo affezzionato de soa magiestà, quella havieva singolar confidanza nella liberalità et humanità de vostra grandezza, che non li saria stà difcile a conceder un si piccol pugno di terra ad un re, suo confederato, amico.

Pur se per alcun respetto a soa magiestà non conosciuto, la grandezza vostra non fusse per dar luoco alla soa petizione, essa soa magiestà ne haveva commesso, che ultimamente dovessemo domandar tregue, per qualche competente tempo, acciò che tra tanto soa magiestà tentasse altri modi di puoter contentar la regina e suo figliuolo, e facesse nuova deliberazione cerca la Transsilvania per mantenersi, nella amicizia et buon voler della vostra grandezza col suo honore.

La qual domanda hora con ogni reverenza presentiamo al conspetto della vostra grandezza, pregandola, che ne voglia conceder la benigna resposta.

Et insieme con questo pregamo la grandezza vostra, che ne perdoni, se ancora una volta le ricordamo la singolar confidanza, che ha la soa magiestà della cortesia de vostra grandezza, e che si voglia degnar di lasciar con sodisfazzione intiera della sopradetta

prima domanda de soa magiestà una memoria e chiar testimonio per tutta la posterità della liberalità e humanità soa.

Verancsicsnak és Zaynak Ferdinánd király.

58.sept.17. Ferdinandus etc. Visum est nobis, ad serenissimum principem Turcarum, donec collegam vestrum Augerium a Busbeck, vel aliquem alium, cum responso nostro ad magnitudinis suae nunciata remittamus: quod quidem, Deo dante, in tempore futurum est, adjunctas litteras dare, quarum exemplum in his quoque habetis. Quare vobis injunximus, ut illas magnitudini ejus, qua decet reverentia, reddatis, et si quid nobis desuper respondebitur, rescribatis.

De observatione induciarum ad praesens magnitudini ejus nihil scribendum duximus, ne forte hac sola de causa litteras datas putet, vos tamen celare nolumus, quod tametsi nos et serenissimus filius noster, rex Bohemiae, inducias nostra ex parte, per omnia confinia nostra, sancte et inviolabiliter observari curemus, eas tamen a passa Budensi et caeteris officialibus. capitaneis ac militibus dicti serenissimi imperatoris Turcarum, sicut idem serenissimus filius noster nunciavit, non satis candide et firmiter servari. Cum enim nuper reverendus Episcopus Varadiensis: antequam, uti asserit, inducias confirmatas, et in sex menses prorogatas sciret, inductus Turcarum violentiis, quos, induciis omnino posthabitis, passim igne, ferroque per regnum grassari, castella erigere, munire, fidelium nostrorum loca invadere animadvertebat, adeo, quod induciae jam prorsus exstinctae vide-

rentur, castellum quoddam, Balazemtmyklos, quod, uti affirmant, a Turcis contra tenorem et conditiones induciarum, in communi solo, et ad utriusque partis jurisdictionem pertinente, exstructum credebat, collecta certa militum manu oppugnare tentasset, insciis nobis ac serenissimo filio nostro, rege Bohemiae, qui haec aegre tulimus, eumque propterea objurgavimus, mandantes, ut inducias firmius, sanctiusque posthac observaret.

Tum passa ipse Budensis, nacta inde occasione, manifestam hostilitatem exercendi, cum primum multis diebus se cum parte copiarum suarum in campo Rakosiensi continuisset, seque modo ad hanc, modo ad illam Danubii partem conferret, tandem adjunctis sibi locorum begis et sanzakis, et, ut nonnulli ferunt, passa etiam Temesiensi, demissis quoque per Danubium bombardis, versus Kaposujvar, Korothnam Zygeth, et alias ibi arces movisse, et secunda praesentis mensis, quinque tantum milliaribus a Kapos abfuisse dicitur, eo, ut fertur, animo, ut expugnata arce Kaposujvariensi, Korothnam pergat, et hac quoque capta, Papam demum obsideat.

Quae quidem res ab omni honestate et aequitate aliena est, illum scilicet ob tam levem causam ejusmodi expeditionem suscipere; prout et hoc absurdissimum est, quod passa ipse se arces non aliam ob causam invadere dicat, quam ut latrones ac praedones, a quibus quies et securitas subditorum domini sui turbetur, quaerat et puniat; quia nequaquam convenit propter paucorum latronum rapinas et facinora, quae in pacatissimis regnis, in ipsa Turcia, imo in urbibus etiam, nedum regno continuis multorum annorum bellis, mixtisque limitibus et confiniis turbido,

omniumque rapinis exposito, tam facile praecaveri nequeunt, arces et loca nostra invadi, opertamque hostilitatem exerceri, cum tamen compertissimum habet passa, nullam ex parte nostra diligentiam praetermitti, ut latrones comprehendantur, et pro demeritis graviter puniantur, atque etiam plures jam ejusmodi praedones et latrones supplicio a nobis affectos esse non ignoret,

Quare ad reprimendum vel impediendum impetum illius, dictus quoque serenissimus filius noster, quem potuit copiarum numerum expedivit, verendumque est, ut praeter culpam nostram, res ad arma et opertam hostilitatem deveniat. Quod quidem vobis eo scribimus, ut si fortassis haec incerto aliquo rumore ad vos perferentur, aut vobis a passis isthic objicerentur, accepta a nobis rei veritate, eo melius commodiusque respondere, ac, si res, locus et tempus tulerint, de ipsius passae violentia etiam conqueri possitis .... Datum in nostra, et imperiali civitate Augusta Vindelicorum die 17. mensis Septembris 1555. Ferdinand m. p. J. Jonas vicecancellarius m. p. M. Singkhmoser m. p.

A szultánnak Ferdinánd.

Ad principem Turcarum.

1555. sept. 17. Serenissimo etc. Ferdinandus etc. Accepimus litteras magnitudinis vestrae, nobis per oratorem nostrum, nobilem, fidelem nobis dilectum, Augerium Busbeck perlatas, et non solum ex illis, verum etiam e relatione per dictum Augerium ad nos transmissa, qui nimirum ob imbecillitatem, quam ex adversa valetudine concepit, et itineris ac locorum distantiam et longinquitatem, ipsemet hucusque ad nos non venit,

intelleximus omnia ea, quae tum ipse, tum collegae sui etiamnum apud magnitudinem vestram commorantes, reverendus, ac magnificus, fideles nobis dilecti, Antonius episcopus Quinque-Ecclesiensis, praepositus Pornensis, ac Franciscus Zay de Chomor, generalis nazadistarum nostrorum capitaneus, cum magnitudine vestra et passis, consiliariis suis, in negotio restaurandae, ac confirmandae inter nos pacis ac bonae viciniae egerint, et quid magnitudo vestra a nobis, eo nomine fieri postulet.

Nolumus igitur magnitudinem vestram celare, nos jam plures menses in hac nostra, et sacri Romani imperii civitate, Augusta Vindelicorum, cum ordinibus, statibusque imperii generalem conventum egisse, eoque feliciter concluso, Deo dante, propediem in civitatem nostam regiam, Viennam redituros esse. Quo quidem, quamprimum appulerimus, praefatum Augerium, oratorem nostrum ad magnitudinem vestram remittemus, atque per eundem magnitudini vestrae ad nunciata sua tale responsum dabimus, ex quo magnitudo vestra nos ejusdem amicitiam et utriusque nostrum populorum quietem, sincero animo ac studio expetere cognoscet. Quare remittentes nos ad dicti oratoris nostri expeditionem, in praesentiarum pluribus nón utemur, sed eandem magnitudinem vestram recte, feliciterque valere optamus. Datum Augustae Vindelicorum die 17. Septembris 1555.

Ugyanannak ugyanaz.
Ad eundem principem.

Serenissimo etc. Ferdinandus etc. Dedimus pro- 1555. oct. 6
xime ad magnitudinem vestram litteras, in quibus eidem significavimus, quod nobis sint redditae magni-

tudinis vestrae litterae, per oratorem nostrum Augerium a Busbeck allatae, et quod inde intellexerimus omnia ea, quae tum ipse Augerius, tum collegae sui, etiamnum apud magnitudinem vestram commorantes, cum magnitudine vestra, et passis, consiliariis suis, in negotio restaurandae et confirmandae inter nos pacis ac bonae vicinitatis egerint, et quae magnitudo vestra a nobis fieri postulet; quodque nos, quamprimum in civitatem nostram Viennam reversuri essemus, magnitudini vestrae benevolum et amicabile responsum dare vellemus. Quas litteras misimus serenissimo principi, domino Maximiliano regi Bohemiae etc. filio nostro charissimo, ut eas via Hungarica per proprium tabellarium ad magnitudinem vestram perferri curaret. Cum autem consideratis iis, quae modo in Hungaria agitari audimus, plurimum dubitemus, quod litterae illae in itinere pereant, et ab aliquo magnitudinis vestrae officiali intercipiantur: visum est nobis hoc ipsum, una cum aliis quibusdam rebus, quas magnitudinem vestram scire magni refert, alia quoque via ad magnitudinem vestram scribere. Itaque magnitudinem vestram certiorem facimus, licet speraverimus, Dei auxilio, aliquanto tempestivius Viennam redire, quod tamen negotiis et rebus sacri Romani imperii ita exigentibus, diutius aliquanto, quam proposueramus, in nostra, et imperiali civitate Augusta Vindelicorum permanendum fuerit: nunc vero, Deo benejuvante, in hoc oppidum nostrum salvi pervenimus, ubi etiam paucissimos admodum dies commorabimur, quin, Deo concedente, quantumcumque fieri poterit, Viennam properabimus, ut inde oratorem nostrum cum responso nostro expediamus, et mag
vestra de mente ac voluntate nostra in t

tior reddatur, quae quidem, ut confidimus, facile perspiciet, quam candido et sincero animo magnitudinis vestrae amicitiam expetamus.

Caeterum noluimus magnitudinem vestram celare, quod tametsi nos tum singulari studio observandarum induciarum, tum omnibus modis atque argumentis, propensam nostram retinendae ac stabiliendae cum majestate vestra pacis et bonae vicinitatis voluntatem indesinenter declarare notamque facere contendamus: e diverso tamen passa Budensis eam, quantum potest, impedire et interturbare laboret, qui spretis mandatis magnitudinis vestrae, ad ipsum de observatione induciarum datis, praeter omnem rationem et causam, hisce diebus non reveritus est, septem arces nostras: scilicet, S. Jacobi, Kaposujvar, Korothnam, Mere, Meszthegnii, Wason et Paztoch, armata manu hostiliter invadere et expugnare, atque octavam, Babolcham nimirum, etiamnum obsessam tenere dicitur.

Quae cum a verbo magnitudinis vestrae, cui nos fidem merito habentes nihil tale exspectabamus, et ab omni aequitate longe sint alienissima, magnam quidem de illo dolendi et conquerendi causam habemus, nec potuimus praetermittere, quin per hasce litteras magnitudini vestrae molestiam, quam inde percepimus, declararemus. Eaque propter a magnitudine vestra summo studio benevole petimus, ne patiatur dictum suum passam Budensem mandata magnitudinis vestrae adeo temere negligere, ejusque auctoritatem et existimationem tam parvi pendere, quin potius velit hominis contumaciam serio compescere; interceptas arces illico restituat, attento, quod sub induciis captae sint, et in posterum sese ab istiusmodi violentiis ac

hostilitate contineat. Ita namque magnitudo vestra demonstrabit, sese justitiae et aequitatis esse amantissimam et studiosissimam, nosque ad expetendum ejus amicitiam et bonam vicinitatem, in dies magis ac magis accendet, cui prosperam valetudinem et omnem felicitatem obtingere cupimus. Datum Oeniponti die 4. mensis Octobris 1555.

Verancsics Antalnak és Zay Ferenczuek Ferdinánd király.

1557. oct. 18. Ferdinandus etc. Non possumus satis mirari, quid vos tam diu in itinere vestro remoretur, quos ante paucos dies exspectaveramus, et omnino putaveramus, sponte quoque profectionem vestram quam maxime acceleraturos, praesertim cum e prioribus mandatis nostris facile intellexisse potueritis, nostra et regnorum provinciarumque nostrarum permagni referre, vos absque longiori mora ad nos venire. Quapropter vobis benigne et firmiter committimus, ut si litterae nostrae praesentes hac nocte in Fischament vobis redditae fuerint, ut vos tam tempestive cras illinc expediatis, ut omnino ante prandium hic esse et apud nos comparere possitis ; sin autem longius adhuc abessetis, quod non credimus, quum tu, Episcope, nudius tertius in pago Rayka pernoctaveris : tunc nos per hunc tabellarium nostrum de causis inexspectatae morae vestrae illico certiores reddatis, executuri in eo benignam atque expressam voluntatem nostram. Datum in civitate nostra Vienna die 18. Octobris 1557. Ferdinand m. p.

Utóirás Ferdinánd kezétől. : Si casu Zay nondum solus venit, velis tu solus venire absque ulla mora, quia sic nunc res valde expostulat.

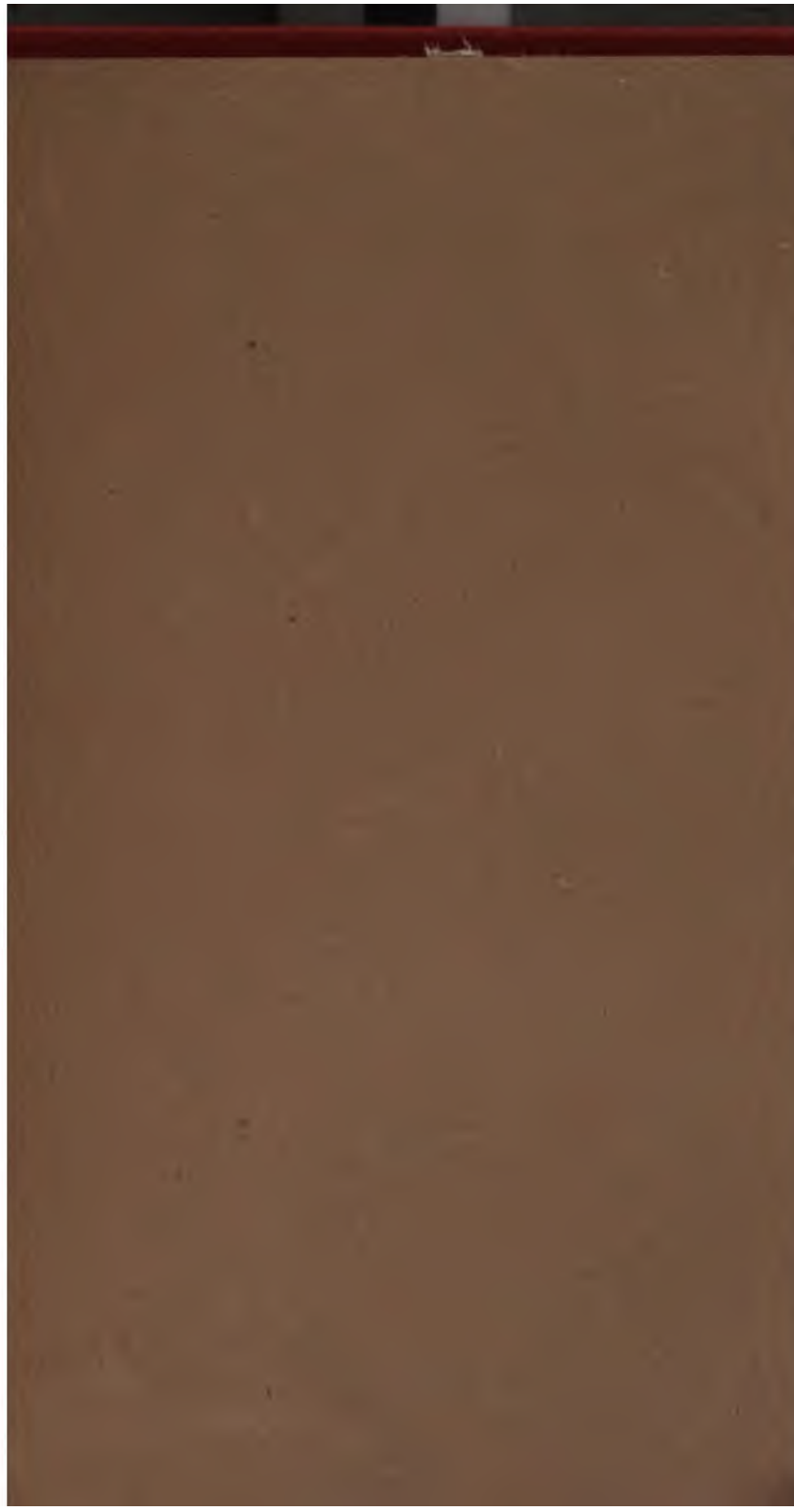

Gr. Rhédei László naplója, *Vass Józsefről*. 8. Martinuzián
kötet: I. A magyarországi káptalanok és konventek, o
története, *Jerney Jánostól*. 2. Okmányi kalászat, I—XXX
tól. — III. kötet: Gritti Alajost illető erdeti emlékirato
jelleme a tettéire vonatkozó okmányok, *gr. Kemény Józse*
végzeménye, *Knauz Nandortól*. 4. Kisebb közlések: a) Ki
ból, *Dudlszky Jánostól*; b) Magyar történeti adatok. Své
lék a magyar kóriratú pecsétek ismeretéhez, *Ráth Károly*
zetei 1427—1554. *Toldy Ferenctől*. — IV. kötet: 1. Liptó
nostól. 2. Sárospataki magyar krónika, *Toldy Ferencztől*.
korában, *Wenzel Gusztávtól*. 4. Oklevelek Bethlen Gábor
léhez, *Szilágyi Sándortól*. 5. Ramai magyar regeslük, *Na*
János magyarországi krónikája 1682—1704, *Pauer Ivan*. —
renes jószágai fölötti pör, *Wenzel Gusztávtól*. 2. Történeti
gyi S. 3. Adalékok a török-magyarkori beltörténethez. 4.
szág régibb történetéhez *Magyar E. F.* 5. Magyar tanulók
halálaig, *Rézés Imrétől*. 6. Okmányos közlések, *Podhrad*
A váczi káptalannak legrégibb pecséte, *Érdy Jánostól*; b)
pecsét, *Nagy Ivántól*; c) Ismét egy kis krónika a XVII.
Kivonatok Miskolcz várusa jegyzőkönyvéből, *Podhradczk*
történetéhez u. attól.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA. Ma
osztály: *Okmánytárak*: I., II., III., IV. kötet: *Magyar Tör*
országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Ösz
hály. I., II., III., IV. kötet: 1441—1652, Pest, 1857—9. 2
és 324 s VIII. és 328 l. — *Második osztály*: *Irók*, I. kötet:
nos királyok házi káplánja Kollékiráta Magyarország
Wenzel Gusztáv. 459 l. — II., III., IV. V. kötet: *Veranczics*
gami érsek *Összes Munkái*. Közli *Szalay László*, 400, 380
négy kötetes folyam ára 10 ft. cp.

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON.
rész I—V kötet: 538, 534, 562, 508, 544 ll., számos arck
kön. 642, 584, 600 ll., arcképekkel és hasonmásokkal. Pe
egyenként 5 ft. 20 kr. cp.

HUNYADI JÁNOS UTOLSÓ HADJÁRATA. R
ben, és Nandorfejérvár felmentése a török táborítástól
negyedik szásados napján jul. 21. 1840. előterjesztette a

STANFORD
LIBRARIES
UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

DB 932 .M64 C.1
Monumenta Hungariae historica.
Stanford University Libraries
3 6105 034 466 792

DB
932
M64
v.4-5
1858-1859

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE